

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

كتاب النبوة والرسالة

НУБУВВАТ ВА РИСОЛАТ КИТОБИ

قصص الأنبياء

АНБИЁЛАР ҚИССАСИ

Ўз бандаларига раҳм айлаб, уларга доимий равишда анбиё ва расуллар юбориб, тўғри йўлга бошлаб турган Аллоҳга Ўзига муносиб ҳамду санолар бўлсин.

Аллоҳнинг таълимотларини аввал ўзларида татбиқ қилиб, сўнгра ўз умматларига омонат ила етказган набий ва расулларга Аллоҳ таолонинг энг пок саловоту саломлари бўлсин.

Пайғамбарларнинг афзали ва хотами, бандаларнинг шафийъи ва сарвари Муҳаммад мустафога Роббил олакийн томонидан мукаммал ва батамом саловоту дурудлар бўлсин.

Анбиё ва расулларнинг ибратли ҳаётлари ва ўрнакли қиссаларини ўрганиб, баҳс қилиб, сўнгра кишиларга ўргатиб кетган барча уламоларга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин.

Азиз китобхон! Муҳтарам пайғамбарлар Аллоҳнинг бандалари ичидан танлаб олган ва уларга Ўз таълимотларини ваҳий орқали юбориб, умматларига етказишни топширган маъсум ва аброр бандалари эканини яхши биласиз. Шу билан бирга, ҳар бир набий ва расулнинг ҳаёти, босиб ўтган йўли, қилган ишлари ҳамма учун ибрат ва ўрнак эканини ҳам жуда яхши биласиз.

Шунинг учун ҳам барча халқлар қадимдан пайғамбарларнинг ҳаётлари ва уларнинг қиссаларини ўрганишга алоҳида эътибор бериб келганлар. Аммо уларнинг бу борадаги уринишларига баъзида турли ноаниқликлар, баъзида эса, минг афсуслар бўлсинким, нотўғри маълумотлар ва бўҳтонлар ҳам аралашиб кетган. Кишиларнинг ўзларига қолган ишлар доимо шундоқ бўлади. Инсониятнинг табиати бузилган пайтда бунга ўхшаш ишларни ҳам бузиб юборади. Ўтган умматлар ҳам ўзларининг табиатлари бузилиб, илоҳий таълимотлардан узоқлашган пайтларида ҳатто самовий китобларни ҳам бузишгача бориб етганлар. Бунга Таврот билан Инжил аҳли ёрқин мисол. Улар бу икки илоҳий китобни таҳриф (ўзгартириш) қилганлар, бинобарин, уларга ўзларидан турли нарсаларни қўшиб юборганлар. Жумладан, Аллоҳнинг пайғамбарлари қиссаларига ҳам ўзларидан қўшганлар.

Уларнинг бу хатокорликлари оқибатида энг соф ва пок ҳаётий йўлнинг соҳиблари бўлмиш пайғамбарларнинг маъсумликларига футур етган ва уларга ўзларига мутлақо муносиб бўлмаган нарсалар нисбат берилган.

Аллоҳнинг абадий мўъжизаси Қуръони Карим келиб бу хатоларнинг барчасини тuzатди. Пай-ғамбарларни ҳамма бўҳтон ва тухматлардан поклади. Уларни ўзларига яраша тақдирлади. Шу билан бирга, пайғамбарларга мос бўлмаган нисбат бериш, баъзида илоҳлик даъвосини қилиш каби манфур ишлардан ҳам поклади.

Аллоҳнинг охириги пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадиси шарифларида анбиё ва расулар ҳақидаги ояти карималарни шарҳладилар ва ўзларидан қўшимча баёнотлар киритдилар.

Шундоқ қилиб, Қуръони Карим ва Суннати набавия пайғамбарлар қиссаларининг энг ишончли ва соф манбаига айланиб қолди. Бу икки пок манба ўтган аҳли

китобларнинг бу борадаги хатоларини ҳам тузатди. Аввалги самовий китоб-ларга ғаразгўйлар томонидан киритилган бузилишларни ҳам тузатиш имкони вужудга келди.

Аммо, афсуслар бўлсинким, вақт ўтиб Қуръон ва Суннатдан узоқлашиш оқибатида, бошқа соҳалар қатори бу соҳада ҳам тўғри йўлдан четлашлар содир бўлди. Пайғамбар қиссаларига ноаниқ, баъзида нотўғри маълумотлар аралашди. Ҳатто баъзи тафсир китобларимизга ҳам Бани Исроил ва бошқалар пайғамбарлар ҳақларида тўқиган ёлғонлар аралашиб кетди. Ушбу соҳа бўйича кўплаб китоблар ёзилган бўлишига қарамай, мутахассис уламоларнинг таъкидлашларича, уларнинг ичида мақсадга мувофиқлари оз бўлиб қолди.

Аллоҳга ҳамдлар бўлсинким, забардаст уламоларимиз бу соҳада ҳам жонбозлик кўрсатдилар. Улар пайғамбарлар ҳаётига тегишлисини жамлаб, улардан нолойиқ ва нотўғри маълумотларни аниқладилар. Кейинроқ баъзилари бу борада Қуръон ва Суннат асосида алоҳида китоблар ҳам ёздилар.

Бизнинг юртимизда ва тилимизда турли сабабларга кўра пайғамбарлар қиссаларига оид маълумотлар жуда ҳам оз. Ҳатто ривоят, қисса каби асли илмий бўлган истилоҳлар афсона, асли йўқ каби маъноларда ишлатиладиган бўлиб қолган.

Шунинг учун ҳам, падари бузрукворимиз бизларга кичиклик вақтимизда туркий китобларни, айниқса, пайғамбарлар қиссаларини ўқишга изн бермас эдилар. Биз бу соҳадаги дастлабки маълумотларни ул кишининг ўзларидан олганмиз.

Уйимизда бўладиган илмий мажлисларда қиблагохимиз пайғамбарларнинг, айниқса, Мусо алайҳиссаломнинг қиссасини қайта-қайта айтиб берар эдилар. Кейинроқ билсак, бу қисса Қуръони Карим асосида

экан.

Мир Араб мадрасасида тафсир илмидан олган илк сабоқларимиз Юсуф сураси тафсири бўлган. Сўзма-сўз, катта эътибор ила ўзлаштирилган бу дарслар кейинчалик муҳим ходисалар қаторидан ўрин олди.

Пайғамбарлар қиссаси ҳақидаги изланиш ва ўрганишлар хорижий Ислоҳ ўқув юртида таҳсил олиш даврида ўз изига тушди. Аввал турли тафсирлар, кейин эса бу соҳа бўйича махсус китоблар ўрганилди.

Бу ўқиб-ўрганишлар, айниқса, «Тафсири Ҳилол»ни ёзиш пайтида ўз фойдасини кўрсатди. Шу билан бирга, тафсир ёзиш жараёни пайғамбар алайҳиссаломларнинг қиссасини фақат ўқиб-ўрганиш эмас, уларни ўқиб-яшаш жараёни ҳам бўлди. Аммо бу мавзуга ҳамма жойда ҳам керакли эътибор йўқлиги мулоҳаза ҳам қилинди.

Аслини олганда эса, пайғамбарларнинг қиссаси халқлар тарбиясида ўзига хос муҳим ўрин тутди. Ана шу эътибордан камина ходимингиз «Тафсири Ҳилол»нинг дастлабки содда жузларини ёзиш жараёнида оятларда зикрлари келган пайғамбарларнинг қиссаларини қисқа баён қилишга ўтган эдим. Бу ишнинг аҳамиятини зиёлиларимиз дарҳол англаб етдилар. Ўзбек энциклопедияси бошлиқлари бир неча бор, қайта-қайта мурожаат қилиб пайғамбарлар қиссасини мўъжазгина бўлса ҳам бир китоб қилиб беришни сўрадилар.

«Ҳадис ва Ҳаёт» китобини ёзиш жараёнида «Нубувват ва рисолат китоби»га етганда асл матн бўлмиш «Тождул жомеъ лил усул фии аҳадийсир расул» китоби соҳиблари хотимада «Баъзи анбиёлар фазилатлари ҳақида» сарлавҳаси остида Иброҳим, Мусо, Ийсо, Юнус, Закариё ва Айюб алайҳиссаломлар ҳақида қисқача маълумотлар келтирганини кўрдим.

Албатта, бу етарли эмас эди. Шунинг учун, оз деганда Қуръони Каримда зикрлари келган пайғамбар

алайҳиссаломлар ҳақида маълумот бўлиши керак деган қарорга келинди. Бунинг учун етарли манбалар ҳам топилди.

Қуръони Карим ва Суннати Набавия асосида мазкур манбалардан фойдаланган ҳолда, уларнинг илғор тажрибаларини ўзлаштира бориб, халқимизга оид хусусиятлардан келиб чиқиб, Аллоҳ таолонинг Ўзидан ёрдам сўраган ҳолда бу борада бир китоб қилишга киришилди. Бу масъулиятли ва камтарона ишимизда Алийму Хабир бўлган Зотнинг Ўзи мададкор бўлсин.

Бу соҳадаги бошқа китоблардан фарқли ўлароқ анбиёларнинг қиссаси Қуръони карим услуби ва иборалари ила бўлишига иложи борича ҳаракат қилинди.

Мухтарам китобхон! Сизга ўзингиз ўқийдиган келажак сатрларнинг аҳамияти ҳақида алоҳида таъкидлашнинг зарурати йўқ. Чунки бу сатрларда Аллоҳ таолонинг бандалари зубдаси бўлмиш, илоҳий ҳидоят юлдузлари ва ер юзида қадимдан иймон йўлидаги машаққатли курашнинг етакчилари бўлмиш маъсум зотлар — анбиёлар қиссаси баён этилиши маълум. Сиз азизлардан қиладиган рижоимиз — ушбу ўқилажак нарсалардан тўғри ибрат олиш ва уларни бошқаларга ҳам етказиш.

Ушбу сатрларни ўқиш давомида бирор яхшилик ва манфаат топсангиз, Аллоҳ таолодан, камчилик ва нуқсон топсангиз, камина ходимингиздан деб билгайсиз.

*Муҳаммад Содиқ
Муҳаммад Юсуф*

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

НУБУВВАТ ВА РИСОЛАТ МАЪНОСИ

Ҳозирда араб тилидан бошқа тилларда арабий

«нубувват» ва «рисолат» сўзларининг ўрнига бир сўз «пайғамбарлик» сўзи ишлатиладиган бўлиб қолган. «Набий»ни ҳам «пайғамбар» дейилаверади, «Расул»ни ҳам «пайғамбар» дейилаверади. Эҳтимол, бу икки маъно бир-бирига ўта яқин бўлганидан шундоқ бўлгандир. Аслида Аллоҳ таоло Қуръони Каримга ихтиёр қилган араб тилидаги бу икки сўзнинг ўзига хос дақиқ маънолари бор.

«Нубувват» луғатда «наба» — «муҳим хабар бериш» ва «нубу» — «юқорилаш» маъноларини билдиради.

Нубувват Аллоҳ таолодан бўлган хабарнинг ваҳий йўли ила У зот Ўзи бандалари ичидан танлаб олган шахсга етишидир.

Бинобарин, Набий Аллоҳдан муҳим хабар олган ва мартабаси юқори шахс бўлади.

«Рисолат» эса луғатда бир нарсани лутф ила юборишга ишлатилади. Арабларда бировга юборилган мактубни ҳам «рисола» дейилади. Биров томонидан юборилган элчига ҳам «расул» дейилади. Шундан келиб чиқиб, Аллоҳ таоло юборган муайян диний таълимотлар тўплами «рисолат» дейилади. Уни одамларга ўргатиш амр қилинган элчисини «расул» дейилади.

Юқорида зикр этилган маънолардан «Набий» ва «Расул» орасида фарқ борлиги келиб чиқади. Бу фарқни уламоларимиз ўта дақиқ жойларигача ажратиб берганлар. Жумладан, «Шарҳи талхийси ақоиди таҳовия» номли китобда қуйидагиларни ўқиймиз.

НАБИЙ ВА РАСУЛ ОРАСИДАГИ ФАРҚ

Набий ва Расул орасидаги фарқ ҳақида бир неча фикрлар зикр қилинган:

1. Аллоҳ кимга осмондан хабар берсаю, ўша хабарни бошқаларга етказишни амр қилса, ўша одам набий ва расулдир. Аммо, бошқаларга етказишни амр қилмаса, у

набийдир, расул эмас.

Хулоса шуки, расул ўзига келган пайғамбарликни ўзгаларга етказишга амр қилинган. Набий эса, бунга амр қилинмаган.

2. Расул умумий бўлиб, фаришталардан ҳам, башардан ҳам бўлаверади. Аллоҳ таоло Қуръонда:

«Албатта у ҳурматли Расулнинг гапидир» (*Таквир сураси, 19-оят*) деганда, Жаброил алайҳиссаломни ирода қилган.

«Расулларимиз Уларни вафот эттирди», (*Аъроф сураси, 37-оят*) деганда ҳам, фаришталарни ирода қилган.

3. Расул янги шариат билан келади. Набий янги шариат билан келмайди. Балки олдинги шариатга амал қилади ва ўзгаларни ҳам унга амал қилишга чақиради.

Ушбу мавзуда яна бир қўшимча маълумот ва мулоҳазани зикр қилиб ўтишга тўғри келади. Қуръони Каримда «расул» ва «набий» сўзлари кўп келади. Жумладан, бу икки сўз пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан ҳам ишлатилади. Аммо бу сўзларнинг ишлатилишида нозик маънолар борлиги мулоҳаза қилинади. Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан «набий» сўзи ўттиз мартача ишлатилган бўлса, асосан, ўзаро инсоний алоқалар, никоҳ, мерос ва ўлжа бўлиш каби масалаларда ишлатилган.

Бинобарин, бу икки сўзни таржима қилишда ҳам шунга эътибор бермоғимиз лозим бўлади. Иложи бўлса, «Расул»ни пайғамбар деб таржима қилсак ҳам «набий»ни таржима қилмай ўз ўрнида қолдирганимиз маъкул бўлади. Икки маънони қўшиб баён қилишда эса «пайғамбар» лафзи ишлатилса бўлаверади.

ПАЙҒАМБАРЛИКНИ АЛЛОҲ БЕРАДИ

Пайғамбарлик ўқиб-ўрганиб ёки касб қилиб

топиладиган нарса эмас. У Аллоҳ таоло томонидан бериладиган илоҳий неъматдир. Аллоҳ таоло Қуръони Каримнинг Нисо сурасида айтади:

«Аллоҳ фаришталардан ва одамлардан Пайғамбарлар танлар. Албатта, Аллоҳ ўта эшитгувчи ва кўргувчидир» (75-оят).

Аллоҳ таоло пайғамбарлар юбориш билан бирга бандаларни ўша зотларга иймон кетиришга ва уларга эргашишга амр қилган.

АНБИЁ ВА РАСУЛЛАРГА ИЙМОН

Бизларга Аллоҳ таоло Ўз китобида номларини зикр қилган пайғамбарларга иймон келтириш вожиб. Аллоҳ таоло исмларини ва ададларини биз билмайдиган, фақат Ўзи биладиган набий ва расулларни юборганига ҳам иймон келтирмоғимиз вожиб.

Аллоҳ таоло айтади:

«Ва бир пайғамбарлар ҳақида сенга олдин қисса айтиб бердик ва бир пайғамбарлар ҳақида қисса айтмадик» (Нисо сураси, 164-оят).

«Батаҳқиқ, Биз сендан олдин пайғамбарлар юбордик. Улардан сенга қисса қилиб берганимиз бор ва улардан сенга қисса қилиб бермаганимиз бор» (Ғофур сураси, 78-оят).

Шунингдек, бизларга пайғамбарлар барчаси Аллоҳнинг пайғамбари эканини халойиққа етказганлари, бу ишда камчиликка йўл қўймаганларига иймон келтиришимиз вожиб.

Аллоҳнинг пайғамбарларига иймон келтириш ҳам Аллоҳнинг Ўзига бўлган иймондан келиб чиқадиган иймондир. Пайғамбарларга иймон келтиришга Аллоҳнинг Ўзи буюрган. Аллоҳга ишонган одам Унинг Пайғамбарларига ҳам ишониши керак.

ПАЙҒАМБАР БАШАРДИР

Пайғамбарлар Аллоҳ таолонинг танланган, сараланган элчилари бўлиш билан бирга, оддий башар фарзанди ҳамдир. Бу ҳақиқат гарчи баъзи бир nobакорларда турли фикрлар туғдирган бўлса ҳам, улкан илоҳий ҳикматга молик нарсадир.

Аллоҳ таоло Исро сурасида бу масалани қуйидагича муолажа қилади:

«Одамларга ҳидоят келган пайтда иймон келтиришларидан ман қилган нарса фақат, Аллоҳ башардан Пайғамбар юборадими, дейишлари бўлди» (94-оят).

Одамлардаги бу нотўғри тасаввур «Одам боласи» Аллоҳ таоло ҳузурида нақадар олий мартабада эканини тушуниб етмасликларидан келиб чиққан.

Улар фаришта ва бошқа махлуқотлардан кўра, Аллоҳ одамини азизу мукаррам қилиб қўйганини англаб етмас эдилар. Агар одам Аллоҳнинг йўлида юриб, буюрган ишларини қилиб, қайтарганларидан қайтса, фариштадан афзал бўлишини идрок етмас эдилар.

Улар одам боласи ичидан энг пок ва содиқлари танлаб олиниб пайғамбар қилиниши барча инсоният учун шон-шараф эканини тушунмас эдилар.

Улар одам боласи билан фаришталарнинг хусусиятларини фарқ эта олмасдан, Аллоҳ башардан пайғамбар юборадими, деб ажабланишарди. Ҳамда ўзларига ўхшаган башарга эргашишдан бош тортиб, иймондан юз ўгирдилар.

Аллоҳ таоло Пайғамбар алайҳиссаломга уларнинг бу гапларига жавоб беришни ўргатиб бундай дейди:

«Сен: «Агар ер юзида фаришталар хотиржам юрганларида, уларга осмондан фаришта пай-ғамбар

туширган бўлар Эдик», деб айт» (Исро сураси, 95-оят).

Аллоҳ барча махлуқотларни яратган зот сифатида уларга қандай нарса мос келишини Ўзи яхши билади. Аллоҳ одамларни яратган зот сифатида уларга кимни пайғамбар қилиб юборишни яхши билади. Ер юзида хотиржам яшаб юрганлар одамлар бўлгани учун, уларга одамларни пайғамбар қилди. Агар ер юзида хотиржам яшаб юрганлар фаришталар бўлганида, уларга осмондан фаришта пайғамбар туширган бўлар эди.

Пайғамбар, Аллоҳнинг элчиси бўлиши билан бирга, Унинг амр ва наҳийларини ўз тимсолида акслантириб, шариат ҳукмларига амал қилишда ўрнак бўладиган биринчи киши ҳамдир. Агар одамларга фаришта пайғамбар қилиб юборилса ва у шариат ҳукмларига амал қилиб кўрсатса, пайғамбар оддий одамдан бўлмаслиги керак-да, деган нобакорлар биринчи бўлиб:

«Бу пайғамбар фаришта, шунинг учун, шариат ҳукмларига осон амал қилади, биз оддий башармиз, унинг қилганини қила олмаймиз», деган бўлар эдилар. Пайғамбар оддий башардан чиқарилса, улар бундай даъвони қила олмайдилар.

ПАЙҒАМБАР ОДДИЙ ИНСОН

Пайғамбар башардан бўлиши таъкидланди. Энди пайғамбар башар бўлганда ҳам оддий башар эканини таъкидлаш лозим бўлади. Чунки баъзи тушунмаганлар пайғамбар башар бўлса ҳам, ғайриоддий башар бўлиши лозим деган фикрга бориши мумкин. Зотан, авваллари шундоқ бўлган ҳам. Аллоҳ таоло бу масалани Фурқон сурасида қуйидагича муолажа қилади:

«Улар: «Бу қандай пайғамбарки, таом еб, бозорларда юрадир?! Унга бир фаришта туширилса эди, у билан огоҳлантиргувчи бўлар эди.

Ёки унга хазина ташланса ёхуд унинг боғи бўлсаю ундан еса, дедилар. Золимлар: «Сизлар фақат сеҳрланган кишига эргашяпсизлар, холос», дедилар» (7–8-оятлар).

Қадимдан одамларга ўзларига ўхшаган оддий инсоннинг пайғамбар бўлиши ғалати туюлиб келган. Уларнинг тасаввурларида пайғамбар қандайдир бошқа ғайриоддий хусусиятларга эга бўлиши керак.

«Улар: «Бу қандай пайғамбарки, таом еб, бозорларда юради?!» дедилар.

Пайғамбарлар оддий одамлардир. Улар ҳам таом ейдилар, бозорга бориб савдо-сотик қиладилар ва бошқа тирикчилик ишларини бажарадилар. Мушриклар бу ишларни ўзларича, камчилик, пайғамбарга тўғри келмайдиган иш деб баҳолар эдилар. Уларнинг фикрича, пайғамбар овқат емаслиги, бозорда юрмаслиги ва инсонга оид бошқа ишларни қилмаслиги керак.

«Унга бир фаришта туширилса эди, у билан огоҳлантирувчи бўлар эди».

Чунки кофирларнинг фикрича, одамдан кўра фаришта пайғамбар бўлишга лойикроқдир.

Лекин улар Аллоҳ таоло Одамни яратибок фаришталарни унга сажда қилишга буюрганини унутадилар. Яъни, Аллоҳ ҳузурида одам фаришталардан устун эканини эсдан чиқарадилар.

Одамларга йўлбошчи бўлиш учун, уларга ўрнак бўлиш учун ўзларига ўхшаш одамдан пайғамбар бўлиши улкан ҳикматга эга эканини улар қаердан билсинлар?

Аллоҳ таоло юқоридаги даъволарга жавобан Фурқон сурасининг давомида қуйидагиларни айтади:

«Биз сендан олдин юборган пайғамбарларимиз ҳам, албатта, таом ер ва бозорларда юрар эдилар. Баъзиларингизни баъзиларингизга синов қилдик. Сабр қиласизлармикан?! Роббинг кўргувчи бўлган Зотдир»

(20-оят).

Эй ҳабибим Мухаммад, сен мушрикларнинг қилаётган бўҳтонларидан хафа бўлма. Уларнинг гаплари эътиборсиз. Жумладан, «Бу қандай пайғамбарки, таом ер ва бозорларда юрар», деган гаплари ҳам беҳуда.

«Биз сендан олдин юборган пайғамбарларимиз ҳам, албатта, таом ер ва бозорларда юрар эдилар».

Сенга ўхшаган таом еб, бозорларда юрадиган оддий башарни пайғамбар қилишимиз янгилик ёки ажабланадиган иш эмас. Қадимдан жорий қилинган иш. Бу ишга қарши чиққанлар сенга эмас, Аллоҳнинг жорий одатига қарши чиққан бўладилар. Биз шундай қилиб:

«Баъзиларингизни баъзиларингизга синов қилдик».

Оддий башардан пайғамбар юбориб одамларни синовга учратдик, баъзилари синовдан ўта олмай, оддий башар ҳам пайғамбар бўладими, деб йўлдан адашди. Уларнинг бу тасарруфлари эса, иймонлилар учун синов бўлди. Қани,

«Сабр қиласизлармикан?!»

Мушрикларнинг инкорига чидаб, илоҳий даъват оддий башар воситаси ила тарқалишига сабр қила олармикансизлар?

«Роббинг кўрувчи бўлган Зотдир».

Роббинг ҳар бир нарсанинг зоҳиринигина эмас, ҳақиқатини ҳам кўрувчи бўлган Зотдир. Шунинг учун, Ўзи билиб ҳикмат ила тасарруф қиладир. Бандаларнинг иши Аллоҳнинг тасарруфини муҳокама қилиш эмас, балки амрларини бажо келтиришдир.

ПАЙҒАМБАРЛАР МАЪСУМЛАР

Пайғамбар алайҳиссаломларнинг оддий кишилардан ажраб турадиган бирдан-бир сифатлари маъсумликларидир. Яъни, маъсият қилиш, шахватларга

берилиш, мурувватга футур етказадиган ва инсонлик кадрини кетказадиган нарсалардан четда бўлишларидир.

Пайғамбар алайҳиссаломлар одамларнинг энг гўзал ахлоқчилари, энг пок амал қиладиганлари, ва тасарруфотлари энг тўғриларибир.

Пайғамбар алайҳиссаломларнинг маъсумликлари «исмат» тушунчаси асосидабир.

«Исмат» сўзи луғатда «ман қилиш», «сақлаш» маъносини англатади.

«Исмат»нинг шаръий маъноси эса, «Аллоҳ таолонинг Ўз пайғамбар ва набийларини гуноҳ ва маъсият ҳамда мункар ва ҳаром ишларни қилишдан сақлашдир.

Шунингдек, Аллоҳ таоло Ўз пайғамбарларини хулқий ва жасадий айблардан ҳамда бошқалар нафрат қиладиган касалликлардан ҳам асрагандир.

Чунки Аллоҳ таоло одамларни у зотларга эргашишга, иқтидо қилишга ва уларнинг йўлидан юришга амр қилгандир. Пайғамбар алайҳиссаломлар барча башарга яхши ўрнақдир. Агар улардан маъсият ва мункар ишлар содир бўлиши жоиз бўлса, ёки мазкур нуксонлардан бирортаси мавжуд бўлса, у нарсалар шариятда бор нарсаларга айланиб қолади. Бу эса мутлақо мумкин эмас. Шунинг учун ҳам, Аллоҳ таоло Ўз пайғамбарларини маъсум қилган. Аллоҳ таоло барча пайғамбарларни Ўзининг доимий инояти ила ўраган. У зот пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломга хитоб қилиб:

«Бас, Роббинг ҳукмига сабр қил. Албатта, сен кўз ўнгимиздасан», (*Тур сураси, 48-оят*) деган.

Афсуски, бошқа динларда пайғамбарларга турли гуноҳларни қилганлик нисбати берилади.

ПАЙҒАМБАР ОМОНАТЛИ БЎЛАДИ

Бунда пайғамбар алайҳиссаломлар ўзларига Аллоҳ

таолодан берилган рисолатни бир ҳарфини ҳам ўзгартирмай омонат ила умматларга етказиши кўзда тутилган. Улар Аллоҳ таолодан келган ваҳийни одамларга етказадилар. Унинг бирор ҳарфини камайтирмайдилар ҳам, унга бирор ҳарф зиёда қилмайдилар ҳам.

Бу маънода Аллоҳ таоло Қуръони Карим ҳақида ва Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг уни омонат ила етказишлари ҳамда агар, фаразан, Пайғамбар алайҳиссалом бу омонатга хиёнат қилсалар, Аллоҳ таоло у кишини дарҳол жазолаши ҳақида «Ал-ҳаққа» сурасида куйидагиларни айтади:

«Албатта, у (Қуръон) қарамли Расулнинг сўзидир».

Яъни, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сўзидир.

Бу ерда Қуръони Каримнинг Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбат берилиши, У зот у каломни тиловат қилувчи ва кишиларга етказувчи эканликлари эътиборидандир.

«Ва у шоирнинг сўзи эмас. Сизлар жуда оз ишонасизлар».

Яъни, шундай эканлигига ишонмайсизлар.

«Ва у фолбиннинг ҳам сўзи эмас. Сизлар жуда оз эслайсизлар».

Яъни, эсламайсизлар.

«У Оламлар Роббисидан туширилгандир».

Қуръон Муҳаммад алайҳиссаломнинг ўз сўзи эмас. Қуръон оламларнинг Роббиси томонидан туширилган каломдир. Муҳаммад алайҳиссалом уни етказувчи, холос. Агар у зот Қуръоннинг ҳаммасини, ёки битта сурасини ўзидан тўқиб, бу Аллоҳнинг гапи дейиши у ёқда турсин, баъзи бир сўзларни тўқиб Аллоҳга нисбат берса ҳам соғ қолиши мумкин эмас.

«Ва агар у Бизнинг (номимиздан) баъзан ёлгон сўзларни тўқиса».

Яъни, агар Муҳаммад Бизнинг номимиздан, мушриклар даъво қилаётганидек баъзи сўзларни тўқиса, ҳозиргига ўхшаб, соғ-саломат, турли мўъжизаларга соҳиб бўлиб, гуноҳлардан маъсум бўлиб, одамлар ёмонлигидан кўрилиб юрмас эди. Ундок бўлса,

«Албатта, Биз уни қудрат билан тутамиз».

Яъни, Биз ундан Ўз қувватимиз ва Ўз қудратимиз ила интиқом оламиз.

«Сўнгра, албатта, унинг шоҳ томирини кесамиз».

«Шоҳ томир» деганда юракнинг бош томири тушунилади. Албатта, ўша томири узилган одам соғ қолмайди, дарҳол ўлади. Демак, агар Муҳаммад алайҳиссалом Қуръонга ўзларича бирор нарсани кўшиб, бу ҳам Аллоҳдан дегудек бўлсалар, Аллоҳ у кишини дарҳол ҳалок қилиши турган гап экан. Бу Қуръони Карим Аллоҳнинг соф каломи эканига ёрқин далилдир.

«Бас, сизлардан ҳеч ким уни тўсиб қола олмас».

Яъни, фаразан, Биз уни азобламоқчи бўлсак, сизлардан ҳеч бирингиз Муҳаммадни Бизнинг азобимиздан тўсиб қола олмайди.

Бошқа пайғамбарларга муносабат ҳам худди шундок бўлган.

ПАЙҒАМБАР ЭР КИШИЛАРДАН БЎЛАДИ

Пайғамбарларга лозим бўлган сифатлардан яна бири уларнинг эркак кишидан бўлишидир. Бу ҳақда Аллоҳ таоло Муҳаммад алайҳиссаломга қуйидаги хитобни қилади:

«Биз сендан илгари ҳам фақат шаҳар аҳлидан эр кишиларга ваҳий юбориб, пайғамбар этганмиз».

Яъни, аввалги пайғамбарларнинг ҳаммаси ҳам шаҳар аҳолисидан бўлган, саҳровийлардан эмас. Чунки шаҳар аҳли тарбияли бўладилар, муомалани яхши биладилар,

даъват ишларини олиб боришда сабр-матонатли ва яна шунга ўхшаш зарурий сифатларга эга бўладилар.

Шунингдек, ўтган пайғамбарларнинг ҳаммаси ҳам эркак кишилар бўлган. Хотин киши ёки фаришталар пайғамбар бўлган эмас. Чунки аёлларнинг табиий, жисмоний тузилишлари пайғамбарликдек оғир вазифага мос эмас. Фаришталар ҳам одамларга пайғамбар бўлишлари мақсадга мувофиқ эмас.

Бунда зинҳор аёлни пастга уриш маъноси йўқдир, балки унинг аёллигини эътиборга олиб, уни машаққатга солмаслик риояси бор. Агар, баъзилар ўйлагандек, аёлни пайғамбарликдан узоқ қилиш нияти бўлганда унинг пайғамбарларга она бўлиши ҳам раво кўрилмас эди. Ҳа, пайғамбарларни ҳам аёллар туққан!

ПАЙҒАМБАРЛАР ЎЗ ҚАВМИ ТИЛИДА ЮБОРИЛАДИ

Аллоҳ таоло Қуръони Каримнинг Иброҳим сурасида марҳамат қилиб:

«Қайсики Пайғамбарни юборган бўлсак, баён қилиб бериши учун ўз қавми тили ила юборганмиз», (4-оят) дейди.

Барча Пайғамбарларни ўз қавми тили ила юбориш ҳам Аллоҳнинг бандаларига берган неъматидир. Чунки бошқа қавм тилини тушуниш қийин бўлар эди. Ҳамма пайғамбарлар ўз қавмларига юборилган ва уларга қавмлари тилида ваҳий келган.

Бутун оламларга ва барча қавмларга пайғамбар бўлган Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга ҳам ўз қавмининг тили — араб тилида ваҳий келди. Бунинг асосий ҳикматларини Аллоҳнинг Ўзи билади. Аммо бу ўринда уламоларимиз мулоҳаза қилган ҳикматлардан баъзиларини айтиб ўтиш жоиздир.

Бошқа пайғамбарлар маълум қавмга ва маълум муддатга келган бўлсалар, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам қавмларнинг ҳаммасига қиёмат кунига қадар пайғамбар қилиб юборилган. У зотнинг умрлари чекланган. Шунинг учун, динни ҳамма қавмларга ўзлари етказишлари қийин. Биноан, у зот Аллоҳнинг охирги дини таълимотларини ўз қавмларига, қавмлари эса, уни бутун дунёга тарқатади. Дарҳақиқат, шундай ҳам бўлди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Ислом дини араблар яшаб турган ерларга ёйилиб бўлиши билан вафот топдилар. Исломни дунёнинг қолган қисмига у зотнинг қавми етказдилар.

Турли макон ва замонларда яшайдиган турли қавмларга бир пайғамбарни турли тиллар билан юбориб бўлмас эди. Аввало, бу ишни адо этиш жисмонан амри маҳол. Қолаверса, дунёда хилма-хил тиллар жуда кўп. Ҳозирги тиллар ичида Исломнинг илоҳий китоби Қуръони Карим нозил бўлганидан кейин пайдо бўлганлари ҳам бор. Демак, ҳар бир қавмга ўз тилида ваҳий келиши керак бўлса, кейин пайдо бўлган тилларда сўзлашувчилар нима қиларди?

Қолаверса, тилларнинг имконияти ҳам ҳар хил. Шунинг учун, Аллоҳ таоло энг бой ва каломининг абадий мўъжиза бўлиб қолишини ҳам кўтара оладиган тилни—араб тилини танлаб, ўша тилда қиёматгача боқий қоладиган китобини—Қуръони Каримни туширди. Қавмлар, тиллар, лаҳжалар, замонлар алмашаверади, аммо Қуръон мўъжиза бўлиб тураверади. Ундан араб ҳам, ажам ҳам, оқ ҳам, қора ҳам баробар фойда олаверади.

Ҳа, Пайғамбар ўзига келган илоҳий таълимотларни одамларга баён қилиб беради. Шу билан унинг вазифаси тугайди. Қолгани Аллоҳ таолонинг ихтиёрида.

ПАЙҒАМБАРЛАРНИНГ БИР-БИРЛАРИДАН ФАЗЛИ ҲАҚИДА

Бу масалада етарли маълумотга эга бўлишимиз учун Бақара сурасидаги қуйидаги ояти каримани батафсил ўрганиб чиқишимиз лозим бўлади:

«Булар пайғамбарлар. Уларнинг баъзиларини баъзиларидан фазллик қилдик. Улардан Аллоҳ гаплашгани бор ва баъзиларининг даражасини кўтарган. Ва Ийсо ибн Марямга ойдин (мўъжиза)ларни бердик ва уни муқаддас руҳ билан қўлладик» (253-оят).

Қуръони Каримнинг ҳар бир сўзидан, ҳар бир ҳарфидан катта-катта маънолар келиб чиқади. Бу ҳақиқатни кишилар тушуниб етишлари керак, холос. Ушбу ояти кариманинг аввалида «Булар» деган сўз келмоқда. Бу Пайғамбар алайҳиссаломларга нисбатан бўлган эҳтиром рамзидир. «Улар», «Анавилар» ёки шунга ўхшаш бошқа сўзларни ишлатмасдан, айнан,

«Булар пайғамбарлар», дейилиши улкан ҳурматга далолат қилади.

Ояти каримада пайғамбарлар ва пайғамбарликлар ҳақида умумий маълумот келмоқда. Шу билан бирга, баъзи пайғамбарларнинг баъзиларидан фазли устун экани ва ўша устунлик нимада экани ҳам билдириб ўтилмоқда.

«Уларнинг баъзиларини баъзиларидан фазллик қилдик».

Мазкур фазл пайғамбар алайҳиссаломларни ўраб турган муҳитга боғлиқ. Мисол учун, баъзи пайғамбарлар бир қабилага, бошқалари бир авлодга, яна бирлари бир умматга, баъзилари эса, барча умматлар ва барча авлодларга юборилган бўладилар.

Шунингдек, бу фазллар пайғамбарликнинг табиатига, унинг инсон ҳаётини қанчалик қамраб олишига ҳам боғлиқдир.

Ояти каримада мазкур ҳолга иккита мисол келтирилади:

«Улардан Аллоҳ гаплашгани бор».

Яъни, пайғамбарлар ичида Аллоҳ у билан гаплашгани бор. Аллоҳ билан гаплашиш ҳақида сўз кетганда, албатта, Мусо алайҳиссалом ёдга тушадилар. Мусо алайҳиссаломнинг лақаблари «Калиймуллоҳ»дир. Яъни, Аллоҳ ила сўзлашган, шунинг учун ҳам, оятда у кишининг номлари айтиб ўтирилмади.

«Ва баъзиларининг даражасини кўтарган».

Аллоҳ таоло Ўз ҳикмати ила баъзи пайғамбарларининг даражасини кўтариб қўйган. Бу ҳам маълум ва машҳур.

«Ва Ийсо ибн Марямга ойдин (мўъжиза)ларни бердик ва уни муқаддас руҳ билан қўлладик».

Қуръони Карим доимо Ийсо алайҳиссаломни оналари Марямга нисбат бериб зикр қилади. Бу билан у зотнинг инсон эканини таъкидлайди ва у зот ҳақидаги турли афсоналарнинг бекор эканини исбот ҳам қилади.

У зотга берилган «ойдин (мўъжиза)лар»га, у кишига туширилган Инжил китоби ва турли мўъжизалар киради. «Муқаддас руҳ» Жаброил фариштадир. У ваҳийга хизмат қилувчи, Аллоҳнинг ваҳийини пайғамбарларга етказувчи фаришта. Қайси пайғамбарга Жаброил алайҳиссалом келсалар, катта қўллаш ҳисобланади.

Ояти каримада Муҳаммад алайҳиссаломнинг ўзларига хитоб бўлаётгани учун у зотнинг фазллари зикр қилинмади. Ҳамма пайғамбарлар ичида Муҳаммад алайҳиссаломга назар соладиган бўлсак, у зот энг олий чўккида турадилар. Пайғамбарликнинг ҳамма нуқтаи назаридан қараганда, у зот ҳаммадан устун туради. У Зотнинг пайғамбарликлари барча авлодлар, барча умматлар ва халқлар учундир. У зотнинг пайғамбарликлари қиёмат кунига қадар бардавомдир. У зотнинг пайғамбарликлари тўлиқ, ҳеч қандай камчиликсиз ва кишиларга икки дунё саодатини берувчи пайғамбарликдир. Шунинг учун ҳам, у зотдан кейин ваҳий

келиши тўхтаган. Аллоҳ таоло бошқа ҳамма пайғамбарларга берган фазилатларни жамлаб Муҳаммад алайҳиссаломга берган. Шундай бўлса ҳам, пайғамбаримиз алайҳиссалом Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан қилинган ривоятда:

«Мени бошқа пайғамбарлардан устун қўйманг-лар», дейдилар.

Бу нақадар улуғ камтарлик, буюк тавозуъ. Уламоларимиз ушбу оят ва ҳадисдаги маъноларнинг бири-бирига қарама-қарши эмаслигини таъкидлаб, оятда воқеъликдан хабар берилган, ҳадисдаги даъват эса пайғамбар алайҳиссаломнинг камтарликларига, пайғамбарларнинг фазлини белгилаш Аллоҳнинг иши эканига далолат, деганлар.

Аммо пайғамбарларнинг пайғамбар эканликлари ва Аллоҳ таолонинг мустафо бандалари эканликларида ҳеч қандай фарқ қилинмайди. Бу ҳақда Бақара сураси охирида айтилади:

«Унинг пайғамбарларидан бирорталарини ажратмаймиз» (285-оят).

Яъни, Аллоҳ юборган барча пайғамбарларга бирдек иймон келтирамыз. Бирорталарини ажратиб қўймаймиз.

Пайғамбарларни бирдай кўриш, уларга бирдек иймон келтириш ва уларни тенг эъзозлаб, ҳурмат қилиш мусулмон умматининг асосий қоидасидир. Шунга кўра, бу уммат барча илоҳий шариатларнинг меросхўри бўлди. Чунки мазкур пайғамбарларнинг барчасига тушган дин – Ислом бўлган.

ПАЙҒАМБАРЛАРНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

Аллоҳ таоло, нима учун одамлар ичига набийларни юборганининг ҳикматини ва уларнинг вазифаларини баён қилиб, Бақара сурасида қуйидагиларни айтади:

«Одамлар бир миллат эдилар. Бас, Аллоҳ хушхабар ва огоҳлантириш берувчи набийларни юборди ва уларга одамлар ўртасида улар ихтилоф қилган нарсаларда ҳукм қилиш учун ҳақ китоб туширди» (213-оят).

Аслида, инсоният Одам Ато ва Момо Ҳаво ҳамда уларнинг фарзандларидан иборат бир уммат эди. Бир оиланинг аъзолари эди. Аста-секин кўпайиб бордилар. Уларнинг кўпайишлари билан бирга, фикр-мулоҳазалари ҳам, ихтилофлари ҳам кўпая борди. Чунки ҳар кимнинг ўз табиати бор, ўз ақли бор, ўз қизиқиши бор. Ҳар ким ўз шароити ва ҳолатидан келиб чиқиб фикр баён қилади. Ҳар кимнинг фитратидаги хусусияти бор. Чунки ер юзининг ободлигини Аллоҳ шу турли-туманлик, шу тортишувларга боғлиқ қилиб қўйган. Ҳамманинг фикри, табиати, истаги бир хил бўлганида эди, ер юзи обод бўлмасди...

Демак, одамлар ўртасида хилоф, келишмовчилик чикди. Ҳар ким ўзини ҳақ деб билмоқда. Бундай вазиятда ким ҳақ эканлигини қаердан биламиз? Одамларнинг ўзларига қўйсак, ҳар ким ўзиникини маъқуллайди. Оқибатда ихтилоф яна ҳам кучаяди.

Агар улардан бир гуруҳларини танлаб олиб, ўша танланганларга топширсак, улар ҳам одам. Ҳар қанча ақлли бўлсалар-да, барибир, уларда ҳам бошқа одамлардаги заифликлар бор. Бир кунмас-бир кун адашади. Заифлиги тутиб, бир тарафга ён босади. Ёки ҳамма нарсани қамраб олувчи илмга эга бўлмайди. Нафси заифлик қилиб, пора олиши мумкин. Ўз қавми чегарасидан чиқа олмай қолиши мумкин ва ҳоказо минглаб сабаблар борки, улар бу йўлда тўсик бўлиб, ишни бузиши аниқ.

Демак, «Бундай ихтилофнинг қайсиси тўғри, қайси чегарагача ихтилоф қилса бўлади?» каби саволларга жавоб бериш учун, ихтилоф қилаётганлардан устун турувчи, инсондаги бор заифликдан таъсирланмайдиган, ҳамма

нарсани камраб олувчи илм эгаси, ҳеч нарсага ҳожати тушмайдиган, беками кўст, тамаъдан холи, нуқсонсиз, баркамоллик сифатига эга бир зот керак бўлади. Ана ўша зот Аллоҳ таолонинг Ўзи! У ҳамма нарсани билувчи зот, шунинг учун ҳам Ўзи яратган бандалари ихтилоф қилган ва қилаётган масалалар ҳақида қандай ҳукм чиқаришни Ўзи билади.

«Бас, Аллоҳ хушхабар ва огоҳлантириш берувчи набийларни юборди ва уларга одамлар ўртасида улар ихтилоф қилган нарсаларда ҳукм қилиш учун ҳақ китоб туширди».

Аллоҳ юборган пайғамбарларнинг биринчи вазифаси мўминларга хушхабарларни ва кофиру осийларга огоҳлантиришни етказишдир.

Улар мўминларга савоб, ажр ва жаннатнинг хушхабарини етказадилар. Кофирларга эса, азоб, уқубат ва жаҳаннамнинг хабарини бериб, огоҳлантирадилар.

Шу билан бирга, энг муҳими—одамлар ўртасида улар ихтилоф қилган нарсаларда ҳақ китоб билан ҳукм қилиб, ҳақни ҳаққа, ботилни ботилга ажратадилар. Адолатли ҳукм чиқарадилар. Ҳақ китобнинг ҳукми ҳақ бўлади. Бошқа ҳеч қандай нарсa, ҳеч кимнинг ҳукми ҳақ бўла олмайди.

Ҳамма пайғамбарлар бир дин билан, ҳақ китоб билан келганлар. Ҳар бир пайғамбар ўз қавмига, ўз даврига мос шарият билан келган.

Пайғамбар алайҳиссаломларнинг асосий вазифаларидан бири Аллоҳ таолога иймон келтириб, У зотга ибодат қилишга даъват қилишдир. Аллоҳ таоло Анбиё сурасида бу борада қуйидагиларни айтади:

«Сендан илгари юборган ҳар бир пайғамбарга: «Албатта, Мендан ўзга ибодатга сазовор илоҳ йўқ. Бас, Менга ибодат қилинг», деб ваҳий қилганмиз» (25-оят).

Ибодатга сазовор зот— ягона Аллоҳ таоло эканини англатиш, Унга иймон келтиришга даъват қилиш ва фақат

Унга сиғинишга чакириш барча илоҳий диёнатлар ва пайғамбарларнинг иши бўлган. Тавҳид ақийдаси ҳеч қачон ўзгармаган.

Аллоҳ таоло Наҳл сурасида қуйидагиларни айтади:

«Батаҳқиқ, Биз ҳар бир умматга: Аллоҳга ибодат қилинг ва тоғутдан четланинг, деб пайғамбар юборганмиз. Бас, улардан баъзиларини Аллоҳ ҳидоят қилди. Баъзиларига эса, залолат ҳақ бўлди» (36-оят).

Ҳеч шубҳа йўқки, Биз ҳар бир умматга пайғамбар ҳам юбордик. Ҳар бир пайғамбарнинг ўз умматига айтадиган гапи:

«Аллоҳга ибодат қилинг ва тоғутдан четланинг», дейишдан иборат бўлди.

Яъни, бу дунёда фақат Аллоҳ таолонинг кўрсатмаси ила яшанг, Унинг айтганини қилинг, қайтарганидан қайтинг, фақат Унгагина сиғининг. Шу билан бирга, тоғутдан четланинг. Унга ибодат қилманг. «Тоғут» сўзи араб тилида Аллоҳдан бошқа ибодат қилинган нарсани ифода этади. У шайтон, фолбин, буту санам, турли тузумлар ёки шахслар, табиатдаги махлуқотлар ёки ҳайвонлар бўлиши мумкин.

Демак, Аллоҳ таолодан ўзганинг айтганини қилиб яшаш, ўшанинг таълимотларига амал қилиш, унга сиғиниш тоғутга ибодат қилиш бўлади. Аллоҳ таоло эса, бандалари фақат Ўзига ибодат қилиб, тоғутдан четланишини истади. Ушбу хоҳиш-иродани У зот одамларга пайғамбарлари орқали етказди. Аммо одамлар ўзларини турлича тутдилар.

«Бас, улардан баъзиларини Аллоҳ ҳидоят қилди. Баъзиларига эса, залолат ҳақ бўлди».

Ҳидоят йўлини ихтиёр қилиб, унга интиланларни Аллоҳ таоло ҳидоятга йўллади. Залолат-куфр йўлини ихтиёр этиб, ўша томонни кўзлаганларга залолат ҳақ бўлди.

Бу икки тоифанинг ҳеч бирини Аллоҳ таоло

мажбурлагани йўқ. Улар ўз ихтиёрлари билан тасарруф қилдилар.

Шунингдек, икки тараф ҳам Аллоҳ таолонинг шомил ихтиёридан чиққанлари йўқ. Чунки дунёдаги ҳар бир нарса фақат У зотнинг иродаси, жорий қилган қонун-қоидаси билан бўлади.

Аллоҳ таоло ҳидоятни танлаб, шу йўлда юраётган кишиларнинг ҳидоятга кетишини ихтиёр этган ва жорий қонун-қоидаларга айлантирган.

Шунингдек, залолатни танлаб, шу йўлга интилаётган кишиларга залолат ҳақ бўлишини ихтиёр қилган ҳамда жорий қонун-қоидаларга айлантирган.

Ана шу қонун-қоидаларга биноан ҳар бир инсоннинг ҳидоят ёки залолатга кетиб, яхшилик ёки ёмонлик қилиши Аллоҳнинг хоҳишига мувофиқ бўлади, дейилади.

Пайғамбар алайҳиссаломларнинг вазифаларидан яна бири Аллоҳ таолонинг амр ва наҳийларини бандаларга етказишдир. Аллоҳ таолонинг Ўзи бу ҳақда Аҳзоб сурасида куйидагиларни айтади:

«Улар Аллоҳнинг элчилигини етказадиган, Ундангина қўрқадиган, Аллоҳдан бошқа ҳеч кимдан қўрқмайдиган зотлардир. Аллоҳнинг Ўзи ҳисоб қилгувчиликка кифоядир» (39-оят).

Аллоҳнинг йўлига ҳеч қандай тангликсиз эргашиб юрган зотлар, набийлар куйидаги сифатларга эга бўлганлар:

«Улар Аллоҳнинг элчилигини етказадиган» зотлардир.

Аллоҳ таоло уларни ўз элчиси–пайғамбари қилиб юборган. Улар–пайғамбар, одамларга Аллоҳнинг хабарларини етказувчилар. Албатта, Аллоҳ таолонинг рисоласида У зотнинг Ўз бандаларига йўллаган амрлари ва наҳийлари бўлади. Пайғамбарлар ана ўшаларни ўз умматларига етказадилар.

Аллоҳ таоло бу борада Ўзининг охирги пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб қуйидагиларни марҳамат қилади:

«Эй Пайғамбар! Сенга Роббингдан нозил қилинган нарсани етказ. Агар шундай қилмасанг, Унинг элчилигини етказмаган бўласан. Аллоҳ сени одамлардан сақлар. Албатта, Аллоҳ кофир қавмларни ҳидоят қилмас» (67-оят).

Бу ояти карима Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб бўлиб, Аллоҳ таоло у кишига ҳар қандай шароитда, одамларнинг қабул қилиш-қилмаслигига қарамай, даъват қилавериш, Аллоҳ таолонинг амрлари ва наҳийларини етказавериш лозимлигини буюрмоқда:

«Эй Пайғамбар! Сенга Роббингдан нозил қилинган нарсани етказ».

Зотан, пайғамбарлик вазифаси ўзи шундан иборат. Бошқа оятларда одамларга Аллоҳдан нозил қилинган нарсани қандай етказишнинг таълими ҳам берилган. Жумладан, ҳикмат ва яхши мавъизалар билан етказиш таълими. Демак, нима қилиб бўлса ҳам, Аллоҳ таолодан нозил қилинган нарсани етказиш вазифаси мавжуд.

«Агар шундай қилмасанг, Унинг элчилигини етказмаган бўласан».

Яъни, агар Роббингдан нозил қилинган нарсани етказмасанг, Аллоҳнинг пайғамбарлиги вазифасини адо этмаган бўласан.

«Аллоҳ сени одамлардан сақлар».

Уларнинг ёмонликларидан асрайди.

«Албатта, Аллоҳ кофир қавмларни ҳидоят қилмас».

Пайғамбар алайҳиссаломларнинг вазифаларидан яна бири одамларга яхши ўрнатқ бўлишдир. Бу ҳақда Аллоҳ таоло Аҳзоб сурасида қуйидагиларни айтади:

«Батаҳқиқ, сизлар учун: Аллоҳдан ва охират кунидан умидвор бўлганлар учун ва Аллоҳни кўп зикр

қилганлар учун Расулуллоҳда гўзал ўрнак бор эди» (21-оят).

Аллоҳ таоло яна Мумтаҳина сурасида марҳамат қилади:

«Ҳақиқатда, сизларга Иброҳим ва у билан бирга бўлганларда яхши ўрнак бор» (4-оят).

ПАЙҒАМБАРЛАРНИНГ МЎЪЖИЗАЛАРИ

«Мўъжиза» сўзи луғатда «ожиз қолдирувчи», деган маънони англатади. Яъни, мўъжиза нарсани бошқалар қилишдан ожиз қоладилар.

Истилоҳда эса, Аллоҳнинг изни ила пайғамбарларга уларнинг пайғамбарлигини тасдиқлаш учун берилган одатдан ташқари, бошқаларнинг қўлидан келмайдиган иш мўъжизадир.

Кофирлар, одатда, пайғамбарларни инкор қилиш билан бирга, доимо ўз номаъқулчиликларини ҳаспўшлаш мақсадида, турли баҳона, таклифлар қилиб мўъжиза кўрсатишни талаб қилиб туришади. Аввалги ўтган барча пайғамбарларга худди шундай таклифлар қилинган. Аллоҳ Ўз пайғамбарларининг ҳақлигини тасдиқлаш, кофирларни ожиз қолдириш, мўминларнинг иймонини мустаҳкамлаш учун пайғамбарларга ўз замонаси ва қавмига мос мўъжизаларни берган.

Мисол учун, сеҳргарлик авж олган бир замонда юборилган Мусо алайҳиссаломга Аллоҳ таоло уларнинг сеҳридан бир неча марта устун турувчи мўъжизаларни берган.

Моддапарастлик авж олиб, ҳар бир нарса моддий асосга эга, деган эътиқодда бўлган қавмга юборилган Ийсо алайҳиссаломга Аллоҳ таоло турли тузалмайдиган беморликларни тузатиш, ўликни тирилтириш каби мўъжизаларни берган.

Ўтган пайғамбарлар ўзларига берилган мўъжизаларни ўз ўрнида ишлатганлар. Лекин уларнинг вафотлари билан барча мўъжизалар ҳам амалдан қолган. Чунки уларнинг пайғамбарликлари маълум бир қавмга, маълум бир маконга ва маълум бир замонга боғлиқ бўлган.

Муҳаммад алайҳиссаломга эса абадий ва улкан мўъжиза – Қуръони Карим берилган. Чунки у зотнинг пайғамбарликлари қиёмат бўлгунича барча халқлар, маконлар ва замонлар учун бардавом. Шунинг учун у зотга моддий эмас, маънавий ва боқий мўъжиза–Қуръони Карим асосий мўъжиза қилиб берилган.

У зоти бобаракот ўтганларидан сўнг ҳам, мўъжизалари бўлмиш Қуръон то қиёмат тургунича барҳаёт. Шунинг учун ҳам, қачон мушрик ва кофирлар у кишидан пайғамбарликларини тасдиқловчи мўъжиза талаб қилишса, Қуръони Каримни рўқач қилганлар.

Бошқа пайғамбарларга улкан мўъжиза бўлиб хизмат қилган нарсалар Муҳаммад алайҳиссалом учун оддий бир иш эди. Ҳамма пайғамбарларга берилган мўъжизаларга ўхшаш ишлар Муҳаммад алайҳиссалом ҳаётларида ҳам бўлиб ўтган. Бу ҳақдаги хабарлар ҳадис китобларида бор.

Ўзини билган одамлар учун ҳатто Исро ва Меърож каби катта ҳодисалар ҳам оддий бир иш бўлган. Пайғамбаримиз алайҳиссалом Исро ва Меърож қилганликлари ҳақида одамларга хабар берганларида ҳар ким ўзини ҳар хил тутди ва ҳар хил гап айтди.

Бир гуруҳ одамлар Ҳазрати Абу Бакр розияллоху анхунинг олдиларига югуриб боришди. У киши хабарни эшитгандан сўнг:

«У зот шу гапларни айтдиларми?» деб сўрадилар.

«Ҳа», дедилар. У киши:

«Агар у зот айтган бўлсалар, тўғри айтибдилар, мен бунга шохидлик бераман», деди. Улар:

«Шомга бир кечада бориб, яна Маккага тонг отмай

туриб қайтиб келишига ишонасанми?!» дейишди. Абу Бакр:

«Мен у кишининг бундан ғариброқ нарсасини ҳам тасдиқлайман. Осмондан хабар айтишини ҳам тасдиқлайман», деди.

Ҳа, осмоннинг хабари бўлмиш ваҳийни қабул қилиш, Аллоҳнинг каломи – Қуръонни кишиларга етказиш ва уни татбиқ қилиш Муҳаммад алайҳиссаломнинг энг асосий мўъжизалари эди.

Шунинг учун ҳам, Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг бошқа мўъжизалари у зотнинг пайғамбарликларининг тасдиғи сифатида ҳужжат қилинмас эди. Одамлар мўъжиза кўрсатиш талаб қилган пайтда ҳам, уларга Қуръони Карим мўъжиза сифатида рўқач қилинар эди. Бунга Анкабут сурасидаги ушбу икки ояти каримани мисол қилиб келтиришимиз мумкин:

«Ва улар: «Унга Роббидан мўъжизалар нозил қилинса эди», дедилар. Сен: «Мўъжизалар ёлғиз Аллоҳнинг ҳузуридадир. Мен эса, фақат очик-ойдин огоҳлантиргувчиман, холос», дегин.

Уларга Бизнинг сенга ўзлари учун тиловат қилинаётган ушбу китобни нозил этганимиз кифоя қилмасми?! Албатта, бунда иймон келтирадиган қавмлар учун раҳмат ва эслатма бордир» (50–51-оятлар).

Кофирлар хаёлига нима келса, гапираверади. Улар Муҳаммадга Роббидан оятлар – мўъжизалар тушса эди, дедилар. Ҳа,

«Ва улар: «Унга Роббидан мўъжизалар нозил қилинса эди», дедилар».

Эй Пайғамбар!

«Сен: «Мўъжизалар ёлғиз Аллоҳнинг ҳузуридадир. Мен эса, фақат очик-ойдин огоҳлантиргувчиман, холос», дегин».

Ҳа, мўъжизалар фақат Аллоҳ таолонинг ҳузуридан келади. Уларнинг тасарруфини ёлғиз Аллоҳ таолонинг Ўзи қилади. Қачон керак бўлса, ўшанда туширади. Кимга керак бўлса, ўшанга туширади. Қанча керак бўлса, шунча туширади. Пайғамбар эса, очиқ-ойдин огоҳлантирувчи, холос. Унга Робби кишиларни огоҳлантиришни топширган, у шу топшириқни бажаради, холос. Аслида, уларга мўъжизалар нозил қилинишининг ҳожати ҳам йўқ.

Нима учун улар мўъжиза тушишини талаб қилишади? Ҳолбуки, қаршиларида мўъжизаларнинг мўъжизаси, абадий мўъжиза—Қуръон турибди-ку! Бундан ортиқ яна қандай мўъжиза керак?!

«Уларга Бизнинг сенга ўзлари учун тиловат қилинаётган ушбу китобни нозил этганимиз кифоя қилмасми?!»

Кифоя қилиши керак. Ахир, Қуръоннинг ҳар бир ояти ўзига хос мўъжиза-ку! Қуръон туфайли улар Аллоҳ таоло билан бевосита алоқада бўладилар-ку!

«Албатта, бунда иймон келтирадиган қавмлар учун раҳмат ва эслатма бордир».

Ҳа, Қуръони Каримдаги раҳматдан баҳраманд бўлиш учун кишида иймон бўлиши керак.

Ҳа, Қуръони Каримдаги барча ваъз-насиҳатлардан эслатма олиш учун кишида иймон бўлиши керак. Иймонсизлар олдиларида улкан мўъжиза турса ҳам, «унга Роббидан мўъжизалар тушса эди», деб юраверадилар.

АНБИЁЛАР ҚИССАСИ ВА УНИНГ АҲАМИЯТИ

Пайғамбарлар ҳақидаги қиссаларнинг тафсилига киришдан аввал, умуман, Қуръони Каримдаги қиссалардан қандай мақсадлар кўзланганини қисқача тушуниб олишимиз керак.

Қуръони Каримда қиссалар турли жойларда ва турли

муносабатлар билан келади. Ўрнига ва мавзуига қараб, қисса ҳам ўзгариб туради. Баъзиларга такрор бўлиб туюлган қиссалар, аслида, ҳар жойда алоҳида ўзгача маъно билдиради ва турли мақсадларда ишлатилади.

Пайғамбарлар қиссаси иймон йўлидаги тинимсиз курашнинг узоқ йўлини акс эттирувчи баёнотдир. Ўтганлар ҳаётида иймон учун кураш қандай борганини, оқибат нима бўлганини билиш келажак авлод учун ибратдир. Шу боисдан ҳам, Аллоҳ таоло пайғамбарлар қиссасига алоҳида эътибор беради.

Қуръони Каримни ҳамма нарсани билгувчи зот—Аллоҳ таоло нозил қилган. Ҳамма нарсани билгувчи зот ўтган умматларнинг тарихини ҳам жуда яхши билади.

Ўтганларнинг афсоналарини бировдан ёздириб олишга ҳожат йўқ. Балки бу афсоналар ёлғон, бидъат ва хурофотларга тўлиқдир. Қуръони Каримда эса, ўтган умматларнинг қиссалари энг рост ва тўғри равишда келтирилади. Кишиларни улардан ўрнак олишга чақирилади. Вақт ўтиб, илм ривожланиши билан бу ҳақиқат яна ҳам равшанлашиб бормоқда.

Қуръони Карим қиссалари фақат ўтмишни эслаш ва тасалли учун эмас, балки улардан ибрат олиб, ҳаётда фойдаланиш учундир.

Қуръони Карим ҳидоят китоби, унда келтириладиган қиссалар ҳам кишиларни ҳидоятга чақиради. Бу ишда эса, шахсларнинг исми, воқеа бўлиб ўтган жойнинг номи, ер майдони каби чегара ва рақамларга боғлиқ маълумотлар унча аҳамиятсиз. Охирги пайтда ўтказилган илмий текширишлар, хусусан, Қуръони Каримни бошқа самовий китоблар билан солиштириб кўришлар ҳам ушбу фикрни тасдиқлаб чикди. Шунинг учун, замонавий тафсирчиларимиз мазкур кўшимча маълумотларга берилиб кетмасдан, асосий эътиборни Қуръони Карим зикр этган ҳодисаларнинг моҳиятига қаратишни маслаҳат берадилар.

Ўтган умматларнинг қиссалари Қуръони Каримнинг турли сураларида келади. Аммо ҳар бир сурада ўзига хос услуб ва иборалар билан баён этилади.

Қуръони Каримдаги қиссалардан асосий мақсад ибрат олиш эканини баён қилиб Аллоҳ таоло Юсуф сурасида қуйидагиларни айтади:

«Батаҳқиқ, уларнинг қиссаларида ақл эгалари учун ибрат бор эди. Бу (Қуръон) тўқима гап эмас, лекин ўзидан олдин келганни тасдиқлаш ва ҳар бир нарсани батафсил қилиш, ҳидоят ҳамда иймон келтирганлар учун раҳматдир».

Ҳа, ўтган умматларнинг қиссаларида ақл ишлатган ҳар бир киши учун ибрат бор.

Ҳа, бу Қуръон ва унинг қиссалари тўқима эмас, балки олдинги илоҳий китобларда келган нарсаларнинг тасдиғидир. Одатда ёлғон, тўқима гап бир-бирини тасдиқлай олмайди. Бирпасда ўртада хилоф чиқиб, сири фош бўлиб қолади.

Шунингдек, Қуръон ҳар бир нарсани муфассал баён қилувчидир. Агар тўқилган ва уйдирма бўлганида бундай бўла олмас эди.

Яна, Қуръон ва унинг қиссалари ҳидоятдан иборатдир, ёлғон ва уйдирма ҳеч қачон ҳидоят бўлган эмас, бўла олмайди ҳам.

Қуръон иймон келтирганларга раҳматдир. Ёлғон ва уйдирма ҳеч кимга раҳмат бўлган эмас, бўлмайди ҳам.

Уламоларимиз Қуръони Каримдаги қиссалардан кўзланган мақсадларни очик-ойдин баён қилганлар. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳнинг Пайғамбари ва Қуръони Карим илоҳий китоб эканлигини исбот қилиш.

Ўқимаган, ёзмаган Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтмишдаги қиссаларни ўзича бундай аниқлик

билан келтира олишлари мумкин эмас. Фақат Аллоҳ таоло ваҳий орқали айтиб бериши мумкин, холос.

2. Ўтган пайғамбарлар ва уларнинг умматлари ҳақида ҳикоя қилиш ила Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг умматлари қалбига собитлик солиш ва уларга тасалли бериш.

3. Кишиларни иймон йўлига тарғиб қилиш, қизиқтириш.

4. Охир-оқибатда Аллоҳ таоло пайғамбарларга ва мўминларга нусрат бериб, кофир ва золимларни ҳалок қилишини баён этиш.

5. Турли уммат ва халқларнинг муваффақияти ёки ҳалокати сабабларини ўргатиш.

6. Пайғамбарлар кишиларни яхшиликка даъват қилиб келганларини баён қилиш.

7. Иймон йўли бахт-саодат йўли эканини, куфр ва зулм йўли ҳалокат эканини англатиш.

Демак, Қуръони Каримни ўқиган, ўрганган ёки уни бировга ўргатишга уринган одам қиссалардаги мазкур маъноларга алоҳида эътибор бермоғи лозим. Ундан бошқа маъноларни топишга уриниш эса, асл мақсаддан узоқлашишдир.

ҚУРЪОНДА ЗИКРИ КЕЛГАН ПАЙҒАМБАРЛАР

Қуръони Каримда исмлари зикр қилинган пайғамбарлар қуйидагилар:

1. Одам алайҳиссалом.
2. Идрис алайҳиссалом.
3. Нух алайҳиссалом.
4. Худ алайҳиссалом.
5. Солиҳ алайҳиссалом.
6. Иброҳим алайҳиссалом.
7. Лут алайҳиссалом.

8. Исмоил алайҳиссалом.
9. Исҳоқ алайҳиссалом.
10. Яъқуб алайҳиссалом.
11. Юсуф алайҳиссалом.
12. Айюб алайҳиссалом.
13. Шуайб алайҳиссалом.
14. Мусо алайҳиссалом.
15. Ҳорун алайҳиссалом.
16. Юнус алайҳиссалом.
17. Довуд алайҳиссалом.
18. Сулаймон алайҳиссалом.
19. Илёс алайҳиссалом.
20. ал-Ясаъ алайҳиссалом.
21. Закариё алайҳиссалом.
22. Яҳё алайҳиссалом.
23. Зул-Кифл алайҳиссалом.
24. Ийсо алайҳиссалом.
25. Муҳаммад алайҳиссалом.

Қуръони Каримда номлари зикр қилинмаган пайғамбарлар ҳақидаги энг ишончли маълумот Ибн Мурдавайҳи Абу Зарр ал-Ғифорий розияллоху анҳудан қилган ривоятда келган, у киши айтадилар:

«Эй Аллоҳнинг Расули, пайғамбарлар қанча?» деб сўрадим. У зот соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бир юз йигирма тўрт мингта», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, улардан қанчаси расуллар?» дедим.

«Уч юз ўн учтаси, кўпчилик» дедилар.

УЛУЛ АЗМ ПАЙҒАМБАРЛАР

Аллоҳ таоло Қуръони Каримнинг Аҳзоб сурасида пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоху алайҳи васалламга хитоб қилиб:

Бас, азму матонат соҳиби бўлган Пайғамбарлар сабр қилгандек, сабр қил», (35-оят) деган.

«Улул азм», яъни, азму матонат соҳиби бўлган пайғамбарлар:

Нух алайҳиссалом.

Иброҳим алайҳиссалом.

Мусо алайҳиссалом.

Ийсо алайҳиссаломдир.

Бу буюк пайғамбарларнинг бошига иймон йўлида, дину диёнат йўлида қанчадан-қанча кулфатлар ёғилган. Лекин улар сабр-матонатда зарбулмасал бўлганлар. Бу ҳақиқатни кўпчилик, жумладан, Муҳаммад алайҳиссалом ва у зотнинг умматлари ҳам яхши биладилар. Шунинг учун, ўз даврларида Макка мушрикларининг қаршиликларига учраб қийин ҳолга тушганларида улардан ўрнак олишга қақилрилмоқда.

«Бас, азму матонат соҳиби бўлган Пайғамбарлар сабр қилгандек, сабр қил!»

У зоти бобаракот бу илоҳий амрга амал қилдилар ва ўзлари ҳам улар сафидан ўрин олишга муяссар бўлдилар.

Баъзи мухтарам уламоларимиз пайғамбар алайҳиссаломларнинг қиссасини келтиришда аввал «Улул азм»ларининг қиссасини баён қилиб, кейин бошқаларига ўтганлар. Бошқалари эса, тарихий силсила тартибига риоя қилганлар. Биз иккинчи услубни ихтиёр қилдик.

ОДАМ АЛАЙҲИССАЛОМ ҚИССАСИ

ОДАМНИНГ ЯРАТИЛИШИ

Биринчи инсон ва биринчи пайғамбар бўлмиш отамиз Одам алайҳиссаломнинг яратилишлари қиссаси Бақара сурасида қуйидагича баён этилади:

«Эсла, вақтики Роббинг фаришталарга: «Мен ер

юзида халифа қилмоқчиман», деди. Улар: «Унда фасод қиладиган, қон тўкадиган кимсани қилмоқчимисан? Ва ҳолбуки, биз Сенга тасбиҳ, ҳамд айтиб ва Сени улуғлаб турибмиз», дедилар. У: «Мен, сиз билмаганини биламан», деди (30-оят).

Ушбу оятдан Аллоҳ таоло Одамни Ўзининг ер юзидаги ўринбосари–халифаси бўлишини ирода этгани маълум бўляпти. Демак, инсонга улкан ишонч билдирилган, у улуғ Аллоҳнинг халифаси бўлишдек олий мақомга лойиқ кўрилган. Бундай марҳаматнинг ўзига яраша буюк масъулияти ҳам бор. Инсон шуни англаган ҳолда, уни халифа қилиб қўйган зотнинг топшириқларини бажармоғи, яратган зот муносиб кўрган олий мақомга доғ туширмасликка ҳаракат қилмоғи керак.

Фаришталарнинг:

«Унда фасод қиладиган, қон тўкадиган кимсани қилмоқчимисан?» деган гапларидан улар ўзларигагина маълум йўл билан инсон ер юзида фасод, бузғунчилик қилиши ва қон тўкишини билишгани, айтиб, улар фаришталик табиати билан, ўзлари айтиб турган тасбеҳу ҳамдларни ва қилиб турган улуғлашларни ушбу махлуқотларнинг яратилиш мақсади, деб билишгани маълум бўлмоқда.

Аммо Аллоҳнинг илми бошқа, фаришталар буни билмайдилар.

«Мен, сиз билмаганини биламан», деди Аллоҳ таоло.

Яъни, одамлардан баъзиларининг бузғунчилик қилиши ёки қон тўкиши ер юзида халифа яратиш иродасига тўсиқ бўла олмайди.

Шунингдек, фаришталарнинг тасбеҳ ва ҳамд айтиб, Аллоҳни ҳамиша улуғлаб туришлари ҳам улардан бошқа мавжудотни яратишдан тўса олмайди.

Шунинг учун ҳам, Аллоҳ таоло фаришталарнинг эътирозларига қарамай,

«Инсонни сополга ўхшаш қуриган лойдан яратди»
(Роҳман сураси, 14-оят).

Бу оятда «инсонни» деганда Одам Ато назарда тутиляпти. «Қуриган лой» деб таржима қилган иборамиз оятда «солсол» деб келган. «Солсол» деб лойнинг қотиб, чертса овоз чиқарадиган бўлиб қолган ҳолига айтилади.

Ушбу оятда зикр қилинган ҳолат Аллоҳ таоло Одамни яратишининг турли босқичларидан биридир. Тупроқдан лой қилиниб, уни одам шаклига келтириб, сўнгра рух киритилган.

Қуръон таъкидлашича, инсонни йўқдан бор қилган зот уни тупроқдан яратган Аллоҳ таолодир. Ҳозирги замон илми ҳам буни тасдиқламоқда. Илмий тажрибалардан исботланишича, тупроқда қандай моддалар бўлса, инсон жисмида ҳам ўша моддалар бор экан. Тупроқда карбон, кислород, фосфор, гугурт, азот, калсий, хлор, темир, мис, йод, алюмин каби йигирма хил модда бор бўлса, худди шу моддалар инсон жисмида ҳам бор. Тупроқдан борлиқнинг энг улкан мўъжизаларидан бири бўлган инсонни, унинг фикри, руҳи, ҳис-туйғулари, асаблари ва ҳозиргача инсоннинг ўзи ҳам тушуниб етмаган ажойиботлари билан ким ярата олади? Бу ишни фақат Роҳман сифатига эга бўлган қудратли Аллоҳ таологина қилиши мумкин.

ОДАМГА УЛУҒ МАРТАБА БЕРИЛИШИ

Ҳа, Роҳман сифатли Аллоҳ таоло тупроқдан инсон яратди:

«Ва У зот Одамга исмларнинг барчасини ўргатди, сўнгра уларни фаришталарга рўбарў қилди. Кейин: «Агар ростгўйлардан бўлсангиз, анавиларнинг исмларини менга айтиб беринг», деди» (Бақара сураси, 3-оят).

Аллоҳ таоло одамни Ўзининг ер юзидаги халифаси

килаётган пайтда унга улуг бир сирни бергани ушбу оятдан билиниб турибди. У ҳам бўлса, исмларнинг барчасини ўргатишидир. Яъни, инсон ўзини ўраб турган барча ашёларнинг белгиси сифатида исмни, маънони ишлатади. Ҳис қилинадиган, жисмга эга бўлган нарсаларни фаҳмлаш учун нутқий рамзларни ишлатиш қудрати инсон ҳаётида энг улуг қудратлардан бири ҳисобланади.

Акс ҳолда, бировга тоғни тушунтирмоқчи бўлсанг, уни тоғнинг олдига олиб бориб, айлантириб кўрсатишдан ўзга чора бўлмасди. Агар Аллоҳ таоло инсонга ушбу қобилиятни бермаганида, ер юзида ҳаётни тасаввур қилиш кийин бўлар эди.

Ривоятларда келишича, бунинг исми от, буниси туя, манави куёш, бу эса юлдуз, деб ҳатто кичкина нарсаларгача ўргатилган. Яъни, одамнинг ер юзида халифа бўлишининг асосий сабабларидан бири—илм олишга истеъдодининг борлигидир. Ҳозирда инсон илми ила борлиқнинг сирларини кашф этаётгани ҳам ўшанда берилган қобилият натижасидир.

Аллоҳ таоло Одамга исмларнинг барчасини ўргатгандан кейин уларни фаришталарга рўбарў қилди ва, ер юзида фасод қилувчи ва қон тўкувчи кимсани яратасанми, деган даъволаринг рост бўлса, ушбу нарсаларнинг исмларини менга айтиб беринглар, деди. Фаришталар у нарсаларга исм қўйишдан ожиз қолдилар ва ўз ожизликларини тан олиб:

«Улар: «Эй пок Парвардигор! Бизда Сен билдиргандан бошқа илм йўқ. Албатта, Сенинг Ўзинг билувчисан ва ҳикматли зотсан», дедилар» (*Бақара сураси, 32-оят*).

Фаришталар бу ерда юксак одоб мисолини кўрсатдилар. Билмаган нарсаларини сўзсиз, билмаймиз, деб айтдилар. Билмаган нарсасини тан олиб, вақтида

билмайман дейиш ҳам катта одоб, ҳам катта илм ҳисобланади.

Шунда Аллоҳ таоло Ўзининг ер юзидаги халифаси–одамнинг фазлини изҳор қилиш учун:

«Эй Одам, буларга у нарсаларнинг исмларини айтиб бер», деди. Уларга ўша нарсаларнинг исмларини айтиб берган чоғида, «Мен сизларга осмонлару ернинг гайбини биламан ва сизлар беркитмагану беркитган нарсаларни ҳам биламан демабмидим», деди» (*Бақара сураси, 33-оят*).

Шу билан Одамнинг фаришталардан устунлик тарафи намоён бўлди. У ҳам бўлса, илм-маърифат. Инсон ер юзида фасод қилиши, қон тўкиши ҳам мумкин, илоҳий неъмат бўлмиш илмни ўз ўрнида ишлатиб, фаришталардан устун бўлиши ҳам мумкин.

ОДАМГА САЖДА ҚИЛИШ ҲАҚИДАГИ ФАРМОН

Ушбу мавқифда, хусусан, Одамнинг фазли фаришталар кўз олдида намоён бўлгандан кейин, Аллоҳ таоло фаришталарга қуйидаги фармонни берди:

«Эсла, фаришталарга: «Одамга сажда қилинглар!» деганимизни. Бас, сажда қилдилар, магар Иблис бош тортди, мутакаббирлик қилди ва кофирлардан бўлди» (*Бақара сураси, 34-оят*).

Аллоҳ таоло фаришталарга сажда қилишни буюриб, Одамга улкан мартаба ато этди. Аммо бу сажда ибодат учун эмас, балки Одамни–Аллоҳ таолонинг улуғ ижодини табриклаш маъносида эди.

Фаришталар дарҳол сажда қилдилар, чунки уларнинг фитратида Аллоҳ таолонинг амрига исён қилиш хусусияти йўқ. Фақат Иблис сажда қилмади. Ушбу иборадан келиб чиқиб, баъзилар: «Иблис аслида фаришталардан эди, аммо амрга итоат этмай, одамга сажда қилмагани учун уларнинг

сафидан чиқарилган», дейишади. Аслида ундай эмас. Иблис асли жиндан бўлган, бу ҳақда оят бор. Қолаверса, Қуръони Карим оятида айтилганидек, фаришталарда Аллоҳ таолонинг амрига исён қилиш табиати йўқ. Шундан, Аллоҳ таоло фаришталарни Одамга сажда қилишга буюрган пайтда Иблис ҳам ўша жойда ҳозир бўлган, деб хулоса қилса бўлади.

Ҳа, Аллоҳ таоло Одамга сажда қилишга амр қилганда:

«Бас, фаришталар барчалари жамланиб, сажда қилдилар».

Бу сажда ибодат саждаси эмас, балки табрикдир.

«Магар Иблисгина мутакаббирлик қилди ва кофирлардан бўлди.

Аллоҳ таолонинг амрига бўйсуниб, Одамга сажда қилмади. У мутакаббирлик қилиб, ўзини юқори тутди. Шунинг учун, кофирлардан бўлди. Аллоҳ таолонинг амридан бош тортиб, сажда қилмаганлар кофир бўладилар.

ИБЛИС ГУНОҲИНИ ЭЪТИРОФ ҚИЛМАДИ

Аллоҳ таоло ҳамма нарсани дақиқ жойларигача билгувчи Зотдир. У Зот Иблиснинг Одамга нима учун сажда қилмаганини билиб турса ҳам унинг дилидагини тилига чиқариш учун сўради.

«У зот: «Эй Иблис, Ўз қўлим билан яратган нарсага сажда қилишингдан сени нима ман қилди?! Мутакаббирлик қилдингми?! Ёки олий даражалилардан бўлдингми?!» деди» (*Сод сураси, 75-оят*).

Аллоҳ таоло бутун борликни яратган зот. Лекин Ўзи яратган махлуқотлари ичида Одамга алоҳида эҳтимом берганини доимо эслатиб туради. Аввал руҳидан пуфлаганини айтган эди, энди Ўз қўли билан яратганини эслатмоқда. Демак, Одамга сажда қилишга буюриш уни

алоҳида илоҳий эҳтимомга сазовор билиш экан. Шунинг учун, ўша амрга бўйсунмаган Иблисга таҳдид қилиб, Аллоҳ таоло:

«Эй Иблис, Ўз қўлим билан яратган нарсага сажда қилишингдан сени нима ман қилди?!» деб сўрамоқда.

«Мутакаббирлик қилдингми?! Ёки олий даражалилардан бўлдингми?!» деди».

Аввал айтилганидек, Аллоҳ таоло нима учун Иблиснинг Одамга сажда қилмаганини жуда яхши билар эди. Аммо Иблисга айбини ўз тили билан эътироф қилдириш учун бу саволни берди. Натижада, Иблиснинг дилидаги тилига чикди.

«У: «Мен ундан яхшиман. Мени оловдан яратгансан. Уни лойдан яратгансан», деди» (76-оят).

Бу жавобдан Одамга Аллоҳ таоло томонидан берилган мартабага Иблис ҳасад қилиб, куфрга кетгани билинади.

«Мен ундан яхшиман».

Иблис, мен одамдан яхшиман, нима учун ўзимдан паст махлуққа сажда қилишим керак экан, деб бош тортиди.

«Мени оловдан яратгансан».

Уламоларимиз Иблиснинг шу жавобига таяниб, унинг жинлар тоифасидан эканини айтадилар. Иблис фаришталардан эди, деган гапларни рад қиладилар. Иблис фаришталардан бўлмаса ҳам, Аллоҳ таоло фаришталарни одамга сажда қилишга амр этганида, у ҳам ўша ерда бор эди. У ҳам амрга дохил бўлган эди. Иблис ўзининг оловдан яратилганини афзал билди. Шунинг учун, лойдан яратилган одамга сажда қилмасликни, Аллоҳ таолонинг амрига бўйсунишдан бош тортишни ўзига раво кўрди.

«Уни лойдан яратгансан», деди».

Иблис ким нимадан яратилгани эмас, балки Аллоҳнинг руҳи билан руҳлангани муҳим эканини тан олгиси келмади. Шунда:

«У зот: «Сен ундан чиқ! Бас, албатта, сен

кувилгансан.

Ва, албатта, сенга жазо кунигача менинг лаънатим бўлгай», деди» (77–78-оятлар).

Аллоҳ таоло, эй Иблис, сен энди жаннатдан чиқ, сен, албатта, лаънатланган–рахматимдан қувилгансан, сенга қиёмат кунигача менинг лаънатим бўлгай, деди.

«У: «Эй Роббим, менга улар қайта тирилтирилажак кунгача муҳлат бергин!» деди» (79-оят).

Иблис Аллоҳ таолога ёлбориб, одамлар қайта тирилтириладиган қиёмат кунигача бу дунёда туришга муҳлат сўради. Аллоҳ таолонинг Ўзига маълум ҳикмат юзасидан Иблисга ўша кунгача муҳлат берди.

«У зот: «Сен муҳлат берилганлардансан, Маълум вақт кунигача», деди» (80–81-оятлар).

Аллоҳ таоло Иблисга қиёмат кунигача муҳлат берилганлар қаторида эканини айтди.

«У: «Сенинг иззатинг ила қасамки, мен уларнинг барчасини иғво қиламан.

Магар улардан танланган бандаларинггина (иғвога учмас)», деди» (82–83-оятлар).

Иблис Аллоҳ таолонинг иззати ила қасам ичиб, Одам болаларини қиёмат кунигача иғво қилишни қасд этди. Шу билан бирга, Аллоҳга ихлос қилган, Аллоҳ таоло танлаб олган бандаларга иғвоси таъсир қилмаслигини ҳам айтиб қўйди. Инсонни шайтоннинг иғвосидан сақловчи қалқон унинг Аллоҳга ихлос билан ибодат қилишидир. Аллоҳга ихлос билан ибодат қилмаганлар эса, Иблиснинг иғвосига учраши турган гап. Иблиснинг иғвосига учганларнинг оқибатини Иблиснинг ўзига ўша пайтдаёқ эълон қилиб қўйган.

«У зот: «Ҳақ шулки, зотан Мен фақат ҳақни айтурман.

Албатта, Мен жаҳаннамни сен ва улардан сенга эргашганлар билан жамлаб тўлдирурман», деди» (84–

85-оятлар).

Аллоҳ таоло ҳақиқатни айтди: «Эй Иблис, сен одамларни иғво қилавер, улардан хоҳлаганлари сенга эргашаверсинлар, аммо сен ҳам билиб қўй, улар ҳам билиб қўйсинлар, Мен, албатта, сени ҳам, сенга эргашганларни ҳам жаҳаннамга тушираман, деди ва Иблисни жаннатдан кувиб чиқарди.

Иблис билан инсон орасида душманлик шундан бошланади.

ОДАМ ЗАВЖИ ИЛА ЖАННАТДА

Кейин Аллоҳ таоло Одамнинг қовурғасидан унинг жуфти Ҳавони яратди.

«Ва: «Эй Одам, сен ўз жуфтинг ила жаннатда маскан топ. Унда нимани хоҳласаларингиз енглар, ва мана бу дарахтга яқин келманглар, бас, у ҳолда золимлардан бўласизлар», дедик» (*Бақара сураси, 35-оят*).

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло Одамга яна бир бор улуғ марҳамат қилди: жуфти Ҳаво билан унга жаннатдан жой ато этди ва у ерда фароғатда яшашини таъминлади.

«Мана бу дарахтга яқин келманглар», деганидан, уларга ҳамма нарсадан тановул қилишга рухсат бўлган-у, фақатгина битта дарахтдан тановул қилишга рухсат бўлмагани маълум бўлади. Бу инсон ҳаётида ман қилинган нарсалар намунасиدير. Аллоҳ таолонинг инсонга баъзи нарсаларни ман қилиши иродани мустаҳкамлаш учундир. Агар ман қилиш бўлмаса, инсон билан ҳайвоннинг орасида фарқ қолмайди. Инсон ўзига жон, ақл, илм берган Аллоҳ таолога аҳду паймон қилган, ўша аҳду паймонга вафо қилиши учун унга сабр-матонат, ирода керак, бу нарсалар эса, ман қилиш билан ҳосил бўлади. Сабр-матонатли, иродали кишилар Аллоҳ ман қилган нарсалардан ўзларини

сақлаб турадилар. Ҳавою нафсига банда бўлганларнинг эса, ҳайвондан фарқи йўқ. Улар ман қилинган нарсадан ўзларини тийиб тура олмайдилар.

Аллоҳ таоло жаннатдаги ҳамма меваларга рухсат бериб, фақат биттагина дарахт мевасини ман қилганидек, бу дунёда ҳамма нарсага рухсат бериб, фақат санокли нарсаларни–инсоннинг ўзига зарарли нарсаларни ман қилган.

Ман қилинган дарахт қайси дарахт эканлиги ҳақида узундан-узоқ тортишишлар бўлган. Ҳар ким ўзи билган дарахтнинг номини айтган ва ушбу гапни тасдиқлаш учун далил ва ҳужжатлар келтиради. Аммо тўғриси айтганда, бировга ўша дарахтнинг исмини билиш билан фойда ёки билмаслик билан зарар етмайди. Агар уни билиш зарур бўлса, Аллоҳ таоло Қуръонда ёки Пайғамбаримиз ҳадисларида айтган бўлур эди.

Аллоҳ таоло оятнинг охирида

«Ва мана бу дарахтга яқин келманглар, бас, у ҳолда золимлардан бўласизлар», дедик», демоқда.

Шундан кўринадики, шариатнинг амридан чиқишлик зулм экан. Зулм эса, катта гуноҳ. Ким Аллоҳ таолонинг айтганида юрмаса, у кимса золимлардандир.

ШАЙТОН ВАСВАСАСИ

Шайтон ана ўша золимларнинг биринчиси ва энг каттасидир. У ўзига зулм қилгани етмай, ўзининг Аллоҳ таолонинг амридан чиққани етмай, Одам билан Ҳавони ҳам Аллоҳ таолонинг амридан чиқишга чорлай бошлади.

«Бас, шайтон икковларининг беркитилган авратларини очиш учун уларни васваса қилди ва: «Роббингиз сизни ушбу дарахтдан фақат икковингиз фаришта бўлмаслигингиз ёки абадий қолмаслигингиз учунгина ман қилди», деди» (*Аъроф сураси, 20-оят*).

Шайтон, асосан, инсонни шарманда қилиш, унинг айбини–авратини очиш учун жидду жаҳд этади. Аммо ниятини яшириб, инсоннинг заиф томонидан ҳужум қилади, ундаги шаҳват ва ҳавас оловини алангалатади. Бу ҳақиқатни ушбу ояти қарима исботлайди.

«Бас, шайтон икковларининг беркитилган авратларини очиш учун уларни васваса қилди».

Уларнинг авратлари дастлаб ёпиғлик ҳолда эди. Аммо, кейин келадиган оятларнинг бирида гувоҳлик берилишича, Одам ва Ҳаво шайтон куткусига учганларидан сўнг, уларнинг авратлари очилиб қолди. Албатта, бу ерда ҳиссий авратлари назарда тутилган. Аммо одам зурриётидан ким шайтон васвасасига учса, унинг маънавий айблари ҳам очилади.

Шайтони лаъин Одам билан Ҳавонинг энг нозик жойларидан тутди:

«Роббингиз сизни ушбу дарахтдан фақат икковингиз фаришта бўлмаслигингиз ёки абадий қолмаслигингиз учунгина ман қилди», деди».

Одам доимо қудратли, хоҳлаган ишини уддалайдиган, бошқа нарсалар таъсирига берилмайдиган бўлишни истайди. Маълумки, фаришталарда ушбу хусусиятлар мавжуд. Шунинг учун ҳам, шайтон Одамни васваса қилишда ушбу заиф томонидан келди. Агар ушбу дарахтдан тановул этсангиз, фаришта бўласиз, шу боисдан Аллоҳ сизларни бу дарахт мевасини ейишдан ман этмоқда, деди.

Шунингдек, одам ўзи эришган олий мақомда абадул абад қолишни, таъбир жоиз бўлса, дунёнинг якка-ёлғиз устуни бўлишни доимо орзу қилиб келган. Шайтон унинг бу заиф жиҳатларини яхши билади. Шу сабабли Одамга, жаннатда абадий қолмаслигингиз учун Роббингиз сизни ушбу дарахтдан тановул этишни ман қилди, деб кутқу солди. У ўз васвасасини ҳақиқат суратида кўрсатиш учун:

«Уларга: «Албатта, мен сизларга насихат қилувчиларданман», деб қасам ичди» (Аъроф сураси, 21-оят).

Яъни, Шайтон ўзининг иғво ва қутқусини Аллоҳнинг номи билан собит этди. Аллоҳ таолонинг номи ила қасам ичиб ўз иғвосини насихат, деб атади.

ОДАМ ВАСВАСАГА УЧДИ

Шайтон ўзининг ушбу иғвоси ила:

«Бас, уларни алдов ила паст(ҳолат)га туширди. Икковлари дарахтдан татиб кўришганда, авратлари ўзларига кўриниб қолди ва ўзларига жаннат баргларидан тўсиқ тўқий бошладилар. Шунда Роббилари уларга нидо қилиб: «Сизларни ана ўша дарахтдан қайтарган эмасмидим ва, албатта, шайтон икковингизга очик-ойдин душмандир, демаганмидим?!» деди» (Аъроф сураси, 22-оят).

Шайтон мақсадига етди. Нишонга беҳато урди. Одам Ато ва Момо Ҳавони алдаб, ўз йўлига солди ва ниҳоят уларни гуноҳкор қилиб, мартабасини пастлатди. То ўша дамгача уларнинг авратлари берк яратилгани учун кўринмас эди. Шайтоннинг иғвосига учиб,

«Икковлари дарахтдан татиб кўришганда, авратлари ўзларига кўриниб қолди».

Бу уларнинг гуноҳкорлик ва айбдорлик белгиси бўлди. Уларнинг нигоҳи бир-бировларининг авратига тушди. Бунни сезишлари билан дарҳол:

«ўзларига жаннат баргларидан тўсиқ тўқий бошладилар».

Яъни, улар баргларни бир-бирига улаб, авратларини тўсдилар. Ана шундай ҳижолатли ва шармандали ҳолда турганларида:

«Роббилари уларга нидо қилиб: «Сизларни ана ўша

дарахтдан қайтарган эмасмидим ва, албатта, шайтон икковингизга очик-ойдин душмандир, демаганмидим?!» деди».

Яъни, Аллоҳ таоло Одам ва Ҳавога тақиқланган ишни қилиб, гуноҳкор бўлганларини билдириб, итоб этди. Аввал Иблис алайҳилаънага ҳам амрини бажармаганини эслатиб, итоб қилган эди.

ТАВБА ҚИЛИНДИ

Одам билан Ҳаво ўзларини Иблис алайҳилаъна каби тутмадилар, икковлари дарҳол гуноҳларига иқрор бўлдилар, ва:

«Икковлари: «Эй Роббимиз, биз ўзимизга зулм қилдик. Агар Сен бизни мағфират қилмасанг ва бизга раҳм қилмасанг, албатта, зиён кўрганлардан бўламиз», дедилар *(Аъроф сураси, 23-оят)*.

Улар Иблис алайҳилаъна каби гуноҳ қилиб қўйиб, яна такаббурлик билан баҳона ахтариб, ўзларини оқлаш ва даъво қилишга зўр бермадилар. Балки нажот йўлини ихтиёр қилдилар. Дарҳол айбларини бўйинларига олиб, гуноҳларига иқрор бўлдилар. Ўзларини хору ҳақир тутдилар. Аллоҳнинг Ўзи гуноҳларини кечмаса, уларга раҳм қилмаса, аҳволлари чатоқ бўлишини очик-ойдин айтдилар. Аслида, инсоннинг нажот топишига омил бўлган ходисанинг ўзи шу. Чунки шайтон ҳам, инсон ҳам даставвал хатога йўл қўйдилар. Аммо натижа икки хил бўлиб чиқди. Шайтон лаънатга гирифтор бўлди, инсон раҳматга эришди. Уларнинг бу мартабаларига гуноҳдан кейинги ҳолатлари сабаб бўлди. Гуноҳкор шайтон кейин ҳам кибру ҳавони тарк этмади. Гуноҳига иқрор бўлиб, тавба қилмади. Боз устига, ўз қилмишини тўғри деб даъво қилди. Одам эса, дарҳол тавба қилди ва Аллоҳ таолодан мадад истади. Шундай қилиб, ҳар икковининг ҳам ҳақиқий

табиати юзага чикди. Хусусиятлари намоён бўлди.

ЖАННАТДАН ТУШИШГА АМР

Шундан сўнг Аллоҳ таоло Одам, Ҳаво ва Иблисга хитоб қилиб:

«У зот: «Бир-бирингизга душман бўлган ҳолингизда тушинглар. Сизларга ер юзида қароргоҳ бор ва маълум вақтгача фойдаланиш бор», деди.

У зот: «Унда ҳаёт кечирасизлар, унда ўласизлар ва ундан қайта чиқариласизлар», деди» (*Аъроф сураси, 24–25-оят*).

Аллоҳ таоло Одам, Ҳаво ва Иблисни жаннатдан ер юзига тушишга амр қилди.

Жуда қадим даврлардан бошлаб, ўша жаннат қаерда эди, қандай эди, каби саволлар ва уларга жавоблар ғоят кўп бўлган. Бунга талай умр, заковат, вақт ва бошқа имкониятлар зое этилган. Бугун ҳам бу масалаларда «ёқа бўғишаман» деганлар хоҳлаганча топилади. Аммо улар бу илоҳий сирнинг сўнгига ета олмайдилар. Фаразан етсалар ҳам, бундан нима фойда? Агар ўша жаннатнинг қаерда эканини, унда шайтон алайҳилаъна қай ҳолда Одам Ато билан Момо Ҳавога кутку солганини айнан билиш мусулмонларга манфаатли бўлганида, Аллоҳ таолонинг Ўзи бундан огоҳ этар ёхуд излаб топишга амр қилар эди. Аллоҳ таоло бундай қилмади. Демак, уни топишга уринишнинг ҳеч қандай ҳожати йўқ. Мухими, уларнинг жаннатдан ер юзига тушишлари экан, Аллоҳ Ўз китобида бу ҳақда зикр қилди. Ана шуни билсак бўлди. Улар жаннатдан ер юзига туширилганларида:

«Бир-бирингизга душман бўлган ҳолингизда тушинглар», дея амр бўлди.

Яъни, Одам алайҳиссалом билан шайтон алайҳилаъна ер юзига бир-бирларига душман бўлган ҳолларида

тушдилар ва қиёматга қадар душман бўлиб қолдилар. Шайтон одамнинг сабабидан саждадан бош тортиб, Аллоҳнинг лаънатига дучор бўлди ва қиёматгача уни иғво қилишга аҳд қилди. Унинг табиати ёмонликдангина иборат. У доимо Одамга душманлик қилади.

Одам шайтоннинг васвасасига учиб, Аллоҳ таоло олдида гуноҳкор бўлди. Сўнгра тавба қилиб, Аллоҳ таолога илтижо этди. Демак, Одамнинг асл табиатида яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам бор. Яхшилик йўлини тутса, Аллоҳнинг амрига бўйсуниб, шайтондан юз буради. Ёмонликни ишга солса, шайтоннинг йўлидан юради. Қиёматгача шундай бўлиб қолаверади. Аллоҳ таоло уларга шуни раво кўрган:

«Сизларга ер юзида қароргоҳ бор ва маълум вақтгача фойдаланиш бор».

Улар қиёматгача ер юзида яшаб, ундаги бор неъматлардан ризкланиб турадилар. Аллоҳ таоло Одам болаларининг ер юзида истиқомат қилиб, умри тугагач ўлиб, қайта тирилишларига ишора этаркан:

«Унда ҳаёт кечирасизлар, унда ўласизлар ва ундан қайта чиқариласизлар, деди».

Шундай бўлмоғи муқаррар. Қайта тирилганларида ер юзида қилган амаллари эвазига мукофот ёхуд жазо оладилар, жаннат ёки дўзахга дохил бўладилар.

ОДАМНИНГ ТАВБАСИ ҚАБУЛ БЎЛДИ

Аллоҳ таоло Одам боласини ер юзида хоҳлаганча кунингни кўравер деб ўз ҳолига ташлаб қўйган эмас, балки унга энг зарур неъматларни ато айлаган, ҳатто тавба қилиш учун зарур калималарни ҳам Ўзи ўргатган:

«Бас, Одам ўз Роббисидан сўзларни қабул қилиб олди, кейин У зот унинг тавбасини қабул қилди. Албатта, У тавбани қабул қилувчи ва раҳмли зотдир»

(Бақара сураси, 37-оят).

Тафсирчиларимиз, Аллоҳ субҳонаху ва таоло шу пайтда Одам алайҳиссаломга илҳом орқали маълум сўзларни берди, Одам алайҳиссалом уларни қабул қилиб олиб айтди, шундан кейин Аллоҳ таоло унинг гуноҳидан кечди, деб тушунтирадилар. Момо Ҳаво ҳам гуноҳ содир этилишида Одам Ато билан бирга бўлишига қарамай, бу мақомда зикр қилинмаганининг сабаби—у киши Одам алайҳиссаломга эргашганлиги учун Одамнинг зикри билан кифоя қилинди.

Уламоларимиз, Одам алайҳиссалом Аллоҳ таолодан қабул қилиб олган калималар кейинроқ келадиган: «Роббана заламнаа анфусана» дея бошланувчи ёлбориш калималари эди, деганлар. Оятнинг охирида Аллоҳ таолонинг тавбани қабул қилувчилик сифати:

«Албатта, У тавбани қабул қилувчи ва раҳмли зотдир», деб зикр қилинишидан ўша сўзларда тавба ўз аксини топганлиги билиниб турибди.

«Биз: «Ундан ҳаммангиз тушинг. Бас, Мендан сизга ҳидоят келажак. Ким Менинг ҳидоятимга эргашса, уларга хавф йўқ ва улар хафа ҳам бўлмаслар», дедик» *(Бақара сураси, 38-оят).*

Яъни, Аллоҳ таоло:

«Ҳаммангиз жаннатдан тушинг», деди.

Бу фармоннинг яна бир такрорланиши таъкид учундир.

«Бас, Мендан сизга ҳидоят келажак».

Аллоҳдан бандаларига келадиган ҳидоят пайғамбар ва илоҳий китоблардан иборат бўлади. Демак, Аллоҳ ҳидоятга йўллашини, пайғамбар ва китобларини юбориб туришини аввал бошданок айтиб қўйган. Одамлар ушбу илоҳий ҳидоятга бўлган муносабатларига қараб турли мартабаларга бўлинади.

«Ким Менинг ҳидоятимга эргашса, уларга хавф йўқ ва улар хафа ҳам бўлмаслар».

Яъни, ким Аллоҳнинг ҳидоятига–Пайғамбарига ва Китобига эргашса, уларга келажакда ҳеч қандай хавф-хатар йўқ ва улар аввал бўлиб ўтган ишлардан хафа ҳам бўлмайдилар.

Аллоҳ таолонинг:

«Бас, Мендан сизга ҳидоят келажак. Ким Менинг ҳидоятимга эргашса, уларга хавф йўқ ва улар хафа ҳам бўлмаслар», деганида келажакда Одам алайҳиссалом пайғамбар бўлишларига ишора бор эди ва, дарҳақиқат, шундоқ бўлди ҳам.

Одам Ато ва Момо Ҳаво Аллоҳ таолонинг амри ила ер юзига тушганларидан кейин кўплаб фарзанд кўрдилар. Ривоятларда келишича, Момо Ҳаво ҳар сафар бир ўғил, бир қиз туғар эдилар. Ўша пайтдаги имконлар ҳисобга олиниб, биринчи жуфтликдаги ўғил-қизлар иккинчи жуфтликдагилар билан оила куришлари мумкин эди. Шу тариқа одам зоти кўпайиб борди ва оталари Одам Ато уларга пайғамбар бўлдилар.

Одам Атонинг пайғамбар бўлганига Қуръони Каримдан ва ҳадиси шарифдан далиллар бор.

Аллоҳ таоло Оли Имрон сурасида айтади:

«Албатта, Аллоҳ Одамни, Нухни, Оли Иброҳимни, Оли Имронни оламлар устидан танлаб олди» (33-оят).

Тоҳо сурасида эса:

«Сўнгра Робби уни танлаб олди, бас, тавбасини қабул қилди ва ҳидоятга бошлади», (122-оят) деган.

Имом Термизий Абу Ҳурайра розиялоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қиёмат куни мен Одам фарзандининг саййидидирман ва фахрланиш эмас-ку, қўлимда ҳамд байроғи бўладир. Ҳеч бир набий йўқки, Одамми, ундан бошқасими, ҳаммаси менинг байроғим остида бўлмаса. Фахр эмас-ку, мен устидан қабр биринчи ёриладиган

кишидирман», деганлар.

Ушбу далиллар Одам Атонинг пайғамбар бўлганларини кўрсатади. У кишининг набий бўлганлари ҳақида ҳеч қандай шубҳа йўқ. Аммо Расул бўлганларми ёки йўқми, деган саволга уламоларимиз юқоридаги далилларни келтириб, расул ҳам бўлганлар, дейдилар.

Одам Ато пайғамбар бўлганлари аниқлиги маълум бўлди. Шу билан бирга, Одам Атога нисбатан «осий бўлди», «иғвога учди» каби қуръоний лафзлар ишлатилгани ҳам маълум. Аввал ўрганганимиздек, пайғамбарлар маъсумлиги ҳам ҳақ.

Одам Ато исмли бир пайғамбарнинг ҳам маъсум бўлиб, ҳам осий бўлиб, гуноҳ иш қилиши қандоқ тушунилади?

Бу саволга уламоларимиз бир неча томондан жавоб берганлар:

Биринчиси, Одам алайҳиссалом дарахт мевасини Аллоҳнинг амрига осий бўлиш учун қасд қилиб эмас, амрни эсдан чиқариб қўйиб еганлар. Эсдан чиқариш маъноси Қуръони Каримда ҳам зикр қилинган.

Иккинчиси, Одам алайҳиссалом бу ишни пайғамбар бўлишларидан олдин қилганлар. Пайғамбар бўлишдан олдин бўлган бундоқ ишлар пайғамбарлик исматига зарар етказмайди.

Одам Ато ўз фарзандларига пайғамбарлик қилиб юрдилар. Албатта, у киши уларни тўғри йўлга бошлаб турганлар. Аммо инсончилик, баъзи вақтларда атбоъларда таълимотлардан узоқлашиш оқибатида баъзи нолойиқ ишлар содир бўлиб туриши ҳам бор.

Ана шундоқ ишлардан бири Одам Атонинг фарзандларидан ҳам содир бўлган. Буни ибрат учун Қуръони Карим батафсил баён қилган. Ўша ҳодиса Одам Атонинг икки ўғли қиссасидир. Қиссада мазкур икки киши Одамнинг ўғиллари эканлигини таъкидлашдан бошқа

Одам Атонинг алоқалари йўқ. Шундоқ бўлса ҳам, бу қисса доимо Одам алайҳиссалом қиссаларига илова қилиб келтирилади. Биз ҳам ана шу анъанага амал қилиб ўша қиссани келтирамиз.

ОДАМНИНГ ИККИ ЎҒЛИ ҚИССАСИ

Аллоҳ таоло бу қиссани Моида сурасида қуйидагича баён қилади:

«Уларга Одамнинг икки ўғли хабарини ҳақ илатиловат қилиб бер. Икковлари қурбонлик қилганларида, бирларидан қабул қилинди, бошқасидан қабул қилинмади. У: «Албатта, мен сени ўлдиражакман», деди. Бириси: «Албатта, Аллоҳ тақводорлардангина қабул қиладир.

Агар сен мени ўлдириш учун қўл кўтарсанг, мен сени ўлдириш учун қўл кўтармасман. Мен, албатта, оламларнинг Робби Аллоҳдан кўрқаман.

Мен, албатта, менинг ҳам гуноҳимни, ўзингнинг ҳам гуноҳингни олиб кетишингни, шу сабабдан дўзах ахлидан бўлишингни хоҳлайман. Ана ўша золимларнинг жазосидир», деди (27–29-оятлар).

Эски тафсирларда Одамнинг бу икки ўғли кимлар эканлиги, нима учун қурбонлик қилишгани, биттасидан қурбонлик қабул бўлмаганининг сабаби ва бошқа тафсилотлар узундан-узоқ баён қилинади. Ҳатто бошқа динларнинг китобларидан ҳам маълумотлар келтирилади. Эҳтимол, ўша устоз муфассирлар яшаган замон тақозоси шу бўлгандир. Эҳтимол, улар яшаган маданий ва маърифий муҳит шуни тақозо қилгандир.

Аммо, аслини олганда, Қуръони Карим ҳидоят китоби, унда келтириладиган қиссалар ҳам кишиларни ҳидоят қилиш ишига ҳисса қўшади. Бу ишда эса, шахсларнинг исми, воқеа бўлиб ўтган жойнинг номи, ер майдони каби

чегара ва рақамларга боғлиқ маълумотлар унча аҳамиятсиз. Охирги пайтда ўтказилган илмий текширишлар, хусусан, Қуръони Каримни бошқа самовий китоблар билан солиштириб кўришлар ҳам ушбу фикрни тасдиқлаб чиқди. Шунинг учун, замонавий тафсирчиларимиз, мазкур қўшимча маълумотларга берилиб кетмасдан, асосий эътиборни Қуръони Карим зикр этган ҳодисаларнинг моҳиятига қаратишни маслаҳат берадилар.

Ҳақиқатда ҳам, ушбу қиссада зикр қилинган

«Одамнинг икки ўғли»нинг исмларини билишдан хидоят йўлида бир фойда бўлса, Аллоҳ таолонинг Ўзи айтиб қўяр эди. Шунингдек, қурбонлик қилишнинг сабабини ва нима учун биттасининг қурбонлиги қабул бўлмай қолишининг боисини билиш аҳамиятли бўлганида, Аллоҳ таолонинг Ўзи зикр қилган бўларди.

Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга хитобан ушбу қиссани кишиларга тиловат қилиб беришни амр қилмоқда.

Одамнинг икки ўғли бор экан, улар қурбонлик қилишибди. Бирларининг қурбонлиги қабул бўлибди. Иккинчиларининг қурбонлиги қабул бўлмабди. Шунда қурбонлиги қабул қилинмаган ўғил қурбонлиги қабул қилинганга ҳасад қилиб, мен сени ўлдираман, дебди.

Инсон қалбига ҳасад кирганда шундай бўлади. Қурбонлиги қабул бўлмагани унинг яхши киши эмаслигига, қурбонлиги қабул бўлгани эса, яхши инсон эканига далолат эди. Яхши одам доимо яхши бўлади. Ҳатто қийин ва шиддатли пайтларда ҳам, ҳаёти хавф остида турганда ҳам, яхшилигича қолади. У ўзига тажовуз қилиб турган кишига қараб, хотиржамлик билан:

«албатта, Аллоҳ тақводорлардангина қабул қилади», деди.

Инсоннинг яхши амалларининг, жумладан,

қурбонлигининг Аллоҳ таоло ҳузурида қабул бўлиши, амал эгасининг такводор эканини англатади. Бу билан у ўзига суиқасд қилиб турган душманни ҳам такводор бўлишга даъват этди. Кейин эса, янада хотиржамлик билан, биродарининг ёмонлигини кесиш учун:

«Агар сен мени ўлдириш учун қўл кўтарсанг, мен сени ўлдириш учун қўл кўтармайман», деди.

Ҳақиқий такводор, Аллоҳ таолодан қўрққан инсоннинг гапи шундоқ бўлади. У шу билан ёмонликнинг олдини олишга, ҳасадчининг ҳасад оловини совутишга ҳаракат қилмоқда.

«Мен, албатта, оламларнинг Робби Аллоҳдан қўрқаман», деди.

Яъни, менинг тутган бу йўлим сендан ёки ўлимдан қўрққанимдан эмас, балки бошқа бир инсонни ўлдириш гуноҳ бўлгани учун, Аллоҳнинг олдида гуноҳкор бўлиб қолишимдан қўрққанимдан шундай қилмоқдаман, деди.

Бундан кейин эса, биродарини бу ишдан қайтариш мақсадида оқибат нима бўлишини ҳам эслатиб қўйди:

«Мен, албатта, менинг ҳам гуноҳимни, ўзингнинг ҳам гуноҳингни олиб кетишингни, шу сабабдан дўзах аҳлидан бўлишингни хоҳлайман. Ана ўша золимларнинг жазосидир», деди.

Яъни, агар сен Аллоҳдан қўрқмай мени ўлдирадиган бўлсанг, мени ўлдирганинг гуноҳини ҳам оласан ва олдинги қурбонлигинг қабул бўлмагани гуноҳини ҳам оласан. Гуноҳ устига гуноҳ қилган бўласан. Оқибатда сенга бериладиган жазо ҳам ортади ва дўзахга тушасан, деди.

Аммо ёмонликка юрган кишига бу гаплар таъсир қилмади.

«Нафси унга биродарини ўлдиришни яхши кўрсатди. Бас, уни ўлдирди. Шу сабабдан зиёнкорлардан бўлди» (Моиди сураси, 30-оят).

Банда ҳавои нафсининг гапига юрса, ҳар қандай насихат-эслатмалар кор қилмайди. Биродарига ҳам шунча насихат-эслатмалар фойда бермади.

«Нафси унга биродарини ўлдиришни яхши кўрсатди».

Аввал айтганимиздек, бу одам нафсининг амрига қарши чиқа олмади.

«Бас, уни ўлдирди. Шу сабабдан зиёнкорлардан бўлди».

У бу дунёда ҳам шу иши туфайли зиён кўради. Чунки биродари унга ёрдам берар эди. Уни тўғри йўлга чақириб, насихатлар қилар эди. Энди у ўлди, насихат қилувчи, яхшилик қилувчи ва ёрдам берувчи одам йўқ бўлди. Охиратда эса, ушбу жиноят туфайли, яъни, биродарини ўлдиргани учун дўзахга тушади.

Аллоҳ таоло қотилга жиноятдан кейингина унинг ожизлигини кўрсатиб, ҳасрат дарсини берди:

«Аллоҳ ер юзида кезиб юрган қарғани унга биродарининг ўлигини қандай кўмишини кўрсатиш учун юборди. У: «Шўрим қурсин! Мана шу қарғачалик бўлиб, биродарим ўлигини кўма олмадим-а?!» деди. Бас, у надомат қилувчилардан бўлди» (*Моидда сураси, 31-оят*).

Ояти Каримадан маълум бўлишича, қотил биродарини ўлдириб қўйгандан кейин нима қиларини билмай қолган. Ўликни кўмиш кераклиги ҳаёлига келмаган. Бу ўлик ер юзидаги биринчи ўлик эди. Шунинг учун ҳам, нима қилишни билмай, ҳайрон бўлиб қолган. Ривоятларда келишича, шу пайтда Аллоҳ таоло унга ўликни кўмишни ўргатиш учун икки қарғани юборган. Улар қотилнинг олдида урушиб, бири иккинчисини ўлдирган. Сўнгра қотил қарға ўлган қарғани ерни кавлаб кўмган. Бу ҳолни оятда қисқа қилиб:

«Аллоҳ ер юзида кезиб юрган қарғани унга

биродарининг ўлигини қандай кўмишини кўрсатиш учун юборди», дейди.

Қарға қарғанинг ўлигини кўмганини кўрган қотил ўзидан нафрат қилди ва:

«Шўрим қурисин! Мана шу қарғачалик бўлиб, биродаримнинг ўлигини кўма олмадим-а?!» деди.

Ўзича ғурурга кетиб, ҳасад қилиб, бегуноҳ биродарини ўлдиришгача етиб борган нобакор вақти келиб бир қарғачалик бўла олмай қолди.

«Бас, у надомат қилувчилардан бўлди».

Бу қиссадан барча ибрат олиши лозим.

Тарихчилар қотил ўғилнинг исми Қобил, мақтулнинг исми Ҳобил бўлганини, орадаги низо хотин талашиш оқибатида чиққанини айтадилар.

ОДАМ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ВАФОТЛАРИ

Қуръони Каримда Одам Атонинг вафотлари ҳақида гап йўқ. Бу ҳақда тарихчилар ўз мулоҳаза ва илмий изланишларининг натижаларини қуйидагича баён қиладилар.

Одам Ато минг йил яшаб, сўнгра вафот этдилар. У киши ўзлари жаннатдан биринчи тушган ерларига–Ҳиндистондаги тоғ яқинига дафн қилиндилар.

Бошқа тафсилотларга кўра Маккаи Мукаррамадаги Абу Қубайс тоғига дафн қилинганлар. У кишини ювиш, кафанлаш, жанозаларини ўқиш, қабрларини қазииш ва дафн қилиш ишларини фаришталар амалга оширганлар.

ИДРИС АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда зикр қилинган пайғамбарларнинг Одам Атодан кейинги энг қадимгилари Идрис алайҳиссаломдир.

Аллоҳ таоло у зот ҳақларида Марям сурасида марҳамат қилиб айтади:

«Ва китобда Идрисни эсла. Албатта, у сиддик ва набий бўлган эди.

Ва уни олий мақомга қўтардик» (56–57-оятлар).

Шунингдек, Анбиё сурасида:

«Ва Исмоил, Идрис ва Зул Кифлни эсла. Уларнинг ҳар бири сабр қилувчилардандир.

Ва уларни Ўз раҳматимизга киритдик. Албатта, улар солихлардандир», дейди (85–86-оятлар).

Қуръони Каримда Идрис алайҳиссалом ҳақларида бундан бошқа маълумот йўқ. Ушбу зикр этилган ояти карималарда Идрис алайҳиссаломнинг бир неча сифатлари зикр қилинмоқда:

1. Сиддиклик.
2. Набийлик.
3. Олий мақом соҳиблиги.
4. Сабр қилувчилик.
5. Аллоҳнинг раҳматига кириш.
6. Солихлик.

Тарихчиларнинг таъкидлашларича, Идрис алайҳиссаломнинг насаблари Одам алайҳиссаломнинг ўғиллари Шийс алайҳиссаломга етиб боради. У кишининг оталарининг исми Ёрид, боболарининг исми Махлоил бўлган. У зотга, Одам ва Шийс алайҳиссаломлардан кейин, учинчи бўлиб, пайғамбарлик берилган.

Машҳур тарихчиларимиздан Ибн Исҳоқ раҳматуллоҳи алайҳининг таъкидлашларича, Идрис алайҳиссалом қалам билан ёзув ёзган биринчи одамдир.

Уламоларнинг рожиҳ гапларига қараганда, Идрис алайҳиссалом Бобилда таваллуд топганлар. Аввал Шийс алайҳиссаломда бўлган илмни ўрганганлар. Кейинчалик Аллоҳ таоло у зотга пайғамбарликни берган.

У зот набий бўлганларидан кейин кишиларни Одам ва

Шийс алайҳиссаломлар шариатига даъват қилганлар. У зотнинг даъватларини озчилик қабул қилиб, кўпчилик қабул қилмаган.

Шунда у зот ўзларига эргашганлар билан Бобилни тарк этиб хижратга чиққанлар. У киши ўз хижратлари учун Мисрни танлаганлар. Мисрда турган пйтларида одамларни динга даъват қилганлар.

Идрис алайҳиссалом биринчи бўлиб маданий ишларни йўлга қўйганлар, одамларга маданиятга оид ишларни, қонун-қоидаларни ўргатганлар. У зотнинг даврларида 188 та шаҳар қурилган экан.

Идрис алайҳиссалом ўз ҳикматлари ила машҳур бўлганлар. Ровийлар Идрис алайҳиссаломдан асар бўлиб қолган баъзи ҳикматларни ҳам келтирадилар:

«Дунёнинг яхшиси ҳасратдир. Ёмони надоматдир».

«Бахтиёр ўзига назар солган кишидир. Унинг Роббиси ҳузуридаги шафоатчиси амали солиҳидир».

«Сабр иймон ила бўлса зафар келтиради».

Идрис алайҳиссаломнинг ер юзидаги истиқоматлари саксон икки йил бўлган. Ундан сўнг Аллоҳ таоло у зотни Ўзига кўтарган.

НУҲ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда исми кўп зикр қилинган пайғамбарлардан бири Нуҳ алайҳиссаломдир. У зот каломи илоҳийда қирқ уч жойда эсга олинган. Нуҳ алайҳиссаломнинг қиссалари Қуръони Каримнинг бир қанча сураларида муфассал равишда тилга олинган. Жумладан, Аъроф, Ҳуд, Мўминун, Шуаро ва Қамар сураларида. Бунинг устига каломи шарифнинг бутун бир бошли сураси У зотга аталиб, «Нуҳ» сураси номини олган.

Бу сура бошидан охиригача Нуҳ алайҳиссалом қиссасига бағишланган. Бу ҳолат Қуръони Каримда бошқа

такрорланмайди. Фақат Юсуф сурасида шунга ўхшаш ҳолат бор, холос. Аммо Юсуф алайҳиссаломнинг қиссалари бир сурада келган. Нух алайҳиссаломнинг қиссалари эса, бир неча сураларда келган.

НУХ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ НАСАБЛАРИ

Идрис алайҳиссалом Нух алайҳиссаломга катта бобо бўладилар. У кишининг оталарининг исми Ломак, боболарининг исми Мутушлахдир. Нух алайҳиссаломни ажнабийлар «Ахнух» деб номлайдилар.

Имом Бухорий Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилишларича у киши:

«Одам билан Нух орасида ўн аср бўлган эди. Ҳаммаси Исломда», деганлар.

Бундан Одам алайҳиссалом билан Нух алайҳиссалом ўрталарида минг йил ўтган бўлади.

ОДАМЛАРНИНГ ДИНДАН УЗОҚЛАШИШЛАРИ

Аллоҳ таоло Одам Атони жаннатдан ерга туширгач, унинг зурриётига барака берди. Улар тезда кўпайиб кетдилар, касбу кор ўргандилар. Улар Одам Атога келган динга эътиқод қилиб, ягона Аллоҳга ибодат қилишар эди. Одам авлодини хайрли ишлардан қайтаришга онт ичган шайтон бу ҳолга тоқат қила олмади. Кишиларни ширкка чақиришга, буту санамларга ибодат қилдиришга урина бошлади. Одам Атонинг дастлабки авлодлари ичида Аллоҳдан кўрқадиган, такводор, солиҳ кишилар бор эди. Уларни атрофидагилар яхши кўришар, ҳурмат қилишарди. Вақт-соати етиб, улар оламдан ўтганларидан сўнг шайтон қолган кишилар орасида васваса қилиб:

«Агар сизлар вафот этган солиҳ кишиларни ҳақиқатда яхши кўрсаларингиз ва эслаб туришни хоҳласаларингиз,

суратларини чизиб қўйинг, эртаю кеч назар солиб турасизлар», деди.

Одамларга бу гап ёкиб тушди. Аввал бошда суратга қараб уларни эслаб туришди, сўнгра суратлар ўрнига ҳайкаллар қилиб, ибодатхона ва уйларга қўйишди. Улар бу ҳайкаллар ҳеч кимга фойда ҳам, зарар ҳам келтира олмаслигини яхши билишар эди. Лекин солиҳ кишиларнинг баракаси, деб ҳайкалларни ҳурмат қилишарди. Вақт ўтиши билан ҳайкалларнинг сони ҳам, иззат-икромии ҳам ортиб бораверди. Қайси солиҳ киши вафот этса, унга ҳайкал қўядиган бўлишди.

Кейинги авлодлар ўз оталари ҳайкалларини улуғлаётганини, уларнинг ҳузурида дуо қилишаётганликларини кўриб вояга етди. Охир-оқибатда кишилар ҳайкалларга сажда қиладиган, улардан ёрдам сўрайдиган ва қурбонлик атайдиган бўлиб қолишди. Шундоқ қилиб, ҳайкаллар буту санамларга айланди. Одамлар уларни худо даражасига кўтариб, уларга эътиқод билан ибодат қила бошладилар.

Яратган Холикни қўйиб, тошдан, лойдан, ёғочдан бўлган ҳайкалларга сиғиниш катта хато ва зулм эди. Аллоҳ таолонинг ғазабини келтирадиган улкан гуноҳ эди.

ЯНГИ ПАЙҒАМБАРЛАР ЮБОРИШ ЗАРУРАТИ

Ана шунда Аллоҳ таоло адашган бандаларига раҳм қилиб, уларга тўғри йўлни кўрсатиш учун пайғамбар юборишини ирода қилди.

Парвардигор бу пайғамбар одамларнинг ўзларидан бўлишини хоҳлади. Чунки пайғамбар Аллоҳ таолонинг фармонларини кишиларга етказиш билан бирга ўз ҳаётига татбиқ қилиб ўрнак бўлиши ҳам зарур эди. Агар пайғамбар фаришта бўлса, одамлар, бу фаришта, биздан устунлиги бор, шунинг учун фармонларни бажариши ҳам осон, биз

эса бажара олмаймиз, дея баҳона қилишлари мумкин эди. Шунинг учун, Парвадигор ўзларидан чиққан, ўзларига ўхшаш бир одам пайғамбар бўлса, бундай баҳонани пеш қила олмайдилар, деган хулосада шундай ирода қилди.

Шийс ва Идрис алайҳиссаломлар набий сифатида ўз қавмларини хатоларини тузатишга, тўғри йўлга бошлашга ҳаракат қилдилар. Аммо улардан кейин аҳвол янада оғирлашди. Аллоҳ таоло яна янги пайғамбар юборишни ирода қилди.

НУҲ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ЮБОРИЛИШЛАРИ

Ўша замонда яшаган кишилар ичида бой, зодагонлари кўп бўлишига қарамасдан, Аллоҳ таоло Нух алайҳиссаломни пайғамбар қилиб танлади. Нух карамли, солиҳ, ақлли, ҳалим, тўғрисўз, омонатли, меҳрибон одам эди.

Аллоҳ таоло у кишига ваҳий юбориб, қавмини динга чақиришга буюрди. Нух алайҳиссалом, мен сизга пайғамбар бўлдим, деб қавмига мурожаат қилганларида, баъзилар: «Бу қачондан бери пайғамбар бўлиб қолибди? Кечагина биз билан юрган эди-ку!» дейишди.

Мутакаббир бойлар эса: «Аллоҳ қашшоқдан бошқани топа олмабди-да, нима бошқалар ўлган эканми?» дейишди.

Бошқа бировлар эса: «Нух шу йўл билан обрў топмоқчи, бошлиқ бўлмоқчи», дедилар.

Шундай қилиб, Нух алайҳиссалом қавмини иймонга чорлади, санамларни тарк этиб, Аллоҳга ибодат қилишга даъват эта бошлади.

Бу ҳолатни Аллоҳ таоло Нух сурасида қуйидагича баён этади:

«Биз Нухни ўз қавмига, қавмингни уларга аламли азоб келишидан аввал огоҳлантиргин, деб Пайғамбар қилиб, юбордик» (1-оят).

Нух алайҳиссалом Куфа шахри ўрнидаги ерларда яшаган эканлар, ана ўша ер аҳолисига пайғамбар қилиб юборилганлар. Ушбу эътибордан уламолар, Нух алайҳиссалом Арабистон яриморолига пайғамбар этиб юборилган, дерлар.

Нух алайҳиссалом «анбиёларнинг шайхи» деб ҳам аталади. Чунки у зот улул азм беш пайғамбарнинг биридир.

Аллоҳ таоло ана ўшандоқ пайғамбар Нух алайҳиссаломни

«қавмингни уларга аламли азоб келишидан аввал огоҳлантиргин», деб юборди.

Яъни, агар иймон келтириб, Менга итоат қилмасалар, бу дунёда тўфоннинг, у дунёда дўзахнинг аламли азобига қолишларидан огоҳлантиргин, деб юборди.

НУХ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ДАЪВАТЛАРИ

Нух алайҳиссалом бу амри илоҳийни бажаришга киришдилар.

«У: «Эй қавмим, албатта, мен сиз учун очиқ-ойдин огоҳлантирувчиман.

Аллоҳга ибодат қилинглار, Унга тақво қилинглар ва менга итоат қилинглар.

У сизларнинг гуноҳларингизни мағфират қиладир ва сизни белгиланган ажалгача қўйиб қўядир. Агар билсангиз, албатта, Аллоҳнинг ажали орқага сурилмайдир», (*Нух сураси, 2–4-оятлар*) деди».

Бу оятда зикр қилинган гуноҳларнинг кечирилиши ва белгиланган муддатгача яшаб қолиш, аввалги оятда шарт қилинган: Аллоҳга ибодат қилиш, унга тақво қилиш ва пайғамбарга итоат қилиш ишлари бўлсагина вужудга келади.

«Ажал» сўзининг тафсирида уламолар бир неча хил

фикрлар айтишган. Аслида «ажал» сўзи «белгиланган муддат» маъносини англатади, лекин халқ ичида «ўлим муддати» маъносида тушуниладиган бўлиб қолган. Агар шу маънони оладиган бўлсак, оятдаги «сизни белгиланган ажалгача қўйиб қўяди» жумласи, «Аллоҳга ибодат қилсангиз, унга тақво қилсангиз ва пайғамбарга итоат қилсангиз... белгиланган ажалгача яшайсиз, бўлмаса тезроқ бало-қазога дучор бўласиз» деган маънони англатади.

Иккинчи фикр эса, бу оятда «ажал»дан мурод азоб-укубат муддати, яъни, Аллоҳ таолога ибодат қилиб, Унга тақво қилиб ва пайғамбарга итоат қилиб юрсангиз, белгиланган азоб-укубат орқага сурилади, деган маъно чиқади.

Қайси маънога эътибор қилмайлик, мақсад бир. Аллоҳ таолога ибодат қилиш, Унга тақво қилиш ва пайғамбарга итоат этиш. Буларнинг барчаси яхшиликка, азоб-укубатдан қутулишга бош сабабдир.

Эндиги оятларда Нух алайҳиссаломнинг жиҳодлари ва қавми билан олиб борган даъват ишлари баён қилинади.

«У: «Роббим, мен ўз қавмимни кечаю кундуз даъват қилдим.

Менинг чақириғим уларда қочишдан бошқа нарсани зиёда қилмади.

Ва, албатта, қачонки мен уларни Сенинг мағфират қилишинг учун чақирсам, улар бармоқларини қулоқларига тикдилар ва кийимларига бурканиб олдилар, ҳамда (кофирликда) собит бўлдилар ва ниҳоятда улкан такаббурлик қилдилар.

Сўнгра, албатта, мен уларни очик даъват қилдим.

Сўнгра, албатта, мен уларга эълон ва сиррий (даъват) қилдим.

Бас, ўз Роббингизга истиғфор айтинг, албатта, У гуноҳларни кўплаб мағфират қилувчидир», дедим» (5–10-оятлар).

Нух алайҳиссаломнинг тазарруъ ила зорланиб ўз Роббисига қилаётган нидоларидан кўриниб турибдики, у зот қавмини турли йўл билан динга чақирганлар. Келинг, у зотнинг ушбу машхур нидоларини батафсил ўрганиб чиқайлик.

«Роббим, мен ўз қавмимни кечаю кундуз даъват қилдим».

Яъни, тиним билмай, доимий равишда дину диёнатга чақирдим.

«Менинг чақирғим уларда қочишдан бошқа нарсани зиёда қилмади».

Мен уларни Сенинг динингга қанча кўп даъват қилсам, улар мендан шунча кўп қочдилар. Даъватим туфайли фақат уларнинг қочиши зиёда бўлди, холос.

«Ва, албатта, қачонки мен уларни Сенинг мағфират қилишинг учун чақирсам, улар бармоқларини кулоқларига тикдилар ва кийимларига бурканиб олдилар».

Мен уларга, Аллоҳ таолога истиғфор айтинглар, У зот сизларни мағфират қилади, десам, улар гапимни эшитмаслик учун панжаларини кулоқларига тикиб, бошларини кийимларига буркаб олдилар.

«ҳамда (кофирликда) собит бўлдилар ва ниҳоятда улкан такаббурлик қилдилар».

Улар ўз куфрларида оёқ тираб туриб олдилар ва мисли кўрилмаган катта такаббурлик қилдилар.

«Сўнгра, албатта, мен уларни очик даъват қилдим».

Махфий даъватим иш бермагандан сўнгра мен уларни очик даъват қилдим.

Лекин бу ҳам фойда бермади.

«Сўнгра, албатта, мен уларга эълон ва сиррий (даъват) қилдим».

Шоядки, икковини бирга олиб борсам фойда берар,

дедим.

Кўриниб турибдики, Нух алайҳиссалом кавмини Аллоҳнинг динига даъват қилишда барча имкониятларни ишга солганлар.

Аввал махфий, кейинроқ ошкора, охирида ҳам ошкора, ҳам махфий даъват қилганлар. Шу билан бирга, уларни кизиштириш учун диндорликдан бу дунёнинг ўзидаёқ келадиган фойдаларни ҳам зикр қилганлар. Буни куйидаги оятда кўрамиз:

«Бас, ўз Роббингизга истиғфор айтинг, албатта, У гуноҳларни кўплаб мағфират қилувчидир», дедим».

Истиғфорнинг луғавий маъноси, мағфиратни (гуноҳнинг кечирилишини) сўрашдир. Амалда банданинг тилида «астағфируллоҳ» ва шу маънодаги калималарни айтиб, дил билан тасдиқлашидир. Умумий маънода эса истиғфор диндорликни ифода этади. Агар бу оятга амал қилсангиз...

«У зот осмондан устингизга кетма-кет барака ёмғирини юборадир.

Ва сизга молу мулк ва бола-чақа ила мадад берадир ва сизларга боғу роғлар ҳамда анҳорларни берадир» (11–12-оятлар).

Мазкур оятда истиғфор ва ризқлар бир-бирига боғлиқлигига ишора қилинмоқда. Қуръони Каримнинг кўпгина оятларида қалб поклиги, диндорлик ва ҳидоятда юришдан ризқнинг мўллиги, фаровонлик ва серобчилик келиб чиқиши таъкидланган.

Жумладан, Аъроф сурасида:

«Агар шаҳар, қишлоқ аҳолиси иймон келтирсалар ва тақводор бўлсалар, албатта, Биз уларга осмонлару ердан баракотларни очиб қўямиз ва лекин улар (Пайғамбарни) ёлғонга чиқардилар, Биз уларни қилган ишлари туфайли (азобга) олдик...», дейилади.

Шунга ўхшаш оятлар Моида, Худ ва бошқа сураларда

ҳам бор.

Демак, қайси халқ Аллоҳ таолодан кўркса, яхши амалларни қилса, адолат ва омонликни жорий қилса, Аллоҳ таоло у халқни ер юзида пешқадам қилиб қўяди. У халқ фаровонлик, тараққиёт ва бахтли ҳаётга эришади.

Гоҳида Аллоҳ таолодан кўркмайдиган, иймонсиз халқлар ҳам фаровонликка етишиши мумкин, лекин бу синов учун бўлади. Кейинроқ, ҳақиқий ҳолат зоҳир бўлиб, кўзга кўриниб турган фаровонлик ортидаги муаммолар ошкора бўла бошлайди. Бу Парвардигорнинг Ўзидан қайтган бандаларига юборилган азобининг бошланиши бўлади.

Яна Нух алайҳиссаломнинг қавмига қилаётган хитоблари давом этади:

«Сизларга нима бўлдики, Аллоҳнинг азаматини ўйлаб кўрмайсизлар?» (13-оят).

Ёки Аллоҳнинг азаматидан (қудратидан) кўркмайсизлар.

«Ҳолбуки, У сизларни ҳолатма-ҳолат яратди» (14-оят).

Яъни, онангиз қорнида бир ҳолатдан иккинчи ҳолатга ва ҳоказо ҳолатлар ўтказиб яратди.

«Аллоҳ етти осмонни қандоқ қилиб табақама-табақа яратиб қўйганини кўрмадингизми?»

«Ва улар ичида ойни нур ва қуёшни чироқ қилиб қўйганини кўрмадингизми?» (15–16-оятлар).

Ушбу нарсаларнинг ҳаммаси—одамларнинг ҳолатма-ҳолат яратилиши ҳам, етти осмоннинг табақама-табақа халқ қилиниши ҳам, ойнинг нур ва қуёшнинг чироқ қилиб қўйилиши ҳам ҳар бир банда учун Аллоҳ таолонинг чексиз қудратига далил бўлиб хизмат қилиши керак. Ҳар бир банда мазкур нарсалардан ўзига керакли хулосани чиқариб олиб, Аллоҳ таолонинг азаматини ўйлаши, Унга иймон келтириб, итоат ва ибодат қилиши лозим бўлади.

Кейинги оятларда ҳам банда Аллоҳ таолонинг азаматини ўйлаши, Аллоҳ таоло томонидан унга берилган неъматларнинг шукрини қилиши лозимлиги ҳақида сўз кетади.

«Ва Аллоҳ сизларни ердан ўстириб чиқарадир» (17-оят).

Одатда ердан ўсимликлар ўсиб чиқади. Лекин оятда бизларнинг ўстириб чиқарилишимиз ҳақида зикр қилинган. Буни шундоқ тушуниш мумкин: ҳозирги замон илмий кашфиётлари ҳар бир жонзот, шу жумладан, сиз билан биз инсонлар ҳам ҳаётимизда набототларга ва уларга боғлиқ нарсаларга асосан яшар эканмиз. Ўйлаб кўрайлик, ҳайвон гўштини истеъмол қиламиз, ўша ҳайвон эса наботот еб яшайди. Ҳатто балиққа назар солсак ҳам силсила бўлиб охири ўсимликка бориб тақалар экан. Шундоқ қилиб, Қуръони Карим қисқа қилиб инсон яшаши учун зарур бўлган асосий ғизога ишорат қилган.

Албатта, буни Аллоҳ таолодан бошқа ҳеч ким қила олмайди. Банда ўзини ердан ўстириб қўйган зотга иймон келтириши, Унинг азаматидан кўрқиши, Унга итоат ва ибодат қилиши лозим. Чунки

«Сўнгра сизларни унга қайтаради ва яна чиқарадир» (18-оят).

Яъни, Аллоҳ сизларни ўлдириб яна қайта ернинг ичига–қабрга киритади. Сизга ҳаёт берган зот сиздан ҳаётни ҳам олади. Сизни ердан ўстирган зот, сизни яна ерга қайта киритади. Охирада эса, қайта тирилтириб, сизни яна ердан чиқаради. Шунинг учун ҳам, сиз доимо Унинг азаматини ўйлаб иш қилишингиз лозим.

Бу иш қиёмат куни сизни қайта тирилтириш билан бўлади. Ана ўшанда бу дунёдаги зарра оғирлигидаги яхшию ёмон ҳамма амалларимиз ҳисоб-китоб қилинади. Шунинг учун ҳам, Аллоҳга иймон келтириш, Унга итоат ва ибодат қилиш керак.

Ўзингиз ўйлаб кўринг, Аллоҳ таоло сизни фақат яратибгина қўймаган, балки бу дунёда яшашингиз учун ҳамма шароитни муҳайё қилиб берган.

«Ва Аллоҳ сизларга ерни гиламдек тўшаб қўйди.

Унда сиз кенг йўллардан юришингиз учун», деб айтди» (19–20-оятлар).

Аллоҳ таолонинг бандалар учун «ерни гиламдек тўшаб қўйиши»—худди ўтириш, ётиш, овқатланиш ва бошқа ҳаёт фаровонлиги учун зарур ишларга яхши жой ҳозирлаш учун гилам тўшалгандек, Аллоҳ таоло ерни тўшаб қўйди, деган маънони англатади.

Яъни, Аллоҳ таоло ерни кенг, текис ва жиҳозланган гиламдек қилиб қўйди, ўз гилами устида хоҳлаганича ястаниб ётган кишидек, хоҳлаганингизни қилишга мослаб қўйди.

Аллоҳ таоло ерни инсон учун, у ҳаёт кечириши учун маскан қилиб қўйганини эслатганидан сўнг ҳам Нух қавми ўз залолатидан қайтмади.

НУХ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ҲАСРАТЛАРИ

Шунда Нух алайҳиссалом ўз ишларини, дарду ҳасратларини яна тўкиб солдилар.

«Нух: «Эй Роббим, албатта, улар менга исён қилдилар ва моли, бола-чақаси хусрондан бошқани зиёда қилмаганга эргашдилар» (21-оят).

Яъни, бойларга эргашдилар.

«Ва ниҳоятда улкан макр қилдилар» (22-оят).

Макр-махфий равишда ёмонлик тадбирини қилиш. Нух алайҳиссалом қавмидаги мутакаббир бойларнинг қилган улкан макрлари қуйида келадиган оятда баён қилинади.

«Ва улар: «Олиҳаларингизни ҳеч тарк қилманглар, ва, албатта, Ваддни ҳам, Суваъни ҳам, Яғусни ҳам, Ябукни ҳам ва Насрни ҳам тарк қилманг», дедилар»

(23-оят).

Нух алайҳиссалом қиссалари шарҳида эслатиб ўтганимиз шайтон васвасаси туфайли кишилар ҳайкалларга сиғинишининг баёни ушбу оятда нозил қилинганининг гувоҳи бўлди.

Ривоятларда келишича, Вадд, Суваъ, Яғус, Яъук ва Насрлар аҳли солиҳ, тақводор кишилар бўлганлар. Кишилар уларни ниҳоятда яхши кўрганлар ва ҳурмат қилганлар. Вақти-соати етиб улар вафот этганларидан сўнг шайтон васвасасига учиб, кишилар уларнинг суратларини чизганлар, сўнгра ҳайкалларини ясаганлар. Аввал бошда уларни зиёрат қилганлар. Аста-секин дардларини уларга айтадиган бўлишган. Оқибатда, вақт ўтиши билан, уларни худо деб эътиқод қилиб ибодат қилганлар.

НУХ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ДУОЛАРИ

«Дарҳақиқат, улар кўпларини адаштирдилар. Ва Сен золимларга залолатдан бошқани зиёда қилма», деди» (24-оят).

Кўриниб турибдики, Нух алайҳиссаломнинг бу дуолари ниҳоятда аламли дуо. Нух алайҳиссалом ўз қавмига қилган ушбу дуоибадни, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло у зотга сенинг қавмингдан ҳозир иймонга келганларидан ўзгаси зинҳор иймонга келмас, деб хабар берганидан сўнг, уларнинг иймонларидан ноумид бўлиб туриб қилганлар.

Кейинги оятда эса очиқ-ойдин жавоб келади:

«Улар хатолари туфайли ғарқ қилиндилар, бас, дўзахга киритилдилар. Бас, ўзларига Аллоҳдан ўзга ёрдамчи топа олмадилар» (25-оят).

Уламоларимиз ушбу оятни қабр азобига далилдир, деганлар. Чунки Нух алайҳиссаломнинг қавмлари тўфонга ғарқ қилинганларидан сўнг, оловга киритилганлари ҳақида

сўз кетмоқда. Охират олови қиёматда бўлиши ҳаммага маълум ва машҳур. Шундан маълум бўладики, ушбу оятда хабари берилган, Нух алайҳиссаломнинг қавми киритилган оловдан мурод, қабр оловининг азобидир.

Сўнгра Нух алайҳиссалом дуода давом этдилар:

«Ва Нух: «Эй Роббим, ер юзида кофирлардан бирорта ҳам ҳаракатланувчини қўймагин.

Албатта, Сен уларни тек қўйсанг, бандаларингни адаштирурлар ва фожиру кофирдан бошқа туғмаслар» (26–27-оятлар).

Нух алайҳиссалом Аллоҳ таолога бирорта ҳам кофирни қўймай ҳалок қилишни сўраб қилган дуоларидан сўнг, бу дуонинг сабабини уларни тирик қўйсанг бандаларингни адаштирадилар ва фожиру кофирдан бошқа туғмайдилар, деб изоҳламоқдалар.

Нух алайҳиссалом бу нарсани қаердан билганлар, деган саволга уламоларимиз узоқ давом этган тажрибадан, деб жавоб берганлар. У зот қавмнинг табиатини билардилар, тажрибадан ўтказганлар. Улардан бири боласини Нух алайҳиссаломнинг олдиларига олиб келиб: «Эй болам, манавидан ҳазир бўл, у каззобдир, дерди Нух алайҳиссаломни кўрсатиб. Шундоқ қилиб, катталар ҳам, ёшлар ҳам бузилиб, биров иймонга келмасди.

Нух алайҳиссалом ўтган оятда кофирларни дуоибад қилганларидан сўнг, энди келадиган оятда мўминларни хайрли дуо қиладилар:

«Роббим, мени мағфират қилгин, менинг ота-онамни ҳам ва уйимга мўмин бўлиб кирганларни ва мўминлару мўминаларни ҳам. Ва золимларга ҳалокатдан ўзга нарсани зиёда қилма», деди» (28-оят).

Нух алайҳиссаломнинг дуолари қабул бўлди. Аллоҳ таоло кофирларни битта ҳам қўймай ҳалок қилди. Чунки улар инсоният баданига тушган қорасон касалидек эдилар. Уларни кесиб ташламаса бўлмас эди.

Қуръони Карим Исломга муҳолифлар билан бўлган тортишувларда ўтган пайғамбарлар ва уларнинг қавмлари қиссаларини таъсир қилувчи бир ибрат сифатида ишлатган. Шу билан бирга, бу қиссалар мушриклардан қўплаб озор еган, машаққат чеккан Пайғамбар алайҳиссалом ва у зотга эргашган мусулмонлар қалбини таскин топтириш ва қувватлантириш учун ҳам зарур бўлган.

САРКАШ ҚАВМ ИЛА ТОРТИШУВ

Мазкур ҳолат Нух алайҳиссаломнинг саркаш қавми билан олиб борган даъватларининг содда бир кўриниши, холос. Аслида эса у зот узоқ вақт турли шароитларда даъват олиб борганлар. Ана ўша хилма-хилликни яхшироқ англашимиз учун Аъроф сурасидаги Нух алайҳиссалом қиссасига оид оятларни ҳам ўрганиб чиқайлик.

Аллоҳ таоло буни қуйидагича баён этади:

«Батаҳқиқ, Биз Нухни ўз қавмига юбордик. Бас, у: «Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинглар. Сизларга Ундан ўзга илоҳ йўқ. Албатта, мен сизларнинг буюк куннинг азобига гирифтор бўлишингиздан қўрқаман», деди» (*Аъроф сураси, 59-оят*).

Хар бир қавмга ўша қавм ичидан танлаб пайғамбар юбориш—Аллоҳ таолонинг одати. Шу ҳолда бандаларига осон бўлади. Зеро, ўша пайғамбар ўз қавмининг тилини, урф-одатини, табиатини ва бошқа жиҳатларини яхши билади. Қавмлар ҳам пайғамбар бўлиб келган зотнинг шахсини яхши танийдилар. Нух алайҳиссалом қавмига:

«Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинглар. Сизларга ундан ўзга илоҳ йўқ», дедилар.

Маълумки, Қуръони Каримда «ибодат» лафзи маълум бир диний амаллар тизимини эмас, бутун ҳаётини маълум бир таълимотга, ҳукмга амал қилиб ўтказишни англатади.

Шундан хулоса қилиб, Нух алайҳиссаломнинг:

«Аллоҳга ибодат қилинглар», деган кўрсатмаларини, дунё ҳаётида Аллоҳ таолонинг кўрсатмалари асосида яшанглар, деган маънода тушунамиз. Жамики пайғамбарлар, асосан, ушбу даъват ила юборилганлар.

«Сизларга Ундан ўзга илоҳ йўқ».

«Илоҳ» сўзи «ибодатга лойиқ зот» маъносини англатишини яхши биламиз. Демак, юқоридаги маънодан ҳисса: «Сизлар учун, айтганини амалга ошириб, унга бўйсуниб яшашингиз лозим зот Аллоҳ, Ундан ўзга ибодатга сазовор зот йўқ», дегани бўлади.

Шу билан бирга, Нух алайҳиссалом ўз қавмига нима сабабдан бундай даъватни қилаётганларини ҳам эслатиб:

«Албатта, мен сизларнинг буюк куннинг азобига гирифтор бўлишингиздан қўрқаман», деди.

Аллоҳ таолонинг, пайғамбарларнинг ва, жумладан, Нух алайҳиссаломнинг ҳам мақсади–қиёмат кунининг азобига бандаларнинг гирифтор бўлмаслиги. Ўша кун азобига дучор бўлмаслик учун Аллоҳ таолога ибодат қилиш, Унга иймон келтириб, бу дунёда Унинг ҳукмларини адо этиб яшаш керак. Ҳаётнинг ҳамма жабҳасида Унинг айтганларини қилиш, қисқаси, Унинг ҳақ динига мукаммал амал қилиш банданинг бирламчи вазифаси. Чунки бу дунёнинг мутлақ эгаси–Унинг Ўзи.

«Унинг қавмидан бўлган зодагонлар: «Албатта, биз сени очик-ойдин залолатда эканингни кўряпмиз», дедилар» (60-оят).

Ҳар бир қавмнинг ўз зодагонлари бўлади. Уларни зодагон қилган мол-дунёси, пули, куч-қудрати, маккорлиги ва устомонлиги бўлади. Бу зотлар қавм номидан гапириш ҳаққини ўзларига ўзлари берганлар. Шу тоифа зодагонлар Нух алайҳиссалом қавмида ҳам бор эди.

Улар Нух алайҳиссаломнинг даъватини эшитишлари билан дарҳол ўйламай-нетмай қавм номидан:

«Албатта, биз сенинг очик-ойдин залолатда эканингни кўряпмиз», дедилар».

Кофирлар ҳар қачон иймон, дин ва диёнатни залолат деб номлайдилар. Уларга Аллоҳнинг ҳидоятини олиб келган Нух алайҳиссаломга: «Сен очик-ойдин залолатдасан», дейишмоқда.

Нух алайҳиссалом қавмидан бундай номаъқул гапларни эшитгач:

«У: «Эй қавмим, менда залолат йўқ. Балки мен оламларнинг Роббидан Пайғамбарман.

Сизларга Роббимнинг юборганларини етказаман, насиҳат қиламан ва Аллоҳ томонидан сиз билмаган нарсани биламан.

Ўзингиздан бўлган бир кишига, сизларни огоҳлантириш учун ва тақво қилиб, шояд раҳматга эришсангиз деб Роббингиздан эслатма келганидан ажабланасизларми?!» деди» (61–63-оятлар).

Пайғамбарларнинг вазифаси кишиларга тушунтириш, даъватни етказиш. Шунинг учун, Нух алайҳиссалом қавмидан нолайиқ жавобни эшитган бўлишларига қарамай, уларга ҳақиқатни англатишга ҳаракат қилдилар ва уларнинг кўнгилларини овлаш учун:

«Эй қавмим, менда залолат йўқ...», дедилар.

Яъни, мен сиз ўйлаётгандек, адашганим йўқ. Мен адашувда эмасман.

«Балки мен оламларнинг Роббидан Пайғамбарман».

Ўзимдан-ўзим сизларга сўзлаётганим йўқ. Барча оламларнинг Робби мени сизларга Пайғамбар қилиб юборди. Ўша улуғ вазифани адо этиб мен:

«Сизларга Роббимнинг юборганларини етказаман».

Аллоҳ таоло икки дунё саодатига эришишингиз учун нималар қилишингиз лозимлигини баён қилиб сизларга кўрсатмалар—амрлар, наҳийлар, турли ҳукмлар йўллади.

Юборилган бу кўрсатмаларни сизга мен етказяпман, холос. Шу билан бирга, керак бўлиб қолганда, сизларга ўз томонимдан:

«насиҳат қиламан».

Чунки мен:

«Аллоҳ томонидан сиз билмаган нарсани биламан».

Худди шу билимим сизларга насиҳат қилиш учун менга имкон беради.

Кейин, оятнинг давомида Нух алайҳиссалом қавмининг у зотнинг пайғамбар бўлиб келганларидан ажабланганликлари ноўрин эканини ҳамда пайғамбарликнинг асл мақсадини баён қилдилар:

«Ўзингиздан бўлган бир кишига, сизларни огоҳлантириш учун ва тақво қилиб, шояд раҳматга эришсангиз деб Роббингиздан эслатма келганидан ажабланасизларми?!» деди».

Дарвоқе, кишилар нима учун ажабланадилар? Ахир, ажабланишга ўрин йўқ-ку. Пок, заковатли, ростгўй, ўзида олий инсоний фазилатларни жамлаган бир инсонни Аллоҳ таоло элчи-пайғамбар қилиб олса, бунинг нимаси ажабланарли? Боз устига, пайғамбар бўлган инсон уларнинг орасидан бўлса. Улар унинг шахсини яхши билсалар. Бу ҳам етмаганидек, пайғамбар уларни ёмонликдан қайтариб, Аллоҳнинг раҳматига эришишлари учун жон чекаётган бўлса! Пайғамбар бўлган зот, асосан, одамларга Роббиларидан келган тирик эслатма бўлса! Одатда, ҳар бир инсофли инсонга ҳақиқий мақсад тушунтирилгандан кейин, у бир оз бўлса-да ҳовуридан тушиб, ўзини ўнглаб, ақлини пешлаб, мулоҳаза юритади. Аммо қалби кўр кофирлар иймон ҳақида ҳар қанча кўп ва хўб панду насиҳат эшитсалар ҳам, ақлларини пешламайдилар, фикр қилмайдилар. Нух алайҳиссаломнинг қавми билан ҳам худди шу ҳол рўй берди. Нух алайҳиссалом уларга қуюниб

тушунтиришларига қарамай:

Бас, уни ёлғончига чиқардилар. Ҳамда бу ноқулай ҳолат мисли кўрилмаган даражада узоқ давом этди.

«Бас, у улар ичида эллик йили кам минг йил турди»
(*Анкабут сураси, 14-оят*).

Нух алайҳиссалом қавмини тўққиз юз эллик йил давомида иймонга даъват қилдилар. У зотнинг пайғамбар бўлгунча ҳам, тўфон балосидан кейин ҳам яшаганлари эътиборга олинса, умрлари бундан ҳам узоқ кечгани ойдинлашади.

Бу ҳақда имом Жалолиддин Суютий «Ад-Дуррул Мансур фит-тафсири бил маъсур» китобида Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан қуйидагиларни ривоят қиладилар:

«Аллоҳ таоло Нух алайҳиссаломни қирқ ёшлигида пайғамбар қилиб юборди. У ўз қавмини эллик йили кам минг йил Аллоҳга даъват қилди. Тўфондан кейин олтмиш йил яшади, ҳатто одамлар кўпайиб, кенг дунёни тор қилдилар».

Бир одамнинг минг йилдан ортиқ ҳаёт кечиргани кўпларга ғалати туюлиши мумкин. Лекин бу нарса инкор қилиб бўлмайдиган ҳақиқатдир. Қуръони Каримда келган хабарни инкор қилган одам кофир бўлади. Айни чоғда, бу ҳол ақл тарозусида тортса бўладиган оддий бир иш. Қадимда кишиларнинг умрлари узун бўлгани ҳаммага маълум. Бунинг устига, оз сонли жонзотларнинг умри узун, адади кўпларники қисқа бўлиши ҳам тажрибада кўрилган. Нух алайҳиссалом инсоният тўфон туфайли қирилиб кетган бир даврда яшаганликлари эътиборга олинса, мазкур умрузоклик оддий бир ҳол экани билинади.

Аллоҳнинг пайғамбари Нух алайҳиссалом турли йўллар билан тўққиз юз эллик йил даъват қилсалар ҳам, озгина одамдан бошқа ҳеч ким иймонга келмади. Бундай ҳолда кўплар синовга дош бера олмай, қайтиб кетиши мумкин. Аммо ҳақиқий иймон соҳиблари бутун дунё

абадий кофир бўлиб ўтса ҳам, ўз иймонидан қайтмайдилар. Нух алайҳиссаломнинг даврларида ҳам шундай бўлди. Нух алайҳиссалом ва у зотга иймон келтирганлар иймонида собит қолдилар.

ОХИРГИ ДУОИБАД

Кофирлар эса, шунча йиллар ўтса ҳам, иймонга келмадилар. Уларнинг иймонга келишига ҳеч қандай умид қолмади.

Нух алайҳиссалом қавмининг ўтакетган саркашлигини ҳамда залолатга маҳкам ёпишиб олганини, уларга ваъз-насихат таъсир қилмаслигини англаб етгач, Аллоҳ таолога нидо айлаб:

«Эй Роббим, шубҳасиз, қавмим мени ёлғончи қилди. Бас, Ўзинг мен билан уларнинг орамизни яхшилаб очгин ва менга ҳамда мен билан бирга бўлган мўминларга нажот бергин», деб дуо қилдилар.

Нух алайҳиссалом аввало ҳолатни баён қилдилар:

«Эй Роббим, шубҳасиз, қавмим мени ёлғончи қилди», дедилар.

Эй Роббим, мен Сенинг амрларингни етказганимда, қавмим мени ёлғончи қилди. У нобакор қавмнинг ҳидоятга юришидан умид узилди.

Кейин эса, Нух алайҳиссалом Аллоҳ таолодан ўша нобакор қавм билан ўз ораларини очик қилиб қўйишни сўрадилар:

«Бас, Ўзинг мен билан уларнинг орамизни яхшилаб очгин».

Улар билан орамизда ҳеч қандай алоқа қолмайдиган қилгин.

Ва, ниҳоят, Нух алайҳиссалом ўзларига ва у зотга эргашган мўминларга нажот сўраб:

«...ва менга ҳамда мен билан бирга бўлган

мўминларга нажот бергин», деб дуо қилдилар.

КЕМА ЯСАШГА АМР

Аллоҳ таоло Нух алайҳиссаломнинг бу дуоларини қабул қилди.

«Ва Нухга: «Қавмингдан аввал иймон келтирганлардан бошқа ҳеч ким иймон келтирмас ва уларнинг қилмишларидан қайғуга тушмагин.

Бизнинг риоятимиз ва ваҳиймиз ила кема ясагин ҳамда зулм қилганлар тўғрисида Менга гап очмагин, албатта, улар ғарқ бўлгувчилардир», деб ваҳий қилдик» (*Худ сураси, 36-37-оятлар*).

Даъват керагича қилинди, тушунтирилди, иймонга келадиганлар келиб бўлди. Қолганлар гап-сўз, насихат таъсир қилмайдиганлардир. Энди улар иймон келтирмайдилар.

«Эй Нух! Қавмингдан аввал иймон келтирганлардан бошқа ҳеч ким иймон келтирмас ва уларнинг қилмишларидан қайғуга тушмагин».

Сен ўз вазифангни бажариб қўйдинг. Улардан сенга зарар етмайди. Улар нима бўлса, бўлдилар. Уларни Аллоҳнинг Ўзига ҳавола қил. Ўзинг эса:

«Бизнинг риоятимиз ва ваҳиймиз ила кема ясагин».

Кема ясашингни Биз риоямизга оламиз ва Ўзимиз ваҳий орқали ўргатиб турамиз.

«Хамда зулм қилганлар тўғрисида менга гап очмагин, албатта, улар ғарқ бўлгувчилардир».

Иймон келтирмаганлар ўзларига катта зулм қилдилар: улар азобга дучор бўладилар, албатта, ҳаммалари ғарқ бўладилар. Сен эса, уларни кечириш, азобдан сақлаб қолиш ҳақида Менга сўз очма. Уларнинг куни битган. Энди ҳеч нарсани ўзгартириб бўлмайди.

«У кема ясамоқда. Ўз қавмидан бўлган зодагонлар

қачон олдидан ўтсалар, уни масхара қилдилар. У: «Агар бизни масхара қилсангиз, биз ҳам худди сиз бизни масхара қилганингиздек сизни масхара қилурмиз.

Бас, яқинда кимга шарманда қилувчи азоб келишини ва кимнинг устига муқим азоб тушишини билиб олурсиз», деди» (*Худ сураси, 38–39*).

Аллоҳ таолонинг амрини бажо келтириб, Нуҳ алай-ҳиссалом

«кема ясамоқда».

У зот яқинда келадиган тўфондан ўзларининг ва иймон келтирган оз сонли кишиларнинг қутулиб қолишига сабаб бўлгувчи кемани ясамоқдалар. У зотнинг бу ҳаракатлари кофирларга кулгили кўринди. У киши кема ясамоқдалар-у:

«Ўз қавмидан бўлган зодагонлар қачон олдидан ўтсалар, уни масхара қилдилар».

Кечагина, Пайғамбарман, Аллоҳдан менга ваҳий келди, деб юрган одам бугун нажжорлик қилиб кема ясаши улар учун кулгили эди. Лекин Нуҳ алайҳиссалом бу ишни ўзларича қилаётганлари йўқ. Кема ясаш ҳам Аллоҳнинг ваҳийи ила бўлмоқда. Шунинг учун, у зот мутлақо жиддийлик билан ишламоқдалар ва мутлақо мустаҳкам ишонч ила:

«Агар бизни масхара қилсангиз, биз ҳам худди сиз бизни масхара қилганингиздек сизни масхара қиламиз», дедилар.

Чунки у зот Аллоҳдан келган ваҳий орқали ўзларининг қутулиб қолишларини ва масхара қилаётган кофирларнинг ғарқ бўлишларини яхши биладилар. Шунинг учун сўзларининг давомида:

«Бас, яқинда кимга шарманда қилувчи азоб келишини ва кимнинг устига муқим азоб тушишини билиб олурсиз», деди».

Азоб кимга келади, бизгами, сизгами, ўшанда кўрамиз.

Ана ўшанда ҳақиқий масҳара қилиш вақти келади.

ТЎФОН

Мана, ўша вақт ҳам келди:

Токи Бизнинг амримиз келиб, таннур фаввора отганда: «У(кема)га ҳар нарсадан бир жуфтдан ва аҳлингни ол, магар аввал сўз кетгани (олма) ва иймон келтирганларни ҳам ол», дедик. У билан бирга иймон келтирганлар жуда оз эди» (*Худ сураси, 40-оят*).

Бунақа ҳолатларда ҳар хил гаплар бўлиши аввалги тафсилларимизда айtilган. «Таннур» нима, катталиги қанча, фаввора қандай отилган, кемага нималар чиққану қандай чиққан, қайсиниси олдин чиққану, қайсиниси кейин чиққан ва ҳоказо гаплар кўп.

Бунга ўхшаш нарсалар қадимда «исроилиёт» деб номланмиш яҳудийларнинг қиссасидан баъзи китобларимизга ўтиб қолганини муҳаққиқ олимларимиз алоҳида ўрганиб, исбот қилганлар. Бу ишларни тушунган ҳолда улардан иложи борица четланганимиз маъқул. Ишончли бўлмаган хабарга, асоссиз турли ривоятларга суяниб, гапни кўпайтиришнинг ҳожати йўқ. Қуръони Каримда айtilганининг ўзи етарли. Тарих, жуғрофия илмларига келганда ижтиҳод қилиш эмас, аниқ маълумотлар керак.

Қуръони Карим эса, ҳидоят китоби бўлганидан асл эътиборни ибратга қаратган. Мисол учун, ушбу тўфон ҳодисасида бизга таннурнинг катталиги ёки ундан фаввора қандай отилиб чиққанлиги эмас, балки нима учун тўфон бўлиб, оламни босдию бу ҳодисадан қандай ибрат олишимиз кераклиги муҳим. Агар таннурнинг шакли ёки шунга ўхшаш бошқа маълумот биз учун зарур бўлганда Қуръони Каримда зикр қилинган бўларди.

Аллоҳ таоло ушбу оятда тўфон ҳодисасининг

бошланишидан хабар бермокда:

«Токи Бизнинг амримиз келиб, таннур фаввора отганда».

Яъни, тўфон бўлиши ҳақидаги фармонимиз келиб, таннурдан сув отилиб чиқа бошлаган вақтда Нухга хитоб қилиб дедик:

«У(кема)га ҳар нарсадан бир жуфтдан ва аҳлингни ол, магар аввал сўз кетгани (олма)».

Яъни, маҳлуқотларнинг ҳар туридан бир жуфтдан – бир эркак, бир урғочи (қилиб) ол, дедик. Шунингдек, аҳлинг – оила аъзоларингни ҳам ол. Магар, аҳлингдан олдин олмасликка, ҳалок бўлишига сўз кетиб қолганларини олма, дедик.

Нух алайҳиссалом оиласидан ҳалок бўлишга сўз кетганлар – хотини билан бир ўғли. Уларни кемага олмаслик амр қилинди.

Шунингдек:

«ва иймон келтирганларни ҳам ол», дедик».

Бундан кейин Аллоҳнинг Ўзи:

«У билан бирга иймон келтирганлар жуда оз эди», деб баён қилмокда.

Ҳа, Нух алайҳиссалом узоқ вақт даъват қилишларига қарамай, саркаш қавмнинг озгинаси иймонга келмади. Шу сабаб ила буларни дунё танасидан бутунлай кесиб ташлаш учун Аллоҳ таоло ҳаммасини фарқ этишни ирода қилди.

«Ва у: «Кемага мининглар, унинг юриши ҳам, туриши ҳам Аллоҳнинг исми ила бўлур. Албатта, Роббим мағфиратли ва раҳмлидир», деди» (41-оят).

Яъни, Нух алайҳиссалом тўфон бошланганида, ўзлари билан олишлари керак бўлганларга қараб:

«Кемага мининглар, унинг юриши ҳам, туриши ҳам Аллоҳнинг исми ила бўлур», дедилар.

Кеманинг ҳар бир лаҳзаси Аллоҳнинг риояси ва ҳимояси остида бўлишига ишоратан айтилган гап. Яъни,

кўркманглар, қанчалик катта ва даҳшатли тўфон бўлса ҳам, бу кемага зарар қилмайди. Аллоҳ таолонинг Ўзи уни сақлашни зиммасига олган, демоқдалар.

«Албатта, Роббим мағфиратли ва раҳмлидир», деди».

Яъни, Аллоҳ таоло кофирларни ғарқ қилиб, бутунлай йўқ қилиб юбораётган бўлса ҳам, У зотнинг мағфират қилувчилиги ва раҳмлилиги сифатлари барқарор, У бизларни – кемага чиқадиғанларни мағфират қилади ва бизга раҳмдиллик кўрсатади, дедилар.

«Ва у (кема) уларни тоғлардек тўлқинда олиб кетаётганида, Нух бир четда турган ўғлига: «Эй ўғлим, биз билан бирга мингин, кофирлар билан бирга бўлмагин», деди» (42-оят).

Тўфон даҳшатли тус олиб келарди. Нух алайҳиссалом ва шериклари нажот кемасига минғанларидан сўнг, у кема уларни тоғлардек бўлиб мавж ураётган тўлқинлар устида олиб кета бошлади. Шу пайт Нух алайҳиссалом ўғилларидан бирининг бир четда ажралиб турганини кўрдилар. Оталик меҳри устун келиб:

«Бир четда турган ўғлига: «Эй ўғлим, биз билан бирга мингин, кофирлар билан бирга бўлмагин», деди».

Аммо оқпадар ўғил, ёшлик ғурури ила жавоб бериб:

«У (ўғил): «Тоққа жойлашиб олсам, мени сувдан сақлайди», деди. У эса: «Бугун Аллоҳнинг амридан сақловчи йўқдир. Магар кимни раҳм қилсагина (сақлар)», деди. Шунда ораларини тўлқин тўсди ва у (ўғил) ғарқ бўлғанлардан бўлди» (Худ сураси, 43-оят).

Кофир ўғил улуғ пайғамбар бўлмиш отанинг гапини эшитиб туриб ҳам, бостириб келаётган даҳшатли тўфонни кўриб туриб ҳам:

«Тоққа жойлашиб олсам, мени сувдан сақлайди», деди.

Аммо Нух алайҳиссалом яна оталик меҳри ила мазкур

ҳақиқатни болаларининг қалбига солишга ҳаракат қилиб:

«Бугун Аллоҳнинг амридан сақловчи йўқдир. Магар кимни раҳм қилсагина (сақлар)», деди».

Аллоҳнинг азоби келгандан кейин кофирларнинг бирортасини ҳеч ким, ҳеч нарса қутқара олмайди. Фақат Аллоҳ Ўзи раҳм қилган бандаларини нажот кemasида қутқариб қолган. Ота-боланинг гапи шу ерга етганида:

«ораларини тўлқин тўсди ва у (ўғил) ғарқ бўлганлардан бўлди».

Бошқа кофирларнинг барчасини ғарқ қилганидек, уни ҳам тўфон балоси олиб кетди.

ТЎФОН БИТДИ

Вақти-соати етиб, тўфон тинчиди. Дунёни сукунат босди.

«Эй ер, сувингни ютгин, эй осмон, ўзингни тутгин», дейилди. Сув қуриди. Фармон бажарилди ва (кема) Жудий (тоғи)га жойлашди. Ҳамда «Золим қавмлар йўқолсин!» дейилди» (*Худ сураси, 44-оят*).

Ҳаммаси Аллоҳнинг амри ила бўлди.

Тўфон вақтида ўзига заррача сув сингдирмаган замин,
«Эй ер, сувингни ютгин» хитобига биноан ҳамма сувни ютди.

Тўфон вақтида тинмай жала қуйдириб турган само
«эй осмон, ўзингни тутгин» амрига биноан ўзини тутди.

Ундан бир томчи ҳам сув тушмай қолди.

«Сув қуриди. Фармон бажарилди ва (кема) Жудий (тоғи)га жойлашди».

Эски тафсир китобларимизда Жудий тоғи қаерда эканлиги ҳақида турли ривоятлар келтирилган. Лекин, аввал айтилганидек, илмий асосда исбот этилмаган.

Ҳозир у тоғ бугунги Туркия ҳудудларида экани собит

бўлди. Мазкур кеманинг қолдиқлари ҳам топилди.

«Ҳамда «Золим қавмлар йўқолсин!» дейилди».

Одатда, ёкмаган кишидан ёки жамоадан қутулганда шунга ўхшаш гап айтилади. Кофирларни тўфон ғарқ қилиб, улардан мўминлар қутулганда шу гап айтилди.

Шу пайт Нух алайҳиссаломнинг оталик меҳрлари яна жўш урди ва:

«Нух Роббига нидо қилиб: «Роббим, албатта, ўғлим аҳлимдандир, албатта, ваъданг ҳақдир ва Сен ҳукм қилгувчиларнинг энг ҳикматлисисан», деди» (Ҳуд сураси, 45-оят).

Яъни, бу билан Нух алайҳиссалом, эй Роббим, Сен менга аҳлингни кутқараман, деб ваъда берган эдинг, ўғлим аҳлимдан-ку, ўша боламни менга бергин, Ўзинг ҳикмат ила ҳукм чиқаргувчи зотсан, демоқчилар.

Аллоҳ таоло Нух алайҳиссаломнинг бу нидоларига қуйидагича жавоб берди:

«У зот: «Эй Нух, албатта у аҳлингдан эмас. Албатта, у яхши амал эмасдир. Ўзингнинг илминг бўлмаган нарсани зинҳор сўрамагин. Мен сенга жоҳиллардан бўлмаслигингни насиҳат қиламан», деди» (Ҳуд сураси, 46-оят).

Ушбу оятда Аллоҳ таоло улуғ ҳақиқатни – кишилар орасидаги ҳақиқий боғлиқлик риштаси қон, ирқ, насл билан эмас, балки иймон билан эканини баён қилмоқда.

У зот Нух алайҳиссаломга хитоб қилиб:

«Эй Нух, албатта у аҳлингдан эмас», демоқда.

Яъни, у ўғлинг сенинг сулбингдан бўлгани, жигаргўшанг экани билан, аҳлинг эмас. Чунки:

«Албатта, у яхши амал эмасдир».

Яъни, унинг қилган иши яхши эмас. У кофирлик қилди. У кофирлиги билан сенинг аҳлингдан бўла олмайди. Иймони борлар сенинг аҳлинг бўлади.

«Ўзингнинг илминг бўлмаган нарсани зинҳор

сўрамагин».

Ўғлингни аҳлимдан деб қутқаришни сўраганингдек.

«Мен сенга жоҳиллардан бўлмаслигингни насихат қиламан, деди».

Билмаган нарсаларингни сўрайвериб, жоҳиллар қаторига қўшилиб қолмагин, дейман. Мисол учун, юқоридаги саволинг билан инсонлар орасидаги ҳақиқий алоқа иймон алоқаси эканидан, аҳл деганда кимни эътиборга олиш кераклигидан, Аллоҳ Ўз ваъдасини қандай бажарганидан беҳабарга ўхшаб кўриняпсан. Ҳолбуки, Аллоҳ иймонли қалблар ўртасидаги риштани ҳар қандай алоқадан устун қўяди, аҳл деганда, иймонли аҳлни кўзда тутди. Аҳлингни қутқазишга ваъда берган бўлса, сенга ҳақиқий аҳл бўлганларни тўфон балосидан халос этиб қўйди.

Нух алайҳиссалом шошилиб Аллоҳ таолодан паноҳ сўради.

«У: «Роббим, мен ўзимнинг илмим бўлмаган нарсани Сендан сўрамоқдан паноҳ тиларман. Агар мени мағфират қилмасанг ва менга раҳм кўрсатмасанг, зиён кўргувчилардан бўлурман», деди» (*Ҳуд сураси, 47-оят*).

Ўзини билган одам учун бир оғиз гап кифоя қилади. Нух алайҳиссалом керакли хулосани чиқариб олдилар. Энди юқоридагига ўхшаш саволларни бермасликка қарор қилдилар. Ҳамда Аллоҳ таолодан мағфират ва раҳмат сўрадилар.

Аллоҳ таоло у зотга сўраган нарсаларини берди.

«Эй Нух, Биздан сенга ва сен билан бирга бўлган умматларга бўлган тинчлик ва баракотлар ила (кемадан) тушгин. Яна бир умматлар бўлур, уларни бир оз ҳузурлантирурмиз, сўнгра уларни Биздан бўлган аламли азоб тутар», дейилди» (*Ҳуд сураси, 48-оят*).

Яъни, сенга ва иймонли умматларга биздан салом –

тинчлик ва хайру баракотлар бўлади, кемадан тушиб, истикомат қилаверинглар.

Аммо дунё ҳузурини кўзлаганлар бўлса, уларни бу дунёда истаган нарсалари билан бир оз ҳузурлантирамиз, лекин уларни Биз томондан аламли азоб тутади.

Тарихчилар таъкидлашларича, Нух алайҳиссалом билан нажот кемасида саксон киши ўз оилалари билан бўлган. Улар кемада бир юз эллик кун бўлганлар.

Нух алайҳиссалом мустақил шарият ила келган биринчи пайғамбар бўлдилар.

Нух алайҳиссалом ширкдан огоҳлантирган биринчи пайғамбар бўлдилар.

Нух алайҳиссалом пайғамбарларнинг шайхи номини олганлар.

Аллоҳ таоло Анъом сурасида:

«Бундан олдин Нухни ҳам ҳидоят қилган эдик. Ва унинг зурриётидан Довуд, Сулаймон, Айюб, Юсуф, Мусо, Ҳорунни (ҳам ҳидоят қилдик). Чиройли амал қилувчиларни ана шундай мукофотлаймиз», деган.

Нух алайҳиссалом энг кўп умр кўрган инсон ва пайғамбардирлар.

У зот тарихчиларнинг таъкидлашларича, Маккаи Мукаррамада, Масжидул Ҳаромнинг яқинига дафн қилинганлар.

ҲУД АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Ҳуд алайҳиссаломнинг номлари етти марта зикр қилинган. У зотнинг қиссалари Аъроф, Шуаро, Зарият каби сураларда келган. Қуръони Каримнинг бир сураси у зотнинг исмлари билан аталиб «Ҳуд» сураси дейилади. Шунингдек, бошқа бир сура у зотнинг яшаган ери номи ила «Аҳқоф» деб аталган.

ХУД АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ НАСАБЛАРИ

Ушбу пайғамбар алайҳиссаломнинг тўлиқ исмлари Худ ибн Абдуллоҳ ибн Рабоҳ ибн Халуд ибн Од. У зотнинг насаблари Нух алайҳиссаломнинг Сом исмли ўғлига бориб такалади. Худ алайҳиссаломнинг қавми у зотнинг катта боболари Од номи билан аталади.

Од қавми боида араблардан ҳисобланади. Араблар учга бўлинади: Боида, Оида ва Мустаъраба.

Боида араблар энг қадимги араблардандир. «Боида» сўзининг маъноси «ўтиб, тугаб кетган» деганидир. Од қавми ҳам ўша араблардан бўлиб, ўзининг саркашлиги билан машҳур. Шунинг учун ҳам, уларнинг пайғамбарлари Худ алайҳиссалом билан бўлиб ўтган қиссалари «Од қавми қиссаси» дейилади. Од қавми ҳам иккига бўлинади. Биринчи Од ва иккинчи Од. Худ қавми биринчи Оддир.

ХУД АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ЯШАГАН ЖОЙЛАРИ

Бу қавм денгиз бўйида, кўчиб юрувчи қумликлар ичидаги Аҳқоф номли жойда, Яман, Уммон ва Ҳазарамавт ўрталиғидаги маконда яшаб ўтганлар. Улар баланд бўйли, кенг яғринли кишилар бўлиб, ҳайбатли чодирларда яшаганлар. Шунинг учун ҳам, Од қавми ўз замонасидаги «энг қувватли кишилар» деб талқин қилинади.

Улар доимо: «Қани биздан ҳам кучли одамлар борми?» деб мактаниб юришар эди. Уларнинг гавдалари катта бўлса-да, ақллари паст эди. Чунки доимо бут ва санамларга сиғиниб, уларнинг ҳимояси учун урушиб юришарди.

ХУД АЛАЙҲИССАЛОМНИ ПАЙҒАМБАР ЭТИБ ЮБОРИЛИШИ

Аллоҳ таоло уларни ҳидоятга бошлаш учун ўзларидан

бўлган Ҳуд алайҳиссаломни пайғамбар қилиб танлади. Аллоҳ таоло бу ҳақда Аъроф сурасида куйидагиларни марҳамат қилади:

«Ва Одга ўз биродари Ҳудни (юбордик). У: «Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинглар. Сизларга Ундан ўзга илоҳ йўқ. Тақво қилмайсизларми?!» деди (65-оят).

Аллоҳ таоло Од қавмига ўзларининг орасидан биродарлари бўлган Ҳуд алайҳиссаломни элчи этиб юборганини хабар қилмоқда.

Ҳуд алайҳиссалом ҳам қавмига, худди Нух алайҳиссалом каби, Аллоҳга ибодат қилиш зарурлигини, Аллоҳдан ўзга ибодатга лойиқ зот йўқлигини тушунтирдилар.

Шунингдек, уларни тақвога, Аллоҳдан кўрқишга чақирдилар. Зеро, уларни Пайғамбар қилиб юборган Зот ягона, уларга кўрсатма берган зот бир. Хўш, Ҳуд алайҳиссаломнинг қавми нима қилди?

ОД ҚАВМИНИНГ ЖАВОБИ

«Унинг қавмидан куфр келтирган зодагонлар: «Албатта, биз сени эсипастликда кўриб турибмиз ва албатта биз сени ёлғончилардан деб биламиз», дедилар» (66-оят).

Бу жоҳил қавм олдингилардан ҳам ўтиб тушди. Аввалгилари Нух алайҳиссаломга: «Сен залолатдасан», деган эдилар. Булар эса, ўз пайғамбарларига:

«Албатта, биз сени эсипастликда кўриб турибмиз ва, албатта, биз сени ёлғончилардан деб биламиз», дейишмоқда.

Бу золим қавм Аллоҳнинг Пайғамбарига: «Сен албатта эсипастсан» ва «Сен албатта ёлғончисан», демоқда.

Бу Чиркин тухмат ҳам аввалгисига ўхшаб жамики пайғамбарларга ва уларнинг изидан юрган бутун

мўминларга нисбатан давом этиб келаётган энг ёвуз ғаразлардандир.

САРКАШ ҚАВМ ИЛА ТОРТИШУВ

Ўз қавмидан бундай қабих тухматни эшитган Худ алайҳиссалом:

«У: «Эй қавмим, менда эсипастлик йўқ. Лекин мен оламларнинг Роббидан Пайғамбарман.

Сизларга Роббимнинг юборганларини етказаман ва мен сизларга ишончли насихатгўйман.

Ўзингиздан бўлган бир кишига сизларни огохлантириш учун Роббингиздан эслатма келганидан ажабландингизми?! Сизларни Нух қавмидан кейин халифа қилганини ва хилқатингизда куч-қувватни зиёда қилганини эсланг. Аллохнинг неъматларини эсланг. Шоядки, нажот топсангиз», деди (67–69-оятлар).

Худ алайҳиссалом жоҳил қавмга босиклик билан, содда қилиб, ҳақиқатни баён қилишга ўтдилар. Ўзларидан эсипастликни рад этиб, оламларнинг Робби томонидан Пайғамбар этиб, юборилганларини ҳамда пайғамбарлик мақсадларини сўйладилар.

«Эй қавмим, менда эсипастлик йўқ. Лекин мен оламларнинг Роббидан Пайғамбарман. Сизларга Роббимнинг юборганларини етказаман ва мен сизларга ишончли насихатгўйман».

Сўнгра уларни пайғамбар ўзларининг орасидан танлангани учун ажабланмасликка чақирдилар.

«Ўзингиздан бўлган бир кишига сизларни огохлантириш учун Роббингиздан эслатма келганидан ажабландингизми?!

Кейин эса, Аллох томонидан уларга берилган имтиёзларни эслатдилар:

«Сизларни Нух қавмидан кейин халифа қилганини

ва хилқатингизда куч-қувватни зиёда қилганини эсланг».

Аллоҳ таоло Нух қавмини оғир гуноҳлари туфайли ер юзидан йўқ қилиб ташлаган эди. Худди шу осий қавмдан сўнг сизларни ер юзида ўзининг халифаси қилиб танлади. Бу улуғ неъмат. Бунга, албатта, шукр қилиш лозим эди.

«Аллоҳнинг неъматларини эсланг. Шоядки нажот топсангиз».

Аллоҳ таолонинг сизга берган неъматлари жуда кўп. Уларнинг саноғига етиб бўлмайди. Бунинг фаҳмига етиш, тушунишга даъват неъмат берувчи зотга – Аллоҳга шукр қилишга чорловдир. Шукр қилувчи бўлинг, шоядки нажот топсангиз.

Аммо Од қавми ҳам жаҳолатида қаттиқ туриб олди.

«Улар: «Сен бизга ёлғиз Аллоҳнинг Ўзига ибодат қилишимиз ва ота-боболаримиз ибодат қилган нарсаларни тарк этишимиз учун келдингми?! Агар ростгўйлардан бўлсанг, бизга ваъда қилаётган нарсангни келтир!» дедилар» (70-оят).

Улар шу инкорлари билан ўзларининг эсипаст одамлар эканини ошкор қилдилар. Ҳеч қандай далилсиз ота-боболари қилган амални Аллоҳдан келган амрдан устун қўйдилар.

«Улар: «Сен бизга ёлғиз Аллоҳнинг Ўзига ибодат қилишимиз ва ота-боболаримиз ибодат қилган нарсаларни тарк этишимиз учун келдингми?!» дедилар.

Уларнинг жаҳолатлари шу даражада эдики, ўша ботил нарсани деб ҳар қандай азоб-укубатга тайёр эканларини билдирдилар ва агар иймон келтирмасалар, Аллоҳнинг иқобига учрашлари муқаррарлигини таъкидлаб турган Худ алайҳиссаломга:

«Агар ростгўйлардан бўлсанг, бизга ваъда қилаётган нарсангни келтир, дедилар».

Энди ортиқча гапга ўрин қолмади. Худ алайҳиссалом

катъий қилиб:

«У: «Батаҳқиқ, устингизга Роббингиз томонидан азоб ва ғазаб тушди. Мен билан Аллоҳ ҳеч бир ҳужжат туширмаган, ўзингиз ва ота-боболарингиз қўйиб олган номлар ҳақида тортишасизларми?! Бас, интизор бўлиб туринглар! Мен ҳам сизлар билан интизор бўлувчиларданман», деди» (71-оят).

Яъни, танлаган йўлингиз шу бўлса, тамом, ҳеч қандай шубҳа қолмади. Аллоҳ таолодан устингизга азоб ва ғазаб тушди, деб ҳисоблайверинг. Гапингизни қаранг-а?! Мен билан нима ҳақда баҳслашаётганингизни биласизми ўзи?! Сиз, биз ва ота-боболаримиз ибодат қилиб келаётган нарсалар, деганингиз нималигини биласизми?! Улар–сиз ва ота-боболарингиз ўзларига «худо» деб тан олган нарсалар аслида ҳеч вақога арзимади. Уларнинг илоҳ эканини исбот этувчи ҳеч қандай ҳужжат ёки далил йўқ. Қилаётган ишингизни қаранг-а! Мен ваъда қилган азоб сизларга, албатта, етади. Лекин унинг қачон келишини ёлғиз Аллоҳ таоло билади. Сиз фақат интизор бўлиб кутиб туринг. Мен ҳам интизор бўлиб кутиб тураман. Зеро, мен ҳам бандаман. Азобни юборгувчи эса, ёлғиз Аллоҳ таолонинг Ўзидир.

АЛЛОҲНИНГ НЕЪМАТЛАРИНИ ЭСЛАТИШ

Худ алайҳиссалом қавмини йўлга солиш мақсадида турли чоралар кўриб бориш жараёнида уларга Аллоҳ таоло берган неъматларни ҳам эслатдилар. (Эй қавмим!)

«Ҳар тепаликка бир белги бўладиган бино қуриб, беҳуда ўйин қилаверасизми?

Ва худди мангу туражакдек «маснаълар» тутасиз» (Шуаро сураси, 128–129-оятлар).

Ушбу оятдаги «маснаълар» сўзи ҳозирги араб тилида завод-фабрикалар маъносида ишлатилмоқда. Қадимда, албатта, ҳозиргидек иншоотлар бўлмаган. Шунинг учун

ҳам, қадимги тафсирларимизда бу сўзга баланд қасрлар, сув омборлари, баланд қўрғонлар маъноси берилган.

Асрдош тафсирчиларимиз эса, Од қавми улкан қасрлар қуриш, тоғларни ўйиб ишлаш ва бошқа фахр учун кўтарадиган биноларида фойдаланадиган асбоб-ускуналарни ишлаб чиқарадиган ишхоналарга эга эди, «маснаълар»дан мурод ўшалар, дерлар. Биринчи оятда қурилишларга доир очиқ-ойдин маъно бор. Шунинг учун, ушбу иккинчи тафсир асослироқ бўлиб чиқади.

Од қавми жисмоний жиҳатдан етук, баланд қоматли, жуда бақувват ва соғлом одамлар бўлганлар. Шунингдек, ақлий жиҳатдан ҳам улар ўткир зеҳнли, теран ақлли бўлиб, ҳамма уларга ҳавас қилган. Аммо улар мазкур неъматларни тўғри йўлда ишлатмадилар. Ғурурга кетиб, ҳовлиқдилар ва: «Биздан кучлироқ ким бор?!» деб мақтандилар. Беш кунлик дунё матоҳига берилдилар. Улар ҳашамат, фахр ва бир-бирларидан ўзиш учун бекордан-бекорга улкан қасрлар, турли керакли-кераксиз иншоотлар бино қилдилар. Шундай ишларга берилиб кетиб, Аллоҳ таолони унутдилар ва турли ёмонликларга қўл урдилар. Жумладан, моддий куч-қувватлари ила бошқаларга зулм ўтказдилар. Худ алайҳиссалом сўзлари давомида ана шунга ҳам ишорат қилмоқдалар:

«Тутганингизда ўта жабрчи бўлиб тутдингиз». (130-оят).

Яъни, бошқа одамларни ушлаган пайтларингизда уларга нисбатан ўта жабр ўтказдингиз. Зулм қилдингиз.

Бас, Аллоҳдан қўрқинг ва менга итоат қилинг.

Сизга ўзингиз билган нарса ила мадад берган зотдан қўрқинг (131–132-оятлар).

Аллоҳ таоло сизга нималар ила мадад берганини ўзингиз яхши биласиз, улар олдингизда турибди. Ўша зотдан қўрқинг, Унга тақво қилинг. Агар Аллоҳ сизга нима ила мадад берганини унутган бўлсангиз, эсингизга солай.

«У сизларга чорва ҳайвонлари ва фарзандлар ила мадад берди.

Боғ-роғлар ва булоқлар ила» (133–134-оятлар).

Ушбу оятда Ҳуд алайҳиссалом қавмига Аллоҳ таоло уларнинг ўзларига алоҳида берган неъматларидан тўрттасини зикр қилмоқда:

1. «Чорва ҳайвонлари»

2. «Фарзандлар»

3. «Боғ-роғлар»

4. «Булоқлар»

«Мен, албатта, сизга улуг куннинг азоби келишидан кўрқаман» (135-оят).

Ҳуд алайҳиссаломнинг тошни ҳам эритиб юборадиган бу сўзларига Од қавми қуйидагича жавоб берди:

«Улар: «Биз учун ваъз қилсанг ҳам ёки ваъз қилгувчилардан бўлмасанг ҳам, барибир» (136-оят).

Яъни, эй Ҳуд, сен бизга ваъз-насиҳат қиласанми, қилмайсанми, барибир биз иймонга келмаймиз, сенга эргашмаймиз.

«Бу эскиларнинг одати, холос» (137-оят).

Сенга ўхшаб турли-туман гапларни айтавериш эскиларнинг одати, холос. Уларга ишониб бўлмайди.

«Биз азоблангувчи эмасмиз», дедилар» (138-оят).

Яъни, бизга қанча гапирсанг ҳам, барибир сен айтган йўлдан юрмаймиз. Қадимдан шундай бўлиб келган. Бу қилмишимиз учун, сен айтаётганингдек, азобланмаймиз ҳам, дедилар.

ТАВБАГА ЧАҚИРИШ

Ҳуд алайҳиссалом уларни тавба қилишга чақириб ҳам кўрдилар. Аммо бу иш ҳам фойда бермади. Бу ҳақда Ҳуд сурасида қуйидаги баёнлар келади: Ҳуд:

«Эй қавмим, Роббингизга истиғфор айтинг, сўнгра

Унга тавба қилинг, шунда У устингизга осмондан барака ёмғири юборади ва қувватингизга қувватни зиёда қилади. Жиноятчи бўлган ҳолингизда юз ўгириб кетманг», деди» (52-оят).

Мўмин-мусулмон инсон доимо истиғфор айтиб, Аллоҳ таолодан гуноҳларини мағфират қилишини сўраб ва қилган гуноҳларидан тавба қилиб туриши зарурлигини ҳамма пайғамбарлар таъкидлаганлар. Бундан олдин Нух алайҳиссалом ҳам таъкидлаган эдилар. Энди Худ алайҳиссалом ҳам таъкидламоқдалар:

«Эй қавмим, Роббингизга истиғфор айтинг, сўнгра Унга тавба қилинг».

Худ алайҳиссалом Аллоҳ таолога ихлос ила истиғфор айтишнинг ва ихлос ила тавба қилишнинг дунё ҳаётидаги, тириклик чоғидаёқ етадиган улкан фойдасини ҳам зикр қилмоқдалар:

«Шунда У устингизга осмондан барака ёмғири юборади».

Яъни, истиғфор айтиб, тавба қилсангиз, Аллоҳ таоло сизни қурғоқчилик балосидан халос этади ва юртингизга барака ёмғирини ёғдиради. Ёмғир ҳам турлича бўлади. Баъзилари фойдали. Баъзилари боло-офат. Баъзилари баракотли. Истиғфор айтиб, тавба қилганларга Аллоҳ таоло айнан барака ёмғирини ёғдирар экан.

«ва қувватингизга қувватни зиёда қилади».

Аввал айтиб ўтилганидек, Од қавми куч-қуввати ила ном чиқарган қабила эди. Истиғфор айтиб, тавба қилсалар, қувватларига қувват зиёда бўлиши ваъда қилинмоқда.

Истиғфор ва тавбанинг фойдалари ҳақида бошқа оятларда ҳам гапирилган. Шунингдек, бу ҳақда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ҳам бир канча ҳадислар ворид бўлган. Ўшандай ҳадислардан бирида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким истиғфорни лозим тутса, Аллоҳ унга ҳар бир

ғамдан кушойиш, ҳар бир тангликдан кенглик беради ва ўзи ўйламайдиган томондан ризқлантиради», деганлар.

«Жиноятчи бўлган ҳолингизда юз ўгириб кетманг», деди».

Иймон келтирмасангиз, жиноят қилган бўласиз, жиноятчи ҳолингизда юз ўгириб кетган бўласиз.

ОД ҚАВМИНИНГ ҚЎПОЛЛИГИ

Худ алайҳиссаломнинг бу даъватларига Од қавми саркашлик қилиб, қўполлик билан салбий жавоб берди:

«Улар: «Эй Худ, бизга очик-ойдин ҳужжат келтирмадинг. Биз сенинг гапинг учун худоларимизни тарк қилувчи эмасмиз ва биз сенга иймон келтирувчи ҳам эмасмиз.

Биз фақат, сени баъзи худоларимиз ёмонлик ила урибди, деймиз, холос», дедилар. У: «Албатта, мен Аллоҳни гувоҳ қиламан ва сиз ҳам гувоҳ бўлингки, мен шерик келтираётганингиздан покман. Ундан ўзга.

Бас, ҳаммангиз менга қарши ҳийла қилаверинглар, менга муҳлат берманглар» (*Худ сураси, 53-55-оятлар*).

Худ алайҳиссалом мўъжиза келтирмаганга ўхшайдилар, шунинг учун ҳам Од қавми таъна қилиб:

«Эй Худ, бизга очик-ойдин ҳужжат келтирмадинг».

Шу туфайли биз сенинг пайғамбар эканингга ишонмаймиз ва айтган сўзларингни қабул қилмаймиз, демоқда.

«Биз сенинг гапинг учун худоларимизни тарк қилувчи эмасмиз» ва сенинг илоҳингга сиғинувчи эмасмиз.

«ва биз сенга иймон келтирувчи ҳам эмасмиз».

Сенинг ҳақингда, қилаётган ишинга, айтаётган гапингга қараб бир фикрга келдик. У ҳам бўлса:

«Биз фақат, сени баъзи худоларимиз ёмонлик ила

урибди, деймиз, холос», дедилар.

Яъни, жинни бўлибсан, деган сўзни бошқачароқ қилиб айтишди. Улардаги руҳий ва маънавий бузуклик шу даражага бориб етган экан. Ўзларига Пайғамбар бўлиб келган зотни жиннига чиқариб, алахсираб ҳар хил гапиряпти, демокдалар.

Худ алайҳиссаломнинг гапларида ҳеч алахсираш аломати, жиннилик белгиси йўқ эди. У зотнинг ҳар бир сўzlари пурҳикмат эди. Олий маъноларни, ўша қавмни бахт-саодатга етаклайдиган кўрсатмаларни ичига олган эди.

У қавм бундай гапларни айтиб турганида, Худ алайҳиссаломнинг ҳам қаттиқроқ гапиришдан, уларни ожиз қолдиришга уринишдан ўзга чоралари қолмади:

«Албатта, мен Аллоҳни гувоҳ қиламан».

Менинг пайғамбарлигимга Аллоҳнинг Ўзи гувоҳ. Агар ёлғончи бўлсам, мени жазолайди. Сиз гуноҳкор бўлсангиз, унда сизни жазолайди. Лекин ҳозир орани очиқ қилиб олайлик, мен сизларга бир ҳақиқатни айтиб қўяй:

«Сиз ҳам гувоҳ бўлингки, мен шерик келтираётганингиздан покман. Ундан ўзга».

Яъни, Аллоҳ таолога У зотдан ўзга нарсаларни шерик келтиришингизга менинг дахлим йўқ. Мен ширкка қарши курашиб, сизларни тавҳидга даъват қилиш учун Пайғамбар бўлиб келган эдим. Сизлар менинг даъватимни қабул қилмай, мушриклигингизча қолдингиз. Энди сизлар билан орамиз узилди. Агар мен сизларнинг насабингиздан, ирқингиздан, қабилангиздан бўлсам ҳам, орамизда алоқа қолмади. Чунки асосий алоқа риштаси бўлмиш иймонни сизлар тутмадингиз.

«Бас, ҳаммангиз менга қарши ҳийла қилаверинглар, менга муҳлат берманглар».

Бу ҳам Аллоҳ таолога иймони комил инсоннинг ишонч ила айтган гапларидир.

Ўзлари ёлғиз бўлатуриб, қаршиларидаги душманга – қуввати, шиддати билан донг таратган бутун бошли бир халққа бу гапларни айтиш осон эмас.

Аммо Худ алайҳиссалом ҳақ йўлда эканликларини бутун вужуди билан англаб етган пайғамбар эдилар. Аллоҳнинг хоҳишисиз у зотга ҳеч ким ҳеч нарса қила олмаслигини яхши билардилар.

Худ алайҳиссалом яна сўзларида давом этдилар:

«Албатта, мен Роббим ва Роббингиз бўлмиш Аллоҳга таваккал қилдим. Ҳар бир ўрмалайдиган нарсанинг пешонаси Унинг чангалидадир. Албатта, Роббим тўғри йўлдадир» (56-оят).

Шунинг учун ҳам:

«Албатта, мен Роббим ва Роббингиз бўлмиш Аллоҳга таваккал қилдим».

Фақат Унгагина суяндим. Ундан ўзга таваккал қиладиган зот йўқ.

«Ҳар бир ўрмалайдиган нарсанинг пешонаси Унинг чангалидадир».

Ана шунинг учун ҳам, мен сиздан эмас, ўша қудратли, ғолиб ва қаҳрли Аллоҳ таолодан кўрқаман ва Унгагина суянаман.

«Албатта, Роббим тўғри йўлдадир».

Мен Роббимнинг йўлига юрганман ва Унинг ёрдами ила мақсадга етишимда шубҳа йўқдир. Сиздан заррача кўрқмаслигимнинг боиси ҳам шунда.

«Агар юз ўгириб кетсангиз, батаҳқиқ, мен сизларга нима ила юборилган бўлсам, уни сизларга етказдим. Роббим ўрнингизга сиздан бошқа қавм-ни келтиради ва сиз Унга ҳеч бир зарар етказа олмассиз. Албатта, Роббим ҳар бир нарсани муҳофаза қилгувчи Зотдир», деди» (58-оят).

Яъни, агар сиз мендан юз ўгириб кетмоқчи бўлсангиз, бемалол кетаверинг, менинг қўрқадиган ёки мулоҳаза

қиладиган жойим йўқ.

«...батаҳқиқ, мен сизларга нима ила юборилган бўлсам, уни сизларга етказдим».

Аллоҳ таоло менга пайғамбари сифатида нимани топширган бўлса, ўшани бажардим. Вазифамни адо этдим. Энди У зотнинг Ўзи сиз билан ҳисоб-китоб қилиб олади. Агар хоҳласа:

«Роббим ўрнингизга сиздан бошқа қавмни келтиради».

Сиз куфрингиз, бебошлигингиз ила азобга ҳақли бўлдингиз. Шунинг учун, У сизни хоҳлаган вақтида ҳалок қилиб, йўқотиб ташлаб, ўрнингизга ўзига иймон келтирадиган, тақво қиладиган бир қавмни келтириши ҳеч гап эмас. Агар шундай қилса:

«...сиз Унга ҳеч бир зарар етказа олмассиз».

Қўлингиздан ҳеч нарса келмайди. Чунки сиз ожиз бир бандасиз.

«Роббим ҳар бир нарсани муҳофаза қилувчи Зотдир», деди.

Сиз Ундан қочиб қутула олмайсиз. Биз мўминларни ва динни Аллоҳ таолонинг Ўзи ҳимоя қилиб олади.

Энди мунозара иши тугаб, белгиланган вақт келди.

ОД ҚАВМИГА АЗОБ КЕЛДИ

«Амримиз келган пайтда Ҳудга ва у билан бирга иймон келтирганларга Ўз раҳматимиз ила нажот бердик ва уларни қаттиқ азобдан қутқардик» (59-оят).

Ваъда қилинган азобни юбориб Од қавмини ҳалок қилишга амримиз келганида, пайғамбаримиз Ҳуд алайҳиссаломни ва у билан бирга иймон келтирган мўминларни истисно тариқасида бу азобдан қутқариб қолдик. Қутқарганда ҳам, қаттиқ азобдан қутқардик.

Аммо кофирларни ўша азоб қаттиқ тутди. У қандок

бўлганини Аҳқоф сурасидаги куйидаги оятлар баён қилади:

«У(азоб)ни водийлари томон кўндаланг бўлиб юрганини кўришганда, бу кўндаланг бўлувчи бизга ёмғир ёғдирур, дейишди. Йўқ! Бу ўзингиз орзикиб сўраган нарса, аламли азоби бор бўрондир».

Ривоятларда келишича, Од қавми қаттиқ иссиққа дучор бўлган, ёмғир ёғмай, қурғоқчилик ва иссиқ таъсиридан ҳаво тандирга айланган.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал ривоят қилган узун ҳадисда жумладан бундай дейилади:

«...Од қавми қурғоқчиликка учраганида Қийн исмли одамни вакил қилиб юборишибди. У Муовия ибн Бакирнинг олдига борибди ва ҳузурида бир ой меҳмон бўлибди. Ароқ ичиб, Жарадатани исмли икки жориядан кўшиқлар эшитибди. Бир ой ўтгандан сўнг Мухра тоғига чикиб, дуо қилиб:

«Эй бор Худоё! Ўзинг биласан, мен бир касални даволагани келганим йўқ ёки бир асирни озод қилганим ҳам йўқ. Эй бор Худоё! Од қавмини Ўзинг сероб қиладиган нарса ила сероб қилгин», дебди.

Шунда унинг тепасидан бир қанча қора булутлар ўта бошлабди ва улардан: «Танлаб ол», деган овоз чиқибди. У бир қора булутга ишора қилибди. Шунда: «Ол ўшани», деган нидо келибди.»

«У (азоб)ни водийлари томон кўндаланг бўлиб юрганини кўришганда, бу кўндаланг бўлувчи бизга ёмғир ёғдирур, дейишди».

Оятдаги, водийлари томон, яъни, Од қабиласининг водийлари томон кўндаланг бўлган нарса ўша азоб булутидир. Албатта, бу ҳолни кўрган қавм, энди қурғоқчиликдан қутуламиз экан, деб хурсанд бўлдилар ва

«бу кўндаланг бўлувчи бизга ёмғир ёғдирур, дейишди».

Лекин илоҳий раддия бошқа хабарни келтирди:

«Йўк!»

Сиз айтгандек эмас, ўзингиз Худ пайғамбарга, агар ростгўйлардан бўлсанг, бизга ваъда қилаётган нарсангни келтир, деб шошилиб, орзиқиб сўраган эдингиз.

«Бу ўзингиз орзиқиб сўраган нарса, аламли азоби бор бўрондир».

Бу, сиз айтаётгандек, ёмғир ёғдирадиган булут эмас. Бу, ўзингиз орзиқиб сўраган нарсангиз, азобдир. Бу азоб, аламли азобни ўз ичига олган бўрондир, дейилди.

Ушбу бўроннинг васфи ва оқибати келаси оятда баён қилинади:

«У Роббисининг амри ила ҳар бир нарсани вайрон қилур. Бас, масканларидан бошқа нарса кўринмай қолди. Жиноятчи қавмларни шундоқ жазолармиз».

Од қавмига юборилган шамол алоҳида азоб шамоли эди. У Аллоҳнинг амри ила нимага тегса, вайрон (ҳалок) қилиши керак эди.

Шу билан бирга, Пайғамбаримиздан қилинган ривоятда айтилишича, шундай бўлгани билан, бу бўрон бор-йўғи бир узукнинг тешигидай жойдан чиққан, холос.

Дарҳақиқат, шамол Од қавмини ҳалок қилди, у ўтган жойларда масканлардан (уйлардан) бошқа ҳеч нарса қолмади. Қавмнинг ҳаммаси ҳалок бўлди. Ҳар доим Аллоҳ таоло жиноятчи қавмларни шундай жазолайди. Аммо инсонлар биров шошадилар, холос.

Ушбу воқеа мисолида Аллоҳ таоло Макка мушрикларига хитоб қилиб, Од қавмининг хатосини такрорламасликка ундайди:

«Ва, дарҳақиқат, Биз уларга сизга бермаган имконларни берган эдик. Ҳамда қулоқ, кўз ва қалблар ато этдик. Бас, на қулоқлари, на кўзлари ва на қалблари уларга ҳеч бир фойда бермади. Чунки улар Аллоҳнинг оятларини инкор қилган эдилар. Бас,

уларни ўзлари масхара қилган нарса (азоб) ўраб олди».

Ушбу оятда Аллоҳ таоло Макка мушрикларига хитоб қилиб, уларни ўзларидан аввал ўтган Од қавмига таққослаб кўришга ундамоқда. Од қавми ҳам ўтган замонда ўз пайғамбари Худ алайҳиссаломга худди Макка мушриклари Муҳаммад алайҳиссаломга куфр келтирганларидек куфр келтирган эдилар. Аммо ораларида фарқ ҳам бор эди.

«Ва, дарҳақиқат, Биз уларга сизга бермаган имконларни берган эдик».

Яъни, Аллоҳ таоло Од қавмига Макка мушрикларига бермаган имконларни берган эди. Ҳа, шунча имконларга эга бўлсалар ҳам, куфрлари сабабли ҳалок бўлдилар. Имконлари уларни Аллоҳнинг азобидан сақлаб қола олмади. Энди, улардан кўра имкони оз бўлган Макка мушриклари ўзлари билиб олаверсинлар.

«Ҳамда қулоқ, кўз ва қалблар ато этдик».

Ўша Од қавмига берган имкониятларимиздан ташқари, эшитиб ибрат олсин, деб қулоқ, кўриб ибрат олсин, деб кўз, ақл юритиб ибрат олсин, деб қалблар бердик. Лекин, афсуски,

«Бас, на қулоқлари, на кўзлари ва на қалблари уларга ҳеч бир фойда бермади. Чунки улар Аллоҳнинг оятларини инкор қилган эдилар».

Ҳа, қайси бир инсон Аллоҳнинг оятларини инкор қилар экан, унга на қулоқлари, на кўзлари ва на қалблари ҳеч бир фойда бермайди. Од қавми ҳам худди шундоқ бўлди. Оқибатда:

«Бас, уларни ўзлари масхара қилган нарса (азоб) ўраб олди».

Аллоҳ таоло Од қавмини ана шундоқ тарзда ҳалок қилгандан сўнг Худ алайҳиссалом Ҳазарамавтда ўз ҳаётларини давом эттирдилар. У зот вафот этганларида Ҳазарамавтнинг Тирийм номли шаҳарига яқин жойга дафн этилдилар.

СОЛИҲ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Солиҳ алайҳиссаломнинг исмлари тўққиз марта тилга одинган. У зотнинг қиссалари Шуаро, Аъроф, Қамар, Намл, Ҳуд каби сураларда келган.

СОЛИҲ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ НАСАБЛАРИ

Солиҳ алайҳиссаломнинг оталарининг исми Убайд, боболариники Осиф бўлиб, насаблари Нух алайҳиссаломнинг ўғиллари Сомга бориб тақалади. У зот боида араблардан бўлмиш Самуд қабиласига мансубдир.

Самуд қавми Арабистон ярим ороли, Ҳижоз диёрининг шимолий қисмида Ҳижр деб аталадиган юртда истиқомат қилар эди. У юрт ҳозир Мадоини Солиҳ деб аталади. Аллоҳ таоло Самуд қавмига ўз ичларидан Солиҳ алайҳиссаломни Пайғамбар қилиб юборди.

Аллоҳ таоло бу ҳақда Ҳуд сурасида қуйидагиларни айтади:

«Ва Самудга биродарлари Солиҳни (юбордик). У: «Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинг. Сиз учун Ундан ўзга илоҳ йўқ. У сизларни ердан пайдо қилди ва унга сизни ободлиги учун қўйди. Бас, Унга истиғфор айтинг, сўнгра Унга тавба қилинг. Албатта, Роббим яқин ва ижобат қилгувчидир», деди (61-оят).

Оятдан кўриб турибмизки, Солиҳ алайҳиссалом ҳам Пайғамбар бўлиб келиб, қавмига ўзларидан олдинги пайғамбарларнинг гапларини айтганлар:

«Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинг. Сиз учун Ундан ўзга илоҳ йўқ».

Нух алайҳиссалом ҳам, Ҳуд алайҳиссалом ҳам шу гапни айтган эдилар. Солиҳ алайҳиссалом ҳам худди шу гапни айтмоқдалар. У зотдан кейин келганлар ҳам бу

гапларни айтадилар. Чунки пайғамбарларнинг ҳаммаси ягона Аллоҳдан келган, Аллоҳнинг эса битта дини бор. У дин ҳам Ислом.

«У сизларни ердан пайдо қилди ва унга сизни ободлиги учун қўйди».

Эй қавмим, Аллоҳ сизларни ер жинсидан яратди. Сўнгра ўша ерни обод қилишингиз учун сизни унда қолдирди.

Демак, инсоннинг ер юзидаги вазифаларидан бири уни обод қилишдир.

«Бас, Унга истиғфор айтинг, сўнгра Унга тавба қилинг».

Бу сўзларни ҳам барча пайғамбарлар айтганлар.

«Албатта, Роббим яқин ва ижобат қилгувчидир».

У истиғфор ва тавбангизни яқиндан туриб эшитади ва билади ҳамда тезда қабул қилади.

Солиҳ алайҳиссаломнинг бу гапларига қавми қўйидаги жавобни бердилар:

«Улар: «Эй Солиҳ, бундан олдин сен ичимизда орзу қилинган эдинг. Энди бизни ота-боболаримиз ибодат қиладиган нарсага ибодат қилмоғимиздан қайтарасанми? Албатта, биз сен даъват қилаётган нарса ҳақида шак-шубҳадамиз», дедилар» (62-оят).

Самуд қавми ҳам бошқа қавмларга ўхшаб ўзларидан чиққан Пайғамбарга, у даъват қилаётган динга шак-шубҳа билан қарамоқдалар. Шу билан бирга, улар Солиҳ алайҳиссаломнинг аввалги ҳолларини эътироф қилмоқдалар:

«Эй Солиҳ, бундан олдин сен ичимизда орзу қилинган эдинг».

Яъни, фазилатларинг учун, ақлинг, илминг, рост-гўйлигинг, ҳусни хулқинг, омонатдорлигинг учун ҳаммамиз сенга ҳавас қилар, сендек бўлишни орзу этар эдик.

«Энди бизни ота-боболаримиз ибодат қиладиган нарсага ибодат қилмоғимиздан қайтарасанми?»

Барча жоҳил қавмлар ота-бобоси ибодат қилган нарсага ибодат қилишни рўқач қилиб, Аллоҳнинг юборган Пайғамбарини инкор қиладилар. Ота-боболари ибодат қилган нарса ҳақми, ноҳақми, уларга барибир. Ота-бобоси ибодат қилган бўлса, бўлди. Ўзларича ақл ишлатиб кўрмайдилар. Самуд қавми илгари ўзлари ҳавас қилиб юрган одам Пайғамбар бўлиб келиб, Аллоҳнинг амрини етказса ҳам, ота-боболарининг амалини ташлашни эп кўрмасликни баҳона қилиб, Аллоҳнинг динини инкор қиляптилар. Улар Солиҳ алайҳиссаломга:

«Албатта, биз сен даъват қилаётган нарса ҳақида шак-шубҳадимиз», дедилар».

Қавм Ҳақ ҳақида шак-шубҳага тушади. Инсон табиати бузилганда шундай бўлади.

Нобакор қавмнинг бу раддиясидан сўнг Солиҳ алайҳиссалом уларга босиклик билан ҳақиқатни тушунтиришга уриниб кўрдилар:

«У: «Эй қавмим, хабар беринг-чи, агар мен Роббим томонидан очиқ-ойдин ҳужжатга эга бўлсам ва менга У томонидан раҳмат берилган бўлса-ю, мен Унга осий бўлсам, ким менга Аллоҳ(азоби)дан (қутулишга) ёрдам беради?! Бас, сиз менга зиёндан ўзгани зиёда қилмассизлар» (Ҳуд, 63).

Илгари Нуҳ алайҳиссалом ҳам шу гапларни айтган эдилар. Сизлар мен даъват қилаётган нарса ҳақида шак-шубҳа қилмоғингиз ҳеч нарсани ҳал этмайди. Сиз ҳар хил нарсада шак-шубҳа қилишингиз мумкин. Лекин дунёнинг ишлари, хусусан, Пайғамбарлик, динга даъват қилиш, сизнинг хоҳишингиз ёки шак-шубҳа қилишингизга боғлиқ эмас!

«Эй қавмим, хабар беринг-чи, агар мен Роббим томонидан очиқ-ойдин ҳужжатга эга бўлсам...»

Бу очик-ойдин ҳужжат У кўрсатган йўл эканини
ростмана кўрсатиб турса

«ва менга У томонидан раҳмат берилган бўлса-ю...»

У зот, яъни, Аллоҳ таоло Ўз томонидан менга
Пайғамбарликни берган бўлса-ю,

«...мен Унга осий бўлсам...»

Унинг айтганини бажармасдан, бошқача амал қилсам,
албатта, Унинг азобиға дучор бўламан. Ўша азобға дучор
бўлган пайтимда

**«ким менга Аллоҳ(азоби)дан (кутулишга) ёрдам
беради?!»**

Сизми? Йўқ! Сиз ёрдам беролмайсиз. Сиз фақат зарар
берасиз.

**«Бас, сиз менга зиёндан ўзгани зиёда
қилмассизлар», деди.**

Кўр-кўрона, ҳеч қандай далилсиз, ўзларича ота-
бобосидан қолган бидъатларга ёпишиб олган
мушриклардан зиёндан ўзга нима ҳам кутиш мумкин!

Минг афсуски, бу гапларнинг барчаси Самуд қавмига
таъсир қилмади. Шуаро сурасида айтилганидек:

«Самуд қавми Пайғамбарларни ёлғончи қилди».

**«Ўшанда уларга биродарлари Солиҳ деди:
«Кўрқмайсизларми?!»**

Албатта, мен сизларга ишончли Пайғамбарман.

**Бас, Аллоҳдан кўрқинглар ва менга итоат
қилинглар.**

**Мен сизлардан бунинг учун ҳақ-ажр сўрамайман.
Менинг ажрим фақатгина Роббул оламиён
зиммасидадир.**

**Сиз бу жойдаги нарсаларда омон ҳолда тарк
қилинасизми?!**

Боғ-роғларда, булоқларда?!

**Экинзорлару майин хурмозор ичларида-я?!» (141–
148-оятлар).**

Аллоҳнинг Пайғамбари Солиҳ алайҳиссаломнинг қавмига айтаётган ушбу гапларидан, бу қавм моддапарастликка, молу дунё ва айшу ишратга берилганлиги кўриниб турибди.

«Ва тоғлардан манманлик-ла уйлар йўнаверасизми?!» (149-оят).

Самуд қавми ҳозирги моддапарастларга ўхшаб ўзларидаги мавжуд дунё матоҳлари ила манманлик қилишни хуш кўрар эдилар. Уларнинг манманлик қилишларининг кўзга кўринган соҳаси тоғ ёнбағирларидаги тошларни йўниб уй қилиш эди. Улар тоғнинг мужассам тошларини йўниб ич томонига кириб уйлар, қасрлар қилишар эдилар. Ана ўша уйлари ҳозиргача сақланиб қолган. Арабистон ярим ороли шимолида саёҳатчилар томоша қиладилар. Солиҳ алайҳиссалом қавмига ўша манманлик учун тошдан уй йўнишларини ҳам танқид маъносида эслатмоқдалар.

«Бас, Аллоҳдан қўрқинглар ва менга итоат қилинглар» (150-оят).

Эй қавмим, сиз манманлик ва моддапарастлик ҳамда беҳуда айшу ишратни тарк қилиб, Аллоҳ таолога тақво қилинглар ва менга итоат қилинглар.

«Ва ер юзида исрофчилик қиладиганларнинг ишига итоат қилманглар.

Бузғунчилик қиладиган, ислоҳчилик этмайдиганларнинг» (151–152-оятлар).

Солиҳ алайҳиссалом куюниб айтган бу гапларига жинойятчи Самуд қавми қуйидаги жавобни берди:

«Улар: «Сен, албатта, сеҳрланганлардандирсан.

Сен бизга ўхшаган башардан бошқа ҳеч нарса эмассан. Агар ростгўйлардан бўлсанг, оят-мўъжиза келтир», дедилар» (153–154-оятлар).

Агар Пайғамбарлик даъвоинг рост бўлса, уни тасдиқлаш учун мўъжиза келтир, дейишди.

Самуд қавмининг бу талабига биноан Аллоҳ таоло Солиҳ алайҳиссаломга мўъжиза берди.

Энди Солиҳ алайҳиссалом Самуд қавмига ўша мўъжизани эълон қилмоқдалар:

«У: «Мана бу туя. Унга (бир кун) сув ичиш ва сизга маълум бир кун сув ичиш.

Ва унга ёмонлик етказманглар, унда сизни улуг куннинг азоби тутадир», деди *(155–156-оятлар)*.

Бошқа оятларда баён этилганидек, Аллоҳ таолонинг томонидан мазкур туянинг тошдан чиқарилишининг ўзи мўъжиза бўлган эди.

Аллоҳнинг пайғамбари Солиҳ алайҳиссалом Самуд қавмига ўша мўъжиза бўлган туяни кўрсатиб:

«Мана бу туя. Унга (бир кун) сув ичиш ва сизга маълум бир кун сув ичиш», демоқдалар.

Энди ўша мўъжиза туянинг Самуд қавми ичида туриш шарти қўйилди. Ўша юртдаги булоқдан бир кун туя, бир кун Самуд қавми сув ичади.

Шу билан бирга, яна бир шарт бор.

«Ва унга ёмонлик етказманглар, унда сизни улуг куннинг азоби тутадир».

Қавм туяга мутлақо зарар етказмаслиги керак. Агар бу шартни бузиб туяга зарар етказадиган бўлсалар, уларга азоб етиши турган гап.

Аммо жинояткор қавм шартга амал қилмади.

«Бас, у(туя)ни сўйдилару надомат чекувчига айландилар».

Самуд қавми туғёнга кетиб, туяни сўйдилар. Кейин эса, надомат чека бошладилар.

СОЛИҲ АЛАЙҲИССАЛОМНИ ЎЛДИРИШ ҲАРАКАТИ

Самуднинг яна бошқа жинояти ҳам бор эди.

Нобакорларнинг бу жинояти ҳақида Намл сурасида куйидагилар айтилади:

«У шаҳарда тўққиз нафарли гуруҳ бор бўлиб, ер юзида бузғунчилик қилишар, ислоҳ қилмас эдилар» (48-оят).

Яъни, Солиҳ алайҳиссаломнинг шаҳарлари бўлмиш Ҳижр шаҳрида тўққиз кишидан иборат бир гуруҳ бўлиб, ўша гуруҳ аъзолари бузғунчилик, фасод ишлар билан шуғулланишарди, яхшиликка, ислоҳ қилишга қўл уришмасди.

Ана ўша тўққиз кишилик бузғунчи гуруҳ аъзолари ислоҳга чақираётган Солиҳ алайҳиссаломдан энг кўп дарғазаб бўлдилар. Ўз жиноятлари билан шаҳар аҳолисини кўрkitиб олган мазкур жиноятчилар ўзларининг барча ҳамкасбларига ўхшаб шаҳарнинг каттаю кичик ҳар бир ишига аралашиб турар эдилар.

Солиҳ алайҳиссаломнинг гаплари чиққанидан сўнг улар ишни ўзларича муолажа қилишга ўтдилар.

«Улар: «Аллоҳнинг номига қасам ичинглар! Албатта, у(Солиҳ)ни ва унинг аҳлини тунда ўлдирамиз, сўнгра валийсига, биз унинг аҳлининг ҳалокатига гувоҳ эмасмиз, албатта, биз ростгўйлармиз, деймиз», дедилар» (49-оят).

Ҳамма замондаги бузғунчи, зўравон, жиноятчи, иймонсиз гуруҳларнинг услуби шу—ўзларининг йўлига қарши бўлган, кишиларни фисқ-фасоддан қайтараётган, халойикқа бузғунчилик, қаллоблик, харом-хариш нималигини англатиб, уларнинг кўзини очаётган шахсга суъйикасдлар уюштирилади; кечаси хоинларча бекиниб келиб, ўлдириб ёки бошқа бирор зарар етказиб кетилади; кейин мазлумнинг тарафдорларига, билмадик, ким қилди экан бу ишни, дея беҳабардек тураверади.

Солиҳ алайҳиссаломнинг илоҳий даъвати ёқмаган тўққиз кишилик жиноятчи гуруҳдагилар ҳам худди шу

услугни қўллаш ҳақида маслаҳат қилишди. Энг қизиғи, Аллоҳга иймони йўқ, Аллоҳнинг динига қарши чиқаётган, Аллоҳнинг Пайғамбари ва Унинг аҳлини ўлдиришга аҳдлашаётганлар нима қияптилар, эътибор беринг-а:

«Улар: «Аллоҳнинг номига қасам ичинглар!» демоқдалар.

Ҳа, бир-бирларини Аллоҳнинг номи билан қасам ичиб туриб, ўша мудҳиш ишни амалга оширишга чорламоқдалар. Аллоҳга куфр келтириб, унга иймон келтирганларни ўлдириш пайида бўлиб туриб, яна нега Аллоҳнинг номи билан қасам ичадилар?!

Ҳа, бу алдамчилик бузғунчиларнинг қонига сингган хислатдир. Улар шу йўл билан Аллоҳни ҳам, одамларни ҳам, ўзларини ҳам алдамоқчи бўладилар. Лекин бу алдовга ўзларидан бошқа ҳеч ким ишонмайди.

Бузғунчиларнинг бошқа бир бузук хусусияти оятдаги:

«Албатта, у(Солих)ни ва унинг аҳлини тунда ўлдирамиз», деган гапларидан билинади.

Солих алайҳиссаломни очикдан-очик ўлдиришга уларнинг юраги бетламайди. Кечаси хоинларча келиб, бировга билдирмасдан ўлдиришни аҳд қилишади.

Бузғунчиларнинг бошқа яна бир бузук хусусияти:

«Сўнгра валийсига, биз унинг аҳлининг ҳалокатига гувоҳ эмасмиз, албатта, биз ростгўйлармиз, деймиз», деган гапларида кўринади.

Ундоқ нобакорлар қилар ишни қилиб қўйиб, ёлғонни кўпиртириб, мен ростгўйман, деб қасам ичиб тураверадилар. Улар фақат ўзларини алдайдилар, холос. Улар ўзларича, одамларни бопладик, деб хурсанд бўлиб юрадилар.

«Улар макр қилдилар. Биз ҳам улар сезмаган ҳолда бир «макр» қилдик» (50-оят).

Яъни, бузғунчилар ўзларича маслаҳатлашиб, макр-хийла ишлатиб, устомонлик қилмоқчи бўлдилар. Биз

уларнинг макрининг жазосини бердик.

Ақида бўйича, Аллоҳ таолога макр-хийлани нисбат бериб бўлмайди. Намл сурасидаги ушбу оят ва унга ўхшаш бошқа оятларда араб тилининг балоғат-фасоҳат қоидаларидан «мушокала» қоидаси ишлатилган. Яъни, лафзларнинг шакли бир хил-у, маъноси бошқа-бошқа бўлади. Оятларда «макр» сўзи бузғунчиларга нисбатан асл маъносида, Аллоҳ таолога нисбатан эса, макрнинг жазосини бериш маъносида ишлатилади.

Бузғунчилар макр-хийла қилиб, Аллоҳнинг номи билан касам ичиши, ўзини диндор қилиб кўрсатиши, турли найранглар ишлатиб, мусибат етказиши мумкин. Ўзида бор куч-қувват, имконият ва хийла-найранглардан қувониши мумкин. Лекин ҳаммасини Аллоҳ таоло кўриб-билиб, ҳисоб-китоб қилиб туради-ку?! Аллоҳ таоло ўша бузғунчиларнинг ўзларига сездирмай, аҳволларини расво қилиб қўйиши мумкин-ку?!

«Назар сол! Уларнинг макри оқибати нима бўлди?! Биз, албатта, уларни ва қавмларини, ҳаммаларини ер билан яксон қилдик» (51-оят).

Ҳа, бузғунчилик қилганлар қанчалик кучли бўлмасин, қанчалик макру хийлаларга ўрганган бўлмасин, барибир, охир-оқибатда ҳалокатга учрашлари муқаррар.

«Ана, зулмлари сабабли уйлари хувуллаб ётибди! Албатта, бунда биладиган қавмлар учун ибрат бордир» (52-оят).

Зулмнинг оқибати шундай бўлиши турган гап. Бир кун келиб, золимлар ҳалокатга учрайди. Уларнинг ҳашаматли қасрлари, уйлари, турар жойлари вайронага айланиб, хувуллаб қолади. Буни ҳар жойда, ҳар диёрда кўриб юрибмиз. Ана ўша золимларнинг аянчли қисматида улардан кейин келганлар учун, агар улар биладиган қавм бўлсалар, ибрат, ваъз-насихат ва эслатма бордир. Аммо билмайдиган, жоҳил қавмлар бўлса, яна айнан ўша

ҳалокатга учраган золимларнинг хатосини такрорлайверадилар ва оқибатда ўша золимларга ўхшаб ҳалокатга йўликаверадилар.

«Ва иймон келтириб, тақво қилиб юрганларга нажот бердик» (53-оят).

Аввалги ўтган мўмин ва тақводорларга нажот берганимиздек, Солиҳ қавмининг ҳам мўмин ва тақводорларига нажот бердик. Улардан кейин келадиган мўмин ва тақводорларга ҳам нажот берамиз.

Солиҳ алайҳиссаломни ўлдирмоқчи бўлган жиноятчиларни Самуд қавмидан олдин Аллоҳ таоло осмондан тушган тошлар билан парчалаб ҳалок қилди.

САМУДНИНГ ҲАЛОКАТИ

Самуднинг қолган кофирларини эса турли услубдаги ашаддий азоблар билан ҳалок қилди. Қуръони Карим ўша ҳалок қилиш қандоқ бўлганини ўзига хос услублар ила турли сураларда баён этган.

Азобнинг биринчи тури.

«Албатта, Биз уларга бир овоз юбордик. Ва улар қўра қурувчи (йиққан) қуруқ шох-шаббаларга ўхшаб қолдилар» (Қамар сураси, 31-оят).

Яъни, Самуд қавмини Аллоҳ таоло даҳшатли, кучли овоз билан ҳалок қилган. Улар ҳалок бўлганларидан сўнг қўйбоқарлар қўйхона қуриш учун ишлатадиган қуруқ шох-шаббаларга ўхшаб қолган эдилар. Ҳозирги пайтда ҳам сирли суратда ҳалок бўлганларни қаттиқ овоздан кўрқиб ўлган бўлса керак, деб тахмин қилишмоқда.

Азобнинг иккинчи тури.

«Бас, уларни шиддатли зилзила олди ва жойларида ўтириб қолдилар» (Аъроф сураси, 78-оят).

Азобнинг учинчи тури.

«Аммо Самуд бўлса, бас, Биз уларни ҳидоят қилдик.

Улар эса, хидоятдан кўра кўрликни афзал кўрдилар. Бас, касб қилган нарсалари туфайли уларни хорлик азоби чақмоғи урди» (Фуссилат сураси, 17-оят).

Самуд қавми касб қилган куфри ва гуноҳлари туфайли чақмоққа учраб ҳалок бўлди. Бу чақмоқ хорлик азоби чақмоғидир.

Барча қавм ҳалок бўлиб, Солиҳ алайҳиссалом билан бирга бир юз йигирмата мўмингина саломат қолдилар. Солиҳ алайҳиссалом умрларининг охиригача тинч-омон яшадилар. У зот Фаластиннинг Рамла шаҳри яқинида дафн қилинганлари ҳақида ривоятлар бор.

ИБРОҲИМ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда исми шарифи кўп зикр қилинган зотлардан бирлари Иброҳим алайҳиссаломдир, десак муболаға қилмаган бўламиз. У зотнинг муборак исмлари каломи илоҳийда олтмиш тўққиз марта зикр қилинган экан.

Иброҳим алайҳиссаломнинг қиссалари ҳам Қуръони Каримда энг кўп келтириладиган қиссалардандир. Бақара, Марям, Анкабут, Наҳл, Нисо, Анъом, Зарият ва бошқа сураларда Иброҳим алайҳиссалом ҳақидаги ояти карималарни тиловат қиламиз.

Шунингдек, каломи илоҳийнинг бир сураси ҳазрати Иброҳим алайҳиссалом номлари билан аталишини ҳам таъкидлаб ўтмоғимиз лозим.

Албатта, Иброҳим алайҳиссаломга Қуръони Каримда бунчалик катта эътибор берилиши бежиз эмас.

Зотан, у зот Халилур Роҳман, Анбиёлар отаси, Улул азм пайғамбарларнинг бири, ҳам яҳудийлик, ҳам насронийлик, ҳам Исломда катта мартаба соҳиби бўлган зотдир. Иброҳим алайҳиссалом пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг катта боболаридир.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, Иброҳим алайҳиссаломнинг фазилатлари ва мартабаларини ўрнига қўйишга одам боласи ожизлик қилади. Шунинг учун, у зот васфларида келган бир оят ва бир ҳадиси шарифни мисол тариқасида келтириш билан кифояланамиз.

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссалом ҳақларида Марям сурасида бундай марҳаматни қилади:

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: طَطَّقْ طَطَّقْ طَطَّقْ

«Китобда Иброҳимни эсла. Албатта, у сиддик ва набий бўлган эди» (41-оят).

Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам, Куръонда Иброҳим алайҳиссаломнинг қиссасини зикр қил. У сиддик–ўзи ҳам, сўзи ҳам тўғри, шунинг баробарида, набий–Пайғамбар бўлган эди. Иброҳим алайҳиссаломнинг сиддиклик сифатлари «кўп тасдиқловчи» маъносини ҳам англатади.

2780- عَنْ أَنَسٍ ِ ط قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَقَالَ: يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: ذَاكَ إِبْرَاهِيمُ ٥. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

Анас розияллоху анҳу:

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй одамларнинг яхшиси!» деди.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Иброҳим алайҳиссалом ўшандоқдир», дедилар».

Муслим, Термизий ва Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан пайғамбаримиз Муҳаммад

соллаллоху алайҳи васаллам Иброҳим алайҳиссаломни энг яхши, энг афзал инсон сифатила-ла кўрганлари билинади. Албатта, Муҳаммад соллаллоху алайҳи васалламнинг Аллоҳ таолонинг афзал халқи бўлганлари ҳақида ҳеч қандай шубҳа йўқ. Аммо бу ҳадисдаги гапни У зот алайҳиссалом ўзларининг афзалликлари ҳақидаги хабар келишидан олдин ва ўта камтарлик сифатлари ила айтганлар.

ИБРОҲИМ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ НАСАБЛАРИ

Иброҳим алайҳиссаломнинг оталарининг исми Озар, боболарининг исми Нохур, катта боболарининг исми Соруғ бўлган. У зотнинг насаблари Нух алайҳиссаломнинг ўғиллари Сомга етиб боради.

Иброҳим алайҳиссаломнинг кунялари «Абуз Зийфон» бўлган. Бу «меҳмонлар отаси» деган маънони англатади. Иброҳим алайҳиссаломнинг ўз меҳмонлари билан бўлган қиссалари Қуръони Каримдаги энг машҳур қиссалардан эканлиги маълум.

ИБРОҲИМ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ТУҒИЛИШЛАРИ

Иброҳим алайҳиссалом Бобилда таваллуд топганлар. Бобил ҳозирги Ироқ ҳудудида бўлганлиги ҳам ҳаммага маълум. Иброҳим алайҳиссалом таваллуд топганларида оталари етмиш беш ёшда бўлган эканлар. Иброҳим алайҳиссалом бош фарзанд бўлганлар.

У ЗОТНИНГ УЛҒАЙИШЛАРИ

Иброҳим алайҳиссалом илоҳий таълимотлардан узоқлашган бузуқ бир жамиятда ўсдилар. Ўша вақтда

Бобилга Намруд исмли золим подшоҳ ҳукмдорлик қилар эди. У ернинг одамлари молу дунё ва айшу ишратга берилган эдилар. Шу билан бирга, ширк эътиқодида бўлиб, буту санамларга сиғинар эдилар. Қавмнинг эътиқоди бузуқлигидан фойдаланган подшоҳ, ўзини Худо деб эълон қилган эди. Иброҳим алайҳиссалом ўсиб улғайган сари, бу номаъкулчиликларга қаршиликлари ҳам улғайиб борди.

ИМОМЛИККА ИХТИЁР ҚИЛИНИШЛАРИ

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга ҳидоят ато қилган эди. Ана шу сабабдан у зот ёшликларидан ширк, зулм ва истибдодга қарши бўлиб ўсдилар. Вақти-соати келганда Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломни пайғамбарликка танлаб олди:

«Иброҳимни Роббиси калималар ила синаб кўрганда, у уларни батамом адо этганини эсла! У зот: «Мен, албатта, сени одамларга имом қилмоқчиман» деди. У: «Зурриётимдан ҳамми?» деди. У зот: «Золимлар аҳдимга ҳеч қачон эриша олмаслар», деди» *(Бақара сураси, 126-оят).*

Аллоҳ таолонинг Иброҳим алайҳиссаломни синаган «калималар» ҳақида тафсирчиларимиз турлича фикрлар билдирганлар.

Хулоса шуки, бу калималар буйруқ ва қайтариқлар мажмуасидир. Яъни, Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломни бир қанча ишларга амр қилди ва бир қанчаларидан қайтарди. Иброҳим алайҳиссалом вафодор банда сифатида у калималарни кам-кўстсиз адо этдилар. Мукофот тариқасида Аллоҳ таоло у кишига:

«Мен, албатта, сени одамларга имом қилмоқчиман», деди.

«Имом» сўзи «пешво», «бошловчи» маъноларини билдиради. Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломни

одамларга пешво, бошлиқ, раҳнамо қилмоқчи эканини билдирди.

Шу пайтда Иброҳим аллайҳиссаломнинг инсонлик табиатлари жўш урди: оддий бир инсон сифатида болалари, набиралари, зурриётларини ўйладилар. Ва:

«Зурриётимдан ҳамми?» дедилар.

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло бу саволга бевосита жавоб бермади, балки умумий қондани айтди:

«Золимлар аҳдимга ҳеч қачон эриша олмайдилар», деди».

«Золимлар» кимлар?

Зулм, золимлик турлича бўлади. Куфр, ширк ва гуноҳ ишлар қилиш билан инсон ўзига-ўзи зулм қилади. Ўзга кишиларга нисбатан адолатсиз муносабатда бўлиб зулм қилиш ҳам золимликка киради.

КУРАШГА ШАЙЛАНИШ

Иброҳим алайҳиссалом ширк ва мушрикларга қарши тавҳид ақийдасини тарқатиш учун тинимсиз даъват қилади. Шунинг учун, ўша замон ва унинг муҳитида ўзлари дуч келишлари муқаррар бўлган баъзи саволларга Аллоҳ таолонинг Ўзидан жавоб олиш, баъзи нарсаларни тажрибадан ўтказиб олиш мақсадида Роббил оламинга куйидаги нидони қилдилар:

«Эсла, Иброҳим: «Эй Роббим, менга ўликларни қандай тирилтиришингни кўрсат», деганда, У зот: «Ишонмадингми?» деди. У: «Йўқ, ишондим, лекин қалбим хотиржам бўлиши учун», деди. У зот: «Қушдан тўртта олгин-да, ўзингга тортиб, кесиб майдала, сўнгра улардан ҳар бир тоққа бўлақларини қўйгин, кейин уларни ўзингга чақир, ҳузурингга тезлаб келадилар», деди. «Ва билгинки, албатта, Аллоҳ азиз ва ҳаким зотдир» (*Бақара сураси, 260-оят*).

Бу оятда Аллоҳ таолонинг энг улуғ Пайғамбарларидан бири Иброҳим алайҳиссалом ўз Роббидан ўликларни қандай қилиб тирилтиришни кўрсатишини сўрамоқдалар.

«Иброҳим: «Эй Роббим, менга ўликларни қандай тирилтиришингни кўрсат», деганда...»

Бу савол мўмин банданинг ўз Роббининг қудратини кўриб қувониши, иймонига иймон қўшилиши учун бўлган саволдир. Ваҳоланки, Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳ таоло ўликларни тирилтира олишига ҳеч қандай шубҳа қилмас эдилар. У зотнинг бунга ишончлари комил эди. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло:

«Ишонмадингми?» деб сўраганида:

«У: Йўқ ишондим, лекин қалбим хотиржам бўлиши учун», деди».

У зот дилда ишонган нарсани, кўз билан кўриб, Аллоҳ таолонинг қудратига қойил қолиб, кўнгиллар хотиржам бўлиши учун ҳам шундай жавоб қилдилар.

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломнинг қалбларидаги бу шавқни қондириш учун саволга амалий жавоб беришни ирода қилди ва бу тажрибада савол берувчининг ўзини ҳам иштирок эттирди.

«Қушдан тўртта олгин-да, ўзингга тортиб, кесиб майдала, сўнгра улардан ҳар бир тоққа бўлақларини қўйгин»,

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга тўртта қуш олишни ва уларни майдалаб ташлашни буюрди. Ва яна, у қушларни ўзингга торт, деди. Яъни, уларга яқиндан қараб, яхшилаб кўриб, таниб олишни амр этди. Қайси қуш қанақа, ранги қандай, қаноти, думи ва бошқа аломатлари қандай? Буларни таниб олишдан мақсад шуки, кесиб майдалаб ташланган қушлар қайта тирилтирилганда, аломатлари аввалги ҳолатларига мос келишини кўришдир.

Сўнгра кесиб-майдаланган қушларнинг бўлақларини атрофдаги тоғларга сочиб юборишга, аралаштириб, ҳар

жойларга тарқатишга амр қилди.

«Кейин уларни ҳузурингга чақир», деди.

Шундай қилса, қушларнинг майдалаб ташланган бўлаклари қайтадан бирлашиб, асл ҳолига қайтиб, тирилган ҳолида келишларини айтди.

Шу тариқа Иброҳим алайҳиссалом ўз тажрибаларида Аллоҳ таоло ўликларни қандай қилиб тирилтиришини кўрдилар.

«Ва билгинки, албатта, Аллоҳ азиз ва ҳаким зотдир».

У азизлигидан хоҳлаган ишини қилади, Унга ҳеч бир зот тўсиқ бўла олмайди. У ҳаким бўлганидан, ҳар бир ишни ҳикмат билан қилади. Унинг беҳикмат иши йўқ.

ШИРККА ҚАРШИ КУРАШНИНГ БОШЛАНИШИ

Барча тайёргарликлар кўриб бўлингандан кейин Иброҳим алайҳиссалом ширкка қарши курашни бошладилар. Бу ишни у зот аввал оиласидан бошладилар. Иброҳим алайҳиссалом биринчи навбатда мушрик оталарини ширкни тарк қилишга даъват қилдилар. Ота эътироз билдирди. Орада мунозара бўлди. Ана ўша ҳол Марям сурасида қуйидагича васф қилинади:

«Китобда Иброҳимни эсла. Албатта, у сиддиқ ва набий бўлган эди» (41-оят).

Эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам, Қуръонда Иброҳим алайҳиссаломнинг қиссасини зикр қил. У сиддиқ–ўзи ҳам, сўзи ҳам тўғри, шунинг баробарида, набий–пайғамбар бўлган эди. Иброҳим алайҳиссаломнинг сиддиқлик сифатлари «кўп тасдиқловчи» маъносини ҳам англатади.

«Қачонки у отасига: «Эй отажон, нима учун эшитмайдиган, кўрмайдиган ва сенга бирон фойда бермайдиган нарсага ибодат қиласан?»

Эй отажон, албатта, сенга келмаган илм менга келди. Бас, менга эргаш, сени тўғри йўлга бошлайман.

Эй отажон, шайтонга ибодат қилма. Албатта, шайтон Роҳманга осий бўлгандир.

Эй отажон, албатта, мен сени Роҳман томонидан азоб тутишидан ва шайтонга дўст бўлиб қолишингдан қўрқаман», деган эди» (42–45-оят).

Ушбу тўрт оятда «Пайғамбарлар отаси» лақабини олмиш зот, Аллоҳнинг улуғ Пайғамбари Иброҳим алайҳиссаломнинг оталарини ширкни тарк этиб, Аллоҳнинг ибодатини қилишга чақиришлари баён қилинмоқда.

Иброҳим алайҳиссалом оталарини тўғри йўлга даъват этишдан олдин, ота нотўғри йўлда эканини савол йўсинида баён қилдилар.

«Эй отажон, нима учун эшитмайдиган, кўрмайдиган ва сенга бирон фойда бермайдиган нарсага ибодат қиласан?»

Иброҳим алайҳиссаломнинг қавмлари, шу жумладан, оталари ҳам, ўзлари ясаб олган жонсиз бутларга ибодат қилишар эди. Табиийки, бутлар ҳаётсиз бўлганларидан, ҳеч нарсани эшитмайди ва кўрмайди. Шу боисдан, ўзига ибодат қилаётган мушрикларни кўрмаслиги, уларнинг дуоларини эшитмаслиги табиий. Жонсиз, ҳиссиз нарса, бировга на фойда, на зиён етказа олади. Иброҳим алайҳиссалом жўяли савол ила ушбу ҳақиқатни оталарига эслатдилар.

Аслида, инсоннинг ибодати унинг ўзидан кўра олий, олим ва қудратли зотга таважжуҳ этиш–юз тутиш ила бўлмоғи лозим. Ана шунда инсон ўз мақомидан чандон юқори мақомга юзланади.

Инсоннинг ҳайвондан ҳам тубан, жонсиз бир нарсага юзланиши, ёлбориши, розилигини топишга уриниши, унга курбонликлар келтириши ўз қадрини ерга уриш, ўзини

жонсиз нарсалардан ҳам паст деб тан олишидир. Бу иш инсоният учун улуғ иснодир.

«Эй отажон, албатта, сенга келмаган илм менга келди».

Яъни, менга ваҳий йўли билан Аллоҳ таолони таниш, сифатларини англаш, Унга қандай ибодат қилиш илми яъни, сен билмаган илм келди.

Мулоҳаза қиладиган бўлсак, Иброҳим алайҳиссалом оталарига олий мақомдаги одоб билан мурожаат қилмоқдалар. У зот: «Сен кофирсан, мушриксан» каби оғир гапларни айтмаяптилар. Шунингдек, «Мен Пайғамбарман, Аллоҳнинг халилиман» каби ўз шаънларини тавсифлаш ҳам йўқ. Балки бу гапларни менга келган илм асосида гапирмоқдаман, демоқдалар.

«Бас, менга эргаш, сени тўғри йўлга бошлайман».

Чунки мен сен билмаган нарсани биламан.

Демак, дин-диёнат ишида ёши катта ёки ота-бола деган мулоҳаза бўлмас экан. Кичик ўзидан каттага, бола отасига залолат йўлини тарк этиб, ҳидоят йўлида юришни англатиши зарур.

«Эй отажон, шайтонга ибодат қилма».

Яъни, шайтоннинг айтганини қилма, унинг йўлига юрма. Бутга сиғиниш ҳам шайтоннинг иши. Бу ботил амалга шайтон бошлайди. Бинобарин, бутга ибодат қилиш шайтонга ибодат қилишдир.

«Албатта, шайтон Роҳманга осий бўлгандир».

Роҳманга осий бўлган шайтонга банда қандай ибодат қилиши мумкин? У ҳолда шайтондан ҳам тубан бўлиб қолади-ку?!

Ҳа, Аллоҳнинг ёлғиз Ўзига ибодат қилмаганлар, фақат Унинг кўрсатмалари асосида яшамаганлар шайтондан ҳам баттардир.

«Эй отажон, албатта, мен сени Роҳман томонидан азоб тутишидан ва шайтонга дўст бўлиб қолишингдан

кўркаман».

Яъни, агар шу тарзда шайтонга эргашиб юраверсанг, албатта, Роҳманнинг азобига дучор бўласан. Унда бир йўла шайтонга дўст бўлиб қоласан. Бу эса, энг ёмон оқибатдир.

Иброҳим алайҳиссаломнинг лутф ила қилаётган қуёнчакликлари отанинг мушрик қалбига таъсир қилмади. Ўғлининг пурҳикмат гапларига кўполлик, дағаллик ва таҳдид ила жавоб берди:

«У: «Эй Иброҳим, сен менинг худоларимдан юз ўгирувчимисан?! Қасамки, агар тўхтамасанг, сени, албатта, тошбўрон қиламан! Мендан узоқ кет!» деди» (46-оят).

Яъни, «Эй Иброҳим, ҳали сен менинг худоларимдан юз ўгириясанми?! Уларга ибодатдан бош тортиясанми?! Билиб қўй! Қасам ичиб айтаманки, агар уларни таҳқирлашдан тўхтамасанг, сени ўлим кутади, албатта, тошбўрон қиламан. Йўқол! Кўзимга кўринма! Мендан узоқ кет!» деди.

Бундай қаттиқ таҳдиддан кейин ҳам Иброҳим алайҳиссалом жаҳл қилмадилар. Босиқлик билан гапларида давом этдилар.

«У: «Омон бўл. Энди Роббимдан сени мағфират қилишини сўрайман. Албатта, У менга жуда ҳам лутфи марҳаматлидир» (47-оят).

Яъни, нима десанг ҳам майли, омон бўл. Сен билмай жоҳиллик қияпсан. Энди мен Роббимдан сенинг гуноҳингни кечиритишини, гумроҳлигинг жазоси сифатида залолатда бардавом қолдирмасдан, ҳидоят йўлига ўтишинг учун имконият яратишини сўрайман. У зот доимо менга марҳаматли бўлган. Қачон бир нарсани сўраб дуо қилсам, ижобат айлаган. Бу гал ҳам шундай бўлса, ажаб эмас.

Агар менинг даъватим сизларга ёқмаётган бўлса, сизларнинг орангизда туришимни хоҳламаётган бўлсангиз:

«Мен сизлардан ҳам, Аллоҳдан ўзга илтижо

қилаётган нарсангиздан ҳам четланаман ва Роббимга илтижо қиламан. Шоядки, Роббимга илтижо қилиш ила бадбахт бўлмасам», деди» (48-оят).

Яъни, мен сизлардан ҳам, бутларингиздан ҳам четланаман. Узоққа кетаман. Сизлар билан туриш менга ҳавас эмас. Мен ўз Роббимга ибодат қиламан. Албатта, Роббимга ибодат қилиш ила ҳеч қачон бадбахт бўлмайман.

Тафсирчиларимиз, «шояд» сўзи Аллоҳ таолога нисбатан ишлатилганда «албатта» маъносини анг-латади, деганлар.

МУШРИК ҚАВМ ИЛА МУНОЗАРА

Иброҳим алайҳиссалом оталарига қилган даъватлари фойда бермаганидан сўнг, оталарига қўшиб қавмга ҳам хитоб қилишга ўтдилар. У зотнинг мушрик қавм ила олиб борган мунозараларидан бир кўринишни Анбиё сурасида куйидагича баён қилинади:

«Батаҳқиқ, илгари Биз Иброҳимга рушди ҳидоятни берган эдик. Биз унинг (ҳолини) билгувчи эдик» (51-оят).

Яъни, ушбу ҳолдан илгари:

«...Биз Иброҳимга рушди ҳидоятни берган эдик».

Иброҳим Аллоҳ таоло томонидан рушди ҳидоят берилган зотлар ичида аввалгиларидан бири эди. Биз унга ҳидоятни беҳосдан берганимиз йўқ.

«Биз унинг (ҳолини) билгувчи эдик».

Биз Иброҳимнинг ҳидоятга, пайғамбар бўлишга лойиқ зотлигини яхши билар эдик.

«Ўшанда у отасига ва қавмига: «Манави сиз ибодатига берилаётган ҳайкаллар нима?»» деган эди (52-оят).

Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳ таолонинг ҳидоят туфайли отаси ва қавми сиғинаётган ҳайкаллар ҳеч нарса

эмаслигини ва улар ибодатга лойиқ эмаслигини англаганларидан кейин, уларга ушбу инкорий саволни бердилар.

«Улар: «Ота-боболаримизни уларга ибодат қилган ҳолларида топганмиз», дедилар» (53-оят).

У кишининг оталари ҳам, қавмлари ҳам юқоридаги саволга тўғри жавоб бера олмасди. Чунки нима учун ҳайкалларга сиғинаётганларини уларнинг ўзлари ҳам тушунмасди. Улар ота-боболаридан кўриб, ҳайкалларга ибодат қилмоқдалар. Аммо ақлларини ишлатиб кўришмаган. Иброҳим алайҳиссалом эса, Аллоҳнинг ҳидояти туфайли ҳайкалга топинишнинг залолат эканини яхши билар эдилар. Шунинг учун ҳам, мушриклардан ушбу жавобни эшитганларида:

«У: «Батаҳқиқ, сиз ҳам, ота-боболарингиз ҳам очиқ-ойдин залолатдасизлар», деди» (54-оят).

Бу дунёдаги ҳақиқат, тўғри йўл ота-боболарнинг қилган иши билан эмас, Аллоҳнинг кўрсатган йўлланмаси билан белгиланади.

Иброҳим алайҳиссаломнинг бундай кескин гапига жавобан:

«Улар: «Сен бизга ҳақ ила келдингми ёки ўйин қилгувчиларданмисан?» дедилар» (55-оят).

Улар, гапинг жиддийми ёки ҳазил қиялсанми, деб сўрадилар. Эътиқодлари пуч бўлганидан, дарҳол шак-шубҳага тушиб, иккиланиб қолдилар.

Иброҳим алайҳиссалом тўла ишонч билан гапирдилар:

«У: «Йўқ! Роббингиз осмонлару ернинг Роббидир. У зот уларни яратгандир. Мен бунга гувоҳлик бергувчиларданман» (56-оят).

Яъни, сизга ўхшаб иккиланиб ўтиришга ўрин йўқ!

Сиз Унинг ҳақида иккиланиб турган,

«Роббингиз осмонлару ернинг Роббидир».

Ўша зот сизнинг Роббингиз, яратувчингиз, ризқ

берувчингиз ва тарбиячингиз бўлгани каби, ҳамма осмонлару ернинг ва улардаги нарсаларнинг ҳам Роббидир.

«У зот уларни яратгандир».

Уларнинг ҳаммасини ўша Робб сифатига эга зот— Аллоҳ таоло яратгандир, йўқдан бор қилгандир.

«Мен бунга гувоҳлик бергувчиларданман».

Иброҳим алайҳиссалом бу гапларни асосий масдардан Пайғамбар сифатлари ила қабул қилиб олганлар. Шунинг учун ҳам тўла ишонч ила гувоҳлик беришга ҳақлари бор.

Сўнгра Иброҳим алайҳиссалом уларга ва бутларига қарши аёвсиз кураш олиб боришларини очик айтдилар:

«Аллоҳга қасамки, сизлар ортга ўгирилиб кетганингиздан кейин санамларингизга бир боло қиламан», деди» (57-оят).

Яъни, Иброҳим алайҳиссалом ўзлари билан тортишаётган қавмларига, уларнинг санамларига бир ёмонлик етказишлари аниқлигини қасам ила таъкидлаб айтдилар. Аммо нима қилишларини айтмадилар. Араб тилида «санам» деб бош қисми инсон шаклига ўхшатиб ишланган бутларга айтилади.

ИЙМОНГА ДАЪВАТ

Ўтган умматлар орасида Аллоҳ таолога ширк келтиришда ғоят машҳур бўлган қавмлардан бири Иброҳим алайҳиссаломнинг умматлари эди. Улар нафакат буту санамларга, балки юлдуз, ой, қуёш каби нарсаларга ҳам сиғинишар эди. Иброҳим алайҳиссалом уларга бу нарсаларга эмас, уларни яратган Холиққа—Аллоҳ таолонинг Ўзига иймон келтириб, ибодат қилишга даъват қилдилар. Бу даъватнинг таъсирли чиқиши учун ўша қавмга таъсир қиладиган турли услубларни қўлладилар. Ана ўшандоқ тасарруфлардан бири Анъом сурасида

ажойиб бир услубда баён қилинади:

«Иброҳимнинг отаси Озарга: «Санамларни худолар қилиб оласанми? Мен сени ва сенинг қавмингни, албатта, очик-ойдин адашувда кўрмоқдаман», деганини эсла» (74-оят).

Маълумки, Иброҳим алайҳиссалом ўз қавмлари–Ироқ калдонийлари орасида ўсиб-улғайди. Ақлини танигач, отаси ҳам, қавмнинг бошқа аҳли ҳам тошдан, ёғочдан ўзлари йўниб-ўйиб ишлаб олган бут ва санамларга сиғинаётганини билди.

Иброҳим алайҳиссалом соф қалби ва онги ила бу иш нотўғри эканлигини, жонсиз тош ёки жонсиз ёғоч одамлар томонидан бир оз ишлов берилгани билан худога айланиб қолмаслигини тушуниб етди.

Ўзи жонсиз бўлган нарса ўзгаларга қандай қилиб жон ато қила олсин?! Ўзи ақлсиз нарса қандай қилиб ўзгаларга ақл беради?! Ўзидан зарарни қайтара олмайдиган нарса қандай қилиб ўзгалардан зарарни қайтара олади?!

Ушбу ҳақиқатни англаган ёш Иброҳим отасининг ва унинг қавмининг адашувда эканини ҳам англаб бу тушунчани отасига айтди:

«Санамларни худолар қилиб оласанми? Мен сени ва сенинг қавмингни, албатта, очик-ойдин адашувда кўрмоқдаман», деди.

Аллоҳ таоло ушбу оятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга ана ўша тарихий ҳодисани эслатиш ила Иброҳим алайҳиссаломнинг қиссаларини бошламоқда. Мазкур қиссанинг тафсилоти қуйидагича:

«Худди шундай қилиб, Иброҳимга аниқ ишонувчилардан бўлиши учун осмонлару ернинг мулкларини кўрсатурмиз» (75-оят).

Яъни, Иброҳимга худди отаси ва унинг қавми очик-ойдин адашувда эканини соф қалби ва онги ила кўрсатганимиздек, унга ушбу соф қалб ва онг ила

осмонлару ердаги мулкларни, улардаги сиру асрорларни ҳам кўрсатамиз. Шунда у бут ва санамларга ибодат қилишни инкор этиш даражасидан Аллоҳга шаксиз ишонувчилик даражасига кўтарилади.

Энди Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга кўрсатган мулклардан баъзилари зикр қилинади:

«Уни тун ўраб олганида юлдузни кўриб: «Мана шу Роббимдир», деди. У ботиб кетганида эса: «Ботувчиларни ёқтирмасман», деди» (76-оят).

Бут ва санамлар худо бўла олиши мумкин эмаслиги бир боқишдаёқ аён бўлди. Энди Иброҳим алайҳиссалом ўз қавми худо деб эътиқод қиладиган нарсалардан каттароқларига ҳам бир-бир назар ташлаб, уларга бу нарсалар ҳам худоликка мутлақо ярамаслигини тушунтириб чиқмоқчи бўлди.

Маълумки, калдонийлар юлдузни ҳам худо деб эътиқод қилар эдилар. Кишини тун ўраб олганида кўзига яққол кўринадиган порлоқ жисм—юлдуз бўлади.

«Уни тун ўраб олганида юлдузни кўриб: «Мана шу Роббимдир», деди».

Эҳтимол, ҳақиқатдан ҳам мана шу юлдуз Роббидир?! Аммо... аммо... ботиб кетди-ку? Худо бўлса, ботармиди? Худо бўлса, маълум вақтда кўриниб, маълум вақтда кўринмай қолармиди? Вақти келганда чиқиб, белгиланган вақти етганда ботиб кетармиди? Ботувчилар худо бўла олмайди.

«У ботиб кетганида эса: «Ботувчиларни ёқтирмасман», деди».

Хўш, бу ҳам худо бўла олмаса, худо қани? Бош-қа ёқдан излаш керак. Қани, бир қараб кўрсин-чи, эҳтимол, топилиб қолар. Иброҳим атрофга қараб:

«Чиқаётган ойни кўрганда: «Мана шу Роббимдир», деди. У ҳам ботганида: «Агар Роббим мени тўғри йўлга бошламаса, албатта, адашувчилардан бўламан», деди

(77-оят).

Иброҳим алайҳиссалом ойни аввал ҳам кўриб юрган эди, аммо бу дафъа унга бошқача назар билан қарамоқда. Юлдуздан кўра ой ёрқинроқ ва улканроқ туюлмоқда. Эҳтимол уни худо деса бўлар? Эҳтимол у ботмас?

«Чиқаётган ойни кўрганда: «Мана шу Роббимдир», деди».

Аммо... аммо у ҳам ботиб кетди-ку! Бу ҳам бўлмади.

«У ҳам ботганида: «Агар Роббим мени тўғри йўлга бошламаса, албатта, адашувчилардан бўламан», деди».

Аллоҳнинг Ўзи, Робби Ҳақиқийнинг Ўзи ҳидоятга бошламаса, одамнинг адашиши турган гап.

«Чиқаётган қуёшни кўрганда: «Мана шу Роббим. Бу каттарок», деди. У ҳам ботиб кетганида: «Эй қавмим, мен сиз ширк келтираётган нарсадан воз кечдим», деди (78-оят).

Демак, олдинги уринишлар ҳам—ибодатга сазовор зотни излаш йўлидаги уринишлар ҳам Иброҳимнинг қавми гувоҳлигида бўлган эди. Иброҳим алайҳиссалом улар ибодат қилаётган нарсалар ҳақиқатан ҳам худо бўлиши мумкинми, деган саволга мушрик қавмнинг кўзи ўнгида уларнинг нуқтаи назарида туриб фикр юритган. Шу йўл билан уларнинг очиқ-ойдин адашувда эканини амалда кўрсатишга уринган.

Ҳар бир инсоннинг кўзига яққол ташланиб, уни доимо хайратга солиб турувчи самовий жисмлардан бири қуёшдир. Эҳтимол, уни худо деб эътиқод қилиш, унга ибодат қилиш мумкиндир?

«Чиқаётган қуёшни кўрганда: «Мана шу Роббим. Бу каттарок», деди».

Аммо у ҳам ботади. У ҳам маълум қоидага бўйсунди. У ҳам худо бўла олмайди.

«У ҳам ботиб кетганида: «Эй қавмим, мен сиз ширк келтираётган нарсадан воз кечдим», деди».

Демак, қавмнинг худо деб эътиқод қилаётган нарсаларининг ҳаммаси бир пулга ҳам арзимаиди. Булардан воз кечиш лозим.

«Эй қавмим, мен сиз ширк келтираётган нарсадан воз кечдим».

Менинг улар билан ҳеч қандай алоқам йўқ. Мен улардан покман. Менинг юзланадиган Роббим бор:

«Албатта, мен юзимни осмонлару ерни яратган Зотга, тўғри йўлга мойил бўлган ҳолимда юзлантирдим ва мен мушриклардан эмасман (79-оят).

Бу иқроф Иброҳим алайҳиссаломнинг мушрик қавмдан ажралиб, ёлғиз Аллоҳ таолога, осмонлару ерни яратган Зотга, мушриклар Унга ширк келтираётган бут ва санамлар, ою юлдузлар ва қуёшни яратган Зотнинг Ўзигагина юзланганини эълон қилишидир.

У зотнинг бу юзланишлари ҳанифлик деб номланади. Бу дегани фақат тўғрилиқка мойил бўлиш, юзланиш, йўл тутиш деганидир.

Албатта, мушрик қавм Иброҳимдан буни эшитиб индамай кетавермади. Одатдагидек, ботил фикрларини ҳимоя қилиб, у зот билан баҳслашишни бошладилар.

«Ва қавми у ила тортишди. У: «Мен билан Аллоҳ ҳақида тортишасизларми, ҳолбуки, У мени ҳидоят этди. Мен Унга ширк келтираётган нарсангиздан қўрқмасман. Магар Роббим бирор нарсани ирода этса, бўлиши мумкин. Роббим барча нарсани Ўз илми ила қамраб олган. Эсласангиз бўлмасми?» деди» (80-оят).

Бузуқ қалб ва онг ҳар нарсани ўз ўлчови билан ўлчайди. Ҳар қандай ёмонликни яхшилик деб баҳолаши ва уни ҳимоя қилиши турган гап. Бундай ҳолга тушиб қолганлар уларни тўғри йўлга даъват қилувчиларни ҳам ўзларига душман деб биладилар. Уларга қарши ҳар нарса қиладилар.

Мана, Иброҳим алайҳиссалом ўз Роббига

юзланганлигини эълон қилишлари билан ва ҳали мушрикларга, уларнинг худоларига тил тегизмасдан аввал улар баҳсга киришдилар. Ўзлари ибодат қилаётган, на фойда, на зиён етказа олмайдиган, тош, ёғочдан ишланган бут-санамлар ва осмон жисмларининг заифлигини, ақидалари пучлигини унутиб, камолот соҳиби бўлган Аллоҳ таоло ҳақида тортиша бошладилар. Ҳақиқий мўмин бўлган Иброҳим алайҳиссалом ҳам ҳақиқий мўминнинг йўлини тутдилар. У зот ўзлари иймон келтирган, Унинг йўлини тутган ягона Аллоҳ таоло ҳақида ишонч ва хотиржамлик, сабот ва кўнгли тўқлик билан сўзлай бошладилар.

«Мен билан Аллоҳ ҳақида тортишасизларми?»
деди.

Мени ҳидоятга солган Зот ҳақида мен билан тортишасизларми? Менга У Ўзини танитди. Мен ақлим, виждоним ва бутун вужудим ила Уни танидим. Энди эса, сизлар Уни борми-йўқми деб мен билан гап талашасизларми?

«Мен Унга ширк келтираётган нарсангиздан қўрқмасман».

Ўзингиз ёғоч ёки тошдан ясаб олган бутлардан, юлдуз, ой ва қуёшдан ва шунга ўхшаш сиз худо деб Аллоҳга шерик қилаётган нарсадан қўрқмайман. Уларнинг ҳаммасини менинг Роббим яратган, улар бировга фойда ҳам, зарар ҳам келтира олмайдиган нарсалардир.

«Магар Роббим бирор нарсани ирода этса, бўлиши мумкин».

Яъни, ҳамма нарса Аллоҳнинг иродаси билан бўлади. Шунинг учун, Аллоҳдан ўзгадан қўрқишнинг ҳеч ҳожати йўқ.

«Роббим барча нарсани ўз илми ила қамраб олган».

Аллоҳ таолонинг илмидан ташқари ҳеч қандай илм йўқ.

«Эсласангиз бўлмасми?»

Ана ўшанда ширк эмас, якка ва ягона Аллоҳ таолога ибодат келтирган бўлар эдингиз.

«Қандай қилиб мен сиз ширк келтирган нарсдан қўрқай. Ҳолбуки, сиз ўзингизга ҳеч ҳужжат туширмаган нарсани Аллоҳга ширк келтириб туриб қўрқмайсиз-у? Агар билсангиз, айтинг-чи, қайси гуруҳ хотиржам бўлишга ҳақлироқ?! (81-оят)

Сизлар худодан қўрқмай, ҳеч қандай далилсиз, ўзингиздан-ўзингиз баъзи нарсаларни Унга шерик қилиб олдингиз. Сиз шундай қилганингиздан кейин, ҳақиқий Аллоҳга иймон келтириб туриб, нима учун мен сизларнинг сохта худоларингиздан қўрқай?!

«Агар билсангиз, айтинг-чи, қайси гуруҳ хотиржам бўлишга ҳақлироқ?!»

Ким ўзини эмин санашга ҳақлироқ? Айтинг! Агар сиз айтмасангиз, мен айтай:

«Иймон келтирганлар ва иймонларига зулмни аралаштирмаганлар. Ана ўшаларга хотиржамлик, омонлик бор. Улар ҳидоят топганлардир (82-оят).

Демак, хотиржам бўлиш, турли азоб-уқубатлардан омонда бўлиш учун иймон лозим ва бу иймонга зулм аралаштирмаслик керак. Ушбу оятдаги зулмдан мурод ширкдир.

Саҳобаи киромлар бу оят тушгандан кейин Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ва ўзаро бир-бирларидан сўраганларида, зулмдан мурод ширк эканлиги аён бўлган.

Албатта, Аллоҳга иймон келтирган, ихлос қилган ҳамда эътиқодда, ибодатда ва амалда Унга ҳеч нарсани шерик қилмайдиганлар ҳар бир нарсага қодир Аллоҳнинг ҳимоясида бўладилар. Ундай Зотнинг ҳимоясидаги одам эса, доим хотиржам ва омонликдадир. Ана ўшалар ҳидоят топганлар бўлади.

«Ана ўшалар, Иброҳимга қавмига қарши

(тортишувда) берган ҳужжатларимиздир. Кимни хоҳласак, даражасини кўтарамиз. Албатта, Роббинг ҳикматли ва яхши билувчи зотдир» (83-оят).

Мушрик қавм билан тортишган Иброҳим алайҳиссаломга Аллоҳнинг Ўзи «Айт» деган хитоблар билан қавмга қарши қандай ҳужжатлар келтиришини ўргатиб турди.

Аллоҳ таолодан келган ҳужжатларни қўллаган Иброҳим алайҳиссалом тортишувда мушриклардан устун келдилар. Бу билан Аллоҳ таоло у зотнинг даражаларини улуғ қилди.

«Албатта, Роббинг ҳикматли ва яхши билувчи зотдир».

Шунинг учун, У кимга ҳужжат беришни, кимни ғолиб қилишни яхши билади ва ҳикмати ила йўлга солади.

АЛЛОҲНИНГ СИФАТЛАРИ БАЁНИ

Иброҳим алайҳиссалом қавмига фақат Аллоҳ таолонинг борлигини айтиш билан кифояланмадилар. Балки уларга Аллоҳ таолонинг баркамол сифатларини ҳам батафсил баён қилиб бердилар.

Иброҳим алайҳиссалом қавмини санамларга ибодат қилиш ва унга боғлиқ барча бидъатлардан озод қилиш учун кураш олиб бордилар. У зот уларни ер юзидаги ҳар бир инсон учун лозим бўлган улкан ҳақиқатни—Аллоҳнинг ягона Ўзига иймон келтириб, ибодат қилиш зарурлигини англаб етишларига ҳаракат қилдилар.

Ана ўша уринишларидан бир кўринишни Шуаро сураси қуйидагича васф қилади:

«Ва уларга Иброҳимнинг хабарини тиловат қилиб бер.

Ўшанда у отаси ва қавмига: «Нимага ибодат қилмоқдасизлар?» деган эди» (69–70-оятлар).

Иброҳим алайҳиссаломнинг оталари ҳам, қавмлари ҳам нотўғри йўлдан бориб, буту санамларга ибодат қилар эдилар. Иброҳим алайҳиссалом буни яхши билар эдилар. Шунинг учун у кишининг:

«Нимага ибодат қилмоқдасизлар?» деган саволлари аслида инкор этиш учун берилди. Иброҳим алайҳиссаломнинг саволларига жавоб қуйидагича бўлди:

«Улар: «Санамларга ибодат қилмоқдамиз. Ва уларга ихлос ила ибодат қилишда бардавом бўлурмиз», дедилар (71-оят).

Тош ёки бошқа нарсадан юзи инсон юзига ўхшатиб ишланган бутга «санам» дейилади.

Иброҳим алайҳиссаломнинг саволларига қавми:

«Санамларга ибодат қилмоқдамиз», деб жавоб беришларидан, уларнинг ўзлари худога эмас, санамларга сиғинаётганларини тан олганлари билиниб турибди.

Шу билан бирга, улар залолатдан қайтиш ниятлари йўқлигини фахр-ла эълон қилмоқдалар.

«Ва уларга ихлос ила ибодат қилишда бардавом бўлурмиз».

Улар, Иброҳим алайҳиссалом санамларга ибодат қилишни тарк этишни таклиф қилиб қолиши мумкин, дея олдиндан жавобни айтиб қўймоқдалар. Ақл ишлатмай, бир нарсага муккасидан кетишнинг оқибати доимо шундай бўлади.

Иброҳим алайҳиссалом қавмларидан санамларга ибодат қилишда бардавомлик қарорини эшитгач, уларга қуйидаги саволни бердилар:

«У: «Илтижо қилганингизда улар сизни эшитадиларми?»

Ёхуд наф ёки зарар етказа оладиларми?» деди (72–73-оятлар).

Худо дегани ҳеч бўлмаганда, ўзига илтижо қилаётган одамнинг сўзини эшитиши керак. Сизнинг санамларингиз:

«Илтижо қилганингизда улар сизни эшитадиларми?»

Яна худо деган зот ўзига топинганларга фойда ёки зарар етказиши ҳам керак. Унинг фойдасидан умидвор бўлиб, зарар етказишидан эҳтиёт бўлиб, унга ибодат қилса ярашади. Хўш, сизнинг санамларингиз:

«...наф ёки зарар етказа оладиларми?»

Улар Иброҳим алайҳиссаломнинг бу ҳаққоний саволларига тўғридан-тўғри жавоб бермадилар. Чунки жавоб беришса, ўзлари шарманда бўлишлари аниқ. Санамлари уларнинг илтижосини эшитмаслиги ҳаммага маълум. Ўзлари тош ёки ёғочдан йўниб ясаб олган ҳайкаллари нимани ҳам эшитарди?

Шунингдек, у санамлар мушрикларга ҳам, ўзларига ҳам фойда-зарар етказа олмайдилар.

Мушриклар санамларга ибодатлари сабабини пардали килиб баён этдилар:

«Улар: «Йўқ, биз ота-боболаримизнинг шундай қилаётганларини кўрдик», дедилар» (74-оят).

Яъни, санамлар бизнинг илтижоларимизни эшитмайдилар, бизга фойда ҳам, зарар ҳам етказмайдилар, аммо ота-боболаримизнинг санамларга шундай ибодат қилаётганларини кўрдик ва биз ҳам уларга ўхшатиб ибодат этмоқдамиз, дедилар.

Кўр-кўрона тақлид оқилона тасарруфли одамнинг иши эмас.

Иброҳим алайҳиссалом мушриклардан бу жавобни эшитгач:

«У: «Нимага ибодат қилаётганингизни билдингизми?!

Сиз ва қадимги оталарингиз?! (75–76-оятлар).

Яъни, нимага ибодат қилаётганингизни ҳеч ўйлаб кўрдингизми ўзи?

«Албатта, Роббул Оламийдан бошқа уларнинг барчаси менга душмандир», деди» (77-оят).

Иброҳим алайҳиссалом санамлар ҳеч бир ишга қодир эмаслигини мушрикларга билдириб қўйиш учун улар ўзларига душман эканлигини кўпчилик олдида ошқора эълон этдилар.

Сўнгра уларга Роббул Олабийн бўлган Аллоҳ таолони васф қилишга ўтдилар:

«У мени яратган зотдир. Бас, мени хидоят қиладиган ҳам Унинг Ўзи» (78-оят).

Мени йўқдан бор қилган зот ўша Роббул Олабийндир. Энди мени тўғри йўлга ҳам Ўша зотнинг Ўзи бошлайди.

«Ва мени таомлантирадиган ва суғорадиган ҳам Унинг Ўзи» (79-оят).

Менинг ризқимни Унинг Ўзи беради. Ўша Роббул Олабийннинг Ўзи мени едириб, ичиради.

«Бемор бўлганимда менга шифо берадиган ҳам Унинг Ўзи» (80-оят).

Тафсирчи уламоларимиз шу ўринда Иброҳим алайҳиссалом улкан одоб намунасини кўрсатганларини эслатиб ўтадилар. У зот бемор бўлишни ўзларига, шифо беришни Аллоҳ таолога нисбат бердилар. Зотан, банданинг беморлиги ҳам Аллоҳ таолонинг иродаси ила бўлади.

«Мени ўлдирадиган, сўнгра тирилтирадиган ҳам Унинг Ўзи» (81-оят).

Бу дунёда жонимни олиб ўлдирадиган ҳам, у дунёда қайта тирилтирадиган ҳам Унинг Ўзидир.

«Ва менинг хатоимни қиёмат куни мағфират қилишидан умидвор бўлганим ҳам Унинг Ўзи» (82-оят).

Чунки у кунда Роббул Олабийндан ўзга ҳукмдор бўлмайди. Фақат Унинг Ўзигина ҳукм чиқаради. Бандаларни мағфират қилиш ҳам фақат унинг ихтиёрида бўлади.

Демак, мушрикларнинг илтижони эшита олмайдиган, фойда ёки зарар келтира олмайдиган санамларидан фарқли

ўлароқ Роббул Олабийн ҳамма нарсага қодирдир. У одамларни ва бошқа нарсаларни йўқдан бор қилиб яратади, ҳидоятга солади, таомлантиради, сув беради, даволайди, ўлдиради, қайта тирилтиради, қиёмат куни мағфират қилади.

Шунинг учун, санамлардан воз кечиб, Роббул Олабийнга ибодат қилиш керак. Фақат Унинг Ўзига илтижо этиш лозим.

ПОДШОҲ ИЛА МУНОЗАРА

Албатта, бўлиб ўтаётган бу гап-сўзлар ўша вақтдаги худолик даъвосини қилган подшоҳга етиб борган бўлиши керак. Шунинг учун у Иброҳим алайҳиссаломни мунозарага чорлади. Ана шу машҳур мунозара Бақара сурасида қуйидагича васф қилинади:

«Аллоҳ подшоҳлик бериб қўйгани сабабидан Иброҳим билан Роббиси ҳақида хужжат талашгани билмадингми? Иброҳим: «Менинг Роббим тирилтиради ва ўлдиради», деганда, у: «Мен тирилтираман ва ўлдираман», деди. Иброҳим: «Албатта, Аллоҳ қуёшни Машрикдан чиқарур, бас, сен уни Мағрибдан чиқаргин-чи», деди. Бас, куфр келтирган лол қолди. Ва Аллоҳ золим қавмларни ҳидоятга солмас» (258-оят).

Ушбу оят Иброҳим алайҳиссалом билан ўша даврда ўтган бир ҳукмдор подшоҳнинг тортишувини ҳикоя қилади. Қуръони Карим одатдагидек, у подшоҳнинг исмини зикр қилмайди. Чунки ибрат унинг исмида эмас, балки тасарруфидадир.

Тортишув Парвардигори олам ҳақида бўлган. У подшоҳ гапига қараганда, Аллоҳнинг борлигига шубҳа қилмайди, балки Унинг сифатларига шубҳа қилади. Аммо уни бундай тасарруфга олиб келган нарса нима? Нима

сабабдан шунчалик даражада ноқобил бўлиб, Аллоҳнинг улул азим пайғамбарларидан бўлган Иброҳим алай-хиссалом билан Парвардигори олам ҳақида тортишди экан?

«Аллоҳ подшоҳлик бериб қўйгани сабабидан...»

Аслини олганда, Аллоҳ таоло унга подшоҳлик, мулк берганига шукр қилиши керак эди. Лекин у ҳаддидан ошади, туғёнга кетади. Ҳатто худолик даъвосини қилади. Ўзининг ожиз банда эканини унутади. Унга неъматни ким берганини билмайди. Шукр қилиш ўрнига, ношукрлик қилади. Бу ҳол жуда ҳам ёмон.

«Аллоҳ подшоҳлик бериб қўйгани сабабидан Иброҳим билан Роббиси ҳақида хужжат талашгани билмадингми?»

Аллоҳ таоло берган катта неъмат сабабидан Аллоҳнинг сифатларини инкор қилиб, Унга қарши чиқиш қандай ҳам ёмон иш! Оятнинг кейинги жумлаларини ўргансак, бу ишнинг нақадар ёмон эканлиги янада намоён бўлади.

«Иброҳим: «Менинг Роббим тирилтиради ва ўлдиради», деганда, у: «Мен тирилтираман ва ўлдираман», деди».

Кофир билан тортишувда Иброҳим алайхиссалом «тирилтириш» ва «ўлдириш» Аллоҳ таолонинг иши эканини бежиз зикр қилмаганлар. Биз ожиз бандалар ҳар лаҳзада тирилтириш ва ўлдириш ҳолатининг гувоҳи бўлиб турамиз. Кимдир ҳаётга кириб келади, кимдир ҳаётни тарк этиб, ўлимга дучор бўлади. Бу жараён ҳар лаҳзада такрорланиб туради. Лекин ҳозиргача ҳаётнинг ва ўлимнинг ҳақиқатини ҳеч ким тушуниб етгани йўқ. Ҳаёт асари борлигини кўриб, бу тирик, деймиз; ўлим аломати зухур этганини кўриб, бу ўлик, деймиз. Тирилтириш ва ўлдириш фақат Аллоҳ таолога боғлиқ сифат. Бу сифатига ҳеч ким, ҳеч қандай даражада яқин ҳам кела олмайди.

Шунинг учун ҳам, Иброҳим алайхиссалом ушбу

сифатларни айнан кофир подшоҳ билан бўлган тортишувда зикр қилдилар. Бу гапни эшитган подшоҳ: «...мен тирилтираман ва ўлдираман», деди».

Подшоҳлик қилиб, ўз халқи устидан ҳоким бўлиб турган одам иймонли, такводор бўлмаса, туғёнга кетади. Фуқароларга мен ризқ беряпман, деб ўйлайди. Бировга мусибатида кўмак берса, уни мен балодан сақлаб қолдим, дейди. Охири, ҳамма иш менинг ихтиёрим билан бўлади, демак, тирилтириш ва ўлдириш ҳам менинг ихтиёримда, дейишгача етиб боради. Аллоҳнинг сифатларини ўзига нисбат беради. Одатда бундай кишилар туғёнга кетганлари сабабидан оқилона гапларга ҳам эътибор бермай, ўзларини оқилликда тенги йўқ ҳисоблаб қоладилар.

Шунинг учун, Иброҳим алайҳиссалом кофир подшоҳга тириклик нимаю ўлим нима эканини тушунтириб ўтирмасдан, тўғридан-тўғри савол қилди:

«...албатта, Аллоҳ қуёшни машрикдан чиқаради, сен уни мағрибдан чиқаргин-чи?» деди».

Қуёшнинг машрикдан чиқиб мағрибга ботиши доимо такрорланиб турадиган жараёндир. Даврий муддати йигирма тўрт соатдир. Эътибор берилса, бу ҳол улкан мўъжизадир, Аллоҳ таолонинг чексиз қудратига далилдир. Аллоҳ таоло томонидан жорий этилган бу интизомни ким ўзгартира олади? Аллоҳ таолонинг сифатларига шерикликни даъво қилиб, «Мен тирилтираман ва ўлдираман», деб айтиб, ҳаддидан ошаётган кофир подшоҳми? Агар қўлидан келса, даъвоси тўғри бўлса, мана, таклиф бўлди: Аллоҳнинг низомини бузсин-чи. Қуёшни мағрибдан чиқарсин-чи. Ҳолбуки:

«Бас, куфр келтирган лол қолди».

Чунки таклиф қилинган нарсани амалга ошириш қўлидан келмайди. Жим қолишдан бошқа иложи йўқ. Таслим бўлиб, иймон келтириш ўрнига, куфр келтириб, талашиб-тортишишди. Адолат йўлида юрмай, зулмни

ихтиёр қилди.

«Ва Аллоҳ золим қавмларни ҳидоятга солмас».

Ўлим ва ҳаётнинг сир-асрори ҳақида сўз кетиб турганда, шу маънони таъкидлаш учун яна бошқа бир қисса келтирилади:

У ЗОТНИНГ БУТЛАРНИ ПАРЧАЛАШЛАРИ

Бутлар ҳақидаги тортишувлардан биридан сўнг Иброҳим алайҳиссалом бутларни парчалаш ҳақидаги ниятларини амалга оширишга қарор қилдилар. Иброҳим алайҳиссалом нобакор қавмнинг додини бериш, бутларнинг қўлидан ҳеч вақо келмаслигини амалда исбот қилиш мақсадида бошқача тасарруф қилишга ўтдилар.

Бу тасарруфни Вас-саффот сурасида қуйидагича васф қилади:

«Бас, У юлдузларга бир назар солди.

Ва: «Албатта, мен беморман» деди» (88–89-оятлар).

Тафсирчи уламоларимиз келтиришларича, Иброҳим алайҳиссаломнинг қавмида маълум ва машҳур байрамлар бўлган. Улар байрамларда ўйин-кулги ва кайфу сафога чиқишар эди. Чиқишдан олдин эса, сохта худолари ҳузурига турли мева-чевалар қолдириб кетишар эди. Ўйин-кулги ва кайфу сафодан кейин келиб, ўша таомларни муборак таом сифатида қайтариб олишар эди.

Қавмининг тўғри йўлга юришидан умиди узилганидан кейин Иброҳим алайҳиссалом ўзларича бир режа тузиб, мазкур байрам кунини кутдилар. У зот қавмидан кўрган нобакорлик, саркашликлар оқибатида юраклари жуда сиқилган, ҳузур-ҳаловатларини йўқотган, қавмлари учун қайғуриб ноқулай ҳолатга тушиб қолган эдилар.

Байрамга отланиб чиққан қавм аъзолари Иброҳим алайҳиссалом ҳузурларига келиб, у зотни ўзлари билан байрамга чиқишларини сўрашди. Шунда:

«Бас, У юлдузларга бир назар солди...»

Ҳалиги одамларга жавоб беришдан олдин, худди ибодатхонадаги бошқа одамлар каби, осмонга ўзига хос бир назар солди. Бу ҳолатлари суҳбатдошларида, у осмондаги юлдузлардан бирор нарсани билиб олди, шекилли, деган гумон пайдо қилиши мумкин эди.

«Ва: «Албатта, мен беморман», деди».

Юраги сиқилавериб, ноқулай ҳолатга тушиб қолганини, қавмига куявериб, қалби дардга тўлганини билдирди. Шошилиб турган одамлар бу гапдан кейин дарҳол Иброҳим алайҳиссаломни қолдириб, йўлларида давом этишди.

«Дарҳол, ундан юз ўгириб юриб кетдилар» (90-оят).

Улар кетишганидан сўнг Иброҳим алайҳиссалом олдилари таомга тўла сохта худолар билан ибодатхонада ёлғиз ўзлари қолдилар.

«Бас, тезда уларнинг худоларига бурилди ва: «Қани, емайсизларми?!»

Сизга нима бўлди?! Гапирмайсизлар?!» деди (91–92-оятлар).

Иброҳим алайҳиссалом дарҳол мушрикларнинг ибодатхонасидаги бут ва санамларига қараб, уларнинг олдидаги, одамлар қўйган таомларни кўрсатиб:

«Қани, емайсизларми?!» дедилар.

Бундай дейишлари ўша сохта худолар ва уларни худо деб юрган жохил мушриклар устидан истехзо эди. Олдига қўйилган таомни ҳис қила олмайдиган бут ва санамни худо деб унга сиғиниш, илтижо қилиш, ундан ёрдам сўраб, мағфират кутиш инсоният учун уят бир ҳолдир.

Иброҳим алайҳиссаломнинг гапига бут ва санамлар лом-мим дея олмай туравердилар. Иброҳим алайҳиссалом сўзларида давом этиб:

«Сизга нима бўлди?! Гапирмайсизлар?!» деди».

Эй худолар! Сизга нима бўлди ўзи?! Жим турибсиз?!

Савол берса ҳам жавоб бермайсизлар?

«Сўнг уларга яқинлашиб, ўнг қўл билан ура бошлади» (93-оят).

Яъни, Иброҳим алайҳиссалом бут ва санамларга яқинлашиб, уларни ўнг қўлидаги болта билан уриб синдира бошлади.

«Бас, уларни парча-парча қилиб ташлади. Магар энг каттасини, шоядки, унга қайтсалар, деб қолдирди (Анбиё сураси, 58-оят).

Иброҳим алайҳиссалом ҳамма бутларни парча-парча қилиб ташладилар ва энг катта бутга тегмасдан қолдириб қўйдилар. Бу хабарни эшитган қавм:

«У томон шошиб, бир-бирларини туртиб келишди» (Анъом сураси, 94-оят).

Мушриклар Иброҳим алайҳиссалом томон шошиб-пишиб, тезроқ бориш учун бир-бирларини туртишиб-суришиб етиб келишди.

Қавм байрамдан қайтиб келиб, бутларини парчаланган ҳолда кўриб, даҳшатга тушди ва:

«Улар: «Бизнинг худоларимизга ким бундай қилди?! Албатта, у золимлардандир!» дедилар (Анъом сураси, 59-оят).

Бу саволга жавоб излай бошладилар. Ана ўшандагина худолари ҳақида уларга ёқмайдиган гап айтиб юрган Иброҳим исмли йигит эсларига келди.

«Улар: «Уларни эслаб юрган бир йигитни эшитган эдик, уни Иброҳим, деб айтиларди», дедилар» (Анъом сураси, 60-оят).

Яъни, худоларимизни ёмонлик ила эслаб юрган бир йигит ҳақида эшитган эдик. Унинг исми Иброҳим эди. Эҳтимол, бу ишни ўша Иброҳим қилгандир, дейишди.

«Улар: «Уни одамлар кўзи олдига олиб келинглар. Шоядки, гувоҳ бўлсинлар», дедилар (Анъом сураси, 61-оят).

Мушриклар худоларини синдирган кишининг адабини бериб қўйишга қарор қилдилар. Улар бу жазо чорасининг бошқа одамлар кўзи олдида бўлишини афзал кўрдилар. Шоядки, бошқалар кўриб, ибрат олиб, бундан кейин ҳеч ким худоларимизга қўл теккизмаса, деб ўйладилар. Ва ниҳоят Иброҳим алайҳиссаломни одамлар қошига келтириб, сўроқ қила бошладилар.

«Улар: «Худоларимизга буни сен қилдингми, эй Иброҳим?!» дедилар (Анъом сураси, 62-оят).

Яъни, худоларимизни парча-парча қилиб ташлаган сенмисан, дедилар.

Уларнинг бу саволига жавобан:

«У: «Йўқ, буни манави, уларнинг каттаси қилди. Агар гапирадиган бўлсалар, улардан сўраб кўринглар», деди (Анъом сураси, 63-оят).

Иброҳим алайҳиссалом: «Йўқ, бу ишни ўша худоларингизнинг каттаси қилди, ҳамма кичик худоларни синдириб ташлаб, ўзи бутун қолди. Агар менга ишонмасангизлар, гапирадиган бўлсалар, уларнинг ўзларидан сўраб кўринглар», дедилар.

Иброҳим алайҳиссаломнинг бу гапларида ҳар қандай жоҳилнинг ҳам ҳушини жойига келтирадиган ҳақиқат бор эди. Бутлар худо бўлса, қандай қилиб парча-парча бўлиб кетадилар? Қандай қилиб ўзларини ким синдирганини айтиб бера олмайдилар?

Эй мушриклар, сизлар бутларга худо деб сиғинмоқдасизлар. Лекин парчаланиб кетадиган нарса худо бўла оладими? Ўзини ким синдирганини айтиб бера олмайдиган нарса худо бўла оладими?

Иброҳим алайҳиссаломнинг бу гаплари мушриклар қавмига таъсир қилди.

«Бас, улар ўзларига келдилар ва: «Албатта, сизлар ўзингиз золимдирсизлар», дедилар (Анъом сураси, 64-оят).

Иброҳим алайҳиссаломнинг мантиқли саволларидан кейин мушриклар ўзларига келдилар. Ҳеч нарса қўлидан келмайдиган бутларни «худо» деб юрганлари нотўғри эканлигини тушундилар ва бир-бирларига:

«Албатта, сизлар ўзингиз золимдирсизлар», дедилар.

Ҳақиқий Аллоҳ ҳаққига зулм қилиб, ўзингиз ясаб олган бутларни худо деб юрибсиз, дедилар.

«Сўнгра яна бошлари айланиб: «Сен, батаҳқиқ, буларнинг гапирмаслигини билар эдинг!» дедилар (*Анъом сураси, 65-оят*).

Ақли жойида одам мушрик бўлармиди? Ақли кирганда ҳақиқатни тан олишди. Ақли кетиб, яна эски ҳолларига қайтдилар ва Иброҳим алайҳиссаломга ҳужумни давом эттирдилар:

«Сен, батаҳқиқ, буларнинг гапирмаслигини билар эдинг!» дедилар.

Шу тарзда Иброҳим алайҳиссаломга осилиб кетишди. Сен худоларимизнинг гапирмаслигини олдиндан билар эдинг. Яна нимага бизларга, агар улар гапирадиган бўлсалар, ўзларидан сўранглар, деяпсан, деб дўқ уришди.

Шунда, Иброҳим алайҳиссалом ҳам очиқчасига ўтдилар:

«У: «Сиз, Аллоҳни қўйиб, ҳеч манфаат ҳам, зарар ҳам бермайдиган нарсага ибодат қиласизми?!»

Сизга ҳам, Аллоҳни қўйиб, ибодат қилаётган нарсаларингизга ҳам суф-э! Ахир, ақл юритиб кўрмайсизларми?!» деди (*Анъом сураси, 66–67-оятлар*).

Яъни, ўйлаб кўрмайсизларми? Буларнинг нимасига сиғиняпсиз ўзи?! Булар сизга фойда ҳам бермаса, зиён ҳам етказа олмаса, нима учун фойда берадиган, зиён етказа оладиган Аллоҳни қўйиб, буларга топинмоқдасизлар?! Сизга ҳам суф! Аллоҳни қўйиб ибодатини қилаётган «худо»ларингизга ҳам суф! Ақл юритиб кўрмайсизларми?!

Ақл ва мантиқ бобида мағлубиятга учраган мушрик қавм, одатдагидек, ўз рақибини жисмоний йўқ қилиш йўлига ўтдилар.

«Улар: «Уни куйдиришлар! Агар (бир иш) қиладиган бўлсангиз, худоларингизга ёрдам беринг!» дедилар» (*Анъом сураси, 68-оят*).

Яъни, мушриклар бир-бирларига, Иброҳимни куйдириб, худоларингизга ёрдам беринглар, Иброҳимни куйдириб юборишингиз худоларингизга ҳақиқий ёрдам бўлади, дедилар.

Лекин улар гапларида катта нуқсон борлигини, бу талаблари худоларининг сохта эканини исбот этишини ўйлаб кўришмас эди. Бандасининг ёрдамига муҳтож худо қандай қилиб худо бўлиши мумкинлиги устида фикр юритишмас эди.

«ЭЙ ОЛОВ, СЕН ИБРОҲИМГА САЛҚИН ВА САЛОМАТЛИК БЎЛ!»

Нобакор қавм Иброҳим алайҳиссаломнинг юкоридаги гапларидан тўғри хулоса чиқариб олмади. Кофирларнинг доимий одатлари бўйича, ақлий ва мантикий баҳсда енгилганларидан кейин куч ишлатишга ўтишди.

«Улар: «Унинг учун (ўчоқ) бино қилинлар, бас, уни гулханга отинлар!»-дедилар» (*Анъом сураси, 97-оят*).

Жиноятчи мушрик қавм бир-бирларига, Иброҳимни жазолаш учун катта гулхан ёқадиган жой қуришлар, унга олов ёқиб, Иброҳимни гулханга отинлар, дейишди. Хуллас, мушриклар катта гулхан ёқиб, Иброҳим алайҳиссаломни ўша гулханга отдилар.

«Биз: «Эй олов, сен Иброҳимга салқин ва саломатлик бўл!» дедик» (*Анбиё сураси, 69-оят*).

Олов Иброҳим алайҳиссаломга салқин бўлди, саломатлик бўлди ва унга ҳеч қандай озор ёки зарар

етмади.

Аслида, Аллоҳ таоло оловга куйдириш хусусиятини берган. Ёнишга қобилиятли нарсага қачон олов тегса, ёнади. Буни кўрган одамлар, олов фалон нарсани ёндирди, дерлар. Аслида, олов бир сабаб, ҳақиқатда эса, Аллоҳ ёндирган бўлади. Чунки бу дунёда ҳамма нарса Аллоҳнинг амри ила бўлади. Агар ёндириш оловнинг иши бўлса, ҳамма нарсани ёндириши керак эди. Лекин кўпгина нарсаларга олов тегса ҳам, ёнмайди. Шунингдек, ёнишга лаёқатли айрим нарсалар ҳам Аллоҳ хоҳламаса, ёнмай қолади. Бундай ғайритабиий ҳолатлар одамларда олов ёндиради, деган нотўғри фикр ўрнига олов Аллоҳ хоҳласа ёндиради, деган тўғри тушунча пайдо бўлиши учун содир қилинади.

Одатда, олов одамни ҳам ёндиради. Шу боис мушриклар, Иброҳимни оловга ташласак, ёниб кетади, ундан қутуламиз, деб ўйлаб, у кишини оловга отдилар. Лекин оловга ёндириш хусусиятини берган зот унга:

«Эй олов, сен Иброҳимга салқин ва саломатлик бўл!»
деб амр этди.

Шунда оловнинг куйдириш хусусияти йўқолиб, ўрнига салқинлик хусусияти келди. Олов Иброҳим алайҳиссалом учун нафақат салқинлик, балки саломатлик ҳам бўлди. Агар олов фақат салқинлик бўлиб қолса, у кишига бошқа озор етиши мумкин эди. Лекин Аллоҳнинг амри ила ҳам салқинлик, ҳам саломатлик бўлди. Ҳеч бир зарар етмади.

«Улар у(Иброҳим)га ёмонлик ирода қилган эдилар. Биз уларни энг зиёнкорлар қилиб қўйдик» (*Анбиё сураси, 70-оят*).

Мушриклар Иброҳимга ёмонликни ирода қилиб, уни оловда куйдириб юбормоқчи бўлган эдилар. Биз Иброҳимни сақлаб қолдик. Мушрикларни эса, зиёнга учратдик. Уларни мислсиз азобга дучор қилдик.

ҲИЖРАТ

Бу ишлардан кейин Иброҳим алайҳиссалом бошқача йўл тутишга қарор қилди.

«У: «Албатта, мен Роббимга боргувчиман. У мени ҳидоят қилур *(Вас-саффот сураси, 99-оят).*

Яъни, мен бу жойларни ташлаб, Роббим амр этган ерларга ҳижрат қиламан. Унинг Ўзи мени тўғри йўлга ҳидоят қилади, деди.

Аллоҳ таолонинг йўлида юриш ҳақидаги даъватлар, тушунтиришлар ва баҳслар отага ҳам, қавмга ҳам таъсир қилмади. Улар бу ваъз-насихат ва даъватлардан фойда олиш ўрнига зулмни кучайтирдилар. Даъватчига турли ёмонликлар қилдилар. Уни ҳам ўзларининг ботил йўллариغا юргизмокчи бўлдилар.

Охир-оқибат уни жисмонан йўқ қилишга уриндилар. Чунки унинг тирик юриши ўша нобакор қавм учун катта таҳлика эди. Оддий халқ унинг орқасидан кетиб қолишидан кўрқардилар. Ана шунда Иброҳим алайҳиссалом:

«Албатта, мен Роббимга боргувчиман», деб дину диёнат учун ҳижратга кетишни афзал кўрди.

У зот соф ниятини тушунмаган нобакор қавмдан, эски одатларни тарк этишни хоҳламаётган золимлардан воз кечишни хоҳлади. Фақат Аллоҳ таоло билан қолиш, фақат Аллоҳ таолодангина ёрдам сўраш ва фақат Аллоҳ таоло айтганидек яшашни ихтиёр қилди. Шунинг учун ҳам, ишонч билан:

«У мени ҳидоят қилур».

Аллоҳ таоло Ўзи мени тўғри йўлга ҳидоят қилади. Икки дунё саодатига элтувчи йўлга бошлайди, деди.

Қатода розияллоҳу анҳунинг айтишларича, Иброҳим алайҳиссалом халойиқлардан биринчи бўлиб Сора онамиз билан Шом ерларига ҳижрат қилган зотдирлар.

Шундай қилиб ҳижрат юзага келди. Бир ҳолатдан иккинчи бошқа бир ҳолатга ажраб чиқилди. Турли-туман алоқалар ва боғланишлар бутунлай тарк этилиб, улардан ажраб, фақат битта алоқа, битта боғланиш, яъни, Аллоҳ таоло билан алоқа ва боғланиш қолди.

Шу пайтгача Иброҳим алайҳиссалом фарзанд кўрмаган эди. Ҳижрат ёлғизлигида Аллоҳ таолодан фарзанд сўради.

«Роббим, менга солиҳлардан ато эт» деди.

Бас, Биз унга бир ҳалим ўғилнинг хушхабарини бердик» (*Вас-Сафот* сураси, 100–101-оятлар).

Ёши бир жойга бориб қолган, бегона юртларда муҳожир бўлиб юрган бефарзанд одам учун жуда буюк бир хушхабар эди бу. Узоқ давом этган фарзандсизликдан кейин фарзандли бўлиш қанчалик бахт! Узоқ давом этган фарзандсизликдан сўнгра, айниқса, ўғиллик бўлиш қанчалик бахт! У ўғилнинг ҳалим бўлиши қанчалик бахт! Бу фарзанд Исмоил эди!

Аммо ўша ҳалим ўғил дунёга келгунча ҳали олдинда анчагина воқеалар бор эди.

2781- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ

النَّبِيُّ σ قَطُّ إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ ثِنْتَيْنِ فِي ذَاتِ اللَّهِ : قَوْلُهُ إِنِّي سَقِيمٌ ،

وَقَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا ، وَوَاحِدَةً فِي شَأْنِ سَارَةَ فَإِنَّهُ قَدِمَ أَرْضَ

جَبَّارٍ وَمَعَهُ سَارَةُ وَكَانَتْ أَحْسَنَ النَّاسِ فَقَالَ لَهَا: إِنَّ هَذَا الْجَبَّارُ إِنْ

يَعْلَمُ أَنَّكَ امْرَأَتِي يَغْلِبْنِي عَلَيْكَ فَإِنْ سَأَلَكَ فَأَخْبِرِيهِ أَنَّكَ أُخْتِي فَإِنَّكَ

أُخْتِي فِي الْإِسْلَامِ فَإِنِّي لَا أَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ مُسْلِمًا غَيْرِي وَغَيْرِكَ فَلَمَّا

دَخَلَ أَرْضَهُ رَأَاهَا بَعْضُ أَهْلِ الْجَبَّارِ أَتَاهُ فَقَالَ لَهُ: لَقَدْ قَدِمَ أَرْضَكَ

امْرَأَةً لَا يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تَكُونَ إِلَّا لَكَ ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا فَأُتِيَ بِهَا فَقَامَ
إِبْرَاهِيمُ ۝ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ لَمْ يَتِمَّاكَ أَنْ بَسَطَ يَدَهُ
إِلَيْهَا فَقَبِضَتْ يَدَهُ قَبْضَةً شَدِيدَةً فَقَالَ لَهَا: ادْعِي اللَّهَ أَنْ يُطْلِقَ يَدِي
وَلَا أَضْرُكَ فَفَعَلْتَ فَعَادَ فَقَبِضَتْ أَشَدَّ مِنَ الْقَبْضَةِ الْأُولَى ، فَقَالَ لَهَا
مِثْلَ ذَلِكَ فَفَعَلْتَ ، فَعَادَ فَقَبِضَتْ أَشَدَّ مِنَ الْقَبْضَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ فَقَالَ
لَهَا: ادْعِي اللَّهَ أَنْ يُطْلِقَ يَدِي فَلَكَ اللَّهُ أَنْ لَا أَضْرُكَ فَفَعَلْتَ وَأُطْلِقَتْ
يَدُهُ وَدَعَا الَّذِي جَاءَ بِهَا فَقَالَ لَهُ: إِنَّكَ إِنَّمَا أَتَيْتَنِي بِشَيْطَانٍ وَلَمْ تَأْتِنِي
بِإِنْسَانٍ فَأَخْرِجْهَا مِنْ أَرْضِي وَأَعْطِهَا هَاجِرًا قَالَ فَأَقْبَلَتْ تَمْشِي فَلَمَّا
رَأَاهَا إِبْرَاهِيمُ ۝ انْصَرَفَ فَقَالَ لَهَا: مَهَيْمَ قَالَتْ: خَيْرًا كَفَّ اللَّهُ يَدَ
الْفَاجِرِ وَأَخَذَ خَادِمًا . قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَتِلْكَ أُمُّكُمْ يَا بَنِي مَاءِ
السَّمَاءِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَرِيٍّ .

2781. *Абу Хурайра розияллоху анҳудан ривоят қилинади:*

«Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Иброҳим пайғамбар алайҳиссалом ҳеч ёлғон гапирмаган. Фақат учта кизб бўлган. Иккитаси Аллоҳнинг зотида: «Мен беморман», деган гапи ва «Йўқ, буни манави, уларнинг каттаси қилди», деган гапи. Биттаси Сора ҳақида. Бас, у киши бир жабборнинг ерига борди. У зот билан Сора ҳам бор эди. У(Сора) одамларнинг гўзали эди. У зот унга:

«Албатта, мана бу жаббор сени менинг хотиним эканингни билса, сен учун мендан устун бўлади.

Шунинг учун, агар сендан сўраб қолса, менинг синглим эканингни айтгин. Албатта, сен менинг Ислолдаги синглимсан. Албатта, мен ер юзида мен ва сендан бошқа мусулмон борлигини билмайман», деди.

Улар ўша ерга кирганларида уни жабборнинг аҳлидан баъзилари кўриб қолиб унинг олдига бориб:

«Сенинг ерингга бир аёл келди. У сендан ўзгага муносиб эмас», деди.

У одам юборди. Уни олиб келишди.

Иброҳим алайҳиссалом намозга турди.

У(Сора) унинг олдига кирганда ўзини тута олмай қўлини унга узатди. Бас, қўли қаттиқ тиришиб қолди. Шунда унга:

«Аллоҳга дуо қил. Қўлимни қўйиб юборсин. Сенга зарар етказмайман», деди. У (айтганини) қилди. У(жаббор) яна (ёмонликка) қайтди. Яна қўли аввалгидан ҳам қаттиқроқ тиришиб қолди. Унга яна аввалги гапини қайтарди. У (айтганини) қилди. У(жаббор) яна (ёмонликка) қайтди. Шунда унга:

«Аллоҳга дуо қил. Қўлимни қўйиб юборсин. Аллоҳга қасам! Сенга зарар етказмайман», деди. У (айтганини) қилди. Бас, унинг қўли бўшади. Уни олиб келганни чақириб:

«Сен менга шайтонни олиб келибсан! Одамни олиб келмабсан! Уни менинг еримдан чиқариб юбор! Унга Ҳожарни бер!», деди.

У юриб кетди. Иброҳим алайҳиссалом уни кўриб (намозни) битирди ва:

«Нима гап?!» деди.

«Яхшилик! Аллоҳ фожирнинг қўлини тийди! Хизматчи ҳам берди», деди.

Абу Ҳурайра:

«Ана ўша сизнинг онангиз бўлади. Эй, осмон суви фарзандлари!» деди.

Муслим ва Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдаги «жабборнинг еридан» мурод Миср. Иброҳим алайҳиссалом Сора онамиз билан Мисрга ҳижрат қилган вақтларида у ерга бир золим подшоҳлик қилар эди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Фақат учта ёлғон бўлган. Иккитаси Аллоҳнинг зотида; «Мен беморман», деган гапи ва «Йўқ, буни манави, уларнинг каттаси қилди», деган гапи. Биттаси Сора ҳақида», деган гапларидан зинҳор ва зинҳор Иброҳим алайҳиссалом умрларида уч марта ёлғон гапирган эканлар деган фикр келиб чиқмаслиги керак. Бу ердаги «ёлғон»да сиртидан ёлғон бўлиб кўринган, аслида бошқа тарафга буриб юборса бўладиган гаплар кўзда тутилган.

Эсимизда бўлса, Иброҳим алайҳиссалом «Мен беморман», деган гапни мушриклар у кишини байрамга бирга боришга таклиф қилганларида айтган ва сиртдан жисмоний беморлик тушинилса ҳам аслида руҳий қийин ҳолат кўзда тутилган эди.

«Йўқ, буни манави, уларнинг каттаси қилди», деган гапни эса, парчаланиб ётган бутларни кўрган бутпараст қавм бизнинг олиҳаларимизни ким бундоқ қилди, деганларида айтган эдилар. Унда агар буларни худо деган гапингиз тўғри бўлса, «буни манави, уларнинг каттаси қилди», деган маъно бор эди. Албатта, бу ёмон, гуноҳ маънодаги ёлғон доирасига кирмаслиги ҳаммага маълум.

Сора ҳақидаги «ёлғон»нинг нима эканлиги ушбу ривоятнинг ўзида баён қилиб берилмоқда.

«Бас, у киши бир жабборнинг ерига борди. У зот билан Сора ҳам бор эди. У(Сора) одамларнинг гўзали эди. У зот унга:

«Албатта, мана бу жаббор сени менинг хотиним эканингни билса сен учун мендан устун бўлади. Шунинг учун агар сендан сўраб қолса менинг синглим

эканингни айтган. Албатта, сен менинг Ислондаги синглимсан. Албатта, мен ер юзида мен ва сендан бошқа мусулмон борлигини билмайман», деди».

Демак, бу ерда сиртдан насаб бўйича сингиллик бўлиб кўринса ҳам аслда дин қардошлиги кўзда тутилган. Бу ҳам, албатта, ёлғонга кирмайди.

Абу Ҳурайра розияллоху анҳунинг **«Ана ўша сизнинг онангиз бўлади. Эй осмон суви фарзандлари!»** деган сўзлари арабларга қаратилгандир. Арабларнинг насаблари маълум бўлганидан шундоқ дейилар экан.

Қиссанинг давоми шуки, Сора онамиз золим подшоҳ ўзларига совға қилган Ҳожар исмли чўрини эрлари Иброҳим алайҳиссаломга совға қилдилар. У киши, ўзларининг туғмасликларини бир оз бўлса ҳам эсдан чиқариш учун, эрлари бошқа аёл билан ҳам турмуш қилиб кўришини ўйлаган бўлсалар ажаб эмас. Ҳожар онамиз хомиладор бўлиб Исмоилни туғдилар. Ўша вақтда Иброҳим алайҳиссалом 86 ёшда эканлар.

Аллоҳ таоло ирода қилган ҳикматга биноан Сора онамизнинг рашклари кўзиди. Иш охири бориб Ҳожар онамизни гўдаги билан бошқа томонга олиб бориб кўйишга келишилди.

ГИЁҲСИЗ ВОДИЙГА ЗУРРИЁТНИ ЖОЙЛАШТИРИШ

Иброҳим алайҳиссалом йўл юриб, йўл юрсалар ҳам мўл юриб ҳозирги Каъбаи Муаззаманинг ўрнига Ҳожар онамиз билан гўдак Исмоилни қолдириб, ортларига қайтдилар. Маълум бир жойга етиб, Зот она-болани кўрадиган, улар эса у зотни кўрмайдиган жойда туриб, Аллоҳ таолога илтижо ила қуйидаги дуони қилдилар:

«Эй Роббимиз, ҳақиқатда, мен ўз зурриётимдан, Сенинг Байтул Ҳароминг ёнига, гиёҳсиз водийга

жойлаштирдим. Эй Роббимиз, намозни тўқис адо этишлари учун. Бас, Ўзинг одамлардан баъзиларининг қалбларини уларга талпинадиган қилгин ва уларни мевалардан ризқлантиргин. Шояд шукр қилсалар» *(Иброҳим сураси, 37-оят).*

Иброҳим алайҳиссалом ўз зурриётидан бўлмиш Исмоил алайҳиссаломни Аллоҳнинг Байтул Ҳароми ёнига, ўсимликсиз водийга жойлаштиришларининг бош сабабини намоз демоқдалар.

«Эй Роббимиз, намозни тўқис адо этишлари учун»

Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳга ибодат қилишлари, намозни тўқис адо этишлари учун зурриётларидан баъзисини машаққатларга тўла, сувсиз, гиёҳсиз, иссиқ чўлнинг ўртасига жойлаштирдилар.

Одатда одамлар гиёҳсиз чўлларга боришни истамайдилар. У ердаги машаққатлардан кўрқадилар. Эй Роббимиз:

«Бас, Ўзинг одамлардан баъзиларининг қалбларини уларга талпинадиган қилгин»

Уларнинг қалблари доимо, ўша мен зурриётимдан баъзисини жойлаштирган, Байтул Ҳаром ёнидаги водийга талпиниб турадиган бўлсин.

«ва уларни мевалардан ризқлантиргин».

Яна ўша зурриётимни ва улар билан бирга ўша ерда яшаётганларни мевалардан ризқлантиргин.

«Шояд шукр қилсалар», деб дуо қилдилар.

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломнинг бу дуоларини қабул этди. Мазкур юртни, Ҳароми Шарифни омонлик юрти қилиб қўйди. Унинг омонлигига таҳдид соладиганларни ҳалок қилди. У ердагилар Аллоҳга ибодатни тўғри қилиб, намозни тўқис адо этганларида, омонликка қўшиб тўқчиликни ҳам берди. Мусулмон бўлган одамлар қалбини ўша томонга талпиниб турадиган этиб қўйди. У жойнию аҳолисини, ерларида ҳеч нарса

ўсмаслигига қарамасдан, турли мевалар билан ризқ-лантириб қўйди.

Иброҳим алайҳиссалом ҳар замонда келиб оилаларидан хабар олиб турдилар. Исмоил ҳам ўсиб, улғайиб борди.

Кейин нима бўлганини Вас-Саффот сурасининг қуйидаги оятларидан билиб оламиз:

ҚУРБОНЛИК ҚИЛИШ

«Бас, қачонки (бола) унинг ўзи билан бирга юрадиган бўлганида: «Эй ўғилчам, мен тушимда сени сўяётганимни кўрмоқдаман, боқиб кўр, нима дерсан?» деди. У: «Эй отажон, сенга амр этилганни бажар, иншааллоҳ, мени сабр қилгувчилардан топурсан», деди» (102-оят).

Бу ояти қаримадаги ота-бола ўртасидаги биргина савол ва биргина жавоб инсоният тарихида Аллоҳ йўлида кўрсатилган фидокорликнинг энг юксак намуналаридан биридир. Аллоҳ таолога нисбатан одобнинг энг юқори чўққиси саналади. Аллоҳ таолонинг йўлида ҳеч нарсани аямасликнинг энг юксак намунаси.

Умр бўйи жоҳил, мушрик, Аллоҳни тан олмаган, нобакор бир қавм томонидан турли жафолар чеккан, ҳатто катта гулханга отилган яқинларини, уй-жойини, барча манфаатларини тарк этиб, бошқа юртга ҳижрат қилган Иброҳим алайҳиссаломга ёши улғайиб, фарзанд кўришдан умиди узилган бир пайтда Аллоҳ таоло у зотга ҳалим бир ўғил берди. Иброҳим ўғлини кўз қорачиғидек авайлаб-асраб ўстирди. Фарзанд ота-онасининг кўз қувончи бўлиб ўсиб борди. Ота боласини кўриб қувонар эди.

«Бас, қачонки (бола) унинг ўзи билан бирга юрадиган бўлганида...»

Ёлғиз ўғил Иброҳим алайҳиссалом билан бирга

юрадиган бўлиб, отасининг ёнига кирган чоғда, тафсирчи уламолар айтишларича, ўн уч ёшга тўлганида, ота боласига қараб:

«Эй ўғилчам, мен тушимда сени сўяётганимни кўрмоқдаман, боқиб кўр, нима дерсан?» деди.

Кексайиб қолганда кўрган жигарбандини отанинг ўзи сўймоқчи! Аллоҳнинг йўлида сўймоқчи! Тушида шуни кўрибди. Ота тушини Аллоҳнинг амри деб қабул қилди. Чунки Пайғамбарларнинг туши ваҳийдир. Бир марта эмас, бир неча бор кўрибди, шунинг учун ҳам жигарбандига: «Сени сўяётганимни кўрмоқдаман», деди, кўрдим, демади. Бу иш Аллоҳ учун ҳижрат қилган одамга катта синов эди. Умр бўйи дину диёнат йўлида турли синовлардан ўтиб келган кишига яна бир бор улкан синов рўбарў бўлди. Қариганида топган гулдай жигаргўшасини, эндигина ёнига кириб, ўзи билан бирга юрадиган бўлганида ўз қўли билан сўйиши керак эди.

Мўмин, мухлис банда Иброҳим алайҳиссалом бу ишни ўзига хос босиқлик, хотиржамлик ва ишонч билан қабул қилиб олди. Иккиланмади, қандай бўлар экан, деб ўйлаб ўтирмади, қутулиш учун бошқа чора изламади.

Лекин масаланинг иккинчи томони бор эди. Сўйилиши лозим бўлган қурбонлик ҳам одам эди. Жони бор, қони бор, эс-ҳуши, ақли бор эди. Иброҳим алайҳиссалом фарзандидаги шу жиҳатларни ҳисобга олиб, Исмоилнинг бу ишга қанчалик тайёрлигини синаб, унга маслаҳат солди.

«Эй ўғилчам, мен тушимда сени сўяётганимни кўрмоқдаман, боқиб кўр, нима дерсан?» деди.

Ҳа, бу нафақат отанинг ўзига, балки боласига ҳам синов эди. Ота узоқ умри давомида кўпгина синовлардан ўтган. Ўғил эса, энди биринчи бор жиддий синовга рўбарў бўлаётган эди. Шу билан бирга, ўғил Аллоҳ таоло у туғилишидан олдин хабар бериб қўйганидек ҳалим ўғил эди. Ҳар қандай оғирликни ҳам чидам билан қарши олишга

тайёр фарзанд эди. Шундай бўлди ҳам,

«У: «Эй отажон, сенга амр этилганни бажар, иншааллоҳ, мени сабр қилгувчилардан топурсан», деди».

Эй отажон! Сенга мени сўйиш амр қилинган бўлса, мени сўй; болажонимни сўйсам, у нима қилар экан, деб ўйлаб ўтирма; мен Аллоҳ хоҳласа, сабр этаман, сабр қилувчи бандалардан бўлишга ҳаракат қиламан, деди.

Нақадар буюк жасорат! Нақадар улкан одоб! Нақадар Аллоҳнинг амрига ажойиб итоат!

«Икковлари таслим бўлиб, уни пешонасича ётқизганида.

Биз унга нидо қилдик: «Эй Иброҳим!

Батаҳқиқ, сен тушни тасдиқ қилдинг! Албатта, Биз гўзал иш қилгувчиларни мана шундай мукофотлаймиз» (103–105-оятлар).

Ота-бола куруқ гап билангина кифояланмадилар фидокорликларини оғзидагина бажармадилар. Амалга ўтдилар.

Ота-бола:

«Икковлари таслим бўлиб...»

Аллоҳнинг амрига бўйсуниб, итоат қилиб, амрни адо этишга тайёр эканликларини тилда айтганларидан сўнг, уни амалга оширишга ўтдилар ва ота:

«уни пешонасича ётқизганида...»

Сўйиш вақтида кўз кўзга тушмасин деб болажонини ерга қаратиб ётқизиб, уни сўйишга шайланиб, бўйнига пичоқ тортаётган бир пайтда:

«Биз унга нидо қилдик: «Эй Иброҳим! Батаҳқиқ, сен тушни тасдиқ қилдинг!»

Сен тушингда кўрган амрни тасдиқлаб амалга оширдинг. Аллоҳнинг амрига таслим бўлиб, болангни сўйишга жазм қилдинг. Амрдан кўзланган мақсад ҳосил бўлди. У ҳам бўлса, бандаларнинг тамомила Аллоҳга

таслим бўлишлари эди. Ҳар бир ишда Аллоҳнинг амрига итоат этишлари, фақат Унинг розилигини кўзлаб иш қилишлари эди. Ана ўша мақсад амалга ошди. Аллоҳга бандаларнинг жони керак эмас. Аллоҳга бандаларнинг қони ҳам керак эмас.

Аллоҳ таоло: «Албатта, биз гўзал иш қилгувчиларни мана шундай мукофотлаймиз», деб унга марҳамат қилди.

Ҳа, Аллоҳ таоло пайғамбари Иброҳим алайҳиссаломга нидо қилиб, деди: «Эй Иброҳим, биз доимо гўзал иш қилган бандаларимизни сенга ўхшатиб мукофотлаймиз. Уларни турли синовлар учун танлаб олишимиз ҳам мукофотдир. Чунки шу синовлар орқали улар ажр-савобларга, олий мартабаларга эришадилар, бундан ортиқ мукофот борми? Сени ҳам ўғлингни қурбонлик учун сўйиш орқали синовга дучор қилдик. Юзаки қараганда, бу синов бало-офат ва мусибат бўлиб кўринади. Аммо, аслида эса, мукофотдир. Олий мақомларга эришиш омилидир. Шу синов бўлмаганида, сен қиёматгача фидокорлик тимсоли бўлиб қолмас эдинг. Ҳаммага ўрнак бўлмас эдинг. Илоҳий китобларда зикр қилинмас эдинг. Номинг ибодатларда тиловат этилмас эди».

«Албатта, бу очиқ-ойдин синовнинг айни ўзидир» (106-оят).

Яъни, Иброҳимга ўғлини қурбонликка сўйиш амри синовнинг айни ўзидир, бошқа нарса эмасдир. Бу синовдан у яхши ўтди. Унинг ўғли саломат қолди.

«Биз унинг ўрнига катта қурбонлик фидо қилдик» (107-оят).

Яъни, биз Исмоилнинг ўрнига жаннатдан чиқарилган катта бир қурбонликни фидо қилдик.

Иброҳим қурбонлик учун боласини сўйишга тайёрлигини билдирди. Уни ётқизиб, бўйнига пичоқ тиради. Аммо Аллоҳнинг мақсади Исмоилнинг қонини

окизиш бўлмагани учун пичоқ ўтмади. Шунда Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга юқоридаги нидони қилди ва Исмоил алайҳиссаломнинг ўрнига сўйиш учун жаннатдан катта бир кўчқорни ато этди. Иброҳим алайҳиссалом ўша кўчқорни қурбонликка сўйди. Бу ишлар Минода–ҳозир мусулмон ҳожилар қурбонлик сўядиган жойда бўлиб ўтди.

Инсоният тарихидаги ўша буюк фидокорлик ҳодисаси ҳар йили такрорланадиган ибодатга айланди. Ҳар йили мусулмонлар дунёнинг турли томонларидан келиб, бу қиссани ёдга оладилар. Бу улуғ фидокорлик қиссасини ўзлари қайтадан яшайдилар.

Иброҳим алайҳиссалом ва Исмоил алайҳиссаломдек Аллоҳнинг йўлида ҳар қандай қурбон беришга тайёр эканликларини тиллари, диллари ва амаллари билан изҳор этадилар. Фидокорлик аломати сифатида қурбонликлар сўядилар. Бу ҳаракатлари билан иймон байроғини янада юқори кўтардилар. Аллоҳга бўлган итоатларининг энг гўзал томонларини намоён қиладилар. Аллоҳга таслим бўлишни тажрибаларидан ўтказадилар.

Шу билан бирга, Аллоҳ таоло яна айтадики:

«Ва кейингилар ичида унинг учун (олқишлар) қолдирдик» (108-оят).

Дунё тургунча келадиган авлодлар уни мактаб-олқишлаб ўтадиган қилиб қўйдик.

«Иброҳимга салом бўлсин!» (109-оят).

Иброҳим алайҳиссаломга Аллоҳ салом айтмоқда! Саломини қиёматгача боқий мўъжизаси Қуръони Карим орқали эълон қилмоқда! Бу ҳол у зот алайҳиссаломнинг кадрлари нақадар юксаклигини яна бир бор кўрсатади.

БАЙТУЛЛОҲНИНГ ҚУРИЛИШИ

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга ва у зотнинг солиҳ амалли зурриётларига имомлик ваъда қилганини

аввал ўрганган эдик. Ўша имомликнинг кўринишларидан бири–Байтуллоҳни қуриш ва унга тегишли ишлар бўлди.

Имом Бухорий Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоху анхудан ривоят қилган узун қиссада, жумладан, шу иборалар ҳам бор:

«Иброҳим:

«Эй Исмоил, Аллоҳ менга бир иш буюрди», деди.

Исмоил:

«Роббингиз буюрган ишни адо этинг», деди.

«Сен ёрдам берасанми?»—деди.

«Ёрдам бераман», деди.

«Аллоҳ менга мана шу ерга уй қуришни буюрди», деб кичик тепалик ва унинг атрофини кўрсатди. Ана ўшанда Байтуллоҳнинг пойдеворини кўтара бошладилар. Ўғил тош таширдилар, ота қуардилар».

Бақара сурасида бу жараён қуйидагича ёритилади:

«Иброҳим билан Исмоил: «Эй Роббимиз, биздан қабул эт, албатта, Сенинг Ўзинг эшитгувчи, билгувчи зотсан», деб байтнинг пойдеворларини кўтараётганини эсла.

«Роббимиз, икковимизни Ўзингга мусулмон бўлганлардан қил ва зурриётимиздан ҳам Ўзинг-га мусулмон уммат қил, бизга ибодатларимизни кўрсат, тавбамизни қабул эт. Албатта, Сенинг Ўзинг тавбаларни кўплаб қабул этувчи, раҳмли зотсан».

«Роббимиз, уларга ўзларининг ичидан уларга оятларингни тиловат қилиб берадиган, китобни ва ҳикматни ўргатадиган, уларни поклайдиган Пайғамбар юбор. Албатта, Сенинг Ўзинг азиз ва ҳикматли зотсан» (127–129-оятлар).

Юқоридаги оятлар Байтуллоҳнинг қурилиш жараёнини жонлантириб кўз олдимизга олиб келади.

Ота-бола пайғамбарлар Аллоҳ таолонинг амрига бўйсуниб, дарҳол иш бошладилар. Қалблари тўла тақво

ила:

«Эй Роббимиз, биздан қабул эт, албатта, Сенинг Ўзинг эшитувчи, билгувчи зотсан», деб илтижо айлаб, дуо қилдилар. Бу жуда улкан мақомдир. Салафи солиҳлардан Вухайб ибн ал-Вард раҳматуллоҳи алайҳи ушбу оятни ўқиганларида йиғлаб туриб:

«Эй Роҳманнинг халили! Роҳманнинг байтининг пойдеворларини кўтариб турибсан-у, яна қабул бўлмай қолармикан, деб кўрқяпсанми?!» деган эканлар. Улкан қалблар, етишган шахслар ана шундай ҳассос бўладилар.

Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссалом Байтуллоҳни қураётган эканлар, фурсатни қулай билиб, кўнгилларидаги бошқа дуоларни ҳам қилиб олдилар:

«Роббимиз, икковимизни сенга мусулмон бўлганлардан қил...»

Ўзлари мусулмон бўла туриб, яна шу дуони қилиптилар. Ҳидоятда бардавом бўлиш учун Аллоҳдан ёрдам умиди. Бутун борлиғи ила Аллоҳга таслим бўлишдан ажрамаслик умиди. Ва улар, шу билан бирга, ўзларига насиб бўлган иймон неъматидан зурриётлари ҳам баҳраманд бўлишини тиламоқдалар:

«...ва зурриётимиздан ҳам Ўзингга мусулмон уммат қил», демоқдалар.

Ақида иши муҳим иш, у мўмин инсон учун энг аҳамиятли масаладир. Шунинг учун аввалги оятларда ҳарам аҳлига ризқ сўраган ота-бола пай-ғамбарлар энди зурриётларига Аллоҳдан иймон сўрамоқдалар.

Улар яна Аллоҳдан:

«Бизга ибодатларимизни кўрсат, тавбамизни қабул эт», деб сўраяптилар.

Биз, «ибодатларимизни» деб таржима қилган сўз арабчада «манасикана» дейилган. «Маносик» сўзи аслида «ибодат» маъносини англатса ҳам, урфда «ҳаж ибодатлари» маъносида ишлатилади. Шунинг учун, бу

дуода, мана, Сенинг уйингни қуряпмиз, энди уни ҳаж қилишни ҳам Ўзинг ўргат, деган маъно бўлади. Дуонинг охирида Аллоҳнинг уларни умидвор қилган сифатлари ҳам қўшиб айтиляпти:

«Албатта, Сенинг Ўзинг тавбаларни кўплаб қабул этгувчи, раҳмли зотсан».

Учинчи оятда Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссалом Аллоҳ таоло томонидан катта неъмат—зурриётларига ўз ичларидан пайғамбар юборишини сўрамоқдалар.

«Роббимиз, уларга ўзларининг ичидан уларга оятларингни тиловат қилиб берадиган, китобни ва ҳикматни ўргатадиган, уларни поклайдиган Пайғамбар юбор».

Ўша Пайғамбар уларга Аллоҳнинг оятларини тиловат қилиб беради. Китобни, яъни, Аллоҳнинг китобини ўргатади. Ўқишни, маъноларини, унга амал қилишни ва унга тааллуқли бошқа нарсаларни ўргатади. Ҳикматни ҳам ўргатади. «Ҳикмат»нинг маъноси «ҳар бир нарсани ўз жойига қўйиш» демакдир. Уламоларимиз «ҳикмат»дан мурод Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатлари, деганлар. Мазкур Пайғамбарнинг вазифаларидан бири уларни поклашдир. Яъни, ширк, куфр ва ёмон одатлардан поклашдир.

Аллоҳ таоло Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломнинг дуоларини кўп асрлардан сўнг истижобат қилиб, Муҳаммад алайҳиссаломни пайғамбар қилиб юборди. У зот Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломнинг зурриётларидан бўлиб, дуодаги барча сифатлар у зотда мужассам.

Чин дилдан қилинган дуо, албатта, қабул бўлади. Лекин қабул қилгувчи Зот қачон хоҳласа, ўшанда қабул қилади. Одамлар буни тушунмай шошилади, ноумид бўлади, холос.

ҲАЖНИНГ БОШЛАНИШИ

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга фақат Байтуллоҳни куриш шарафинигина бермади. Балки уни куришдан асосий мақсад бўлган ҳаж ибодатини йўлга қўйишдек буюк бахтни ҳам айни ўша зотга раво қўрди.

Ана ўша инсоният тарихидаги энг улкан ҳодисалардан бири қандай кечганлигини Ҳаж сурасининг ушбу оятларидан ўрганамиз:

«Биз Иброҳимга Байтнинг жойини белгилаб бериб: «Менга ҳеч нарсани шерик қилма, Байтимни тавоф қилгувчилар, (ибодатда) қоим тургувчилар ҳамда рукуъ, сужуд қилгувчилар учун поклагин.

Одамларни ҳажга чақир, улар сен томон пиёда, узоқ-узоқ йўллардан юриб, озиган уловлар устида келсинлар.

Ва ўзларига бўладиган манфаатларга шохид бўлсинлар. Маълум кунларда уларга ризқ қилиб берган чорва ҳайвонларини (сўйишда) Аллоҳнинг исмини зикр қилсинлар. Бас, улардан енглар ва бечора ва фақирларга ҳам егизинглар.

Сўнгра ўзларидаги қирларни кетказсинлар, назрларига вафо қилсинлар ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар», деганимизни эсла (26–29-оятлар).

Демак, Байтуллоҳни куриш иши Аллоҳ таолонинг Ўзининг бевосита кўрсатмалари асосида бўлган.

«Биз Иброҳимга Байтнинг жойини белгилаб бериб...»

Ҳатто Каъбаи Муаззамани қаерга куришни ҳам Аллоҳ таолонинг Ўзи белгилаб берган. Белгилаб берганда ҳам, Ўзининг Пайғамбари Иброҳим алайҳиссаломга белгилаб берган.

Иброҳим алайҳиссалом ўғиллари Исмоил алайҳиссалом билан Аллоҳ таолонинг амрига мувофиқ

кўрсатилган жойга Байтуллоҳни куриб битирганларидан сўнг, Аллоҳдан қуйидаги фармон келди:

«Менга ҳеч нарсани шерик қилма...»

Яъни, менга дунёдаги ҳеч бир нарсани шерик келтирма. Байтнинг эгасига ширк келтириш мумкин эмас. Унинг шериги йўқ.

«...Байтимни тавоф қилгувчилар, (ибодатда) қоим тургувчилар ҳамда рукуъ, сужуд қилгувчилар учун поклагин».

Байтуллоҳнинг эгаси Аллоҳ таоло томонидан, унинг қурувчиси Иброҳим алайҳиссаломга айтилаётган бу сифатлар мусулмонларда мавжуд. Демак, Байтуллоҳга, Масжидул Ҳаромга мусулмонлар ҳақлидирлар.

«Одамларни ҳажга чақир...»

Эй Иброҳим, одамларни ҳаж ибодатига чақир.

«...улар сен томон пиёда, узоқ-узоқ йўллардан юриб, озиган уловлар устида келсинлар».

Энг узоқ юртлардан ҳам келсинлар. Пиёда юриб бўлса ҳам, келсинлар. Йўл узоқлигидан, машаққатлилигидан уловлари озиб-ҳориб кетса ҳам, келсинлар.

Байтуллоҳнинг эгаси унинг қурувчисига шундай деб турганидан кейин, бировнинг мусулмонларни ундан тўсишга ҳеч ҳақлари йўқ.

«Ва ўзларига бўладиган манфаатларга шохид бўлсинлар».

Байтуллоҳни ҳаж қилишда ҳар бир хожи учун кўплаб дунё ва охират манфаатлари бор. Ҳажда ижтимоий, иқтисодий ва маънавий манфаатлар кўп. Ҳажга келувчилар, аввало, Аллоҳга ибодат қилади, тақвоси зиёда бўлади, қолаверса, бир-бирлари билан танишадилар, ўзаро фикр ва тажриба алмашадилар, фойдали маслаҳатлар оладилар, шунингдек, савдо-сотик, тижорат ҳам қиладилар. Уларнинг бу манфаатларидан баҳраманд бўлишга ҳақлари борлигини Аллоҳнинг Ўзи эълон қилиб

қўйган.

«Маълум кунларда уларга ризқ қилиб берган чорва ҳайвонларини (сўйишда) Аллоҳнинг исмини зикр қилсинлар».

Ҳаж палласи Аллоҳ таолони зикр қилиш авжига чиқадиган мавсум. Бу мавсумнинг авжи эса, ийд кунлари бўлиб, унда зикр қурбонлик сўйиш жараёнида яна авжланади. Ҳар бир ҳожи Аллоҳнинг йўлида барча нарсани қурбон қилиш рамзи сифатида Аллоҳнинг номини зикр этиб туриб, туя, мол, қўй каби чорва ҳайвонларини қурбонлик қилади.

«Бас, улардан енглар ва бечора ва фақирларга ҳам егизинглар».

Қурбонлик қилувчи ҳожи қурбонлигидан ўзи еса ҳам бўлади, бева-бечора, фақир-фуқароларга егизса ҳам бўлади.

Масжидул Ҳаромнинг эгаси Аллоҳ таолонинг бу амрига қарши мусулмонларни ўша манфаатлардан, қурбонлик қилишдан, Аллоҳнинг номини зикр этишдан тўсишга Қурайш кофирларининг нима ҳаққи бор?

«Сўнгра ўзларидаги қирларни кетказсинлар...»

Қурбонлик қилиб бўлганидан кейин, ҳожига эҳромдан чиқишга рухсат бўлади. Шунда унинг учун эҳром вақтида мумкин бўлмаган соч олдириш ёки қискартиришга, қўлтиқ остидаги ва бошқа жойлардаги тукларни, тирноқларни олишга изн берилади. Ҳожи бу ишларни бажариб, ювиниб-таранади. Оятда

«...ўзларидаги қирларни кетказсинлар...» дейишдан мақсад шу.

«...ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар».

«Қадимги уй»дан мурод Каъбатуллоҳ. Бу тавофни фарз тавоф, ифоза тавофи, дейилади. Бу тавофсиз ҳаж ҳаж бўлмайди. Шуни адо этиш билан ҳаж ибодати ҳам тугайди.

Масжидул Ҳаромнинг тарихи ва унда қилинадиган

амаллар ана шулардан иборат. Аллоҳ таоло у ернинг хурматини саклашга чакирган. У ерда маълум ишларни ҳаром қилган. Бунга ҳамма амал қилиши керак.

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга қариган чоғларида ато этган ҳалим ўғил Исмоилга боғлиқ ҳодисалар ана шулардан иборат. Энди гапни бошқа тарафдан эшитинг.

ИБРОҲИМ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ МЕҲМОНЛАРИ

Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга Исмоилдан бошқа фарзанд беришни ҳам ирода қилган эди. Ана ўша хурсандчилик хабарни ўзига хос бир услубда етказишни ирода қилди.

Бу ҳолни бизга Зарият сурасидаги оятлар очиклаб беради:

«Сенга Иброҳимнинг карамли меҳмонларининг хабари келмадими?» (24-оят).

Иброҳим алайҳиссалом ҳузурига келган меҳмонлар ёш, хушрўй йигитлар сувратидаги фаришталар эди. Уларни Аллоҳ таоло «карамли» деб сифатлади, чунки улар Аллоҳнинг ҳузурларида мукаррам эдилар.

Иброҳим алайҳиссаломнинг бундан хабарлари йўқ эди. Шунинг учун ҳам, улар кириб у зотга салом берганларида алик олдилар-да, танимаётганларини изҳор қилдилар.

«Улар унинг ҳузурига кириб, «Салом» деганларида, у «Салом, нотаниш қавмлар», деди» (25-оят).

Сўнгра:

«Аҳлига бориб, семиз бузоқни (пишириб) келтирди» (26-оят).

Ушбу оятда Иброҳим алайҳиссаломнинг ниҳоятда меҳмондўст зот эканликлари очик-ойдин кўрсатилмоқда. Ҳузурларига нотаниш кишилар келиб салом беришлари

билан алик олиб, меҳмонларга билдирмай, дарров аёлларига бориб семиз бузоқни пиширтириб олиб келишлари сахийлик ва меҳмондўстликнинг юқори даражадаги аломатларидандир.

«Уни уларга яқин сурди ва: «Емайсизларми?» деди» (27-оят).

Яъни, меҳмонлар олдиларига қўйилган гўштни емай ўтираверганларидан сўнг Иброҳим алайҳиссалом бузоқ гўштини уларга яқинроқ суриб, «Емайсизларми?» дедилар.

Фаришталар овқат емайдилар, шунинг учун улар яна овқатни емай ўтиравердилар. Одатда, меҳмон мезбондан норози бўлса, унга ёмонликни раво кўрса, овқатини емайди. Шунинг учун ҳам Иброҳим алайҳиссалом:

«Улардан хавфсиради. Улар «қўркма», дедилар ва унга илмли ўғил башоратини бердилар» (28-оят).

Яъни, Иброҳим алайҳиссаломда таомларини емаётган меҳмонлардан қўрқиш аломатлари пайдо бўлди. Бунинг меҳмонларнинг ўзлари ҳам сездилар-да, у зотга: «Қўркма, биз Аллоҳ тарафидан юборилган фаришталармиз, сенга бир илмли ўғил фарзанд кўришингнинг башоратини олиб келдик», дедилар.

Бу гапларни Иброҳим алайҳиссаломнинг хотинлари ҳам эшитиб турган эканлар.

«Бас, хотини кичқириб келди ва ўз юзига шапалоқ тушириб: «Қари, туғмас хотин-а?!» деди» (29-оят).

Маълумки, Иброҳим алайҳиссалом тўқсон ёшларигача фарзанд кўрмаганлар. Сўнгра кичик хотинлари Хожар онамиздан Исмоил алайҳиссаломни кўрганлар. Ундан сўнг ҳозир ҳикоя қилинаётган ҳодисалар бўлиб ўтган. Башорати берилаётган фарзанд – Исҳоқ алайҳиссалом катта хотинлари Сора онамиз эканлиги оятдан билиниб турибди.

Иброҳим алайҳиссаломнинг хотинлари ўзларининг туғмасликларини яхши билардилар, бунинг устига қариб-қартайиб, фарзанд кўришдан бутунлай умидлари узилган

эди. Шунинг учун ҳам, хабарни эшитиб даҳшатга тушдилар. Бу Аллоҳнинг амри эканини, хабарни фаришталар келтирганини у киши англай олмаган эдилар. Бу ҳақиқатни онамизга фаришталарнинг ўзлари англатдилар.

«Улар: «Сенинг Роббинг шундай деди. Албатта, Унинг Ўзи ҳаким ва олимдир», дедилар» (30-оят).

Яъни, фаришталар Иброҳим алайҳиссаломнинг аёлларига: «Бунақа даҳшатга тушма, ажабланма ҳам, бу гапларни сенинг Парвардигоринг айтди, у ҳамма нарсага кодир», деган маънодаги гапни айтдилар. Дарҳақиқат, шундай ҳам бўлди. Аллоҳ таоло катта ёшдаги икки қари бандасига илмли, кейинчалик пайғамбар бўладиган Исҳоқ исмли ўғил фарзанд берди.

Аллоҳ таоло ота-онанинг қўшилишидан фарзанд дунёга келишини асосий қоида қилиб қўйган. Бу қоидага кишилар шунчалик ўрганиб кетишганки, кўплари ҳақиқий яратувчи Аллоҳ таоло эканини унутиб, иш фақат эру хотин билан битаверади, деган бузук ақидага ҳам борадилар. Бандалар Аллоҳ таолони эсдан чиқармасликлари учун яратганнинг Ўзи баъзи ҳолларда юқоридаги қоида «бузиб» туради. Баъзи кишиларга фақат ўғил беради, қизга зор қилиб қўяди. Баъзиларга фақат қиз беради, улар ўғилга зор бўлишади. Баъзиларга ўғил-қизни аралаш беради. Баъзиларни эса бутунлай фарзандсиз қилиб қўяди. Демак, эр-хотиннинг қўшилиши асосий омил эмас, Аллоҳ таолонинг иродаси асос эканини мазкур ҳолатлар доимо эсимизга солиб турмоғи лозим.

Қариб қолган аёлларнинг туғмаслиги ҳам умумий қоида. Айниқса, улар ёшликларидан туғмас бўлиб ўтган бўлсалар. Бу ҳам кишиларнинг онгига сингиб кетган. Ҳатто Иброҳим алайҳиссаломдек улуғ пайғамбарнинг аёллари ҳам бу қоидадан ташқарига чиқишни хаёлларига сиғдира олмадилар. Лекин Аллоҳ таолонинг Ўзига ҳамма

нарса осон. Буни ҳеч қачон унутмаслик керак.

Меҳмонларнинг ким эканини очиқ-ойдин билиб олган Иброҳим алайҳиссалом уларга савол бера бошладилар.

«У: «Эй элчилар! Сизнинг ишингиз нимадир?» деди» (31-оят).

Иброҳим алайҳиссалом меҳмонлар фаришталар эканликларини билдилар. Улардан Аллоҳ ўзларига илмли ўғил фарзанд беришни ирода қилганлиги ҳақидаги хушхабарни ҳам эшитдилар.

Лекин улуғ пайғамбар бўлган у зот бу фаришталарнинг бошқа ишлари борлигини сезиб турган бўлсалар керак. Улардан,

«Эй элчилар! Сизнинг ишингиз нимадир?» деб сўрадилар.

«Улар: «Албатта, биз жинойтчи қавмга юборилганмиз» (32-оят).

«Уларнинг устидан лойдан (пиширилган) тошларни ташлаш учун.

Роббинг хузурида исрофчилар учун белгилаб қўйилганларни», дедилар» (33–34-оятлар).

Оятдаги «жинойтчи қавм»дан мурод Лут қавмидир. Бу қавм инсоният тарихида бўлмаган улуғ жинойтни содир этган. Улар ўзларига эркак билан эркакнинг жинсий алоқа қилишини раво кўрдилар.

Бу жинойтдан уларни Пайғамбар Лут алайҳиссалом кўп қайтардилар, лекин самара бермади. Оқибатда, улар Аллоҳнинг азобига дучор бўлдилар.

Ўша жинойтчи қавмга Аллоҳ таоло ирода қилган азобни етказиш ушбу, Иброҳим алайҳиссалом билан суҳбатлашиб турган фаришталарга топширилган эди. Шу билан бирга, уларга йўл-йўлакай Иброҳим алайҳиссаломга илмли ўғил башоратини бериб ўтиш ҳам топширилган эди.

Аммо Иброҳим алайҳиссалом уларни саволга тутиб қолганларидан кейин ўзларининг бажаришлари лозим

бўлган асосий ишлари ҳақида ҳам ахборот бера бошладилар.

Улар: «Албатта, биз жиноятчи қавмга юборилганмиз», дедилар.

Яъни, аслида биз Аллоҳ таоло томонидан жиноятчи Лут қавмига юборилганмиз.

«Уларнинг устидан лойдан (пиширилган) тошларни ташлаш учун».

Яъни, ўша жиноятчи қавм аъзолари устидан лойдан пиширилган қаттиқ тошларни ташлаб ўлдиришимиз керак.

«Роббинг ҳузурида исрофчилар учун белгилаб қўйилганларни», дедилар».

Ўша лойдан пиширилган қаттиқ тошлар Аллоҳ таоло томонидан исрофчилар учун белгилаб қўйилган, баъзи ривоятларда айтилишича, ҳар бир гуноҳкорни ўлдириш керак бўлган тошга унинг исми ёзилиб қўйилган эди.

ИСҲОҚНИНГ БЕРИЛИШИ

Юқоридаги Иброҳим алайҳиссаломга фаришталар томонидан хушxabари берилган илмли фарзанд Исҳоқ эди.

Бу маънони Вас-Саффот сураси очиқ-ойдин баён қилади:

«Яна Биз унга солиҳлардан бир Пайғамбар бўлажак Исҳоқнинг хушxabарини бердик» (112-оят).

Иброҳим алайҳиссаломнинг Аллоҳ таоло томонидан мукофотланишлари юқорида зикр этилган нарсалар билан кифояланиб қолмади. Аллоҳ таоло у зотга яна бир ўғил кўришлари, унинг исми Исҳоқ бўлиши, у ҳам солиҳлардан, пайғамбарлардан бўлишининг хушxabарини берди.

Аммо бу билан ҳам кифояланмади, яна зиёда қилди:

«Ва унга ҳам, Исҳоққа ҳам барака бердик. Икковларининг зурриётидан гўзал амал қилгувчи ҳам, ўзига очиқ-ойдин зулм қилгувчи ҳам бўлур» (113-оят).

Яъни, Иброҳимга ҳам, Исҳокқа ҳам барака бердик. Уларнинг наслидан пайғамбарлар чикадиган қилиб қўйдик. Барака шундан иборат. Икковларининг зурриётидан ким ўша пайғамбарларга эргашса, гўзал иш қилган бўлади. Қайси бири эргашмаса, ўзига ўзи зулм қилган бўлади.

ИБРОҲИМ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИ

Қуръони Карим Иброҳим алайҳиссаломнинг шахсларига, қиссаларига алоҳида эътибор қаратганини ўрганиб чиқмоқдамиз. Каломи илоҳийда у зотнинг қиссалари, фаолиятлари ва даъватларидан ташқари шахсий фазилатлари ҳам батафсилроқ ёритилади. Келинг, ана шу масалага тегишли баъзи оятларни ўрганиб чиқайлик.

Аллоҳ таоло Наҳл сурасида Иброҳим алайҳиссаломнинг васфларида қуйидагиларни айтади:

«Албатта, Иброҳим Аллоҳнинг итоат қилгувчи, ҳаққа мойил уммати эди. Мушриклардан бўлган эмас» (120-оят).

Ушбу ояти карима Иброҳим алайҳиссаломни «уммат» деб атамоқда.

Бу оятдаги «уммат» сўзига «имом» ҳамда «миллат» маънолари берилган.

Иккинчи маънога келсак, Иброҳим алайҳиссалом бир ўзлари бутун бир миллат–умматга тенг келган, деган маънони англаймиз.

Агар «уммат»дан «имом» маъносини олсак, «йўлбошчи»ни тушунамиз. Дарҳақиқат, бир умматни тўғри йўлга бошловчи имомга унга эргашганларнинг ҳам ажри берилади. Шунинг учун икки маъно бир-бирини тўлдириб келади, деб ҳар иккисини ҳам олаверган маъқул.

Иброҳим алайҳиссаломнинг яна бир сифатлари,

«Аллоҳга итоат қилгувчи», Унга бўйсуниб, ибодат қилувчи эканларидир.

Бошқа бир сифатлари,

«ҳаққа мойил» эканликларидир. Яъни, ҳақ динга мойил бўлганлар, нотўғри йўлларга юрмаганлар.

Энг муҳим сифатлари,

«мушриклардан бўлган эмас».

Шундай экан, у зотни ўз раҳнаmolари деб даъво қилаётган араб мушрикларида Иброҳим алайҳиссаломнинг қайси сифатлари бор? Бирортаси ҳам йўқ-ку! Шунингдек, уларда Иброҳим алайҳиссаломнинг кейинги оятларда келадиган сифатлари ҳам йўқ:

«Унинг неъматларига шукр қилгувчи эди. У зот уни танлаб олди ва сиротул мустақиймга ҳидоят қилди» (121-оят).

Иброҳим алайҳиссалом Аллоҳнинг неъматларига ҳам сўзларида, ҳам амалларида шукр қилгувчи эдилар. Мушрикларга ўхшаб, оғизда тан олиб, амалда бошқача ибодат қилиб куфр келтирмас эдилар. Ушбу сифатлари учун Аллоҳ Иброҳим алайҳиссаломни танлаб олди ва тўғри йўлга ҳидоят қилди.

«Унга бу дунёда яхши (ҳаёт) бердик. Охиратда эса, у, албатта, солихлардандир» (122-оят).

Иймони ва шукр қилгани туфайли, мазкур гўзал сифатларга эга бўлгани туфайли бу дунёда у кўплаб яхшиликларга эришди. Охиратда эса, албатта, аҳли солихлардан бўлади. Демак, икки дунёнинг саодатига эришиши муқаррар.

Аллоҳ таоло Нисо сурасида Иброҳим алайҳиссаломни Ўзига дўст–ҳалил қилиб олганини бутун оламга эълон қилади:

«Яхшилик қилувчи бўлган ҳолида юзини Аллоҳга таслим қилган ва Иброҳимнинг тўғри динига эргашган кимсанинг динидан ҳам яхшироқ дин борми? Ва Аллоҳ

Иброҳимни дўст тутган эди» (125-оят).

Ушбу оятдаги савол бир нарсани билиш учун берилаётган савол эмас. Балки бор нарсани иқрор қилиш учун айтилаётган тасдиқ саволидир.

«Юзини Аллоҳга таслим қилиш» мусулмон бўлишдир.

«Иброҳимнинг тўғри динига эргашиш» ҳам мусулмонликдир. «Аллоҳга юзини таслим қилиш» ибораси ҳар бир ишни иймон билан, Парвардигори Оламга ихлос қилган ҳолда бажаришга айтилади. Қилган яхши амалнинг қабул бўлишига иймон қанчалик шарт бўлса, ихлос ҳам (яъни, ишни Аллоҳнинг розилиги учун ихлос билан адо этиш) шунчалик шартдир.

Иброҳим алайҳиссаломнинг миллати—Ислом дини эди. Аллоҳ таоло бошқа оятларда ҳам бу ҳақиқатни баён этган. Демак, оятда Исломдан ўзга ҳақиқий дин йўқ, дейилмоқда ва бу динга одамларни янада қизиқтириш учун Иброҳим алайҳиссаломни Аллоҳ таоло Ўзига дўст тутгани таъкидланмоқда.

«Ва Аллоҳ Иброҳимни дўст тутган эди».

Шунинг учун ҳам, Иброҳим алайҳиссалом «Халилуллоҳ» лақабини олганлар.

Иброҳим алайҳиссаломни Ҳуд сурасида ҳам ажойиб сифатлар ила васф қилинади:

«Албатта, Иброҳим ҳалим, тазарруъли ва У зотга тез қайтгувчидир» (75-оят).

Ҳалимлик сифати ғазабга сабаб бўладиган ҳоллардан четланувчи, босиқ ва тез аччиқланмайдиган кишига нисбат берилади.

«Тазарруъли» деб таржима қилган сўзимиз оятда «аввоҳ» деб келган бўлиб, «кўп оҳ урувчи» «жуда тақводор», «тазарруъ ила кўп дуо қилувчи», деган маъноларни англатади.

Оятдаги «мунйб» сифатини «У зотга тез қайтувчи»

деб таржима қилдик, бу ҳам ҳар бир нарсада Роббига тез қайтгувчи киши, деганидир.

Қуръони Каримда Иброҳим алайҳиссаломнинг ушбу сифатлари бир неча бор такрорланган.

У зотнинг айни шу сифатлари доимо Аллоҳ таолога тазарруъ ила дуо қилишга етакларди. Қуръони Каримда Иброҳим алайҳиссаломнинг ҳалимлик, аввоҳлик ва мунийблик ила қилган дурдона дуоларидан гўзал намуналар келган.

ИБРОҲИМ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ДУОЛАРИ

Иброҳим алайҳиссалом ва у зотга эргашган мўминларнинг Мумтаҳина сурасида келган Аллоҳ таолога илтижолари:

«Эй Роббимиз, фақат Сенга таваккал қилдик, фақат Сенгагина қайтдик ва қайтиб борадиган жой ҳам фақат Сенгагинадир» (4-оят).

Яъни, эй Роббимиз, биз барча ишларимизда фақат Сенинг Ўзинггагина суяндик. Гуноҳларимиздан тавба қилиб, фақат Сенинг Ўзинггагина қайтдик. Ва охиратда ҳам қайтиб борадиган жойимиз фақат Сенинг Ўзинггадир.

Кейинги оятда Иброҳим алайҳиссалом билан у зотга эргашган мўминларнинг Аллоҳ таолога илтижолари давом этади.

«Эй Роббимиз, бизни кофирларга фитна қилиб қўймагин ва бизни кечиргин. Эй Роббимиз, албатта, Сен Ўзинг ғолибсан ва ҳакимсан» (5-оят).

«Фитна» сўзи бир неча хил маънода, жумладан, «синов», «азоб», «адашув» ва «куфр» маъноларида ишлатилади. Шунга биноан оятнинг маъноси бир неча хил чиқиши мумкин.

«Эй Роббимиз, бизни кофирларга фитна қилиб қўймагин ва бизни кечиргин».

1. Эй Роббимиз, бизни кофирларнинг йўлдан тойишларига сабаб қилиб қўйма. Яъни, бизни ёмон ишлардан пок сақлагин, токи, улар динга кирмоқчи бўлиб турганларида айниб қолишмасин, дегани.

2. Эй Роббимиз, бизни кофирлар қўлида азобланишга дучор қилмагин.

3. Эй роббимиз, уларни бизнинг устимиздан ҳоким қилмагилки, бизни диндан чиқармасинлар ва ҳоказо.

«Эй Роббимиз, албатта, Сен Ўзинг ғолибсан ва ҳакимсан».

Эй Роббимиз Сен Ўзинг ғолиблик сифатинг ила бизга кофирлар устидан ғалаба ато қилгин.

Эй Роббимиз Сен Ўзинг ҳакимлик сифатинг ила бизнинг ишларимизнинг ҳикматли бўлишини насиб этгин.

Иброҳим алайҳиссаломнинг Шуаро сурасида келган дуолари:

«Эй Роббим, менга ҳикмат ҳадя эт ва мени солиҳларга қўшгин» (83-оят).

Эй Роббим, менга ҳикмат—илм бергин, у билан тўғрини нотўғридан, яхшини ёмондан, фойдани зарардан ажратадиган бўлай.

«...ва мени солиҳларга қўшгин».

Иброҳим алайҳиссалом улуғ пайғамбар бўла туриб, Аллоҳ таолодан ўзларини аҳли солиҳларга қўшишини сўрашлари улкан камтаринлик намунасидир. Айни чоғда, у зот аҳли солиҳларнинг мартабасини ҳам кўтармоқдалар.

«Ва менга кейин келгувчилар ичида содиқ мактовлар бўладиган қилгин» (84-оят).

Яъни, ўтиб кетганимдан кейин ҳам одамлар мени қиёматгача яхшилик билан эслаб юрадиган қилгин.

«Ва мени наъийм жаннати ворисларидан қилгин» (85-оят).

Яъни, мени неъматли жаннатга киритгин.

«Ва отамни мағфират қил. Албатта, у

адашганлардан бўлди» (86-оят).

Иброҳим алайҳиссалом кофир оталари ҳақиға, отанинг Аллоҳга душманлиги аён бўлмасидан олдин дуо этиб мағфират сўраганлар.

«Ва қайта тирилтириладиган кунда мени шарманда қилмагин» (87-оят).

Қиёмат кунида шарманда қилмагин.

«У кунда на мол манфаат берар ва на болалар» (88-оят).

Ҳа, у кунда иймон ва солиҳ амалдан бошқа ҳеч нарса фойда бермайди.

«Магар ким Аллоҳ ҳузурига тоза қалб ила келса, (ўша манфаат топар)» (89-оят).

Энди Иброҳим алайҳиссаломнинг фазилатлари ҳақида келган ҳадиси шарифлардан ҳам зикр этишга ижозат бергайсиз.

2782- عَنْ جَابِرٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: عُرِضَ عَلَيَّ الْأَنْبِيَاءُ
فَإِذَا مُوسَى ضَرْبٌ مِنَ الرِّجَالِ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَاءَ ، وَرَأَيْتُ عِيسَى
ابْنَ مَرْيَمَ ۝ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ ، وَرَأَيْتُ
إِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا صَاحِبُكُمْ
يَعْنِي نَفْسَهُ ρ، وَرَأَيْتُ جِبْرِيلَ ۝ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا دَحْيَةُ
بْنُ خَلِيفَةَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

2782. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Менга анбиёлар кўрсатилди. Қарасам, Мусо шануъалик эркакларга ўхшаган одам экан. Ийсо ибн Марям алайҳиссаломни кўрдим. Қарасам, кўрган

одамларим ичида Урва ибн Масъудга жуда ҳам ўхшаш экан. Иброҳим (Аллохнинг унга саловотлари бўлсин)ни ҳам кўрдим. Қарасам, кўрган одамларим ичида сизнинг соҳибингизга ўхшар экан. Яъни, ўзлари соллаллоҳу алайҳи васаллам. Жаброил алайҳиссаломни кўрдим. Қарасам у кўрган одамларим ичида Дихъату ибн Халифага ўхшар экан», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда зикр қилинаётган кўрсатилиш Исро кечаси, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам осмонларга чиққанларида бўлган.

Урва ибн Масъуд розияллоҳу анҳу буғдойранг, сочлари елкасига тушган гўзал инсон бўлган эканлар.

Дихъату ибн Халифа розияллоҳу анҳу Дихъатул Калбий номи ила машҳур саҳобий бўлганлар. У киши гўзал хиндомли зот бўлганлар.

Бу ерда Иброҳим алайҳиссаломнинг ташқи киёфалари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга ўхшашлиги фазл сифатида зикр қилинмоқда.

2783- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: اخْتَتَنَ إِبْرَاهِيمُ \cup
وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً بِالْقُدُومِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайгамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Набий Иброҳим алайҳиссалом Қаддумда саксон ёшларида ўзларини хатна қилдилар», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

ИБРОҲИМ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ВАФОТЛАРИ

Иброҳим алайҳиссалом 175 йил умр кўрганларидан сўнг бу дунёни тарк этдилар. У зотни оила аъзолари

Макфийла номли ғорга, завжалари Сора онамизнинг ёнларига дафн қилдилар. У жой ҳозирда Фаластиннинг Халил шаҳридадир.

ИСМОИЛ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Исмоил алайҳиссаломнинг исмлари ўн марта тилга олинган. У зот Бақара, Оли Имрон, Нисо, Анъом, Иброҳим, Марям, Анбиё ва Сод сураларида зикр қилинганлар. Исмоил алайҳиссалом асосан оталари Иброҳим алайҳиссалом билан бирга эсга олинашлари ҳаммага маълум.

ИСМОИЛ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ НАСАБЛАРИ

Исмоил алайҳиссалом пайғамбарлар ичида энг насаби машҳур, яъни, ота-онаси машҳур зотлардан бирлари, десак муболаға қилмаган бўламиз. У зот Иброҳим алайҳиссалом ва Ҳожар онамиздан дунёга келганлар. Исмоил алайҳиссалом зурриётлари ичидан Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам чиққанликлари билан ҳам машҳурлар. Шундоқ қилиб Исмоил алайҳиссалом ота тарафдан ҳам ўзларидан машҳур зотга, фарзанд тарафдан ҳам ўзларидан машҳур зотга боғланадилар.

Исмоил алайҳиссаломнинг оналари мисрлик бўлиб, ўша ернинг подшоҳи томонидан Сора онамизга, у киши эса эрлари Иброҳим алайҳис-саломга ҳадя қилинган эдилар. Аллоҳ таолонинг ваъдасига биноан, қартайиб қолган Иброҳим алайҳиссаломдан ҳомиладор бўлган Ҳожар онамиздан Исмоил алайҳиссалом дунёга келдилар.

Кейин оилавий сабабларга кўра, Аллоҳ таолонинг ҳикмати асосида, гўдак Исмоилни онаси билан Иброҳим алайҳиссалом ўсимликсиз чўлда қолдириб кетдилар. Қайтиб кетаётиб Иброҳим алайҳиссалом ўзларининг

машҳур дуоларини ҳам қилдилар.

«Эй Роббимиз, ҳақиқатда, мен ўз зурриётимдан, Сенинг Байтул Ҳароминг ёнига, гиёҳсиз водийга жойлаштирдим. Эй Роббимиз, намозни тўкис адо этишлари учун. Бас, Ўзинг одамлардан баъзиларининг қалбларини уларга талпинадиган қилгин ва уларни мевалардан ризқлантиргин. Шояд шукр қилсалар»
(Иброҳим сураси, 37-оят).

Кейин нималар бўлганини Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг ҳадиси шарифларидан ўрганамиз.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аёллардан биринчи бўлиб белбоғ боғлаш Исмоилнинг онаси томонидан бўлган. У Сорага бўлган ўзининг таъсирини кетказиш учун белбоғ боғлаган. (Ўша вақтда фақат хизматкорлар белбоғ боғлашар эди. Ҳожар Соранинг олдида ўзини у билан тенг кундош эмас, балки унинг хизматкори қилиб кўрсатиш учун шундоқ қилганлар.)

Сўнгра Иброҳим уни ва ўғли Исмоилни олиб келиб, Байтнинг ўрнига қўйиб кетган. Замзам устидаги катта дарахт остига. Масжиднинг юқори тарафига. Ўша пайтда Маккада бирор киши ҳам, сув ҳам йўқ эди. У икковларининг олдиларига бир хурмоси бор халта ва сувли меш қўйди. Сўнгра Иброҳим ортига қайтиб кетди. Исмоилнинг онаси унга эргашиб:

«Эй Иброҳим! Бизни кимсасиз, ҳатто бирор нарса ҳам унмайдиган водийга ташлаб қаёққа кетмоқдасан?!» деди. У бу сўзларни бир неча марта такрорлади. У зот эса ўгирилиб қарамас эди. Шунда:

«Аллоҳ сени шунга амр қилдими?» деди.

У зот:

«Ҳа», деди.

«Ундоқ бўлса бизни зое қилмайди», деди-да Ҳожар ортига қайтди.

Иброҳим эса ўз йўлида давом этди. Қачонки у тепалик йўлидан ўтганида, улар уни кўрмайдиган бўлганда Байтга юзланиб ўша машҳур дуони қилди:

«Эй Роббимиз, ҳақиқатда, мен ўз зурриётимдан, Сенинг Байтул Ҳароминг ёнига, гиёҳсиз водийга жойлаштирдим», деб «язкурун»гача айтди.

Исмоилнинг онаси Исмоилни эмизиб, ҳалиги сувдан ичиб турди. Мешдаги сув тамом бўлганда чанқай бошлади. Ўғли ҳам чанқади. Унга қараса, у тўлганиб типирчилар эди. Унга назарим тушмасин деб юриб кетди. У ўзига энг яқин бўлган тоғ – Сафони кўрди. Унинг устига чиқиб, бирор кишини кўрармиканман деб водий томон назар сола бошлади. Ҳеч кимни кўрмади. Кейин Сафодан тушди. Водийга етганида кўйлагининг этагини кўтариб қаттиқ ҳаракат қилган инсондек саъйи қилиб водийдан ўтди. Сўнгра Марвага келди. Унинг устига чиқиб, бирор кишини кўрармиканман деб водий томон назар сола бошлади. Ҳеч кимни кўрмади. Етти марта ана шундоқ қилди.

Ибн Аббос розияллоху анҳу Пайғамбар алайҳиссалом:

«Ана ўша одамларнинг иккиси орасидаги саъйидир», дедилар», деди.

У Марвага чиққан пайтида бир овоз эшитди. Ўзига ўзи, жим, деди. Сўнгра қулоқ осди. Яна ўша овозни эшитди. Шунда у:

«(Овозингни) эшиттирдинг. Агар имконинг бўлса менга ёрдам бер», деди. У қараса Замзамнинг ўрнида фаришта турибди. Товони ила ёки қаноти ила излаяпти. Охири сув чиқди. У (Ҳожар) сувни тўса бошлади. Икки кўли билан бундоқ қилиб ҳовучлаб олиб, мешга қуя бошлади. Ҳовучлаб олгандан кейин у яна отилиб чиқар эди.

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Аллоҳ Исмоилнинг онасини раҳмат қилсин. Агар Замзамни тек қўйганида ёки сувни ҳовучлаб олмаганида

Замзам кўриниб турадиган булоқ бўлар эди», дедилар.

У ичди ва боласини эмизди. Фаришта унга:

«Зое бўлишдан кўрқма. Бу ерда Байтуллоҳ бор. Уни манави бола ва унинг отаси бино қилади. Албатта, Аллоҳ Ўз аҳлини зое қилмайди», деди.

Байтнинг ўрни тепаликка ўхшаш кўтарилган ер эди. Селлар келса ўнг ва чап томонларидан ўтиб кетар эди. Ана шундоқ давом этди.

Бир вақт Журхумдан ёки журхум аҳли байтидан бир гуруҳ рафиқлар Кадаа йўлидан келиб, ўтиб қолдилар. Улар Макканинг паст томонига тушдилар. Улар айланиб учаётган қушни кўрдилар. Бу қуш сув бор жойда айланади, бу водийда билишимизча сув йўқ эди, деб бир ёки икки одамни юбордилар. Улар қайтиб келиб сувнинг хабарини бердилар. Улар борсалар, сув олдида Исмоилнинг онаси турибди. Улар:

«Сенинг ҳузурингга тушишимизга изн берасанми?» дедилар.

«Майли. Лекин сувда сизларнинг ҳаққингиз йўқ», деди.

«Хўп», дедилар.

Пайғамбар алайҳиссалом:

«Бу нарса Исмоилнинг онасига ёкиб тушди. Улар ўша ерга тушдилар. Аҳлларига ҳам одам юбордилар. Улар ҳам келдилар. Улардан бир қанча аҳли байтлар бўлди. Бола йигит бўлди. Улардан арабчани ўрганди. У йигит бўлиб уларнинг кўзига нафис кўринди, уларга ёкиб қолди. У вояга етганида уни ўзларидан бир аёлга уйлантиришди. Исмоилнинг онаси вафот этди.

Иброҳим ўзи қолдириб кетгандан хабар олиш учун келди. Исмоилни топмади. Хотинидан уни сўради.

«Бизга бирор нарса топиб келгани кетди», деди. Сўнгра у уларнинг маъишатларидан, ҳол-аҳволларидан сўради.

«Биз жуда ёмон ҳолдамиз. Биз торчиликдамиз,

оғирчиликдамиз», деб унга шикоят қилди.

«Эринг келса, унга салом айтгин ва унга айтгинки, эшигининг остонасини алмаштирсин», деди у.

Исмоил келиб худди бир нарсани сезгандек бўлди ва:

«Хузурингизга биров келдими?» деди.

«Ҳа. Бундоқ, бундоқ чол келди. У биздан сени сўради. Мен унга хабар бердим. Мендан маъишатимиз қандоқлигини сўради. Мен унга торчилик ва қийинчиликдалигимиз ҳақида хабар бердим», деди аёл.

«Сенга бирор нарса тайинладими?» деди у.

«Ҳа. Менга саломини сенга етказишимни амр қилди ва эшигининг остонасини ўзгартиришингни айтди», деди аёл.

«Ана ўша отам. У менга сен билан ажрашишимни амр қилибди. Сен аҳлингнинг олдига бор», деб уни талоқ қилди.

Сўнгра улардан бошқа аёлга уйланди. Бас, Иброҳим улардан Аллоҳ хоҳлаганича ғойиб бўлди. Сўнгра яна келди. Яна уни топмади. Унинг хотини олдига кирди. Кейин у ҳақида сўради.

«Бизга бирор нарса топиб келгани кетди», деди.

Сўнгра у, ҳолингиз қандоқ, деб уларнинг маъишатларидан, ҳол-аҳволларидан сўради.

«Биз яхшимиз, кенгчиликдамиз», деб Аллоҳга шукрлар айтди.

«Таомингиз нима?» деди.

«Гўшт», деди.

«Шаробингиз нима?» деди.

«Сув», деди.

«Эй бор Худоё! Уларга гўшт ва сувда барака бергин!» деди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қуйидагиларни айтдилар:

«Ўша кунда уларнинг дони йўқ эди. Агар бўлганида,

албатта, у ҳақида ҳам дуо қилган бўлар эди. У иккиси ила Макка аҳлидан бошқалар яшай олмайди».

«Эринг келганда унга салом айтиб қўй ва унга эшигининг остонасини сотиб олишни амр қил», деди.

Исмоил келиб:

«Хузурингизга биров келдими?» деди.

«Ҳа. Бир гўзал кўринишдаги чол келди. Мендан сенинг ҳақингда сўради. Мен хабар бердим. Кейин маъишатимиз ҳақида сўради. Мен, биз яхшимиз, деб хабар бердим», деди аёл.

«Сенга бирор нарса тайинладими?» деди у.

«Ҳа. Менга саломини сенга етказишимни амр қилди ва эшигининг остонасини ўзгартирмаслигини айтди», деди.

«Ана ўша отам. Остона сенсан. Сени тутиб қолишимга амр қилибди», деди.

Бас, Иброҳим улардан Аллоҳ хоҳлаганича ғойиб бўлди. Сўнгра яна келди. Исмоил Замзам яқинидаги катта дарахт остида камон ўқини созлаётган эди. Уни кўриши билан у томон турди ва ота-болага, бола-отага қиладиган нарсани қилди. Сўнгра у:

«Эй Исмоил, Аллоҳ менга бир иш буюрди», деди.

«Роббингиз буюрган ишни адо этинг», деди Исмоил.

«Сен ёрдам берасанми?» деди.

«Ёрдам бераман», деди Исмоил.

«Аллоҳ менга мана шу ерга уй қуришни буюрди», деб кичик тепалик ва унинг атрофини кўрсатди.

Ана ўшанда Байтуллоҳнинг пойдеворини кўтара бошладилар. Исмоил тош таширди, Иброҳим қуарди. Бино кўтарилганда манави тошни олиб келиб унга қўйиб берди. Бас, у у(тош)нинг устига чиқиб олди. У бино қуарди. Исмоил унга тош олиб берарди. Икковлари:

«Эй Роббимиз, биздан қабул эт, албатта, Сенинг Ўзинг эшитувчи, билгувчи зотсан», дер эдилар».

Бухорий «Бадъул халқ»да ривоят қилган.

Исмоил алайҳиссаломнинг кўпгина хабарлари оталари пайғамбар Иброҳим алайҳиссаломнинг хабарлари ила чамбарчас боғлиқ экани ҳаммага маълум. Иброҳим алайҳиссалом қариган чоғларида кўрган ўғилларини қурбонлик қилишга уринганларида Исмоил алайҳиссаломнинг қанчалик юксак одоб ила бу ишга бош эгиб берганлари ҳам маълум. Шунингдек, у зотнинг Байтуллоҳни бино қилишда оталарига ёрдам берганлари ҳам маълум. Бу ишларнинг барчасида Иброҳим алайҳиссалом биринчи бўлганлари учун, биз уларнинг тафсилотини ўша зотнинг қиссаларида келтирдик.

Энди Қуръони Каримда Исмоил алайҳиссалом ҳақларида келган баъзи оятларни ўрганмиз.

Аллоҳ таоло Каҳф сурасида айтади:

«Ва китобда Исмоилни эсла. Албатта, у ваъдасига содиқ ҳамда Расул ва набий бўлган эди» (54-оят).

Эй Муҳаммад, илоҳий китоб–Қуръонда Исмоилнинг қиссасини эсла. Исмоил, ҳеч шубҳасиз, ваъдасига содиқ зот эди. Содиқлик ҳар бир пайғамбарнинг сифатидир. Аммо, Исмоил алайҳиссалом бошқа пайғамбар алайҳиссаломлардан ўзларининг ваъдага садоқатлари билан ажралиб турганлар.

«...ҳамда Расул ва набий бўлган эди».

У зотнинг Расул ва набий эканларига шак-шубҳа йўқ. Демак, Исмоил алайҳиссалом ҳалойикни ҳидоят йўлига чақирганлар.

«У аҳлини намозга ва закотга буюрар эди ва Робби наздида рози бўлган эди» (55-оят).

Маълум бўладики, Исмоил алайҳиссаломнинг шариятларида ҳам намоз ва закот ибодатлари бўлган. Бўлганда ҳам, алоҳида зикрга сазовор, юксак мақомли ибодатлардан экан.

«...ва Робби наздида рози бўлган эди».

Яъни, Роббининг розилигига сазовор бўлган эди.

Аллоҳ таоло Бақара сурасида қуйидагиларни айтади:

«...Ва Иброҳим ва Исмоилга: «Уйимни тавоф қилувчилар, муқим турувчилар, рукуъ ва сажда қилувчилар учун поклаб қўйинглар», деб амр қилдик» (125-оят).

Яъни, Байтуллоҳни атрофдан келиб тавоф қилувчилар, муқим турувчилар, рукуъ ва сажда қилувчилар учун поклаб қўйишни буюрган эдик. Бу ҳам Иброҳим алайҳиссалом билан бир қаторда Исмоил алайҳиссаломнинг мақомлари улуғ эканига далолатдир.

Шунингдек, Анбиё сурасида:

«Ва Исмоил, Идрис ва Зул Кифлни эсла. Уларнинг ҳар бири сабр қилгувчилардандир.

Ва уларни Ўз раҳматимизга киритдик. Албатта, улар солиҳлардандир», дейди (85–86-оятлар).

Ушбу зикр этилган ояти карималарда Исмоил алайҳиссаломнинг бир неча сифатлари зикр қилинмоқда:

1. Сиддиқлик.
2. Набийлик.
3. Олий мақом соҳиблиги.
4. Сабр қилувчилик.
5. Аллоҳнинг раҳматига кириш.
6. Солиҳлик.

Аллоҳ таоло Сод сурасида қуйидагиларни келтиради:

«Исмоил, ал-Ясаъ ва Зул Кифлни ҳам эсла. Барчалари ахёрлардандир» (48-оят).

Бу уч пайғамбар ҳаётида ҳам эслашга лойиқ ибратли ҳодисалар бўлиб ўтган. Улар ҳам Аллоҳнинг ҳузурида ахёр—энг яхши бандалардан бўлганлар.

Уларни Аллоҳ таоло, ахёрлардан деб, алоҳида мадҳ этмоқда.

Ана ўша Пайғамбарларнинг ҳаётидан, Аллоҳ йўлидаги курашишларидан, дин йўлидаги фидокорликларидан, бало-офатларга, машаққатларга сабрларидан, турли синовларга

бардош беришларидан, кофирлар, мушриклар ва мунофиқлардан келган озорларни кўтара билишларидан ибрат, ўрнак олиш керак.

Исмоил алайҳиссалом ўзлари яшаб ўтган муҳитдаги арабларга пайғамбарлик қилдилар.

Исмоил алайҳиссалом ўн икки ўғил ва бир қиз фарзанд кўрганлар. У зотнинг ўғилларининг барчаси араб қабилаларига ота бўлганлар. Исмоил алайҳиссаломдан тарқалган арабларни араби мастаъраба деб номланади. Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг насаблари ҳам Исмоил алайҳиссаломдандир.

Исмоил алайҳиссалом қизларини укаларининг ўғли Ийс ибн Исҳоққа турмушга берганлар.

Исмоил алайҳиссалом 137 йил умр кўрганлар. У зот оналари Ҳожарнинг ёнларига, Каъба ҳижрига дафн қилинган. У зотга Аллоҳ таолонинг саловотлари ва саломлари бўлсин.

ЛУТ АЛАЙҲИССАЛОМ

Аллоҳ таоло Лут алайҳиссаломнинг исмларини Қуръони Каримда йигирма етти марта зикр қилган. У зотга тегишли оятлар Ҳуд, Ҳижр, Ҳаж, Шуаро, Намл, Анкабут, Сод, Қоф, Қамар, Таҳрим, Анъом, Аъроф, Анбиё ва Вас-Саффот сураларида келган.

Пайғамбарларнинг машхурларидан бўлмиш Лут алайҳиссалом Иброҳим алайҳиссаломнинг акалари Ҳороннинг ўғли бўлганлар. Аллоҳ таоло у зотни ҳам Иброҳим алайҳиссаломнинг вақтларида пайғамбар қилиб юборган. Яъни, Иброҳим алайҳиссалом Лут алайҳиссаломга амаки бўладилар.

Дастлаб Лут алайҳиссалом ҳам Иброҳим алайҳиссаломга иймон келтириб, у зотнинг йўлидан юрганлар. Бу ҳақда Анкабут сурасида:

«Бас, унга Лут иймон келтирди ва: «Албатта, мен Роббимга хижрат қилгувчиман. Албатта, У азиз ва ҳакимдир», деди» (26-оят).

Яъни, Иброҳим алайҳиссаломга Лут иймон келтирди. Аввал айтилганидек, Лут алайҳиссалом Иброҳим алайҳиссаломга жиян бўлар эди. Лут алайҳиссалом амакилари Иброҳим алайҳиссаломга иймон келтирган биринчи одам бўлдилар. Шунингдек, ўша пайтда Иброҳим алайҳиссаломга аёллари Сора онамиз ҳам иймон келтирган эдилар.

Тафсирчи уламоларимиз оятдаги:

«Албатта, мен Роббимга хижрат қилгувчиман» жумласини ким айтгани тўғрисида икки хил фикр билдирганлар. Баъзилари, бу гапни Лут алайҳиссалом айтган, десалар, кўплари, Иброҳим алайҳиссалом айтган, дерлар.

Нима бўлганда ҳам, Аллоҳга хижрат қилиш, дунёдаги барча нарсани ташлаб, Аллоҳ таолога томон интилиш туйғуси Иброҳим алайҳиссаломда ҳам, Лут алайҳиссаломда ҳам кучли бўлган. Аллоҳ таолонинг барчадан устун эканлигига ва ҳар нарсани ҳикмат билан қилишига ҳам уларнинг ишончлари юқори даражада бўлган.

Кейинчалик, Лут алайҳиссалом Иброҳим алайҳиссаломнинг изнлари билан Урдуннинг Садум деган жойига кетдилар.

Ҳа, Иброҳим алайҳиссалом у зотни сўлим яйловлари бор жойларга, Урдун дарёсининг шарқига жойлаштирдилар.

Шундай қилиб, Аллоҳ таоло изни билан улар Ўлик денгиз ўрнидаги Садум номли шаҳар ва унинг атрофидаги аҳоли яшайдиган жойларда истиқомат қилдилар ва ўша ер аҳолисига пайғамбар этиб юборилдилар.

ЛУТ ПАЙҒАМБАР БЎЛДИЛАР

Аллоҳ таоло Вас-Саффот сурасида:

**«Албатта, Лут ҳам юборилган
Пайғамбарлардандир»** (133-оят), деб у зотнинг
пайғамбарликларини тасдиқлайди.

Шуаро сурасида эса пайғамбарлик ҳақидаги хабар Лут
алайҳиссаломнинг ўзлари томонидан айтилади:

«Лут қавми Пайғамбарларни ёлғончи қилди» (160-
оят).

Улар Ўлик денгиз яқинидаги шаҳар ва қишлоқларда
яшаганлар.

**Ўшанда уларга биродарлари Лут деди:
«Қўрқмайсизларми?!»**

Албатта, мен сизларга ишончли Пайғамбарман.

**Бас, Аллоҳдан қўрқинглар ва менга итоат
қилинглар.**

**Мен сизлардан бунинг учун ҳақ-ажр сўрамасман.
Менинг ажрим фақатгина Роббул Олакийн
зиммасидадир»** (161–164-оятлар).

ҚАВМИ ИНСОҒА ЧАҚИРИШ

Лут алайҳиссалом пайғамбар бўлиб келган Садум
шаҳар аҳолиси дунёдаги энг ёмон гуноҳлардан бирига
мубтало эдилар. Улар баччабозлик ила шуғулланар эдилар.
Лут алайҳиссаломнинг бош вазифасидан бири уларни шу
қабих ишдан қайтариш бўлди.

Аллоҳ таоло Анкабут сурасида бу ҳақда қуйи-
дагиларни айтади:

**«Ва Лутни (ҳам юбордик). Ўшанда у ўз қавмига:
«Албатта, сиз ўзингиздан олдин ўтган оламлардан ҳеч
ким қилмаган фоҳиша ишни қилмоқдасиз»** (28-оят).

Яъни, биз Лутни ҳам Пайғамбар қилиб юбордик.

Ўшанда у қавмига улар дунёда ҳеч ким содир этмаган фоҳиша ишни қилишаётганини айтди.

Бу фоҳиша иш нима экани ҳаммага маълум. Бу қавм жинсий бузуқликка берилган эди. Ушбу оятда мазкур бузуқликни Лут қавмидан олдин инсоният тарихида ҳеч ким қилмагани ҳам таъкидланмоқда. Кейинги оятда Лут алайҳиссалом мазкур фоҳиша ишни очик баён этадилар:

«Сизлар эркакларга яқинлик қилиб, йўлни кесасизми ва тўплантилариңгизда мункир иш қилурмисиз?!» деди. Унинг қавмининг жавоби: «Агар ростгўйлардан бўлсанг, бизга Аллоҳнинг азобини келтир», дейишдан бошқа бўлмади» (29-оят).

Лут алайҳиссалом қавмга уларнинг хатолари нақадар катта эканини англатишда давом этиб:

«Сизлар эркакларга яқинлик қилиб, йўлни кесасизми ва тўплантилариңгизда мункир иш қилурмисиз?!» деди.

Лут қавмининг қилган фаҳш амали эр кишининг эр кишига шахват ила жинсий яқинлик қилишидан иборат эди. Лут алайҳиссалом бу ерда ўша амални эслатмоқдалар. Оятдаги «йўлни кесасизми» ибораси бошқа маънодан олингандир. Аслида «йўл кесиш» маъноси қароқчилик қилиш, одамларнинг йўлини тўсиб, озор бериш, молу мулкларини тортиб олиш маъноларини ифодалашда ишлатилади. Бу ерда эса, кишиларнинг йўлини тўсиб, фоҳиша ишга мажбур қилганларини англатиш учун ишлатилмоқда. Лут қавми бу ишга ўта мубтало бўлганидан, йўловчиларни тўсиб, зўрлаш даражасига бориб етган эдилар.

«...ва тўплантилариңгизда мункир иш қилурмисиз?!»

Лут қавми бу ишга муккаларидан кетганликларидан тўп-тўп бўлиб олиб, очикчасига қилишар эди. Улар на ўзларидан, на бошқалардан уялишарди.

Бу ишлари оддий фаҳш эмас, балки ўтакетган ёвузлик, инсонийлик доирасидан чиқиб кетишдир. Бундай даражага етган одамлар дарҳол тавба қилиб, ўзларини ўнгламасалар, оқибати ёмон бўлиши аниқ кўриниб қолган эди.

Шунинг учун ҳам, Лут алайҳиссалом қавмларини юқоридаги гаплар билан бу йўлдан қайтишга даъват қилдилар. Хўш, қавм бу даъватга қандай жавоб берди?

«Унинг қавмининг жавоби: «Агар ростгўйлардан бўлсанг, бизга Аллоҳнинг азобини келтир», дейишдан бошқа бўлмади».

Табиати бузилиб, хирсга берилган бу қавмга Лут алайҳиссаломнинг даъвати заррача ҳам таъсир қилмади. Балки туғёнга кетган қавм ўз пайғамбарига истехзо билан, агар гапинг рост бўлса, бизга Аллоҳнинг азобини келтир, дейишди. Бу ҳол Лут алайҳиссалом учун катта синов эди. Шаҳвоний лаззатга берилган қавмнинг иймон ва дину диёнат билан ҳам, Аллоҳнинг амри ва Пайғамбарнинг даъвати билан ҳам ҳеч қандай иши йўқ эди. Улар қилаётган гуноҳлари учун азоб келишидан ҳам қўрқмай кўйган эдилар. Ана ўшанда Лут алайҳиссаломнинг Аллоҳ таолога ёлборишдан бошқа чоралари қолмади.

«У: «Эй Роббим, менга бузғунчи қавмларга қарши Ўзинг нусрат бер», деди» (30-оят).

Бу бузғунчи қавмга ҳеч қандай насихат, даъват фойда бермади. Энди уларга қарши Аллоҳнинг Ўзи нусрат бермаса, бошқа илож йўқ эди.

НОБАКОР ҚАВМ ИЛА ТОРТИШУВНИНГ ДАВОМ ЭТИШИ

Ўтган қиссалар мазмунидан Пайғамбарлар умматларига бир хил даъват ила келганини ва қавмлар эса, уларни турли хийла ва баҳоналар ила инкор қилганларини билиб олган эдик. Лут алайҳиссалом қавмининг улкан

кабиҳ ишларини–баччабозликларини қоралашдан бошлайдилар.

Анъом сурасида Аллоҳ таоло бу ҳолатни қуйидагича васф қилади:

«Ва Лутни (юбордик). Унинг ўз қавмига: «Сиздан олдин оламларда ҳеч ким қилмаган фоҳиша ишни қиласизларми?!»

Албатта, сизлар аёлларни қўйиб, эркакларга шаҳват ила яқинлик қилмоқдасизлар. Йўқ! Сизлар исрофчи қавмсиз!» деганини эсла» (80–81-оят).

Дарҳақиқат, улар қилаётган бузуқ ишни, умуман, бирор-бир оламда одам зоти қилмаган эди. Улар, умуман, инсонлик, жонзотлик табиатига зид ишни қилишни ҳаммадан бурун бошлаган эдилар. Бу ҳолни Лут алайҳиссалом:

«Албатта, сизлар аёлларни қўйиб, эркакларга шаҳват ила яқинлик қилмоқдасизлар», деб таърифламоқдалар.

Аллоҳ таоло инсонни эркак ва аёл жинсида яратди. Ҳар бирига ўзига хос аъзолар ва хусусиятлар берди. Жумладан, инсон наслини бардавом этиш учун ҳар бирини ўзига хос таносул аъзолари билан яратди. Инсон наслини эркак ва аёлнинг қўшилиши натижасида пайдо бўладиган қилди. Бу қўшилишдан икковлари ҳам табиий лаззат оладиган бўлдилар. Бунинг учун уларда зарур аъзолар, ҳис-туйғу, хужайралар ва шу каби анвойи моддаларни халқ қилди. Ушбу қўшилишдан ҳосил бўладиган лаззат ва рағбатга нисбатан бўлган қизиқишни фарзанднинг ғоят қаттиқ азоб билан туғилиши, унинг тарбияси каби машаққатларни ҳам унутадиган даражада қудратли айлади.

Аллоҳ таоло инсон зотини жинсий яқинлик йўли билан яратиб, унинг насли покиза йўл билан кўпайиб туришини ирода ва ҳаётий зарурат қилди. Бу йўлда тажовуз қилганлар ва Аллоҳ иродасига зид бориб, эркакларга

шаҳват ила яқинлик қиладиганлар ақидаси бузук ва тубан кишилар ҳисобланадилар.

Шу боисдан, мазкур қиссада худди шу фоҳишалик бош масала қилиб кўтарилади. Бинобарин, Лут алайҳиссалом бу ёруғ оламда ҳеч бир зот қилмаган улкан гуноҳга биринчи бўлиб қўл урган қавмларини:

«Йўк! Сизлар исрофчи қавмсиз!» деб таърифламоқдалар.

Хўш, бу пасткаш қавм Пайғамбарининг бу гапига нима деб жавоб қилди?

«Қавмнинг жавоби: «Уларни қишлоғингиздан чиқариб юборинг, чунки улар жуда ҳам покиза бўлаверадиған одамлар экан», дейишларидан бошқа нарса бўлмади» (82-оят).

Инсофни кўринг. Инсон табиатига мувофиқ иш қилган, ҳалолу пок бўлиб, бошқаларни покизаликка чақирган кишилар юртларидан ихрож қилинар эканлар. Уларнинг «айблари» битта—жуда ҳам покиза одам бўлганликлари. Инсонийлик қиёфасини йўқотган қавм шу даражага етар экан-да. Ўзлари инсоният бўйнига тавқи лаънат бўлиб осиладиған амалларни тап тортмай қилаётганлари етмаганидек, уларга ўхшашни хоҳламаган, инсонлигини йўқотмаган, Аллоҳнинг амрида юришга ҳаракат қилганларни покизаликда айблайдилар.

ЛУТ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ДУОЛАРИ

Табиати бузилиб, ҳирсга берилган бу қавмга Лут алайҳиссаломнинг даъвати заррача ҳам таъсир қилмади.

Балки туғёнга кетган қавм Пайғамбарига истехзо билан, агар гапинг рост бўлса, бизга Аллоҳнинг азобини келтир, дейишди.

Бу ҳол Лут алайҳиссалом учун катта синов эди. Шаҳвоний лаззатга берилган қавмнинг иймон ва дину

диёнат билан ҳам, Аллоҳнинг амри ва Пайғамбарнинг даъвати билан ҳам ҳеч қандай иши йўқ эди.

Улар қилаётган гуноҳлари учун азоб келишидан ҳам кўркмай кўйган эдилар. Ана ўшанда Лут алайҳиссаломнинг Аллоҳ таолога ёлборишдан бошқа чоралари қолмади.

«У: «Эй Роббим, менга бузғунчи қавмларга қарши Ўзинг нусрат бер», деди» (*Анкабут сураси, 30-оят*).

Бу бузғунчи қавмга ҳеч қандай насиҳат кор қилмади. Энди уларга қарши Аллоҳнинг Ўзи нусрат бермаса, бошқа илож йўқ эди.

АЗОБ ФАРИШТАЛАРИНИНГ КЕЛИШИ

Аллоҳ таоло Лут алайҳиссаломнинг бу дуоларини қабул этди. Қавми ҳалок қилиш учун фаришталарни юборди. Ўша фаришталарга йўл-йўлакай Иброҳим алайҳиссаломга фарзанд кўришлари ҳақидаги хушхабарни етказиш ҳам топширилган эди. Шу мақсад ила улар аввал Иброҳим алайҳиссалом ҳузурларига келдилар.

Бунинг тафсилотини Анкабут сурасидан ўрганамиз:

«Бизнинг элчиларимиз Иброҳимга хушхабарни келтиришганида: «Албатта, биз ушбу шаҳар аҳлини ҳалок қилгувчидирмиз. Албатта, унинг аҳли зулм қилгувчилардан бўлдилар», дедилар» (*31-оят*).

Иброҳим алайҳиссалом билан фаришталар орасида бўлиб ўтган суҳбат тафсилоти бошқа сураларда батафсил келган. Лут алайҳиссалом Аллоҳдан нусрат сўраб, дуо қилган эдилар. У зотнинг дуосини Аллоҳ таоло ижобат қилганини ушбу оятдан билмоқдамиз.

Фаришталар Иброҳим алайҳиссаломга:

«Албатта, биз ушбу шаҳар аҳлини ҳалок қилгувчидирмиз», дедилар.

Яъни, Лут қавми истиқомат қиладиган Садум шаҳрини

ҳалок этамиз. Бунинг сабаби унинг аҳли зулм қилувчи бўлганларидир.

«Албатта, унинг аҳли зулм қилгувчилардан бўлдилар», дедилар».

Ҳа, Аллоҳ таоло йўллаган Пайғамбарнинг гапига кирмай, гуноҳ қилишда бардавом бўлишдан ҳам катта зулм борми ўзи?!

Иброҳим алайҳиссалом жияни Лут яшаб турган шаҳарнинг ҳалок этилиши ҳақидаги хабарни эшитгач, дарҳол ташвишга тушиб савол бердилар.

«У: «Унда Лут бор-ку?!» деди. Улар: «Биз унда ким борлигини яхши билурмиз. Биз, албатта, унга ва унинг аҳлига нажот берурмиз. Магар унинг хотини ҳалок бўлгувчилардан бўлгандир», дедилар» (32-оят).

Иброҳим алайҳиссалом бутунлай ҳалокатга учраши лозим бўлган шаҳарда Лут алайҳиссалом бор-ку, сизларга барибирми, ҳалок қилаверасизларми, деган маънода фаришталардан:

«Унда Лут бор-ку?!» деди.

Бу гапда савол аралаш эътироз бор эди. Фаришталар бунни тўла тушунган ҳолда кониқарли жавоб бердилар:

«Улар: «Биз унда ким борлигини яхши билурмиз. Биз, албатта, унга ва унинг аҳлига нажот берурмиз», дедилар.

Яъни, ўша Садум шахрида ким борлигини яхши биламиз. Жумладан, Лут борлигини ҳам яхши биламиз. Эй Иброҳим, сен уни ўйлаб, безовта бўлма, биз, албатта, Лутга ва унинг аҳлига, яъни, унга иймон келтирганларга ҳалокатдан нажот берамиз.

«Магар унинг хотини ҳалок бўлгувчилардан бўлгандир», дедилар».

Чунки у хотин жинойтчи қавмнинг ёнини оларди, уларнинг жинойтларини инкор этмасди.

Иброҳим алайҳиссалом билан бўлган суҳбатдан сўнг

фаришталар Лут алайҳиссалом томон жўнаб кетдилар.

ФАРИШТАЛАРНИНГ ЛУТ АЛАЙҲИССАЛОМ ҲУЗУРЛАРИГА КЕЛИШЛАРИ

Мазкур хушрўй йигитлар шаклидаги фаришталар Иброҳим алайҳиссаломнинг ҳузурларига қандоқ қилиб меҳмон шаклида кириб келган бўлсалар, Лут алайҳиссаломнинг ҳузурларига ҳам шундоқ ҳолда кириб келдилар.

Бу ҳолатни Анкабут сурасида қуйидагича васф қилинади:

«Элчиларимиз Лутга келишганида, у улар сабабли маҳзун бўлди ва келишларидан юраги сиқилди. Улар: «Сен хавфсирама ва маҳзун ҳам бўлма, албатта, биз сени ва аҳлингни қутқаргувчилармиз. Магар хотининг ҳалок бўлгувчилардан бўлгандир» (33-оят).

Лут алайҳиссаломнинг Аллоҳ таоло юборган фаришталарни кўриб хафа бўлишларига сабаб бор эди. Аввало, элчи фаришталар навқирон, ҳуснли йигитлар қиёфасида келган эдилар.

Қолаверса, Лут алайҳиссалом уларнинг элчи фаришталар эканидан ҳали-ҳануз хабар топмаган эдилар. Ёш ва чиройли меҳмон йигитларга жиноятчи қавм тажовуз қилиб, мезбон Лут алайҳиссаломни шарманда этишлари мумкин эди.

Шу сабабли Лут алайҳиссалом уларни кўриб маҳзун бўлдилар ва юраклари сиқилди.

Бу ҳолни сезган фаришталар у зотга тасалли бериб:

«Сен хавфсирама ва маҳзун ҳам бўлма», дедилар.

Улар Лут алайҳиссаломни хотиржам этиб, нима иш қилишларини айтдилар.

«...албатта, биз сени ва аҳлингни қутқаргувчилармиз», дедилар.

Яъни, шаҳар аҳолисининг ҳаммасини ҳалок қиламиз, аммо сени ва сенинг аҳлингни ҳалокатдан қутқарамиз.

«Магар хотининг ҳалок бўлгувчилардан бўлгандир», дедилар».

Яъни, у сенинг хотининг бўлса ҳам, ҳалок қиламиз.

Сўнгра фаришталар сўзларида давом этиб дедилар:

«Албатта, биз ушбу шаҳар аҳолиси бошига фосиқлик қилганлари туфайли осмондан азоб туширгувчимиз», дедилар» (34-оят).

Аллоҳ таоло бу қавмни қилмишига яраша жазолади.

ЖИНОЯТЧИ ҚАВМ ҲАЛОКАТИ

Жиноятчи қавмнинг жазоланиши қандок бошланганини Қамар сурасидаги ушбу ояти карима баён қилиб беради:

«Улар ундан меҳмонларини топширишни сўрадилар. Бас, кўзларини кўр қилдик. Менинг азобим ва огоҳлантиришларимни тотиб кўрсинлар» (37-оят).

Аввал ҳам айтилганидек, Лут қавми ўзларидан олдин ҳеч ким қилмаган қабих жиноятга – эркаклар бир-бирлари билан ўзаро жинсий алоқа қилишга мубтало бўлган эди.

Бу борада иш шу даражага бориб етдики,

«Улар ундан меҳмонларини топширишни сўрадилар».

Жиноятчи қавм Лут алайҳиссаломдан у зотнинг ҳузурига меҳмон бўлиб келган ёш йигитларни фаҳш иш қилиш учун ўзларига топширишни талаб қилдилар.

«Бас, кўзларини кўр қилдик».

Ана ўшанда Биз мазкур қавмнинг кўзини кўр қилдик.

«Менинг азобим ва огоҳлантиришларимни тотиб кўрсинлар».

Лут алайҳиссаломнинг хонадонларига ёш, хушрўй йигитлар билан баччабозлик қилиш ниятида у зотнинг

уйларига ёпирилиб келган қавм меҳмонларнинг ўзларига топширилишларини талаб қилди. Пайғамбар алайҳиссалом қавмни бу мақсаддан қайтаришга кўп уриндилар, ҳеч фойда бермади.

Йигитлардан бири ташқарига чикди ва баъзи бир ҳаракатлар қилди. Шунда фоҳишакор қавмнинг кўзлари кўр бўлиб қолди ва тумтарақай бўлиб, келган жойларига қайтиб кетиш учун йўл ахтариб қолишди.

Ана шундан кейин меҳмонлар ўз ҳақиқатларини ошкор қилдилар:

«Улар: «Эй Лут, биз Роббингнинг элчиларимиз, булар сенга ҳаргиз тега олмаслар. Бас, кечанинг бир бўлагига аҳлинг ила юргин ва сизлардан хотинингдан бошқа ҳеч ким ўғирилмасин. Чунки уларга етадиган мусибат у(аёл)га-да етгувчидир. Уларга тайин қилинган вақт, субҳдир. Субҳ яқин эмасми?!» дедилар» (*Худ сураси, 81-оят*).

Ёш йигитлар ўзларини ҳимоя қила олмайдиган меҳмонлар эмас, балки Аллоҳнинг элчилари—мазкур жиноятчи қавмни ҳалок қилиш учун юборилган қувватли фаришталар эди.

Улар Лут алайҳиссаломга у зот мустаҳкам паноҳда—Аллоҳ таолонинг ҳимоясида эканликларини эслатдилар:

«Улар: «Эй Лут, биз Роббингнинг элчиларимиз, булар сенга ҳаргиз тега олмаслар».

Яъни, золим қавмдан ҳеч кўрқма, улар сенга ҳеч қачон заррача зарар еткиза олмайдилар. Буни сенга биз—Роббингни элчилари айтмоқдамиз, дедилар.

Сўнгра эса, у зотга қутулиш йўлини ўргатдилар:

«Бас, кечанинг бир бўлагига аҳлинг ила юргин ва сизлардан хотинингдан бошқа ҳеч ким ўғирилмасин».

Демак, кўрсатма бўйича Лут алайҳиссалом аҳларини олиб, кечанинг бир бўлагига диёрларини ташлаб чиқишлари керак эди. Кечаси улардан ҳеч ким қолмай

чикиб кетиши керак эди. Тонггача улгуриш керак эди.

Лут алайхиссаломнинг аҳлидан фақат хотинлари қолиб кетади. Ё чикмай, шаҳарда қолиб ёки кетаётиб ўгирилиб балога гирифтор бўлишига Аллоҳнинг ҳукми чиққан эди.

Бунинг сабабини ояти каримада:

«Чунки уларга етадиган мусибат у(аёл)га-да етгувчидир», деб баён қилинмоқда.

Шунинг учун у аёл қавм билан бирга ҳалок бўлади.

Бу аёл улуғ пайғамбарнинг жуфти ҳалоли бўлишига қарамай, гуноҳкорлик қилгани учун золим қавмга қўшилиб ҳалок бўлишини Аллоҳ таоло ирода қилган эди. Ҳалок бўлиш вақти ҳам Аллоҳ таоло томонидан белгиланган.

«Уларга тайин қилинган вақт, субҳдир».

Эътибор ва мулоҳаза ила қараладиган бўлса, кўп ҳалокатлар субҳ вақтида юз бериши маълум бўлади. Бу пайтни Аллоҳ таоло баракали қилиб қўйган. Лекин гуноҳкор ва кофир қавмлар кечаси билан гуноҳ ишларни қилиб, айна тонг-субҳ чоғида ғафлат уйқусига кетган бўладилар.

«Субҳ яқин эмасми?!» дедилар».

Албатта, яқин.

«Амримиз келган пайтда у ўлкани остин-устун қилдик ва устидан кетма-кет сопол тошларни ёғдирдик.

Уларга Роббинг ҳузурида белги қўйилган эди ва улар золимлардан узок эмасдир» (*Худ сураси, 82–83-оятлар*).

Яъни, ўша золим қавм яшаган ўлкани ҳалок қилиш ҳақидаги

«Амримиз келган пайтда у ўлкани остин-устун қилдик».

Мазкур диёрнинг номи Садум бўлиб, ри-воятларда келишича, Аллоҳнинг амри ила фа-ришталар Садумни борлигича кўтариб чаппа айлантириб қўйганлар. Яъни,

ернинг остини устига айлантириб қўйганлар. Садум бутун аҳолиси ва бор-йўғи ила ер остига қўмилган. Фақиҳлардан баъзилари Лут қавмининг жиноятини қилганларни, яъни, баччабозлик ила шуғулланганларни ётқизиб туриб устидан деворни йиқитиш керак, деганлар ва бу ҳукмларига айнан шу ҳолатни далил қилиб келтирадилар.

Аллоҳ таоло яратган соф инсоний табиатга тамоман зид иш қилган бундай нобакорларга бу ҳам оз. Шунинг учун Аллоҳ таоло:

«ва устидан кетма-кет сопол тошларни ёғдирдик»,
демоқда.

Яъни, Садум остини устига қилиб туриб, яна устидан кетма-кет сопол тошлар ёғдирдик. Биз «сопол» деб таржима қилган маъно оятда «сажжил» лафзи ила келган. Бунинг маъносини бир сўз билан англатиб бўлмайди. Луғат уламолари бу сўзнинг маъноси ҳақида лойи қаттиқ қотиб қолган тош, деганлар. Баъзи уламоларимизнинг баён қилишларича, Лут қавми истиқомат қилган диёрлар беш шаҳар-кишлоқдан иборат бўлган, уларнинг каттаси Садум деб номланган. Аллоҳ таоло уларнинг барчасини остин-устин қилиб ташлаганидан сўнг, устидан лойи қотиб қолган тош ёғдирган.

«Уларга Роббинг ҳузурида белги қўйилган эди».

Яъни, тошларга белги қўйилган эди. Уламоларимиз айтишларича, ким ўлиши керак бўлса, ўша одамнинг исми ёзилган тош унга тегиб ўлдирар экан. Ўлка остин-устин қилинганида ўлмай тирик қолганларни ўша тошлар қувиб етиб уриб ўлдирган.

«ва улар золимлардан узоқ эмасдир».

Яъни, тошлар золим қавмларга жуда яқиндир. Золимлар у тошлардан қочиб қутула олмаслар.

Имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳи ушбу тош билан ўлдирилганларни ҳужжат қилиб, Лут қавми амалини қилганларнинг ҳукми, олдин баланд жойдан улоқтириб,

кейин тошбўрон қилишдир, деганлар.

Машхур муҳаддислар Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимни Лут қавмининг амалини қилаётган ҳолда топсангиз, қилувчини ҳам, қилинувчини ҳам ўлдилинг», деганлар.

Шу ерга келганда Иброҳим алайҳиссалом, Лут алайҳиссалом ва у зотнинг қавми қиссаси охирига етади. Бу қисса ҳам, аввалгиларига ўхшаб, ваъз-насихат ва ибратларга бой.

Шунингдек, унда осий, гуноҳкорларга эслатма, таҳдид бор.

Мулоҳаза қилсак, бу қиссада аввалги қиссаларга ўхшаб гап бевосита иймон ҳақида, Пайғамбар, унга келган илоҳий ваҳийни инкор қилиш ва унинг оқибатлари ҳақида бормайди. Балки, иймонсизлик туфайли жамиятда тарқаладиган ижтимоий касаллик ва унинг оқибатлари ҳақида айтилади.

Бу касалликлар ҳам иймонсизлик, Аллоҳнинг амрига, Пайғамбарининг кўрсатмаларига юрмаслик оқибатида келиб чиқаётган эди. Аллоҳ таоло уларни хоҳлаган пайтда ҳалок қилиши мумкинлигини эслатиб қўймоқда.

ИСҲОҚ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Аллоҳ таоло Исҳоқ алайҳиссаломнинг номларини ўн еттита оятда тилга олган. Жумладан, у зотнинг зикрлари Бақара, Оли Имрон, Нисо, Анъом, Худ, Юсуф, Иброҳим, Марям, Анбиё, Анкабут, Вас-Саффот ва Сод сураларида келган.

ИСҲОҚ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ НАСАБЛАРИ

У зот Иброҳим алайҳиссаломнинг Сора онамиздан бўлган ўғиллари. Исҳоқ алайҳиссалом оталари Иброҳим алайҳиссалом юз ёшга, оналари Сора ҳам катта ёшга етиб қолганларида Аллоҳ таолонинг инояти ила туғилганлар. У зотнинг башоратлари ва сифатлари ҳақида Вас-Саффот сурасида қуйидагилар айтилган:

«Яна Биз унга солиҳлардан бир Пайғамбар бўлажак Исҳоқнинг хушхабарини бердик» (112-оят).

Иброҳим алайҳиссаломга берилаётган башорат Аллоҳ таоло у зотга яна бир ўғил кўришлари, унинг исми Исҳоқ бўлиши, у ҳам солиҳлардан, Пайғамбарлардан бўлишининг хушхабаридир.

Аммо бу билан ҳам кифояланмади, яна зиёда қилди:

«Ва унга ҳам, Исҳоққа ҳам барака бердик. Икковларининг зурриётидан гўзал амал қилгувчи ҳам, ўзига очиқ-ойдин зулм қилгувчи ҳам бўлур» (113-оят).

Яъни, Иброҳимга ҳам, Исҳоққа ҳам барака бердик. Уларнинг наслидан Пайғамбарлар чиқадиған қилиб қўйдик. Барака шундан иборат. Икковларининг зурриётидан ким ўша Пайғамбарларга эргашса, гўзал иш қилган бўлади. Қайси бири эргашмаса, ўзига ўзи очиқ-ойдин зулм қилган бўлади.

Иброҳим алайҳиссалом ўғиллари Исҳоқ алайҳиссаломга ота томон қариндошларнинг қизларидан уйланишни тайинлаган эканлар. Шунинг учун Исҳоқ алайҳиссалом амакиваччасининг қизи Рифқага уйланган эканлар. Улар икки ўғил кўришди. Бири Ийс. Иккинчиси Яъқуб. Исроил лақабини олган Яъқуб алайҳиссаломдан Бани Исроил тарқалди ва у зотнинг сулолаларидан пайғамбарлар чикди.

ИСҲОҚ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ПАЙҒАМБАРЛИКЛАРИ

У зот ўзлари яшаб ўтган Фаластин ва Шом ерларидаги Канъонийларга пайғамбар бўлганлар. Пайғамбарларнинг улуғлари ва кўплари ўтган бу ерларда у киши қандоқ пайғамбарлик қилганлари ҳақидаги маълумотлар Қуръони Каримда зикр қилинмаган.

Исҳоқ алайҳиссаломнинг исми шарифлари келган оятларни ўрганадиган бўлсак, у зотнинг зикрлари асосан бошқа пайғамбарлар, хусусан, оталари Иброҳим алайҳиссалом, акалари Исмоил алайҳиссалом ва ўғиллари Яъқуб алайҳиссаломлар билан биргаликда келади. Фақат биргина оятда Исҳоқ алайҳиссаломнинг ёлғиз исмлари келган, холос. Унда ҳам оталари Иброҳим алайҳиссаломга ишора бор.

Бу ҳолатларни ўрганиб чиқадиган бўлсак, Исҳоқ ва Яъқуб алайҳиссаломлар ўз вақтларидаги катта пайғамбар шуҳрати сабабли бир оз кам зикр қилинганлар, десак бўлаверса керак.

Чунки Иброҳим алайҳиссаломнинг зикрлари Қуръони Каримда қанчалик кўп эканини ўрганиб чиқдик. Бунинг устига Лут алайҳиссалом ва Исмоил алайҳиссаломлар ҳам бор. Ана ўша эътибордан Исҳоқ алайҳиссаломни бошқалар билан бир қаторда эсга олиниб ўшаларга сифатларда ҳам, фаолиятда ҳам шерик эканликларига ишорат қилинган бўлса керак.

У ЗОТНИНГ ВАФОТЛАРИ

Исҳоқ алайҳиссалом 180 ёшга кириб бу дунёни тарк этдилар. У зот Халил шаҳри яқинидаги оталари Иброҳим алайҳиссалом дафн қилинган ғорга дафн қилиндилар.

ЯЪҚУБ АЛАЙҲИССАЛОМ

Аллоҳ таоло Яъқуб алайҳиссаломни Қуръони Каримда

ўн олти жойда зикр этган. Яъқуб алайҳиссаломнинг зикри Бақара, Оли Имрон, Нисо, Анъом, Худ, Юсуф, Марям, Анбиё, Анкабут ва Сод сураларида келган.

ЯЪҚУБ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ НАСАБЛАРИ

Яъқуб алайҳиссалом Иброҳим алайҳиссаломнинг набиралари, Исҳоқ алайҳиссаломнинг ўғилларидир. У зотнинг оналари Рифқа бинти Батавъл ибн Нохур ибн Озардир. У зот икки эгизакнинг биридир. Акалари Ийс олдин туғилган экан. У зот унинг ортидан туғилгани учун Яъқуб—(ортдан келар) деб аталган эканлар.

Яъқуб алайҳиссаломнинг лақаблари Исроил бўлган. Уламолар «Исроил» сўзининг маъноси ҳақида бир неча хил фикрлар, жумладан, Абдуллоҳ ёки Рухуллоҳ деган фикрни айтадилар.

ЯЪҚУБ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ҲАЁТЛАРИ

Яъқуб алайҳиссалом Фаластин ерларида дунёга келдилар. Оталари Исҳоқ алайҳиссаломнинг тарбияларини олиб ўсдилар. У зотнинг оналари Бобилга бориб тоғалари Лобоннинг олдида истиқомат қилишни тайинлаган эди.

Яъқуб алайҳиссалом Бобил томон йўл олдилар. Йўлда бир башоратли туш кўрдилар. Уйғониб ўша туш кўрган ерларида Аллоҳ таоло учун бир уй қуришга аҳд қилдилар ва ўша ерга тошдан белги қўйдилар. Кейинчалик эса ўша ерда Байтул Макдиси қурдилар.

Тоғалариникига борсалар, у кишининг иккита қизи бор экан. Улардан бирининг исми Роҳил, иккинчисиники Лийъа экан. Турли сабабларга кўра ва ўша даврнинг шарияти изн бергани учун Яъқуб алайҳиссалом опа-сингилга уйландилар. Опа-сингилларга оталари Лобон биттадан чўри: Роҳилга Балҳо исмли, Лийъага Залфа исм-

ли чўрини ҳадя қилибди. Улар ўз навбатларида чўрилари эрлари Яъқуб алайҳиссаломга ҳадя қилибдилар. Шундоқ қилиб Яъқуб алайҳиссалом тўрт хотинли бўлиб қолибдилар.

Аллоҳ таоло Яъқуб алайҳиссаломга барча хотинларидан ўн иккита ўғил ато қилди.

Лийъа исмли хотинларидан олти бола кўрдилар:

1. Рубийл.
2. Шамъун.
3. Ловий.
4. Яҳузо.
5. Ийсохор.
6. Зоблун.

Ушбу ўғилларнинг бири бўлмиш Ловийнинг наслидан кейинчалик Мусо алайҳиссалом туғилганлар.

Яҳузонинг исми эса яҳудийларга ном бўлиб қолган.

Яъқуб алайҳиссалом Роҳил исмли аёлларидан икки ўғил кўрдилар:

7. Юсуф алайҳиссалом
8. Бинямин.

Яъқуб алайҳиссалом Балҳо исмли аёлларидан ҳам икки ўғил кўрдилар:

9. Дан.
10. Нафтали.

Яъқуб алайҳиссалом Залфа исмли аёлларидан икки ўғил кўрдилар;

11. Жад.
12. Ашир.

Яъқуб алайҳиссаломнинг ўн икки ўғилларидан ҳар бири Бани Исроилнинг асботларидан бир сибтга ота бўлганлар. Уларнинг Биняминдан бошқаси Бобилда туғилганлар. Бинямин эса Фаластинда туғилган.

ЯЪҚУБ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ

ПАЙҒАМБАРЛИКЛАРИ

Аллоҳ таоло Бақара сурасида айтади:

«Айтинглар: «Аллоҳга ва бизга туширилган нарсага, Иброҳим, Исмоил, Исҳок, Яъқуб, асботларга туширилган нарсага, Мусо ва Ийсога берилган нарсага ва Пайғамбарларга Роббиларидан берилган нарсага иймон келтирдик. Уларнинг орасидан бирортасини фарқламасмиз ва биз Унга мусулмонлармиз» (136-оят).

Аллоҳ таоло мусулмонларга, Аллоҳга ва Қуръонга иймон келтирамиз, деб айтинглар, демоқда. Айни чоғда, Аллоҳ таоло томонидан бошқа пайғамбарларга туширилган нарсаларга ҳам иймон келтирамиз, денглар. Жумладан, Иброҳим, Исмоил, Исҳок, Яъқуб алайҳиссаломларга туширилган нарсаларга иймон келтирамиз. Бу рўйхатда асботлар ҳам саналган. «Асбот» сўзи «сибт»нинг кўплиги, «сибт» эса, «набира» маъносини билдиради.

Қуръони Каримда зикри келган «асботлар»дан мурод– Яъқуб алайҳиссаломнинг ўн икки нафар ўғлидан тарқалган зурриётлари. Демак, мусулмонлар уларнинг пайғамбарликларига ҳам иймон келтиришлари лозим.

Улул азм пайғамбарлардан бўлган Мусо алайҳиссаломга тушган Тавротга, Ийсо алайҳиссаломга тушган Инжилга иймон келтириш лозим. Шунингдек, номлари зикр қилинмаган бошқа пайғамбарларга туширилган нарсаларга ҳам иймон келтириш лозим. Ҳаммаларига баробар иймон келтирамиз, бирорталарини ажратмаймиз.

Пайғамбарларни бирдай кўриш, уларга бирдек иймон келтириш ва уларни тенг эъзозлаб, ҳурмат қилиш мусулмон умматининг асосий қоидасидир. Шунга кўра, бу уммат барча илоҳий шариатларнинг меросхўри бўлди. Чунки мазкур пайғамбарларнинг барчасига тушган дин

Ислом бўлган. Шунинг учун ҳам, бу уммат ҳамманинг олдида баралла қилиб:

«Биз Унга мусулмонлармиз», (яъни, ягона Аллоҳга) деб эълон қила олади.

Ана ўша пайғамбарлар ичида, Аллоҳ таоло ваҳий тушириб ҳамма пайғамбарлар учун бир бўлган Ислом динини берганлар ичида Яъқуб алайҳиссалом ҳам бор. У зот яхудий ёки насроний динида бўлмаганлар.

Ушбу ҳақиқатни Аллоҳ таоло Бақара сурасидаги куйидаги оятда таъкидлайди:

«Ёки: «Албатта, Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яъқуб ва асботлар яхудий ва насроний бўлган», дейсизларми?! «Сизлар билимдонроқми ёки Аллоҳми?» дегин. Ҳузуридаги Аллоҳдан бўлган гувоҳликни беркитган кимсадан ҳам золироқ одам борми?! Ва Аллоҳ қилаётган ишларингиздан гофил эмасдир» (140-оят).

Яхудийларнинг, фақат яхудий бўлганларгина ҳидоят топади, деган даъволарига ва насронийларнинг, фақат насронийларгина ҳидоятдадир, деган даъволарига қарши яна битта кучли раддия келяпти. Уларни ожиз қолдирадиган савол бериляпти.

«Ёки: «Албатта, Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яъқуб ва асботлар яхудий ва насроний бўлган», дейсизларми?! «Сизлар билимдонроқми ёки Аллоҳми?» дегин».

Хўш, яхудий ва насронийлар бу саволга нима деб жавоб қиладилар? Улар Иброҳимни, Исмоилни, Исҳоқни, Яъқубни ва асботларни яхудий ёки насроний дейин десалар, ҳамма, жумладан, улар ўзлари ҳам яхши биладилар, «яхудий» ва «насроний» деган исмлар мазкур пайғамбар алайҳиссаломлардан неча замонлар кейин пайдо бўлган.

Агар уларнинг яхудий ҳам, насроний ҳам бўлмаганларини тан олайин десалар, унда, фақат яхудий ва насронийларгина ҳидоятдалар, деган даъволарини қандай

тушуниш керак? Ахир, бу даъвога кўра, мазкур пайғамбар алайҳиссаломлар ҳам хидоят топмаган бўлиб чиқадилар. Ҳолбуки, яҳудий ва насронийлар ўзларини айнан ўша улуғ пайғамбарларнинг насли, уммати ҳисоблаб, шу билан фахрланиб юришибди.

Хуллас, яҳудийлар ҳам, насронийлар ҳам бу саволга жавоб беришдан ожиздирлар. Бу савол қаршисида тил тишлашдан бошқа чоралари қолмайди.

Аллоҳ таоло худди шу услубда Пайғамбар алайҳиссаломга ўргатиб:

«Сизлар билимдонроқми ёки Аллоҳми?» дегин», дейди.

Бу савол яҳудий ва насронийларни баттар мот қилади, чунки улар асло, биз Аллоҳдан кўра билимдонроқмиз, дея олмайдилар. Аксини, яъни, Аллоҳ биздан билимдонроқ, десалар, унда Аллоҳнинг сўзларига ишонишлари шарт: Аллоҳ ўтган барча пайғамбарларни яҳудий демаган, насроний демаган, балки уларнинг мусулмон бўлганларини қайта-қайта таъкидлаган. Уларга тилларини тишлаб жим қолишдан ўзга чора йўқ.

Сўнгра уларнинг энг катта айбларидан яна бири фош этилади:

«Ҳузуридаги Аллоҳдан бўлган гувоҳликни беркитган кимсадан ҳам золимроқ одам борми?»

Албатта, йўқ. Ҳаммани яратган, ҳамманинг Робби бўлган Аллоҳнинг Ўзи гувоҳликка раво кўрса-ю, у ношукр банда бу гувоҳликни ўрнида адо этмай беркитса, албатта, у энг катта золим бўлади-да.

Ҳолбуки,

«Аллоҳ қилаётган ишларингиздан ғофил эмасдир».

Ҳа, албатта, Аллоҳ таоло уларнинг қилаётган ишларидан ғофил эмас. У зот барча нарсани билиб турибди. Вақти келганда ҳисоб-китобини қилади.

У ЗОТНИНГ ШАРИАТЛАРИДАН НАМУНА

Аллоҳ таоло Яъқуб алайҳиссаломни «Исроил» номи ила бир марта, Оли Имрон сурасида зикр қилган:

«Таврот тушишидан олдин Исроил ўзига ҳаром қилгандан бошқа ҳамма таом Бани Исроилга ҳалол эди. «Агар ростгўйлардан бўлсангиз, Тавротни келтириб ўқинглар», деб айт!» (93-оят).

Исроилдан мурод, аввал баён қилинганидек, Яъқуб алайҳиссаломдир. Ривоятларда келишича, Яъқуб алайҳиссалом оғир касал бўлиб ётганларида, агар Аллоҳ шифо берса, энг яхши кўрган таомларини—туянинг гўштини емасликни ва сутини ичмасликни назр қилган эканлар. Аллоҳ бу назрни қабул қилди. Шунингдек, Аллоҳ таоло Бани Исроилдан содир бўлган гуноҳлар туфайли уларга иқоб сувратида баъзи ҳайвонларни ҳамда мол билан кўйнинг чарвисини ҳаром қилган эди. Ҳолбуки, булар Таврот тушишидан олдин Бани Исроилга ҳалол эди.

Ушбу оятдан Яъқуб алайҳиссаломнинг шариатларида таомларнинг ҳалол, ҳаромлиги, назр аташ каби ҳукмлар бўлганини билиб оламиз.

ЯЪҚУБ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ВАСИЯТЛАРИ

«Ислом» сўзида бўйсунуш, тоат, ихлос маънолари бор. Барча пайғамбар, жумладан, Иброҳим алайҳиссаломнинг ва у зотнинг набиралари Яъқуб алайҳиссаломнинг ҳам динлари, миллатлари—Ислом. Иброҳим алайҳиссалом ва Яъқуб алайҳиссаломлар ўзлари мусулмон бўлишлари билан кифояланиб қолмадилар, балки ушбу Ислом миллатини маҳкам тутишга васият қилдилар. Ўша васият Бақара сурасидаги кейинги икки оятда келади:

«Иброҳим ўша(миллат)ни болаларига васият қилди. Яъқуб ҳам: «Эй болаларим, албатта, Аллоҳ сизларга

динни танлади, сизлар мусулмон бўлмасдан туриб ўлмассиз», деди» (132-оят).

Иброҳим алайҳиссалом ва у зотнинг набиралари Яъқуб алайҳиссалом ҳам фарзандларига васият қилиб:

«Эй болаларим, албатта, Аллоҳ сизларга динни танлади», дедилар.

Демак, бу дин Аллоҳ ихтиёр қилган диндир. Бошқа нарсага юз тутишга ўрин йўқ.

«...сизлар мусулмон бўлмасдан туриб ўлмассиз», деди».

Мусулмон бўлиб яшаб, мусулмон бўлиб ўлишга ҳаракат қилишдан бошқа йўл йўқ.

«Ёки Яъқубга ўлим ҳозир бўлиб, у ўз болаларига: «Мендан кейин нимага ибодат қиласизлар?» деганида, улар: «Сенинг илоҳингга ва оталаринг Иброҳим, Исмоил ва Исҳоқларнинг илоҳига, ёлғиз илоҳга ибодат қиламиз ҳамда биз Унга мусулмон бўлувчимиз», деганларида гувоҳ бўлганмисиз?!» (133-оят).

Яъқуб алайҳиссаломга ўлим вақти етганда атрофларида видолашиш учун йиғилиб, жимгина бош эгиб турган авлодларига васият қилаётиб:

«Мендан кейин нимага ибодат қиласизлар?» деб сўрадилар.

У зотнинг ўлимдан аввал фикрларини ишғол қилиб турган бирдан-бир ташвиш, дину диёнат, ақийда ташвиши эди. Болаларини шунинг учун атрофларига тўпладилар. Ушбу масалада хотирларини жам қилиб кетмоқчи эдилар. Болаларининг ҳам жавоблари тайёр экан. Дарҳол:

«Улар: «Сенинг илоҳингга ва оталаринг Иброҳим, Исмоил ва Исҳоқларнинг илоҳига, ёлғиз илоҳга ибодат қиламиз ҳамда биз Унга мусулмон бўлувчимиз», дейишди.

Исмоил алайҳиссалом Яъқуб алайҳиссаломга амаки бўлсалар ҳам, ота дейишди, чунки амаки ҳам гоҳида ота ўрнида ҳисобланади.

Улар, ёлғиз илоҳга ибодат қиламиз, дейишди. Бани Исроилга ўхшаб, «Узайр Аллоҳнинг ўғли», деб худога ширк келтирмадилар. Насронийларга ўхшаб, «Ийсо Аллоҳнинг ўғли» ёки «Аллоҳ учтанинг учинчиси», демадилар. Араб мушрикларига ўхшаб, Лот, Уззо ва бошқа бутларни Аллоҳга шерик қилишмади ёки «фаришталар Аллоҳнинг қизлари» демадилар. Улар бошқа динларни эмас, айнан Исломни айтдилар, биз Унга мусулмон бўлувчимиз, дедилар.

ЯЪҚУБ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ВАФОТЛАРИ

Ўғиллари Юсуф алайҳиссаломнинг йўқолишларидан каттиқ хафа бўлган Яъқуб алайҳиссаломнинг кўзлари кўрмай қолган эди. Кейин у кишини топганларидан сўнг кўзлари ҳам тузалди ва ҳаммалари Юсуф алайҳиссалом ҳукмдорлик қилаётган Мисрга келиб яшай бошладилар. Ўша пайтда Яъқуб алайҳиссалом 130 ёшда эдилар. Мисрда ўн етти йил яшаганларидан кейин у зот 147 ёшларида вафот этдилар. Яъқуб алайҳиссалом вафотларидан олдин оталари Исҳоқ алайҳиссаломнинг ёнларига дафн қилишни Юсуф алайҳиссаломга васият қилган эдилар. У зот Халилдаги машҳур ғор ичига дафн қилиндилар.

ЮСУФ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Юсуф алайҳиссаломнинг исмлари йигирма олти марта келган. Шундан йигирма тўрттаси Юсуф сурасида, бир марта Анъомда ва яна бир марта Мўминун сурасида келган.

У ЗОТНИНГ НАСАБЛАРИ

Юсуф алайҳиссаломнинг насаблари ҳақидаги энг

ажойиб гап пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Имом Бухорий ривоят қилган қуйидаги сўзларидир:

«Албатта, у каримдир, каримнинг ўғли бўлган каримнинг ўғлидир. Юсуф ибн Яъқуб ибн Исҳоқ ибн Иброҳимдир».

У зотнинг оналари Роҳил бинти Лобондир.

Юсуф алайҳиссалом Яъқуб алайҳиссаломнинг ўн икки ўғилларидан биридир ва уларнинг ичидан чиққан ягона пайғамбардир.

ЮСУФ ҚИССАСИ

Юсуф сураси битта қиссани аввалидан охиригача, бошқа нарсаларни аралаштирмай ҳикоя қилган ягона сурадир. Фақат қисса тамом бўлгандан кейин, суранинг охирида пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга қаратилган маънолар келади.

Юсуф алайҳиссаломнинг исмлари бу сурадан бошқа яна икки жойда зикр қилинади, холос.

Бу сурада бошқаларидан фаркли ўлароқ, кўпроқ оилавий муносабатлардаги салбий ўринларга, ҳукмрон доиралар ичидаги ихтилофларга, уларнинг атрофидагиларнинг ҳолатларига эътибор берилган. Диний-маънавий тарбия бўлмагани туфайли бой-зодагон оилаларнинг баъзи аъзолари «тўқликка шўхлик» қилишларидан намуналар келтирилган.

Бу қиссада ҳаёлий гаплар йўқ, лирик чекинишлар ҳам, ўқувчиларни қизиқтириш учун тўқилган ёлғонлар ҳам йўқ. Бу Аллоҳ таолонинг ваҳий қилиб юборган илоҳий китоби. Бу қиссани ўқиш ҳам, эшитиш ҳам ибодат. Бошидан охиригача ибрат, ваъз-насихат. Келинг, биргаликда Қуръони Каримда бу қисса қандай ҳикоя қилинганини ўрганиб чиқайлик.

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм

«Алиф. Лом. Ро. Ушбулар очик-ойдин китобнинг оятларидир» (Юсуф сураси, 1-оят).

Алиф, лом, ро каби ўзингизга таниш ҳарфлардан таркиб топган оятлар жамланиб, ушбу китобни вужудга келтирган. Бу китоб ҳарфларининг инсонга ёт бўлган жойи йўқ. Улар араб тилининг ёзув белгилари. Аллоҳ таоло китобини шу ҳарфлар ила араб тилида нозил қилишни ирода этди.

«Биз уни арабий Қуръон этиб нозил қилдик, шоядки ақл ишлатсангиз» (2-оят).

Ҳа, ул китоб, оятлари ўша ўзингиз билган ҳарфлардан ташкил топган китоб арабий–араб тилидаги Қуръондир. Уни Аллоҳ таоло нозил қилди.

«шоядки ақл ишлатсангиз».

Шоядки ақл юритиб, бундай мўъжизакор китобни фақат Аллоҳ таолонинг Ўзигина келтира олиши мумкинлигини англаб етсангиз.

Кейинги оятдан гап асосий мавзуга кўчади, ушбу сура гўзал қиссадан иборат экани ҳақида сўз очилади:

Эй охири замон Пайғамбари!

«Биз сенга ушбу Қуръонда ваҳий қилган нарсамиз ила энг гўзал қиссани ҳикоя қилурмиз. Агарчи ундан олдин сен бундан беҳабарлардан бўлсанг ҳам» (3-оят).

Яъни, Қуръон деб номланган илоҳий китобимизни ваҳий ила нозил этиш жараёнида энг гўзал қиссани ҳам сенга айтиб берамиз. Сен қавминг ичида ўқиш-ёзишни ўрганмаган, бунақа қиссалардан хабарсиз кишилардан бири эдинг. Энди эса, Аллоҳнинг инояти ила булардан хабардор бўласан ва уларни халққа етказасан.

ЮСУФ ТУШ КЎРДИ

Шундан сўнг бевосита Юсуф алайҳиссаломнинг

қиссаси бошланади. Юсуф алайҳиссалом кўрган тушини отаси Яъқуб алайҳиссаломга сўзлаб бераётганини тасвирлаш билан қиссага кирилади:

Эй Пайғамбар!

«Юсуф отасига: «Эй отажоним, мен ўн битта юлдузни ҳам қуёш ва ойни кўрдим, уларнинг менга сажда қилаётганларини кўрдим», деганини эсла» (4-оят).

Бу тушни кўрганда Юсуф алайҳиссалом ёш бола эди. Одатда ёш болалар бунчалар аниқ ва башоратли туш кўрмайдилар.

Яъқуб алайҳиссалом кичик ўғли Юсуфдан кўрган тушини эшитиб, шу гаплар хаёлидан ўтди. Бу туш улуғ келажакдан башорат эканини англади.

Аммо бу башоратдан ҳамма ҳам хурсанд бўлавермаслигини, жумладан, Юсуфнинг ўғай акалари рашк қилишлари мумкинлигини ҳисобга олиб, мушфик оталарга хос эҳтиёткорлик билан у зот ўғиллари Юсуфга:

«У: «Эй ўғилчам, тушингни акаларингга айтмагин. Яна улар сенга бирор хийла қилмасинлар. Албатта, шайтон инсонга очик-ойдин душмандир» (5-оят).

Яъни, сенинг тушингни эшитсалар, рашклари келиб, уларни шайтон йўлдан уриб қўймасин ва бирон макр-хийла ишлатиб, сенга зарар етказмасинлар.

Сўнгра Яъқуб алайҳиссалом сўзларида давом этиб, яна қуйидагиларни айтди:

«Шундай қилиб, Роббинг сени танлаб олади, сенга тушларнинг таъбирини ўргатади, сенга ва Яъқуб аҳлига, худди оталаринг Иброҳим ва Исҳоққа батамом қилганидек, Ўз неъматини батамом қилиб беради. Албатта, Роббинг билгувчи ва ҳикматли зотдир», деди» (6-оят).

Аллоҳнинг пайғамбари бўлмиш Яъқуб алайҳиссалом ўғли Юсуф кўрган тушни ана шундай таъбир қилган эди.

Бу туш Юсуфнинг келажакда боболари Иброҳим ва Исҳок алайҳимуссалом каби пайғамбар бўлишидан дарак берар эди.

Пайғамбар бўлгунча эса, Аллоҳ таоло унга тушларнинг таъбирини ўргатади. Бу неъматлар фақат Юсуфнинг ўзигагина эмас, Яъқуб алайҳиссаломнинг бошқа фарзандларига ҳам берилишига башорат бор эди.

Аллоҳ таоло бу ишларни Ўз илми ва ҳикмати ила амалга оширади.

«Батаҳқиқ, Юсуф ва унинг оға-иниларида сўровчилар учун оят-ибратлар бор эди» (7-оят).

Яъни, Юсуф ва унинг ака-укалари қиссасида ажойиб ибратли аломат-белгилар жуда ҳам кўп. Ким сўраса, эътибор берса, диққат билан ўрганса, кераклигича ваъз-насихат, ибрат ва ўрнак олади.

Энди қисса воқеалари ривожлана бошлайди.

АКАЛАРНИНГ ШУМ НИЯТИ

«Ўшанда улар: «Албатта, Юсуф ва унинг укаси отамизга биздан кўра маҳбуброқлар, ҳолбуки, биз кўпчиликмиз. Албатта, отамиз очик-ойдин адашувдадир» дедилар» (8-оят).

Яъни, Юсуфнинг акалари (улар ўн киши бўлиб, оналари бошқа эди), отамиз биздан кўра укамиз Юсуф ва унинг ота-она бир, туғишган укаси икковини яхши кўради, аслида улардан кўра бизга кўпроқ эътибор бериши керак эди, отамиз бу ишда адашмоқда, дедилар.

Юсуф ва унинг укасига рашк қилиб, Аллоҳнинг Пайғамбари бўлмиш оталари Яъқуб алайҳиссаломга туҳмат қилдилар, у зотга залолатни муносиб кўрдилар.

Ўзаро шивир-шивир шу даражага бориб етиб, оталарини адашувда, адашув бўлганда ҳам очик-ойдин адашувда, деб ҳукм чиқардилар. Сўнгра янада каттароқ

ишга журъат қилдилар:

«Юсуфни ўлдиринглар ёки узок ерга олиб бориб ташланглар, шунда отангизнинг юзи сизга холи қолади. Бундан кейин солих қавмдан бўлиб оласизлар», дедилар» (9-оят).

Бу уларнинг ўзаро маслаҳатлари эди. Улар нима қилиб бўлса ҳам, Юсуфни йўқотиб, оталари фақат ўзларига эътибор бериши учун ҳаракатга тушиб қолдилар. Шайтон васвасага солганда шундай бўлади. Ҳар қандай гуноҳни ҳам тап тортмай қилаверишга чорлайди. Шу ишни қилмасанг бўлмас, қилавер, ҳеч гап бўлмайди, жуда бўлмаса, тавба қилиб, яна аҳли солиҳлардан бўлиб олаверасан, деб қизиқтиради.

Аслида эса, тавба бунақа бўлмайди. Тавба—билмасдан, жоҳиллик билан содир этган гуноҳига надомат чекиш ва Аллоҳдан кечиришни ўтиниб сўраш ҳамда бу гуноҳдан тўла чекиниб, зинҳор унга бошқа қайтмасликдир. Аммо ўтириб олиб, маслаҳатлашиб, ишнинг гуноҳлигини билиб туриб, сўнг тавба этсам, яна аҳли солиҳлардан бўлиб қолавераман, дейиш, масиҳийларда бўлгани каби, черковга бориб, келажакда бир гуноҳ иш қилмоқчи эканини эътироф этиб, ўша гуноҳни ювиш учун пул тўлаб, «мағфират чиптаси» сотиб олишнинг бир тури, холос.

Юсуфнинг акалари ҳам шайтон васвасасига учиб, худди шунга ўхшаш амал қилмоқчи бўлишди.

Лекин ичларидан қайси биринингдир виждони бу кабиҳликни кўтара олмади. Машъум фикр унга оғир келиб, шунинг учун гуноҳдан узокроқ бир таклиф киритиб:

«Улардан бир сўзловчи: «Юсуфни ўлдирманглар. Агар бирон иш қилмоқчи бўлсангиз, уни қудуқнинг қаърига ташланглар, баъзи йўловчилар олиб кетади», деди» (10-оят).

Ана ўшанда Юсуфдан қутуласизлар, отангизнинг юзи сизга холи қолади. Гапнинг маъносидан, сўзловчи бу ишга

кўшилмоқчи эмас-у, лекин кўпчиликнинг райига қарши чиқа олмаётганга ўхшайди. Аввало уларни Юсуфни ўлдиришдан қайтариши, қолаверса, «агар бирон иш қиладиган бўлсак», демасдан,

«бирон иш қиладиган бўлсангиз», дейиши ҳам унинг кимлигини кўрсатиб турибди.

Акалар гапни бир жойга қўйиб, режани амалга ошириш учун ҳаракатга тушдилар. Бориб, оталарини аврай бошладилар.

«Улар: «Эй отамиз, сен нега Юсуфни бизга ишонмайсан? Ҳолбуки, биз унга ихлос қилувчилармиз» (11-оят).

«Эртага уни биз билан юбор, еб-ичиб, ўйнаб келадир. Албатта, биз уни муҳофаза қилувчилармиз», дедилар» (12-оят).

Аввал оталарига бир оз ҳужум қилиб, у кишини ўзларига ишонмасликда айблаб:

«Эй отамиз, сен нега Юсуфни бизга ишонмайсан?» дейишмоқда.

Аслида, уларга ишонмасликдан эмас, Юсуфнинг кичкиналигини эътиборга олиб эҳтиёт қилаётган бўлишлари мумкин-ку, ахир. Аммо улар оталарининг йўқ деб қолишларидан чўчиб, баланддан келдилар. Шу билан бирга:

«Ҳолбуки, биз унга ихлос қилувчилармиз», бизнинг калбимиз мусаффо, унга нисбатан ихлосга тўла, ҳеч қандай ёмонликни раво кўрмаймиз, деб ўртадан шубҳани кўтармоқчи бўлдилар. Гапларининг сўнгида Юсуфни ўзларига қўшиб беришликни сўраб:

«Эртага уни биз билан юбор, еб-ичиб, ўйнаб келади», дедилар.

Сўнгра, оталарида шубҳа уйғотмаслик учун:

«Албатта, биз уни муҳофаза қилувчилармиз», дея орқасидан қўшиб қўйдилар.

Катта ўғилларидан бу сўзларни эшитган Яъқуб алайҳиссалом уларга узр аралаш, раддия қилиб:

«У: «Уни олиб кетишингиз мени хафа қилади. Сиз ундан ғофил қолсангиз, уни бўри еб кетишидан кўркаман», деди» (13-оят).

Яъқуб алайҳиссалом катта ўғилларига, уни сизларга ишониб, кўшиб юбора олмайман, деган маънодаги сўзни юмшоқроқ қилиб айтдилар.

«Сиз ундан ғофил қолсангиз, уни бўри еб кетишидан кўркаман», деди».

Юсуфдан ажраб қолиш у зот учун оғир эканини ҳам таъкидладилар. Лекин катта ўғилларини режага айланган мақсадлари тинч қўймас эди. Энди улар оталарини ўзларини камситишда айблаб бўлса-да, мақсадга эришмоқчи бўлдилар.

«Улар: «Агар биз кўпчилик бўлиб туриб, уни бўри еб кетса, унда биз зиёнкорлардан эканмиз-да?!» дедилар» (14-оят).

Бу гап оталарига қаттиқ таъсир кўрсатиш учун айтилган эди. Улар, агар биз кўпчилик бўлатуриб, биттаю битта укамизни ҳимоя қила олмай, бўрига егизиб юборсак, нима деган одам бўлдик, унда биз зиёнкор, ҳеч нарсага арзимайдиган, индамай бўрига ем бўлиб кетаверадиган одамлар эканмиз-да, демоқчи бўлдилар. Бунга ўхшаш гаплар одамга, албатта, қаттиқ таъсир қилади. Яъқуб алайҳиссалом ҳам ноилож қолиб, Юсуфни акаларига кўшиб юбордилар.

ШУМ НИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШ

«Уни олиб кетиб, қудуқ қаърига ташлашга қарор қилганларида, Биз унга: «Сен, албатта, уларга бу қилмишларининг хабарини берурсан, ўшанда улар сени сезмаслар ҳам», деб ваҳий қилдик» (15-оят).

Нихоят, Юсуфнинг акалари машъум ниятларига етдилар. Уни қудуқ қаърига ташлаш ҳақидаги қарорларини амалга оширдилар. Қудуқ қаърида қалби хавфга тўлиб, ўлимини кутиб ўтирган ёш Юсуфга ваҳий келди:

«Унга: «Сен, албатта, уларга бу қилмишларининг хабарини берурсан, ўшанда улар сени сезмаслар ҳам», деб ваҳий қилдик».

Яъни, сен хафа бўлма, қўрқма ҳам, вақти-соати келиб, акаларингга ўзингга қилган хиёнатларининг хабарини берасан. Ўшанда вазият шу даражада ўзгарган бўладики, акаларинг сени танимайдилар ҳам.

Аллоҳ таоло бу башоратни қудуқ ичида бечора ҳолда ўлимини кутиб ўтирган Юсуфга айтмоқда. Қудуқда ўлим хавфи остида ўтирган одамнинг бирдан-бир фикри қандай қилиб бўлса ҳам, у ердан қутулиб чиқиш бўлади. Аммо ўзини шу ҳолга солганларга қилмишларини айтиб беришини ва ўшанда тажовузкорлар унинг Юсуф эканини ҳаёлларига ҳам келтирмасликларини фақат Аллоҳ таологина башорат қила олади. Ўзининг суюкли бандаси, бўлажак пайғамбари Юсуфнинг қудуққа ташланиши ҳам, аслида, беҳикмат эмас. Балки рўй беражак катта ҳодисалар ва мартабалар сари бир поғона бўлган, холос. Юсуф ўша ҳолда қудуқ қаърида қолди.

Акалар эса, қилар ишни қилиб қўйиб, уйга равона бўлдилар.

ОТАНИ АЛДАШ

«Кечқурун йиғлаган ҳолларида оталарига келиб:
(16-оят)

«Эй отамиз, биз Юсуфни нарсаларимиз олдига қолдириб, ўзимиз қувлашиб кетсак, уни бўри еб қўйибди. Агар ростгўй бўлсак ҳам, сен бизга ишонмассан», дедилар» *(17-оят)*.

Ундай бемаза ишларни қиладиган ҳар бир киши ўз қилмишларини яшириш учун дастлаб айюханнос солади. Шу одат бўйича улар ҳам оталарига ўзлари тўқиб қўйган ёлғонни ишлатдилар. Ҳийла қилишда оталарининг уларга ҳадиксираб айтган гапидан фойдаландилар.

Яъқуб алайҳиссалом:

«Сиз ундан ғофил қолсангиз, уни бўри еб кетишидан кўрқаман», деган эдилар.

Улар бу ҳоллари билан, биз ёшлиқ қилибмиз, сенинг гапингга кирсак бўлар экан, худди айтганингдек бўлди, биз ўйинга берилиб, ғофил қолибмиз, Юсуфни бўри еб кетибди, дейишмоқчи бўлишди ва бу гапнинг орқасидан:

«Агар ростгўй бўлсак ҳам, сен бизга ишонмассан», дедилар».

Бу ҳол ҳам қиларини қилиб қўйиб, баҳона ахтарганларнинг услубларидан биридир.

ЁЛҒОН ДАЛИЛ

«Ва унинг ёлғон қонга бўялган кўйлагини келтирдилар. У: «Йўқ! Сизга ҳавои нафсингиз бирор ишни зийнатлаб кўрсатибди. Энди чиройли сабр(дан бошқа чорам йўқ). Сиз васф қилаётган нарсада ёрдам сўраладиган зот ёлғиз Аллоҳнинг Ўзи», деди» (18-оят).

Ўғиллар оталарини ишонтириш мақсадида ашёвий далил, деб Юсуфнинг кўйлагини ёлғондан қонга бўяб олиб келишди. Аммо Яъқуб алайҳиссалом гап нимада эканини тушундилар. Юсуфни бўри емагани ҳам у кишига аён бўлди.

«У: «Йўқ! Сизга ҳавои нафсингиз бирор ишни зийнатлаб кўрсатибди», деди».

Йўқ! Юсуфни бўри еб кетибди, деган гапларингиз ёлғон. Сизлар бошқа иш қилгансизлар. Ўша ишни сизга ҳавои нафсингиз зийнатлаб кўрсатган, дедилар. Сўнгра:

«Энди чиройли сабр(дан бошқа чорам йўқ)».

Яъни, жигаргўшам, кичкинтойим Юсуфдан айрилиш мен учун катта мусибат, бу мусибатга сабр қиламан, холос. Сабр қилганда ҳам чидамсизлик, дод-вой ва турли номуносиб ҳоллар билан эмас, балки чиройли йўсинда сабр қиламан, дедилар.

Сўнгра бундай пайтларда ёрдам сўраладиган манбани ҳам эслатдилар:

«Сиз васф қилаётган нарасада ёрдам сўраладиган зот ёлғиз Аллоҳнинг Ўзи».

Яъни, сиз менга сифатлаб бераётган ҳодисада— Юсуфнинг йўқолишида менга ягона Аллоҳдан бошқа ҳеч ким ёрдам қила олмайди. Шунинг учун, Унинг Ўзидангина ёрдам сўрайман.

Улар шундай туриб турсин. Энди қудуқ қаърида қолган Юсуфдан хабар эшитайлик:

«СУЮНЧИ БЕРИНГЛАР! БУ БОЛА-КУ!»

«Ва йўловчилар келиб (қудуққа) сувчиларини юбордилар. Бас, у челагини ташлади ва: «Суюнчи беринглар! Бу бола-ку!», деди. Уни тижорат моли сифатида яшириб қўйдилар. Зотан, Аллоҳ уларнинг нима қилаётганларини билгувчи зотдир» (19-оят).

Йўловчи савдо карвони дам олиш учун Юсуф ташланган қудуққа яқин жойга кўнди. Улар сувчиларини қудуқдан сув олиб келиш учун юбордилар. Биттаси қудуққа челақ ташлади. Юсуфни кўриб, қувониб кетди:

«Суюнчи беринглар! Бу бола-ку!» деди.

Қарашса, ростданам ҳусн-чиройда тенги йўқ бир ёш бола. Савдогарнинг кўнгли доим тижоратда бўлади. Нимани кўрса, тижоратга қўйишни ўйлайди. Дарҳол Юсуфни ҳам савдога қўйишга, сотиб фойда олишга қарор қилдилар. Ерли аҳоли кўриб, болани таниб, биздан олиб

кўймасин, дея уни яшириб кўйдилар. Аммо:

«Зотан, Аллоҳ уларнинг нима қилаётганларини билгувчи зотдир».

Бечоралар ожиз фикрлари билан яширинча иш юритмоқчи бўладилар. Бандадан яшириш мумкинدير, аммо Аллоҳ таолодан яшириб бўлмайди.

АРЗОН БАҲОГА СОТИШ

«Ва уни арзон баҳога, санокли дирҳамларга сотдилар. Улар унга қизикмаган эдилар» (20-оят).

Чунки улар қилмишлари фош бўлишидан қўрқдилар. Юсуфнинг ҳур инсон эканлиги, наслининг қанақалиги ошкор бўлиб қолса, бошларига нималар келишини яхши билардилар. Шунинг учун, уни нима қилиб бўлса ҳам, тезроқ сотишга ҳаракат қилдилар.

«УНИ ЯХШИЛАБ ЖОЙЛАШТИР»

«Ва уни Мисрда сотиб олган (одам) ўз хотинига: «Уни яхшилаб жойлаштир, шояд бизга манфаат берса ёки бола қилиб олсак», деди. Мана шундай қилиб, унга тушларнинг таъбирини ўргатишимиз учун Юсуфни жойлаштириб кўйдик. Аллоҳ Ўз ишида ғолибдир. Лекин одамларнинг кўпи билмаслар» (21-оят).

Ушбу оятдан тижоратчилар Юсуфни Мисрга олиб келиб сотганлари маълум бўлмоқда.

«Ва уни Мисрда сотиб олган (одам) ўз хотинига: «Уни яхшилаб жойлаштир, шояд бизга манфаат берса ёки бола қилиб олсак», деди».

Бу одам Юсуфни кўриши биланоқ унда яхшилик борлигини, оддий қул эмаслигини англаган кўринади. Бўлмаса, ким ҳам ўзи сотиб олган қулни яхшилаб жойлаштиришни хотинига буюриб, қул болани фарзанд

килиб олишни ният этарди. Аллоҳ таоло ҳар ишга қодир. Акалари томонидан қудукқа ташланган, савдогарлар томонидан қул қилиб сотилган, бир иш қилишга ихтиёри йўқ Юсуф ҳақида Аллоҳ таоло энди:

«Мана шундай қилиб, унга тушларнинг таъбирини ўргатишимиз учун Юсуфни жойлаштириб қўйдик», деб турибди.

Аллоҳнинг тадбири бўлмаса, карвон қаёқдаю қудук қаърида ўтирган Юсуф қаёқда? Карвон тўхтамай, ўтиб кетса ҳам бўлаверарди. Аммо тўхтади. Сувчисини юборди. У Юсуфни кўрди. Уни сотиб, фойда қилишмоқчи ҳам бўлдилар. Беркитиб қўйишмаса, бирорта маҳаллий одам уни кўриб, Мисрга бормай қолиб кетиши ҳам мумкин эди. Лекин Аллоҳ уларнинг кўнглига беркитиб қўйишни солди. Уни Мисрда сотиб олган кишининг қалбида эса, меҳр-шафқат уйғотди. Мана шундай қилиб, уни энг яхши жойга жойлаштирди. Бу ҳам келажакда бўладиган улуғ ишлар томон бир қадам силжиш эди.

«Аллоҳ Ўз ишида ғолибдир».

Ғолиб сифати ила У зот юқорида айтилганларни қилди.

«Лекин одамларнинг кўпи билмаслар».

Жумладан, Юсуфнинг акалари ҳам билмайдилар.

ҲУКМ ВА ИЛМ

«Вояга етган вақтида унга ҳукми ва илми бердик. Гўзал иш қилгувчиларни шундай мукофотлармиз» (22-оят).

Яъни, Юсуф вояга етганда унга ҳамма нарсада тўғри ҳукм чиқариш ва илм фазлини бердик. Бу фазл унга гўзал амал қилгани учун берилди. Биз:

«Гўзал иш қилгувчиларни шундай мукофотлармиз».

Юсуф вояга етиб, ҳар бир ишда тўғри ҳукм

чиқарадиган соҳиби илм бўлган чоғида яна имтиҳонга учради:

АЁЛ УНДАН НАФСИНИ ХОҲЛАДИ

«У уйида бўлган аёл ундан нафсини хоҳлади. Эшикларни беркитиб: «Бу ёққа кел!» деди. У: «Аллоҳ сақласин! Ахир, у жойимни яхшилаб берган хўжам-ку! Албатта, золимлар нажот топмаслар», деди» (23-оят).

Яъни, Юсуф тушган уйдаги аёл—уни карвон эгаларидан сотиб олган кишининг хотини ундан нафсини қондиришини хоҳлади. У билан фаҳш иш қилмоқчи бўлди.

«Эшикларни беркитиб: «Бу ёққа кел!» деди».

Бу тасарруфотлар хотин Юсуфни жуда ҳам қаттиқ севиб, унга етишишга азму қарор қилганини кўрсатади. Бўлмаса, аёл киши ҳеч қачон уйдаги хизматкор йигитга эшикларни беркитиб туриб, бу ёққа кел, деб очикдан-очик айтмайди.

Аммо, Юсуф хотин ўйлаган енгилтак йигитлардан эмас. У Аллоҳдан кўрқади, Аллоҳ унга ҳар бир нарсада тўғри ҳукм чиқаришни амр қилган ва илм берган. Ҳар қандай шароитда ҳам ҳаром ишга бормайди.

«У: «Аллоҳ сақласин! Ахир у жойимни яхшилаб берган хўжам-ку! Албатта, золимлар нажот топмаслар», деди».

Яъни, бундай ҳаром ишни қилишдан Аллоҳ сақласин, демоқда. Кейин у яхшилиқни унутадиган одам ҳам эмас. Шунинг учун ҳам, ахир у, яъни, уй эгаси—хотиннинг эри, жойимни яхшилаб берган хўжам-ку, деди. Менга шунча яхшилиқ қилган инсонга хиёнат этиб, хотинининг гапига кириб, фаҳш иш қиламанми? Агар шундай қиладиган бўлсам, золимлардан бўламан.

«Албатта, золимлар нажот топмаслар, деди».

Аммо хотиннинг зулм, хиёнат, адолат, риоят,

Аллоҳдан кўркиш, деган нарсалар билан иши йўқ эди.

«Батаҳқиқ, хотин унга интилдди. У ҳам, агар Роббининг бурҳон-ҳужжатини кўрмаганида, у(хотин)га интилар эди. Ундан ёмонлик ва фаҳш ишларни узоқлаштириш учун шундай қилдик. Албатта, у Бизнинг мухлис бандаларимиздандир» (24-оят).

Юсуф гапга кирмай, унинг таклифини рад этгандан кейин, хотин ниятига етиш учун унга томон интилиб қолди. Аслида, бунақа пайтларда эркак киши аёлга интилмасмиди?

Ҳолбуки, Юсуф эркаклиги комил инсон эди. Унда ҳам бошқа эркакларда бўлгани каби майл бор эди. У ҳам аёлга интилиши мумкин эди. Аммо унинг бошқалардан фаркли жойи—Роббининг ҳужжатини кўрган эди, ўшандай ҳужжатни кўриб туриб ҳам ҳаром ишга юрганида, ҳақиқий мўмин бўлолмас эди. Агар шу ҳужжат бўлмаганида, у ҳам хотинга интилган бўларди.

Буларнинг ҳаммаси Аллоҳнинг инояти ила бўлмоқда.

«Ундан ёмонлик ва фаҳш ишларни узоқлаштириш учун шундай қилдик».

Биз қилган тадбир туфайли у ёмонлик ва фаҳш ишлардан, жумладан, у уйида турган аёл хоҳлаган бузуқликдан ҳам узоқ бўлди. Унга бунчалик ишларни раво кўрганимиз беҳуда эмас.

«Албатта, у Бизнинг мухлис бандаларимиздандир».

Хотин Юсуфга интилиб, у хотиндан қочиб:

«Эшик томон чопишди. Хотин унинг кўйлагини орқасидан юлиб олди. Эшик олдида У(хотин)нинг хожасига дуч келишди. У(хотин): «Сенинг аҳлингга ёмонлик хоҳлаганининг жазоси фақатгина қамалмоқ ёки аламли азобдир», деди» (25-оят).

Хотиннинг нафси шу даражага етган эдики, Юсуфга интилибгина қолмай, уни қувишга тушди. Юсуф ҳам фаҳш ишга умуман бормаслигининг таъкиди сифатида эшик

томон қочди. Хотин қочаётган Юсуфнинг кўйлагидан ушлаб тортган эди, кўйлакнинг бир парчаси кўлида юлиниб қолди. Шу пайт кутилмаган иш содир бўлди:

«Эшик олдида у(хотин)нинг хожасига дуч келишди».

Маккор хотин ўзини йўқотмай, дарҳол хужумга ўтди:

«Сенинг аҳлингга ёмонлик хоҳлаганнинг жазоси фақатгина қамалмоқ ёки аламли азобдир», деди».

Яъни, Юсуф аҳлингга бузуқлик қилишни хоҳлади. Энди унинг жазоси ёки қамок, ёки аламли азоб бўлиши керак, деди.

Хотиннинг бу бўҳтони қаршисида Юсуф ҳам жим турмади:

«У: «Унинг ўзи менинг нафсимни хоҳлади», деди. У(хотин)нинг аҳлидан бир гувоҳ гувоҳлик берди ва: «Агар унинг кўйлаги олд томондан йиртилган бўлса, бас, хотин рост айтибдир, у ёлғончилардандир» (26-оят).

«Агар унинг кўйлаги орт томондан йиртилган бўлса, бас, хотин ёлғон гапирибдир, у ростгўйлардандир», деди» (27-оят).

Юсуф хотиннинг бўҳтонини рад этиб, очиқчасига:

«Унинг ўзи менинг нафсимни хоҳлади», деганидан сўнг ким ҳақ эканини аниқлаш заруратга айланди. Бундай ҳолларда бир томоннинг фойдасига, иккинчи томоннинг зарарига ҳукм чиқариб, ҳақни изҳор қилиш учун далил керак бўлади. Худди шу ишга хотиннинг аҳлидан бир киши гувоҳлик берди. У гувоҳ ким эканлиги, ёши, қачон келгани, воқеадан қандоқ хабардор бўлгани айтилмайди. Лекин муҳими ва кераги айтилади. Афтидан, гувоҳ ақл-заковатли ва тадбиркор ҳамда одил одам бўлса керак, бу ходисадаги бирдан-бир ашёвий далилдан жуда ўринли фойдаланган. У ҳам бўлса, Юсуф кўйлагининг йиртиғидир. Хотин, Юсуф менга ҳамла қилди, демоқда. Юсуф эса, йўқ,

унинг ўзи менга ҳамла қилди, деб рад этмоқда. Воқеани ҳеч ким кўрмаган. Фақатгина кўйлак йиртилган. Шунга қараб аниқлаш мумкин.

Мазкур гувоҳ ҳакамликни худди шу бирдан бир нозик нуқтадан чиқарди.

«У(хотин)нинг аҳлидан бир гувоҳ гувоҳлик берди ва: «Агар унинг кўйлаги олд томондан йиртилган бўлса, бас, хотин рост айтибдир, у ёлғончилардандир».

Агар кўйлак олд томондан йиртилган бўлса, Юсуф ҳамла қилган, хотин эса, ҳимояланиш чоғида кўйлакнинг олдидан йиртиб олган бўлади. У ҳолда хотиннинг даъвоси тўғри, Юсуф ёлғончи бўлади.

«Агар унинг кўйлаги орт томондан йиртилган бўлса, бас, хотин ёлғон гапирибдир, у ростгўйлардандир», деди».

Агар кўйлак орт томондан йиртилган бўлса, хотин ҳамла қилган бўлади. Хотин қочаётган Юсуфни тутиш учун ортидан ташланиб, кўйлакни йиртган бўлади. У ҳолда хотин ёлғон гапирган, Юсуф эса, ростгўй бўлади. Оқилона гап, одилона ҳукм.

«Эр унинг кўйлагини орт томонидан йиртилганини кўрган пайтда: «Албатта, бу (иш) сиз хотинларнинг макрингиздир. Албатта, сиз хотинларнинг макри жуда зўрдир», деди» (28-оят).

Эр Юсуфнинг кўйлаги орт томонидан йиртилганини кўргач, ҳамма нарсани тушунди. Очиқ-ойдин айбдор бўлиб турган хотинга бир оғиз ҳам гап айтмай, умумий қилиб:

«Албатта, бу (иш) сиз хотинларнинг макрингиздир. Албатта, сиз хотинларнинг макри жуда зўрдир»

Худди бу айбни барча хотинлар қиладигандек эр ўзига хиёнат қилган хотинига ҳам бирор оғиз гап айтмади.

Бир оз ўтиб, хиёнатчи хотиннинг эри Юсуфга қараб:

«Эй Юсуф, сен бу ишни унут. Сен, хотин, гуноҳингга истиғфор айт. Албатта, сен хато

қилгувчилардан бўлдинг», деди» (20-оят).

Айшу ишратга берилган табакалар орасида бунақа ходисалар тез-тез учраб туради. Шунинг учун ҳам, эр бу номуссизликка тузукроқ чора кўришнинг ўрнига, ёпиғлик қозонни ёпиғлик ҳолида қолдиришга ҳаракат қилди.

«Эй Юсуф, сен бу ишни унут», деди.

Яъни, эсингдан чиқариб юбор. Ёпиғлик қозон ёпиғлигича қолаверсин. Ичкарида нима бўлса, ташқарига чиқмаслиги керак.

Лекин Аллоҳ таолонинг билиши билан ишлари йўқ.

Асосий айбдорга–хотинга нима жазо? Ўз аҳлидан бўлган шохиднинг олдида фахш ишга урингани ашёвий далил билан собит бўлган хотинга эр нима жазо белгилайди? Бунинг жазоси ҳам ўша зодагон табақанинг ўзига хос:

«Сен, хотин, гуноҳингга истиғфор айт. Албатта, сен хато қилгувчилардан бўлдинг», деди».

Сен хато қилдинг. Сени ҳар қандай жазога тортса бўлади, майли, гуноҳингга истиғфор айтиб, кечирим сўрасанг, иш битади.

МИШ-МИШ ТАРҚАЛДИ

Лекин ҳар қанча уринмасинлар, барибир шаҳар аёллари ўртасида бу гап тарқаб кетди. Чунки зебу зийнатга, айшу ишрат, кайфу сафога берилган табақага шунақа иш керак, бир гапнинг учини топсалар, бўлди, унга кўшиб-чатиб, оламга дoston қилиб юборадилар.

«Шаҳардаги аёллар: «Азизнинг хотини хизматкорининг нафсини хоҳлабди. Унга жуда ҳам муҳаббат қўйиб қолган экан-да! Биз у(аёл)ни, албатта, очик-ойдин адашувда деб биламиз», дейишди» (30-оят).

Ушбу оятда биринчи марта «Азиз» деб эрнинг кимлиги, унинг мансаби зикр этилмоқда. Бундан аввал эса,

Юсуфни Мисрда сотиб олган киши, хотиннинг эри, хотиннинг хўжайини каби сифатлар билан васф қилиниб келинаётган эди. «Азиз» ўша вақтдаги бош вазир. Мисрда подшоҳлар «фиръавн», бош вазир эса «азиз» деб аталган.

Демак, юқорида юз берган машмашалар ҳукмдор табақада бўлаётган экан. Аёлнинг ўзини эмас, кимнинг хотини эканлигини айтиб туриб айблаш ҳам хотинларнинг кизиқ бир ҳолати.

«Азизнинг хотини хизматкорининг нафсини хоҳлабди».

Бошқа вақтда зикр қилмасалар ҳам, бунақа ишлардан кейин хотиннинг кимнинг хотини эканига албатта урғу беришади. Эҳтимол, шунинг учун ҳам, ҳозиргача у одамнинг кимлиги айтилмай келгандир.

«Унга жуда ҳам муҳаббат қўйиб қолган экан-да!»

Унга муҳаббат қўйган экан.

«Биз у(аёл)ни, албатта, очиқ-ойдин адашувда деб биламиз, дейишди».

Улуғ одамнинг хотини залолатга кетмаган бўлса, бундай ёмон иш қилмасди!

«БУ КАРАМЛИ ФАРИШТАНИНГ ЎЗИ-КУ!»

«У уларнинг макри ҳақида эшитган вақтда, уларга одам юбориб чақирди. Уларга суяниб ўтирадиган жой тайёрлади. Ва ҳар бирларига пичоқ берди. Сўнгра (Юсуфга): «Уларнинг олдига чиқ!» деди. Уни кўрган чоғларида лол қолдилар, қўлларини кесдилар. Ва: «Ё пок Парвардигоро! Бу башар эмас! Бу карамли фариштанинг ўзи-ку!» дейишди» (31-оят).

Азизнинг уйига меҳмонга чақирилганликларидан бу аёллар ҳам юқори табақадан эканлиги маълум бўлади.

«У уларнинг макри ҳақида эшитган вақтда уларга одам юбориб чақирди. Уларга суяниб ўтирадиган жой

тайёрлади».

Шаҳардаги аёлларнинг миш-мишларидан хабардор бўлган Азизнинг хотини уларнинг ҳаммасини меҳмонга чақирди. Ўша вақтнинг урфига биноан суянчиқли ўринларни ҳам тайёрлаб қўйди. Ўзи олдиндан тузиб қўйган режа бўйича:

«ҳар бирларига пичок берди».

Меҳмондорчиликда дастурхондаги ноз-неъматлардан кесиб, еб ўтиришарди.

«Сўнгра (Юсуфга): «Уларнинг олдига чиқ!» деди».

Мени маломат қилган бу хотинлар сени бир кўриб қўйсин!

«Уни кўрган чоғларида лол қолдилар».

Юсуф меҳмонларнинг ҳузурига чиқди. Аёллар унинг ҳусну жамолини кўриб, бошлари айланиб, лол қолдилар, ҳайратга тушдилар ва беихтиёр, қўлларидаги пичоклар ила:

«Қўлларини кесдилар».

Бу ҳол уларнинг хушлари бошидан учганининг таналаридаги тамғаси ҳужжат бўлиб қолди. Азизнинг хотини беҳудага улардан ҳар бирининг қўлига пичок бермаган эди. Юсуфнинг ҳусну жамолига маҳлиё бўлиш ўзининг бошидан ўтган, шунинг учун, бошқа аёлларнинг ҳоли нима бўлишини ҳам яхши билар эди.

Меҳмон аёллар тамоман ўзларини йўқотдилар. Қўллари кесилганини ҳам сезмасдан, ҳайрат ва ҳаяжонларини яшира олмай, беихтиёр:

«Ё пок Парвардигоро! Бу башар эмас! Бу карамли фариштанинг ўзи-ку!» дейишди».

Ана шунда Азизнинг хотини уларнинг бу ҳолини, Юсуфнинг ҳусну жамоли олдида таажжуб ва ҳайрат ила лол бўлганларини кўриб, ўзини ғолиб сезди. Энди у ўзини маломат қилган аёллар устидан кула бошлади.

«У: «Сиз мени маломат қилган эдингиз. Ҳа, мен

ундан нафсини хоҳладим, бироқ у ўзини сақлади. Агар у менинг амримни бажармаса, албатта, қамалур ва хор бўлгувчилардан бўлур», деди» (32-оят).

Мазкур масалада бошқани маломат қилиб турган аёллар ҳаяжонларини яшира олмай қолганидан кейин, Азизнинг хотини беҳаё гапга ўтди.

«Сиз мени маломат қилган эдингиз».

Азизнинг хотини хизматкорининг нафсини хоҳлабди, демаганмидингиз? Хизматкорим шу йигит. Қани айтингчи, ўзингизга нима бўлди? Нимага қўлингизни кесиб олдингиз? Нимага буни башар эмас, малак, демокдасиз?

«Ҳа, мен ундан нафсини хоҳладим, бироқ у ўзини сақлади».

Энди Азизнинг хотини фаҳш ишни хоҳлаганини ҳам яширмади. Юсуфнинг поклигини ҳам тан олди. Аёл Мисрнинг казо-казо аёллари ошиқ бўлган йигит хизматкори эканидан фахрлана бошлади. Аёллар олдида фахр билан:

«Агар у менинг амримни бажармаса, албатта, қамалур ва хор бўлгувчилардан бўлур, деди».

Яъни, мен айтган фаҳш ишни қилмаса, уни қаматаман ва хору зор қиламан, деди.

Бу гапларни эшитган Юсуф алайҳиссалом дарҳол:

«У: «Эй Роббим, улар мени чорлаётган нарсадан кўра мен учун қамок маҳбуброкдир, бу(аёл)ларнинг макрини мендан ўзинг нари қилмасанг, уларга мойил бўлиб, жоҳиллардан бўлиб қоламан», деди» (33-оят).

Энди Юсуфни фақат Азизнинг хотини эмас, меҳмонга келган аёллар ҳам яхши кўриб қолишган эди. У аёллар ҳам Азизнинг хотинини қўллаб-қувватлашарди. Шунинг учун ҳам, Юсуф алай-ҳиссалом:

«Эй Роббим, улар мени чорлаётган нарсадан кўра, мен учун қамок маҳбуброкдир», демокдалар.

Дарҳақиқат, Юсуф қийин имтиҳонга учраган эди.

Шунинг учун ҳам, ўзларига ишончлари етарли бўлса-да, банда эканликларини назарда тутиб, Аллоҳ таолодан ёрдам сўрамоқдалар:

«Бу(аёл)ларнинг макрини мендан ўзинг нари қилмасанг, уларга мойил бўлиб, жоҳиллардан бўлиб қоламан», деди.

«Бас, Робби унинг (дуосини) ижобат қилиб, уларнинг макрини ундан нари қилди. Албатта, Унинг Ўзи эшитгувчи ва билгувчи зотдир» (34-оят).

Аллоҳ таоло қайси йўл билан бўлса ҳам, Юсуфни бу фитнадан қутқарди. Мухими шу бўлгани учун қандай қилиб, нима восита билан қутқаргани айтилмади. Асосийи, банда чин қалбдан Аллоҳга илтижо қилиб сўраса, Аллоҳ унинг дуосини ижобат этиб, сўраганини беришидир.

«Бас, Робби унинг (дуосини) ижобат қилиб, уларнинг макрини ундан нари қилди».

Юсуф алайҳиссалом ҳам жуда қийин ҳолатга тушиб қолишларига қарамай, собит турдилар, ўзларини харомдан олиб қочдилар ва Аллоҳ таолодан тинмай ёрдам сўрадилар, оқибати хайрли бўлди. Аллоҳ таоло хотинларнинг макрини у кишидан нари қилди.

«Албатта, Унинг Ўзи эшитгувчи ва билгувчи зотдир».

Бандаси илтижо қилса, сўраса, албатта, эшитади, банданинг ҳолини ва ниятини билади ҳамда шунга қараб, ўзи билиб тасарруф қилади.

ЮСУФ ҚАМОҚДА

«Сўнгра оят-аломатларни кўрганларидан кейин уларга уни бир муддат қамашлари аён бўлди» (35-оят).

Бўлиб ўтган воқеалардан сўнг, Азиз ва унинг атрофидагиларга, хотиннинг аҳлига Юсуфнинг беайб эканлиги аломатлари зоҳир бўлиб, кўзлари билан

кўрганларидан кейин, уни бир муддат қамашлари аён бўлди.

Қизиқ ва мантиқсиз иш, лекин аччиқ ҳақиқат. Одатда, соғлом жамиятда биров тухматга учраса, текширганларида унинг айбсизлиги аён бўлса, узр айтиб, ҳақиқат тикланади. Буларнинг жамияти бўлса, кўйлакнинг орт томонидан йиртилганини кўрди. Хотин кўпчиликнинг олдида, мен унинг нафсини хоҳладим, аммо у ўзини олиб қочди, деб эътироф қилди.

Қисқаси, Юсуф алайҳиссаломнинг покликлари юз фоиз исбот қилингандан кейин «Сенинг поклигинг собит бўлди. Баракалла, кел, энди сени қамаб қўяйлик», дейишмоқда.

Бундай аҳмоқликлар ор-номусни йўқотган ҳукмдор, зодагон табақаларда бўлиши мумкин, холос.

Аммо пок бўлатуриб, бегуноҳлиги аниқ бўлгандан сўнг ҳам ўзларининг обрўларини сақлаш учун Юсуф алайҳиссаломни қамашмоқда.

Шундай қилиб, Юсуф алайҳиссаломнинг бошларига янги синов келди. У зот қамокқа тушдилар.

ТУШ ТАЪБИРИ СЎРАШ

«У билан қамокқа иккита йигит ҳам кирди. Улардан бири: «Мен тушимда, шароб тайёрлаб юрибман», деди. Бошқаси эса: «Мен бошимда нон кўтариб юрибман, қуш ундан емоқда», деди. «Бизга бунинг таъбирини хабар қил. Биз сени, шубҳасиз, яхши амал қилгувчилардан, деб билмоқдамиз» (36-оят).

Қамокда турли одамлар бор эди. Жумладан, Юсуф алайҳиссаломга ўхшаб олий табақа истаган ишни қилмай, уларнинг қаҳрига учраганлар ҳам. Юсуф алайҳиссаломнинг ақл-заковати, тақвоси, художўйлиги ошкор кўриниб турганидан қамокдаги одамлар у зотга кўнгилларини очадиган, маслаҳат сўрайдиган бўлишди.

«У билан қамокқа иккита йигит ҳам кирди».

Яъни, Юсуф алайҳиссалом қамалганда, бошқа икки йигит ҳам банди эди. Бир куни ўша икки йигит у кишининг хузурларига келишди:

«Улардан бири: «Мен тушимда, шароб тайёрлаб юрибман», деди».

Яъни, узумни сиқиб, ундан хамр-шароб тайёрлаб юрибман, деди. Бошқаси эса:

«Мен бошимда нон кўтариб юрибман, қуш ундан емокда», деди».

Иккинчи йигитнинг туши ҳам ўзига хос эди. Икковлари ҳам тушларининг таъбирини билишни хоҳлардилар.

«Бизга бунинг таъбирини хабар қил. Биз сени, шубҳасиз, яхши амал қилгувчилардан, деб билмокдамиз».

Шунинг учун, хузурингга келдик. Бўлмаса, келмас эдик, дейишди.

ДИНГА ДАЪВАТ

Юсуф алайҳиссалом йигитларнинг эҳтиёжи туфайли хузурларига келишганини даъват учун қулай фурсат билди. Кўнгилларини тўқ қилиш учун аввал уларни кизиқтираётган масалада гап очиб қўйиб, сўнгра даъватга ўтдилар:

«У: «Мен сизларга ризқ бўладиган таом келгунига қадар унинг қандай эканининг хабарини берурман. Бу иш менга Роббим таълим берган нарсалардандир. Чунки мен Аллоҳга иймон келтирмайдиган ва охиратга кофир бўлган қавмнинг миллати-динини тарк этган одамман» (37-оят).

Юсуф алайҳиссалом ўзларига умид билан қараб турган икки йигитга латофат билан жавоб бердилар. Дастлаб, улар

тушунолмай қийналаётган жумбоқни ечиш осон иш эканлигига ишора қилдилар.

«У: «Мен сизларга ризқ бўладиган таом келгунига қадар унинг қандай эканининг хабарини берурман», деди.

Яъни, келажакда етадиган ризқнинг хабарини бериш имкони борлигини таъкидладилар. Шу билан бирга, бу фазлнинг ҳақиқий масдарига далолат қилиб:

«Бу иш менга Роббим таълим берган нарсалардандир», деб кўшиб қўйдилар.

Шу билан бирга, ўзларига Парвардигори Олам бошқа нарсаларни ҳам таълим берганлигини билдирдилар ва ўша Роббоний таълим асосида иш олиб бораётганлари ҳақида хабар бериб:

«Чунки мен Аллоҳга иймон келтирмайдиган ва охиратга кофир бўлган қавмнинг миллати-дини тарк этган одамман», дедилар.

Демак, у зотнинг ақидалари ва даъват қилаётган динлари бошқа динлар қатори Аллоҳга ва охират кунига иймон келтиришга асосланган. Бу иккиси ҳамма пайғамбарларнинг ақидасидир. Сўнгра Юсуф алайҳиссалом сўзларини давом эттирдилар:

«Ва оталарим Иброҳим, Исҳоқ ва Яъқубнинг миллати-дини эргашдим. Биз учун Аллоҳга бирор нарсани шерик қилиш мумкин эмас эди. Бу бизга ва одамларга Аллоҳ берган фазл эди. Лекин одамларнинг кўплари шукр қилмаслар» (38-оят).

Юсуф алайҳиссалом бу сўзлари билан куфрни тарк этибгина қолмай, ҳидоят, иймон йўлига юриш зарурлигини ҳам шерикларига англатмоқдалар. Уларни куфрни ташлаб, иймонга эргаштишга даъват қилмоқдалар.

«Ва оталарим Иброҳим, Исҳоқ ва Яъқубнинг миллати-дини эргашдим».

Бу дин тавҳид динидир. Унда куфр ва ширкдан асар

ҳам йўқ.

«Биз учун Аллоҳга бирор нарсани шерик қилиш мумкин эмас эди».

Агар шундай бўладиган бўлса, мўмин бўлмасдик.

«Бу бизга ва одамларга Аллоҳ берган фазл эди».

Ҳидоятга эришиб, тавҳид йўлида юриш катта бахт. Бу бахтни эса, фақат Аллоҳнинг Ўзигина бера олади. Ўзини билган одам учун бу улкан фазлдир. Унга шукр этиш, ўша ҳидоятда собитқадам бўлиш зарур.

«Лекин одамларнинг кўплари шукр қилмаслар».

Оқибатда, бу тенгсиз фазилатдан бебаҳра қоладилар.

«Эй ҳамзиндон дўстларим, турли-туман робблар яхшими ёки Ёлғизу Қаҳҳор Аллоҳми?» (39-оят).

Юсуф алайҳиссаломнинг шерикларига берган ушбу савол ҳар бир инсон ўйлаб кўриши лозим бўлган саволдир. Ҳамма насага ҳукми ўтадиган, бутун борлиқни Ўзига бўйсундира оладиган, Қаҳҳор сифатига соҳиб ёлғиз Аллоҳни Робб деб билган яхшими ёки бу сифатларнинг тарикчасига эга бўлмаган турли-туман худолар яхшими?

Ҳақ жавоб битта: Ёлғиз Аллоҳни Робб қилиб олишдан бошқа яхшилик йўқ. Чунки:

«Сизлар ундан ўзга, ўзингиз ва ота-боболарингиз номлаб олган исмларга, Аллоҳ уларга бирон хужжат нозил қилмаган нарсаларга ибодат қилмоқдасизлар. Ҳукм қилиш фақат Аллоҳнинг Ўзига хосдир, У фақат Ўзигагина ибодат қилишингизни амр этди. Ана ўша тўғри диндир. Лекин одамларнинг кўпи билмаслар» (40-оят).

Аллоҳ таолони Робб деб билиш тўғри бўлгандан кейин Унга ибодат қилиш, яъни, Унга бўйсунуш, Унинг айтганини қилиш, Унгагина сиғинуш керак.

«Сизлар Ундан ўзга, ўзингиз ва ота-боболарингиз номлаб олган исмларга, Аллоҳ уларга бирон хужжат нозил қилмаган нарсаларга ибодат қилмоқдасизлар».

Яъни, бўйсунмоқдасиз, уларни рози қилиш учун уринмоқдасиз, сиғинмоқдасиз. Ҳолбуки, сиз ибодат қилаётган нарсалар ўзингиз ва ота-боболарингиз қўйиб олган номлар, холос. Баъзиларини ўзингиз ёки ота-боболарингиз қўл билан тош-ёғочдан йўғиб олгансизлар. Баъзилари эса, ҳайвонлар ёки ўзингизга ўхшаган одамлардир. Яна баъзилари турли-туман урф-одат, тузум ёки фирқалардир. Буларнинг ҳеч бири инсонлар учун илоҳ салоҳиятига эга эмас. Аллоҳ уларнинг Робб бўлишлари ҳақида бирон ҳужжат ҳам нозил қилган эмас. Аслида:

«Ҳукм қилиш фақат Аллоҳнинг Ўзига хосдир».

Демак, ер юзида бандалар устида ҳукми юрадиган биттагина Зот бор, у ҳам бўлса, Аллоҳ таолодир.

«У фақат Ўзигагина ибодат қилишингизни амр этди».

Ундан ўзгага ибодат қилманг, бўйсунманг, ҳукмига юрманг ва сиғинманг.

«Ана ўша тўғри диндир».

Фақат Аллоҳнинг Ўзигагина ибодат қилишлик, Ундан ўзгага ибодат қилмаслик энг тўғри бўйсунишдир, ибодат қилишдир, ҳукмига юришдир.

«Лекин одамларнинг кўпи билмаслар».

Шу билан, Юсуф алайҳиссаломнинг зиндондаги дўстларини Аллоҳнинг йўлига даъват қилишлари охирига етади. Энди икки йигитнинг кўрган тушларини таъбир қилишга ўтадилар:

ТУШ ТАЪБИРИ

«Эй ҳамзиндон дўстларим, сизлардан бирингиз хўжасига ҳамр соқийлиги қилади. Бошқаси бўлса, осилади ва қушлар унинг бошидан ейди. Сиз билмоқчи бўлган иш битди», деди» (41-оят).

Юсуф алайҳиссалом туш таъбирини айтишда жуда

риоя билан, одоб билан иш тутдилар. Ҳалиги йигитларга, сенинг тушингнинг таъбири бу, сеники бу демадилар. Балки тушининг таъбири нохуш бўлган йигитга оғир ботмаслиги учун:

«сизлардан бирингиз хўжасига хамр соқийлиги қилади. Бошқаси бўлса, осилади ва қушлар унинг бошидан ейди», дедилар.

Албатта, шунинг ўзи ҳам очик-ойдин кўрсатиб турибди, тушида шароб сикаётган йигит яна бориб, хўжасига соқий бўлиб хизмат қилар экан. Тушида бошида нон кўтариб юрган, ўша нондан қушлар чўқиб еяётганини кўрган йигит эса, осилади ва қушлар келиб, бошини ейди.

«Ва у ўзи икковларидан нажот топгувчи деб билган йигитга: «Хўжанг ҳузурида мени эсга ол», деди. Шайтон унга хўжасига эслатишни унуттирди. Бас, у қамокда бир неча йил қолди» (42-оят).

Юсуф алайҳиссалом икки ҳамзиндон дўстларига тушларининг таъбирини айтиб бўлганларидан сўнг, улардан нажот топади, деб билган йигитга, яъни, соқийга:

«Хўжанг ҳузурида мени эсга ол», дедилар.

Чунки туш таъбири бўйича, бу йигит яна саройга кириб, подшоҳга соқий бўлиши кутиларди. Худди ўша подшоҳ Юсуф алайҳиссаломни суриштирмай-нетмай, турли иғво-бўҳтонлар асосида камашга амр қилган эди. Унга яқин бўлган соқий қамокда мазлум ётганини эслатса, бирор яхшилик бўлармикан, деган хаёлга бордилар.

Дарҳақиқат, тушнинг таъбири тўғри чикди. Ҳалиги йигит қамокдан озод бўлиб, яна подшоҳга соқийлик қила бошлади. Аммо Юсуф алайҳиссаломнинг илтимосини бажо келтирмади.

«Шайтон унга хўжасига эслатишни унуттирди».

Яъни, шайтон соқийга подшоҳ ҳузурида Юсуф алайҳиссаломни эслатишни унуттирди. Оқибатда:

«Бас, у қамокда бир неча йил қолди».

Бу эса, бандалар воситаси ила эмас, фақат Аллоҳ таолонинг хоҳиши ила ишлар ҳал бўлишидан бир дарс эди. Аллоҳга муқарраб бўлган бандалар доимо унинг ўзидан сўрашлари ва кутишлари лозимлигининг яна бир таъкиди эди.

ПОДШОҲ ТУШ КЎРДИ

«Подшоҳ: «Мен тушимда еттита семиз сигирни еттита ориқ сигир еяётганини ва еттита яшил бошоқни ва шунча қуруғини кўрмоқдаман. Эй аъёнлар, агар туш таъбирини қиладиган бўлсангиз, менга тушимнинг фатвосини беринг», деди» (43-оят).

Миср подшоҳининг «кўрмоқдаман» деб айтишидан мазкур тушни бир эмас, бир неча марта кўрганлиги маълум бўлади. У фақат шу тушни кўраверганидан кейин аъёнларини тўплаб, уларга тушини айтган ва таъбир қилишларини сўраган.

«Улар: «Бу алғов-далғов тушдир. Биз бундай тушларнинг таъбирини билувчи эмасмиз», дедилар» (44-оят).

Биз «алғов-далғов туш» деб таржима қилган маъно оятда «адғасу аҳломин» деб келган. Араб тилида «адғас» деб ҳўлу қуруқ аралаш ўт боғламига айтилади, «аҳлом» эса, «ҳулм»нинг жами бўлиб, уйкуда кўрилган бўш ҳаёл маъносида ишлатилади.

Аслида, аъёнлар подшоҳ тушининг яхшиликка далолат қилмаслигини билсалар ҳам, қандайдир кўнгилсизликка ишора эканлигини англасалар ҳам, бу ҳақда ҳеч нарса демадилар.

Ҳукмдорлар атрофидаги аъёнларнинг доимий одати бу. Ҳукмдорга ёқадиган гапларни ташишда бир-бири билан мусобақа қилишади. Аммо унга ёқмайдиган гап бўлса, айтишдан ўзларини тортадилар. Миср подшоҳининг

аъёнлари ҳам худди шу ишни қилдилар. Ўзларини четга олиб, бу алғов-далғов туш экан, бунақа тушларнинг таъбирини билмаймиз, деб қутулдилар.

Подшоҳ ҳузурида аъёнлар иштирокида туш ҳақида баҳс қизиганда, ўша ерда хизмат қилиб юрган соқийнинг эсига қамокда тушининг таъбирини айтиб берган Юсуф алайҳиссалом тушди. Унинг туш таъбирини айтишдаги илмини ҳаётида синаб кўрганидан, у ҳақда жамоатга, подшоҳга хабар беришни лозим топди.

«Ва иккисидан нажот топгани анча муддат ўтгандан сўнг хотирлаб: «Бунинг таъбирининг хабарини сизга мен бераман. Мени юборинг», деди» (45-оят).

Яъни, Юсуф алайҳиссалом билан қамокда бўлган икки йигитдан қутулиб чиққани бир неча йиллар ўтгандан сўнг Юсуфни ва унинг туш таъбири билимдони эканини хотирлаб, подшоҳ ва аъёнларга:

«Бу тушининг таъбирининг хабарини сизга мен бераман. Мени юборинг», деди.

Яъни, мени Юсуфнинг ҳузурига юборинг, деди. Уни юбордилар.

БИЗГА ТАЪБИР АЙТ

У қамокқа кириб, Юсуфни топди, унга қараб:

«У: «Юсуф, эй ростгўй зот, бизга еттита семиз сигирни еттита ориқ сигир еяётганини ва еттита яшил бошоқни ва шунча қуруғининг таъбирини айт. Шоядки одамларга қайтиб борсам, улар ҳам билсалар», деди» (46-оят).

Соқий йигит Юсуф алайҳиссаломни «сиддиқ»—ростгўй зот, деб атамоқда. Чунки у Юсуфнинг ростгўйлигини тажрибада синаб кўрган. Сўнгра у подшоҳнинг тушини таъбир қилиб беришни сўради, кейин уларга бориб

етказиши зарурлигини ҳам таъкидлади. Юсуф алайҳиссалом унга қуйидагиларни айтдилар:

«У: «Кетма-кет етти йил зироат қиласизлар. Йиғиштириб олган ҳосилингизни бошоғида қолдиринг. Магар озгина ейдиганингизни (қолдирмасангиз ҳам бўлур)» (47-оят).

Яъни, подшоҳ тушида кўрган еттита семиз сигир ва яшил бошоқнинг таъбири шулки, етти йил жуда серҳосил келади. У йилларда сизлар кетма-кет дон экиб, зироат қиласизлар. Ҳосил тўплайсизлар. Ўшанда тўплаган ҳосилларингизни бошоғида қолдиринг. Яхши сақланади. Чиримайди, қурт-кумурсқалар тешиб кетолмайди. Фақат ўзингиз учун ейишга ярашасини олсангиз, бўлаверади.

«Сўнгра, ундан кейин еттита шиддатли (йил) келур, улар олдиндан тайёрлаб қўйганингизни ейдилар. Магар озгина асраб қўйганингизгина қолур» (48-оят).

Яъни, серҳосил етти йилдан кейин яна шунча шиддатли, қаҳатчилик йиллари келади. Подшоҳнинг тушидаги етти ориқ сигир ва қуруқ бошоқ шунга ишорат. Ўша етти шиддатли, қаҳатчилик йили ўзидан олдинги етти серобчилик йилини ейди.

Бошқача қилиб айтганда, етти мўл-кўлчилик йилида тўпланган ҳосилни етти қаҳатчилик йилида ейсизлар. Фақат уруғ учун сақлаб қўйган озгина донгина ейилмай қолади.

«Сўнгра ундан кейин бир йил келадики, унда одамлар сероб қилинурлар ва унда (меваларни) сиқурлар», деди» (49-оят).

Бу оятда келаётган башорат подшоҳнинг тушидан ташқаридадир. Яъни, Миср подшоҳи кўрган тушда бундай йилга таъбир қилинадиган ишора йўқ. Бу кейингиси Юсуф алайҳиссаломнинг пайғамбарлик мўъжизаларидир.

Етти йиллик серобчиликдан кейинги етти қаҳатчилик йили тугаб, ундан сўнг келадиган йилда ниҳоятда

серобчилик бўлар экан. Унда одамлар устидан барака ёғиб, фаровонлик, мўл-кўлчилик бўлар, одамлар еганларидан ташқари турли меваларни сиқиб, лаззатли ичимликлар ҳам тайёрлашар экан.

Юсуф алайҳиссалом соқийга ушбу гапларни айтганларидан кейин бу кўриниш тамом бўлади.

«УНИ МЕНГА КЕЛТИРИНГЛАР»

Келаси оятда эса, қиссанинг навбатдаги бош-қа бир кўриниши тасвирга чиқади. Унда соқийдан Юсуф алайҳиссалом айтган таъбирни эшитган Миср подшоҳининг сўзи келтирилади:

«Подшоҳ: «Уни менга келтиринглар», деди. Унга элчи келган пайтда: «Хўжанг ҳузурига қайтиб бор ва ундан қўлларини кесган хотинларнинг ҳоли нима бўлганини сўра, албатта, Роббим уларнинг макрини билгувчидир», деди» (50-оят).

Соқийдан хабарни эшитган подшоҳ Юсуф алайҳиссаломни ҳузурига олиб келишни амр этиб:

«Уни менга келтиринглар, деди».

Подшоҳнинг амри билан элчи тезда Юсуф алайҳиссаломнинг олдиларига, қамоқхонага келди ва хушxabарни етказди. Бундай хабар ҳар қандай одамни қувончга солиши табиий. Беайб ҳолда йиллаб қамоқда ётган инсонни қамашга амр қилган одамнинг ўзи яхши ниятда ҳузурига чорлаётир.

Бундай пайтда ҳар қандай одам чақириққа зудлик билан лаббай, деб жавоб берар ва подшоҳ ҳузурига учиб борар эди. Аммо Юсуф алайҳиссалом бундай қилмадилар. Туш таъбирини сўраб келишганда, умумхалқ манфаатини кўзлаб, ҳеч қандай шарт қўймай, содиқлик билан уни таъбир қилиб, кўрилиши лозим бўлган чораларни батафсил сўзлаб берган эдилар, лекин шахсларига тегишли хабар

келганда, қамокдан чиқмай туришга қарор қилдилар.

«Унга элчи келган пайтда: «Хўжанг хузурига қайтиб бор ва ундан қўлларини кесган хотинларнинг холи нима бўлганини сўра, албатта, Роббим уларнинг макрини билувчидир», деди».

Юсуф алайҳиссалом зиндондан чиқишдан аввал подшоҳга ҳам, бошқаларга ҳам айбсиз эканини билдириб қўйишни хоҳладилар. Қамалишларига сабаб бўлган ҳодисани қайта текширишни талаб қилдилар. Лекин бу ишда ҳам юксак одоб намунасини кўрсатдилар. Асосий айбдорни—Азизнинг хотинини эмас, кўпчиликни, яъни, қўлларини кесган хотинларни эсга олдилар. Аллоҳ таоло ишнинг ҳақиқатини билиб турибди, лекин бандалар ҳам бу ҳақиқатни билиб қўйишни хоҳладилар. Шу боис ҳам, элчидан подшоҳ олдига қайтиб бориб, қўлларини кесган хотинларнинг ҳоллари нима бўлганини сўрашни илтимос қилдилар.

«У: «Юсуфнинг нафсини хоҳлаган вақтингиздаги ишингиз нима эди?» деди. Улар: «Аллоҳ сақласин! Биз унда бирон ёмонлик сезмадик», дедилар. Азизнинг хотини: «Энди ҳақиқат зоҳир бўлди. Мен унинг нафсини хоҳладим. Албатта, у содиқлардандир», деди» (51-оят).

Ночор ҳолда қолган, тушнинг таъбиридан кейин келажакда Юсуф алайҳиссаломга кўп муҳтож бўлишни сезган подшоҳ у зотнинг талабларини дарҳол амалга оширди. Хотинларни тўплаб:

«Юсуфнинг нафсини хоҳлаган вақтингиздаги ишингиз нима эди?» деди».

Улардан Юсуфнинг чиройига махлиё бўлиб, унинг нафсини хоҳлаб, йўлдан уришга ҳаракат қилган пайтларида бўлиб ўтган ишларнинг тафсилотини, хусусан, Юсуф алайҳиссалом ҳақидаги фикрларини сўради. Ҳамма нарса аён бўлганини, инкор қилишдан фойда йўқ эканини

англаб етган хотинлар очиғини айтдилар.

«Улар: «Аллоҳ сақласин! Биз унда бирон ёмонлик сезмадик», дедилар».

Шу эътирофлари билан шаҳар аёллари Юсуф алайҳиссаломни оқладилар. У зотнинг қамалишига сабаб бўлганлар у зотдан ҳеч қандай ёмонлик кўрмаганини айтмоқдалар. Вактида эса, қаматишга ҳаракат қилган эдилар. Азизнинг хотини ҳам ўзига алоҳида савол берилишини кутиб турмади. Ҳақиқатни кўпчилик олдида эътироф этиб:

«Энди ҳақиқат зоҳир бўлди. Мен унинг нафсини хоҳладим. Албатта, у содиқлардандир», деди.

Юсуф алайҳиссаломга муҳаббати тушган бу аёл яна жим турмади. Ҳамма нарсани очиқ айтди. Бўлиб ўтган ишга ўзи сабабчи бўлганини, Юсуф алайҳиссаломда айб йўқлигини ва у зот содиқлардан эканини кўпчилик олдида эълон қилди. Шу билан бирга, бу қилаётган тасарруфининг сабабини ҳам тушунтириб, қуйидагиларни айтди:

«Бу мен унга йўғида орқасидан хиёнат қилмаганимни, албатта, Аллоҳ хоинларнинг макрини тўғрилиқка йўлламаслигини билиши учундир» (52-оят).

Яъни, гуноҳимни эътироф қилиб, унинг пок эканини эълон этишимдан ўша одам билиб қўйсинки, мен унга орқасидан хиёнат қилмадим. Ва, яна билсинки, Аллоҳ хиёнаткорларнинг макри-ҳийласини ҳеч қачон ҳидоятга бошламас.

«Ва ўз нафсимни оқламайман. Албатта, нафс, агар Роббим раҳм қилмаса, ёмонликка ундовчидир. Албатта, Роббим мағфиратли ва билгувчи зотдир», деди» (53-оят).

Мен бу гапларни нафсимни оқлаш учун айтаётганим йўқ. Аслида, нафс эгасини доимо ёмонликларга ундаб туради. Фақат Аллоҳ раҳм қилган зотнигина нафси

ёмонликка ундамайди.

«Албатта, Роббим мағфиратли ва билгувчи зотдир».

У Ўзининг Ғофир сифати ила бандаларидан ўтган гуноҳларни мағфират қилади.

У Ўзининг Олимлик сифати ила бандалари нима қилаётганини билиб турибди.

Ҳамма томондан Юсуф алайҳиссаломнинг покликлари исбот этилганидан кейин:

«Подшоҳ: «Уни менга келтиринглар, уни ўзимга хос кишилардан қилиб оламан», деди. У билан гаплашганда эса: «Албатта, сен бугунги кунда ҳузуримизда маконатли ва ишончли кишилардансан», деди» (54-оят).

Подшоҳга Юсуф алайҳиссаломнинг пок эканликлари маълум бўлганидан сўнг, уни қамокдан чиқариб олиб келишни амр қилди ва у зотни ўзига хос кишилардан қилиб олишини айтди.

«Подшоҳ: «Уни менга келтиринглар, уни ўзимга хос кишилардан қилиб оламан», деди».

Юсуф алайҳиссаломни қамокдан чиқариб олиб келганларидан сўнг, у зот билан гаплашди ва суҳбат сўнгида бу қарорини билдириб:

«Албатта, сен бугунги кунда ҳузуримизда маконатли ва ишончли кишилардансан», деди».

Бу янгилик олдида Юсуф алайҳиссалом бошқалар каби эсанкираб қолмадилар. Подшоҳ оёқларига йиқилмадилар, унга мактов сўзларини ҳам айтмадилар, ўзларига кўрсатилган юксак ишончни оқлашга ваъда ҳам бермадилар. Балки обрўларини сақлаган ҳолларида подшоҳга қараб:

«У: «Мени ернинг хазиналари устига қўй. Албатта, мен муҳофаза қилувчи ва билувчиман», деди» (55-оят).

Бу ўзига ишонган, қўлига олган ишни тўла-тўқис адо этишга кўзи етган одамнинг гапи. Оммага, халққа қайси

жойда кўпроқ фойда келтириши мумкинлигини билган кишининг гапи. Юсуф алайҳиссалом подшоҳга ўзларини қайси ишга қўйишини айтишлари билан бирга, бу ишга лаёқатлари борлигини ҳам билдириб:

«Албатта, мен муҳофаза қилувчи ва билувчиман», дедилар.

Яъни, хазинани қандай муҳофаза қилиш—сақлаш ва уни қандай тасарруф қилишни билувчиман, дедилар. Туш таъбирига кўра, Миср ўлкаси келажакда худди шундай сифатларни ўзида мужассам қилган одамга муҳтож эди. Эл-юртни қийинчиликлардан сақлаш учун Юсуф алайҳиссаломга ўхшаш ҳалол, омонатли, халқнинг ғамини ейдиган, Аллоҳдан кўрқадиган, такводор одам керак эди. Юсуф алайҳиссалом ўша одам ўзлари эканликларини баён қилдилар. Бу ишларнинг барчаси Аллоҳ таолонинг тадбири билан амалга ошаётган эди. Шунинг учун ҳам, Юсуф алайҳиссаломнинг подшоҳга айтган:

«Мени ернинг хазиналари устига қўй», деган гапларига подшоҳ нима жавоб қилгани зикр этилмай, Аллоҳ таолонинг қуйидаги сўзлари келмоқда:

«Шундай қилиб, Юсуфга ер юзида маконат бердик, уни ўзи хоҳлаган жойга ерлаша оладиган қилдик. Ўз раҳматимизни, кимни хоҳласак, ўшанга муяссар этурмиз ва гўзал амал қилувчиларнинг ажрини зое қилмасмиз» (56-оят).

«Шундай қилиб» яъни, Юсуфнинг беайб эканлигини изҳор қилиб, подшоҳнинг кўнглини унга бурдик.

«Юсуфга ер юзида маконат бердик, уни ўзи хоҳлаган жойга ерлаша оладиган қилдик».

Юсуфнинг кўнглига хазинага омилликни сўраб олишни солдик. Бу билан Юсуфга ер юзида—Миср ўлкасида ёки бутун ер юзида маконат бердик. Уни жойлаштириб, турли имкониятларга эга қилиб қўйдик. У ўша ердан хоҳлаган жойига жойлашадиган, хоҳлаган

ишини қиладиган салоҳиятга эга бўлди.

«Ўз раҳматимизни, кимни хоҳласак, ўшанга муяссар этурмиз».

Ўша шахсга қийинчиликдан сўнг осонлик, ночорликдан сўнг имконлик, хавф-хатардан сўнг омонлик, хорликдан сўнг фаровонлик берамиз.

«ва гўзал амал қилувчиларнинг ажрини зое қилмасмиз».

Эҳсон қилувчилар, Аллоҳга иймон келтириб, унга тақво қилиб, ибодатида собитқадам бўлувчилар, эртами-кечми, барибир, ажрларини олурлар. Уларнинг ажри ҳеч қачон зое бўлмас. Бу дунёнинг ўзида кўражақлар.

«Иймон келтирган ва тақво қилганлар учун, албатта, охиратдаги ажр яхшироқ бўлур» (57-оят).

Иймонли ва тақводор кишилар қилган гўзал амаллари учун бу дунёнинг ўзидаёқ яхши-яхши ажр-мукофотларга эришадилар, аммо уларга охиратда бериладиган ажр-мукофотлар бундан ҳам яхшироқдир.

Шундай қилиб, Юсуф алайҳиссалом бошига тушган қийинчиликларга, қамоқ ва тухматларга қарамай, гўзал амалларини қилаверганларининг мукофоти ўлароқ, улкан мақомга эришдилар. Кунлардан бир кун:

ОҒА-ИНИЛАР КЕЛДИЛАР

«Юсуфнинг оға-инилари келдилар ва унинг хузурига кирдилар. Бас, у уларни таниди. Улар эса, уни танимадилар» (58-оят).

Кейинги оятлардан Юсуф алайҳиссаломнинг акалари таом излаб келишгани маълум бўлади.

Етти йиллик қаҳатчилик туфайли уларнинг юрти Канъонга ҳам очарчилик етган эди. Юсуф алайҳиссаломнинг хусни тадбирлари ва Аллоҳ берган имконларни ишга солишлари туфайли Миср аҳли бу

кахатчиликдан катта зарар кўрмади. Ҳатто бошқа ўлкалар улардан озиқ-овқат борасида ёрдам сўраб кела бошлади. Мисрда озиқ-овқат сероблигини эшитиб, Юсуф алайҳиссаломнинг оға-инилари ҳам шу ёққа келишди.

«Юсуфнинг оға-инилари келдилар»

Табиийки, ёрдам сўровчилар дастлаб шу ишнинг бошида турган биринчи кишига – Юсуф алайҳиссаломга учрашлари лозим. Шунинг учун:

«Унинг ҳузурига кирдилар. Бас, у уларни таниди».

Чунки доим улар ҳақида сўраб-суриштириб турар эдилар. Хусусан, давлатнинг катта мансабига ўтирганларидан сўнг, бунга имконлари кўпайган бўлиши турган гап. Сўнгга Юсуф алайҳиссаломдек мақом эгаси ҳузурига узоқдан келган меҳмонларни киритишидан олдин сарой хизматчилари уларнинг кимлигини, мақсадларини, қаердан келганларини сўраб-суриштирадилар ва бу ҳақда у зотга хабар берадилар. Шу туфайли, оға-иниларини таниш Юсуф алайҳиссалом учун қийин бўлмади.

«Улар эса, уни танимадилар».

Чунки уни қудуққа ташлаганларидан сўнг, ўлди, уни бўри еб кетди, деб эълон қилишган эди. Шу сабабли, уни нафақат ўзлари, балки бошқалар ҳам унутиб юборган эдилар. Уларнинг бундан кейинги муомалалари ҳам шу ҳолатда кечади. Яъни, Юсуф алайҳиссалом ҳаммани таниб-билиб муомала қиладилар, оға-инилари эса, билмасдан.

Меҳмондўстлик кўрсатиб, улардан керакли маълумотларни билиб олган Юсуф алайҳиссалом:

«Уларнинг жиҳозларини юклаган вақтда: «Менинг ҳузуримга ота бир инингизни олиб келинг. Кўряпсизларми? Мен ўлчовни тўла қилмоқдаман ва мен энг яхши мезбонман» (59-оят).

«Агар уни ҳузуримга олиб келмасангиз, унда сизга менинг даргоҳимда ўлчаб бериш йўқ ва менга яқин ҳам

келманглар», деди» (60-оят).

Оға-иниларини яхшилаб меҳмон қилиб Юсуф алайҳиссалом уларга сўраган озиқ-овқатни ҳам бердилар. Жўнаб кетишларидан олдин молларини юклаш, йўлга тайёргарлик кўриш пайтида, янаги сафар ота бир иниларини ҳам олиб келишни тайинладилар. Агар уни олиб келсалар, улар учун яхши бўлишини таъкидлаб, ўлчовни тўла қилаётганлари ва мезбонликни яхшилаб жойига қўяётганларини эслатдилар. Шу билан, ўша ота бир инингизни бирга олиб келсангиз, яна тўла ўлчовда керакли нарса оласиз ва яхши меҳмон бўласиз, демоқчи бўлдилар. Аксинча бўлса, уларга ҳеч нарса ўлчаб берилмаслигини ва ўзларига яқин кела олмасликларини ҳам таъкидлаб қўйдилар.

«Улар: «Уни отасидан сўраб олиб келишга уринамиз. Биз бу ишни, албатта, қиламиз», дедилар» (61-оят).

Яъни, улар ўша ота бир иниларини олиб келиш ўзларига боғлиқ эмаслигини англатдилар. Отасидан сўраб кўрамиз, дедилар. Аммо бу ишга алоҳида аҳамият беришларини таъкидлаб:

«Биз бу ишни, албатта, қиламиз», дедилар».

Шунда Юсуф алайҳиссалом:

«У ўз йигитларига: «Уларнинг сармояларини юклари ичига солиб қўйинглар. Шояд улар аҳллариغا борганларида буларни таниб, қайтиб келсалар», деди» (62-оят).

Бу гапдан Юсуф алайҳиссаломнинг оға-инилари матоҳ айирбошлаш учун ўша вақтнинг пулидан ташқари, юртларидаги маҳсулотлардан ҳам олиб келганлари маълум бўлади.

Улар шу сармояларга Мисрдан озиқ-овқат маҳсулотлари сотиб олиб кетишни қасд қилган эдилар. Юсуф алайҳиссалом ўша келтирган сармоя

махсулотларига яраша озиқ-овқатни ўлчаб бердилар. Энди эса, хизматчи йигитларига:

«Уларнинг сармояларини юклари ичига солиб қўйинглар», демоқдалар.

Бу иш ҳам меҳмонга ҳурмат, сахийлик аломати. Шу билан бирга, бу ишни қилишда Юсуф алайҳиссалом бошқа бир мақсадни ҳам кўзлаган эдилар.

«Шояд улар аҳлларига борганларида буларни таниб, қайтиб келсалар».

Яъни, сармояларини ўзларига қайтариб беришлик уларда Мисрга яна қайтиб келишга рағбат уйғотса.

Дарҳақиқат, шундай ҳам бўлиб чиқди.

ОТА ИЛА БАҲСЛАШУВ

«Оталари ҳузурига қайтиб борганларида: «Эй отамиз, бизга ўлчаб бериш ман этилди. Биз билан инимизни юбор, ўлчаб оламиз ва, албатта, биз уни муҳофаза қилувчилармиз», дедилар» (63-оят).

Кўринишидан, Яъқуб алайҳиссаломнинг юртида озиқ-овқат масаласи ўта муҳим муаммога айланган, ҳамманинг фикри-зикри шу масалани ҳал этишга қаратилганга ўхшайди. Шунинг учун, узоқ сафардан қайтган ўғиллар олиб келган юкларини очмай туриб, бошқа масалаларга эътибор ҳам бермасдан, яна орқага қайтиб, озиқ-овқат олиб келиш чораларини изламоқдалар ва гапни шундан бошламоқдалар.

Улар, агар энди укаларини бирга олиб бормасалар, озиқ-овқат ўлчаб бериш ман қилинишининг хабарини бермоқдалар. Эҳтимол, шу йўл билан оталарини кўндириш осон деб ўйлашгандир.

Яна бунинг орқасидан:

«албатта, биз уни муҳофаза қилувчилармиз», деб ваъда ҳам бермоқдалар.

Ўғилларидан бу гапни эшитган Яъқуб алайҳиссалом куйидаги жавобни бердилар.

«У: «Уни сизларга худди акасини ишонганимдек ишониб топширайми? Аллоҳнинг Ўзи энг яхши муҳофазачи ва Унинг Ўзи раҳмлиларнинг энг раҳмлигидир», деди» (64-оят).

Сизга ишониб, унинг акаси Юсуфни топширган эдим, нима бўлди. Энди бунисини ҳам сизга топширайми? Сиз яхши муҳофаза қиламиз, сақлаймиз, деб ваъда бермоқдасиз. Менга ваъдангизнинг кераги ҳам йўқ, мен бу ваъдага ишонмайман ҳам. Аввало, боламни Аллоҳнинг Ўзи сақласин, Унинг Ўзи раҳм қилсин.

«Аллоҳнинг Ўзи энг яхши муҳофазачи ва Унинг Ўзи раҳмлиларнинг энг раҳмлигидир».

Оталаридан бу гапни эшитган ўғиллар бориб, юкларини очдилар.

«Юкларини очган пайтда, сармояларининг ўзларига қайтарилганини билдилар. «Эй отамиз, яна нима истаймиз? Мана, сармояларимиз ўзимизга қайтарилибди. Яна аҳлимизга зод келтирурмиз, укамизни муҳофаза қилиб, бир туя зиёда (юк) ўлчови оламиз. Бу озгина ўлчовдир», дедилар» (65-оят).

Улар юкларини очиб, сармояларинининг ўзларига қайтарилганини кўрганларида, Юсуф алайҳиссалом кутган ҳолат юзага келди. Мисрга кичик ўғилни юборишга кўнмай турган оталарини кўндириш учун қайтиб келган сармояларини рўкач қила бошладилар:

«Юкларини очган пайтда, сармояларининг ўзларига қайтарилганини билдилар. Эй отамиз, яна нима истаймиз? Мана, сармояларимиз ўзимизга қайтарилибди».

Бундан бошқа яна нима керак ўзи? Ҳар биримизга озиқ-овқатни тўла ўлчаб берган бўлса, яна сармояларимизни ҳам олмасдан, қайтариб солиб қўйган

бўлса. Сен эса, укамизни бизга қўшиб беришга кўнмай ўтирибсан. Агар қўшиб берсанг, биз Мисрга бориб:

«Яна аҳлимизга зод келтирурмиз».

Зоддан мурод, озиқ-овқатдир.

«укамизни муҳофаза қилиб, бир туя зиёда (юк) ўлчови оламиз».

Яъни, кўркмай укамизни бизга қўшиб юборавер, биз, албатта, укамизни муҳофаза қиламиз ва уни олиб борганимиз учун аввалгидан бир туя зиёда озиқ-овқатга эга бўламиз,

«Бу озгина ўлчовдир», дедилар».

Яъни, яна бир туя озиқ-овқатни ўлчаб бериш Мисрдаги саҳий зот учун ҳеч нарса эмас, озгина ўлчов, холос.

Уларнинг бу гапларидан Юсуф алайҳиссаломнинг озиқ-овқат танқис чоғларида тежамкорлик сиёсати юргазганликлари кўриниб турибди. Ўзга юртлардан келганларга хоҳлаганларича эмас, балки фақат бир туяга юк бўладиган миқдордагина озиқ-овқат сотар эканлар.

Ушбу ҳужжатлар ва ёлворишлар қаршисида Яъқуб алайҳиссалом ҳам юмшадилар. Ўғилларига қараб:

«У: «Токи менга, албатта, ҳузуримга қайта келтиришингиз ҳақида Аллоҳдан васийқа бермагунингизча, уни зинҳор сиз ила юбормасман. Магар (ҳалокатга) ўралиб қолсангиз, бошқа гап», деди. Унга васийқаларини берганларида, у: «Айтган гапларимизга Аллоҳ вакилдир», деди» (66-оят).

Юсуф алайҳиссаломни акаларига ишониб топшириб, панд еган Яъқуб алайҳиссалом бу сафар ишни пухтароқ қилдилар. Кичик ўғилни акаларига қўшиб, Мисрга юборишдан олдин уларга оғир шарт қўйдилар.

«У: «Токи менга, албатта, ҳузуримга қайта келтиришингиз ҳақида Аллоҳдан васийқа бермагунингизча, уни зинҳор сиз ила юбормасман».

Уларга Яъқуб алайҳиссалом укаларини қайтариб олиб

келишга ваъда бериб, Аллоҳ номига қасам ичмасалар, уни зинҳор қўшиб юбормасликларини таъкидладилар. Шу билан бирга, ҳамма нарсани тушунган, англаб етган инсон сифатида:

«Магар (ҳалокатга) ўралиб қолсангиз, бошқа гап», дедилар.

Яъни, ундай ҳолатда маъзурсизлар.

Демак, ўғиллар, агар ҳалокатга учраб ноилож қолмасак, албатта, укамизни соғ-саломат қайтариб олиб келамиз, деб Аллоҳнинг номи ила қасам ичишлари керак эди. Улар укаларини муҳофаза қилиш учун қўлларидан келадиган барча чорани кўришга қасам ичишлари керак эди. Ўғиллар бу шартни бажардилар. Улар:

«Унга васийқаларини берганларида, у: «Айтган гапларимизга Аллоҳ вакилдир», деди».

Бу билан Яъқуб алайҳиссалом орадаги ваъданинг аҳамиятини яна бир бор таъкидлаб қўйдилар. Сўнгра, ўғилларига баъзи насиҳатлар қилдилар.

БИТТА ЭШИКДАН КИРМАНГЛАР

«У: «Эй ўғилларим, битта эшикдан кирманглар, турли эшиклардан киринглар. Мен сизлардан Аллоҳнинг ҳеч нарсасини қайтара олмайман. Ҳукм қилиш фақат Аллоҳнинг Ўзига хосдир. Унгагина таваккал қилдим. Таваккал қилгув-чилар фақат Унгагина таваккал қилсинлар», деди» (67-оят).

Яъқуб алайҳиссалом ўғилларига манзилга етганларида шаҳарга бир эшикдан эмас, бўлиниб, турли эшиклардан киришларини насиҳат қилдилар.

«У: «Эй ўғилларим, битта эшикдан кирманглар, турли эшиклардан киринглар», деди.

У зот Аллоҳнинг белгилаган тақдирини ўзгартириб бўлмаслигини яхши билар эдилар. Шунинг учун ҳам,

сўзлари давомида:

«Мен сизлардан Аллоҳнинг ҳеч нарсасини қайтара олмайман», дедилар.

Яъни, Аллоҳ сизларга тақдир қилган бирор нарсани ўзгартира олмайман, демоқдалар. Сўнгра умумий қондани эслатиб:

«Ҳукм қилиш фақат Аллоҳнинг Ўзига хосдир», дедилар.

Яъни, бу дунёдаги ҳамма ишлар фақат Аллоҳнинг ҳукми ила бўлади. Шунинг учун ҳам, мен фақат:

«Унгагина таваккал қилдим».

Унгагина суяндим, Ундан ўзгага суянмадим.

«Таваккал қилгувчилар фақат Унгагина таваккал қилсинлар».

Яъқуб алайҳиссалом шунча нарсани билиб туриб, яна ўғилларига бир эшикдан эмас, турли эшиклардан қиринглар, дейишларининг сабаби келаси оятда баён қилинади:

«Оталари амр этган томондан кирдилар. Зотан, бу улардан Аллоҳнинг ҳеч бир нарсасини қайтара олмас эди. Магар Яъқубнинг кўнглидаги эҳтиёж бўлиб, уни қондирди, холос. Албатта, у Биз таълим берганимиз туфайли билим соҳиби эди. Лекин кўпчилик одамлар билмаслар» (68-оят).

Яъни, ўғиллар кўзлаган манзилга етиб борганларида оталари насиҳатига амал қилиб, ҳаммалари бир эшикдан эмас, турли-турли эшиклардан кирдилар.

«Оталари амр этган томондан кирдилар».

Лекин уларнинг бу амали:

«Зотан, бу улардан Аллоҳнинг ҳеч бир нарсасини қайтара олмас эди».

Яъни, Аллоҳ тақдир қилган нарса бир эшикдан кирсалар ҳам, турли эшикдан кирсалар ҳам, албатта, бўларди. Буни Яъқуб алайҳиссаломнинг ўзлари ҳам яхши

билардилар. Аммо шунга қарамай, ўғилларига турли эшиклардан киришни насихат қилишлари,

«Яъқубнинг кўнглидаги эҳтиёж бўлиб, уни қондирди, холос».

Яъни, кўнглига бир айтиб қўйиш тушиб, айтиб қўйди, холос. Бу ерда бошқа ҳеч қандай сир-асрор йўқ. Бу ҳақиқатларни Яъқуб алайҳиссаломнинг ўзи жуда яхши билади.

«Албатта, у Биз таълим берганимиз туфайли билим соҳибби эди».

У Бизнинг Пайғамбаримиз эди. Биз унга шунга ўхшаш нарсаларни яхшилаб ўргатганмиз. У буларни яхши биларди.

«Лекин кўпчилик одамлар билмаслар».

Шунинг учун, турли гапларни кўпайтириб юрадилар.

«МЕН АКАНГМАН»

Шаҳарга кирган оға-инилар:

«Юсуфнинг олдида кирганларида, у инисини ўзига яқин жойлаштирди ва: «Мен акангман, улар қилган нарсалардан хафа бўлма», деди» (69-оят).

Улар Юсуф алайҳиссаломнинг ҳузурларига кирган вақтларида, у зот меҳмонларни яна яхши кутиб олдилар, иззат қилдилар. Кичик укаларини ёнларига олиб, бошқаларига билдирмай,

«Мен акангман», деб ўзларини танитдилар. Акалари олдин қилган ишлардан хафа бўлмаслигини айтиб:

«Улар қилган нарсалардан хафа бўлма», деди».

ЮСУФ ФОЙДАСИГА ҲИЙЛА

Сўнгра вақти-соати келиб, меҳмонлар ўз юртларига қайтиб кетадиган бўлиб,

«Уларнинг жиҳозларини ҳозирлаган пайтда, инисининг юкига бир сув идишни солиб қўйди. Сўнгра жарчи: «Эй карвондагилар, сизлар ўғридирсизлар», деб жар солди» (70-оят).

Яъни, Юсуф алайҳиссалом оға-иниларининг жиҳозларини ҳозирлаётган ходимларига айтиб, кичик укасининг юкига бир сув идиш қўштириб қўйдилар. Улар жўнаб кетганларидан сўнг, орқаларидан бир одам юбориб, уларни ўғрилиқда айблади.

«Сўнгра жарчи: «Эй карвондагилар, сизлар ўғридирсизлар», деб жар солди».

Бўлиб ўтган сирдан беҳабар кетаётган карвон ортидан жарчи бақириб жар солди. Уларни ўғрилиқда айблади. Карвондагилар бу гапдан таажжубда қолдилар ва:

«Улар (ортларидан келганларга) қараб: «Нима йўқотдингиз?» дедилар» (71-оят).

Демак, карвон ортидан фақат овоз чиқариб жар солган киши эмас, бошқалар ҳам борган экан. Оға-инилар уларга қараб туриб:

«Нима йўқотдингиз?» дедилар».

Уларнинг бу гапи ўғрилиқ қилмаганларига ишончлари комиллигини билдириб турибди. Ўзларига ўғрилиқ айби қўйилаётган бўлса ҳам, «Нима йўқотдингиз?» дейишмоқда. Яъни, бир нарсани йўқотиб қўйиб, бизни ўғри қилмоқчимисизлар, демоқчи бўлишди.

«Улар: «Подшоҳнинг идишини йўқотдик. Уни келтирган кишига бир туя юк. Мен унга кафилман», деди» (72-оят).

Яъни, хизматкорлардан бири ҳамманинг номидан юқоридаги гапларни айтди. Лекин карвондагилар ўзларининг айбсиз эканликларига ишончлари комил эди. Шунинг учун, бу гапга жавоб ўлароқ:

«Улар: «Аллоҳга қасамки, ўзингиз биласиз, биз ер юзида фасод учун келган эмасмиз, биз ўғрилар бўлган

эмасмиз», дедилар» (73-оят).

Улар қасам ичдилар ва шу билан бирга, ходимларга ўзларининг ким эканликларини улар ҳам билишларини эслатдилар.

Яъни, келиб-кетиб, ўзаро муомала давомида хукмдорлар ҳам, ходимлар ҳам оға-иниларнинг аслзода, пайғамбарзода, ҳалол кишилар эканини билган эдилар.

Ака-укалар ўзларига қўйилаётган айбга қарши ўша сифатларни ходимларнинг ёдларига солдилар.

Бу билан гўё:

«Биз ўғрилар бўлган эмасмиз», дедилар».

Яъни, биз ҳеч қачон ўғрилиқ қилган эмасмиз, бу амал бизга ёт, дедилар.

«Улар: «Агар ёлғончи бўлиб чиқсангиз, жазоси нима?» дедилар» (74-оят).

Яъни, агар биз ўғри бўлган эмасмиз, деган гапингиз ёлғон чиқиб, ўғрилигингиз исбот бўлиб қолса, унинг жазоси нима бўлади, дедилар.

«Улар: «Унинг жазоси, кимнинг юкида топилса, ўшадир. Бас, унинг жазоси ўшадир. Золимни шундай жазолаймиз», дедилар» (75-оят).

Яъни, бизнинг қонун-қоидамиз бўйича, ўғирланган нарсаси кимнинг юкидан чиқса, ўша одам жазоланади, дедилар. Шу билан икки томон йўқолган сув идиш кимнинг юкидан чиқса, ўшани жазолашга келишиб олдилар. Сўнгра юкларни тафтиш қилиш бошланди. Ушбу ҳодиса ва тортишувлар Юсуф алайҳиссалом ҳузурларида бўлаётган эди.

«У инисининг юкидан олдин уларнинг юкидан (тафтиш) бошлади. Сўнгра у(сув идиш)ни унинг юкидан чиқариб олди. Шундай қилиб, Юсуф фойдасига ҳийла қилдик. У подшоҳнинг дини бўйича инисини олиб қола олмас эди. Магар Аллоҳ хоҳласагина, бўлиши мумкин эди. Кимни хоҳласак, ўшанинг даражасини қўтарамиз.

Ҳар бир илм эгаси устидан билувчи бор» (76-оят).

Яъни, Юсуф алайҳиссалом ходимларига аввал оғаниларининг юкларини тафтиш қилишни буюрдилар.

«У инисининг юкидан олдин уларнинг юкидан (тафтиш) бошлади».

Чунки биринчи бўлиб, кичик уканинг юклари тафтиш қилинсаю дарҳол йўқолган сув идишни топиб олинса, оғанилари гумон қилиб қолишлари мумкин.

«Сўнгра у(сув идиш)ни унинг юкидан чиқариб олди».

Навбат келиб, кичик уканинг юклари тафтиш қилинган эди, сув идиш ўша ердан чикди.

«Шундай қилиб, Юсуф фойдасига хийла қилдик».

Яъни, тадбир қилдик. Агар шундай қилмасак:

«У подшоҳнинг дини бўйича, инисини олиб қола олмас эди».

Яъни, Миср подшоҳининг қонуни бўйича, ўғрига бошқа жазо берилар эди, уни олиб қолиш мумкин эмас эди. Шунинг учун, оғаниларнинг ўзларини эътироф қилдириб, Яъқуб алайҳиссалом дини ҳукми бўйича амал қилишга—ўғрини олиб қолишга йўл очилди.

Бу ерда ўғрини жазолаш ҳукмини подшоҳнинг дини дейилмоқда. Демак, дин фақат эътиқод ва баъзи ибодатларни адо этишдангина эмас, балки инсон ҳаётининг ҳамма томонини қамраб олувчи ҳукмлардан ҳам иборат экан.

«Магар Аллоҳ хоҳласагина, бўлиши мумкин эди».

Шунга ўхшаш бирор тадбир билан олиб қолинар эди.

«Кимни хоҳласак, ўшанинг даражасини кўтарамиз».

Хоҳлаган эдик, Юсуфнинг даражасини кўтардик.

«Ҳар бир илм эгаси устидан билгувчи бор».

Ҳамма нарсани биламиз, деб юрганларнинг устидан ҳам билгувчи бор. Бу дунёдаги билгувчилик Аллоҳ таолога

бориб тақалади. У ҳамма билгувчилар устидан билгувчидир.

Кичик укаларининг юкидан сув идишнинг чиққанини кўриб, акалар даҳшатга тушдилар.

«Улар: «Агар бу ўғирлаган бўлса, бундан олдин унинг акаси ҳам ўғирлаган эди», дедилар. Юсуф буни кўнглига тугиб қўйди, уларга ошкор қилмади. У: «Ўзингиз ёмонроқ турумдасиз. Аллоҳ сиз васф қилаётган нарсани яхши билгувчи зотдир», деди» (77-оят).

Улар ўзларини оқлаш учун навбатдаги ёлғонни гапирдилар. Аввал Юсуф ҳақида оталарига ёлғон тўқиб келган эдилар. Энди Юсуф алайҳиссаломнинг ўзларига у зот ва укалари ҳақида ёлғон тўқимоқдалар.

«Улар: «Агар бу ўғирлаган бўлса, бундан олдин унинг акаси ҳам ўғирлаган эди», дедилар».

Улар, кичик ўғай ука ўғрилиқ қилган бўлса, бу ажабланарли эмас, унинг туғишган акаси ҳам олдин ўғрилиқ қилган эди, бу иш уларнинг табиатида бор ўзи, дейишмоқчи. Шу билан ўзларини оқлашмоқчи. Аммо:

«Юсуф буни кўнглига тугиб қўйди, уларга ошкор қилмади».

Уларнинг бу ёлғонларини Юсуф алайҳиссалом кўнгилга тугиб қўйдилар. Уларнинг ёлғон гапираётганларини ошкор қилмадилар. Уларга,

«У: «Ўзингиз ёмонроқ турумдасиз. Аллоҳ сиз васф қилаётган нарсани яхши билгувчи зотдир», деди.

Яъни, сиз буни айбламоқдасиз, аммо аслида ўзингиз бундан кўра ёмонроқ ҳолдасиз. Ёлғон гапириб, бировни ёмонотлиқ қилмоқдасиз. Ҳолбуки, Аллоҳ сиз васф қилаётган ишларни жуда яхши билади. Ким ўғрию ким тўғрилигини, ким яхшию ким ёмонлигини Ўзи яхши билади.

Бу гапдан сўнг улар бир оз ўзларига келдилар.

Оталарига Аллоҳнинг номи билан қасам ичиб, берган ваъдалари ёдларига келди.

«Улар: «Эй Азиз, бунинг катта ёшли чол отаси бор. Бас, биримизни унинг ўрнига ол. Биз сени яхшилик қилувчилардан эканлигингни кўрмоқдамиз», дедилар» (78-оят).

Боланинг қари отаси борлигини айтиб, Азизнинг раҳмини келтиришмоқчи бўлишди. Унинг ўрнига хоҳлаган бошқа биттасини олиб қолишни таклиф қилишди. Ортидан ундан доимо яхшилик кўриб келаётганларини эслаб, мақтаб ҳам қўйишди.

Уларнинг бу таклифларига жавобан:

«У: «Нарсамизни ҳузуридан топган одамдан бошқани олиб қолишимиздан Аллоҳ сақласин. Акс ҳолда, албатта, золимлардан бўлиб қоламиз», деди» (79-оят).

Бошқа ўринларда бўлгани каби, бу сафар ҳам Юсуф алайҳиссалом нозик ибораларни ишлатиб, ҳеч кимнинг ҳаққига ножўя гап айтмадилар. «Ўғрининг» ё «айбдорнинг ўрнига» демасдан,

«Нарсамизни ҳузуридан топган одамдан бошқани олиб қолишимиздан Аллоҳ сақласин», дея марҳамат қилдилар. Чунки ҳақиқатда ука ўғри ҳам, айбдор ҳам эмас эди. Юсуф алайҳиссалом шунчалик эътибор билан гапирдиларки, бирорта ҳам ҳақиқатдан узоқ сўз чиқмади.

ХУФЁНА МАСЛАҲАТ

«Ундан умидни узган чоғларида, четга чиқиб, хуфёна маслаҳат қилдилар. Катталари: «Отангиз сиздан Аллоҳ номи билан васийқа олганини ва бундан олдин Юсуф ҳақида қилган айбингизни билмайсизларми?! Мен токи отам менга изн бермагунча ёки Аллоҳ ҳукм чиқармагунча бу ердан

қимирламасман. У ҳукм чиқарувчиларнинг энг яхшисидир» (80-оят).

«Отангиз олдига қайтинглар, бас, унга: «Эй отамиз, ҳақиқатда ўғлинг ўғрилиқ қилди. Биз фақат ўзимиз билган нарсага гувоҳлик бердик, холос. Биз ғайбни билувчи эмас эдик» (81-оят).

«Биз бўлган шаҳардан сўра ва у ерда биз учраган қарвондан сўра, биз, албатта, ростгўйларданмиз, денглар», деди» (82-оят).

Оға-иниларнинг каттаси бўлиб ўтган воқеадан кейин масъулиятни ҳис этди. Отаси олдига қайтиб боришга журъат қила олмади. Ака-укалар хуфёна маслаҳатлашиб олишгач, иниларига:

«Отангиз сиздан Аллоҳ номи билан васийқа олганини ва бундан олдин Юсуф ҳақида қилган айбингизни билмайсизларми?!» деди.

Яъни, бу иш биринчиси эмас, аввал ҳам Юсуфни олиб чиқиб кетиб, усиз қайтган эдингиз. Энди эса, отамизга Аллоҳ номи билан қасам ичиб, ваъда берганимизга қарамай, яна унинг укасини ҳам йўқотдик.

«Мен, токи, отам менга изн бермагунча ёки Аллоҳ ҳукм чиқармагунча, бу ердан қимирламасман».

Яъни, отам айбимни кечиб, ҳузурига боришимга рухсат бермагунча ёки Аллоҳ таолонинг Ўзи бу ҳақда бирор ҳукм чиқармагунча, Мисрдан ҳеч қаерга қимирламайман. Отамга ваъда берган эдик. У рози бўлиб, ўзи рухсат берса ё Аллоҳ бир ҳукм чиқарса, юртимизга қайтишим мумкин. Ахир, Аллоҳнинг ҳукмини бажармай иложим йўқ. Чунки:

«У ҳукм чиқарувчиларнинг энг яхшисидир».

Сизлар, эй укаларим, юртимизга қайтиб боринглар, деб оятда келган гапларни ўргатди. Укалари бориб унинг ўргатганларини оталарига айтдилар.

«ОХ, ЮСУФ!»

«У: «Йўқ, сизга ҳавои нафсингиз бир ишни яхши кўрсатмиш. Бас, чиройли сабр (қиламан). Шоядки Аллоҳ уларнинг ҳаммасини ҳузуримга жамлаб келтирса. Албатта, Унинг Ўзи билгувчи ва ҳикматли зотдир», деди» (83-оят).

Яъқуб алайҳиссалом худди шу гапни Юсуф алайҳиссаломни йўқотган кунларида ҳам айтган эдилар. Энди йиллар ўтиб, кичик ўғлини йўқотган куни ҳам шу гапни такрорладилар ва Аллоҳ таолонинг марҳаматидан умид узмаганларини билдириб қўйдилар.

«Шоядки Аллоҳ уларнинг ҳаммасини ҳузуримга жамлаб келтирса».

Ҳам Юсуфни, ҳам укасини ва катта ўғлини, ҳаммасини бирга қайтарса.

«Албатта, Унинг Ўзи билгувчи ва ҳикматли зотдир».

Ҳамма ишни ҳикмат ила қилади. Юсуф ва унинг укасининг йўқолишида ҳам Аллоҳнинг бир ҳикмати бордир.

«Ва улардан юз ўғирди ҳамда: «Оҳ, Юсуф!» деб кўзларига оқ тушди. Бас, у дардини ютувчидир» (84-оят).

Яъқуб алайҳиссалом чиройли сабр қилдилар, мусибат сабабчилари бўлмиш ўғилларига осилмадилар. Улардан юз ўғириб, ғам-қайғуга тушдилар. Дарду аламни ичларига ютдилар. У зотнинг кўзларига оқ тушиб, кўрмайдиган бўлиб қолдилар.

Рашкчи фарзандлар эса, шу ерда ҳам ҳикду ҳасадларини яшира олмадилар. Оталарининг Юсуф ва кичик укаси учун фироқ дардида ёнаётганларини кўра олмай,

«Улар: «Аллоҳга қасамки, токи мадордан кетгунингча ёки ҳалок бўлувчилардан бўлгунингча, Юсуфни зикр қилаверасан», дедилар» (85-оят).

Яъни, йўқ бўлиб кетган Юсуфни эслайвериб, ҳолдан тоясан ёки бир йўла ҳалок бўласан, дейишди.

Уларнинг бу ҳасад тўла гапларига жавобан:

АЛЛОҲНИНГ РАҲМАТИДАН НОУМИД БЎЛМАНГЛАР

«У: «Албатта, мен дарду ҳасратимдан фақат Аллоҳнинг Ўзига шикоят қилмоқдаман ва Аллоҳдан сиз билмаган нарсани билурман», деди (86-оят).

Яъни, Юсуф учун чекаётган ғам-ғуссамни сизга ҳам, бошқа бировга ҳам айтаётганим йўқ. Мен дарду ҳасратимни фақат Аллоҳнинг Ўзига айтиб йиғламоқдаман. Энг муҳими эса, менга Аллоҳнинг пайғамбари ўлароқ, ундан сиз билмайдиган нарсаларнинг хабари келиб туради.

«Эй ўғилларим, боринглар, Юсуфни ва унинг укасини яхшилаб изланглар, Аллоҳнинг раҳматида ноумид бўлманглар. Ҳақиқатда Аллоҳнинг раҳматида фақат кофир қавмларгина ноумид бўлурлар», деди» (87-оят).

Чунки кофирлар Аллоҳга ишонмайдилар, шунинг учун улар озгина мусибатдан ҳам дарров умидсиз ҳолга тушиб қоладилар. Мўмин киши эса, ғам-ғуссага кўмилиб қолган пайтида ҳам умидини узмайди. Чунки у ҳамма нарсага қудрати етадиган Аллоҳга ишонади ва ҳар лаҳзада Аллоҳ таоло уни ғам-ғуссадан қутқариб олишидан умид қилиб туради. Уни ҳеч нарса ноумид қила олмайди.

МЕН ЮСУФМАН

Оталаридан бу гапларни эшитган ўғиллар йўлга

чикдилар. Учинчи бор Мисрга келдилар. Учинчи бор Юсуф алайҳиссаломга учрадилар.

«Унинг ҳузурига кирганларида: «Эй Азиз, бизни ва аҳлимизни зарар тутди ва арзимаган сармоя келтирдик. Бас, бизга ўлчовни тўлиқ қилиб бер ва садақа ҳам бер. Аллоҳ, албатта, садақа қилувчиларни мукофотлайдир», дедилар» (88-оят).

Гапларидан кўриниб турибдики, уларнинг аҳволи оғир. Аввалгидек бор нарсаларини озиқ-овқатга алмаштиришга имконлари ҳам қолмаган. Олиб келган моллари жуда арзимас. У молларга яраша эмас, балки кўпроқ озиқ олсалар ҳам, эҳтиёжлари қонмайди. Садақага муҳтожлар. Юсуф алайҳиссалом ўзларини танитиш вақти етганини англадилар ва акаларига қараб:

«У: «Жоҳиллик пайтингизда Юсуфга ва унинг инисига нима қилганларингизни биласизларми?» деди» (89-оят).

Шунда акаларининг кўз-қулоқлари ялт этиб очилди. Кўзлари Азиз сиймосида Юсуфни кўрди, қулоқлари унинг овозини эшитди. Ва:

«Улар: «Сен Юсуфмисан?!» дедилар. У: «Мен Юсуфман, мана бу иним. Аллоҳ бизга марҳамат кўрсатди. Ҳақиқатда ким тақво ва сабр қилса, Аллоҳ, албатта, гўзал иш қилувчиларнинг ажрини зое қилмағай», деди» (90-оят).

Юсуфнинг акалари шошиб қолдилар. Чунки улар билан анчадан бери муомала қилаётган Миср бош вазири бир вақтлар ўзлари ҳасад орқасида кудукқа ташлаб юборган укалари Юсуф бўлиб чиқишини ҳеч кутмаган эдилар.

«Улар: «Сен Юсуфмисан?!» дедилар».

Улар кўзларига ҳам, қулоқларига ҳам ишонмай, яна бир бор тасдиқлаб олмоқчи бўлдилар. Шунда Юсуф алайҳиссалом:

«Мен Юсуфман, мана бу иним. Аллоҳ бизга марҳамат кўрсатди», дедилар.

Узоқ айрилиқдан сўнг бизни учраштирди. Ҳолимизга раҳм қилди. Обрў-эътибор берди. Чунки:

«Ҳақиқатда, ким тақво ва сабр қилса, Аллоҳ, албатта, гўзал иш қилувчиларнинг ажрини зое қилмагай».

Биз ҳам қўлимиздан келгунча тақво ва сабр қилдик, оқибатда шу даражага эришдик, дедилар.

«Улар: «Аллоҳга қасамки, ҳақиқатда Аллоҳ сени биздан устун қилди. Биз эса, хатокорлардан бўлдик», дедилар» (91-оят).

Оғалар ўзларининг хато қилганларини ҳам тан олдилар. Аллоҳ таоло уларнинг қилмишларига қарамай, укаларини ҳар нарсада устун қилиб қўйганини ҳам эътироф этдилар.

Ана шу пайтда Юсуф алайҳиссалом яна юксак одоб ва ахлоқ намунасини кўрсатдилар.

«У: «Бугунги кунда сизларни айблаш йўқ. Сизларни Аллоҳ мағфират қилгай. У раҳм қилгувчиларнинг раҳмлироғидир», деди» (92-оят).

Ўтган иш учун бугун сизни биров айбламоқчи ҳам, уялтирмоқчи ҳам эмас. Гуноҳларни кечирувчи Аллоҳ таолонинг Ўзи. У энг раҳмли зот.

«Менинг мана бу кўйлагимни олиб бориб, отамнинг юзига ташлангиз, кўзи очилур. Сўнгра аҳлингиз ила жам бўлиб ҳузуримга келинглар» (93-оят).

Юсуф алайҳиссалом акалари ила гаплашиб оталари Яъқуб алайҳиссаломнинг фарзанд фироғида кўзлари ожиз бўлиб қолганини ҳам билган эдилар. Шунинг учун, акаларига кўйлагини бериб:

«Менинг мана бу кўйлагимни олиб бориб, отамнинг юзига ташлангиз, кўзи очилур», дедилар.

Юсуф алайҳиссаломнинг бу гапларидан ажабланишга

ҳеч ҳожат йўқ. Аввало, Яъқуб алайҳиссалом ҳам, Юсуф алайҳиссалом ҳам Аллоҳнинг пайғамбарлари, ораларида мўъжиза бўлиб, бир кўйлак сабабли дардга шифо етиши ғаройиб иш эмас. Иккинчидан, тажриба кўрсатадики, фарзанд доғида хасталикка чалинган мушфиқ ота-оналар фарзандларини кўрганларида ёки хабарларини эшитганларида Аллоҳ таолодан дарҳол уларга шифо етган.

Учинчидан, илмий баҳслар бу иш ҳақиқат эканини, кийимда қолган ҳид, ҳабиб инсоннинг дардига даво бўлишини тасдиқлади.

«Сўнгра аҳлингиз ила жам бўлиб ҳузуримга келинглар».

Яъни, отамнинг кўзлари очилгандан кейин ҳаммангиз аҳли аёлингиз билан биргалашиб менинг ҳузуримга, Мисрга келинглар, дедилар.

Акалар Юсуф алайҳиссаломнинг илтимосларини бажо қилишга киришдилар.

ЮСУФНИНГ ҲИДИНИ СЕЗМОҚДАМАН

«Карвон йўлга чиққан вақтда оталари: «Мени ақлдан озган деманглар-у, албатта, мен Юсуфнинг хидини сезмоқдаман», деди» (94-оят).

Яъни, Юсуфнинг кўйлагини олган карвон йўлга чиқиб, Мисрдан жўнаб кетган вақтда Яъқуб алайҳиссалом ҳузуридагиларга:

«Мени ақлдан озган деманглар-у, албатта, мен Юсуфнинг хидини сезмоқдаман», деди».

Юсуф алайҳиссаломнинг хиди Яъқуб алайҳиссаломга қандай етиб борганини Аллоҳ таолонинг Ўзи билади.

Лекин у зотнинг гапларига олдиларида турганлар ишонмадилар.

«Улар: «Аллоҳга қасамки, сен эски адашувингдасан», дедилар» (95-оят).

Яъни, йўқ бўлиб кетган Юсуфдан ҳали ҳам умидвормисан, дедилар.

«Хушхабарчи келган чоғида у(кўйлак)ни унинг юзига ташлаганида, яна кўрадиган бўлди. У: «Сизларга мен Аллоҳдан сизлар билмайдиган нарсани биламан, демаганмидим?!» деди». (96-оят).

Ушбу ояти каримадан карвондаги ўғиллардан олдин уларнинг хушхабарчиси Яъқуб алайҳиссаломнинг олдиларига етиб келган. Бирор кишини сен олдинроқ бориб отамизга хушхабарни етказ, бу кўйлакни бер, кўзлари очилса ажаб эрмас, деган бўлсалар керак.

«Хушхабарчи келган чоғида у(кўйлак)ни унинг юзига ташлаганида, яна кўрадиган бўлди».

Ўғиллар юборган хушхабарчи келиб, Яъқуб алайҳиссаломнинг юзларига кўйлакни ташлади. Юсуф алайҳиссаломнинг хидлари урган кўйлак баҳона Аллоҳнинг иродаси ила Яъқуб алайҳиссаломнинг кўзлари очилиб, қайтадан кўрадиган бўлди. Шунда олдиларида турганларга:

«У: «Сизларга мен Аллоҳдан сизлар билмайдиган нарсани биламан, демаганмидим?!» деди».

Сиз бўлсангиз мени масхара қилиб кулдингиз. Сен эски адашувингдасан, дедингиз.

Шу ерга келганда ўғиллар ўз хатоларини тўла тан олдилар.

«Улар: «Эй отамиз, гуноҳларимиз учун истиғфор айт. Албатта, биз хатокорлардан бўлган эканмиз», дедилар» (97-оят).

Яъни, эй ота, биз Аллоҳнинг ҳузурида гуноҳкор бўлибмиз. Сиз Аллоҳнинг Пайғамбарисиз, дуоси макбул зотсиз. Энди Аллоҳга истиғфор айтиб, бизнинг гуноҳимизни кечишини тилаб беринг, дедилар.

Ўғилларининг бу сўровига жавобан:

«У: «Сизлар учун Роббимга сўнгра истиғфор

айтаман. Албатта, Унинг Ўзи мағфират қилгувчи ва раҳмли Зотдир», деди» (98-оят).

Эътибор берадиган бўлсак, Яъқуб алайҳиссалом ўғилларининг, ота, гуноҳларимиз учун истиғфор айт, дейишлари ила дарҳол дуога қўл кўтармадилар, балки

«У: «Сизлар учун Роббимга сўнгра истиғфор айтаман», деди».

Уламоларимиз, бу дуо яхши қабул бўладиган пайтда ҳаққингизга дуо қиламан, деганларидир, деб тушунтирганлар.

Шу билан бирга, у киши ўғилларининг умидворлигини ошириш учун,

«Албатта, Унинг Ўзи мағфират қилгувчи ва раҳмли Зотдир», деди».

Аллоҳ таоло Ўзининг мағфират қилувчилик сифати ила бандаларининг гуноҳларини кечиради. У Ўзининг раҳмлилик сифати ила гуноҳкорларга ҳам раҳм кўрсатади, дедилар.

Шундан сўнг ҳаммалари Яъқуб алайҳиссалом бошчилигида Мисрга қараб йўлга тушдилар. Қуръони Карим уларнинг сафарлари ҳақида ҳеч нарса демай, сўзни улар Юсуф алайҳиссалом ҳузурларига киришларидан улаб кетади.

«МИСРГА ОМОНЛИКДА КИРИНГЛАР»

«Юсуф ҳузурига кирган чоғларида у отаси ва онасини ўзига яқинлаштирди ва: «Аллоҳнинг хоҳиши ила Мисрга омонликда киринглар!» деди» (99-оят).

Яъни, Юсуф алайҳиссалом ота-онасини ўзига хос эҳтиром ва иззат ила қаршиладилар. Уларга алоҳида муомалада бўлдилар. Иззат-икромларини жойига қўйдилар. Ҳамда улар Миср ерида, ўзлари бош вазир бўлиб турган юртда омонликда эканларини эълон

қилдилар. Сўнгра:

«Ота-онасини тахтга қўтарди. Улар унга сажда қилиб йиқилдилар. У: «Эй отажон, бу аввал кўрган тушимнинг таъбиридир, Роббим уни ҳаққа айлантирди. Дарҳақиқат, У менга яхшилик қилди. Мени қамокдан чиқарди. Шайтон мен билан акаларимнинг орасини бузгандан сўнг, сизларни биёбондан олиб келди. Албатта, Роббим нимани хоҳласа, ўшанга латифдир. Албатта, Унинг Ўзи билгувчи ва ҳикматли зотдир», деди» (100-оят).

Бу ояти каримада узоқ айрилиқдан сўнг дийдор топишиб, сўрашиб бўлганларидан кейинги ҳолатларнинг тасвири келтирилмоқда. Юсуф алайҳиссалом:

«Ота-онасини тахтга қўтарди».

Яъни, баланд ўриндиққа ўтказди. Ана шундан сўнг:

«Улар унга сажда қилиб йиқилдилар».

Бу ҳол қандай бўлганини Аллоҳнинг Ўзи билади. Аммо қадимги тафсирчиларимиз бу ҳақда турли фикрлар айтганлар. Баъзилари, салом маъносида бошларини бир оз эгдилар, дерлар. Бошқалари, берилган бу неъмат учун Аллоҳга шукр саждаси қилдилар, дерлар. Яна бирлари, ўша вақтда катталарнинг оёғига йиқилиб сажда қилиш бор эди, лекин Ислом шариатида бекор қилинган, деган фикрни айтганлар.

Нима бўлса ҳам, оят матнидан Юсуф алайҳиссаломга сажда қилганлари аён. Уларнинг ўзига сажда қилганини кўрган Юсуф алайҳиссалом:

«Эй отажон, бу аввал кўрган тушимнинг таъбиридир, Роббим уни ҳаққа айлантирди», дедилар.

У кишининг суранинг бошида зикр этилган тушларидаги ўн битта юлдуз—оға-инилари, қуёш билан ой—ота-оналари бўлиб чиқди. Аллоҳ таоло неча йиллардан сўнг бу тушни ҳақиқатга айлантирди.

Сўнгра Юсуф алайҳиссалом ўзларига Аллоҳ таоло

томонидан берилган неъматларни эсладилар:

«Дарҳақиқат, У менга яхшилик қилди. Мени қамоқдан чиқарди».

Аллоҳ таоло у зотга кўп яхшиликларни қилди. Жумладан, у зотни қамоқдан чиқариши ҳам яхшиликларнинг бири бўлди. Яна бири:

«Шайтон мен билан акаларимнинг орасини бузгандан сўнг, сизларни биёбондан олиб келди».

Мана энди биргалашиб, хурсанд бўлиб ўтирибмиз.

«Албатта, Роббим нимани хоҳласа, ўшанга латифдир».

Яъни, хоҳлаган нарсасини нозик услублар ила амалга оширгувчидир.

«Албатта, Унинг Ўзи билгувчи ва ҳикматли зотдир».

Ҳамма нарсани билиб ва ҳикмат ила амалга оширади.

Сўнгра Юсуф алайҳиссалом мухлис банда ўлароқ, ўз Роббилари Аллоҳ таолога шукрлар айтиб, илтижо қилдилар.

«Эй Роббим, ҳақиқатда менга мулк бердинг ва менга тушларнинг таъбирини ўргатдинг. Эй осмонлару ерни яратган зот! Сен дунёю охиратда менинг валийимсан. Мени мусулмон ҳолимда вафот эттиргин ва солихларга қўшгин» (101-оят).

Ушбу оятда Юсуф алайҳиссалом Аллоҳ таолога неъматларини бергани учун шукрлар айтиш билан бирга, охиратнинг неъматини ҳам беришини сўрамоқдалар.

«Эй Роббим, ҳақиқатда менга мулк бердинг».

Мисрга бош вазир бўлдим. Ҳукмга, обрў-мартабага, молу мулкка эга қилдинг.

«ва менга тушларнинг таъбирини ўргатдинг».

Буниси илм неъматини эди.

«Эй осмонлару ерни яратган зот! Сен дунёю охиратда менинг валийимсан».

Бу дунёда менга эгалик ва дўстлик қилиб, улкан неъматларингни бердинг, энди охиратда ҳам эгалик ва дўстлик қилиб, менга неъматлар бергин.

«Мени мусулмон ҳолимда вафот эттиргин ва солиҳларга қўшгин».

Менинг асосий мақсадим, мусулмон бўлиб ўлиш ва охиратда аҳли солиҳларга қўшилишдир.

Юсуф алайҳиссаломнинг қиссалари шу ерда тамом бўлди. Энди бу қиссага таълиқотлар келади, пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоблар қилинади.

«Бу ғайб хабарлардан бўлиб, уни сенга ваҳий қилмоқдамиз. Улар макр қилиб, ишлари ҳақида гап бириктирганларида олдиларида бўлмаган эдинг» (102-оят).

Яъни, ушбу сурада келтирилган қисса сен учун ғайбнинг иши эди. Сенинг ундан хабаринг йўқ эди. Биз:

«Уни сенга ваҳий қилмоқдамиз».

Бу қиссани сенга ваҳий орқали билдирмоқдамиз. Йўқса, у ҳақида ҳеч нарса билмас эдинг. Чунки:

«Улар макр қилиб, ишлари ҳақида гап бириктирганларида олдиларида бўлмаган эдинг».

Улар ҳасад қилиб, Юсуфни йўқотиш учун хийла ишлатиб, маслаҳатлашиб, гапни бир жойга қўяётганида бирга эмас эдинг, бу гаплардан қандай хабардор бўлдинг?!

Одамлар ибрат олиб, ўзларини ўнгласинлар, тўғри йўлга тушсинлар, деган мақсадда сенга бу қиссани ваҳий қилмоқдамиз. Дарҳақиқат, қадимда кечган ушбу қиссани сир-асрорларигача қолдирмай, сендек беҳабар бир одамга билдиришимиздан одамлар таъсир олиб, иймонга чоғланишлари зарур.

Кейин келадиган бир неча оятларда Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз алайҳиссаломга ўзига хос масалани баён қилади.

Суранинг сўнгги оятида яна қиссанинг ибрат учун келтирилиши таъкидланади:

«Батаҳқиқ, уларнинг қиссаларида ақл эгалари учун ибрат бор эди. Бу (Қуръон) тўқима гап эмас, лекин ўзидан олдин келганни тасдиқлаш ва ҳар бир нарсани батафсил қилиш, ҳидоят ҳамда иймон келтирганлар учун раҳматдир» (111-оят).

Ўтган умматларнинг, жумладан, Юсуф алайҳиссалом ва замондошларининг қиссаларида ҳам ақл ишлатган ҳар бир киши учун ибрат бор.

Қуръон ва унинг қиссалари тўқима-уйдирма эмас, балки олдинги илоҳий китобларда келганларининг тасдиғидир. Одатда ёлғон, тўқима гап бир-бирини тасдиқлай олмайди. Бирпасда ўртада хилоф чиқиб, сири фош бўлиб қолади.

Шунингдек, Қуръон ҳар бир нарсани муфассал баён қилувчидир. Агар тўқилган ва уйдирма бўлганида бундай бўла олмас эди.

Яна, Қуръон ва унинг қиссалари ҳидоятдан иборатдир, ёлғон ва уйдирма ҳеч қачон ҳидоят бўлган эмас, бўла олмайди ҳам.

Қуръон иймон келтирганларга раҳматдир. Ёлғон ва уйдирма ҳеч кимга раҳмат бўлган эмас, бўлмайди ҳам.

Шундай қилиб, аввалидан охиригача битта қиссадан иборат бўлган Юсуф сураси Қуръон қиссалари ақл эгалари учун ибрат эканлиги ҳақидаги оят билан тамом бўлди.

Аммо бу сурани ўрганиш жараёнида ҳосил бўлган фикрлар тугамайди. Хусусан, қиссаларни ичига олган сураи шарифаларни ўрганиш жараёнида улардан келадиган фойдалар, кўзланган мақсадлар ва бошқалар ҳақида мақомига қараб сўз юритилган эди.

Ушбу Юсуф сурасини ўрганиш жараёнида яна янги фикрлар пайдо бўлди. Жумладан, Қуръон қиссаларини тафсир қилишда асл мақсаддан узоқлашиш, кераксиз

нарсаларга эътиборни тортиш, турли тафсилотларга киришиб кетиш Қуръон қиссалари равнақини бузиши аён бўлди. Шунинг учун ҳам, бошидан-охиригача бир қисса–Юсуф алайҳиссалом қиссасидан иборат бўлган бу сура тафсирида мазкур тафсилотларни келтирмай, охирида алоҳида баҳс сифатида келтирмоқдамиз.

Аввало, қиссалардаги турли кераксиз тафсилотларга берилиб кетишга сабаб Қуръондаги қиссалардан кўзланган мақсадни англамаслик, улардан узоқлашиш бўлса керак, деган фикрдамиз.

Холбуки, уламоларимиз Қуръони Каримдаги қиссалардан кўзланган мақсадларни очиқ-ойдин баён қилганлар.

Демак, Қуръони Каримни ўқиган, ўрганган ёки уни бировга ўргатишга уринган одам қиссалардаги мазкур маъноларга алоҳида эътибор бермоғи лозим. Ундан бошқа маъноларни топишга уриниш эса, асл мақсаддан узоқлашишдир.

Минг афсуски, эски тафсирларимизнинг кўпида худди шу асл мақсаддан узоқлашишга ҳаракат қилинганини кўрамиз. Бунга Юсуф сураси тафсирида ҳам дуч келдик.

Одатда, Қуръони Карим шахс, макон ва вақтларни тайин қилмайди. Яъни, қиссаларда бу нарсалар муҳим эмас. Юсуф сурасида ҳам шахс исмларидан Яъқуб, Юсуф, маконотларидан Миср зикр этилган, холос. Бошқа шахслар эса, укаси, Азиз, Азизнинг хотини, подшоҳ каби сўзлар билан ифода этилган. Лекин эски тафсирларимизда буларнинг ҳаммасига ном қўйиб чиқилган.

Мисол учун Азиз–бош вазир, Юсуфни Мисрда сотиб олган кишининг исми «Китфир ибн Рухайб» ёки «Литфир» дейилган. Унинг хотинининг исмини «Робил» ёки «Зулайҳо», Миср подшоҳининг исмини эса «Райён ибн Валид» дейишган. Табиийки, исмнинг икки хил айтилиши ҳам маълумот аниқ эмаслигига далолат қилади. Бунинг

устига, ҳар бир исмни келтирган одам ўз фикрини қувватлаб, ўзгани танқид ҳам қилади. Лекин ҳеч ким Мисрда Юсуф алайҳиссалом даврида арабча исмлар бўлганми, деб ўйлаб кўрмайди.

Эҳтимол, қадимги уламоларимиз ўз замонлари воқелигидан келиб чиқиб, Қуръонда зикр қилинган ҳар бир нарсани аниқлаб кўйишга ҳаракат қилгандирлар. Аммо агар у ном ва исмларнинг аниқ бўлиши дин учун бирон фойда келтирадиган бўлса, Аллоҳнинг Ўзи зикр қилган бўлар эди.

Бошқа мулоҳазалардан бири, Қуръони Каримда зикр қилинган воқеаларни исроилиёт (Бани Исроил тўқиган қиссалар) билан тўлдиришга уринишдир.

Биргина мисол келтирамиз. Қуръони Каримда Азизнинг хотини ва Юсуф алайҳиссалом ўртасидаги можаро кераклигича баён қилиниб, у зотнинг поқлигини айтиб, аёл ўз айбини бўйнига олиши билан ниҳоясига етади. Аммо эски тафсирларимизда айтилишича, исми Зулайҳо деб даъво қилинган бу аёлга Юсуф алайҳиссаломни уйлантирадилар. Аёл шунча йил эри билан яшаса ҳам, бокира холида турганлиги зикр қилинади. Баъзиларида эса, Аллоҳ унга ёшлиги ва бакоратини қайтариб бергани ҳам айтилади.

Агар бунақа қўшимча тафсилотларда бирор фойда бўлса, Аллоҳнинг Ўзи айтмасмиди?!

Яна бир мулоҳаза қиссадаги маъноларни атрофлича тушуниш учун Қуръони Каримнинг ўзига ёки Пайғамбаримиз алайҳиссаломдан ворид бўлган ривоятларга эмас, бошқа масдарларга суянилган.

Бу борада Юсуф алайҳиссаломнинг ҳусни жамоллари ҳақидаги васф-баёнларни келтириш мумкин.

Холбуки, Қуръони Каримдаги васф ҳаммасидан ўтади. Мисрнинг менман деган зодагон аёллари Юсуф алайҳиссаломни бир кўришларидаёқ ўзларини йўқотиб,

беихтиёр қўлларини кесишлари ва «Бу башар эмас, карамли фариштадир!» дейишлари кифоя эмасми?

Ёки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилинган Юсуф алайҳиссаломга борлиқ хуснининг ярми берилгани ҳақидаги саҳиҳ ҳадис кифоя эмасми?

Яна бир мисол. Юсуф алайҳиссалом инисининг юки ичидан сув идиши чиққанда акаларининг:

«Бу ўғрилиқ қилган бўлса, бундан олдин акаси ҳам ўғрилиқ қилган эди», деган гапларини исботлаш мақсадида турли ривоятлар келтирилади. Уларнинг баъзиларида Юсуф алайҳиссалом кичкиналик вақтида бир бутни бобосидан (онасининг отасидан) ўғирлаб синдирган эди, дейилади. Бошқалари эса, бошқача ривоятни келтирадилар. Ҳаммалари ҳам Юсуф алайҳиссаломдек одам ўғрилиқ қилиши мумкин эмаслигини яхши билганларидан ривоятларда у кишини, ҳақиқий ўғри эмас, дея таърифлайдилар. Аммо Юсуфни қудукқа ташлаб, оталарига, уни бўри еб кетди, деб ёлғон гапирган акалар яна бир бор ёлғон гапиришлари мумкинлиги ҳеч кимнинг ҳаёлига келмайди. Бунга ўхшаш узундан-узоқ тортишув ва ривоят суришлар, Юсуф алайҳиссаломга ота-оналари ва биродарларининг сажда қилишлари, Юсуф алайҳиссалом, агар Роббининг бурҳонини кўрмаганида, аёлга мойил бўлиб қолишлари мумкинлиги тўғрисида ва бошқа мавзуларда ҳам анчагина баҳслар бор. Буларнинг ҳаммаси, аввалда айтганимиздек, фикрни асосий мақсаддан бошқа томонга буради, холос.

Энди Юсуф сурасининг бош мавзуларидан бири бўлган туш масаласига тўхтайлик.

Кўриб ўтганимиздек, Юсуф сурасида воқеалар ривож, асосан, уйкуда кўрилган тушлар билан боғлиқдир. Қисса Юсуф алайҳиссалом тушларида ўзларига ўн битта юлдуз, куёш ва ой сажда қилаётганини кўрганларини баён қилиш билан бошланиб, ўша туш ўнгда ҳақиқатга айланиши

билан тугайди.

Шунингдек, қиссадаги бурилиш нуқталари ҳам тушларга боғлиқ. Аввал Юсуф алайҳиссалом билан бирга қамалган икки йигитнинг кўрган тушлари, кейин эса Миср подшоҳининг кўрган туши.

Аллоҳ таоло Юсуф алайҳиссаломга туш таъбири илмини берганлигини неъмат деб ҳисобламоқда. Юсуф алайҳиссаломнинг тушларни тўғри таъбир қилишлари Пайғамбарлик мўъжизаси ўрнида келмоқда. Эҳтимол, ўша пайтда туш таъбири халқ ўртасида ривожланган бўлиши мумкин.

Ҳаётга назар соладиган бўлсак, баъзилар тушни тамоман тан олмайди. Баъзилар эса, ҳамма нарсани тушга боғлаб қўяди. Исломда эса, ҳақиқий мавқиф тутилади. Исломда тушга бўлган муносабат, айниқса, ушбу сурадан очиқ-ойдин билинади.

Мусулмон уламолар тушни уч турга бўладилар:

1. Аллоҳдан бўлган илҳомий тушлар. Уларга ушбу сурадаги тушлар мисол бўлади.

Шунингдек, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кўрган тушлари ҳам шу хилдаги тушлардан.

Маълумки, у зот пайғамбарликларининг дастлабки олти ойида кўрган тушлари худди тонг ёғдусидек, аниқлик билан воқеликда ҳам такрорланиб турган. Бу ҳақда саҳиҳ ривоятлар кўп.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг: «Тўғри туш пайғамбарликнинг қирқ олти жуъздан биридир», деган ҳадисларини ҳам уламолар ўша олти ойга ишорат, дерлар. Яъни, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг пайғамбарликлари йигирма уч йил бўлган. Йигирма уч йил қирқ олтига олти ойликдан иборат. Демак, ўша туш ўнгидан келиб юрган дастлабки олти ой муддат йигирма уч йиллик пайғамбарлик муддатининг қирқ олтидан биридир.

2. Ҳаётда бўлиб ўтган нарсаларни хотирлаб, эсга олиб, сўнгра ухлагандан кейин ўша нарсаларнинг тушга кириши. Бу тушнинг эътибори йўқ. Моддапарастлар шуни ҳам туш деб биладилар.

3. Шайтон таъсири остида кўриладиган алғов-далғов тушлар. Бунинг ҳам ҳеч қандай эътибори йўқ. Шунинг учун ҳам, ҳар бир кўрган тушни эътиборга олиб, таъбирини ахтаришга тарғиб қилиш ҳам йўқ.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бир ҳадиси шарифларида: «Агар бирортангиз ўзи яхши кўрган нарсасини тушида кўрса, бошқаларга айтсин. Ёмон кўрадиган нарсасини тушида кўрса, чап томонига уч марта туфласин-да, бошқа томонга ёнбошлаб олсин. Аллоҳдан унинг шарридан сақлашини сўрасин. Бировга бу тушини айтмасин. Шунда туш унга зарар қилмайди», деганлар.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал раҳматуллоҳи алайҳи Муовия ибн Ҳайдатул Қушайрийдан ривоят қилган ҳадисда эса, Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Туш таъбир қилинмагунча киши учун фолга ўхшаб тураверади, таъбир қилинса, воқеъликда зоҳир бўлади», деганлар.

Тобеинларнинг орасида тушларни оят ва ҳадислар асосида таъбир қилувчи машҳур кишилар ҳам бўлганлар.

Уламоларнинг фикрича, туну куннинг узунлиги бир-бирига яқин бўлган мавсумда таҳорат билан ётган одамнинг саҳар чоғи кўрган туши ҳақиқатга яқин туш бўлади.

У ЗОТНИНГ ВАФОТЛАРИ

Юсуф алайҳиссалом бир юз ўн йил умр кўрдилар. Дастлаб Мисрга дафн қилиндилар. Кейин васиятларига биноан ака-укалари хокларини Шом ерларидан Ноблусга олиб бориб қўмдилар.

ШУАЙБ АЛАЙҲИССАЛОМ

Аллоҳ таоло Шуайбнинг исмларини Қуръони Каримда ўн марта келтирган. У зот Аъроф, Ҳуд, Шуаро ва Анкабут сураларида зикр қилинган.

У ЗОТНИНГ НАСАБЛАРИ

Шуайбнинг насаблари оталари Мийкил ва боболари Яшжир орқали Иброҳим алайҳиссаломнинг Мадян номли ўғилларига боради. Демак, Шуайб ҳам Иброҳим алайҳиссаломнинг сулолаларидан.

Шуайбнинг оналари Лут алайҳиссаломнинг қизлари бўлган.

У ЗОТНИНГ ПАЙҒАМБАРЛИКЛАРИ

Шуайбнинг пайғамбарликлари Лут алайҳиссаломдан кейин бўлган. Бунини Шуайбнинг қавмига айтган гапларидан—Ҳуд сурасидаги қуйидаги оятдан билиб олинади:

«Эй қавмим, менга хилоф қилишингиз сизларни ё Нух қавмига, ё Ҳуд қавмига ёки Солих қавмига етган мусибатга ўхшаш мусибат етишига олиб бормасин. Лут қавми сизлардан узоқ эмас» (89-оят).

Яъни, Нух, Ҳуд, ва Солих қавмига етган мусибатлар сизга ҳам етмаслигини хоҳласангиз, менга хилоф қилишни йиғиштиринг.

Чунки ўша қавмлар Пайғамбарларига хилоф қилишлари оқибатида мусибатлар, азоб-укубатларга дучор бўлишган эди. Сизлар ҳам менга қарши чиқмоқдасиз, агар шу хилда давом этаверсангиз, худди ўша қавмларга етган мусибатлар сизларга ҳам етиши турган гап.

«Лут қавми сизлардан узоқ эмас».

Лут қавми яшаган жойлар сизга яқин. Улар яшаган замон ҳам сиз яшаётган замондан узоқ эмас. Ибрат олинглар.

Шунингдек, Шуайб алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломдан олдин келган пайғамбар бўлганларига Аъроф сурасида Нух, Ҳуд, Солиҳ, Лут, ва Шуайбни зикр қилгандан кейин Мусо алайҳиссаломни зикр қилиб келадиган ушбу оят далил бўлади:

«Сўнгра уларнинг ортидан Мусони Ўз оятларимиз ила Фиръавн ва унинг зодагонларига юбордик» (103-оят).

Яъни, Нух, Ҳуд, Солиҳ, Лут ва Шуайбдан кейин Мусони пайғамбар қилиб юбордик.

Аллоҳ таоло Шуайбни Мадян номли жойга пайғамбар қилиб юборган. Бу ҳақиқат Аъроф сурасида таъкидланади:

«Ва Мадянга ўз биродарлари Шуайбни (юбордик) (85-оят).

Аллоҳ таоло ушбу оятда Шуайб алайҳиссаломни Мадянга пайғамбар қилиб юборганини айтмоқда.

Мадян, аслида, Иброҳим алайҳиссаломнинг ўғилларидан бирининг исми бўлиб, кейинчалик ундан тарқаган қабиланинг ва улар яшайдиган диёрнинг номи бўлиб қолган. Мадянликлар ҳам асли араблар бўлиб, уларнинг ерлари Ақаба қўлтиғидан Тури Синога қадар чўзилган.

Шунингдек, Шуайбнинг қавми «Асҳобул айкати» (Қалин дарахтзор эгалари) деб ҳам аталади. Бу ҳам Қуръони Каримнинг таъбири. Бу ҳақда Шуаро сурасида куйидагилар айтилади:

«Қалин дарахтзор эгалари пайғамбарларини ёлғончи қилдилар.

Ўшанда уларга биродарлари Шуайб деди: «Қўркмайсизларми?!» (176–177-оятлар).

Араб тилида қалин дарахтзор—дарахтлари бир-бирига киришиб кетган ўрмон «айка» дейилади.

Бу ерда зикри келаётган **«қалин дарахтзор»** Мадян ўлкасидир. Бу ўлка Ҳижоз билан Фаластин ўртасида, Ақаба кўрфазида жойлашган. У ерда дарахтлар қалин бўлиб, шохлари бир-бирига киришиб ўсади. Шунга кўра, «айка» номи билан ҳам аталади.

У ЗОТНИНГ ҚАВМИ ИЛА ҚИССАЛАРИ

Аллоҳ таоло Шуайб алайҳиссаломни Мадянга пайғамбар қилиб юборганидан кейин у зот қавмига панд-насихатлар қилишни бошладилар.

Одатдагидек, қавм у зотга қарши чикди. Орада кураш бошланди. Бу жараёни Аъроф сурасидаги қуйида келадиган оятлардан ўрганамиз.

«Ва Мадянга ўз биродарлари Шуайбни (юбордик). У: «Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинг. Сизга Ундан ўзга илоҳ йўқ. Батаҳқиқ, сизга Роббингиздан ҳужжат келди. Бас, ўлчов ва тарозуни тўлиқ адо этинг, одамларнинг нарсаларидан камайтириб қолманг ва ер юзида унинг ислоҳидан кейин бузғунчилик қилманг. Агар мўмин бўлсангиз, шундай қилмоғингиз ўзингиз учун яхшидир.

Ҳар кўчада ўтириб олиб кўрқитманг. Аллоҳнинг йўлидан Унга иймон келтирганларни тўсманг ва у(йўл)нинг эгри бўлишини истаманг. Оз бўлган чоғингизда сизни кўпайтириб қўйганини эсланг. Бузғунчиларнинг оқибати қандай бўлганига назар солинг.

Агар сиздан бир тоифа мен ила юборилган нарсага иймон келтирган ва бошқа тоифа иймон келтирмаган бўлса, бас, Аллоҳ орамизда ҳукм қилгунча сабр қилинглار. У ҳукм қилувчиларнинг яхшисидир»,

деди» (85–87-оятлар).

Аллоҳ таоло ушбу ояти карималарда аввало Шуайб алайҳиссаломни Мадянга пайғамбар қилиб юборганини, кейин эса, у зотнинг қавмига қилган панд-насиҳатларини келтирмоқда.

Шуайб алайҳиссаломнинг ҳам пайғамбар бўлганидаги сўзлари аввалда ўтган пайғамбарларнинг қавмига такрор-такрор айтган сўзларига жуда ўхшайди:

«Эй қавмим, Аллоҳга ибодат қилинг. Сизга Ундан ўзга илоҳ йўқ».

Сўнгра ҳар бир пайғамбарнинг рисолати ўзи ҳужжат бўлишига қарамай, унинг буюк мақомини тасдиқловчи бошқа ҳужжат ҳам бериш Аллоҳ таолога хос экани ва унга ҳам (яъни, Шуайбга) илоҳий ҳужжат берилганини таъкидлаб:

«Батаҳқиқ, сизга Роббингиздан ҳужжат келди», дедилар.

Аммо оятда Шуайб алайҳиссаломга берилган ҳужжат–муъжиза нима экани айтилмаган.

Сўнгра Ҳазрати Шуайб қавмининг катта нуқсонларидан бирини муолажа қилишга ўтиб:

«Бас, ўлчов ва тарозуни тўлиқ адо этинг, одамларнинг нарсаларидан камитиб қолманг ва ер юзида унинг ислоҳидан кейин бузғунчилик қилманг», дедилар.

Бу қавм кўпроқ амалий ширкка мубтало бўлганга ўхшайди. Чунки муомала ишларида Аллоҳнинг буйруғини адо этмай, бошқанинг амрини бажаришдан, ўлчов ва тарозудан уриб қолиб, бировларнинг ҳаққини ейишдан қайтаришлари шунга далолат қилмоқда.

Аллоҳ таолонинг йўриқларини четлаб, бошқа йўлга юриш Аллоҳ таоло ер юзини ислоҳ қилиб қўйганидан кейин уни бузишдан иборат эканига ишора этиб, қавмига:

«ва ер юзида унинг ислоҳидан кейин бузғунчилик

қилманг», демокдалар.

Ер юзида Аллоҳ таоло амрига мувофиқ қилинмаган ҳар бир амал бузғунчиликдир. Бундай амалларни қилиш мўминларга хос эмас. Улар дунё ҳаётида фақат Аллоҳнинг амрига амал қилиб яшайди. Бу энг аввал ўзи учун манфаат ва яхшиликлар келтиради.

«Агар мўмин бўлсангиз, шундай қилмоғингиз ўзингиз учун яхшидир».

Сўнгра Шуайб алайҳиссалом қавмининг номаъқул ишларини муолажа қилишни давом эттирадилар:

«Ҳар кўчада ўтириб олиб кўрқитманг».

«Кўча»дан мурод, ҳам моддий, ҳам маънавий йўллاردир. Мадянликлар ҳар икки «кўча»да ҳам одамларни кўрқитиш билан машғул бўлганлари боисдан бу хатарли йўлдан қайтарилмоқдалар.

«Аллоҳнинг йўлидан Унга иймон келтирганларни тўсманг ва у(йўл)нинг эгри бўлишини истаманг».

Бошқа ҳаддидан ошган кофирлар каби Мадян қавми ҳам ўзлари Аллоҳнинг йўлига юрмаганлари етмаганидек, ўзгаларни ҳам бу йўлдан тўсганлар.

Шуайб алайҳиссалом қавмини гуноҳ ишлардан қайтариш билан бирга, шоядки инсофга келсалар, деган умидда бошқа пайғамбарлар каби уларга ҳам Аллоҳ берган тансиқ неъматларни эслатадилар.

«Оз бўлган чоғингизда сизни кўпайтириб кўйганини эсланг».

Яъни, сонингиз оз эди, Аллоҳ таоло зиёда қилди, молингиз камчил эди, мўл айлади, яхшилигингиз андак эди, бисёр этди ва ҳоказо.

Шунингдек, у зот қавмини ўтган кофирлар оқибатидан ибрат олишга чақирдилар.

«Бузғунчиларнинг оқибати қандай бўлганига назар солинг».

Одатда, Пайғамбар келганда ҳар бир қавм икки қарама-

қарши гуруҳга бўлинади. Бир гуруҳ иймонга келиб, иккинчи гуруҳ куфр келтиради. Худди шундай ҳолат вужудга келганда, Шуайб алайҳиссалом қавмини, мўминларга зулм қилмасдан, уруш-жанжал чиқармасдан, энг адолатли йўлни тутишга, уларга Аллоҳнинг ҳукми етиб келгунича, сабр қилиб кутиб туришга чақирдилар:

«Агар сиздан бир тоифа мен ила юборилган нарсага иймон келтирган ва бошқа тоифа иймон келтирмаган бўлса, бас, Аллоҳ орамизда ҳукм қилгунича, сабр қилинглар».

Аллоҳ ҳукми орани очик қилади. Аллоҳнинг ҳукми ким ҳақ эканини адолат ила исбот этади. Чунки:

«У ҳукм қилувчиларнинг яхшисидир».

Аммо жинойткор қавм бу оқилона таклифни қабул қилмади. Сабр қилиб, Аллоҳнинг ҳукм чиқаришини кутмади.

«Унинг қавмидан мутакаббир бўлган зодагонлар: «Эй Шуайб, ёки, албатта, сени ва сен билан бирга иймон келтирганларни ўз қишлоғимиздан чиқарамиз, ёки ўз миллатимизга қайтасизлар», дедилар. У: «Гарчи ёмон кўрувчи бўлсак ҳам-а?!

Агар сизнинг миллатингизга Аллоҳ бизга ундан нажот бергандан сўнг қайтсак, батаҳқиқ, Аллоҳга нисбатан ёлғон тўқиган бўламиз. Биз учун унга қайтиш мутлақо мумкин эмас, магар Роббимиз–Аллоҳ хоҳласагина (мумкин). Роббимиз ҳамма нарсани Ўз илми ила қамраб олгандир. Аллоҳга таваккал қилдик. Эй Роббимиз, биз билан қавмимизнинг орамизни ҳақ ила очгин. Сен очувчиларнинг яхшисидирсан», деди» (85–86-оятлар).

Ўтган оятлар мазмунини теран мулоҳаза қилсак, Шуайб алайҳиссалом ҳар бир нарсани батафсил, эҳтимол кейин пайдо бўладиган саволларга ҳам жавоб бўладиган тарзда баён қила оладиган салоҳиятга эга пайғамбар

эканини англаймиз. Пайғамбар сифатида илк бор даъват қилганларида ҳам масалани батафсил баён этган эдилар. Энди эса:

«Унинг қавмидан мутакаббир бўлган зодагонлар: «Эй Шуайб, ёки, албатта, сени ва сен билан бирга иймон келтирганларни ўз қишлоғимиздан чиқарамиз, ёки ўз миллатимизга қайтасизлар», деганларида ҳам, тамкин билан батафсил жавоб бермоқдалар.

Зодагон кофирлар, одатдагидек, мўминларнинг йўлига тўсиқ бўлдилар. Уларга икки йўлдан бирини ихтиёр этишни таклиф қилдилар, яъни, ёки юртни ташлаб чиқиб кетиш ёки ота-боболарнинг динига қайтиш. Зодагон кофирларнинг иккинчи таклифлари алоҳида муолажа талаб қилади.

Шунинг учун ҳам, Шуайб алайҳиссалом уларнинг бу таклифига ўз номларидан эмас, балки мўмин жамоат номидан жавоб бермоқдалар. Шунинг учун, жавоб давомида ўзларига тааллуқли бўлмаган баъзи гапларни ҳам айтишга мажбур бўлмоқдалар. Аввало, кофирлар таклифларидан ажабланганини изҳор этиб:

«Гарчи ёмон кўрувчи бўлсак ҳам-а?!» демоқдалар.

Яъни, сизнинг миллатингизни—динингизни ёмон кўриб туриб ҳам унга қайтишимиз керакми, демоқчилар.

Кейинги оятда эса, нима учун қайтишлари мумкин эмаслигини батафсил изоҳлаб:

«Агар сизнинг миллатингизга Аллоҳ бизга ундан нажот бергандан сўнг қайтсак, батаҳқиқ, Аллоҳга нисбатан ёлғон тўқиган бўламиз», демоқдалар.

Яъни, сизнинг миллатингиз ширк ва куфр миллати. Аллоҳ таоло бизни Ўз ҳидоятига бошлаб, ўша жаҳолатдан қутқарганидан кейин яна унга қайтсак, яна ширк ва куфрга ўзимизни урсак, Аллоҳга нисбатан улкан ёлғон тўқиган бўламиз.

Албатта, Шуайб алайҳиссалом ҳеч қачон мушрик ёки

кофир бўлмаганлар. Бундай ҳол Аллоҳ таолонинг ҳеч бир Пайғамбарига хос эмас. У зот юқоридаги фикрни жамоат номидан сўзлаяптилар, холос.

«Биз учун унга қайтиш мутлақо мумкин эмас, магар Роббимиз—Аллоҳ хоҳласагина (мумкин)».

Яъни, биз учун ширк ва куфр миллатига, яъни, ортга қайтиш мутлақо мумкин эмас. Биз иймон келтирдик ва унинг лаззатини татиб кўрдик. Энди ёлғиз, бир ҳолатдагина—Аллоҳ бизни адаштиришни ирода қилсагина, ортга қайтишимиз мумкин. Зеро, Унинг иродасига ҳеч қачон бас келиб бўлмайди. Чунки:

«Роббимиз ҳамма нарсани Ўз илми ила қамраб олгандир».

Аллоҳ таоло жамики нарсани билиб турибди. Барчага қилмишига мувофиқ мукофот ёки жазо беради. Шунинг учун ҳам, биз:

«Аллоҳга таваккал қилдик».

Келажақда қилажақ жамики амалларимизни ҳам Унинг Ўзига топширдик. Биз фақат Аллоҳ таолога суянамиз. Сизнинг таҳдидларингиздан, сохта худоларингиздан заррача ҳайқмаймиз.

Шуайб алайҳиссалом кимдан мадад исташини яхши биладилар. Шунинг учун, Аллоҳ таолонинг Ўзига илтижо қилиб:

«Биз билан қавмимизнинг орамизни ҳақ ила очгин. Сен очувчиларнинг яхшисидирсан», деди.

Шу йўл билан ишни ўзининг ҳақиқий эгаси ҳукмига ҳавола қилиб, иймон ва куфр ўртасида ҳукм чиқарувчи Ҳокими мутлаққа мурожаат этдилар. Шунда зодагонлар мўминларга таҳдид қилишга ўтдилар:

«Унинг қавмидан бўлган, куфр келтирган зодагонлар: «Агар Шуайбга эргашсангиз, у ҳолда, албатта, зиён кўрувчидирсиз», дедилар» (90-оят).

Имонсиз зодагонлар, бойлар, амалдорлар аввал

пайғамбарга, сўнг унинг ворисларига—олимларга ва эргашувчиларга таҳдид солиб, турли усуллар билан танлаган йўлидан қайтаришга ҳаракат қиладилар. Бу уринишлари зое кетгач, мўминларни азоблашга, кўрқитишга ўтадилар.

Мадян зодагонлари ҳам Шуайб алайҳиссаломнинг даъватларида мустаҳкам турганларини кўрганидан кейин, у зотга эргашган мўминларга таҳдид қилиб:

«Агар Шуайбга эргашсангиз, у ҳолда, албатта, зиён кўрувчидирсиз», дедилар.

Аммо, нима бўлганда ҳам, оқибатда куфрнинг ҳоли чаток бўлади:

«Бас, уларни шиддатли зилзила олди ва жойларида ўтириб қолдилар» (91-оят).

Яъни, барчалари ўринларидан жила олмай, ҳалок бўлдилар.

«Шуайбни ёлғончига чиқарганлар, худди у ерда яшамагандек бўлдилар. Шуайбни ёлғончига чиқарганлар, ўшалар зиён кўрувчилар бўлдилар» (92-оят).

Яъни, мазкур шиддатли зилзиладан кейин кофирлар ҳалок бўлдилар. Улар гўё ҳеч қачон ўз диёрларида яшамагандек, даври даврон суриб, айшу ишрат қилмагандек ҳолга келдилар. Улардан ном-нишон ҳам қолмади.

«Шуайбни ёлғончига чиқарганлар, ўшалар зиён кўрувчилар бўлдилар».

Ихтилоф бу ҳолга етганидан сўнг Шуайб алайҳиссалом:

«Кейин улардан юз ўгирди ва: «Эй қавмим, батаҳқиқ, сизга Роббимнинг юборганларини етказган эдим ҳамда сизга насихат қилган эдим. Қандай қилиб кофир қавмларга қайгурай», деди» (93-оят).

Яъни, ҳидоятга юришга кўнмаган саркаш қавмдан юз

ўғирдилар ва, ниҳоят, улар Аллоҳнинг азобига гирифтор бўлганларидан сўнг, уларга бу ҳалокатнинг асл сабабини эслатиб:

«Эй қавмим, батаҳқиқ, сизга Роббимнинг юборганларини етказган эдим», дедилар.

Яъни, ўша илоҳий кўрсатмаларга амал қилиб яшаганингизда, бундай даҳшатли ҳолга тушмас эдингиз.

«ҳамда сизга насиҳат қилган эдим».

Яъни, кофир ва осий бўлиб эмас, иймонда собит туриб, Аллоҳ шариатига амал қилган ҳолда яшашингиз хайрли бўлишини етказдим ва кўплаб панд-насиҳатлар қилдим. Аммо насиҳатларга кулоқ осмадингиз. Оқибатда амалингизга яраша барчангиз ҳалок бўлдингиз. Ўзингизга ўзингиз қилдингиз. Сизнинг бу аҳволингизга қайғуриб бўлмайди:

«Қандай қилиб кофир қавмларга қайғурай», деди.

Шу ерда қисса тугаб, Аллоҳ динини инкор қилган, пайғамбарларни ёлғончига чиқарганларга одатда қандай муносабатда бўлиш баён қилинади:

«Қайси бир қишлоққа Пайғамбар юборсак, албатта, унинг аҳлини тазарру қилишлари учун зарарлар ва мусибатлар ила тутганмиз» (94-оят).

Албатта, Аллоҳ таоло пайғамбарнинг кетидан доим сабабсиз мусибат юборавермайди. Бандаларни бекордан-бекорга зарар ва мусибатга гирифтор қилавермайди. Аввало, бандаларнинг ўзларидан ўтади. Улар Аллоҳ юборган пайғамбарга, зикр этилган қиссалардаги каби қарши чиқадилар, Аллоҳга куфр келтирадилар, одамларни иймон йўлидан тўсадилар, исён қиладилар. Шундан сўнггина Аллоҳ таоло уларга бало-офатларини юборади.

Оятдан англаш лозим бўлган мантиқлардан бири— Аллоҳ таолонинг пайғамбар юбормасдан бурун азоб юбормаслиги. Яъни, аввал Аллоҳ таоло Ўз элчиси орқали тўғри йўлга даъват қилади, ваъз-насиҳатлар қилиб кўради,

нихоят бош тортганларни азобга дучор этади. Иккинчидан, бандаларга қашшоқлик ва мусибатларни юборишдан мақсад, уларни тавба-тазарру қилишга чорлашдир. Инсон фароғатда яшаса, кам-кўстсиз бўлса, жуда кўп нарсаларни, ҳатто яратган Холиқини ҳам эсдан чиқариб қўяди. Бошига мусибат етиб, ўзининг ожиз бир қуллигини англаб қолса, ўзига келиши муқаррар.

Шунинг учун ҳам, Аллоҳ таоло куфр ва исён аҳлига турли мусибатлар юборади. Аллоҳ таолонинг бундан мақсади ўзига бирор-бир фойда кўзлаш ёки одамларни азоблаб роҳат қилиш эмас. Аллоҳ таоло беҳожат ва покдир. Парвардигорнинг муддаоси–инсонларнинг манфаати, вақтида тавба-тазарру қилиб ўзларини ўнглаб олишга имконият бериш.

«Сўнгра ёмонликни яхшиликка алмаштирганмиз. Токи кўпайишиб ва «ота-боболаримизга ҳам қийинчилик ва хурсандчилик етган эди», деганларида, уларни ўзларига сездирмай тўсатдан тутганмиз» (95-оят).

Вақт-соати келиб Аллоҳ таоло мазкур ёмон ҳолатларни яхшилик ҳолатларга алмаштириб қўяди. Очлик ўрнига тўқлик, мусибат ўрнига шодлик келади. Одамларнинг бу яхши ҳолларда мол-мулклари, орзу-ҳаваслари, нозу неъматлари зиёда бўлади. Аммо бу зиёдалик ҳам улар учун синов эканини англаб етмайдилар. Аллоҳ таоло уларни шукр қилармикин, деб яхши ҳолатларга солганини билмайдилар.

Улар:

«...ота-боболаримизга ҳам қийинчилик ва хурсандчилик етган эди».

Улар, қийинчиликдан кейин осончилик келиши одатдаги нарса, ота-боболаримиз замонида ҳам шундай бўлган, бизнинг давримизда ҳам шундай бўлмоқда, бундан кейин ҳам шундай бўлади, вақти келганда қийинчиликни

тортдик, энди хурсандчилик қилиб олайлик, дейишади.

Ушбу акида тўрига илиниб, ўзларини дунё матоҳига уришади. Фаровон турмушда бардавомлик уларни хотиржам қилиб қўяди, ҳар қандай гуноҳни тап-тортмай қилаверишади.

Фафлат нигоҳларни мойлайди. Ана шунда Аллоҳ таоло уларни азоб-уқубатларга гирифтор қилади.

«Агар қишлоқлар аҳллари иймон келтирганларида ва тақво қилганларида эди. Биз, албатта, уларга осмону ердан баракотларни очиб қўяр эдик. Лекин улар ёлғонга чиқардилар, бас, уларни қилган касблари туфайли тутдик» (96-оят).

Ушбу ояти каримада баён қилинаётган оддий ва содда ҳақиқатни инсоният тушуна олмаётгани ғоятда ажабланарли ҳол. Инсон учун осмон ва заминдан баракот эшиклари очилиши учун биргина шарт кифоя, яъни, у иймонли ва тақволи бўлиши лозим экан. Ана ўшанда инсонга осмону заминдан баракотлар эшиги ланг очиб қўйилади. Чунки иймон инсонни баракотли ҳаёт йўлига бошлайди. Чунки тақво инсонни фаровон ҳаёт йўлига солади. Иймон билан тақво бир-бирига чамбарчас боғлиқ бўлганидек, баракот ҳам уларга боғлиқдир.

«Агар қишлоқлар аҳллари иймон келтирганларида ва тақво қилганларида эди. Биз, албатта, уларга осмону ердан баракотларни очиб қўяр эдик».

Бу ҳақиқатга каттаю кичик ҳар бир соҳада гувоҳ бўлиши мумкин. Инсонлар ҳақиқий иймон ва тақво соҳиби бўлганлари чоғларида уларга баракотлар осмонлар ва ердан очиб қўйилганига тарих шоҳид. Шу ўринда баракот деганда фақат озиқ-овқат, кийим-кечак ва моддий фаровонлиқкина кўзда тутилмаслигини ҳам эслатиб қўйишимиз лозим.

Албатта, бу нарсалар ҳам баракот тизимига киради. Лекин моддапарастлар ўйлаганларидек, баракот фақат

шулардагина эмас. Худди шу моддий ҳодисалар ҳақида гапирсак ҳам, иймон ва тақво баракот асоси эканини исботлаш осон.

Иймонли ва тақводорни ҳамда иймонсиз бетавфиқни кўз ўнгингизга келтиринг. Баъзи ҳолларда даромади ўта чегараланган бўлишига қарамай, иймонли ва тақводорнинг егани ўзига ош бўлиб, бола-чақаси билан фаровон турмуш кечираётганига гувоҳ бўламиз. Иймонсиз ва бетавфиқ киши эса, даромади ҳисобсиз бўлса ҳам, етказа олмай, ўзини турли ҳаром-хариш йўлларга уриб юрганини ким кўрмаган.

Худди шу ўринда айримларда иймон ва тақво баракотнинг асоси бўлса, нега воқеъликда мусулмонларни қашшоқлик ва ночорликда, кофирларни эса, фаровонлик ва айшу ишратда кўряпмиз, деган савол пайдо бўлиши турган гап.

Аввало, мусулмонлар ҳақиқий иймон ва чинакам қуръоний тақво талабларига тўла жавоб бера олмаётирлар. Агар айримларда иймон ва тақво шартлари мужассам бўлса ҳам, иймон ва тақво талабларига жамоат шаклида жавоб бериш имкони йўқ. Мусулмонлар Аллоҳ томонидан келган ҳақ динга, Қуръонга, шариатга соҳиб бўла туриб, иймон ва Ислоҳ ҳамда тақводан шунчалар узоқлашиб кетганларки, улар қилган ва қилаётган ишлари олдида бугунги кўраётган қийинчиликлари ҳам оз.

Иккинчидан, кофирларнинг фаровон ҳолати фақат бир тарафлама, холос. Ҳозирги давр, аввалги оятда зикр қилинганидек, Аллоҳ таоло уларга ёмонлик ҳолатини яхшилик ҳолатига алмаштириб қўйган давр. Қолаверса, кофирлар фаровон турмуш учун омил қилиб қўйилган моддий сабабларни вужудга келтирганлар.

Уларнинг иймон ва тақволари бўлмаса ҳам, ушбу моддий фаровонлик соҳасида иймонли ва тақводор кишилардан талаб қилинадиган илм, жаҳд, тиришқоқлик,

каттиқ меҳнат ва изланиш каби хислатларни касб қилиб олганлар. Афсуски, бу фаровонлик эгалари иймон келтириб, такво қилсалар эди, мукаммал баракот ичида яшар эдилар. Бироқ бундай қилмадилар:

«Лекин улар ёлғонга чиқардилар, бас, уларни қилган касблари туфайли тутдик».

Аллоҳ таолонинг «тутиши» ўзига хос бўлиб, турлича ва турли вақтларда содир этилади.

У ЗОТНИНГ ВАФОТЛАРИ

Шуайб қавми ҳалокатга учрагандан кейин бир муддат яшаб, сўнгра бу дунёни тарк қилдилар. Тарихчилар, бу ходиса Юсуф алайҳиссаломдан кейин, Мусо алайҳиссалом пайғамбар бўлишларидан олдин бўлган, дейдилар.

АЙЮБ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Айюб алайҳиссаломнинг номлари тўрт сурада тўрт марта зикр қилинган. Бу суралар Нисо, Анъом, Анбиё ва Сод сураларидир.

У ЗОТНИНГ НАСАБЛАРИ

У зот Айюб ибн Амвос ибн Зорих ибн ал-Ийс ибн Исҳоқ ибн Иброҳимдир.

АЙЮБ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ БАЛОГА САБРЛАРИ

Қуръони Каримда ҳам, суннати мутоҳҳарада ҳам Айюб алайҳиссаломнинг ўзларига етган мусибатга сабр қилганликларидан бошқа, ҳаётлари, қавмлари ёки даъватлари ҳақида маълумотлар келган эмас. Шунинг учун

биз у зотнинг зикрлари келган ояти карималарни ўрганиш ила кифояланамиз.

«Биз сенга худди Нух ва ундан кейинги пайғамбарларга ваҳий юборганимиздек ваҳий юбордик. Биз Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яъқуб, Асбот, Ийсо, Айюб, Юнус, Ҳорун ва Сулай-монларга ваҳий юбордик. Довудга эса Забурни бердик» (*Нисо сураси, 163-оят*).

Демак, ҳамма пайғамбарларга ваҳий юбораётган, уларни бандалар ичидан танлаб олаётган зот битта. Мазкур пайғамбарларга ваҳий юборган ўша зот уларнинг қаторида Айюб алайҳиссаломга ҳам ваҳий юбориб, у зотни ҳам Ўзига пайғамбар қилиб олган.

«Ва Биз унга Исҳоқни ва Яъқубни бердик. Барчаларини ҳидоят қилдик. Бундан олдин Нухни ҳам ҳидоят қилган эдик. Ва унинг зурриётидан Довуд, Сулаймон, Айюб, Юсуф, Мусо, Ҳорунни ҳам (ҳидоят қилдик). Чиройли амал қилувчиларни ана шундай мукофотлармиз» (*Анъом сураси, 84-оят*).

Бу оятда ҳам Аллоҳ таоло Айюб алайҳиссаломни ўзининг машҳур пайғамбарлари ила бир сафда зикр қилмоқда.

«Ва Айюбнинг Ўз Роббига нидо қилиб: «Албатта, мени зарар тутди. Сенинг Ўзинг раҳмиларнинг раҳмлигисан!» деганини эсла (*Анбиё сураси, 83-оят*).

Аллоҳнинг пайғамбари Айюб алайҳиссаломга жуда катта зарар етгани маълум. Лекин ўша зарарнинг айнан номини Қуръони Карим аниқ айтмайди.

Ушбу оятда ҳам Айюб алайҳиссаломнинг Аллоҳ таолога ёлбориб илтижо қилаётганлари келяпти, холос. Айюб алайҳиссалом ўша илтижода ҳам одобга риоя қилиб, ўзларига етган зарар нималигини айтмайдилар. Фақат зарар етганини ва Аллоҳ таоло раҳмиларнинг раҳмлиси эканини эслайдилар.

«Албатта, мени зарар тутди. Сенинг Ўзинг раҳмлиларнинг раҳмлигисан!»

Яъни, менга зарар етганини, унинг нималигини Ўзинг яхши биласан, Сен энг раҳмли зотсан, менга қандай раҳм қилишни ҳам Ўзинг биласан, деб илтижо қилганлар.

«Бас, Биз уни (дуосини) истижобат қилдик. Унга етган зарарни кетказдик. Унга аҳлини, улар билан бирга яна шунчани ҳам бердик. Буни Ўз раҳматимиз ила ва обидларга эслатма бўлсин, деб қилдик».

Аллоҳ таоло Айюб алайҳиссаломнинг дуоларини қабул этди.

«Бас, Биз уни (дуосини) истижобат қилдик. Унга етган зарарни кетказдик».

Ривоятларда келишича, у зот касал бўлган экан. Қандай касаллигини Аллоҳ таолонинг Ўзи билади.

Уламоларимиз, Айюб алайҳиссаломга етган жирканчли касалликлар ҳақида баъзи ривоятларда келган гапларда муболага бор, пайғамбарлик мақомига ҳам тўғри келмайди, дейишади.

«Унга аҳлини, улар билан бирга яна шунчани ҳам бердик».

Бундан кўриниб турибдики, Айюб алайҳиссаломга етган зарар ичида аҳли аёлларини олиш ҳам бўлган экан. Фақат бир хотинигина у зот билан қолганлар. Лекин Айюб алайҳиссалом сабр қилиб, Аллоҳга ёлборганларидан кейин, Аллоҳ таоло у зотга аҳллари қайтариб, яна шунчага кўпайтириб берди. Аллоҳ таоло бу ишларни беҳикмат қилгани йўқ.

«Буни Ўз раҳматимиз ила ва обидларга эслатма бўлсин, деб қилдик».

Яъни, сабрли бандаларимиз доимо раҳматимизга ноил бўлишларини билдириш ва обидларга ибрат учун шундай қилдик. Обид–ибодат қилувчи шахс. Айюб алайҳиссалом обидларнинг энг мухлис ва машхурларидан эдилар. Демак,

обидлар ҳам синов маъносида ҳар хил балоларга учраб турадилар. Обидлик–улуғ мартаба, унга осонлик билан эришиб бўлмайди. Ҳақиқий обидлик мақомига эришиш учун банда анчагина синовлардан ўтиши керак.

«Бизнинг бандамиз Айюбни эсла. Ўшанда у Роббига нидо қилиб: «Албатта, мени шайтон машаққат ва азоб ила тутди», деди» (Сод сураси, 41-оят).

Эй Муҳаммад, сен Бизнинг бандамиз Айюбни эсла. У ҳам кўп қийинчиликларга учраган. Бу нарса сенга ва умматларингга ўрнак бўлсин.

«Ўшанда у Роббига нидо қилиб: «Албатта, мени шайтон машаққат ва азоб ила тутди», деди».

Бутун дунёда Айюб алайҳиссаломнинг сабри зарбулмасал бўлиб кетган. Биров ўзига сабр сўрайдиган бўлса, менга Айюб алайҳиссаломнинг сабридек сабр бер, деб сўрайди. Биров бошқа бировнинг сабрини мадҳ қилмоқчи бўлса ҳам, фалончига Аллоҳ таоло худди Айюб алайҳиссаломнинг сабридек сабр берган, деб васф этади.

Айюб алайҳиссалом ҳам ҳаётида худди Довуд алайҳиссалом ва Сулаймон алайҳиссалом каби синовга дучор қилинган. У зотнинг сабри айнан ўша машаққатли синовда намоён бўлган. Лекин айнан қандай синов келгани ҳақида маълумот йўқ. Чунки муҳими синовнинг келгани, унинг тури эмас. Моҳияти ибрат учун керак.

Шу боисдан ҳам, Қуръони Каримда Айюб алайҳиссалом қандай синовга учраганлари зикр қилинмаган. Ҳадиси шарифларда бу хусусда ривоят йўқ.

Бани Исроил эса, одатдагидек, бошқа анбиёларга нисбатан тўқигандек, Айюб алайҳиссаломга ҳам бўҳтонлар тўқиб ташлашган. Уларнинг асосий жинойтларидан бири ҳам шудир. Маълум сабабларга кўра, жумладан, Исломни қабул этган Бани исроилликлар орқали ёки улардан айримларининг душманликлари оқибатида улар тўқиган уйдирмалар баъзи тафсир китобларимизга ҳам кириб

қолган. Лекин, алҳамдулиллаҳ, муҳаққиқ тафсирчи уламоларимиз бу офатга қарши курашиб, у қиссаларнинг ботил эканини исбот қилганлар. Кўплари мусулмонларнинг зехнини заҳарламаслик учун ўша уйдирма қиссаларни зикр ҳам қилмайдилар.

Айюб алайҳиссалом ҳақида, у зотнинг сабри ҳақида тўқилган ёлғонларнинг энг одоблисида айтилишича, у зот жуда хунук дардга мубтало бўлган эмиш. Яқинида туриб бўлмайдиган даражада ёмон аҳволга тушган эмиш. Бадани парча-парча бўлиб, узилиб тушаверармиш. Фақат бир хотинигина қолиб, бошқалар ундан нафрат қиладиган қолга келишганмиш ва ҳоказо.

Бундай афсоналар пайғамбарлик мақомига мутлақо зиддир. Аллоҳ таоло бошқаларга ўрناк бўладиган хос бандасига–пайғамбарга одамлар нафрат қиладиган даражада жирканч касаллик бермайди.

Қолаверса, Аллоҳ таоло бандаларга пайғамбарларнинг қиссаларидан ибрат олишни амр қилган. Улар ҳақида турли қиссалар тўқишга ёки касалининг турини ахтаришга буюрган эмас. Шунинг учун, энг тўғри йўл Қуръони Каримда ва ҳадиси шарифда келган хабарлар билан кифояланишдир.

Айюб алайҳиссалом Аллоҳ таолонинг солиҳ бандаси, танлаб олган пайғамбаридир. Бошқа пайғамбарлар қатори, Аллоҳ таоло у зотни ҳам синовга солган. Ўзининг охириги пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга ва у зотнинг умматларига ибрат, тасалли бўлиши учун ўша синов ҳақида хабар бермоқда. Аллоҳ таолонинг синовини Айюб алайҳиссалом жуда ҳам гўзал сабр билан қарши олган. Афтидан, синов молу дунё, аҳли аёл ва саломатлик борасида бўлганга ўхшайди. Айюб алайҳиссалом бу синовларнинг ҳаммасига сабр қилиб, бирор лаҳза ҳам Аллоҳдан узилмай, Унга бўлган ишончи сусаймай, розилигини тилаб турган.

Шайтон эса, машаққатли синов лаҳзаларида Айюб алайҳиссалом билан бирга қолган барча мухлис кишиларни васваса қилар эди. Ўша мухлислар ичида у зотнинг хотинлари ҳам бор эди. У аёлга ҳам турли томондан васваса қилинарди. Унга, агар Айюбни Аллоҳ яхши кўрганида уни балога гирифтор этмас эди, дейиларди. Бу гаплар Айюб алайҳиссаломга ҳам етиб келди. Хотини мазкур гаплардан баъзиларини айтганида, у зот имкон топганида аёлни уришга қасам ичди.

«Ўшанда у Роббига нидо қилиб: «Албатта, мени шайтон машаққат ва азоб ила тутди», деди».

Айюб алайҳиссалом ҳамма нарсаси Аллоҳ таолодан бўлишини яхши билса ҳам, кўнгилсиз нарсани одоб юзасидан шайтонга нисбат берди. Шунингдек, бу шикоят билан мухлис кишиларини шайтон васвасага солаётганига, бундан ўзи ҳам озорланаётганига ишора қилди.

Аллоҳ таоло у зотнинг бу илтижосига, ёлборишига муносиб жавоб берди:

«Оёғинг ила тепгин! Бу чўмиладиган ва ичиладиган совуқ (сув)» (Сод сураси, 42-оят).

Яъни, оёғинг билан ерни тепгин, деди. Айюб алайҳиссалом Аллоҳнинг амрига итоат этиб, оёғи билан ерни тепган эди, у ердан сув чиқди. Шунда Аллоҳ таоло:

«Бу чўмиладиган ва ичиладиган совуқ (сув)», деди.

Демак, шу сувга чўмилган одам шифо топади. Ундан ичилса, ички дардларга даво бўлади. Шундай бўлди ҳам.

Уламоларимиз шу жойда ўта нозик бир жиҳатга эътибор берадилар. Аллоҳ таоло Айюб алайҳиссаломга тайёр сувни кўрсатмасдан:

«Оёғинг ила ерни тепгин», деди. У зот ерни тепганида, сув чиқди. Сўнгра Аллоҳ таоло:

«Бу чўмиладиган ва ичиладиган совуқ (сув)», деди.

Бундан Аллоҳ таоло ҳамма нарсани тайёрлаб

бермайди, балки банданинг ўзида ҳаракат бўлса, ёрдам беради, деган маъно англашилади. Шунинг учун ҳар бир нарсада, жумладан, дардга даъво излашда ҳам банда Аллоҳдан ёрдам тилаган ҳолида ўзи ҳаракат қилиши керак.

«Ва Биз унга аҳлини ва яна улар билан бирга мисллариچани ҳам ҳадя этдик. Бу Биздан раҳмат ўлароқ ва ақл эгаларига эслатма учун бўлди» (Сод сураси, 43-оят).

Айюб алайҳиссаломга мазкур сувда чўмилиб, ундан ичиб, шифо топганидан кейин Аллоҳ таоло у зотга аҳлини қайтарди. Улар билан бирга зиёда қилиб, яна ўшанча аҳл ҳам берди. Қандай қилганини Ўзи билади. Ўлиб кетганларини тирилтирганми, қочиб кетганларини қайтарганми ёки бутунлай янгитдан берганми бу томони Аллоҳ таолонинг Ўзигагина маълум.

«Бу Биздан раҳмат ўлароқ ва ақл эгаларига эслатма учун бўлди».

Айюб алайҳиссаломга аҳли қайта берилиши ва яна уларнинг мислича аҳл ҳам зиёда қилиниши Аллоҳ таолонинг раҳматидир. Шунингдек, ақл эгалари учун эслатма ҳамдир. Бу ҳодисадан хабардор бўлган ҳар бир ақлли одам бошига бало-офат ва мусибат тушганида Айюб алайҳиссалом каби гўзал сабр қилса, охир-оқибат Аллоҳнинг раҳмати келишини эслайди, ибрат олади.

Шундай қилиб, Айюб алайҳиссалом соғайиб кетди, аҳли ҳам икки баробар бўлиб қайтди. Энди учинчи нарса қолди. Энг оғир пайтларда ихлос билан ёнида турган вафодор хотинини имкон топганида уришга қасам ичиб қўйган эди, ўша қасамга амал қилиш қолди. Бу мушкул иш эди. Шундай вафодор ва мухлиса аёлни, оғир ва машаққатли лаҳзаларда елкадош бўлган, бало-офатларни бирга тотган инсонни мушкул ариганидан кейин юз таёқ уриш керак.

Дарҳақиқат, бу оғир муаммо эди. Лекин Аллоҳ таоло

Ўз раҳмати ила бу муаммони ҳам ҳал этди. Аллоҳ таоло Айюб алайҳиссаломга деди:

«Қўлингга бир дастани ол-да, у билан ур. Қасамингни бузма», (деди). Биз уни сабрли топдик. У қандай ҳам яхши банда. Албатта, у ўта қайтгувчидир» (Сод сураси, 44-оят).

Аллоҳ таоло Айюб алайҳиссаломга қасамини қандай адо этишни ўргатмоқда ҳамда у зотга ўзи томонидан бунчалик фазлу карам кўрсатилишининг сабабини баён қилмоқда:

«Қўлингга бир дастани ол-да, у билан ур. Қасамингни бузма».

Эй Айюб, неча марта уришни айтган бўлсанг, ўшанча новдани бир даста қилиб ол-да, у билан хотинингни ур. Шунда қасамингни адо этган бўласан. Қасаминг бузилмайди.

Бунчалик фазлу карам кўрсатилишининг сабаби:

«Биз уни сабрли топдик».

Синов келганида, Айюб гўзал сабр ила сабр қилди. Бизга бўлган ишончи сусаймади. Бир лаҳза ҳам Бизнинг розилигимизни топишдан умидини узмади.

«У қандай ҳам яхши банда».

Айюб ниҳоятда яхши бандадир.

«Албатта, у ўта қайтгувчидир».

Ҳар бир нарсада Аллоҳ таолонинг Ўзигагина қайтади.

У ЗОТ ҲАҚИДАГИ ҲАДИС

2784- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: بَيْنَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ

عُرْيَانًا فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ فَحَعَلَ يَخْنَثِي فِي ثَوْبِهِ فَنَادَاهُ رُبُّهُ يَا أَيُّوبُ أَلَمْ أَكُنْ أَعْنَيْتُكَ عَمَّا تَرَى قَالَ: بَلَى وَعِزَّتِكَ وَلَكِنْ لَا غِنَى لِي

عَنْ بَرَكَتِكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْغُسْلِ فِي الطَّهَارَةِ.

2784. *Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Айюб яланғоч ғусл қилаётган эди. Устидан тиллодан бўлган чигиртка (хайкали) тушди. Айюб уни кийимига ўрай бошлади. Шунда Роббиси унга:

«Эй Айюб! Мен сени кўриб турган нарсангдан беҳожат қилмабмидим», деди. У:

«Иззатинг ила қасамки, шундоқ бўлган. Лекин, мен Сенинг баракангдан беҳожат эмасман», деди».

Бухорий ривоят қилган.

У ЗОТНИНГ ВАФОТЛАРИ

Тарихчилар таъкидлашларича, Айюб алайҳиссалом 93 ёшларида бу дунёни тарк этганлар. У зотнинг 26 та ўғиллари бўлган. Ўшалардан бирининг исми Бишран бўлиб, у Қуръони Каримда зикри келган Зул Кифл алайҳиссаломдир.

ЗУЛ КИФЛ АЛАЙҲИССАЛОМ

Баъзи тарихчилар бу зотни Айюб алайҳиссаломнинг ўғли дейишларини эслаб ўтдик. Бу зот ҳақларида Қуръони Каримнинг икки жойда қисқагина маълумот бор. Бошқа ҳеч қандай маълумот на Қуръонда ва на ҳадисда бор.

Шунинг учун ўша маълумотларни келтирган Қуръони Карим оятларини ўрганиш ила кифояланамиз.

Аллоҳ таоло Анбиё сурасида қуйидагиларни айтади:

«Ва Исмоил, Идрис ва Зул Кифлни эсла. Уларнинг ҳар бири сабр қилгувчилардандир» (85-оят).

Ушбу оятда эслатилган зотлардан Исмоил алайҳиссаломнинг қиссалари бошқа сураларда батафсил келган. Бу оятда у зотнинг сабр-тоқатларига алоҳида урғу берилмоқда. Исмоил алайҳиссалом ҳақиқатда юқори даражада сабр намуналарини кўрсатганлар. У зот ўсимлик ўсмайдиган саҳроларда сабр қилиб ўсганлар. Байтуллоҳни қуришда оталари Иброҳим алайҳиссаломга сабр ва матонат билан ёрдам берганлар. Ўзларини қурбонлик учун сўйиш амри келганида ҳам сабр қилганлар.

Идрис алайҳиссалом ҳақида маълумотлар оз. Марям сурасида ҳам зикрлари ўтди. Унда қавмларининг қирдикорларига сабр қилганлари ҳақида сўз кетган эди. Ушбу оятда ҳам у зотнинг сабр сифатлари ёд этилмоқда.

Зул Кифл алайҳиссалом ҳақида маълумотлар яна ҳам оз. Ҳатто баъзилар у зотни пайғамбарлар сафига қўшмайдилар ҳам.

Лекин Анбиё сурасида машҳур пайғамбарлар билан бирга зикр этилиши у зотнинг пайғамбарлардан бўлганини кўрсатади. Шу билан бирга, ушбу оятда у зот ҳам сабр қилувчилар қаторига қўшилмоқдалар.

«Ва уларни Ўз раҳматимизга киритдик. Албатта, улар солиҳлардандир» (86-оят).

Сабрлари туфайли Аллоҳ таоло уларни Ўз раҳматига киритди. Яхшиликлар ато этди. Улар аҳли солиҳлардан бўлдилар. Шунинг учун ҳам Қуръонда зикр қилинмоқдалар.

Аллоҳ таоло Сод сурасида марҳамат қилади:

«Исмоил, ал-Ясаъ ва Зул Кифлни ҳам эсла. Барчалари ахёрлардандир» (48-оят).

Бу уч пайғамбар ҳаётида ҳам эслашга лойиқ ибратли ҳодисалар бўлиб ўтган. Улар ҳам Аллоҳнинг ҳузурида ахёрлардан—энг яхши бандалардан бўлганлар.

Ана ўша пайғамбарларнинг ҳаётидан, дин йўлидаги фидокорликларидан, бало-офатларга, машаққатларга

сабрларидан, турли синовларга бардош беришларидан, мушриклар ва мунофиқлардан келган озорларни кўтара билишларидан ибрат олиш керак.

МУСО АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Мусо алайҳиссалом 132 марта зикр қилинган. У зотнинг исмлари Бақара, Оли Имрон, Нисо, Моида, Анъом, Аъроф, Юнус, Ҳуд, Иброҳим, Исро, Каҳф, Марям, Тоҳо, Анбиё, Ҳаж, Мўминун, Фурқон, Шуаро, Намл, Қасас, Анкабут, Сажда, Аҳзоб, Вас-Саффот, Ғофир, Фуссилат, Шўро, Зухруф, Аҳқоф, Зарият, Нажм, Соф, Назиат ва Аъла сураларида келган.

Мусо алайҳиссалом улул азм пайғамбарлардан бирлари. У зотнинг «калиймуллоҳ» лақаблари ҳам бор. Мусо алайҳиссаломнинг ҳаётлари куфрга, исёнга, ширкка қарши кураш билан ўтган.

ҚИССА МУҚАДДИМАСИ

Бани Исроил Юсуф алайҳиссалом даврларида асл ватанидан Мисрга ҳижрат қилган эди.

Акалари Юсуф алайҳиссаломни қудукқа ташлаб кетганидан сўнг қарвондаги йўловчилар у кишини топиб олиб, Миср Азизининг вазирага сотишди.

Бориб-бориб Юсуф алайҳиссалом бош вазирлик мартабасига кўтарилдилар ва ота-оналари бошлиқ бутун халқини Мисрга чақирдилар.

Замон ўтиши билан улар шу жойда ўрнашиб, ўзларидан кўпайишиб, катта сонли халққа айландилар. Қавмларидан кўплаб Пайғамбарлар чиққани, қадимдан самовий динлар билан алоқада бўлиб, Пайғамбарлар келтирган ақида ва динга эгалиги туфайли Мисрнинг бутпарастлик динини ҳеч қабул этмас, айниқса, Фиръавн

шахсига сиғинишни мутлако истамас эдилар. Ўзини Худо ўрнига қўйган Фиръавн уларни айнан шу сабабли қийнади.

Шу билан бирга, илоҳий таълимот, илоҳий тузум ва илоҳий адолатдан хабари бор Бани Исроил қавмида Фиръавн ўз шахси, ҳукми ва худолик даъвосига қарши катта хавф-хатарни кўради.

Бани Исроилнинг ҳақиқатдан хабардорлигининг ўзиёқ Фиръавн учун катта ташвиш туғдирарди. Фиръавнга қолса, қани энди Бани Исроил ўзи билган ҳақиқатга амал қилмаса ва ўша ҳақиқатни ерли аҳолига ҳам ўргатмаса.

Шу мақсадда Фиръавн дастлаб уларнинг ораларини бўлиб ташлади. Бани Исроилни эзиш сиёсатини олиб борди, ўзига сиғингани учун ерли аҳолини юқори қўйди. Сўнгра Бани Исроилни заифлаштириш йўлини ўйлаб топди. Ўғилларини сўйиш ва қизларини тирик қолдириш сиёсатини қўллади.

Шу йўл билан аста-секин Бани Исроилни ер юзидан умуман йўқотишни режалаштирди. Эраклар йўқ бўлиб кетаверса, одам сони камаяди, аёлларни хоҳлаган кўйга солиш осон бўлади.

Бунинг учун баҳона ҳам топилди. Ривоятларда келишича, Фиръавн атрофидаги гумашта сеҳргар-фолбинлар подшоҳга, сенинг мулкингнинг заволи Бани Исроилдан келажакда туғиладиган бир ўғил боладир, деган хабарни етказишди.

Фиръавн мулкининг заволига чидай олмайди. Шунинг учун тахтига бўлган хавфни жонига бўлган хавфдан ортиқ кўради. Гарчи ўзи худолик даъво қилса ҳам, тахтига хавф солгани учун она қорнидаги ҳомиладан ҳам кўркади.

Фиръавннинг гумашталари унинг бу заиф жойини яхши билишади. Шунинг учун Фиръавнга ёқмаган тоифанинг ҳомиладаги боласини ҳам унга ашаддий душман, тахтига кўз олайтирган қилиб кўрсатишга

уринадилар. Келажакда Бани Исроилдан туғиладиган ҳар бир ўғил бола Фиръавн мулкининг заволи бўлиши мумкин. Шу боис, улар дарҳол ўлдирилсин, деган фармон чиқарди. Шу соатдан бошлаб, ҳар бир Бани исроиллик ҳомиладор ёнида доя қўшилиб юрадиган бўлди. Аёл туғиши билан доя қарар, ўғил бола бўлса, хабар берар ва жаллодлар болани ўлдиришар эди. Шундай қилиб, Фиръавн ўзининг мисли кўрилмаган шафқатсиз сиёсатини юргизди.

Мусо алайҳиссаломнинг Қасас сурасида келадиган қиссалари худди шу маънодаги муқаддима ила бошланади:

«Албатта, Фиръавн ер юзида баланд кетди. У ўша(ер)нинг аҳолисини бўлиб ташлади. Улардан бир тоифасини эзар, ўғилларини сўйиб, қизларини тирик қолдирарди. Албатта, у бузғунчилардан бўлган эди» (4-оят).

Фиръавн Миср подшоҳи. Мусо алайҳиссалом даврларида Рамсис II фиръавн бўлганини кўпчилик таъкидлайди. Фиръавн туғёнкор, золим ва худолик даъвосини қилган подшоҳдир. Қуръони Каримда Фиръавн худонинг йўлидан чиққан фуқороларни ўз хоҳишига бўйсундиришга ҳаракат этган, кишиларга ўзини Робб сифатида кўрсатган, ўзига бўйинсунмай, уни айтганини қилмаган, унга қул бўлишни хоҳламаган одамларга чексиз зулм ўтказган ягона ҳокими мутлақ бу шахс мустабид подшоҳ ўлароқ тавсифланади.

Ушбу ояти каримадаги:

«Албатта, Фиръавн ер юзида баланд кетди», дегани Фиръавн бутун ер юзига ҳоким бўлган экан, деган маънони эмас, балки Миср ерида «баланд кетди»—«такаббурлик қилди», «туғёнга кетди», «ҳаддан ошди» каби маъноларни беради.

«У ўша(ер)нинг аҳолисини бўлиб ташлади».

Ўзи ҳоким бўлган ер аҳолисини бўлиб ташлаш Фиръавннинг одати. Чунки Фиръавн фақат ўзини, ўз

халоватини, ўз тахтини ўйлайди. Тахтдан ажраб қолмаслик учун ҳар қандай пасткашликка боради. Аҳолини парчалаш эса, Фиръавнга айнан тахтни мустаҳкамлаш, шахсий роҳатини таъминлаш учун керак. Чунки Фиръавн аҳолини бўлиб ташлаб, бир-бирига қарши қилиб қўйса, улар бир-бирлари билан овора бўлиб, Фиръавн билан ишлари бўлмайди. Фиръавн аҳолини турли тоифаларга ажратиб, уларни бир-бирига қарши этиб қўяди. Тоифалар орасида ҳам низо чиқариб, уларни ҳам бир-бирига қарши қўяди. Ўзига қайси тараф яхшироқ топинса, ўшани қувватлаб, бошқаларнинг томошасини кўриб, ҳукм сураверади.

Мусо алайҳиссалом даврларидаги Миср Фиръавни ҳам шу йўлдан бориб, Миср аҳолисини бўлиб ташлаган эди.

«Улардан бир тоифасини эзар, ўғилларини сўйиб, қизларини тирик қолдирарди».

Фиръавн эзган тоифа Бани Исроил эди. У Бани Исроилни заифлаштириш йўлини ўйлаб топди. Ўғилларини сўйиш ва қизларини тирик қолдириш сиёсатини кўллади. Шундай қилиб, Фиръавн ўзининг мисли кўрилмаган шафқатсиз сиёсатини юргизди.

«Албатта, у бузғунчилардан бўлган эди».

Фиръавн ер юзида катта кетиши у ернинг аҳолисини бўлиб ташлаб, шахсига сиғинганларни ўзига яқин олиши, бошқаларни эса, эзишни ирода этиши эди.

«Биз эса, ер юзида эзилганларга беминнат неъмат беришни, уларни пешво қилишни, уларни ворислар қилишни ва ер юзида уларга имконлар беришни, Фиръавн, Ҳомон ва икковининг аскарларига улар(Бани Исроил)дан кўрққан нарсаларини кўрсатишни истаймиз» (5–6-оятлар).

Фиръавн хоҳлаган ишини ирода қилаверсин, унинг истаги ҳеч қачон амалга ошмайди. Бу дунёда ҳам, у дунёда ҳам фақат Аллоҳ таолонинг истагани бўлади. Аллоҳ таоло нималарни истайди?

«Биз эса, ер юзида эзилганларга беминнат неъмат беришни...» истаймиз.

Ҳа, Фиръавн зулмидан ер юзида эзилиб, унинг истибдоди остида азоб чекиб яшаган, оғир кунларни бошидан кечирган, ўғиллари сўйилиб, қизлари тирик қолдирилганларга Аллоҳ таоло беминнат неъмат беришни истайди. Ўшал неъматнинг сон-саноғини айтмайди. Микдорини ҳам Унинг Ўзи билади.

«...уларни пешво қилишни...» истаймиз.

Эзилганлар ҳозир хору зор бўлиб юрган бўлсалар ҳам, келажакда уларнинг пешво, яхши ишларга бош-қош ва бошқаларни изига эргаштирадиган инсонлар бўлишини хоҳлаймиз.

«...ва уларни ворислар қилишни...» истаймиз.

Улар Фиръавн ва унинг одамларига у ҳалок бўлганидан кейин ер юзида ворис бўлиб қоладилар.

«...ва ер юзида уларга имконлар беришни...» хоҳлаймиз.

Ҳозир эзилаётганларга кейинчалик ер юзида турли имконлар бериб, куч-қувват, молу мулк ва бошқа имкониятлар берамиз.

«...Фиръавн, Ҳомон ва икковининг аскарларига улар(Бани Исроил)дан кўрққан нарсаларини кўрсатишни истаймиз».

Ҳомон–Фиръавннинг вазири. У ҳар доим Фиръавн қиладиган ёмонликларга бошу қош бўлиб келган.

Фиръавн, Ҳомон ва икковининг аскарлари Бани Исроилдан нима учун кўрқар эдилар? Аниқки, мулкига завол етишидан кўрқар эдилар. Аллоҳ таоло улар кўрққан нарсани айнан Бани Исроил орқали кўрсатишни ваъда қилмоқда.

Ушбу муқаддимадан кейин бевосита Мусо алайҳиссалом қиссалари бошланади:

ХАБАР ВА БАШОРАТ

«Ва Мусонинг онасига: «Уни эмизавер. Бас, (унга ёмонлик етишидан) қўрққан чоғингда уни дарёга ташла, қўрқма, хафа бўлма, Биз, албатта, уни сенга қайтаргувчимиз ва Пайғамбарлардан қилгувчимиз», деб ваҳий қилдик» (7-оят).

Уламоларимиз ушбу оятдаги **«ваҳий»**нинг илҳом маъносида келганини таъкидлаганлар. Чунки Мусо алайҳиссаломнинг оналари пайғамбар бўлмаганлар, демак, у кишига ваҳий келмаслиги ҳам аниқ. Қолаверса, араб тилида, жумладан, Қуръони Каримда **«ваҳий»** сўзи пайғамбарларга келган махсус хабардан бошқа маънода ҳам ишлатилади. Масалан, асаларига ваҳий қилдик, деган маъно ҳам бор.

Мусо алайҳиссалом ниҳоятда хатарли бир вақтда дунёга келганидан оналари нима қиларини билмай қолди. Фиръавннинг айғокчилари янги туғилган гўдак ўғиллигини сезиб қолишса, уни онасидан тортиб олиб ўлдиришлари мумкин. Нима қилиш керак? Бирор чораси борми? Инсоннинг қўлида ҳеч қандай чора йўқ. Шунда Аллоҳ таолонинг Ўзи аралашди.

«Ва Мусонинг онасига: «Уни эмизавер. Бас, (унга ёмонлик етишидан) қўрққан чоғингда уни дарёга ташла...» деб билдирди.

Барибир ўлиб кетади, деб болани ташлаб қўйма, уни эмизавер, ноумид бўлма. Агар уни Фиръавн одамлари ўлдиради, деб қўрқсанг, болани сандикқа солиб дарёга ташла.

«...қўрқма, хафа бўлма...»

Боламга нима бўлар экан, деб қўрқма. Жигаргўшамдан айрилиб қоляпман, деб хафа бўлма.

«...Биз, албатта, уни сенга қайтаргувчимиз ва Пайғамбарлардан қилгувчимиз, деб ваҳий қилдик».

Яъни, Биз болангни тезда ўзингга қайтарамиз ва уни ўзинг эмизасан. Келажакда эса, уни пайғамбарлардан қиламиз.

МУСО ФИРЪАВН ОИЛАСИДА

Мусо алайҳиссаломнинг оналари кўнгилларига Аллоҳ таоло илҳом этган буйруқни бажардилар. Гўдақни сандиққа солиб, дарёга оқизиб юбордилар.

«Бас, Фиръавн оиласи уни ўзларига душман ва ғам-ғусса бўлиши учун тутиб олдилар. Албатта, Фиръавн, Ҳомон ва икковларининг аскарлари хатокорлардан бўлган эдилар» (8-оят).

Ичига гўдак Мусо солинган сандиқ дарёдан оқиб бориб Фиръавн қасридаги боққа кирди.

«Бас, Фиръавн оиласи уни ўзларига душман ва ғам-ғусса бўлиши учун тутиб олдилар».

Келажакда Мусо улғайиб, Фиръавн оиласига душман ва ғам-ғусса бўлишини Аллоҳ таоло ирода қилган эди. Фиръавн ундан қутулишнинг барча чорасини кўрса-да, Аллоҳ Ўз иродаси ила уни уларнинг ичига солиб қўйди. Мусо ҳеч нарсага, ҳатто ўзига керак ғизони ҳам тановвул қила олмайдиган гўдак ҳолида душманнинг қоқ ўртасига келиб тушди.

«Албатта, Фиръавн, Ҳомон ва икковларининг аскарлари хатокорлардан бўлган эдилар».

Улар хато ишни била туриб қилар эдилар. Бундай одамлар ҳеч нарсадан қайтмайдилар. Шунинг учун ҳам Бани Исроилнинг янги туғилган ўғил болаларини ўлдиришдан ҳам қайтмадилар. Бундай одамлар ҳузурларига дарёда оқиб келган ўғил болани дарҳол ўлдиришлари турган гап эди. Шундай қилмоқчи бўлдилар ҳам. Аммо:

«Фиръавннинг хотини: «(Бу бола) мен учун ҳам, сен

учун ҳам кўз қувончидир. Уни ўлдирманглар. Шоядки, у бизга фойда берса ёки уни бола қилиб олсак», деди. Ҳолбуки, улар сезмасдилар» (9-оят).

Одатда ҳеч қачон юмшамайдиган Фиръавнни Аллоҳ таоло энг нозик жойидан олди. Унинг хотинини ишга солди. Ўша хотиннинг қалбига гўдакнинг муҳаббатини жойлади. Фиръавннинг хотини:

«(Бу бола) мен учун ҳам, сен учун ҳам кўз қувончидир», деди.

Бу мурғак гўдакни, кўрган одамнинг кўзи қувонади, биз ҳам уни кўриб қувониб юрайлик, деди.

«Уни ўлдирманглар», деди.

Тирик қолсин. Боқиб, тарбия қилиб ўстирсак,

«Шоядки, у бизга фойда берса ёки уни бола қилиб олсак», деди».

Боқиб ўстирганимиздан кейин у бизга фойда бериши мумкин, эҳтимол, яхшироқ бўлса, ўзимизга бола қилиб олармиз, деди.

«Ҳолбуки, улар сезмасдилар».

Улар Мусони келажакда ўзларига (хотиндан бошқасига) душман бўлишини сезмайдиган ҳолатда эдилар. Фиръавн хотинининг гапи билан гўдакни ўлдирмай, боқиб олишга қарор қилдилар.

«ИЗИДАН БОР»

Дарёга боласини оқизиб юборган:

«Мусонинг онасининг қалби бўшаб қолди. Мўминлардан бўлиши учун қалбини мустаҳкам боғламаганимизда, уни билдириб қўйишига сал қолди» (10-оят).

Она учун дунёда янги тукқан боласидан ажрашдек мусибат йўқ. Мусо алайҳиссаломнинг оналари бошига ҳам ана шу ташвиш тушди. Лекин Аллоҳ таоло унга сабр

берди. Акс ҳолда, боласига меҳри қўзиб, у менинг болам, деб билдириб қўйиши мумкин эди.

Аллоҳ таоло бу аёлга Ўзига иймон келтириб, боло-офатларга ва синовларга чидайдиган мўминалардан бўлиши учун ўша фазилатни ато этди. Айни чоғда, Аллоҳнинг марҳаматидан умидвор бўлиб, мўминлик сифати ила жигаргўшасига қайта етишиш чорасини ахтара бошлади.

«У(она) у(Мусо)нинг опасига: «Издан бор», деди. Бас, уни бир четдан кўрди. Ҳолбуки, улар сезмасдилар» (11-оят).

Мусо алайҳиссаломнинг оналари у кишининг опасига, кизим, укангнинг изидан бор, дедилар. Қиз сандикни Фиръавн боғига оқиб кирганини, улар сандикдан болани чиқариб олишганини ва бошқа ҳодисаларни кўрди. Фиръан аҳли эса буни сезмадилар.

ЭМИЗГУВЧИЛАР ҲАРОМ ҚИЛИНДИ

«Ва бундан олдин унга эмизгувчиларни ҳаром қилган эдик. Бас, (опаси): «Мен сизларга уни сиз учун кафилликка оладиган ва унга насиҳатгўй бўлгувчи аҳли байтни айтиб берайми?» деди» (11-оят).

Аллоҳнинг ҳикматли тадбири олдида ҳеч нарса тўсиқ бўла олмайди. Аввал Фиръавн оиласи аъзолари қалбига Мусо алайҳиссаломнинг муҳаббатини солиб, гўдакни ўлдирмасдан, боқиб олиш учун қарор қилдирди. Энди улар мурғак Мусони эмизиш учун сутли аёл қидира бошладилар. Мусонинг опалари Фиръавн қасрига яқинлашганида, улар Мусога эмизувчи аёл топа олмай хуноб эдилар.

«Ва бундан олдин унга эмизгувчиларни ҳаром қилган эдик».

Қанча эмизувчи аёлни келтирсалар ҳам, Мусо

алайҳиссалом уларни эмадилар. Бу ҳол ҳам Аллоҳ таолонинг ҳикматли тадбири эди. Бундан хабар топган Мусонинг опалари Фиръавн оиласининг ҳеч нарсани сезмаганлигидан фойдаланиб:

«Мен сизларга уни сиз учун кафилликка оладиган ва унга насихатгўй бўлгувчи аҳли байтни айтиб берайми?» деди».

Сизларга уни эмизиб, боқиб, катта қилиб берадиган оилани кўрсатиб берайми, деди.

Бу таклифга Фиръавн аҳли жон деб рози бўлдилар.

МУСО ОНАСИГА ҚАЙТАРИЛДИ

«Бас, Биз уни онасига кўзи қувончга тўлиши, хафа бўлмаслиги ва, албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақ эканини билиши учун қайтардик. Лекин кўплари буни билмаслар» (13-оят).

Аллоҳ таоло Ўзининг ҳикматли тадбири ила Мусо алайҳиссаломни оналарига қайтариб берди. Оятда таъкидланишича, бундан қуйидаги учта мақсад кўзланган эди:

1. «Бас, Биз уни онасига кўзи қувончга тўлиши»

Мусо алайҳиссалом ила оналарининг кўзлари қувониши. Ўзи тукқан фарзандини бундай ҳодисалардан кейин яна қайта тирик ҳолда кўрган ҳар қандай онанинг кўзи қувонади.

2. «хафа бўлмаслиги»

Онанинг ўғли фироқи ила хафа бўлмаслиги. Ҳар қандай она ҳам жигаргўшаси фироқидан хафа бўлиши мумкин эди.

3. «албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақ эканини билиши учун қайтардик».

Мусо алайҳиссаломнинг оналари Аллоҳнинг ваъдаси ҳақ эканини билишлари. Чунки аввал Аллоҳ таоло у аёлга,

Биз уни сенга қайтаргувчимиз, деб ваъда берган эди. Ана ўша ваъдасини ҳақ ила амалга оширди. Ҳа, Аллоҳ таоло нимани ваъда қилса, уни албатта бажаради.

«Лекин кўплари буни билмаслар».

Лекин кофирлар, мушриклар, мунофиқлар ва иймони заиф кўпгина одамлар бу ҳақиқатни билмайдилар.

МУСОГА ҲИКМАТ ВА ИЛМ БЕРИЛДИ

Шундай қилиб, Мусо алайҳиссалом оилаларидан айрилмаган ҳолда Фиръавннинг қасрида тарбия топа бошладилар.

«Қачонки у вояга етиб, мукаммал бўлганида, унга ҳикмат ва илмни бердик. Биз яхши амал қилгувчиларни шундай мукофотлармиз» (14-оят).

Биз «вояга етиб» деб таржима қилган «балаға ашудда» иборасини араблар жисмоний жиҳатдан вояга етиш, «мукаммал бўлганида» деб ўгирган «иставо» сўзини ақлий жиҳатдан камолга етиш, деб тушунадилар.

Ҳазрати Ибн Аббос розияллоҳу анҳу:

«Вояга етиш ўн саккиздан ўттиз ёшгача, мукаммал бўлиш ўттиздан қирқгача», деган эканлар.

Ана шу маъноларни эътиборга олиб, баъзи тафсирчи уламоларимиз, Мусо алайҳиссалом ушбу оятда васф қилинган пайти ўттиз ёшлар атрофида бўлганлар, деб тахмин қилишади.

«Қачонки у вояга етиб, мукаммал бўлганида, унга ҳикмат ва илмни бердик».

Мусо алайҳиссалом жисмоний, ахлоқий ва руҳоний томондан ана шундай мукаммал ҳолга етганларида, Аллоҳ таоло у кишига ҳикмат ва илм берди. Ана шу марҳамат зикридан кейин эса, Аллоҳ таолонинг:

«Биз яхши амал қилгувчиларни шундай мукофотлармиз», деганидан Мусо алайҳиссалом аввал

ҳам яхши амаллар қилганликлари келиб чиқади.

ЎЗ ГУРУҲИДАН БЎЛГАНГА ЁРДАМ

«Ва у шаҳарга унинг аҳолиси ғафлатдалик пайтда кирди. Унда уришаётган икки кишини кўрди. Буниси ўз гуруҳидан, униси эса, душманларидан эди. Бас, ўз гуруҳидан бўлган душман бўлганга қарши ундан ёрдам сўради. Шунда Мусо уни бир мушт уриб ўлдириб қўйди. У(Мусо): «Бу шайтоннинг ишидир. Албатта, у очик-ойдин душман ва йўлдан оздиргувчидир», деди» (15-оят).

Кунлардан бир куни сафардан қайтган Мусо алайҳиссалом:

«Шаҳарга унинг аҳолиси ғафлатдалик пайтда кирди».

Шаҳардан мурод пойтахтдир. Шаҳар аҳолиси ғафлатда бўладиган пайт эса, туш вақтидир. Иссиқ юртларда, жумладан, Мисрда ҳам туш пайти шаҳар ва қишлоқ аҳолиси кундузги уйқуда бўладилар. Аҳолиси ғафлат уйқусида ётган пайтда шаҳарга кириб келган Мусо алайҳиссалом:

«Унда уришаётган икки кишини кўрди. Буниси ўз гуруҳидан, униси эса, душманларидан эди».

Мусо алайҳиссалом бири ўз қавми—Бани Исроилдан, иккинчиси душман—Фиръавн қавмидан бўлган икки кишининг уришаётганини кўрдилар.

«Бас, ўз гуруҳидан бўлгани душман бўлганга қарши ундан ёрдам сўради».

Бани исроиллик киши Мусо алайҳиссаломдан қибтийга қарши ёрдам сўради. Шундан кўриниб турибдики, Мусо алайҳиссалом қавми ичида эзилганларга ҳар доим ёрдам бериб юрганлар. Шунинг учун ҳам ҳалиги Бани исроиллик у зотни кўриши билан дарҳол ёрдам сўради. Мусо

алайҳиссалом рози бўлдилар. Қибтийга яқин бордилар ва:

«Шунда Мусо уни бир мушт уриб ўлдириб қўйди».

Бу ҳол Мусо алайҳиссалом ёш ва жуда бақувват бўлганларини кўрсатади. Катта одамни бир мушт билан ўлдириб қўйиш осон эмас.

Мусо алайҳиссалом қибтийни умуман ўлдирмоқчи эмас эдилар. Унинг ўлиб қолганини кўриб қаттиқ афсусландилар.

«У(Мусо): «Бу шайтоннинг ишидир. Албатта, у очиқ-ойдин душман ва йўлдан оздиргувчидир», деди».

Мусо алайҳиссалом бу кўнгилсиз ишни шайтонга нисбат бердилар ва шайтон инсон учун душман ҳамда йўлдан оздирувчи эканини таъкидладилар. Айни чоғда:

«У: «Эй Роббим, албатта, мен ўзимга зулм қилдим. Бас, мени мағфират қил», деди. Шунда У зот уни мағфират қилди. Албатта, Унинг Ўзи мағфират қилгувчи, меҳрибондир» (16-оят).

Мусо алайҳиссалом беҳосдан бировнинг ўлимига сабаб бўлишларини ўзларига зулм қилганлик деб баҳоладилар ва Аллоҳ таолога илтижо этиб:

«Эй Роббим, албатта, мен ўзимга зулм қилдим. Бас, мени мағфират қил», деди.

Банда хатосига иқрор бўлиб, Аллоҳ таолодан чин қалбдан мағфират сўраса, Аллоҳ таоло уни дарҳол кечиради. Мусо алайҳиссалом ҳам мағфират сўрадилар.

«Шунда У зот уни мағфират қилди. Албатта, Унинг Ўзи мағфират қилгувчи, меҳрибондир».

Ундан ўзга ҳеч кимнинг бандаларни мағфират қилишга ҳаққи йўқ.

«У: «Эй Роббим, менга берган неъматнинг ҳаққи-хурмати ҳаргиз жинойтчиларга ёрдамчи бўлмасман», деди» (17-оят).

Мусо алайҳиссалом Аллоҳ таолонинг мағфиратини ўзларига неъмат деб билдилар. Шунга ва Аллоҳ берган

куч-қувват, ақл-заковат каби бошқа неъматларга шукр этиб, уларни фақат яхшиликка ишлатишга аҳду паймон қилдилар.

Ўзини билган одамга сал кўнгилсиз воқеа ҳам катта мусибат бўлиб кўринади ва ҳаётида катта ўзгаришга сабаб бўлади.

«Бас, у эрталаб шаҳарда кўрккан ҳолида, аланглаб кетаётган эди, бирдан кеча ундан ёрдам сўраган яна ёрдам сўраб қичқириб қолди. Мусо унга: «Албатта, сен очик-ойдин гумроҳсан», деди» (18-оят).

Кўнгилсиз воқеа бўлган куннинг эртасига Мусо алайҳиссалом қилмишларининг оқибатини ўйлаб:

«эрталаб шаҳарда кўрккан ҳолида, аланглаб кетаётган эди...»

Мусо алайҳиссалом тавба қилиб, тавбалари қабул бўлган, энди ундай ишларни такрорламасликка аҳд этган бўлсалар ҳам, барибир одамлардан, аниқроғи, Фиръавн ва унинг қавмидан бу ҳодисага акс-садо келишидан хавфлари бор эди. Шунинг учун ҳам эртаси эрталаб, бирор хабар тарқалмадимикан, деб кўрккан ҳолларида, атрофга аланглаб, ҳар бир нарсадан ҳадиксираб борар эдилар...

«...бирдан кеча ундан ёрдам сўраган яна ёрдам сўраб қичқириб қолди».

Кеча қибтий билан уришаётиб Мусо алайҳиссаломни ёрдамга чақирган Бани исроиллик бугун яна бошқа бир қибтий билан уришаётган экан, у Мусо алайҳиссаломдан яна ёрдам сўраб қичқириб қолди. Кечаги воқеадан таъсирланиб, унинг оқибати нима бўлар экан, деб ҳадиксираб бораётган Мусо алайҳиссалом бу чақирикни эшитиб, урушқоқ қавмдошларидан хафа бўлдилар ва:

«Мусо унга: «Албатта, сен очик-ойдин гумроҳсан», деди».

Сенинг ҳадеб жанжал чиқараверишининг ўзи гумроҳлигингдандир, бундай ишлар нафақат сенга, балки

умуман қавмимизга яхшилик келтирмайди, дедилар. Шундай бўлса-да, мазлум халқининг мазлум вакилига золимларга қарши яна бир бор ёрдам бермоқчи бўлдилар ва:

«Қачонки икковларига душман бўлганни тутмоқчи бўлган эди, у: «Эй Мусо, кеча бир жонни ўлдирганинг каби, мени ўлдирмоқчимисан?! Сен ер юзида фақат жаббор бўлишни истарсан ва ислоҳ қилгувчилардан бўлишни истамассан», деди» (19-оят).

Мусо алайҳиссалом кечаги ишдан қаттиқ афсусланиб, бунга ўхшаш ишларни бошқа қилмасликка аҳд этган, кечаги иш оқибатидан хавфсираб, қабиладошини «Албатта, сен гумроҳсан», деб айблаб турган бўлсалар ҳам, ҳассос ва ҳимматли инсонликлари сабабли чидаб тура олмадилар. Золимга қарши чиқишдан ўзларини яна тўхтата билмадилар.

«Қачонки икковларига душман бўлганни тутмоқчи бўлган эди...»

Яъни, ўзига ва Бани исроилликка душман бўлган қибтийни тутмоқчи бўлган вақтларида қибтий:

«Эй Мусо, кеча бир жонни ўлдирганинг каби мени ўлдирмоқчимисан?!» деб қолди.

Демак, унинг кечаги воқеадан хабари бор. Ўз-ўзидан, у қандай қилиб хабар топди, деган савол пайдо бўлади. Бунга тахминий иловалар кўп. Балки ўша қибтий билан уришаётган Бани исроиллик айтгандир. Эҳтимол, иккови орасидаги жанжал кечаги уриш сабабли чиққандир. Чунки мазлум кишилар золимларга озгина зарар етказса ҳам, бениҳоят хурсанд бўлиб кетадилар. Ҳеч ким билмасин, деб хабарни бир-бирларига айтаверадилар. Агар душман билан тортишиб қолсалар, уларга ҳам навбат келиб қолганини, кеча фалон жойда, фалон воқеа бўлганини ҳам айтиб берадилар. Бу сўзамоллар ўзларининг бу гапларидан бошқа мазлумларга фойда борми, йўқми, эътибор

бермайдилар. Модомики золимга оз бўлса ҳам зарар етибдими, гапириш керак, деб ўйлайдилар. Ана шу эътибордан Бани исроиллик билан уришиб турган қибтий ўзини ушламоқчи бўлган Мусо алайҳиссаломнинг кечаги ишларидан хабардор бўлиши ҳеч гап эмас. Золимга мазлумнинг ўзига қарши чиқиши суиқасд бўлиб кўринади. Қибтий Мусо алайҳиссаломни суиқасдда айблади ва кечаги ишни юзларига солди. Бу билан кифояланмай, у кишини айблашда давом этди:

«Сен ер юзида фақат жаббор бўлишни истайсан ва ислоҳ қилгувчилардан бўлишни истамайсан», деди».

Зулм, ситам ва истибдод кучайган, шахсга сиғиниш авж олган юртда маънавий қадриятлар мезони ўзгариб қолишини қибтийнинг шу гапидан кўрса бўлади. Унинг фикрича, бутун бошли бир халқни кул қилиб олган, уларни эзиб, ўғил болаларини сўйиб, қизларини тирик қолдириб, оғир ишларда ишлатаётган Фиръавн одил ва меҳрибон зот, уни жаббор ва бузғунчи дейиш гуноҳи азим, аммо куликка қарши бош кўтарган, мазлум қабиладошини ўлимдан қутқариш учун ҳаракат қилиб, билмасдан, ноҳос бир золимни ўлдириб қўйган Мусо алайҳиссалом «жаббор» ва ислоҳ қилгувчилардан бўлишни истамай»диган одам эмишлар.

Том маънода фиръавнлар ҳукмрон бўлган жамиятда ана шундай вазият вужудга келади. Фиръавнлар ва унинг гумашталари қилган зулм, истибдод айни адолат, халқ манфаати йўлида кўрилган чора бўлиб, унга ҳамду сано ва мақтовлар айтилаверади-ю, аммо бирорта мазлум ўз ҳаққини талаб қилиб қолса, уни дунёдаги энг катта жиноятчи, ҳаддидан ошган золим, исёнкор, ношукр, деб айбланади.

Бу сафар Мусо алайҳиссаломга нисбатан ҳам худди шундай муносабатда бўлинди.

Баъзи муфассирларимиз, мазкур гапларни қибтий эмас,

Бани исроиллик айтган, дерлар. Мусо, сен ўзинг гумроҳ экансан, деб унга қараб юрганларида, мени ўлдиргани келяпти, деб қўриқиб кетганидан айтган, дерлар. Лекин кўпчилик уламолар аввалги фикрни қувватлашади.

Шу билан бу ҳодиса ҳам тугаб, ҳамма тарқалиб кетди.

«ЭЙ МУСО, АЪЁНЛАР СЕНИ ЎЛДИРИШ УЧУН ТИЛ БИРИКТИРМОҚДАЛАР»

«Ва шаҳарнинг нариги четидан бир киши шошиб келиб: «Эй Мусо, аниқки, аъёнлар сени ўлдириш учун тил бириктирмоқдалар. Бас, чиқиб кет! Албатта, мен сенга насиҳат қилгувчиларданман», деди» (20-оят).

Шаҳар четидан шошиб келган бу киши Фиръавн қавмидан бўлиб, иймонга келган-у, аммо иймонини яшириб юрган одам эканлиги бошқа сурадаги оятда айтилган. Ўша одам:

«Эй Мусо, аниқки, аъёнлар сени ўлдириш учун тил бириктирмоқдалар», деб хабар етказди.

Фиръавн тузумида Мусо алайҳиссаломга ўхшаш зулмга қарши бош кўтарган бир одамнинг чиқиб қолиши ҳам катта таҳдид бўлиб кўринди. Фиръавннинг атрофидаги гумашталар, аъёнлар зулмга қарши чиққан ўша исёнкорни дархол йўқ қилиш учун тил бириктира бошладилар.

Умуман, фиръавнлар тузумида ҳам оз бўлса-да, иймонли кишилар топилди. Аммо улар тузумдан кўрққанларидан иймонларини беркитиб юардилар. Улар тузум ичида юргани учун унинг сирларидан хабардор бўлишлари турган гап. Баъзи сирлардан хабар топганларида, айниқса, иймон аҳлига қарши аъёнларнинг тил бириктирганини билганларида, иймонлари тақозоси билан, бу ҳақда иймонлиларга яширин хабар беришни, уларга йўл-йўриқ кўрсатишни, насиҳат қилишни бурчлари деб билардилар.

Фиръавн қавмидан бўлган мазкур мўмин киши ҳам худди шундай қилди. Фиръавн аъёнлари Мусо алайҳиссаломни ўлдириш учун тил бириктираётганларидан хабар топиши билан шаҳар четидан шошилиб келиб Мусо алайҳиссаломга ўша хабарни етказди ва у кишига йўл кўрсатиб:

«Бас, чиқиб кет!» деди.

Дарҳақиқат, Мусо алайҳиссалом чиқиб кетмасалар бўлмас эди. Худолик даъво қилаётган подшоҳ Фиръавн ва унинг аъёнлари, аскарлари ҳамда қавмига қарши ёлғиз ўзлари туришлари имконсиз нарса эди. У кишининг у ерда қолишлари ўзларига зулм бўлар, шу билан бирга, Фиръавнга қарши кураш истикболини беркитиб қўяр эди. Шунинг учун мўмин кишининг насиҳати тўғри эди. У буни тасдиқлаш ниятида:

«Албатта, мен сенга насиҳат қилгувчиларданман», деди».

Ҳалиги кишидан бу хабарни эшитган Мусо алайҳиссалом,

«Бас, хавфсираб, аланглаган ҳолда у ердан: «Эй Роббим, менга золим қавмлардан нажот бергин», деб чиқди» (21-оят).

Ҳа, Мусо алайҳиссалом золим қавмнинг зулмидан қочиб, туғилган ерларини, ота-онасини, қариндош-уруғларини ташлаб, ҳижрат қилишга мажбур бўлдилар.

Кечагина Фиръавннинг эркатойи бўлган, ҳамма унинг бир оғиз сўзига интизор бўлиб турган зот бугун юртидан, халқидан хавфсираб, номаълум томонга, номаълум халқ ичига кетмоқда эди.

Бу ҳолат у кишининг зулмга қарши бош қўтаргани ва Фиръавн шахсига эмас, Аллоҳ таолога сиғингани учун юз берди.

Аллоҳга иймон келтирган одам ёлғиз Ундангина ёрдам сўрайди.

Мусо алайҳиссалом ҳам шундай қилдилар:

«Эй Роббим, менга золим қавмлардан нажот бергин».

Мўминларга Аллоҳ таолонинг ўзи нажот беради. Уларни золим қавм зулмидан Ўзи қутқазади. Шунингдек, уларни тўғри йўлга ҳам Ўзи бошлайди.

МАДЯН ТОМОН ЮЗЛАНИШ

Шунинг учун ҳам Мусо алайҳиссалом:

«Қачонки Мадян томон юзланганида: «Шоядки Роббим мени тўғри йўлга ҳидоят қилса», деди» (22-оят).

Мусо алайҳиссалом ёлғиз ўзлари чексиз саҳрода нотаниш жойлар томон, бу машаққатли сафарга умуман тайёргарлик кўрмасдан кетмоқда эдилар.

У киши ўзлари билмаган ҳолда Мадян номли жойга қараб бормоқда ва йўл-йўлакай Аллоҳ таолодан умидларини узмай:

«Шоядки, Роббим мени тўғри йўлга ҳидоят қилса», деб илтижо этмоқда эдилар.

«Қачонки Мадян сувига етиб келгач, бир тўп одамларнинг ҳайвонларини суғораётганини кўрди ва улардан бошқа (қўйларини сувдан) қайтараётган икки аёлни кўрди. У: «Сизларга не бўлди?» деди. Улар: «Чўпонлар қайтмагунларича суғора олмаймиз, отамиз қари чол», дедилар» (23-оят).

Мусо алайҳиссалом узоқ йўл юриб, Мадян сувига етиб бордилар. Албатта, чўл жойларда сув кудукда бўлади. Мусо алайҳиссалом Мадян қудуғидан бир тўп одамлар ҳайвонларини суғораётганларини, шунингдек, бир четда икки аёлнинг сувга интилаётган ҳайвонларини қайтариб турганини ҳам кўрдилар.

Ҳимматли ва ҳассос эркакларга хос табиатлари жўш

урган Мусо алайҳиссалом бу ҳолни сингдира олмади. Аслида, эркаклар аёлларни ҳурмат қилишлари, аввал уларнинг ҳайвонларини суғориб беришлари керак эди. Аммо бу ерда иш тескарича бўлмоқда. Эркаклар талашиб-тортишиб ҳайвонларини суғормоқдалар, нозик, кучсиз аёллар тортиниб, сувга ўзини ураётган ҳайвонларини қайтариб ҳалак бўлмоқдалар.

Доимо ҳақиқат учун курашиб келган, ҳақсизликка чидамайдиган Мусо алайҳиссалом бу сафар ҳам томошабин бўлиб тура олмадилар. У зот икки аёлга савол бериб:

«Сизларга не бўлди?» деди.

Сизлар нима учун аёл бошингиз билан ҳайвонларни суғоргани келдингиз? Сизлар нима учун сувга ўзини ураётган ҳайвонларингизни қайтармоқдасиз?

Шунда аёллар мўминаларга хос иффат ва одоб билан жавоб бердилар.

«Улар: «Чўпонлар қайтмагунларича суғора олмаймиз, отамиз қари чол», дедилар».

Эркак чўпонлар билан талашиб-тортишишга одобимиз йўл қўймайди, кучимиз ҳам етмайди. Шунинг учун улар суғориб бўлгунча бир четда, ҳайвонларимизни сувдан қайтариб туришга мажбурмиз. Аслида, бизнинг бу ерга келишимиз тўғри эмас, аммо отамиз қари чол, ҳайвонларни суғора олмайди.

Шунда Мусо алайҳиссалом одобли, қадрини билган эркак сифатида иш тутдилар.

«Бас, икковларига (ҳайвонларини) суғориб берди. Сўнгра сояга қайтди ва: «Эй Роббим, албатта, менга туширажагинг ҳар бир яхшиликка муҳтожман», деди» (24-оят).

Мусо алайҳиссалом ҳалиги икки аёлнинг ҳайвонларини суғориб бердилар. Бунинг ўзларининг эркак кишилик бурчи, деб билдилар.

«Сўнгра сояга қайтди...»

Демак, кун иссиқ экан. Аввал ҳам сояда ўтирган эдилар. Лекин қийналаётган икки аёлни кўриб, ғоятда чарчаган, ҳориб-толган, очикқан бўлсалар ҳам уларга ёрдам бердилар. Қайтиб яна сояга ўтирдилар. Яна ёлғизлик, муҳожирлик ғурбатини ҳис этдилар. Яна Роббул Олабийнга илтижо қилиб:

«Эй Роббим, албатта, менга туширажагинг ҳар бир яхшиликка муҳтожман», дедилар.

Чунки у зотнинг ҳеч кими ва ҳеч нарсаси йўқ эди. Ёнларида ҳамроҳ ҳам, егани бир бурда нон ҳам, ётгани жой ҳам йўқ. Фақатгина Аллоҳ таоло бор! Шунинг учун Унинг Ўзига ёлбордилар. Нима яхшилик туширсанг, ўшанга муҳтожман, Сендан бошқа умидим йўқ, дедилар.

Ҳамма нарсани кўриб тургувчи, мушкулларни осон қилгувчи Аллоҳ Мусо алайҳиссаломнинг дуоларини ижобат қилди.

«ҚЎРҚМА, ЗОЛИМ ҚАВМЛАРДАН НАЖОТ ТОПДИНГ»

«Бас, икковларидан бири ҳаё билан юриб келиб: «Отам сенга бизларга суғориб берганинг ҳаққини бериш учун чақирмоқда», деди. Қачонки унга келганида ва қиссани айтиб берганида, у: «Қўрқма, золим қавмлардан нажот топдинг», деди» (25-оят).

Ўйга толиб ёлғиз ўтирган Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига ҳалиги икки қизнинг бири уялибгина келиб:

«Отам сенга бизларга суғориб берганинг ҳаққини бериш учун чақирмоқда», деди».

Албатта, ҳайвонларни осонлик билан суғориб уйга одатдагидан эрта қайтган қизлар билан қари оталари орасида суҳбат бўлиб ўтган. Қизлар отасига ҳайвонларини суғориб берган ғариб йигит ҳақида, унинг мардлиги,

шижоатлиги, яна ўзи ёлғиз сояда ўтириб қолганлиги ҳақида сўзлаб беришган. Ўшанда оталари бирини ўша йигитни чакириб келиш учун юборади. Мусо алайҳиссалом бу чакириқни қабул қилиб, чолнинг олдига келдилар.

«Қачонки унга келганида ва қиссани айтиб берганида, у: «Қўрқма, золим қавмлардан нажот топдинг», деди».

Мусо алайҳиссалом уй эгасига бошларидан ўтган қиссани гапириб бердилар. Кўпни кўрган чол у кишининг кўнглини кўтариб, қўрқма, энди қутулиб кетдинг, деган маънони айтди.

«Икки(қиз)дан бири: «Эй отажон, уни ишга ёллаб ол. Чунки ишга ёлланадиган энг яхши кимса кучли ва ишончли кимсадир», деди» (26-оят).

Мўйсафид чолнинг оиласида тарбия топган қизлар билимдон, ақлли, доно, сермулоҳаза ва ифбатли бўлиб ўсганлари кўриниб турибди. Оталари қариб қолгани, уйда бошқа эркак киши йўқлигидан қизлар ҳайвонларни ўзлари боқишга, суғоришга, эркакларга аралашишга мажбур бўлмоқдалар. Бу ҳол жуда ҳам ноқулай. Ёш, бақувват ва ғариб бир йигитнинг пайдо бўлиб қолиши уларнинг оиласидаги чўпонлик муоммосини ҳал қилишга қулай фурсат эди. Шунинг учун қизлардан бири отасига таклиф қиритиб:

«Эй отажон, уни ишга ёллаб ол», деди.

Кейин нима учун Мусо алайҳиссаломнинг номзодини кўрсатганини шарҳлаб:

«Чунки ишга ёлланадиган энг яхши кимса кучли ва ишончли кимсадир», деди.

Бу гапдан ҳам қиз чиройли одоб соҳибаси экани кўриниб турибди. Гапни Мусо алайҳиссаломга эмас, учинчи шахсга қаратиб, ишга ёлланадиган энг яхши одам қандай бўлиши кераклиги ҳақида гапирмоқда. Зотан,

хайвонларини суғориш ва оталарининг амри билан Мусо алайҳиссаломни чақириб келиш пайтида, у кишининг кучли ва ишончли одам эканини сезишган эди.

Шундай оқила ва фозила қизларни тарбиялаган отанинг жуда маданиятли ва одобли киши бўлиши турган гап. Қизининг таклифи маъқул келганидан кейин бу ҳақда Мусо алайҳиссаломга мурожаат қилиб деди:

«ИККИ ҚИЗИМДАН БИРИНИ СЕНГА НИКОҲЛАБ БЕРМОҚЧИМАН»

«У: «Менга саккиз йил ишлаб беришинг шарти билан, шу икки қизимдан бирини сенга никоҳлаб бермоқчиман, агар ўн йилни тамомласанг, бу сенинг ишинг. Мен эса сенга машаққат қилишни истамасман. Иншааллоҳ, менинг солиҳ кишилардан эканимни кўрасан», деди» (27-оят).

Бу гаплардаги одоб, соддалик, очиқлик киши қалбини кувончга тўлдиради. Қизларининг бирида ғариб йигитга нисбатан рағбат борлигини сезган ота масалани жўнгина ҳал қилди. Мусо алайҳиссаломга мен сенга яхшилик қилай, ҳеч киминг йўқ, бечора мусофир экансан, қўйларимни боқиб юр, бир кунингни кўрарсан, демади. Балки ишга таклиф қилишнинг ажойиб услубини қўллади.

«У: «Менга саккиз йил ишлаб беришинг шарти билан, шу икки қизимдан бирини сенга никоҳлаб бермоқчиман...», деди.

Айни чоғда Мусо алайҳиссаломдек йигитни куёв қилиб олиш имконини ҳам қўлдан чиқармади.

«...агар ўн йилни тамомласанг, бу сенинг ишинг».

Бизга фазлу қарам кўрсатган бўласан.

«Мен эса сенга машаққат қилишни истамасман».

Ҳамма нарса содда, оддий ва осон бўлишини истайман.

«Иншааллоҳ, менинг солиҳ кишилардан эканимни

кўрасан», деди.

Яъни, мен айтган гапимда тураман, нолойиқ хатти-ҳаракат қилмайман, деди.

Тафсирчи уламоларимиз бу доно, улуғ ёшдаги киши ким эканлиги ҳақида ҳар хил фикрлар айтганлар. Фикрларнинг турлича бўлишига асосий сабаб у одамнинг кимлиги Қуръони Каримда ҳам, саҳиҳ ҳадисларда ҳам очиқ-ойдин айтилмаганидир.

Мўътабар тафсирчиларимиздан Ҳофиз ибн Касир тафсирларида ўзларидан олдинги уламоларнинг кўплари бу улуғ ёшли киши пайғамбар Шуайб алайҳиссалом деса, бошқалари, у киши эмас, деганларини, баъзилари, у киши Шуайб алайҳиссаломнинг укасининг ўғли эди, деса, учинчи бирлари Шуайб қавмидан бир мўмин киши эди, деганларини айтадилар.

Сўнгра ўша киши Шуайб алайҳиссалом эди ва у киши эмас эди, деганларнинг ҳужжат ва далилларини келтирадилар.

Ҳофиз ибн Касир раҳматуллоҳи алайҳидан кейин ўтган тафсирчилар бу масалада асосан икки гуруҳга бўлинадилар: бир қисмлари ўша кишини Шуайб алайҳиссалом эмас эди десалар, қолганлари Шуайб алайҳиссалом эди, дерлар.

Мусо алайҳиссаломга қайинота бўлган кишини Шуайб алайҳиссалом дейдиган уламолар у кишининг мадьянлик эканлигига, ҳикмат билан тасарруф қилганига ва баъзи ривоятларда ўша одам Шуайб алайҳиссаломга нисбат берилганига суянадилар.

Муҳолифлар эса, аввало, мазкур кишини Шуайб алайҳиссалом деб атаган ривоятлар кучсиз эканини, уларга суяниб бўлмаслигини айтадилар. Кейин эса, Қуръонда тилга олинмагани у одамнинг Шуайб алайҳиссалом эмаслигини кўрсатади, чунки у зотдек улуғ пайғамбар номининг тилга олинмаслиги мумкин эмас эди, дерлар.

Энг асосийси, тарихда, Қуръонда собит бўлишича, Шуайб алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломдан жуда аввал, Лут алайҳиссаломга яқин даврда яшаганлар. У зот Иброҳим алайҳиссалом даврларида, яъни, Мусо алайҳиссаломдан тўрт юз йил олдин ўтганлар. Шуайб алайҳиссалом қариган чоғларида қавмлари ҳалокатидан сўнг, фақат мўмин кишилар билан қолганлар, улар ҳеч қачон пайғамбарларини қаровсиз қўйиб, ўз хайвонларини унинг қизларига навбат бермай суғоришлари мумкин эмас, каби далилларни келтирадилар.

Нима бўлганида ҳам Мусо алайҳиссалом доно мўсафиддан юқоридаги таклифни қабул қилдилар.

«У(Мусо): «Бу мен билан сенинг орамиздадир. Икки муддатдан қай бирини адо қилсам ҳам, менга тажовуз қилинмас. Айтаётган нарсамизга Аллоҳ вакилдир», деди» (28 оят).

Яъни, сен айтган таклиф иккимиз орамиздаги шартномадир. Икки муддатдан-саккиз ёки ўн йилдан қайси бирини адо қилсам, мен ўзим биламан. Айтган гапимизга, тузган шартномамизга Аллоҳ шоҳиддир, дедилар.

Ана шундай қилиб, Мусо алайҳиссалом ўз давридаги энг катта давлат саройи амиридан энг катта чўлларнинг чўпонига айландилар. Энг забардаст подшоҳнинг кўз қувончи, боқиб олган ўғлидан, энг заиф, ўрнидан кимирлаши қийин мўсафиднинг мардикорига айландилар.

Аммо буюк кишиларни бу мансаб ва меҳнатлар баландга ҳам кўтара олмайди, пастга ҳам тушира олмайди. Бундай ҳолатлар уларнинг кимлигини синайди, улардаги мардлик, мурувват, сабр-матанот ва бошқа етуклик сифатларини яна бир бор намоиш қилади. Ҳеч шубҳа йўқки, Мусо алайҳиссаломнинг ҳаётларидаги бу муҳожирлик, ғариблик, ёлланма ишчилик босқичи ўзига хос тааммул, тафаккур даври, ўтган ҳодисаларни қайта баҳолаб чиқиш, келажакка режа тузиб елкага тушажак

оғирликларни кўтаришга тайёргарлик боскичи бўлган эди.

МУСО МУДДАТНИ ТУГАТИБ, АҲЛИ БИЛАН ЙЎЛГА ТУШДИ

«Мусо муддатни тугатиб, аҳли билан йўлга тушиб кетаётиб, Тур томонда узоқдан оловни кўриб қолди. У аҳлига: «Туриб турунглари, аниқки, мен узоқдан оловни кўрдим. Балки у ердан сизга бирор хабар ёки исинишингиз учун бир тутам чўғ олиб келарман», деди» (29-оят).

Мусо алайҳиссалом қайинотаси билан келишган муддатни ўтаб, аҳли аёлларини олиб Мисрга қайтиш учун йўлга чиқдилар. Йўлда, Сийна ярим оролидаги Тур тоғига яқинлашганда, тоғ томонда узоқдан бир олов ёниб турганини кўрдилар.

Шунда аҳли аёлларига, сизлар шу ерда:

«Туриб турунглари, аниқки, мен узоқдан оловни кўрдим. Балки у ердан сизга бирор хабар ёки исинишингиз учун бир тутам чўғ олиб келарман», деди».

Ва ўша олов кўринган томон қараб кетдилар.

МУҚАДДАС ТУВО ВОДИЙИДА

Инсоният тарихидаги нодир ҳодиса ҳисобланган Туво водийидаги ушбу сўзлашувни энг батафсил равишдаги баёни Тоҳо сурасида келган.

«Бас, у(олов)га келганида, нидо қилинди: «Эй Мусо, албатта, Мен Ўзим, сенинг Роббингдирман. Кавушларингни еч. Чунки сен муқаддас Туво водийидасан» (11–12-оятлар).

Мусо алайҳиссалом олов кўринган маконга чўғ олиш ёки йўл билиш учун келган эдилар. Ўзлари билмаган ҳолда

истаганларидан кўра хайр-баракотга—ҳидоят ва саодатга йўлиқдилар. У зот оловга яқинлашиб келганларида, Аллоҳ таоло нидо қила бошлади:

«Эй Мусо, албатта, Мен Ўзим, сенинг Роббингдирман».

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга фаришта юбормай, бевосита Ўзи нидо қилди. Мен, сенинг Роббингман, деб айтди. Шунинг учун ҳам Мусо алайҳиссаломнинг «Калимуллоҳ»—«Аллоҳ билан гаплашган» деган лақаблари бор.

«Кавушларингни еч. Чунки сен муқаддас Туво водийдасан».

Ҳозир сен ушбу муқаддас жойда туриб, Роббил Олабийн ила гаплашасан, шунинг учун пок бўлиб, турли ерларни босиб келган оёқ кийимларингни ечиб, тайёрланиб тур.

«Мен сени ихтиёр қилиб олдим. Ваҳий қилинадиган нарсага қулоқ ос» (13-оят).

Яъни, Мен сени пайғамбарликка танлаб олдим. Ҳозир сенга ўша пайғамбарлик вазифаларингни ваҳий орқали юбораман. Ваҳийга қулоқ сол.

«Албатта, Мен Ўзим, Аллоҳдирман. Мендан ўзга илоҳ йўқ. Бас, Менга ибодат қил ва Мени зикр этиш учун намозни тўқис адо эт» (14-оят).

Яъни, бу дунёда ибодатга сазовор бирдан-бир зот Мен Ўзимман. Мендан ўзга ибодатга сазовор зот йўқ. Бас, шундай бўлганидан кейин, Менга ибодат қил. Ибодатнинг энг мукаммали бўлмиш намозни ҳам Мени зикр этиш учун тўқис адо эт.

«Албатта, соат (қиёмат) келгувчидир. Ҳар бир жон саъйи-ҳаракатига яраша жазо олиши учун уни махфий тугурман» (15-оят).

Қиёмат, албатта, қоим бўлади. Бунга ҳеч қандай шакл-шубҳа бўлиши мумкин эмас. Лекин унинг қачон бўлишини

махфий тутаман. Ҳеч ким билмайди. Бундан мақсад ҳар бир одамга қилган ишига яраша мукофот ёки жазо беришдир. Агар қиёмат қачон бўлиши махфий тутилмаса, ошкор этилса, одамлар саъйи-ҳаракат қилмай қўядилар. Инсонларнинг табиати шуни тақозо этади. Улар учун доимо бир махфий, ноаниқ нарса бўлиб туриши керак. Ўша махфий нарсага қизикадилар, уни билишга уринадилар, унинг учун ҳаракат қиладилар.

Шунингдек, қиёмат қачон қоим бўлиши махфий бўлгани учун соғлом табиатли, тўғри йўлдаги кишилар доимо эҳтиёт бўлиб, унга тайёр турадилар. Табиати бузуқ, нотўғри йўлдагилар эса, унга ишонмайдилар, тайёргарлик ҳам кўрмайдилар.

«Ҳаргиз сени унга иймон келтирмайдиганлар ва ҳавойи нафсига эргашганлар ундан тўсмасинлар. У ҳолда ҳалок бўласан» (16-оят).

Ҳавойи нафсга эргашиш куфрни келтириб чиқаради. Ҳавойи нафсига эргашиб, қиёматга иймон келтирмаганлар бошқаларни ҳам унга ишонишдан, иймон келтиришдан тўсишга ҳаракат қиладилар. Шунингдек, улар сенинг ҳам иймонингни тўсишга уринишлари мумкин. Аммо сен зинҳор уларнинг гапига қулоқ солма. Агар қулоқ солсанг, ҳалок бўласан.

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга тавҳид илмидан сабоқ бериб бўлгач, гапни бошқа томонга буриб:

«Эй Мусо, қўлингдаги нима?» деб сўради.

У: «Бу асоимдир, унга суянаман, у билан қўйларимга (барг) қоқиб бераман ва унда менинг бошқа ишларим бор», деди» (17–18-оятлар).

Кечаси оловдан чўғ олиш ёки бирортасидан йўл сўраш мақсадида келган Мусо алайҳиссалом тўсатдан илоҳий нидони тинглаб, ғалати ҳолга тушиб қолган эдилар. Қўлларидаги нарса нима экани сўралганидан кейин ўша маҳбуб илоҳий нидо тугаб қолишини ҳис этдилар ва гапни

чўзиб, Аллоҳ таоло билан иложи борица кўпроқ гаплашишга ҳаракат қила бошладилар. Шунинг учун ҳам, кўлингдаги нима, деган саволга «асоим» деб қўявермасдан,

«унга суянаман, у билан қўйларимга (барг) қоқиб бераман ва унда менинг бошқа ишларим бор», деб чўзиб жавоб қилдилар.

«У: «Эй Мусо, уни ташла», деди» (19-оят).

Яъни, Аллоҳ Мусо алайҳиссаломга асоингни ерга ташла, деди. Шунда Мусо алайҳиссалом:

«Бас, уни ташлади. Бирдан у (асо) илон бўлиб юра бошлади» (20-оят).

Мусо алайҳиссалом Аллоҳнинг амрини бажариб, асони ерга ташлаган эдилар, бирдан асо илон бўлиб, ҳаракат қила бошлади.

Буни кўриб Мусо алайҳиссалом кўрқиб кетдилар. Шунда:

«У зот: «Уни ол, кўрқма. Биз уни аввалги ҳолига келтирамиз» (21-оят).

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломни хотиржам қилди. Кўрқмасдан уни ердан ол, Биз уни аввалги асолик ҳолига қайтарамиз, деди.

«Кўлингни қўлтиғингга тик, ёмонликсиз оппоқ бўлиб чиқадир. Бу бошқа бир мўъжизадир» (22-оят).

Яъни, асо ходисасидан кейин Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга кўлини қўлтиғига тикишни буюрди. Асода қандай мўъжиза содир бўлишини айтмаган эди, лекин кўлини қўлтиққа тикқанда нима бўлишини олдиндан айтиб кўйди:

«...ёмонликсиз оппоқ бўлиб чиқадир», деди.

Кўл оппоқ бўлди, аммо бу оқликда ёмонлик йўқдир. Яхшилик бор. Жуда чиройли бўлиб кўринади. Бундай бўлиши сенинг пайғамбар эканлигингни тасдиқловчи асодан кейинги яна бир мўъжизадир.

«Биз сенга буюк мўъжизаларимизни кўрсатиш учун

(шундай қилдик)» (23-оят).

Сенга буюк мўъжизаларимизни кўрсатиш учун аввал асо ва қўл мўъжизаларини кўрсатдик. Асо ва қўлтиққа тикқанда чиройли оқ бўлиб чиқадиган қўл Аллоҳ таолонинг Мусо алайҳиссаломга берган улкан мўъжизалардан иккитаси эди.

«Сен Фиръавнга бор, албатта, у туғёнга кетди», деди» (24-оят).

Эй Мусо, сени пайғамбар қилиб танлаб олдик, муқаддас Туво водийида нидо қилдик, улкан мўъжизаларимиздан кўрсатдик. Энди сен Миср подшоҳи Фиръавн олдига бор. У шубҳасиз ҳаддан ошиб, туғёнга кетди. Уни йўлга солиш керак.

«У: «Эй Роббим, менинг қалбимни кенг қил.

Менинг ишимни осон қил.

Тилимдаги тугунни ечгин.

Сўзимни англасинлар.

Менга ўз аҳлимдан бир вазир қилиб бер.

Оғам Ҳорунни.

У билан белимни қувватла.

Уни ишимга шерик айла.

Сенга кўп тасбеҳ айтишимиз учун.

Ва Сени кўп зикр қилишимиз учун.

Албатта, Сен Ўзинг бизни кўриб турувчи эдинг», деди» (24–35-оятлар).

Аллоҳ таоло томонидан ўзига ўта масъулиятли вазифа юклатилганини чуқур ҳис этган Мусо алайҳиссалом бу илоҳий амрни қабул этдилар. Фиръавннинг олдига боришларидан олдин ҳар нарсага қодир Зотдан ўзларининг машаққатли ишларида зарур бўладиган ёрдамларни бир йўла сўраб олдилар. Мусо алайҳиссалом Аллоҳ таолодан энг аввал:

«Эй Роббим, менинг қалбимни кенг қил», деб сўрадилар.

Чунки динга одамларни даъват қилишда қалбнинг кенг бўлиши жуда муҳимдир. Қалби тор одам даъват ишини эплай олмайди. Қалби кенг одам эса, ҳатто даъват йўлидаги машаққатлардан роҳатланади.

Кейин Мусо алайҳиссалом У Зотдан енгиллик сўрадилар:

«Менинг ишимни осон қил».

Аллоҳ таоло ишини осон қилмаган инсон ҳеч нарсага эриша олмайди. Инсоннинг ўзига қўйиб берилса, нима ҳам қила олар эди у. Фақат У Зот ёрдам бериб, ишини осон этган одамгина бирор нарса қила олиши мумкин.

Мусо алайҳиссаломнинг учинчи тилаги:

«Тилимдаги тугунни ечгин», дейишлик бўлди.

Тилнинг бурро бўлиши ҳам даъватчилар учун жуда керак. Мусо алайҳиссаломнинг тилларида бир оз дудуклик бор эди. Аллоҳ таолодан ўша дудуклик тугунини ечишни сўрадилар. Тилакнинг ортидан

«Сўзимни англасинлар», деб ўшанда одамлар у зотнинг сўзини яхшироқ тушунишларини ҳам қўшиб қўйдилар.

Мусо алайҳиссалом сўраган тўртинчи тилак:

«Менга ўз аҳлимдан бир вазир қилиб бер».

Яъни, менга машаққатли ишларда ёрдам берадиган, оғиримни енгил қиладиган бир ёрдамчи бер, дедилар. Ўша вазир аҳлидан бўлишини ҳам қўшиб қўйдилар. Чунки аҳлини тушуниш осон, у билан бирга ишлаш осон. Кейин Мусо алайҳиссалом вазир қилиб кимни хоҳлаётганларини очиқ айтдилар:

«Оғам Ҳорунни».

Ўзларининг катта акалари Ҳорунни Мусо алайҳиссалом яхши билишлари турган гап. Айнан Ҳорун Мусо алайҳиссаломга вазир бўлиш салоҳиятига эга эдилар. У киши тили ўткир ва фасоҳатли, босиқ-вазмин ва саботли одам эдилар. Ана шу сифатларга эга бўлган оғаларини

Мусо алайҳиссалом пайғамбарликка шерик бўлишини сўрадилар.

«Уни ишимга шерик айла», дейишлари шу маънони англатади.

Мусо алайҳиссалом сўзларининг ниҳоясида бу талабларни қўйишдан қандай мақсадлари борлигини ҳам айтдилар:

«Сенга кўп тасбеҳ айтишимиз учун. Ва сени кўп зикр қилишимиз учун», деди.

Шу билан бирга, уларнинг эҳтиёжларини Аллоҳ таолонинг Ўзи билиб турганини ҳам айтиб қўйдилар:

«Албатта, Сен Ўзинг бизни кўриб турувчи эдинг».

Ҳолимизни биласан. Заифлигимизни кўряпсан. Камчиликларимиз Ўзингга маълум.

Мусо алайҳиссалом тилакларини тугатишлари билан:

«У зот: «Эй Мусо, сенга сўраганинг берилди», деди» (36-оят).

Аллоҳ таоло нимани сўраган бўлсалар, берди.

Демак, Аллоҳ таолонинг Мусо алайҳиссаломнинг оналарига берган иккинчи, яъни, «ва Биз уни Пайғамбарлардан қилурмиз», деган ваъдаси амалга ошди.

БИРИНЧИ ТОПШИРИҚ

Аллоҳ таоло ўз бандаси Мусо алайҳиссаломни ўзига пайғамбар қилиб олганини ва у зотга акаси Ҳорунни вазир қилиб беришини эълон қилганидан кейин икковларига биринчи топшириқни берди:

«Сен ва оғанг мўъжизаларимни олиб боринглар ва Мени зикр этишда сусткашлик қилманглар» (42-оят).

Эй Мусо, сен ва оғанг Ҳорун Менинг мўъжизаларимни олиб, Фиръавн ва унинг қавмига боринглар.

«...Мени зикр этишда сусткашлик қилманглар».

Менинг зикрим сизларга доимо куч-қувват, сабот-

бардош беради. Сизларни зоду роҳилангиз–йўл озиғингиз ҳам, курол-аслаҳангиз ҳам шу.

«Фиръавнга боринглар! Чунки у туғёнга кетди» (43-оят).

Қўрқмасдан золим Фиръавнга боринглар. У туғёнга кетди. Ҳаддан ошди.

«Бас, унга юмшоқ сўз айтинглар. Шояд эсласа ёки кўркса» (44-оят).

Юмшоқ сўз кофирни ва туғёнга кетган кимсани ҳам мулойим қилиб қўйиши мумкин. Юмшоқ сўз ўйлашга мажбур қилиши мумкин. Шояд туғёнга кетган Фиръавн ҳам қилаётган ишларини эсласа ва туғённинг оқибати ёмон бўлишидан кўркса.

«Икковлари: «Эй Роббимиз, биз унинг тезда бизга ёмонлик қилишидан ёки ҳаддан ошишидан кўрқамиз», дедилар» (45-оят).

Мусо ва Ҳорун алайҳумассалом иккаласи:

«Эй Роббимиз, биз Фиръавн хузурига бориб, уни иймонга чақирсак, у дарҳол бизга ёмонлик қилиши мумкин ёки яна ҳам туғёни зиёда бўлиши мумкин, шундан кўрқамиз», дедилар.

«У зот: «Қўрқманглар! Албатта, Мен сизлар биланман, эшитаман ва кўраман» (46-оят).

Аллоҳ томонидан Мусо ва Ҳорун алайҳумассаломга ҳал қилувчи, иккиланишга ўрин қолдирмайдиган жавоб келди:

«Ҳеч кўрманглар. Нимадан кўрқасизлар! Ахир мен сизлар биланман. Ҳамма нарсани эшитиб турибман. Ҳамма нарсани кўриб турибман. Фиръавн сизларга дарҳол ёмонлик қилгани билан нимани қойил эта олар эди. Фиръавннинг туғёни ошгани билан қўлидан нима келар эди?»

«Бас, унинг олдига боринглар ва унга: «Албатта, биз Роббингнинг Пайғамбарларимиз, Бани Исроилни

биз билан қўйиб юбор. Уларни азоблама. Батаҳқиқ, биз сенга Роббингдан мўъжиза келтирдик. Ҳидоятга эргашган кимсага салом бўлур» (47-оят).

«Албатта, бизга ваҳий қилиндики, ёлғонга чиқарганларга ва юз ўгириб кетганларга шубҳасиз азоб бўлур», денглар», деди» (48-оят).

Яъни, мен сизлар билан бирга бўлганимдан кейин Фиръавннинг олдида дадил бораверинглар ва унга бу гапларни айтинглар:

«Албатта, биз Роббингнинг Пайғамбарларимиз»

Эй Фиръавн, билиб қўй, ҳеч шак-шубҳасиз, биз икковимиз Роббингнинг Пайғамбарларимиз. Сенга Аллоҳ таолонинг амрини олиб келдик. Ўша амрлардан бири:

«...Бани Исроилни биз билан қўйиб юбор. Уларни азоблама».

Оламларнинг Робби, жумладан, сенинг ҳам Роббинг бўлмиш Аллоҳнинг амри шу. Бани Исроилни қул қилиб олиб туришга, уларни тинимсиз азоблашга сенинг ҳаққинг йўқ.

Агар бизнинг бу гапларимизга, пайғамбарлигимизга ишонмаётган бўлсанг:

«Батаҳқиқ, биз сенга Роббингдан мўъжиза келтирдик».

Ўша мўъжиза бизнинг ҳақиқий пайғамбар эканимизни тасдиқлайди. Биз Аллоҳнинг пайғамбарлари бўлганимиз учун ҳидоятга чорлаймиз.

«Ҳидоятга эргашган кимсага салом бўлур».

Саломатлик-омонлик бўлади. Аллоҳнинг айтганини қилиб, ҳидоятда собитқадам турганлар тинч-омон яшайдилар. Яна:

«Албатта, бизга ваҳий қилиндики...»

Аллоҳнинг пайғамбарларини ёлғонга чиқарганларга ва иймондан юз ўгириб кетганларга шубҳасиз азоб бўлур.

Эй Фиръавн, туғёндан қайт, ҳидоятга эргаш, турли

бало-офатлардан саломат бўласан.

Эй Фиръавн, Аллоҳнинг пайғамбарларини ёлғонга чиқарма ва иймондан юз ўгирма, йўкса, шубҳасиз, азобга дучор бўлиб коласан, денглар.

Аллоҳ таоло Мусо ва Ҳорун алайҳумассаломга Фиръавнга нималар дейиш кераклигини ўргатганидан сўнг, мукаддас Туво водийидаги учрашув тугайди.

Учрашув тугагани, ундан кейинги воқеалар ҳақида ҳеч нарса дейилмайди. Қисса Мусо ва Ҳорун алайҳумассалом Фиръавнга бориб, Аллоҳ уларга ўргатган гапларни айтганларидан кейин Мусо алайҳиссалом билан Фиръавн ўртасида бошланган баҳс билан давом этади.

ФИРЪАВН ИЛА БАҲС

Мусо ва Ҳорун алайҳумассаломнинг Фиръавн ила олиб борган баҳсларидан бир кўриниш Тоҳо сурасида куйидагича васф қилинади:

Фиръавн:

«У: «Эй Мусо, икковингизнинг Роббингиз ким?» деди» (49-оят).

Мусо ва Ҳорун Фиръавнга: «Биз сенинг Роббингнинг Пайғамбарларимиз», дейишларига қарамай, Фиръавн: «Менинг Роббим ким?» деб эмас, **«...икковингизнинг Роббингиз ким?»** деб сўради.

Шу гапнинг ўзида у Роббни тан олмаслиги кўриниб турибди. Туғёнга кетиб, худолик даъвосини қилган кофир, ўзининг ҳар бир гапида ўша даъвосини олға сурмоқда.

Фиръавндан бу саволни эшитган Мусо алайҳиссалом унга куйидагича жавоб бердилар:

«У: «Бизнинг Роббимиз ҳар нарсага ўз яратилишини берган ҳамда уни хидоятга солган зотдир», деди» (50-оят).

Мусо алайҳиссалом жуда қисқа, аммо мукаммал жавоб

бердилар.

Имом Замахшарий ҳам, бошқа буюк уламолар қатори, бу жавобдан қойил қолиб:

«Бу қандай ажойиб мухтасар жавоб! Қандай ҳам жамловчи! Қандай ҳам баён қилувчи! Ким инсоф билан зеҳн қўйиб, назар солса, англаб етади», деганлар.

«Бизнинг Роббимиз ҳар нарсага ўз яратилишини берган...»

Роббимиз шундай зотки, у ҳар нарсага, кўзга кўринмас хужайрага ҳам, кўз нури етмас улкан мавжудотларга ҳам ўзига хос яратилиш–хилқат берган. Ҳаммаси ўзига хос. Бир-бирига ўхшамайди. Ҳар бири ўзига хос бир олам. Сон-сановига етиб бўлмайдиган мавжудотларнинг ҳар бирига хос хусусият, шакл-шамоил берган зот Мусо ва Ҳорун алайҳумассаломни Фиръавн ва унинг қавмига Пайғамбар қилиб юборди.

У зот ҳар бир нарсага хилқат бериш билан кифояланиб қолгани йўқ, балки яна:

«ҳамда уни ҳидоятга солган зотдир», деди».

Аллоҳ таоло ҳар бир мавжудотни ўзига хос хусусият, шакл-шамоил ила яратгани қаторида, ҳар бирига вазифа белгилаб, уни адо этишга ҳам йўллаб қўйгандир. Кўзга кўринмайдиган кичик хужайралардан тортиб, кўз нури етмас улкан махлуқотларгача ҳамма-ҳаммаси вазифасини адо этиш учун ҳаракатда. Ҳар бир зарра бурчини ўташ учун ҳаракат қилади. Ҳар бир хужайра вазифасини ўзига буюрилгани янглиғ тўғри адо этади. Шунингдек, осмонлар ҳам, ер ҳам, тоғу тош, дарё-денгизлар ҳам вазифаларини тўқис адо этади. Уларни бу ишга Аллоҳ ҳидоят қилган, йўллаган.

Бу жавобдан сўнг Фиръавн яна савол берди.

У: «Ўтган асрларнинг холи недир?» деди» (51-оят).

Яъни, ўтган асрларда яшаб ўтган одамларнинг холи нима бўлди? Улар қаёққа кетдилар? Сен айтаётган Робб

уларга ҳам Роббмиди ёки йўқми? Ўтганлар унга иймон келтирмай, ибодат қилмай ўтиб кетди. Энди нима бўлади?

Аллоҳга иймони йўқ ҳар бир кофирдан тушадиган бу саволга Мусо алайҳиссалом қуйидаги жавобни бердилар:

«У: «Уларнинг илми Роббим ҳузурида, китобдир. Роббим адашмас ва унутмас», деди» (52-оят).

Яъни, ўтган асрлар ҳақидаги барча илм Роббим ҳузуридаги китобда ёзилгандир. Қанча асрлар ўтиб, қанча одамлар яшаб, нима ишлар қилган бўлсалар, ҳамма-ҳаммаси Роббим ҳузурида турибди, китобда ёзилган. Роббим уларнинг амалларини ҳисоб-китоб қилишда адашмайди, баъзи нарсаларни унутиб ҳам қўймайди. Шунга қараб жазолайди ёки мукофотлайди.

Мусо алайҳиссалом Фиръавннинг саволига жавоб бериб бўлиб, сўзларида давом этдилар, Роббул Олабийннинг сифатларини васф қилишга киришдилар:

«У сизга ерни бешик қилган, сизга унда йўллар очган ва осмондан сув туширган зотдир». Бас, ўша (сув) ила турли набототлар жуфтларини чиқардик» (53-оят).

Ушбу ояти каримада Аллоҳ таолонинг чексиз қудратига далолат қилувчи бир неча сифатлари зикр қилинмоқда.

«У сизга ерни бешик қилган» зотдир.

Гўдак учун бешик қандай қароргоҳ бўлса, ер ҳам сиз учун шундай қароргоҳ. Инсон ким бўлишидан, қай даражага етишидан қатъи назар, ер юзида бешикдаги болага ўхшайди. Унга ерни бешик қилиб, унда уни таомлантириб, ювиб-тараб турган зот Аллоҳ. Агар Унинг инояти билан ерни одам боласи учун бешик қилиб бермаганида, у ер юзида яшай олмас эди. У (Роббим):

«...сизга унда йўллар очган» зотдир.

Агар Аллоҳ таоло ер юзида одамларга турли йўлларни очиб бермаганида ҳам, улар машаққатда қолар эдилар.

«...ва осмондан сув туширган зотдир».

Сув ҳаётдир. Аллоҳ таоло одамларга осмондан сув туширмаса, инсон ҳаёти нима кечарди? Ўша сув туфайли инсон ҳаёти давом этади. Жумладан:

«Бас, ўша (сув) ила турли набототлар жуфтларини чиқардик».

Набототларнинг ҳам жуфт-жуфт экани илм тараққий этганидан сўнг маълум бўлди. Қуръони Карим эса, буни аввалдаёқ айтиб қўйган.

«Енглар ва чорваларингизни боқинглар. Албатта, бунда ақл эгалари учун ибратлар бордир» (54-оят).

Эй одамлар, ўша осмондан туширилган сув ёрдамида Аллоҳ чиқариб қўйган набототлар меваларидан ўзларингиз енглар. Ўша набототлар ила чорваларингизни боқинглар. Аллоҳ таоло уларни сизнинг фойдангиз учун чиқарган.

«Албатта, бунда ақл эгалари учун ибратлар бордир».

Озгина ақлга эга бўлган одам бу низомни, бу илоҳий тадбирларни мулоҳаза қилиб кўрса, Роббул Оламининг биру бор эканлигига кўплаб оят-белгилар кўради.

Албатта, икки томон орасидаги баҳс-тортишув бир суҳбат ила тамом бўлмаган. Балки анчагина давом этган. Мусо ва Фиръавн қиссаси баён этилган сураларни синчиклаб ўргансак, ушбу тортишувларнинг бошқа намунасини ҳам кўрамиз.

БАҲС ДАВОМ ЭТМОҚДА

Кўриниб турибдики, Мусо ва Ҳорун алайҳиссаломлар зиммасидаги асосий вазифа–Бани Исроилни Фиръавн зулмидан қутқариб олиш ва уни тавҳид ақидаси асосида қайта тарбиялаш бўлган.

Мусо ва Ҳорун алайҳумассалом Аллоҳ таолонинг буйруғини бажардилар. Фиръавннинг олдига бориб, лозим гапларни айтдилар. Кечагина ўзларининг орасида

тарбияланган, унинг қавмидан бир кишини ўлдириб қўйиб кочиб кетган Мусодан бу гапларни эшитган Фиръавн масхаромуз ҳолатда ўтмишни эслаб, Шуаро сурасида баён қилинганидек у зотга миннат қила бошлади:

«У: «Биз сени гўдаклигингдан ўз ичимизда тарбия қилмадикми?! Умрингнинг бир неча йилини бизнинг ичимизда ўтказмадингми?!»

Ва нонқўрлардан бўлиб, қиладиган ишингни қилиб қўймадингми?!» деди» (18–19-оятлар).

Фиръавннинг миннатларидан асосий мақсади–Мусо алайҳиссалом олиб келган динни инкор қилиш эди. У Мусо алайҳиссаломнинг пайғамбарликларини, Аллоҳнинг элчиси сифатидаги муомалаларини кўтара олмай, ўзига ўхшаганларнинг йўлини тутди. Мусо алайҳиссаломга «ўтказиб қўйган» ва ўзича у зотнинг камчиликлари деб ўйлаган ишларини юзига солди.

«Биз сени гўдаклигингдан ўз ичимизда тарбия қилмадикми?!»

Қўлимизда катта бўла туриб, энди, бизга, динимизга ва мулкимизга қарши чиқасанми? Янги дин келтирдим, деб даъво қиласанми?

«Умрингнинг бир неча йилини бизнинг ичимизда ўтказмадингми?!»

Ўша йилларда бундай гапларни айтмай, жимгина юрар эдинг-ку! Сенда бирор аломати ҳам йўқ эди. Бунинг устига, сени дарёда оқиб келаётганингда топиб олиб, ювиб-тараб, парваришлаб ўстирганимиз учун раҳмат айтиш ўрнига,

«Нонқўрлардан бўлиб, қиладиган ишингни қилиб қўймадингми?!»

Яъни, бизнинг қавмимиздан бир кишини ўлдириб қўймадингми?!

Фиръавннинг бу даъволари қаршисида Мусо алайҳиссаломнинг тиллари тутилиб қолмади. Аллоҳ

таолонинг ёрдами ила Фиръавнга бурролик билан куйидаги жавобни бердилар:

«У (Мусо): «Ўша ишни қилган бўлсам, билмасдан қилганман.

Бас, сизлардан хавфсираб қочиб кетдим. Кейин Аллоҳ менга ҳикмат берди ва мени Пайғамбарлардан қилди.

Ўша менга қилаётган миннатинг Бани Исроилни қул қилиб олганингдандир», деди» (20–22-оятлар).

Мусо алайҳиссалом қибтийни ўлдиришлари сабабини баён қилиш билан жавоб бошладилар.

«Ўша ишни қилган бўлсам, билмасдан қилганман».

Яъни, сенинг қабиладошингни қасддан ўлдирганим йўқ. У вақтда кўп нарсаларни билмас эдим. Ўша қибтий менинг бир қабиладошим—бани исроиллик билан уришаётган экан. Қабиладошим мендан ёрдам сўради, мен унга ёрдам бераман деб қибтийни бир урсам, ўлиб қолди. Шундан кейин хатони тушундим ва:

«сизлардан хавфсираб қочиб кетдим».

Чунки сизлар мени ўлдириш пайига тушиб қолган эдингиз.

«Кейин Аллоҳ менга ҳикмат берди».

Ўзим топиб олганим ёки қуруқ даъво қилаётганим йўқ.

«...ва мени Пайғамбарлардан қилди».

Мендан олдин ҳам кўплаб Пайғамбарлар ўтган. Мен улардан бириман, холос.

Энди, мени гўдаклигимдан тарбия қилганларинг, ичларингда бир неча йиллар олиб юрганларингга келсак,

«Ўша менга қилаётган миннатинг Бани Исроилни қул қилиб олганингдандир».

Сен Бани Исроилни қул қилиб олган эдинг. Уларнинг янги туғилган қизларини қолдириб, ўғил болаларини ўлдирар эдинг. Бундан қўрққан онам мени дарёга оқизди. Сизлар мени тутиб олиб боқдингиз, тарбия қилдингиз.

Оиламдан жудо бўлиб ўсдим. Энди эса, менга буни миннат қилмоқдасан. Ўзингча, яхшилик қилганман, деб ўйлаётган бўлсанг керак-да?!

Мусо алайҳиссаломнинг бу сўзларини эшитган Фиръавн гапни бошқа томонга бурди. Мусо ва Хорун алайҳиссаломларнинг: «Биз Роббул Олабийннинг Пайғамбарларимиз», деганларига ишора қилиб:

«Фиръавн: «Роббул Олабийн нима?» деди» (23-оят).

Фиръавн Мусо алайҳиссаломга энг пасткашона савол ила:

«Ўша сени пайғамбар қилиб юборган, Роббул Олабийн, деб номлаётган нарсанг нима ўзи?» демоқда.

Бу ерда у бадбахтнинг: «Роббул Олабийн ким?» демай, «Роббул Олабийн нима?» дейиши ҳам эътиборга сазовордир.

Мусо алайҳиссалом эса, қисқа, аммо Роббул Олабийнни тўлиқ васф қилиб, жавоб бердилар.

«У (Мусо): «Агар англамоқчи бўлсангиз, У осмонлару ер ва уларнинг орасидаги нарсаларнинг Роббидир», деди» (24-оят).

Яъни, борликдаги барча нарсанинг тарбиячиси, розики ва тадбирчиси Аллоҳдир.

Бу гапларни эшитиб турганларга таъсир қилишидан чўчиганидан:

«У атрофидаги кишиларга: «Эшитмаяпсизларми?!» деди» (25-оят).

Мусо алайҳиссалом эса, Роббул Олабийннинг сифатларини айтишда давом этдилар:

«У: «Сизнинг Роббингиз ва аввалги ота-боболарингизнинг Роббидир», деди» (26-оят).

Худолик даъвогари, туғёнкор Фиръавнга унинг одамлари олдида кўркмасдан бу гапларнинг айтилиши уни тавозиндан чиқариб юборди ва:

«У: «Албатта, сизга юборилган Пайғамбарингиз жиннидир», деди» (27-оят).

Барча туғёнкорлар каби, Фиръавн ҳам ҳақ йўл даъватчиси шахсига тухмат ёғдириб, одамларнинг ихлосини ундан қайтаришга уринди, Мусо алайҳиссаломни жинни деб эълон қилди.

Мусо алайҳиссалом эса, бунга парво ҳам қилмай, даъватларида давом этдилар.

«У: «У зот, агар ақл юритсангиз, машриқу мағрибнинг ва улар ўртасидаги нарсаларнинг Роббидир», деди» (28-оят).

Яъни, қуёшнинг ботиши ва чиқишини амалга оширувчи ҳам, улар орасидаги масофаю, нарсаларнинг ҳам Робби Аллоҳдир.

БАҲС ШИДДАТЛАШДИ

Фофир сурасида келган оятларда икки томон орасидаги баҳс шиддатлашганини кўрамиз.

«Мусо уларга Бизнинг ҳузуримиздан ҳақ ила келган чоғда, улар: «У билан бирга иймон келтирганларнинг ўғилларини қатл қилинглари, қизларини тирик қолдиринглари», дедилар. Кофирларнинг макр-хийласи залолатдан бошқа нарса эмас» (25-оят).

Маълумки, Бани Исроилни ўзига қул қилиб олган Фиръавн бу халққа турли азоб-уқубатларни ёғдирар, нима қилиб бўлса ҳам, уларни қулликда ушлаб туриб, ўз фойдаси учун ишлатишга уринар эди. Ўзига қарши ёш йигитлар бош кўтариши мумкинлигини яхши билганидан, қолаверса, атрофидаги гумашталаридан, мулкига Бани Исроилдан туғиладиган бола заволи бўлишини эшитганидан кейин, Фиръавн Бани Исроилда туғиладиган қиз болага тегмасдан, ўғил болаларни ўлдиришга фармон берган эди.

Мусо алайҳиссалом келиб, Аллоҳ таоло то-монидан пайғамбар этиб юборилганларини айт-ганларидан кейин Фиръавннинг хавфи яна ҳам зиёда бўлди ва Бани Исроилнинг, яъни, Мусо алайҳиссаломга қўшилиб, иймон келтирганларнинг ўғил болаларини ўлдириш ҳақидаги фармонини янгилади.

«Мусо уларга Бизнинг ҳузуримиздан ҳақ ила келган чоғда улар: «У билан бирга иймон келтирганларнинг ўғилларини қатл қилинглар, қизларини тирик қолдиринглар», дедилар».

Мусо алайҳиссалом Фиръавн, Ҳомон ва Қорунга Аллоҳ таолонинг ҳузуридан ҳақ ила келганларида, улар ўша ҳаққа қарши чора кўра бошладилар. Бошларига биринчи келган ўй ҳаққа эргашганларни жисмонан йўқ қилиш бўлди. Улардан туғиладиган ўғил болаларни у чакалоқ иймонлими, иймонсизми, ожизми, йўқми, барибир қатл этишга амр қилдилар. У келажакда иймонли бўлиши, ҳокими мутлақнинг истибдодига қарши курашиши эҳтимоли бор. Унинг айби шу. Шунинг учун ёруғ дунёда кўз очиб улгурмасидан, ўлимга маҳкум. Қизлар эса, тирик қолаверсинлар. Чунки ҳокими мустабидга кул, чўри, хизматчи керак. Аммо:

«Кофирларнинг макр-хийласи залолатдан бошқа нарса эмас».

Кофирлар ўз мавқеъларини мустаҳкамлаш учун турли чора-тадбирлар кўрадилар. Иймон йўлини, Ҳақни тўсиш учун бутун имкониятларини ишга соладилар. Макр-хийлалар қиладилар. Аммо уларнинг барча уринишлари залолатдир. Охир-оқибат, макр-хийлалари ўзларининг бошига бало бўлади. Улар иймонлиларга қарши зулм ва истибдодни кучайтириб, мақсадларига эришмоқчи бўладилар. Лекин бу нарса уларни алдайди. Уларнинг зулм ва истибдоди ошган сайин мўминларнинг иймони мустаҳкам бўлиб, ораларидан чидамсизлари чиқиб,

сафлари софланиб бораверади. Охири, сафлар тўла тозаланиб, ҳар қандай қийинчиликка бардош бера оладиган мўминлар жамоаси шаклланиб бўлганида, золим ва мустабид ҳокимлар қўрққан пайт келади ва улар қўрққан иш содир бўлади. Бу ишнинг тезлашишига эса, кофирларнинг ўзи залолат ҳоллари билан ёрдам берадилар.

Ҳа, кофирларнинг иймонга, мўминларга қарши қиладиган макр-ҳийлалари залолатдан бошқа нарса эмас.

«Фиръавн: «Мени қўйинглар, Мусони ўлдирай. Майли, Роббига дуо қилсин. Албатта, мен унинг динингизни алмаштиришидан ва ер юзида фасод чиқаришидан қўрқмоқдаман», деди» (26-оят).

Фиръавн ўзи билан Мусо алайҳиссалом ўртасидаги карама-қаршилиқни иймон билан куфр, ҳақ билан ботил ўртасидаги кураш, деб эълон қилмади.

У Аллоҳ таолонинг динига даъват қилаётган Мусо алайҳиссаломни халққа бузғунчи, одамларнинг бошини айлантирувчи кимса деб танитмоқчи бўлди. Ўзини, халқнинг холоскори, динини бузилишдан сақлаб қолувчи, ер юзида фасод ишлар қилинишига қарши турувчи фидойи қилиб кўрсатмоқчи бўлди.

«Фиръавн: «Мени қўйинглар, Мусони ўлдирай. Майли, Роббига дуо қилсин», деди.

Мантиқ билан муваффақиятга эриша олмаган, Пайғамбарни сеҳргар, каззоб, деб ҳам бирор наф топмаган золим подшоҳ энди куч ишлатишга ўтди. Туғёнга кетган ҳукмдор ўз тахтидан ажраб қолишдан қўркиб, ҳар қандай пасткашликка тайёр эканини кўрсатди. Ҳақ йўлга даъват қилувчини ўлдиришда Аллоҳни ҳам эътиборга олмаслигини билдирди. Роббига дуо қилса, қилаверсин, мен барибир уни ўлдираман, деди. Шу билан бирга, энг қизиғи, у ўзини динни ҳимоя этаётган қилиб кўрсатди.

«Албатта, мен унинг динингизни алмаштиришидан ва ер юзида фасод чиқаришидан қўрқмоқдаман»,

деди».

Мантикни кўринг, ўзи Аллоҳнинг динига қарши чиқиб турибди-ю, яна диннинг ҳимоясидан гапиради. Ўзи ер юзидаги энг катта фасодни чиқариб, Аллоҳ юборган пайғамбарни ўлдираман деб турибди-ю, ер юзида бузғунчилик бўлмасин учун ҳаракат қилмоқдаман, дейди. Шунда:

«Мусо: «Албатта, мен Роббим ва Роббингиз бўлган зотдан ҳисоб кунига иймон келтирмайдиган ҳар бир мутакаббирдан паноҳ сўрайман», деди» (27-оят).

Агар золим Фиръавн мени ўлдирмоқчи бўлса, мен Аллоҳдангина паноҳ сўрадим. Менинг ҳам, сизнинг ҳам Роббингиз бўлмиш Аллоҳдан ҳар бир иймонсиз мутакаббирнинг ёмонлигидан паноҳ сўрадим.

МЎМИН КИШИНИНГ АРАЛАШУВИ

Шунда орага бошқа бир одам аралашди:

«Фиръавн аҳлидан бўлган, иймонини беркитиб юрадиган бир мўмин киши: «Бир одамни, Аллоҳ Роббимдир, дегани учун ўлдирасизларми?! Ҳолбуки, у сизга Роббингиздан очиқ-ойдин ҳужжатлар ила келмишдир. Агар у ёлғончи бўлса, ёлғони ўзига зарар. Агар ростгўй бўлса, унда у ваъда қилаётган баъзи мусибатлар сизга етар. Албатта, Аллоҳ исрофчи ва каззоб бўлган кимсани ҳидоят қилмас.

Эй қавмим, бугунги кунда мулк сизникидир. Ер юзида юзага чиқиб турибсизлар. Агар бизга Аллоҳнинг азоби келса, унда бизга ким ёрдам берар?!» деди. Фиръавн: «Мен сизга ўзим кўраётган нарсадан бошқани кўрсатмасман ва сизларни тўғри йўлдан бошқага йўллагасман», деди» (28–29-оятлар).

Фиръавн ўзича Мусо алайҳиссаломга иймон келтирганларга зулм ўтказиб, уларнинг кучини қирқиш

учун, бошқаларни ҳам кўрkitиб, иймон йўлига яқинлаштирмаслик учун турли макр-ҳийлалар ишлатиб юраверади. Аммо унинг макр-ҳийласи залолат бўлгани учун ҳатто аҳли ичидан ҳам мўминлар чиқиб қолди. У кўпчилик олдида Мусо алайҳиссалом билан айтишиб турганида, у зотни ўлдиришга қарор қилганини билдирганида, иймон тақозоси ила ўша мўмин ўртага тушди.

«Фиръавн аҳлидан бўлган, иймонини беркитиб юрадиган бир мўмин киши» оддий мантиқни ўртага ташлаб, туғёнга кетган золим подшоҳга қаратилган хитобни худди кўпчиликка айтаётгандек қилиб сўз бошлади:

«Бир одамни, Аллоҳ Роббимдир, дегани учун ўлдирасизларми?!» деди.

Дарҳақиқат, Мусо алайҳиссаломнинг «Аллоҳ Роббимдир» деган сўздан бошқа даъволари йўқ эди. Бу дегани Аллоҳ менинг яратгувчим, ризқ бергувчим, тадбиримни қилгувчи тарбиячим, дегани эди. Бу эътироф оддий ҳақиқат эди. Бунинг ёмон жойи йўқ эди. Буни ҳамма тан олиши керак эди. Бу нарса соф қалб ва оддий мантиқнинг тақозоси эди. Шунинг учун соф қалб эгаси бўлган киши томонидан бу ҳақиқат эълон этилди.

Аммо бу оддий гап халқнинг бўйнига миниб олган, халққа Аллоҳнинг эмас, ўз сўзини мажбуран ўтказётган, халқни боқяпман, оғирини енгил қияпман, деган даъво билан юрган золим ва мустабид подшоҳ Фиръавн учун ниҳоятда хатарли эди. Агар Мусо алайҳиссалом айтаётгандек, Аллоҳ Робб бўлса, Фиръавн «робб»ликдан тушиб қолишидан кўркар эди. Шунинг учун «Аллоҳ Роббимдир» деган кишини «Фиръавн Роббимдир» демагани учун ўлдиришга қасд қилди.

Иймонини беркитиб юрадиган мўмин киши сўзида давом этиб:

«Ҳолбуки, у сизга Роббингиздан очик-ойдин хужжатлар ила келмишдир», деди.

У ўз-ўзидан куруқ даъво қилаётгани йўқ. Айтаётган гапларининг ҳақ эканига сизнинг Роббингиз бўлмиш Аллоҳдан очик-ойдин хужжатлар олиб келган. Кўр-кўрона ҳукм чиқаравермасдан, ўша хужжатларга боқсангиз бўлмайдами?!

Сиз унга нега осилиб олдингиз? Нима учун уни йўқ қилиш, ўлдириш пайига тушдингиз?!

«Агар у ёлғончи бўлса, ёлғони ўзига зарар».

Сиз уни ёлғончи, дейсиз-у, яна ўлдиришга қасд қиласиз. Агар ёлғончи бўлса, тек қўйинг, ёлғони ўзига уради. Сиз ундан кутуласиз. Буниси биринчи эҳтимол. Энди иккинчи эҳтимол ҳам бор:

«Агар ростгўй бўлса, унда у ваъда қилаётган баъзи мусибатлар сизга етади».

Сиз уни ўлдириб юборсангиз-у, у ростгўй бўлса, ҳақиқий пайғамбар бўлса, унда Аллоҳнинг пайғамбарини ўлдирганларга ваъда қилинган баъзи мусибатлари сизга етади. Демак, икки эҳтимолда ҳам сиз фойда топмайсиз. Бефойда ишга уриниб нима қиласиз.

«Албатта, Аллоҳ исрофчи ва каззоб бўлган кимсани хидоят қилмас».

Ҳақиқий пайғамбар бўлмаган киши дарҳол фош бўлади. Шунинг учун уни ўлдириб ўтиришнинг ҳожати йўқ.

«Эй қавмим, бугунги кунда мулк сизникидир».

Подшоҳлик, мулк, давлат сизнинг қўлингиздадир. Ўз ҳукмингизни ўтказиб турибсиз.

«Ер юзида юзага чиқиб турибсизлар».

Бошқалардан устунсизлар. Гапингиз ўтиб турибди. Бунга шукр қилмай, «Роббим Аллоҳдир», деган одамни ўлдирмоқчимисиз?! Бунинг жазоси бўлиб:

«Агар бизга Аллоҳнинг азоби келса, унда бизга ким

ёрдам беради?!»

Аллоҳнинг пайғамбарини ўлдирганингиз учун, албатта, Аллоҳдан азоб келади. Аллоҳдан келган азобни ким қайтара олади?!

Иш бошқа томонга бурилиб кетаётганини кўрган Фиръавн дарҳол гапга аралашди.

«Фиръавн: «Мен сизга ўзим кўраётган нарсдан бошқани кўрсатмасман ва сизларни тўғри йўлдан бошқага йўллаганман», деди».

Яъни, меникидан бошқа фикрни қабул қилишингизга рози эмасман, билиб қўйинг, фақат менгина сизни тўғри йўлга бошлайман, деди.

Бу ҳам доимо «ягона тўғри қарорни қабул қиладиган» золим мустабидларга хос гап.

Иймонини беркитиб юрадиган мўмин киши Фиръавннинг бу гапини эшитиб, қавми режалаштирилаётган жиноятнинг оқибатидан қаттиқроқ огоҳлантирди. Уларга ўтган умматларни ҳам мисол қилиб келтирди.

«Иймон келтирган киши: «Эй қавмим, албатта, мен сизга ҳам бошқа фирқалар кунига ўхшаш кун...

Нух қавми, Од, Самуд ва улардан кейингилар ҳолига ўхшаш ҳол бўлишидан қўрқурман. Аллоҳ бандаларга зулмни ирода қилмас.

Эй қавмим, албатта, мен сизлар (ҳақингизда) нидалашув кунидан қўрқурман.

У кунда ортга қараб қочурсиз. Сиз учун Аллоҳдан ҳеч бир қутқаргувчи бўлмас. Кимни Аллоҳ залолатга кетказса, бас, унга ҳеч бир ҳидоятчи бўлмас.

Батаҳқиқ, бундан олдин Юсуф очик-ойдин ҳужжатлар ила келди. Бас, сиз у ўзингизга келтирган нарсага шак келтириб, туриб олдингиз. Ниҳоят, у вафот этган пайтда: «Аллоҳ ундан кейин пайғамбар юбормас», дедингиз. Аллоҳ шундай қилиб, исрофчи ва

шубҳачи бўлган кимсани залолатга кетказди.

Аллоҳнинг оятлари ҳақида ўзларига келган хужжат-далилсиз талашиб-тортишадиганлар Аллоҳ томонидан ҳам, иймон келтирганлар томонидан ҳам қаттиқ ғазабга қолурлар. Аллоҳ шундай қилиб, ҳар бир мутакаббир ва зўравон қалбни муҳрлар», деди» (30–35-оятлар).

Фиръавн аҳлидан бўлган иймонли кишининг тилидан айтилаётган ушбу гапларда барча замонларда, барча маконларда ва барча жамиятлардаги мухлис мўминнинг ўз қавмига бўлган муносабати, муҳаббати ва улар ҳақида тортажак қайғу-ташвишлари ифодасини топган.

Мухлис мўмин қавмига доимо яхшиликни раво кўради ва уларни ёмонликдан сақлаш ташвишида бўлади. Иймон келтирган кишининг ўз қавмига айтган гапларини яхшилаб ўрганиб чиқайлик.

«Эй қавмим, албатта, мен сизга ҳам бошқа фирқалар кунига ўхшаш кун, Нуҳ қавми, Од, Самуд ва улардан кейингилар ҳолига ўхшаш ҳол бўлишидан қўрқурман».

Мўмин киши аввалги куфр келтирган қавмлар ва фирқаларнинг бошидан ўтган кунларни, ёғилган мусибатларни яхши билади. Шунинг учун ҳам у қавмини, Аллоҳ юборган пайғамбарга куфр келтираётганидан огоҳлантирмоқда.

«Эй қавмим, албатта, мен сизга ҳам бошқа фирқалар кунига ўхшаш кун... бўлишидан қўрқурман».

Ўтган кофир фирқаларнинг бошига тушган кун бир хилдир. Ҳаммаси ҳам бир хил оқибат билан тугаган. Ҳаммалари ҳалокатга учраган. Мўмин киши қавми бошига ҳам ана шундай ҳалокат тушиб қолишидан қўрқади.

«Нуҳ қавми, Од, Самуд ва улардан кейингилар ҳолига ўхшаш ҳол бўлишидан қўрқурман».

Нуҳ қавми пайғамбарига куфр келтиргани учун тўфон

балосига учраган эди. Од қавми пайғамбарига куфр келтиргани учун қаттиқ совуқ шамол ҳалокатига йўлиқди. Самуд қавми эса, пайғамбарига куфр келтиргани учун қаттиқ қичқириқ билан ҳалок қилинди. Улардан кейин ўтган бошқа кўпгина кофир қавмлар ҳам турли ҳалокатларга учраганлар. Мўмин киши қавмининг ҳам ўша қавмнинг ҳолатига тушиб қолишидан қўрқади.

«Аллоҳ бандаларга зулмни ирода қилмас».

Аллоҳ таоло ҳеч қачон бандаларига зулмни хоҳламайди. Уларга бирор ёмонлик етишини истамайди. Аммо бандалар куфрлари, гуноҳлари билан ўзларига ёмонликни, азоб-уқубатни, бало-офатни чақириб оладилар. Ўзини яратган холиққа куфр келтирган нобакор бандаларни, кофир қавмларни ҳалок этиш эса, асло зулм эмас, балки айни адолатдир.

«Эй қавмим, албатта, мен сизлар (ҳақингизда) нидолашув кунидан қўрқурман».

Яъни, қиёмат кунидан қўрқаман. У кунда жаҳаннамга тушиб, дод-вой солиб, нидо қилиб қолишингиздан қўрқаман.

«У кунда ортга қараб қочурсиз».

Яъни, қиёмат куни кофирлар жаҳаннамга яқинлашганларида у ердаги шовқинни эшитиб, ортга қараб қочадилар. Лекин қаерга қочсалар ҳам, фаришталар уларни тутиб келиб, дод-войлатиб, жаҳаннамга отадилар.

«Сиз учун Аллоҳдан ҳеч бир қутқарувчи бўлмас».

Яъни, Аллоҳнинг азобидан қутқарувчи бўлмас. Аллоҳ таолонинг Ўзи азоблаб турганида, ким ҳам қутқарувчи бўла оларди.

«Кимни Аллоҳ залолатга кетказса, бас, унга ҳеч бир ҳидоятчи бўлмас».

Фақат Аллоҳ таоло ҳидоят қилади, Фиръавн эмас. Шунинг учун Фиръавннинг гапига эмас, Аллоҳнинг Пайғамбарига эргашинг.

«Батаҳқиқ, бундан олдин Юсуф очик-ойдин хужжатлар ила келди».

Қуръони Каримда Юсуф сурасидан бошқа икки ўринда Юсуф алайҳиссаломнинг зикрлари келган. Уларнинг биттаси мана шу оятдир.

Фиръавн аҳлидан бўлган, иймонини яшириб юрадиган мўмин киши қавмига ота-боболари Юсуф алайҳиссалом пайғамбар бўлиб келганларида у зотга қандай муомала қилганларини эслатмоқда. Гарчи Юсуф сурасида Миср подшоҳига вазир бўлиб, хазинага оид ишларни юритганлари ҳақида сўзланган бўлса ҳам, бу сурада хужжатлар билан Пайғамбар бўлиб келганликларига эътибор қаратилмоқда.

«Бас, сиз у ўзингизга келтирган нарсага шак келтириб, туриб олдингиз».

Эй қавмим, сиз Юсуф алайҳиссаломнинг Пайғамбарлигига шубҳа қилиб, иймон келтирмай туриб олдингиз.

«Ниҳоят, у вафот этган пайтда: «Аллоҳ ундан кейин пайғамбар юбормас», дедингиз».

Хуллас, Юсуф алайҳиссалом вафот этганида, ундан қутулдик, Аллоҳ томонидан пайғамбар бўлиб келдим, дейдиган одам энди бўлмайди, дедингиз.

«Аллоҳ шундай қилиб, исрофчи ва шубҳачи бўлган кимсани залолатга кетказди».

Аллоҳ Юсуф алайҳиссалом ҳақида шубҳада туриб олган ўша ота-боболарингизни залолатга кетказгани каби, ҳар бир хусусда исрофгар бўлган ва динда шубҳа қилганларни ҳам залолатга кетказди. Мусо ҳақида исрофчи ва шубҳачи бўлманг, яна Аллоҳ сизни ҳам залолатга кетказиб қўямасин.

«Аллоҳнинг оятлари ҳақида ўзларига келган хужжат-далилсиз талашиб-тортишадиганлар Аллоҳ томонидан ҳам, иймон келтирганлар томонидан ҳам

қаттиқ ғазабга қолурлар».

Ўзида ҳеч қандай ҳужжат, ҳеч қандай далил бўлмай туриб, Аллоҳ таолонинг оятларига қарши талашиб-тортишадиган кишилар Аллоҳ томонидан ҳам, мўмин бандалар томонидан ҳам қаттиқ ғазабга дучор бўлади. Сиз ҳам, эй қавмим, шу ишни қилмоқдасиз, яна мазкур ғазабга дучор бўлиб қолманг.

«Аллоҳ шундай қилиб, ҳар бир мутакаббир ва зўравон қалбни муҳрлар», деди.

Сиз ҳам Аллоҳнинг оятлари ҳақида талашиб-тортишаверсангиз, мутакаббир ва зўравон қалбингизни Аллоҳ таоло муҳрлаб қўямасин тағин.

МУСОНИНГ ИЛОҲИГА БОҚСАМ

Мўмин кишининг ташвишга тўла бу гапларидан кейин фақат тахти ҳақидагина ўйлайдиган подшоҳ бўлмиш Фиръавн ўзининг бузуқ режасини давом эттиришда яна ҳам қатъийроқ иш тутгани айтилади:

Фиръавн деди: «Эй Ҳомон, менга бир баланд қаср бино қил, шояд сабабларга етсам.

Осмонларнинг сабабларига етсам, сўнгра Мусонинг Илоҳига боқсам. Албатта, мен уни ёлғончи деб гумон қилмоқдаман». Шундай қилиб, Фиръавнга унинг ёмон амали зийнатланди ва у йўлдан тўсилди. Фиръавннинг макр-ҳийласи зиёнкорликдан бошқа нарса эмас» (36–37-оятлар).

Мўмин кишининг гап-сўзлари қавмга таъсир қилиб, иймонга келиб қолишларидан Фиръавн кўрқди. Шунинг учун ҳам золим, мустабид подшоҳлар одатича, бундай вақтларда ишга солинадиган макр-ҳийлани қўллади.

«Фиръавн: «Эй Ҳомон, менга бир баланд қаср бино қил, шояд сабабларга етсам», деди.

У вазири Ҳомонни баланд қаср қуришга буюрди. У

қаср нима учун кераклигини ҳам айтди. Аммо бу гапи ҳам мубҳам эди. Кейин сўзида давом этиб, бу мубҳамликни ойдинлаштирди:

«Осмонларнинг сабабларига етсам, сўнгра Мусонинг Илоҳига боқсам».

Яъни, осмонларга чиқадиган сабабларга, йўлларга етишсаму чиқиб Мусонинг худосини кўрсам.

«Албатта, мен уни ёлғончи деб гумон қилмоқдаман».

Мен Мусонинг Аллоҳ томонидан юборилган пайғамбар эканига ишонмайман, ўзим осмонга чиқиб, унинг ёлғончи эканини исботламоқчиман, деди.

Фиръавннинг бу гаплари қайси томондан олиб қаралганда ҳам қавми алдаш, ўзини олий мақом қилиб кўрсатиш ва Аллоҳнинг динини инкор этишдан иборат экани билинади.

«Шундай қилиб, Фиръавнга унинг ёмон амали зийнатланди ва у йўлдан тўсилди».

Фиръавнга ўзининг ёмон ишлари гўзал бўлиб кўринаверди. У ўзининг куфрини, динга қарши қилаётган ишларини яхши ҳисоблаб юраверди. Ва оқибатда, ҳидоят йўлидан тўсилди.

«Фиръавннинг макр-хийласи зиёнкорликдан бошқа нарса эмас».

У ўзича Аллоҳнинг даъватчисига, динига макр-хийла қилиб, боплаяпман, деб юраверди-ю, аслида, ўзига зиён қилганидан беҳабар қолди.

Фиръавннинг бу аҳмоқона гапидан кейин мўмин киши ҳамма нарсани очиқ айтишга қарор қилди:

«Иймон келтирган киши: «Эй қавмим, менга эргашинглар, сизни тўғри йўлга ҳидоят қилурман».

Эй қавмим, бу дунё ҳаёти вақтинчалик бир, матоҳ, холос. Албатта, охиратнинг ўзи барқарорлик диёридир.

Ким бирор ёмонлик қилса, фақат ўшанга яраша

жазо олади, холос. Эркақдир, аёлдир, ҳар ким мўмин бўлган ҳолида солиҳ амал қилса, бас, ана ўшалар жаннатга қирурлар, у ерда ҳисобсиз ризқланурлар.

Эй қавмим, нечун мен сизни нажотга чақирсам, сиз мени дўзахга чақирурсиз?!

Сиз мени Аллоҳга куфр келтиришимга ва ўзим билмаган нарсани Унга ширк келтиришимга чақирмоқдасиз. Ҳолбуки, мен сизни азизу ўта мағфиратли зотга чақирмоқдаман.

Ҳеч шубҳа йўқки, албатта, сиз мени чақираётган нарсанинг дунёда ҳам, охиратда ҳам даъватга ҳаққи йўқдир. Албатта, Аллоҳга қайтиб борамиз. Албатта, исрофчилар, айни ўшалар дўзах эгаларидир.

Ҳали мен сизга айтаётган гапларни эслайсизлар. Мен ишимни Аллоҳнинг Ўзига топширдим. Албатта, Аллоҳ бандаларини аниқ кўриб тургувчидир», деди» (38–44-оятлар).

Ушбу етти оятдаги ташвишга йўғрилган гаплар ҳар бир мухлис мўминнинг халқига, миллатига, қавмига бўлган меҳр-муҳаббати ва хайрихоҳлигидан келиб чиқадиган гаплардир. Ўътибор қиладиган бўлсак, мўмин кишининг гапларида «Эй қавмим» деган ибора кўп такрорланмоқда. Шунинг ўзи ҳам мўминнинг доимо қавмим, халқим, миллатим, деб куюнишидан далолат беради.

Аксинча, фақат ўзини ва тахтини ўйлайдиган, подшоҳлигидан айрилиб қолмаслик учун дину диёнатдан кечадиган Фиръавннинг нутқида бирор марта «Эй қавмим» сўзи ишлатилгани йўқ.

Энди мўмин кишининг қавмига қилган насиҳатларини яхшилаб ўрганайлик.

«Эй қавмим, менга эргашинглар, сизни тўғри йўлга ҳидоят қилурман».

Мўмин кишининг бу гапи Фиръавннинг юқоридаги,

мен сизни тўғри йўлга ҳидоят қиламан, деган гапига раддия эди.

Мусо алайҳиссалом ҳақида сизга икки хил гап айтилмоқда. Фиръавн бир гапни айтмоқда, мен бошқа бир гап айтмоқдаман. Бу ишда Фиръавнга эргашманглар, у сизни тўғри йўлга ҳидоят қила олмайди. Балки менга эргашинглар. Мен сизни тўғри йўлга ҳидоят қиламан, демоқчи.

Кейин эса, бу дунё ҳаёти нимаю охират нима экани ҳақидаги ҳақиқатни баён қилади.

«Эй қавмим, бу дунё ҳаёти матоҳ, холос».

Бу беш кунлик дунё ҳаёти вақтинчалик матоҳ, холос. Охиратга тайёрланиш учун берилган вақтинчалик фурсат, холос.

«Албатта, охиратнинг ўзи барқарорлик диёридир».

Ҳақиқий барқарорлик, бардавомлик, ҳақиқий роҳат-фароғат фақат охиратдагина бўлади. Шунинг учун дунёни эмас, охиратни кўзлаб иш қилинг.

«Ким бирор ёмонлик қилса, фақат ўшанга яраша жазо олади, холос».

Яъни, ҳар ким қилган ёмонлигига яраша жазосини олиши турган гап.

«Эркакдир, аёлдир, ҳар ким мўмин бўлган ҳолида солиҳ амал қилса, бас, ана ўшалар жаннатга кирурлар, у ерда ҳисобсиз ризқланурлар».

Ким бўлишидан қатъи назар, ҳар бир банда иймон келтириб, яхши амал қилса, шу туфайли жаннатга киради. Ҳамда жаннатда беҳисоб ризқга эга бўлади. Демак, иймон билан солиҳ амал жаннатга киришнинг ва унда беҳисоб ризқланишнинг асосий омили экан.

Бу билан мўмин киши қавмига, куфр келтирманг, ёмонлик қилманг, иймонли бўлинг, яхши амал қилинг, демоқда.

«Эй қавмим, нечун мен сизни нажотга чақирсам,

сиз мени дўзахга чакирурсиз?!»

Мен сизни Аллоҳга, Унинг юборган пайғамбарига иймон келтириб, нажотга эришишга чорласам, сиз мени куфрга чакирмоқдасиз, куфрга чакиришингиз дўзахга чакиришингиздир.

«Сиз мени Аллоҳга куфр келтиришимга ва ўзим билмаган нарсани Унга ширк келтиришимга чакирмоқдасиз».

Сиз мени Аллоҳни инкор этиб, Унга ибодат қилмасликка, худолигини билмаганим нарсани Унга ширк келтириб, ўшанга ибодат қилишимга чакирмоқдасиз. Бу чакиригингиз асоссиз ва фойдасиздир.

«Ҳолбуки, мен сизни азизу ўта мағфиратли зотга чакирмоқдаман».

Мен сизни унга чакираётган зот азиз-ҳаммадан ғолиб, устун зотдир. Бунда ҳеч шак-шубҳа йўқдир. Мен сизни унга чакираётган зот ўта мағфиратли зотдир. Банда қанчалик гуноҳкор бўлса ҳам, ихлос билан тавба қилса, албатта, унинг тавбасини қабул қилади. Сиз ҳам фурсатни қочирмай, тавба қилиб қолинг.

«Ҳеч шубҳа йўқки, албатта, сиз мени чакираётган нарсанинг дунёда ҳам, охиратда ҳам даъватга ҳаққи йўқдир».

Сиз мени Аллоҳни қўйиб, сохта худога ибодат қилишга чакирмоқдасиз. Аммо ўша сохта худонинг бу дунёда ҳам, охиратда ҳам даъватга ҳаққи йўқ. «Даъват» сўзи луғатда «чакириш» маъносини билдириб, диний истилоҳда дуо, ибодат ва динга, ибодатга чакириш маъноларини ифода этади.

Мушриклар даъво қилаётган сохта худолар ким ва нима бўлишидан қатъи назар, бу дунёда одамларнинг дуолари ва ибодатларига лойиқ эмаслар, ҳақлари йўқ. Уларнинг ўзлари одамларни, менга дуо ва ибодат қилинглари, деб чакиришга ҳам ҳақлари йўқ.

Шунингдек, охиратда ҳам ўша сохта худолар дуо қилишга, улардан ёрдам сўрашга ҳақдор эмаслар.

«Албатта, қайтиб бораримиз Аллоҳгадир».

Сохта худоларга эмас. Қиёматда фақат Аллоҳга қайтиб борилганидан кейин, бу дунёда ҳам, охиратда ҳам даъватга ҳақли ягона Аллоҳнинг Ўзидир. Ҳамма бандалар фақат Аллоҳга дуо, илтижо, ибодат қилишлари ва фақат Аллоҳнинг Ўзидангина ёрдам сўрашлари лозим.

«Албатта, исрофчилар, аини ўшалар дўзах эгаларидир».

Куфр ила исён ва туғёнда исрофчи бўлганларнинг эришадиган нарсалари дўзахдир. Агар шу ҳолингизда юраверадиган бўлсангиз:

«Ҳали мен сизга айтаётган гапларни эслайсизлар».

Бир вақт келадики, бошингизга иш тушганида, мен сизга айтган гапларни эслайсиз. Аммо унда кеч бўлади.

«Мен ишимни Аллоҳнинг Ўзига топширдим».

Ҳамма ишни ҳал қилувчи У зотнинг Ўзидир.

«Албатта, Аллоҳ бандаларини аниқ кўриб тургувчидир».

Сизни ҳам, мени ҳам аниқ-равшан кўриб турибди. Ўзи адолат ила ҳукмни чиқаради.

Шу билан мўмин киши ўзининг асрлар бўйи ёдда сақланадиган гапини айтиб тугатди.

«АГАР МЎЪЖИЗА КЕЛТИРГАН БЎЛСАНГ, КЕЛТИР УНИ»

Мазкур тортишувларнинг бирида Мусо алайҳиссаломни ожиз қолдириш мақсадида Фиръавн у зотдан мўъжиза келтиришни талаб қилди. Бу қиссадаги саҳнани Аъроф сураси қуйидагича васф қилади:

«Мусо: «Эй Фиръавн, албатта, мен оламларнинг Роббидан Пайғамбарман.

Менга Аллоҳ ҳақида ҳақдан бошқани айтмаслик лозимдир. Батаҳқиқ, мен сизларга Роббингиздан очиқ-ойдин ҳужжат келтирдим. Мен ила Бани Исроилни қўйиб юбор», деди» (104–105-оятлар).

Мусо алайҳиссалом билан Фиръавннинг учрашуви пайғамбар ила ҳукмдор, Аллоҳнинг йўлига даъват қилувчи ила Аллоҳ ҳукмини талашувчининг ўзаро учрашувидир. Мусо алайҳиссалом даставвал подшоҳга:

«Эй Фиръавн», деб мурожаат қилдилар. Атайин номини айтдилар. Хислатлару сифатларини гўзал ташбеҳлар билан зийнатламадилар:

«албатта, мен оламларнинг Роббидан Пайғамбарман», дедилар. Бу билан Фиръавннинг «Мен одамларнинг Робби–тарбиячиси, йўл кўрсатувчиси, ризқ берувчиси ва ҳокимиман», деб қилаётган даъволари сафсата эканини рўй-рост эълон қилдилар. Оламларнинг Робби–ягона Аллоҳнинг Ўзи эканини билдирдилар.

Сўнгра:

«Менга Аллоҳ ҳақида ҳақдан бошқани айтмаслик лозимдир», дедилар.

Яъни, мен сенинг мулкинг, ҳукминг, давлатинг, аскаринг ва бошқа нарсаларингни эътиборга олиб ёхуд улардан қўркиб, Аллоҳ ва дин ҳақидаги ҳақиқатларни бошқаларга ҳам, сенга ҳам ёқадиган тарзда баён қилмайман. Борини, ҳақни гапираман, дедилар.

Шунингдек, Мусо алайҳиссалом бу гапларни ўзлари тўкиб чиқариб гапирмаётганларини, пайғамбарликлари ҳақ эканлигига ҳужжатлари борлигини билдириб:

«Батаҳқиқ, мен сизларга Роббингиздан очиқ-ойдин ҳужжат келтирдим», дедилар.

Сўнгра мақсадга ўтдилар:

«Мен ила Бани Исроилни қўйиб юбор», дедилар.

Ўзини «Худо» деб билган Фиръавн Бани Исроилни қўлиб олган ва уларга Робб эканига шубҳаланмас эди.

Мусо алайҳиссалом унга ҳақиқий Роббни тушунтириб, Бани Исроилни озод қилиш ўша ҳақиқий Роббнинг амри эканини билдирдилар.

Аммо туғёнга кетган Фиръавн жуда ҳам маккор эди. У ўз ниятини бирданига ошкор қилмайди. Мусо алайҳиссалом билан бўлаётган мулоқотда ҳам ана шу макрни ишга солди. Ўзини гўё ҳақиқат изловчиси киёфасида кўрсатишга ҳаракат қилиб, асл ниятини мунофиқлик ила яширди:

«У: «Агар оят-мўъжиза келтирган бўлсанг, ростгўйлардан бўлсанг, келтир уни», деди» (106-оят).

Аслида, Фиръавн бу тадбир билан, Мусо алайҳиссаломни мўъжиза келтира олмай шарманда бўлишини кўзлаган эди. Ана шу ғаразли мақсадда ҳужжат-мўъжиза талаб қилди. Шунда Мусо алайҳиссалом:

«Асосини ташлаган эди... баногоҳ у аниқ аждар бўлди» (107-оят).

Мусо алайҳиссалом қўлларида ушлаб турган асоларини ерга ташладилар, асо ҳақиқий аждарга айланиб қолди. Аждар халқа солиб ҳаракат қила бошлади.

«Ва қўлини чиқарган эди... баногоҳ у назар солувчиларга оппоқ бўлиб кўринди» (108-оят).

Аслида, Мусо алайҳиссалом буғдойранг тусда эдилар. Фиръавн мўъжиза кўрсатишни талаб қилганда қўлларини қўлтиқларидан чиқарган заҳоти оппоқ тусда намоён бўлди. Кўринганда ҳам, барчанинг ҳавасини келтирадиган даражада чиройли бўлиб кўринди. Мантиқан, талаб қилинган мўъжиза рўй берганидан сўнг муқобил томон тан бериши ва даъватни қабул қилиши керак. Бу оқиллик ва мардлик аломати. Аммо нияти бузуқ, ҳар қандай пасткашликка тайёр ғаламислар турли иғво ва бўҳтонларни кўз юммай тўқийдилар. Одатда, бундай ишларни туғёнга кетган фиръавнларнинг ён-атрофида юрган амалдорлар қилишади. Мусо алайҳиссалом

мўъжизаларини кўрганларидан кейин ҳам, ўша одатга биноан:

«Фиръавн қавмидан бўлган зодагонлар: «Албатта, бу билимдон сеҳргардир!»

Сизларни ерингиздан чиқаришни хоҳлайди. Бас, нимага амр қиласизлар?» дедилар» (109–110-оятлар).

Бошқа суранинг таъкидлашича, бу гапларни мўъжизаларга гувоҳ бўлган Фиръавн бир оз ўтиб, қўркув тарқаб, ўзига келгандан кейин айтган. Фиръавннинг гапларини қонун деб билган зодагонлар хушомад тариқасида унинг сўзларини айнан такрорлаганлар. Ўша такрор ушбу икки оятда ифодаланмоқда.

Улар Мусо алайҳиссаломнинг мўъжизаларини кўрдилар, бу ҳақиқатда оддий нарса эмаслигини англадилар, аммо туғёнлари бу ҳақиқатни тан олишга йўл қўймади. Мусо алайҳиссаломнинг шахсларида ва даъваткор нутқларида ўзларига нисбатан улкан хатарни кўрдилар. Шу боисдан у зот хусусида:

«Албатта, бу билимдон сеҳргардир!» дедилар.

Уларнинг юртида айти шу даврда сеҳргарлик ривожланиб, энг баланд чўққига чиққан, бироқ Мусо алайҳиссаломнинг мўъжизалари оддий сеҳргарлар кўрсатаётган нарсаларга ўхшамас эди. Шу боисдан улар «билимдон сеҳргар», яъни, оддий сеҳргарлардан кўра устун, илмли сеҳргар, деган бўҳтонни тўқишди. Сеҳргар бўлса нима, шунча сеҳргарларнинг бири бўлиб юраверсинда, дейиш мантиқан тўғри. Йўқ, зодагонлар Мусо алайҳиссаломнинг сеҳргар эмаслигини билдилар. Шундан сўнг унинг даъвати уларни безовта қила бошлади. Улар Мусо алайҳиссаломдан қутулиш йўллари ахтардилар. Хуллас, одамларни унга тескари қўйиш керак, деган хулосага келишди. Шунинг учун ҳам:

«Сизларни ерингиздан чиқаришни хоҳлайди», деб иғво тўқишди.

Яъни, ерингизни эгаллаб олиб, сизларга ўзи ҳоким бўлмоқчи. Ҳар бир даъватчига унга қарши бўлган кофирлар ва ҳасадгўйларнинг муносабати ҳамиша шундай бўлган. Бундай даъватчиларни нима қилиб бўлса ҳам йўқ қилиш керак.

«Бас, нимага амр қиласизлар?» дедилар.

Мусо алайҳиссаломни нима қилиш керак? Бир қарорга келинглар. Барча замонларнинг фиръавнлари ва зодагонлари ўз даври пайғамбарига нисбатан шу сўзларни айтади.

Зодагонлар маслаҳат қилишиб, бир қарорга келдилар ва Фиръавнга:

«Улар: «Уни ва акасини қўйиб тургин-да, шаҳарларга тўпловчиларни юбор.

Ҳамма билимдон сеҳргарларни сенга олиб келсинлар», дедилар» (111–112-оятлар).

Яъни, Мусо ва акаси Ҳорунни ҳозирча қўйиб тургин-да, барча шаҳарларга одам юбор, улар бор билимдон сеҳргарларни тўплаб келсинлар. Улар билан Мусо орасида сеҳргарлик бўйича мубораза ўтказамиз.

МУБОРАЗА

«Сеҳргарлар Фиръавнга келиб: «Агар биз ғолиб бўлсак, албатта, мукофот олсак керак?» дедилар» (113-оят).

Сеҳргарлар ўзларининг ким эканликларини, ўз қудрат ва салоҳиятларини жуда яхши билишарди. Бу бобда уларга тенг келадигани йўқлигини ҳам инкор этишмасди.

Шунинг учун, Мусо алайҳиссалом билан куч синашиш учун Фиръавннинг амрига биноан тўпланиб келишгандан сўнг унга юқоридаги саволни бердилар.

«Агар биз ғолиб бўлсак, албатта, мукофот олсак керак?» дедилар».

«У: «Ҳа. Ва, албатта, менинг яқин кишиларимдан бўлурсизлар», деди» (114-оят).

Яъни, мукофот билан тақдирланишингиз тайин гап, боз устига, мен сизларни ўзимга муқарраблардан қилиб оламан.

Фиръавндан кўнгилдаги жавобни олган сеҳргарлар хотиржам бўлиб, енг шимаришди ва ишга киришиб:

«Улар: «Эй Мусо, ёки сен ташла, ёки биз ташловчи бўлайлик», дедилар» (115-оят).

Сеҳргарларнинг гапларидан ўзларига ишончлари зўрлиги сезилиб турибди. Улар тезроқ Фиръавннинг мукофотига соҳиб бўлиб, зудлик билан қўйнига кириб олмоқчилар.

«Эй Мусо, ёки сен ташла, ёки биз ташловчи бўлайлик», дейишларининг маъноси—аввал сен бошлайсанми ёки биз бошлаймизми, барибир биз ютамиз, деганидир.

«У: «Сизлар ташланглар», деди. Улар ташлаганларида, одамларнинг кўзини сеҳрладилар, кўрқитдилар ва зўр сеҳр кўрсатдилар» (116-оят).

Мусо алайҳиссалом босиқлик ва ишонч билан сеҳргарларга қараб, аввал:

«Сизлар ташланглар», деди.

Шунда улар қўлларидаги аркон ва асоларини ташладилар. Бояги аркон ва асолар одамларнинг назарига илон бўлиб кўринди. Сеҳргарлар одамларнинг кўзини сеҳрлаб, яъни, бўяб қўйган эдилар. Шундай қилиб, аркон ва асоларни илонларга ўхшатиб, одамларни кўрқитдилар ва зўр сеҳр кўрсатдилар. Шунда:

«Биз Мусога: «Асонгни ташлагин», деб ваҳий юбордик. Бирдан у улар уйдираётган нарсани юта бошлади» (117-оят).

Уста сеҳргарларнинг кўзбўямачилиги тўпланганларни даҳшатга солиб қўйган эди. Мусо алайҳиссалом ҳам

кўпчилик билан бирга содир бўлаётган воқеани кузатиб турар эдилар. Аллоҳ таоло у зотга:

«Асонгни ташлагин», деб ваҳий юборди.

Мусо алайҳиссалом ерга асони ташладилар. Асо аждарга айланди ва бирдан сеҳргарлар намойиш этаётган уйдирма–кўзбўямачиликларни юта бошлади. Ҳа,

«Бирдан у улар уйдираётган нарсани юта бошлади».

Шунда:

«Бас, ҳақ қарор топди ва уларнинг қилаётганлари ботил бўлди» (118-оят).

Яъни, Мусо алайҳиссаломнинг амаллари ҳақ экани тасдиқланди. Қолган сеҳргарларнинг иши ботил экани ошкор бўлди. Аждар сеҳргарларнинг уйдирмаларини ютиб бўлганидан сўнг Мусо алайҳиссалом уни қўлга олган эдилар, яна асога айланди. Шунда улар:

«Ўша ерда енгилдилар ва беобрў бўлдилар» (119-оят).

Яъни, Фиръавн ва у ёллаган фирибгарлари баҳс-лашувда енгилдилар, улар одамлар тўпланган жойда шарманда бўлдилар.

СЕҲРГАРЛАР ИЙМОНИ

«Ва сеҳргарлар саждага ташланиб:

«Оламларнинг Роббига.

Мусо ва Ҳоруннинг Роббига иймон келтирдик», дедилар» (*Аъроф сураси, 120–122-оятлар*).

Не боисдан сеҳргарлар биринчи бўлиб иймон келтирдилар? Чунки улар Мусо алайҳиссалом келтирган нарса сеҳр эмас, илоҳий мўъжиза эканини ҳаммадан бурун англаб етдилар. Зотан, улар сеҳр нима эканини яхши билишар, ўз ишининг усталари эдилар. Оддий инсон уларни мағлуб қила олмаслиги маълум эди.

Сеҳргарларга ҳақиқат биринчи бўлиб етиб борди. Виждонлари уйғонди ва қалбларини иймон нури ёритди. Улар Аллоҳга сажда қилиш учун ўзларини ерга ташладилар. Мўмин бўлганларини эълон қилиб:

«Оламларнинг Роббига, Мусо ва Ҳоруннинг Роббига иймон келтирдик», дедилар».

Ногаҳон шу дамгача ўзини халқ учун Робб, яъни, тарбиячи, йўлбошчи, боқувчи ва ҳоким ҳисоблаб юрган:

«Фиръавн: «Мен сизга изн бермай туриб унга иймон келтирдингизми?! Албатта, бу сизнинг шаҳардан унинг аҳлини чиқариш учун қилган макрингиздир. Ҳали биласиз.

Албатта, оёқ-қўлларингизни қарама-қарши томонидан кесаман ва ҳаммангизни осаман», деди» (123–124-оятлар).

Бу ҳам барча фиръавнга хос хусусият. У ўзига қул бўлган фуқароларнинг, ҳатто Аллоҳга иймон келтиришни ҳам ундан сўраб, адо этишларини хоҳлайди. Бирор ишни унинг изнисиз қилган одам гуноҳкор бўлади.

Ушбу зикр қилинаётган ҳодисага назар солайлик. Фиръавн, унинг зодагонлари, сеҳргарлар аввал бошда Мусо алайҳиссаломга ишонмай тухмат қилдилар. Баҳслашувдан кейин ҳақиқатни тушуниб етган сеҳргарлар Аллоҳ таолога иймон келтирдилар. Оддий мантиқ бўйича бошқалар, жумладан, Фиръавн ҳам ҳеч бўлмаса, нима учун иймон келтирдингиз, деб сўраши лозим эди. Аммо туғёнга кетган подшоҳ бу ишни қила олмади. Унинг тасарруфлари оддий мантиққа ҳам тўғри келмайди.

«Фиръавн: «Мен сизга изн бермай туриб унга иймон келтирдингизми?!» деб сеҳргарларга таҳдид солди.

Унинг бузуқ мантиқига асосан биров Аллоҳга иймон келтирмоқчи бўлса ҳам, аввал ундан изн сўраши керак экан. Туғёнга кетган жоҳил подшоҳлар дилга иймон нури

кирганда ҳар бир инсон Аллоҳдан бошқани ўйламай қўйишини ёқтирмайдилар. Бандаларнинг Аллоҳга талпинишида подшоҳ ўзларига қарши суиқасдни кўради. Шунинг учун иймон топганларга:

«Албатта, бу сизнинг шаҳардан унинг аҳлини чиқариш учун қилган макрингиздир», дейди.

Фиръавн қуруқ гап билан кифояланмайди, уларни жисмонан йўқ қилишга киришади.

«Ҳали биласиз, албатта, оёқ-қўлларингизни қарама-қарши томонидан кесаман ва ҳаммангизни осаман», деди».

Яъни, аввал ўнг қўл ва чап оёғингизни ёки чап қўл ва ўнг оёғингизни кесаман, сўнгра дорга осаман.

Фиръавнининг мўминларга қарши қўллайдиган жазоси–қўл-оёқларини кесиб, осиб. Аммо бу жазо иймонли қалбларга заррача қўрқинч сола олмайди. Фиръавндан юқоридаги зўравонлик ва таҳдидни эшитган мўминлар ҳам унга:

«Улар: «Албатта, биз Роббимизга қайтгувчимиз.

Сен биздан фақат Роббимизнинг оятлари келганда уларга иймон келтирганимиз учунгина ўч олмоқдасан! Эй Роббимиз, устимиздан сабр тўқкин ва мусулмон холимизда вафот эттиргин», дедилар» (125–126-оятлар).

Яъни, биз сендан қўрқмаймиз, сенинг таҳдидингга эътибор ҳам бермаймиз, зеро:

«Албатта, биз Роббимизга қайтгувчимиз».

Аввал адашиб, сенга ишониб юрган эканмиз. Аммо энди ҳамма нарса аён бўлди. Биз ўз Роббимизга қайтамиз. Ўз навбатида, ҳеч қандай гуноҳимиз йўқлигини ҳам яхши биламиз. Бизнинг айбимиз Аллоҳга бўлган иймонимиз, Уни Робб–тарбиячи, йўлбошчи, боқувчи ва ҳоким, деб тан олишимиз. Шунинг учун бизни айбламоқдасан, дедилар.

Сўнгра Аллоҳ таолога илтижо қилиб:

«Эй Роббимиз, устимиздан сабр тўқкин ва

мусулмон ҳолимизда вафот эттиргин», дедилар.

Улар ўзлари танлаган йўлни осон кечиш мумкин эмаслигини теран англаб етдилар. Бу йўлда уларни турли машаққат, азоб-уқубат, заҳмат ва мусибат кутиб турганига икром бўлдилар. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таолодан сабр-тоқатни сўрашди. Яъни, улар доимо сабр қилиб юришлари лозимлигини яхши билганларидан шундай йўл тутишди. Илтижо қилиб сўраган иккинчи нарсалари, мусулмон ҳолларида бу дунёни тарк этиш бўлди. Дунёдаги жамики мўмин-мусулмонларнинг орзуи шу—нима бўлса ҳам, иймони саломат қолиб, мусулмон ҳолида ўлса!

Қалбга теран ўрнашган иймон инсонга мана шундай азизлик ва қудрат бахш этади. Фиръавндек жаббор ва туғёнкор подшоҳга тик боқиб, уни назар-писанд қилмай турган оз сонли мўминлар, Мусо алайҳиссалом ила баҳс бошланишидан олдин, Фиръавндан мукофот тамаъ қилиб, унга яқин кишилар қаторида бўлиш орзуида ёнаётган одамлар эдилар. Аммо Аллоҳга бўлган иймонлари уларни бир лаҳзада тамоман бошқа инсонларга айлантириб қўйди.

ЗУЛМНИНГ ЗИЁДА БЎЛИШИ

«Фиръавн қавмидан бўлган зодагонлар: «Сени ва худоларингни тарк қилса ҳам, Мусо ва унинг қавмини ер юзида бузғунчилик қилишларига йўл қўйиб берасанми?» дедилар. У: «Ўғилларини ўлдирурмиз ва аёлларини тирик қолдирурмиз ва, албатта, биз улар устидан қаҳр ўтказувчимиз», деди» (*Аъроф сураси, 127-оят*).

Золим подшоҳ атрофидаги зодагонларнинг—амалдор, хизматкор ва малайларнинг энг катта хизматлари хушомад, тилёғламалик ила ўзларига қарши кишиларни подшоҳга ёмонлаб, унга душман қилиб кўрсатиш ва ниҳоят фиръавнларни мўминларга қарши гиж-гижлашдир. Миср

зодагонлари Фиръавнни Мусо алайҳиссаломга ва у кишининг қавмига қарши оёқлантириб:

«Сени ва худоларингни тарк қилса ҳам, Мусо ва унинг қавмини ер юзида бузғунчилик қилишларига йўл қўйиб берасанми?» дедилар.

Ҳа, Фиръавннинг ҳам худолари бор эди. Кўпчилик тарихчи, диншунос ва айрим мусулмонлар орасида ҳам, Фиръавн худолик даъвосини қилган деган тушунча бор. Аммо бу тушунча бирмунча ўзгариб, Фиръавн ўзини Аллоҳнинг ўрнига қўйган, деган фикрга айланган. Аслида эса, Фиръавн дунёни мен яратганман, унинг тадбири менинг қўлимда, деган даъвони қилгани йўқ. Фиръавн ҳам бут-санамларга сиғинарди. Фақат Робблик–халқнинг тарбиячиси, йўлбошчиси, боқувчиси ва ҳокими эканини даъво қилган эди. Яъни, одамлар мен айтган йўлдан юриши, мен хоҳлаган ишни қилиши, хоҳлаганимга бирор нарсa беришим, хоҳлаганимни маҳкум қилишим, қонунлар менинг ҳукмим асосида бўлиши керак, деган даъвони қилган. Бошқача қилиб айтганда, Аллоҳнинг Робб–Парвардигорлик сифатига даъвогар бўлган.

Зодагонлар унинг ана шу нозик жойидан олмоқдалар. Мусо ва унинг қавми сени тарк этдилар, сенга Робб деб қарамаяптилар, сен ишонадиган худоларга ишонмай, ўзларига бошқа Робб топиб олиб, ер юзида бузғунчилик қилмоқдалар, уларни тек қўйиб қўяверасанми, дедилар. Улар бундай даъволар билан Фиръавнни кўрқитиб, мўминларга қарши қўйишади.

Зодагонлардан юқорида шарҳланган фитнани эшитган Фиръавн Мусо ва унинг қавми боши устида қилич кўтарди:

«У: «Ўғилларини ўлдирамиз ва аёлларини тирик қолдирамиз ва албатта биз улар устидан қахр ўтказувчимиз», деди».

Уларга нисбатан бундай ваҳший ҳукмнинг жорий

килинишига асосий сабаб Аллоҳга иймони туфайлидир. Аммо золимлар бунӣ ўз номи билан айтмайдилар, балки ер юзида бузғунчилик қилиб юриш, деб сифатлайдилар.

Бундай даҳшатли қарор янграгандан кейин:

«Мусо ўз қавмига: «Аллоҳдан ёрдам сўранглар ва сабр қилинглар. Ер Аллоҳники, уни бандаларидан кимни хоҳласа, ўшанга мерос қилиб берадир. Ва оқибат тақводорларникидир», деди» (128-оят).

Бу ҳол пайғамбарларга хос вазминлик ва хотиржамликнинг олий белгиси, Аллоҳга ҳақиқий иймони бор мўминларга хос ишонч ва сабот. Мўмин фақат Аллоҳдангина мадад сўрайди, иймон йўлида бошига тушадиган мусибат ва савдоларга сабр қилади.

Мусо ўз қавмига: «Аллоҳдан ёрдам сўранглар ва сабр қилинглар», дедилар.

Яъни, Мусо алайҳиссалом ҳам қавмига бу ҳақиқатни тушунтирдилар. Фиръавн ва унинг зодагонларидан кўркмасликка, уларнинг ҳозирги такаббурлик ҳолатлари вақтинчалик эканини англашга чақирдилар. Зеро, аслида:

«Ер Аллоҳники, уни бандаларидан кимни хоҳласа ўшанга мерос қилиб берадир».

Аллоҳнинг ҳукми жорий бўлгунга қадар сабр қилиш, Аллоҳдан ёрдам сўраб ҳаракат қилиш керак. Барибир, нима бўлишидан, қандай мусибат сели бошга ёғилишидан қатъи назар, матонат билан енгилш лозим. Чунки:

«оқибат тақводорларникидир».

Иймон нури билан ёлқинланган бу сўзлар холис ниятли, соф виждонли ҳар қандай қавмни тинчлантиради, иймонига иймон, саботига сабот ва сабрига сабр қўшади.

ЎЗ ҚАВМИНИНГ ДАЪВАТИ

Мусо алайҳиссаломнинг қавмига айтган бу сўзларидан у зот ва акалари Ҳорун алайҳиссалом фақат Фиръавн ва

унинг қавмини динга даъват қилиб, улар билан баҳслашиб юравермаганлар. Балки қавмини ҳам динга, ҳам дин йўлидаги азоб-уқубатларга сабр қилишга чақириб борганлар.

Худди ана ўша фаолият Юнус сурасидаги қуйидаги оятларда намоён бўлади.

«Мусога ўз қавмидан баъзи зурриётларгина Фиръавн ва амалдор-зодагонларининг фитна қилмоқларидан қўрққан ҳолларида иймон келтирдилар, холос. Албатта, Фиръавн ер юзида баланд кетган эди. Албатта, у исрофчилардан эди» (83-оят).

Мусо алайҳиссаломнинг мўъжизалар кўрсатишига, сеҳргарлар билан бўлган муборазада ютиб чиқишларига қарамай, кўпчилик иймон келтирмади. Фақат қавмидан баъзи «зурриётлар»гина иймон келтирдилар. Тафсирчиларимиз «зурриётлар»ни ёшлар деб талқин этганлар.

Бунинг сабаби нимада? Албатта, бу Аллоҳнинг иродасига боғлиқ иш. Лекин ҳаётда синалгани шуки, давлат бошлиғи ва унинг амалдорлари динга қарши бориб, душманлик қилиб турганларида, авом халқнинг динга берилиши қийин бўлади. Айниқса, катта ёшдагилар ўзлари ўрганиб қолган нарсани ташлаб динга ўтишга унча шошилмайдилар. Аммо ёшлар қалблари поқроқ бўлганидан ҳақ динга юришлари мумкин.

Оятдан мана шу маънолар келиб чиқади. Ўша пайтдаги ёшлар Фиръавн ва унинг амалдорларининг фитнасидан қўрқиб бўлса ҳам, Мусо алайҳиссаломга иймон келтирдилар. Бошқа сураларда келган хабарлардан Фиръавннинг Мусо алайҳиссаломга иймон келтирганларни оғир қийноқларга солишни айтиб, таҳдид қилгани маълум. Аслида, унинг ўзи Аллоҳнинг амрини қабул этмасдан катта хато қилган эди.

«Албатта, Фиръавн ер юзида баланд кетган эди».

У одамларни Аллоҳнинг айтганини қўйиб, ўзининг айтганига юришга мажбур қилган ва Унинг ибодатидан тўсган эди.

«Албатта у (туғёнда) исрофчилардан эди».

Ўз фойдаси учун ҳар қандай зулм ва ваҳшийликдан қайтмас эди. Бундай юртда мўминларга осон бўлмайди. Шунинг учун ҳам иймон келтирган кишиларга қарата:

«Мусо: «Эй қавмим, агар Аллоҳга иймон келтирган бўлсангиз, агар мусулмон бўлсангиз, фақат Унгагина таваккал қилинг», деди» (84-оят).

Мўмин одам фақат Аллоҳ таологагина суянади. Зотан, ҳақиқий иймон ва Ислому шуни тақозо этади.

Бу хитобни эшитган мўминлар:

«Улар: «Аллоҳгагина таваккул қилдик. Роббимиз, бизни золим қавмларга фитна қилиб қўйма.

Ва Ўз раҳматинг ила бизга кофир қавмлардан нажот бергин», дедилар» (85–86-оятлар).

Мусо алайҳиссаломга иймон келтирган мусулмонлар фақат Аллоҳ таологагина суянишларини очик-ойдин эълон қилдилар:

«Роббимиз, бизни золим қавмларга фитна қилиб қўйма».

Арабчада «фитна» сўзи «синов» маъносини англатади. Жумладан, темирни ўтга солиб синаб кўришни ҳам «фитна» дейишади. Шунингдек, «фитна» сўзи «алдов» ва «адашув» маъносини ҳам англатади. Ушбу оятда эса, мўминлар Аллоҳдан золим қавмни улар устидан ғолиб қилиб қўямасликни сўрашмоқда. Чунки бу иш фитнага сабаб бўлиши мумкин. Мўминлар, уларнинг ишлари тўғри экан-да, бўлмаса нима учун бизга ғолиб келишади, деган ҳаёлга боришлари мумкин. Бу эса, катта фитнадир. Аслида, Аллоҳ кофирларни билдирмай олиш учун аввал уларга зоҳиран ғалаба бериб ҳам туриши мумкин. Аммо бу мўминлар гуруҳи шуни ҳам хоҳламаптилар. Кейинги

жумладан уларнинг ниятлари яна ҳам равшан билинади:

«ва Ўз раҳматинг ила бизга кофир қавмлардан нажот бергин».

Кейин Аллоҳ таоло уларга бундай шароитда нима қилиш лозимлигини ўргатганининг хабари берилади:

«Биз Мусога ва унинг биродарига: «Икковингиз қавмингиз учун Мисрда уйлар тайёрланг, уйларингизни қибла қилиб, намозни тўқис адо этинглар ва мўминларга хушxabар бер», деб ваҳий юбордик» (87-оят).

Мўминлар оз сонли, кучсиз. Кофирлар эса, кўп, қувватли. Хукм, салтанат уларнинг қўлида. Кўп сонли аскарлари бор. Нима қилиш керак? Аллоҳ таоло мўминлар жамоаси раҳбарлари бўлмиш Мусо ва Ҳорун алайҳиссаломларга нима қилиш кераклигини ўргатиб, ваҳий йўллади:

«Икковингиз қавмингиз учун Мисрда уйлар тайёрланг», деб амр этди.

Демак, иймон келтирганлар кофир ва мунофиқларнинг фитнасидан қўрқсалар, ўзларини улардан узоқроқ тутишга ҳаракат қилишлари лозим.

Аллоҳ таоло кўрсатмалари давомида:

«Уйларингизни қибла қилиб, намозни тўқис адо этинглар», демокда.

Уламоларимиз бу ояти каримадаги «қибла»ни «ибодат жойи» деб таъвил қилганлар. Демак, мўминлар учун тайёрланган ўша жойларда ибодат, намоз ўқиш ила кўпроқ машғул бўлиш керак. Бу нарса руҳий ва маънавий тайёргарликнинг олий босқичидир. Чунки олдинда кўп машаққатли ишлар турибди. Узоқ ва тўсиқларга тўла йўл турибди. Ҳозирдан руҳий ва маънавий тайёргарликни пухта қилиб бориш керак. Бусиз ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Аллоҳ таоло бошқа бир оятда: «Эй иймон келтирганлар, сабр ва намоз ила ёрдам талабида

бўлинглар», деган. Шу боис ҳам:

«Мўминларга хушхабар бер», деб ваҳий юбордик».

ТЎҚҚИЗ МЎЪЖИЗА

Кўнгли тор, бахил одамларнинг қалби ҳам қаттиқ бўлади. Турли-туман мўъжизаларни кўриб туриб ҳам ундай одамлар иймонга келмайдилар. Мисол учун, Мусо алайҳиссаломга Аллоҳ таоло тўққизта турли мўъжизаларни берди. Бу тўққиз мўъжиза ҳақида Аллоҳ таоло «Исро» сурасида:

«Батаҳқиқ, Биз Мусога тўққизта очиқ-ойдин оят-мўъжиза бердик», деган (101-оят).

Биз Мусони пайғамбар қилиб юборганимизда, унинг пайғамбарлигини тасдиқловчи тўққизта очиқ-ойдин мўъжизани ҳам ато этдик.

Бу мўъжизалар—қўл, асо, тўфон, чигиртка, бит, бақалар, қон, очарчилик йиллари ва меваларнинг камчил бўлиши ҳодисалари эди. У мўъжизалар ҳақида Аъроф сурасида қуйидагича сўз кетган:

«Биз Фиръавн аҳлини, шояд эсласалар, деб (қаҳатчилик) йиллар ва мевалар танқислиги ила тутдик» (130-оят).

Яъни, Фиръавн ва унинг кибор қавмининг кўзлари очилсин деб баъзи мусибатларга, жумладан, очарчиликка ва мевалар танқислигига дучор этдик. Ўзини англаган ҳар қандай қавм бундан тўғри хулоса чиқариб олар эди. Аммо Фиръавн аҳли ўзини тамоман терс тутди:

«Улар ўзларига яхшилик етганда: «Бунга биз ҳақдормиз», дедилар. Агар уларга ёмонлик етса, Мусо ва у билан бирга бўлганлардан шумландилар. Огоҳ бўлсинларким, уларнинг шумликлари Аллоҳнинг ҳузуридан бошқа жойда эмас. Лекин кўплари билмаслар» (131-оят).

Иймонсиз ва табиати бузуқ инсонлар атрофларида рўй бераётган ҳодисаларни нотўғри талқин қилишга одатланган бўладилар. Улар ҳар қандай яхшиликни, биз қилдик, биз бунга ҳақдормиз, биздан бошқа ҳеч ким буни қила олмайди ва ҳақдор ҳам эмас, дейдилар.

«Улар ўзларига яхшилик етганда: «Бунга биз ҳақдормиз», дедилар».

Агар ёмонлик келса, бошқалардан, алалхусус, диндан ва дин аҳлидан кўрадилар.

«Агар уларга ёмонлик етса, Мусо ва у билан бирга бўлганлардан шумландилар».

Ҳа, Фиръавн аҳли содир бўлган яхшилик ва хурсандчиликнинг боисини ўзларидан деб билишар, жамики ёмонликлар сабабини Мусо алайҳиссалом ва мўминларга ағдаришар эди. Аслида, ҳамма нарсa, жумладан, ёмонлик ҳам Аллоҳ таолонинг ҳузуридандир.

«Огоҳ бўлсинларким, уларнинг шумликлари Аллоҳнинг ҳузуридан бошқа жойда эмас. Лекин кўплари билмаслар».

Ҳа, кўпчилик буни билмайди. Фиръавн аҳли ҳам билмади. Улар Мусо алайҳиссаломга иймон келтириш ўрнига, у зотга қарши иғво ва инкорни кучайтирдилар:

«Улар: «Ҳар қанча оят келтириб бизни сеҳрламоқчи бўлсанг ҳам, биз сенга иймон келтиргувчи эмасмиз», дедилар» (132-оят).

Яъни, иймон келтиришдан мутлақо бош тортдилар. Мўъжизани кўришни хоҳламадилар ҳам. Балки Мусо алайҳиссалом уларни ишонтириш учун ҳар қанча уринсалар ҳам, уринишлари беҳуда кетишини олдиндан айтиб қўйдилар.

Ана шунда уларни қилмишларига муносиб тарзда жазолаш фурсати етиб келди.

«Бас, уларнинг устидан тўфон, чигиртка, мита, бақа ва қонларни очиқ-ойдин ва муфассал белгилар

қилиб юбордик. Бас, улар мутакаббирлик қилдилар ва жиноятчи қавм бўлдилар» (133-оят).

Яъни, Аллоҳ таоло Фиръавн ва унинг аҳли ваъз-насихатга қулоқ тутсин, инсофу иймонга келсин, қилаётган жиноятларидан қайтсин, деб уларга муфассал қилиб, алоҳида-алоҳида тарзда оят-белгиларни юборди.

Баъзи уламоларнинг фикрича, Исро сурасидаги «Мусога тўққизта оят-белги бердик», дейилишига қараганда, тўққиз йилда тўққизта оят юборган, чунончи: асо, қўл, қаҳатчилик, мева ва жонларни нуқсонга учратиш, тўфон, чигиртка, мита, бақа ва қон.

Аллоҳ таоло ҳар гал бало юборганида, Фиръавн аҳли дод-вой солишиб, тавба қилишар, жиноятларини тарк этишга ва Бани Исроилни қўйиб юборишга Мусо алайҳиссаломга ваъда беришар эди. Ушбу ҳолатни қуйидаги оят баён қилади:

«Қачонки устиларига азоб тушса: «Эй Мусо, сенга берган аҳд ҳурмати, Роббингга дуо қил, агар биздан азобни кўтарсанг, албатта, сенга иймон келтирурмиз ва Бани Исроилни сен билан қўйиб юборурмиз», дер эдилар.

Қачонки устиларидаги азобни ўзлари етиб борадиган муддатга кўтарсак, қарабсанки, қасамларини бузиб турибдилар» (134–135-оятлар).

Бу ҳолат ҳақида имом Ибн Жарир Табарий Саъид ибн Жубайр розияллоҳу анҳудан қуйидаги ривоятни келтирадилар:

«Мусо алайҳиссалом Фиръавн ҳузурига келиб: «Бани Исроилни мен билан қўйиб юборгин», деганида Фиръавн кўнмади. Шунда Аллоҳ таоло уларнинг устига тўфон юборди. Устиларидан кўп ёмғир сел қилиб қуйди.

Улар бу илоҳий азоб бўлса керак, деб кўрқдилар ва Мусога: «Роббингга дуо қил, биздан ёмғирни кўтарсин. Биз сенга иймон келтирамиз ва Бани Исроилни сен билан

кўйиб юборамиз», дедилар.

Мусо алайҳиссалом дуо қилдилар. Сўнг улар иймон ҳам келтирмадилар, Бани Исроилни ҳам кўйиб юбормадилар. Ўша йили Аллоҳ таоло уларга бундан олдин етишмаган турфа зироат, мева ва ўт-ўланларни ўстирди. Улар, биз орзу қилган нарса шу эди, дейишди. Аллоҳ уларнинг устидан чигиртка балосини юбориб, ўсимликларга заво́л етказди.

Улар ўсимликларга чигиртка етказаётган зарарни кўриб, набототнинг уруғи ҳам қолмаслигига ишондилар ва:

«Эй Мусо, Роббингга дуо қилгин, биздан чигирткани кўтарсин, биз сенга иймон келтирамиз ва Бани Исроилни сен билан кўйиб юборамиз», дедилар.

Мусо алайҳиссалом дуо қилдилар. Аллоҳ улардан чигирткани кўтарди. Улар эса, иймон ҳам келтирмадилар, Бани Исроилни ҳам кўйиб юбормадилар.

Улар донларни уйда сақлашни ўрганиб олдилар ва, энди сақлаб олаверамиз, дедилар. Шунда Аллоҳ уларга митани (доннинг ўзидан чиқадиган курт) юборди. Улардан бир киши тегирмонга ўн жарийб (дон) олиб борса, ўн қафийз ҳам ун чиқмайдиган бўлди. (Жарийб ва қафийзлар ўлчов birlikлари бўлиб, бир жарийб тўрт қафийзга тўғри келади).

Шунда улар: «Эй Мусо, Роббингга дуо қилгин, биздан митани кўтарсин, биз сенга иймон келтирамиз ва Бани Исроилни сен билан кўйиб юборамиз», дедилар.

Мусо алайҳиссалом Роббига дуо қилди ва улардан бу азоб кўтарилди. Аммо улар Бани Исроилни кўйиб юборишдан бош тортдилар.

Бир куни Мусо алайҳиссалом Фиръавн ҳузурида ўтирган эди, бирдан бақанинг овозини эшитиб қолди ва Фиръавнга:

«Сен ва сенинг қавминг бундан нима кўрасан?» деди.

У (Фиръавн):

«Бу ҳам бир бало бўлмаса эди», деб жавоб берди.

Кечга бориб улардан ҳар бири томоғига бақага кўмилган ҳолда ўтирар, гапирмоқчи бўлсалар, оғзиларига бақа кириб кетар эди.

Улар Мусога:

«Роббингга дуо қил, биздан манави бақаларни кўтарсин. Кейин биз сенга иймон келтирамиз ва Бани Исроилни сен билан бирга қўйиб юборамиз», дедилар.

Аллоҳ улардан (балони) кўтарди.

Лекин қавм яна иймон келтирмади.

Сўнгра Аллоҳ уларнинг устига қон балосини юборди. Анҳорлардан, қудуклардан, идишларидан сув олмоқчи бўлсалар, янги қон чиқар эди. Улар бу ҳақда Фиръавнга арз қилиб:

«Биз қон балосига учрадик. Тоза ичимлик қолмади», дедилар. Фиръавн, албатта, У (Мусо) сизларни сеҳрлаб қўйган бўлса ажаб эмас, деди.

Улар: «Қаердан сеҳрлайди? Биз идишларимизда сув топа олмаяпмиз, янги қондан бошқа ҳеч вақо йўқ!» дейишди.

Улар келиб: «Эй Мусо, Роббингга дуо қил, биздан қон балосини кўтарсин. Кейин биз сенга иймон келтирамиз ва Бани Исроилни сен билан бирга қўйиб юборамиз», дедилар. Бало кўтарилди. Улар яна иймон келтирмадилар ва Бани Исроилни қўйиб ҳам юбормадилар».

ФИРЪАВН ТАҲДИДИ

Мусо алайҳиссаломни ақл ва мантиқ ила, сеҳргарлар ёрдами ила енга олмаслигини сезган Фиръавн ва унинг қавми туғёнкорларнинг одатига биноан дўқ-пўписага ўтди:

«Бас, қачонки Мусо уларга очик-ойдин оятларимиз ила келганида, улар: «Бу уйдирма сеҳрдан бошқа нарса

эмас. Аввалги ота-боболаримиздан ҳам бу ҳақда эшитмаган эдик», дедилар» (*Қасас сураси, 36-оят*).

Мусо алайҳиссалом Фиръавн ва унинг қавмига келиб, Аллоҳнинг мўъжизаларини кўрсатганларида, улар иймон келтириб, у зотга эргашиш ўрнига:

«Бу уйдирма сеҳрдан бошқа нарса эмас», дедилар.

Кўзларига кўриниб турган мўъжизани кўзбўямачилик, сеҳрдан ўзга нарса эмас, у уйдирмадир, дедилар. Аллоҳнинг пайғамбарига қарши, Аллоҳнинг мўъжизаларига қарши бундай гапни айтишга бирор ҳужжатлари бормиди? Албатта, йўқ эди. Агар далил ва ҳужжатлари бўлганида, айтар эдилар. Шунинг учун ҳам улар:

«Аввалги ота-боболаримиздан ҳам бу ҳақда эшитмаган эдик», дедилар.

Ота-боболаридан эшитмаганлари учун Аллоҳнинг пайғамбарини ёлғончи қилиб, мўъжизасини сеҳр дейишлари тўғрими?! Уларнинг ота-боболари ким эди ўзи? Дунёнинг охиригача бўладиган нарсаларни кўрсатиб кетишганми?!

Уларнинг бу тухматларига Мусо алайҳиссалом етарли жавоб бердилар.

«Ва Мусо: «Роббим Ўз ҳузуридан ким ҳидоят келтирганини ҳам, охират диёри оқибати кимга бўлишини ҳам яхши билгувчи зотдир. Албатта, золимлар нажот топмаслар», деди» (*37-оят*).

Яъни, кимни ҳидоят ила пайғамбар қилиб юбориш Аллоҳ таолонинг иши. Менинг Пайғамбарлигимни сиз тан олмасангиз ҳам, Аллоҳнинг Ўзи яхши билади. Сизнинг инкорингиз билан иш ўзгариб қолмайди.

Шунингдек, Аллоҳ таоло хайрли оқибат ва нажотни пайғамбарлар ва уларга эргашган мўминларга беради.

«Албатта, золимлар нажот топмаслар», деди».

Албатта, куфр келтириб, Аллоҳнинг пайғам-барини

инкор этиб, Аллоҳнинг оят-мўъжизаларини сеҳр деб зулм қилганлар нажот топмаслар, дедилар.

Шу ерга келганда гапга Фиръавн аралашади.

«Ва Фиръавн: «Эй аъёнлар, мен сизларга ўзимдан бошқа илоҳ борлигини билмасман. Бас, эй Ҳомон, лойга ўт ёқиб, мен учун бир баланд қаср қур, шоядки (унга чиқиб) Мусонинг илоҳини кўрсам. Албатта, мен уни ёлғончилардан деб ўйламоқдаман», деди» (38-оят).

Мусо алайҳиссаломнинг пайғамбар бўлиб келиб, Фиръавнга сиғинаётган одамларни Аллоҳга ибодат қилишга, Унинг кўрсатмалари бўйича яшашга чақиришлари Фиръавнни ташвишга солди.

«Ва Фиръавн: «Эй аъёнлар, мен сизларга ўзимдан бошқа илоҳ борлигини билмасман», деди».

Яъни, дунёда сизларнинг ибодатингизга мендан бошқа сазовор зот йўқ, деди. Сўнгра Мусо алайҳиссалом васф қилаётган Аллоҳ таолонинг йўқлигини ўзича исботламоқчи бўлиб, истехзо ва масҳара йўли билан вазирага:

«Бас, эй Ҳомон, лойга ўт ёқиб, мен учун бир баланд қаср қур, шоядки (унга чиқиб) Мусонинг илоҳини кўрсам», деб хитоб қилди.

Худолик даъвосида бўлган аҳмоқ фиръавнлар ўйламай, оғзига нима келса гапираверади. Вазирага нимани хоҳласа, буюраверади. Ҳомон лойга ўт ёқиб ғишт пишириб, баланд қаср қуради, Фиръавн унга чиқиб, осмонда Аллоҳ таолони кўради эмиш. Ўша эси паст махлуқ ўзининг аҳмоқона гапи билан Аллоҳ таоло юборган пайғамбар Мусо алайҳиссаломни ёлғончига чиқармоқди.

«У(Фиръавн) ва унинг аскарлари ер юзида ноҳакдан такаббурлик қилдилар ҳамда ўзларини Бизга қайтарилмаслар деб гумон қилдилар» (39-оят).

Фиръавн жуда мутакаббир кофир, худолик даъвосини қилган нобакор эди. Унинг аскарлари эса, ўша нобакорга

ва унинг ноҳақ йўлига хизмат қилдилар. Улар бўлмаса, Фиръавн ўзининг ноҳақ такаббури, зулм ва истибдодини ўтказа олмас эди. Шу билан бирга, Фиръавн ва унинг аскарлари:

«ўзларини Бизга қайтарилмаслар, деб гумон қилдилар».

Ҳамма бало шундаки, улар қиёматга, вақти соати келиб Аллоҳнинг ҳузурига қайтиб боришларига, қилмишларига жавоб беришларига ишонмас эдилар.

Лекин дунёнинг иши улар ўйлаганидек эмас, Аллоҳ таоло хоҳлаганидек бўлади.

«Бас, Биз уни ва унинг аскарларини тутдик ва денгизга отдик. Энди золимларнинг оқибати қандок бўлганига назар сол» (40-оят).

Охир-оқибат Аллоҳ таоло Фиръавнни ҳам, унинг аскарларини ҳам азоблаб, Қизил денгизга ғарқ қилди. Ушбу ҳол ояти каримада

«Бас, Биз уни ва унинг аскарларини тутдик ва денгизга отдик», деб васф қилинмоқда.

Яъни, худди бир тош ёки кесакни эътиборсизлик билан сувга отишга ўхшатишмоқда.

«Энди золимларнинг оқибати қандок бўлганига назар сол».

ЗОЛИМЛАРНИНГ ОҚИБАТИ

Иймон доимо куфр ва туғённинг устидан ғолиб чиқади. Сехргарлар билан Мусо алайҳиссалом орасидаги мубораза ҳам, бошқа талашувлар, ҳужжат далил келтиришлар ҳам, ҳамма-ҳаммаси иймоннинг куфр ва туғён устидан ғалабаси намойишига айланиб кетди.

Аммо куфр ва туғён ўзидаги моддий имкониятлар ҳамда куч-қувватни иймонга қарши ишлатаверади. Фикрий, ақлий, мантиқий ва илмий баҳсларда мағлуб

бўлган Фиръавн юзидаги пардани шармандаларча сидириб, иймон ахлини жисмонан йўқ қилишга ўтди.

Шунда Аллоҳ таолонинг ўзи Мусо алайҳиссаломга йўл кўрсатди.

Золимларнинг оқибати қандоқ бўлганига Шуаро сурасидаги куйидаги оятлар ила назар соламиз:

«Ва Мусога: «Бандаларим билан кечаси йўлга чиқ. Албатта, таъқиб этилурсиз», деб ваҳий юбордик» (52-оят).

Аллоҳ таоло Мусо ва Ҳорун алайҳиссаломларни пайғамбар қилиб юбораётганида, иккинги бораверинг, мен сизлар билан биргаман, деган эди. Шунинг учун ҳам киссанинг бошидан охиригача ушбу ҳолат ва ҳаловат алоҳида сезилиб туради. Мана, Фиръавн Мусо алайҳиссалом ва Бани Исроилни тамоман йўқ қилиб ташлаш учун тайёргарлик кўриб, аскар тўплаётганида, Аллоҳнинг Ўзи Мусо алайҳиссаломга зарур йўлни кўрсатди.

«Бандаларим билан кечаси йўлга чиқ».

Яъни, тунда Бани Исроил қавмини олиб йўлга чиқ. Чунки кўпчилик билан кундузи йўлга чиқсанг, душман дарҳол сезиб қолади. Кечаси эса, ҳамма уйқуда бўлади, тун зулматида ҳамроҳларингни биров кўрмайди. Шундай бўлса ҳам,

«Албатта, таъқиб этилурсиз».

Яъни, душман изингиздан тушар. Ортингиздан кувиб борар. Эҳтиёт бўлинг.

«Бас, Фиръавн шаҳарларга тўпловчилар юборди» (53-оят).

Яъни, Фиръавн шаҳарларга аскар тўплаш учун одам юборди. Шу билан бирга, шаҳарларга кетган вакиллар Мусо алайҳиссаломга эргашган мўминларга қарши ташвиқот ишлари ҳам олиб борар эдилар. Жумладан, улар куйидагиларни айтардилар:

«Шубҳасиз, анавилар озгина тоифадирлар» (54-оят).

Тугёнкор подшоҳларнинг тарғибот усули шундан иборатки, улар доимо рақибларини иложи борича оз, ўзларининг тарафдорларини кўп қилиб кўрсатишга уринади. Тарихчиларнинг айтишича, ўша пайтда Мусо алайҳиссалом билан бирга бўлган Бани исроилликлар сони олти юз минг экан. Бу адад ўша вақт мезони билан ўлчанганда жуда катта ададдир. Шунинг учун ҳам Фиръавн шаҳарларга одам юбориб, ўша вакиллар орқали мўминларга қарши ташвиқот ўтказмокда. Одатда, тугёнкор хукмдорлар иймонли кишиларга қарши ташвиқот юритишда, уйдирмалар тўқишда ҳар бир сўзга эътибор берадилар, ўзаро маслаҳатлашиб, кейин сафсатани бошлайдилар. Фиръавннинг одамлари мўминлар ҳақида нима деяётганларига бир назар солиб кўрайлик.

«Анавилар».

Номлари ҳам айтилмайди, «Аллоҳга иймон келтирганлар» ҳам, «Мусога эргашганлар» ҳам дейилмайди. Шунингдек, «биздан юз ўгирганлар» ҳам дейилмайди. «Анавилар», дейилади, холос.

«Озгина тоифадирлар».

Лекин «озгина»нинг қанчалигини айтмайдилар. Олти юз минг, десалар, сир фош бўлиб қолишидан қўрқадилар. Улар ўзларича ишни жуда пухта қилдик деб ўйлайдилар. Аслида эса, ишни равсо қилаётганларини билмайдилар. Ўзлари: «Анавилар, озгина тоифадирлар» деганларида, халқ ундай бўлса, нега оммавий сафарбарлик эълон қилиб, одам тўплаб юрибсизлар, деб қолишини ўйламайдилар. Ўйласа ҳам, менга нима, буйруқни бажаряпман-да, деб айтаверадилар. Вакиллар халқ ичида ташвиқотни давом эттирадилар.

«Албатта, улар бизни ғазаблантиргувчилардир» (55-оят).

Лекин оз бўлсалар ҳам, жаҳлимизни чиқарадилар.

«Албатта, биз ҳаммамиз ҳушёрмиз», деб» (56-оят).

Яъни, ҳаммамиз ҳушёр турамиз, анавиларга ўхшаганларга хоҳлаганларини қилишга йўл қўймаймиз.

Улар шундай қилиб, ҳўжайинини ҳам, халқни ҳам, ўзларини ҳам, ўзгаларни ҳам алдаб юраверадилар. Вақти-соати етиб, Аллоҳнинг балосига йўлиққанларида, ҳамма гаплари, барча ташвиқотлари пуч эканлиги аён бўлади.

Фиръавн ва унинг қавмининг оқибати ҳам шундай бўлди. Бу ҳақда Аллоҳ таоло келаси оятларда хабар бериб, бундай дейди:

«Бас, Биз уларни боғ-роғлар ва булоқлардан.

Хазиналар ва муҳтарам маскандан чиқардик» (57–58-оятлар).

Яъни, Фиръавн ва унинг қавмини сўлим боғ-роғларидан ва сув ичаётган булоқларидан, ишлатиб турган хазиналаридан ва ҳашаматли масканларидан чиқардик. Ҳаммасини ҳалок қилдик.

«Ана шундай. Ўша(нарса)ларни Бани Исроилга мерос қилиб бердик» (59-оят).

Яъни, ўша гўзал маскан Фиръавн ва унинг қавмидан кейин Бани Исроилга мерос бўлиб қолди.

Ниҳоят, Мусо алайҳиссалом ва Фиръавн ҳамда унинг қавми орасида бўлиб ўтган воқеаларнинг охирига келамиз. Бу кўринишни Аллоҳ таоло қуйидаги оятларда тасвирлайди:

«Бас, уларни қуёш чиқиш пайтида қувиб етдилар» (60-оят).

Яъни, Фиръавн ва унинг лашкарлари Мусо алайҳиссалом ва у зотга эргашганларни қуёш чиқиш пайтида қувиб етдилар.

«Икки жамоат бир-бирларини кўрган чоғида, Мусонинг одамлари: «Энди қўлга тушдик», дедилар (61-оят).

Узоқдан Фиръавннинг одамларини кўришлари билан Мусо алайҳиссалом билан кетаётган Бани исроилликларнинг қалбига ғулғула тушди. Ортларидан катта сонли аскар бостириб келмоқда, олдиларида денгиз турибди, қутулиб кетишга кўзлари етмай, тамом, энди кўлга тушдик, дедилар. Оддий инсон ўлчовига асосланилса, бу тўғри тахмин эди. Одатда, бундай пайтларда қочиб қутулиб бўлмайди.

Аммо Мусо алайҳиссалом бошқа фикрда эдилар. У зот Роббул Оламийн ўзлари билан биргалигини бир лаҳза ҳам ёдларидан чиқармадилар. Аллоҳ таолонинг ёрдамидан ноумид бўлмадилар. Бу хотиржамликлари бир неча бор синовдан ўтган хотиржамлик эди. Шунинг учун Фиръавн аскарларининг бостириб келишини ҳам, денгиз йўлни тўсиб қўйишини ҳам, Бани Исроилнинг ваҳима кўтаришини ҳам у зот парволарига келтирмадилар. Бемалол, хотиржам гапирдилар.

«У (Мусо): «Йўқ! Албатта, Роббим мен билан, У менга тўғри йўлни кўрсатур», деди» (62-оят).

Энг тахликали, энг умидсиз чоғларда ҳам ўзини йўқотмаслик, умидсизланмаслик мўмин кишига хос хусусиятдир. Чунки ҳақиқий мўмин одам Аллоҳ таоло ҳар бир нарсага кодир эканини, ўзига ёлборган бандасини қаровсиз ташлаб қўймаслигини яхши билади. Дарҳақиқат, Мусо алайҳиссалом айтганларидек бўлиб чикди. Аллоҳ таолонинг Ўзи у зотни тўғри йўлга бошлади. Буни Аллоҳ таоло қуйидагича баён қилди:

«Бас, Биз Мусога: «Асонг билан денгизни ур», деб ваҳий қилдик. Бас, у (денгиз) бўлиниб, ҳар бўлаги улкан тоғдек бўлди» (63-оят).

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга Ўзи мўъжиза қилиб берган асо билан денгизни уришга амр этди. Мусо алайҳиссалом асо билан денгизни урдилар. Денгиз иккига бўлинди. Икки бўлак ҳам улкан тоғдек бўлиб туриб қолди.

Мусо алайҳиссалом ва Бани Исроил учун Қизил денгиздан ўтиб кетишга йўл очилди.

«Ва кейин бошқаларни ҳам яқинлаштирдик» (64-оят).

Яъни, денгиз бўлингандан кейин бошқаларни, яъни, Фиръавн ва унинг аскарларини ҳам денгизга яқинлаштирдик.

Бу нарса уларнинг денгизда ғарқ бўлишлари учун қилинди.

«Мусо ва унга эргашганларга ҳаммаларига нажот бердик» (65-оят).

Улар денгизда очилган йўлдан нариги қирғоққа ўтиб олдилар.

«Сўнгра бошқаларни ғарқ қилдик» (66-оят).

Сўнгра, Бани Исроил изидан қувиб келаётган Фиръавн ва унинг аскарлари денгиз бағрига тўлиқ тушиб бўлганларидан кейин, улкан тоғдек ҳайбат-ла тўхтаб турган денгиз яна ҳаракатга келиб, ҳаммаларини сувга ғарқ этди.

БАНИ ИСРОИЛ ОЗОДЛИКДА

Аллоҳ таоло Бани Исроилга душман бўлган Фиръавн аҳлини ҳалок этди. Бани Исроилни эса, бошқа оятларда таъкидланганидек, ер юзига халифа қилди.

Бани Исроил бу илоҳий марҳаматни қандай қарши олди. Аъроф сурасидаги ушбу оятларда уларнинг нима амал қилишига назар солинади:

«Ва Бани Исроилни денгиздан олиб ўтдик. Бас, улар ўз санамларига берилиб сиғинаётган қавм устига келдилар. Улар: «Эй Мусо, бизга ҳам худди уларнинг худоларига ўхшаш худо қилиб бер», дедилар. У: «Албатта, сиз жоҳил қавм бўлаётибсиз.

Ахир, анавилар этиб турган нарса ҳалокатдир ва

қилаётган ишлари ботилдир», деди» (138–139-оятлар).

Туғёнга кетган подшоҳ ва унинг зодагонлари билан пайғамбар ва унга иймон келтирганлар орасидаги кураш хотима топди. Золимлар ҳалок бўлиб, мазлумлар озод бўлдилар. Бани Исроил Фиръавн ва унинг аҳли зулмидан абадий холос этилди.

«Ва Бани Исроилни денгиздан олиб ўтдик».

Улар бало-офатлардан қутулдилар. Ўз мустақилликларига эга бўлдилар. Аллоҳ таоло уларни Қизил денгиздан ўтказгандан сўнг,

«Бас, улар ўз санамларига берилиб сиғинаётган қавм устига келдилар».

Ривоятларда қайд этилишича, ўша қавм сигирга ибодат қилаётган экан. Буни кўрган Бани Исроил аҳли:

«Эй Мусо, бизга ҳам худди уларнинг худоларига ўхшаш худо қилиб бер», дедилар.

Аслида, уларни Фиръавн ва аҳлининг узоқ муддатли эзишидан, хўрлашидан холос этган Аллоҳга шукр айлаб, ёлғиз Унгагина ибодат қилишлари керак эди.

Аслида, уларни даҳшатли азоб-уқубатлардан Аллоҳнинг амри ва ёрдами ила фидокорлик қилиб қутқазиб олиб чиққан пайғамбарлари Мусо алайҳиссаломнинг маслаҳатисиз ҳеч бир иш қилмасликлари лозим эди.

Лекин улар бир бутпараст қавмни йўл-йўлакай кўриб қолиб, уларга ҳавас қияптилар. Аллоҳга ширк келтириб, бут-санамларга сиғинишмоқчи. Энг даҳшатлиси—тақдир саҳросида уларга Аллоҳ томонидан келган пайғамбарлари Мусо алайҳиссалом бош бўлишини истамадилар. У зотга нисбатан гердайганча:

«Эй Мусо», деб хитоб қилмоқдалар.

У зотнинг оламларнинг Роббидан пайғамбар бўлиб келганлари қаяқда қолди? Аллоҳнинг ибодатига чақирганлари қаяқда қолди? Пайғамбарлик, раҳнамолик

хурматлари қаёқда қолди? Уларнинг озодлиги, эркинлиги ва яхшилиги йўлида тортган қийинчиликлари, чеккан машаққатлари қаёқда қолди?

Узоқ вақт истибдодга чидаб юрган қавм, зулмга бўйин эгиб юрган қавм, хорлик қўтариб юрган қавм, ҳар қандай пасткашликка тайёр, табиати бузуқ одамлар тўпига айланди. Бундай қавм яхшилиқнинг қадрини билмайдиган, устида калтак синиб турса бошини эгиб, елкасини қисиб юрадиган, бир оз эркинлик етса, ҳовлиқиб, ҳаддан ошиб, ҳеч кимни танимайдиган, ўз ичларида фитна қўзиб, ўзгаларга ҳавас қиладиган бўлиб қолади.

Бани Исроил ҳам узоқ вақт давомида мисрликларга кул бўлиб, зулм ва истибдод остида яшаб, табиатлари айниб кетди.

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломни уларга юбориб, Фиръавн ва унинг аҳли зулмидан озод қилди. Лекин бузилган табиат бузуқлигини қилди. Улар Мусо алайҳиссаломдан ясама худо топиб беришини талаб қилишди. Мусо алайҳиссалом уларга қаттиқ раддия билдирди.

«У: «Албатта, сиз жоҳил қавм бўлаётибсиз. Ахир, анавилар этиб турган нарса ҳалокатдир ва қилаётган ишлари ботилдир», деди».

Яъни, Мусо алайҳиссалом Бани Исроилга, сиз жоҳил қавмсиз, деб таъкид оҳангида айтдилар. Шунингдек, улар даъво қилаётган ва санамларига қаттиқ берилиб ибодат қилаётган қавмларнинг тутган динлари ҳалокатга олиб боришини, бажараётган амаллари ботил эканини тушунтирдилар. У зот сўзларида давом этиб:

«Сизларга Аллоҳдан ўзгани худо қилиб берайми?! Ҳолбуки, У сизларни оламлардан афзал қилган зот-ку!» деди» (140-оят).

Бу сўзлардан Мусо алайҳиссаломнинг беҳад дарғазаб бўлганлари яққол сезилиб турибди. Чунки Бани

Исроилнинг юқоридаги аҳволи ҳеч бир рисолага тўғри келмас эди. Ахир, Аллоҳ таоло уларга пайғамбар юбориб, илоҳий китоб нозил қилса, шариат бериб, ўз замонасидаги одамлардан афзал этиб қўйса-ю, улар ўз пайғамбарларига, бизга ҳам анави қавмнинг худоларига ўхшаш худо қилиб бер, деб туришса.

Бу ғоят даражада ношукрлик ва ўтакетган шаккоклик эди.

Сўнгра Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломнинг сўзларига ўз каломини илова қилиб, Бани Исроилга хитоб қилади:

«Сизларни ёмон азобларга қўяётган, ўғилларингизни ўлдириб, қизларингизни тирик қолдираётган Фиръавн аҳлидан қутқарганимизни эсланг! Ва бу ишда Роббингиздан улуг синов бордир» (141-оят).

Яъни, эй Бани Исроил, пайғамбарингиз Мусога, бизга худди анавиларнинг худоларига ўхшаш худо қилиб бер, деб ҳаддингиздан ошманг.

Яқиндагина Фиръавн аҳлининг ситам ва азоби остида эзилганингизни, улар ўғилларингизни ўлдириб, қизларингизни тирик қолдирса ҳам, қўлингиздан ҳеч вако келмай жимгина яшаганингизни, ушбу азоблардан сизни Биз қутқарганимизни ҳам унутманг.

Бу ишларда, яъни, сизни азоб-уқубат ва қийинчиликда қолишингизда ҳам, кейин қутулиб озод бўлишингизда ҳам Роббингизнинг катта синови бор. Қийинчиликда сабр қилиш, осончиликда шукр қилиш керак.

ФАЗЛИ ИЛОҲИЙ ВА НОШУКРЛИК

Юқоридаги оятларда зикр қилиб ўтилганидек, яхудийлар такрор-такрор беодоблик, гуноҳкорлик, куфр ва шаккоклик қилган бўлсалар ҳам, Аллоҳ таоло уларни яна иноятига олиб, ўз марҳаматини кўрсатди:

«Уларни ўн икки уруғ-жамоага бўлиб юбордик. Ва қавми ундан сув талаб қилган пайтда Мусога: «Асонг ила тошни ур!» деб ваҳий юбордик. У(тош)дан ўн иккита булоқ отилиб чиқди. Ҳамма одамлар ўз сувхонасини билди. Ва уларга булутни соябон қилдик, манн ва беданаларни нозил қилдик. «Сизларга ризқ қилиб берган нарсаларимизнинг покларини енглар» (дедик). Улар Бизга зулм қилмадилар. Лекин ўзларига зулм қилар эдилар» (*Аъроф сураси, 160-оят*).

Маълумки, Исроил лақабини олган Яъқуб алайҳиссаломнинг ўн иккита ўғиллари бор эди. Аллоҳ ана ўша ўн иккита ўғилдан тарқалган фарзандларнинг ҳар бирини бир жамоа-қабила қилиб қўйди.

«Ва қавми ундан сув талаб қилган пайтда Мусога: «Асонг ила тошни ур!» дедик».

Бани Исроилнинг сувлари тугаб, ўзлари ҳам, жонворлари ҳам чанқаган пайтда, Мусо алайҳиссалом қошига келиб сув талаб қилдилар. Аллоҳ таоло у зотга асолари ила муайян тошни уришга буюрди. Мусо алайҳиссалом тошни урдилар. Шунда:

«У(тош)дан ўн иккита булоқ отилиб чиқди».

Булоқларнинг ҳар бири бир уруғга мўлжалланган эди. Бу ҳам Аллоҳнинг марҳамати. Агар булоқ битта бўлганида, сув талаш бўлиб, жанжал чиқиши мумкин эди. Аммо Аллоҳ таоло уларга ўн иккита булоқ чиқариб берди ва:

«Ҳамма одамлар ўз сувхонасини билди».

Шу билан ҳамма сувга қонди ва бу ташвишдан халос бўлди. Аммо фақат сув билангина яшаб бўлмайди. Аллоҳ таоло яна марҳамат кўрсатди.

«Ва уларга булутни соябон қилдик, манн ва беданаларни нозил қилдик», дейди.

Саҳрода сув билан таъминлашнинг устига, Бани Исроил бошида булутни соябон бўлиб сузиб юрадиган

қилиб қўйди. Улар қаерга бормасинлар, бошлари узра булут соя солиб турар эди. Таом сифатида осмондан манн (асалли ҳалво) ва бедана гўштини ҳозир қилиб қўйди. Яна Аллоҳ таоло:

«Сизларга ризқ қилиб берган нарсаларимизнинг покларини енглар», деб мулозамат кўрсатди.

Мисли кўрилмаган илоҳий марҳамат. Бу мурувватга қанча шукрона қилинса, шунча оз.

Бани Исроил бу неъматлар учун шукр ўрнига, куфр келтирди. Аммо улар бу билан ўзларига зулм қилардилар.

«Улар Бизга зулм қилмадилар. Лекин ўзларига зулм қилар эдилар».

Чунки:

«Уларга: «Мана бу шаҳарни маскан тутинглар, унда хоҳлаган жойингизда таом енг ва «Ҳиттатун» (гуноҳларимизни кечир) деб эшикдан сажда қилган ҳолингизда кирсангиз, сизнинг хатоларингизни мағфират қиламиз, эҳсон қилувчиларга зиёда қиламиз», деганимизни эсла.

Бас, улардан зулм қилганлари уларга айтилгандан ўзга гапни алмаштирдилар. Бас, зулм қилганлари туфайли устларига осмондан азоб юбордик» (161–162-оятлар).

«Мана бу шаҳар»дан мақсад, Қуддуси шарифдир. Аллоҳ таоло Бани Исроилга баъзи шартларни юклади ва Қуддуси шарифга кириб, хоҳлаган жойларида таомланиб юришларини тайинлади. Шаҳарга сажда қилган ҳолларида, яъни, Аллоҳни улуғлаб, таъзим билан «Ҳиттатун» (хатоларимизни кечиргин) деб киришлари лозим эди.

«Уларга: «Мана бу шаҳарни маскан тутинглар, унда хоҳлаган жойингизда таом енг ва «Ҳиттатун» (гуноҳларимизни кечир) деб эшикдан сажда қилган ҳолингизда кирсангиз»,

Агар улар бу шартни адо этсалар, Аллоҳ таоло

хатоларини афв этишни ва яхшилик қилувчиларга бундан зиёда нарсаларни ҳам беришни ваъда қилди.

«сизнинг хатоларингизни мағфират қиламиз, эҳсон қилувчиларга зиёда қиламиз»,

Аммо Бани Исроил такрор куфр келтирди.

«Бас, улардан зулм қилганлари уларга айтилгандан ўзга гапни алмаштирдилар».

Улардан зулм қилганлари айтишлари лозим бўлган «Ҳиттатун» деган иборани «Ҳинтатун», яъни, «буғдой» деган сўзга алмаштирдилар ва шаҳарга сажда қилган ҳолларида эмас, ортлари билан сурилиб кирдилар.

«Бас, зулм қилганлари туфайли устларига осмондан азоб юбордик».

Ана шу итоатсизлик ва зулмлари учун Аллоҳ таоло уларнинг устидан азоб туширди.

Кейинги оятларда Бани Исроилнинг бошқа кирдикори баён қилинади.

«Улардан денгиз соҳилида бўлган қишлоқ ҳақида, шанба кунда ҳаддан ошганлари, шанбалик кунларида балиқлари очик келиб, шанбалик қилмаган кунлари келмагани ҳақида сўра. Қилган фосиқликлари туфайли уларни шундай синаймиз» (163-оят).

Оятдаги бу хитоб Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга қаратилган. Аллоҳ ул зотга яҳудийлардан уларнинг тарихида бўлиб ўтган машҳур воқеа ҳақида сўрашга амр қилмоқда.

«Улардан денгиз соҳилида бўлган қишлоқ ҳақида, шанба кунда ҳаддан ошганлари, шанбалик кунларида балиқлари очик келиб, шанбалик қилмаган кунлари келмагани ҳақида сўра».

Денгиз соҳилида жойлашган бир қишлоқ бўлган экан. Уни яҳудийларнинг ўзлари яхши биладилар. Ўша соҳил бўйидаги қишлоқда яҳудийлар жамоаси яшар эдилар.

Бани Исроилнинг талабларига биноан ҳафтанинг

шанба куни улар учун байрам, дам олиш куни қилиб белгиланди. Бу кун уларга ишлаш ва тирикчиликка уриниш ҳаром қилинди. Соҳил бўйидаги мазкур қишлоқда яҳудийлар учун катта синов бўлди. Шанба куни балиқлар соҳилга келиб очик-ойдин кўриниб, кўзларини ўйнатиб юрар эди. Шанба кунидан бошқа куни эса ҳеч бир балиқ кўринмасди.

«Қилган фосиқликлари туфайли уларни шундай синаймиз».

Шунда Бани Исроилдан баъзилари чидаб тура олмай ман қилинган амрни буздилар. Ривоятларда келишича, улар шанба куни алоҳида тўсиқлар ташлаб, соҳилга келган балиқларни қайтиб кета олмайдиган қилиб қўйишар ва якшанба куни йиғиб олишар, шу билан бирга, биз Аллоҳнинг амрини бузганимиз йўқ, шанба куни дам олдик, ов қилганимиз йўқ, дер эдилар.

Бошқа бир гуруҳ хийла ила балиқ овлаган жамоага насиҳат қилиб, Аллоҳдан кўрқишга ва унга осий бўлмасликка чақирдилар.

Шунда насиҳатчи гуруҳга:

«Улардан бир жамоат: «Аллоҳ ҳалок қилувчи ёки шиддатли азоб-ла азобловчи қавмга ваъз қилиб нима қиласиз?!» деганида, улар, Роббингизга узр бўлиши учун ва шоядки тақво қилсалар деб, дедилар» (164-оят).

Яъни, учинчи бир гуруҳ ўзларини бошқача тутдилар. Насиҳат қилаётган жамоага мурожаат қилиб, бу осийлар қилар ишни қилиб бўлишди, энди Аллоҳ уларни ҳалок қилади ёки қаттиқ азоб билан азоблайди, уларга насиҳат қилиб нима қиласиз, барибир фойдаси йўқ, дедилар.

«Улардан бир жамоат: «Аллоҳ ҳалок қилувчи ёки шиддатли азоб-ла азобловчи қавмга ваъз қилиб нима қиласиз?!» деганида»,

Насиҳат қилувчилар эса, биз насиҳатни:

«Роббингизга узр бўлиши учун ва шоядки такво қилсалар деб», қилмоқдамиз, дедилар.

Яъни, Аллоҳ олдидаги бурчимизни адо этдик. Охират куни Аллоҳ сўраб қолса, узр бўлиши учун уларга насиҳат қилдик ва яна шоядки насиҳат таъсир этиб, такво қилиб қолсалар, деган умидимиз бор эди, дедилар.

РОББ ИЛА УЧРАШУВ

Аъроф сурасидаги келгуси оятларда Мусо алайҳиссаломнинг Робби билан учрашувга ҳозирлик кўриши ва мийқот манзаралари келади.

«Ва Мусо билан ўттиз кечага ваъдалашдик. Кейин эса, уни ўн (кеча) билан тугал қилдик. Бас, Роббининг белгилаган вақти тўлиқ қирқ кеча бўлди. Мусо акаси Ҳорунга: «Қавмимда менинг ўрнимни ол, яхши иш қил, бузгунчиларнинг йўлига эргашма», деди» (142-оят).

Муфассирларимиз ривоят қилишларича, Мусо алайҳиссалом Мисрда яшаган вақтларида Бани Исроил қавмига агар Аллоҳ душманларини ҳалок қилса, бир китоб беришини ва бу китобда нимани қилиш керак, нималар қилмаслик кераклиги ҳақида баёнот бўлишини айтган эдилар.

Аллоҳ таоло Фиръавн ва унинг аҳлини ҳалок қилганидан сўнг, Мусо алайҳиссалом китоб беришни Аллоҳдан сўраганларида, Аллоҳ ул зотга ўттиз кун рўза тутишни амр қилди. Бу ҳодиса Зулқаъда ойида рўй берди. Ўттиз кун ўтиб, Мусо алайҳиссалом дарахтдан олинган мисвок билан тишларини тозалаб, мийқот–учрашув белгиланган вақтга ҳозирлик кўриб турганларида, Аллоҳ таоло зулҳижжа ойдан ҳам ўн кун рўза тутишни амр қилди. Шу тарзда жами қирқ кун тўлиқ рўза тутдилар.

Бу ишлар муҳим ҳодисага тайёргарлик эди. Мусо

алайҳиссалом душман билан муборазада Аллоҳнинг мадади ила ғолиб келганларидан сўнг, бу қадар эътибор билан тадорик кўришлари ғалати туюлади.

Лекин келажакда ул зотни кутаётган улуғ воқеаларни билган одамга бунинг ҳеч ажабланарли жойи йўқ. Аввало, Мусо алайҳиссалом Аллоҳнинг буюк дастури–Тавротни қабул қилиб олишга ҳозирлик кўрмоқда эдилар. Қолаверса, олдинда табиати касалланган қавмларини тўғри йўлга солиб, Аллоҳ дастури асосида яшашга бошлашлари керак. Бу ҳар қандай ташқи душман билан бўладиган машаққатли курашдан ҳам оғир эди. Шунинг учун Аллоҳ у зотни чиллага, ёлғиз қолиб ибодат қилишга, қалбни мустаҳкамлаб сайқаллашга амр қилди. Қирқ кун ўтиб:

«Мусо мийқотимизга келиб, Робби унга гапирганида, У: «Роббим, менга (жамолингни) кўрсатгин, Сенга назар солай», деди. У зот: «Мени ҳеч кўра олмассан. Лекин тоққа назар сол, агар у маконида собит тура олса, бас, Мени кўрасан», деди. Робби тоққа тажалли қилганида, уни титилган ҳолга келтирди ва Мусо ҳушидан кетиб йиқилди. Ҳушига келгач: «Сен поксан, Сенга тавба қилдим. Мен мўминларнинг аввалгисиман», деди» (143-оят).

Башар фарзанди тарихидаги тенги ва ўхшаши йўқ ходиса. Робб ила банданинг учрашуви. Бутун оламларни яратган Зот билан ўша оламларнинг кичик бир заррасининг юзлашуви. Бу учрашув тафсилотини ва қандай ҳолда рўй берганини Аллоҳнинг Ўзи билади. Биз эса, Қуръонда зикр этилгани билан кифояланамиз, холос. Эҳтимол ушбу учрашув келажакдаги машаққатларни енгиб ўтиш учун Мусо алайҳиссаломга қувват ва сабот манбаи бўлар.

Эҳтимол, шунинг учун учрашувдан бурун қирқ кун ҳамма нарсани тарк этиб, чилла ўтириб алоҳида ҳозирлик кўрилгандир.

Вақти-соати етиб, учрашув ўз вақтида, белгиланган жойда содир бўлди. Бу учрашув араб лафзида исми замон ва исми макон маъносини бирданига англатувчи лафз ила «мийқот» дейилади ва учрашув вақти ва замони маъносини билдиради.

«Мусо мийқотимизга келиб, Робби унга гапирганида, У: «Роббим, менга (жамолингни) кўрсатгин, Сенга назар солай», деди».

Уламоларимиз таъкидлашларича, ушбу улуғ мийқот Қурбон ҳайити куни, Тур тоғининг ўнг томонида содир бўлган. Мийқот рўй берган тарихий вақт қирқ кунлик рўза ҳақидаги ривоятдан аниқланган. Мусо алайҳиссалом зулқаъда ойида тўла ўттиз кун ва зулҳижжа ойида ўн кун рўза тутиб, ҳайит куни Аллоҳ билан роз айтишганлар. Мийқот Тур тоғининг ўнг томонида содир бўлгани бошқа ояти карималарда ҳам зикр этилган.

Демак, Мусо алайҳиссалом Аллоҳ билан мий-қотга, белгиланган вақтда, белгилик жойга келганларида, у зотга Робби бевосита сўзлади. Бу ҳол қандай содир бўлди, тафсилотини ёлғиз Аллоҳнинг Ўзи билади. Мусо алайҳиссалом қандай қилиб Аллоҳнинг каломини тингладилар, буни ҳам Аллоҳнинг Ўзигина билади. Чунки бу нарса инсон ҳатто тасаввур қилиши ҳам мушкул бир ҳолдир. Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга Жаброил алайҳиссалом ваҳий келтирганларида, ул зот тез-тез нафас олар, титраб-қақшаб, совуқ кунда ҳам терга кўмилиб кетар эдилар. Саҳобалардан бирларининг тиззалари ваҳий тушаётган пайтда Пайғамбаримизнинг тиззаларига текканда, саҳобийнинг сонлари ёрилиб кетгудек бўлган экан. Энди, бевосита Аллоҳнинг Ўзи билан гаплашиш қандай бўлишини бир оз бўлса ҳам тасаввур қилиш мумкин. Шубҳасиз, бу ўзига хос ғаройиб ва нодир бир ҳолат. Бу ҳолатнинг ғоят даражада ғаройиблигидан Мусо алайҳиссалом шавку завққа тушиб,

маст бўлиб қолганлар ва ўзларини бутунлай унутиб қўйганлар. Роббиларига бўлган муҳаббатлари зиёдалашиб, Аллоҳ каломини бевосита тинглаш шунчалик бўлса, бевосита Ўзини кўз билан кўриш қандай бўлар экан, деб Аллоҳ таолодан жамолини кўрсатишини сўраганлар. Пайғамбарнинг бу истагига жавобан Аллоҳ таоло:

«Мени ҳеч кўра олмассан», деган.

Шу билан бирга, бу ҳолни ойдинлаштириш мақсадида нима сабабдан кўра олмаслигини амалда исбот этган.

«Лекин тоққа назар сол, агар у маконида собит тура олса, бас, Мени кўрасан», деди.

Яъни, эй Мусо, сен тоққа назар сол, у жуда ҳам улкан ва чидамли борлиқ. Унга ҳар нечук нарса таъсир ўтказа олмайди. Мен ўзимга хос тарзда унга кўринаман. Агар тоғ бу ҳолга чидаб, мавқеида собит тура олса, сен ҳам сўровингга биноан Мени бевосита кўра оласан.

«Робби тоққа тажалли қилганида, уни титилган ҳолга келтирди».

Мазкур тажалли қандай рўй берганини ва у нечук манзара касб этганини ҳам билмаймиз. Бизнинг билганимиз шу: Аллоҳ таоло юқоридаги гапларни Мусо алайҳиссаломга айтганидан кейин, у киши тоққа назар солдилар. Тоғ титилиб, ерга тенглашиб қолди. Маконида собит тура олмади. Мусо алайҳиссалом буни ўз кўзлари билан кўрдилар. Бу оддий ақлга сиғмас мўъжиза эди.

«ва Мусо ҳушидан кетиб йиқилди».

Чунки бўлиб ўтган ҳодиса шу даражада маҳобатли эди.

«Ҳушига келганида: «Сен поксан, Сенга тавба қилдим. Мен мўминларнинг аввалгисиман», деди».

Яъни, Мусо алайҳиссалом ўзларига келганларида, аввалги завқ ва шавқ, ҳис-ҳаяжонлар босилган эди. Кўзларини очиш билан Аллоҳни улуғлашга шошилдилар: «Сен поксан», яъни, бандаларнинг оддий назарига кўриниш даражасидан юқорисан. Мен номуносиб савол

берганимдан тавба қилдим. Мен мўминларнинг аввалгисиман, дедилар.

Шундан сўнг Аллоҳ таоло ул зотга хитобан:

«Эй Мусо, мен сени одамлар ичидан Пайғамбарлигим ва гаплашишим ила танлаб олдим. Бас, сенга берган нарсамни ол ва шуқр қилувчилардан бўл!» деди» (144-оят).

Яъни, одамлар орасидан сени танлаб олиб, Пайғамбарлигимни ато қилдим. Сени одам зоти ичидан сайлаб олиб, бевосита сўйлашдим. Ҳаммадан устун кўрдим. Шунинг учун бевосита кўринмаганимга ғамгин бўлма. Сендан талаб қилинадигани:

«Бас, сенга берган нарсамни ол ва шуқр қилувчилардан бўл!».

Менинг амримни мукамал адо этсанг, сени кўриб, бошқалар ҳам буни адо қиладилар. Чунки Пайғамбарлар бошқалар учун намунадир.

«Ва унга лавҳларда ҳамма нарсадан мавъиза ва ҳар бир нарсанинг тафсилотини ёзиб бердик. «Бас, уларни қувват ила тут ва аҳлингга буюр, уларнинг энг яхшиларини олсинлар. Энди сизларга фосиқларнинг диёрини кўрсатаман», дедик» (145-оят).

Ушбу ояти каримада зикр қилинган «лавҳлар» ҳақида тафсир уламолари кўплаб маълумотлар келтиришган, кўплаб баҳс-мунозара қилишган. Аммо кейинги даврдаги муҳаққиқ тафсирчи олимларимиз маълумотларнинг ҳаммаси ҳам ишончли манбалардан олинмаганлиги учун улар ҳақида тортишувнинг ҳожати йўқ, деган хулосага келганлар. Биз учун «лавҳлар» нимадан иборатлиги, қайси моддадан бўлгани, шакли ёки ҳажми аҳамиятсиз, балки уларга ёзилган маънолар аҳамиятлидир, дейди муфассирлар.

Аллоҳ таоло ушбу оятда Мусо алайҳиссаломга ҳамма нарсадан мавъиза ва ҳар бир нарсанинг тафсилотини ёзиб

берганини баён қилмоқда. Ёзиб бериш билан бирга:

«уларни қувват ила тут», деб амр қияпти.

Давомида Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга ўз аҳлига ҳам амр қилиб, уларга ушбуларнинг яхшиларини тутишга буюрмоқликлари зарурлигини ҳам билдирган. Ояти кариманинг охирида Аллоҳ таоло:

«Энди сизларга фосиқларнинг диёрини кўрсатаман», деб ваъда берган.

БУЗОҚҚА ИБОДАТ

Мийқотда Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга у киши кутмаган хабарни берди. Бу хабар ва унга тегишли баёнотлар Тоҳо сурасида қуйидагича ҳикоя қилинган:

«У зот: «Батаҳқиқ, Биз қавмингни сендан кейин фитнага дучор қилдик. Сомирий уларни адаштирди», деди» (85-оят).

Узоқ йиллар зулм ва истибдод остида, хорликда яшаб, табиати бузилиб кетган, қулликка ўрганиб қолган Бани Исроилга ҳурлик оғир келди, уни кўтара олмади.

Мусо алайҳиссалом уларни илк бор тарк этишлари биланоқ залолатга кетдилар. Сомирийга эргашиб, бузоқнинг ҳайкалини худо қилиб олдилар. Робб мулоқотига узоқ тайёрланган ва ниҳоят қавмини қолдириб, учрашувга шошилиб етиб келган Мусо алайҳиссалом бу ишлардан беҳабар эдилар. Аллоҳ таолонинг Ўзи у зотга бу хабарни етказди.

«Бас, Мусо қавмига ғазабланган, афсусланган ҳолда қайтди. У: «Эй қавмим, Роббингиз сизга яхши ваъда қилмаганмиди?! Сизларга замон узоқ кўриндими ёки бошингизга Роббингиздан ғазаб тушишини хоҳладингизми?! Менга берган ваъдага хилоф қилибсиз?!» деди» (86-оят).

Бани Исроилнинг залолатга кетгани ҳақидаги хабар

Мусо алайҳиссаломни қаттиқ ғазаблантирди ва чуқур таассуфга солди. У зот нобакор қавмнинг ҳузурига ғазабнок, афсусланган ҳолларида қайтдилар ва уларни сўроққа тута бошладилар:

«Эй қавмим, Роббингиз сизга яхши ваъда қилмаганмиди?!»

Сизларга нусрат беришни, муқаддас ерларга киришимизни, гуноҳларингизни кечиришни, Тавротни туширишни ва бошқа яхшиликларни ваъда қилмаганмиди? Ахир, бу ваъдаларни сизга яқиндагина берган эди-ку?!

«Сизларга замон узоқ кўриндими?!»

Шунинг учун аҳдни бузиб, залолатга юз тутдингизми?

«...ёки бошингизга Роббингиздан ғазаб тушишини хоҳладингизми?!»

Сизнинг қилган ишингиз Аллоҳнинг ғазабини хоҳлаётган одамнинг ишидан бошқа нарса эмас!

«Менга берган ваъдага хилоф қилибсиз?!»

Боримда қандай бўлсангиз, йўғимда ҳам шундай туришга сиз билан ваъдалашган эдик-ку?!

«Улар: «Биз сенга берган ваъдага ўз ихтиёримиз ила хилоф қилмадик. Лекин бизга у қавмнинг зийнатида оғирликлар юкланган эди. Бас, уларни ташладик, Сомирий ана шундай илқо қилди», дедилар» (87-оят).

Халоскори ва пайғамбари Мусо алайҳиссаломга Бани Исроилнинг айтаётган узрини қаранг. Қилар ишни қилиб кўйишган. Дунёда бундан катта жиноят йўқ. Аммо узрлари ҳеч нарсага арзимади.

«Улар: «Биз сенга берган ваъдага ўз ихтиёримиз ила хилоф қилмадик», дейишмоқда.

Узр айтишнинг энг қулай йўли–ихтиёридан ташқари иш бўлиб қолганини баҳона қилиш. Лекин ихтиёрдан ташқаридаги ўша иш иймондан кечишга, яратган Холикни кўйиб, бузоқнинг ҳайкалига ибодат қилишга арзийдими?!

«Лекин бизга у қавмнинг зийнатидан оғирликлар юкланган эди».

Яъни, бизда Фиръавн қавмининг зийнатлари, тилла тақинчоқлари бўлиб, улар ортиқча юк эди.

Уламоларнинг ривоят қилишларича, Бани Исроиллик аёллар мисрликлардан турли зебу зийнат ва тақинчоқларни қарзга олишган экан. Мисрдан чиқишаётганда ўша тақинчоқларни ҳам ўзлари ила бирга олишибди. Мусо алайҳиссалом мийқотга кетганларида, тақинчоқлар масаласи кўтарилибди. Ҳорун алайҳиссалом уларнинг ҳалол ёки ҳаромлигида шубҳага тушибдилар. Мусо қайтиб келса, сўраймиз, деб бир чуқурга олов ёқдириб, ҳамма тақинчоқларни ўша чуқурга ташлашни буюрибдилар. Бани Исроилнинг зийнатлар ҳақидаги гапида ўша тақинчоқлар кўзда тутилган.

«Бас, уларни ташладик».

Яъни, Ҳорун амр қилганидан кейин биз у тақинчоқларни чуқурга ташладик.

«Сомирий ана шундай илқо қилди».

Ояти кариманинг охиридаги ушбу жумла ҳақида тафсир уламолари икки хил маъно айтишган. Кўплар: «Шунингдек, Сомирий ҳам ташлади», деб маъно берганлар. Яъни, Сомирий ҳам ўзида бор зебу зийнатларни чуқурга ташлаган.

Баъзи уламолар эса, «Сомирий ана шунга ундади», деган маъно чиқарганлар. Яъни, бузоқ ҳайкалига ибодат қилишга ундади, деб маъно берганлар. Уламолар орасидаги бу хилофга сабаб жумладаги «алқо» сўзидир. Бу сўз «ташлаш» маъносида ҳам, «фикр ташлаш—ундаш» маъносида ҳам ишлатилади.

Биз иккинчи тоифа уламоларнинг гапига қўшилиб, «илқо қилди—ундади» маъносини ихтиёр қилдик. Бунга сабаб аввал оятда «ташладик» сўзи «қазафа» феъли билан англатилган. Агар Сомирий ҳам Бани Исроил каби

ташлаганида «алқас-Сомириййу» демасдан, «қазафас-Сомириййу» дейилган бўлар эди.

Уламолар, Сомирий асли сомаролик бўлиб, Бани Исроилга кузатувчи–йўл кўрсатувчи одам эди, деганлар.

Бўлган воқеа шу. Тақинчоқларни оловли чуқурга ташлашган экан, Сомирий уларни эритиб, бузоқ шаклига солиб, мана шу сизларнинг худоингиз, унга ибодат қилинглари, деса, ибодат қилиб кетаверишибди. Уларнинг фикрича, бу ихтиёрларидан ташқари иш эмиш!

«Бас, у (Сомирий) уларга бўкирадиган бузоқ шаклини чиқариб берди. Улар: «Мана шу сизнинг илоҳингиз ва Мусонинг ҳам илоҳи, фақат у унутди», дедилар» (88-оят).

Сомирий уларга тилла тақинчоқлардан овоз чиқарадиган бузоқ ҳайкали ясаб берди. Ривоятларда келишича, ҳайкалнинг ортидан шамол кирса, оғзидан бузоқнинг бўкирганига ўхшаш овоз чиқар экан. Ўша ҳайкални кўрган Бани исроилликлар бир-бирларига:

«Мана шу сизнинг илоҳингиз ва Мусонинг ҳам илоҳи, фақат у унутди», дедилар.

Мана шу ҳайкал сизнинг илоҳингиз. Ундай бўлса, нима учун пайғамбаримиз Мусо бизга бунни айтмади, деган ҳаёлга борманг. Мусонинг илоҳи ҳам шу бузоқ. Аммо, Мусо бунни унутиб қўйиб, тоққа излаб чиқиб кетди, дейишмоқда. Бани Исроил ўзининг гумроҳлиги билан Аллоҳнинг Пайғамбари Мусо алайҳиссаломни ҳам гумроҳга чиқарди.

«Унинг ўзларига бирон сўз қайтара олмаётганини, на зарар ва на фойдага молик бўла олмаётганини кўрмаяптиларми?!» (89-оят).

Ахир, ҳеч бўлмаса, бир оз ўйлаб кўрмайдиларми?! Бу бузоқнинг ҳайкали уларга бирон оғиз ҳам сўз қайтара олмайди-ку, қандай қилиб уларга ва Мусога худо бўла олади? Ахир, бу ҳайкал уларга бирон зарар ёки фойда

келтира олмаяпти-ку, қандай қилиб уларга ва Мусога илоҳ бўла олади?!

Бунинг устига:

«Батаҳқиқ, илгари Ҳорун уларга: «Эй қавмим, бу билан фитнага дучор қилиндингиз, холос. Шубҳасиз, Роббингиз Роҳмандир. Бас, менга эргашинг. Менинг амримга итоат қилинг», деган эди» (90-оят).

Яъни, уларнинг ўзлари айбдор. Бу иш бизнинг ихтиёримиздан ташқари бўлди, дейишлари ҳам ёлғон. Қилаётган ишлари нотўғри эканини уларга Ҳорун алайҳиссалом эслатган эдилар:

«Эй қавмим, бу билан фитнага дучор қилиндингиз, холос».

Яъни, эй қавмим, бу бузоқ сизга бир синов, холос, синовга бардош беринг, ақидангизни бузманг. Сизнинг Роббингиз бу ҳайкал бузоқ эмас.

«Шубҳасиз, Роббингиз Роҳмандир».

Ўша Роҳман сифатли Роббингизни тарк этманг.

«Бас, менга эргашинг. Менинг амримга итоат қилинг», деган эди.

Аммо улар унга эргашмадилар, унинг амрига итоат қилмадилар.

«Улар: «То Мусо бизга қайтгунича, унга ибодат қилишда бардавом бўламиз», дедилар» (91-оят).

Бу гап ҳам тутруксиз одамларнинг гапи. Аллоҳнинг пайғамбари Мусо алайҳиссаломнинг ўрнига қолган оғаси Ҳорун алайҳиссалом уларга бузоққа ибодат қилмасликни таъкидлаб айтмоқдалар-у, улар бўлса:

«То Мусо бизга қайтгунича, унга ибодат қилишда бардавом бўламиз», дедилар.

Залолатларида қолиш учун бу ҳам бир баҳона. Улар бузоқнинг гапира олишига, зарар ёки фойда етказишига далил келтиролмайдилар. Демак, залолатлари яна ҳам равшан. Аммо ўзларини ўнглаш хаёлларига келмайди.

Мантикқа тўғри келса-келмаса, барибир баҳона топадилар. Мусо алайҳиссалом қайтиб келсалар, нима дейишлари ҳам аниқ. Мусо келганидан сўнг бир гап бўлар.

Мана, Мусо алайҳиссалом қайтиб ҳам келдилар. Саволга тута бошладилар. Аввал ўринларига қўйиб кетган оғалари Ҳорундан сўрадилар:

«У: «Эй Ҳорун, уларнинг залолатга кетганларини кўрганингда сени нима ман қилди?!

Менга эргашишингдан?! Менинг амримга осий бўлдингми?!» деди» (92–93-оятлар).

Эй Ҳорун, мен сенга ҳолатни ўзгартирмасликни тайинлаб айтиб кетган эдим. Уларнинг адашганларини кўрганингда нима учун менинг амримга бўйсуниб, йўлларини тўсмадинг? Нима учун уларни бузоқ ҳайкалига ибодат қилишдан қайтармадинг?! Ёки менинг амримга осий бўлдингми?

Мусо алайҳиссаломнинг ғазаб ва афсус билан айтган бу гапларига Ҳорун алайҳиссаломнинг ҳам асосли жавоблари бор эди:

«У: «Эй онамнинг ўғли, соч-соқолимдан тутма. Мен сенинг: «Бани Исроилни тафриқага солибсан, гапимга кирмабсан, дейишингдан қўрқдим», деди». (94-оят)

Табиатан оғир-босиқ Ҳорун алайҳиссалом қариндошлик ҳурматини орага солиб, Мусо алайҳиссаломни бир оз ҳовурларидан туширмоқчи бўлдилар. Эй ука, дейишнинг ўрнига, **эй онамнинг ўғли**, деб **«она»** сўзини қўшишда ҳам маънони кучайтириш бор. Бошқа сураларда баён қилинганидек, Мусо алайҳиссалом ғазабланиб келиб, бир қўллари билан Ҳорун алайҳиссаломнинг пешона сочларидан, иккинчи қўллари билан эса, соқолларидан тортиб туриб, мазкур гапларни айтган эдилар. Шунинг учун Ҳорун алайҳиссалом:

«...соч-соқолимдан тутма», деб укаларини яна ҳам ҳовурларидан туширмоқчи бўлдилар. Сўнгра Бани

Исроилни бу йўлдан қайтариш учун куч ила қўполлик ишлатмаганининг сабабини зикр қилди.

«Мен сенинг: «Бани Исроилни тафрикага солибсан, гапимга кирмабсан», дейишингдан кўрдим», дедилар.

Зотан, Ҳорун алайҳиссалом Бани Исроилни залолатдан қайтаришга уринганлари юқоридаги оятларда ҳам бир оз кўрилди. Қаттиққўллик қилмаган, куч ишлатмаган бўлсалар, Бани Исроил орасида ихтилоф, келишмовчилик уйғотиб қўйишдан чўчиган эканлар. Чунки Мусо алайҳиссалом шу гапни у кишига алоҳида таъкидлаб айтган бўлсалар керак.

Оғалари Ҳорун алайҳиссаломдан бу жавобни эшитган Мусо алайҳиссалом бош бузғунчи Сомирийга қараб хитоб қилдилар:

«У: «Бу нима қилганинг, эй Сомирий?!» деди». (95-оят).

Яъни, нима учун бу ишни қилдинг?

Бу саволга Сомирий ўзига хос маккорлик билан жавоб берди.

«У: «Улар кўрмаган нарсани кўрдим. Бас, Расулнинг изидан бир сиқим олдим, сўнгра уни ташладим. Ҳавои нафсим менга шундай қилишни хуш кўрсатди», деди» (96-оят).

Тафсирчи уламоларимиз бу оятнинг тафсирида кўплаб ривоятлар келтирганлар. Мазкур ривоятларда Бани Исроил кўрмай Сомирий кўрган нарса нима, Расул ким, Сомирий унинг изидан олган бир сиқим нарса нима, ўша бир сиқим нарсани Сомирий қаёққа сочди, каби саволларга жавоб ахтарилади.

Мазкур ривоятларнинг аксари бундай нақл этилади: Сомирийнинг Бани Исроил кўрмаганини кўргани—Жаброил алайҳиссаломнинг ҳаёт отига миниб келишлари. «Расул»дан мурод Жаброил алайҳиссалом. Изидан олинган бир сиқим эса, Жаброил алайҳиссалом миниб келган

отнинг туёғи тагидан олинган тупроқ. У тупроқни сочган жойи эса, Бани Исроилнинг зеб-зийнатлари тўплаб қўйилган жой. Сомирий ана шу ишларни қилганида зийнатлар бузокқа айланиб, ундан овоз чиқадиган бўлибди.

Сомирийнинг бу гапидан фирибгар қўлга тушганда ўзини қандай тутиши билиниб турибди. Мен ҳеч нарса қилганим йўқ, ёмон ниятим ҳам йўқ эди, қўнглимга тушган ишни қилсам, ўзларидан ўзлари эргашиб кетишаверди, демоқчи бўлди.

Лекин Мусо алайҳиссалом барибир уни айбдор деб топдилар ва унга қарши ҳукм чиқардилар:

«У: «Бас, жўна! Кет! Энди сенга бу ҳаётда «тегиш йўқ» дейишинг бор, холос. Албатта, сенга хилоф қилмайдиган ваъдамиз бор. Ўзинг ибодатида бардавом бўлган илоҳингга назар солиб қўй. Биз уни, албатта, қуйдирамиз, сўнгра денгизга сочиб юборамиз» (97-оят).

Мусо алайҳиссалом Сомирийни Бани Исроилдан қувғин қилдилар. Бани Исроил одати бўйича, «тегиш йўқ» номли қувғин жазоси бор эди. Ана ўша жазо Сомирийга нисбатан қўлланди. У қувғин қилинди. Саҳроларда яккамохов ҳолида хору зор бўлиб юрди. Бирор одам кўриниб қолса, «тегиш йўқ» дер эди, холос. Яъни, мен «тегиш йўқ» жазосига маҳкум этилганман, менга тегма, мен ҳам сенга тегмайман, дерди. Бировга бундан бошқа гап айта олмас эди. Бу Сомирий учун дунёвий жазо эди. Охиратда эса:

«Албатта, сенга хилоф қилмайдиган ваъдамиз бор».

Яъни, албатта, бўладиган азобимиз бор. Унга хилоф қилиб бўлмайди. Шўрпешона бўлмасанг, жонсиз, ҳеч нарсага арзимайдиган нарсани ўзингга илоҳ қилиб оласанми?

«Ўзинг ибодатида бардавом бўлган илоҳингга назар солиб қўй».

Нимага лойиқ эканини биласан. Асли ердан чиққан бир маъдан-ку.

«Биз уни, албатта, куйдирамиз, сўнгра денгизга сочиб юборамиз».

Куйиб кетадиган нарса Худо бўла оладими? Кули денгизга сочилиб кетадиган нарса Худо бўла оладими? Турли нарсаларни ўзингизга илоҳ қилиб олаверманг:

«Албатта, сизнинг илоҳингиз Аллоҳдир, холос. Ундан ўзга ибодатга сазовор зот йўқдир. У барча нарсани Ўз илми билан қамраб олгандир» (98-оят).

У зотдан ўзга ҳеч қандай зот ёки нарса ибодатга сазовор эмас. У зотнинг илми ҳамма нарсани қамраб олгандир.

БАНИ ИСРОИЛНИ АЗОБЛАШ ВА АФВ ҚИЛИШ

Бани Исроил тилладан ясалган бузоқ ҳайкалига ибодат қилиб, улкан гуноҳ содир этганлари, кейин афсус билан тавба қилганлари учун Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга улардан етмиш кишини ўз мийқотига олиб келишни амр қилган ва бу етмиш нафар барча Бани исроилликлар номидан Аллоҳга узр айтиб, дуо қилишлари керак эди.

«Ва Мусо мийқотимизга қавмидан етмиш кишини танлаб олди. Уларни даҳшатли зилзила тутган пайтда: «Эй Роббим, агар хоҳласанг, буларни ҳам, мени ҳам бундан олдин ҳалок қилсанг бўларди. Эсипастларимиз қилган иш туфайли бизни ҳалок қиласанми? Бу Сенинг синовингдан бошқа нарса эмас. У ила кимни хоҳласанг, адаштирасан ва кимни хоҳласанг, ҳидоятга соласан. Сен валиймизсан, бас, бизни мағфират қил ва раҳм эт. Сенинг Ўзинг мағфират қилувчиларнинг энг яхшисисан» (Аъроф сураси, 155-оят).

Мусо алайҳиссалом Бани Исроилнинг ўн икки

уруғидан, бузоққа ибодат қилмаган етмиш кишини танлаб, Аллоҳнинг мийқотига олиб бордилар. Улар эса Мусо алайҳиссаломга, бизга Худонинг Ўзини кўрсат, деб туриб олдилар. Бундай шаккоклик содир этганларидан сўнг, уларни дахшатли зилзила тутиб, ўзларидан кетдилар. Шу пайт Мусо алайҳиссалом Аллоҳ таолога илтижо қилиб:

«Эй Роббим, агар хоҳласанг, буларни ҳам, мени ҳам бундан олдин ҳалок қилсанг бўларди. Эсипастларимиз қилган иш туфайли бизни ҳалок қиласанми?» дедилар.

Яъни, агар бизни ҳалок қилмоқчи бўлсанг, мийқотингга келишимиздан олдин, гуноҳ содир бўлган пайтнинг ўзидаёқ ҳалок қилиб юборсанг бўлар эди. Эсипаст–ақсизларимиз қилган иш–бузоққа ибодат қилиш туфайли бизни–мийқотингга келганларни ҳалок қиласанми?

«Бу Сенинг синовингдан бошқа нарса эмас».

Яъни, содир бўлган бари ҳодисалар Сенинг имтиҳонингдир.

«У ила кимни хоҳласанг, адаштирасан ва кимни хоҳласанг, ҳидоятга соласан».

Бу синов туфайли баъзилар адашади, баъзилар ҳидоят топади. Ҳар бир синовнинг натижаси шу. Кимдир бу имтиҳондан яхши ўтиб, ҳидоят топади, кимдир ўта олмай, залолатга кетади. Бизга эса, Сенинг Ўзинг мадад бергин. Чунки:

«Сен валийимизсан».

Сендан ўзга валийимиз йўқ. Синовдан ёруғ юз билан ўтишимизга Ўзинг мадад бер.

«Ва бизга бу дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшилиқни ёзиб қўй. Биз Сенинг Ўзингга тавба қилдик», деди. У зот: «Азобим ила кимни хоҳласам, тутаман. Раҳматим эса, ҳамма нарсадан кенгдир. Уни тақво қилганларга, закот берганларга, оятларимизга иймон келтирганга ёзажакман» (156-оят).

Мусо алайҳиссалом сўзида давом этиб, Аллоҳга илтижо қилиб:

«Ва бизга бу дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшиликни ёзиб қўй. Биз Сенинг Ўзингга тавба қилдик», дедилар.

Аллоҳ таолодан гуноҳларини кечишини сўраганларидан сўнг, у зот икки дунёнинг яхшилигини ҳам сўрадилар. Фақат охиратнинггина эмас, бу дунё ва у дунёнинг яхшиликларини сўрадилар. Бу ҳаммага ўрناк бўлиши керак. Мусо алайҳиссалом танлаб олинган етмиш нафар номидан қилган илтижолари охирида **«Биз Сенинг Ўзингга тавба қилдик»,** дедилар.

Аллоҳ таоло бу илтижога жавобан Ўз Зотига хос бўлган умумий қонуниятни баён қилди:

«Азобим ила кимни хоҳласам, тутаман. Раҳматим эса, ҳамма нарсадан кенгдир».

Яъни, истаган бандамни азоблайман (ўз навбатида иймон келтирмаган ва гуноҳкор бўлганларни ҳам азоблашини айтиб қўйган). Аллоҳнинг раҳмати эса, жуда ҳам кенг, Ўзи халқ қилган бу дунёдан ҳам кенг. Унинг раҳмати мўминга ҳам, кофирга ҳам, тақийга ҳам ва осийга ҳам шомилдир.

Шунингдек, Аллоҳ таоло Ўз раҳматини ёзиб қўядиган, алоҳида бахтга сазовор этадиган бандаларининг сифатларини ҳам зикр қилиб ўтмоқда:

«Уни тақво қилганларга, закот берганларга, оятларимизга иймон келтирганга ёзажакман».

Аллоҳ таолонинг раҳматига шубҳасиз сазовор бўлиши, унинг раҳмати ёзилиб қолиши учун банда бир неча сифатларга эга бўлиши лозимлиги шарт қилинмоқда:

Биринчиси, тақво қилиш. Яъни, Аллоҳнинг айтганини қилиб, қайтарганидан қайтиб яшаш.

Иккинчиси, закот бериш. Яъни, Аллоҳга молиявий ибодат қилиш.

Учинчиси, Аллоҳнинг оятларига иймон келтириш.

БАНИ ИСРОИЛ УСТИГА ТУРНИ КЎТАРИШ

Мусо алайҳиссалом Бани Исроилни ислоҳ қилишда давом этдилар. Аммо, Бани Исроил ҳам ўзининг қаршилигида, нобакорлигида ва тутриқсизлигида давом этди. Ана шунда уларга таҳдид тариқасида устиларига Тур тоғини келтирилди.

«Аҳду паймонларингизни олганимизни ва устингизга Турни кўтарганимизни, «Биз сизга берган нарсани қувват билан олинг ва ундаги нарсани эсланг, шоядки такводор бўлсангиз», (деганимизни) эсланг» (*Бақара сураси, 63-оят*).

Оятда Бани Исроилдан олдин олинган ваъда, аҳд-паймон назарда тутиляпти.

Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳумо устларига кўтарилган Тур тоғи масаласини ойдинлатиб: «Улар тоат қилишдан бош тортганларида, Тур тоғини бошлари устида кўтарган», дедилар.

Оятда:

«Биз сизга берган нарсани қувват билан олинг ва ундаги нарсани эсланг, шоядки такводор бўлсангиз», дейилмоқда.

Яъни, Тавротни маҳкам тутинг, унда келган ҳукм, ваъз, насихат ва кўрсатмаларни доимо эсланг, уларга амал қилинг, агар шундай қилсангиз, такводор бўлишингиз мумкин, дейиляпти. Хўш, Бани Исроил аҳду паймонида собит турдими? Аллоҳ берган Тавротни маҳкам тутиб, ундаги нарсаларни эслаб, амал қилдими? Бу саволнинг жавоби келгуси оятда зикр этилади.

«Сўнгра ўшандан кейин юз ўгирдингиз. Сизга Аллоҳнинг фазли бўлмаганида, албатта ют-қазганлардан бўлардингиз» (*64-оят*).

Яъни, ўтган оятда зикр этилган ишлардан кейин аҳду

паймонни унутиб, орқага қайтдингиз. Шунда ҳам Аллоҳ таоло сизларга раҳм қилди, азобига олмади ёки тавба қилишни кўнгилларингизга солиб, йўл кўрсатди. Акс ҳолда, ҳалок бўлганлардан бўлар эдингизлар.

СИГИР ҲОДИСАСИ

Аллоҳ таоло Бани Исроилга алоқадор машҳур сигир ҳодисасини батафсил баён қилиш ила уларнинг ҳақиқий башараларини очиб беради.

«Мусо ўз қавмига: «Аллоҳ сизга сигир сўймоқни буюрмоқда», деганини эсланг. Улар: «Бизни масҳара қияпсанми?» дедилар. У: «Жоҳиллардан бўлишимдан Аллоҳдан паноҳ сўрайман», деди» *(Бақара сураси, 67-оят).*

Мусо алайҳиссаломдек улуғ Пайғамбар–Бани Исроилни Фиръавн азобидан қутқарган, ҳамма яхшиликларга сабаб бўлган зот яхудийларга:

«Аллоҳ сизга сигир сўймоқни буюрмоқда», деб, уларга Аллоҳнинг сигир сўйишга амр этганини етказганларида, «Хўп бўлади, Аллоҳ буюрган бўлса, бош устига», дейиш ўрнига,

Улар: «Бизни масҳара қияпсанми?» дедилар.

Бу беодоблик ва шаккоклик Мусо алайҳиссаломга оғир ботди. Буюк Пайғамбар Аллоҳ айтмаган гапни «айтди» дея оладими? Уларнинг бу гапи Аллоҳ таолонинг Пайғамбарига тухмат эди. Шунинг учун ҳам у зот:

«Жоҳиллардан бўлишимдан Аллоҳдан паноҳ сўрайман», дедилар.

Бани Исроил амрни адо этиш ўрнига яна бир шумликни бошлади:

«Улар: «Роббингга дуо қил, унинг қандай эканини баён қилиб берсин», дедилар. У: «У зот, қари ҳам, ёш ҳам бўлмаган, икковининг ўртасидаги сигир, деяпти.

Бас, буюрилган нарсани бажаринг», деди» (68-оят).

Бани Исроил яна беодоблик қилди: Роббимиз демай,

Роббингга дуо қил, дедилар. Шу биланоқ Аллоҳга эътиқодлари йўқлигини намоиш қилдилар:

«Улар: «Роббингга дуо қил, унинг қандай эканини баён қилиб берсин», дедилар».

Шу услуб ила сўйилиши лозим бўлган сигирнинг сифати қандай бўлишини сўрашди. Мусо алайҳиссалом одоб билан яна Аллоҳ таолонинг сўзини уларга етказдилар:

«У зот, қари ҳам, ёш ҳам бўлмаган, икковининг ўртасидаги сигир, деяпти», дедилар.

Ҳамда мураббий сифатида уларга, энди бошқа нарсаларни сўраб ўтирманглар, дегандек қилиб:

«Бас, буюрилган нарсани бажаринг», дедилар.

Бани Исроил бошда индамай, хоҳлаган сигирни сўйса бўларди, савол бериб ўзига қийин қилиб олди. Чунки энди ўрта ёш сигирни топиш керак бўлди. Бошқаси қабул бўлмайти. Шундан ибрат олиб, ўз Пайғамбарларининг иккинчи насиҳатларига амал қилиб, айтилган сигирни топиб сўйса, масала ҳал эди, аммо:

«Улар: «Роббингга дуо қил, унинг рангини баён қилиб берсин», дедилар. У: «У зот, ранги сап-сарик, қараганларни хурсанд қиладиган сигир, деяпти», деди» (69-оят).

Шундай қилиб, улар яна ўзларига қийинчиликни кўпайтириб олдилар. Энди қари ҳам эмас, ёш ҳам эмас, ўрта ёш, ранги сап-сарик, кўрганни хурсанд қиладиган сигирни топиб сўйишлари лозим бўлиб қолди. Хўш, улар шундай сигирни ахтаришга тушишдими? Йўқ, яна савол беришди:

«Улар: «Роббингга дуо қил, унинг қандай эканини бизга баён қилиб берсин, сигир бизга ноаниқ бўлиб қолди, биз, иншааллоҳ, албатта ҳидоят топувчимиз»,

дедилар» (70-оят).

Бани Исроил Аллоҳ таолонинг амрини дархол бажаришга одатланмаган, набокор қавмлиги аввалдан маълум эди. Аммо бу сафар ҳаммасидан ўтиб тушди. Улар дастлаб Мусо алайҳиссаломдан сигир сўйиш ҳақидаги Аллоҳнинг амрини эшитишлари билан, инкор тариқасида, бизни масхара қияпсанми, дедилар.

Амр иккинчи бор такрорланганда, сўйилиши лозим бўлган сигирнинг умумий сифатини сўрашди. Сигирнинг умумий сифати баён қилиб берилиб, илоҳий амр учинчи марта такрорланганда эса, унинг ранги ҳақида савол беришди. Сўйилиши лозим бўлган сигирнинг ранги ҳам баён этилгач, бу амрни бажаришмай, яна савол беришди.

Келгуси оятда Бани Исроилнинг охирги саволига жавоб ва қиссанинг хотимаси зикр этилади:

«У: «У зот, ўша сигир минилмаган, ер ҳайдаш, экин суғоришда ишлатилмаган, айблардан саломат, аралашган ранги йўқ, деяпти», деди. Улар: «Ана энди ҳақни келтирдинг», дедилар. Бас, уни сўйдилар. Сал бўлмаса, қила олмасдилар» (71-оят).

Қайта-қайта сўрайверганлари эвазига қари ҳам эмас, ёш ҳам эмас, ўрта ёш, ранги сап-сарик, кўрганни хурсанд қиладиган чиройли, ер ҳайдаш ёки суғоришда ишлатилмаган, айблардан саломат, ранги бир хил, бошқа ранг аралашмаган сигирни топиб сўйишга буюрилдилар ва уни қийналиб топиб сўйдилар.

Хўш, шу билан Аллоҳ таолонинг амрини адо этдиларми? Аллоҳ таоло нима учун уларни сигир сўйишга буюрган эди ўзи? Бу саволларга жавоб кейинги оятларда келади.

Қуръони Каримда бадийий услубнинг турли хиллари ишлатилган бўлиб, ушбу қиссада воқеани бошланиши охирга сурилган ва бу билан ўқувчи ва эшитувчиларнинг эътиборини жалб қилиш, қиссанинг таъсирчанлигини

ошириш ва яна оддий инсоннинг ақли етиши қийин бўлган бошқа кўпгина ҳикматлар кўзланган.

Асосий сабабларидан бири эса—бу жойда Аллоҳ таоло Бани Исроилнинг жиноятларини бир-бир эсга солмоқда. Шу руҳ қиссанинг ушбу шаклда келишини тақозо этади. Яъни, бунда уларнинг жиноятлари иккита экани кўринди. Биринчиси, Аллоҳнинг амрини истехзо қилиб, уни адо қилишга шошилмаётганлари бўлса, иккинчиси, одам ўлдирганларидир. Аксинча бўлганида, битта жиноят қилганга ўхшаб қолар эдилар.

Аслида, воқеа бундай бўлган эди. Бани Исроил қавмидан кимдир бировни ўлдириб қўяди. Ким ўлдирди, деган савол пайдо бўлади. Шунда биринчи тараф айбни иккинчи тарафга қўяди ва ўзидан жиноятни инкор этади. Иккинчи тараф ҳам ўз навбатида, айбни биринчи тарафга қўяди ва ўзини айбсиз кўрсатади. Аксига олиб, воқеанинг тепасида ҳеч ким бўлмаган, гувоҳ йўқ. Аллоҳ таоло сирни фош қилиш учун ўлдирилган кимсани гапиртирмоқчи бўлди ва Бани Исроилга бир сигир топиб сўйишга ва ўша сўйилган сигирдан бир бўлак олиб, ўликни уришга буюрди. Шунда ўлик Аллоҳнинг иродаси билан тирилиб туриб, қотил ким эканини айтиб бериши лозим эди.

Энди Қуръони Карим қиссанинг аввалини бошлайди:

«Бир жонни ўлдириб қўйиб, у ҳақида ихтилофга тушганингизни эсланг. Аллоҳ сиз беркитган нарсани чиқаргувчидир» (72-оят).

Ҳа, Бани Исроил ўз ичидан бир одамни ўлдириб, айбни бир-бирига ағдариб, босди-босди қилиб, қотилликни беркитиб юбормоқчи бўлган эди. Жиноятчи қавм ишни ўз қаричи билан ўлчаган эди. Улар устиларида ҳар бир нарсани билувчи, ҳар бир нарсага қодир Зот турганидан ғофил эдилар. Мана, энди У зот Бани Исроилга айбларини юзларига солиб, бўлиб ўтган ишларни улар инкор қила олмайдиган тарзда айтиб бермоқда. Аллоҳ таоло уларга

хитоб қилиб:

«Бир жонни ўлдириб қўйиб, у ҳақида ихтилофга тушганингизни эсланг», демокда.

Яъни, сизлар бир одамни ўлдириб қўйдингиз. Сўнгра буни сен ўлдирдинг, мен ўлдирганим йўқ, қабилида иш тутиб, қотилни яширмоқчи, азобдан сақлаб қолмоқчи бўлдингиз. Лекин:

«Аллоҳ сиз беркитган нарсани чиқарувчидир».

Яъни, Аллоҳ таоло сиз беркитиб, биров билмасин, деб уринган ҳар бир нарсани юзага чиқарувчи, ошкор қилувчидир. Жумладан, ушбу қотилликни содир этгани ҳам. Сиз ўзаро ихтилоф қилиб, тан олмай беркитиб юбормоқчи бўлсангиз-да, Аллоҳ таоло қотил ким эканини юзага чиқарувчидир. Бу ишни қандоқ бўлганини билмоқчи бўлсангиз, у жуда ҳам осон бўлган:

«Бас, уни у(сигир)нинг баъзи жойи билан уринг», дедик. Аллоҳ худди шундай қилиб ўликларни тирилтирур ва оят-аломатларини сизга кўрсатур. Шоядки ақл ишлатсангиз» (73-оят).

Қотилни аниқлаш учун ўлдирилган шахсни тирилтириш керак эди. Бунинг учун эса:

«Бас, уни у(сигир)нинг баъзи жойи билан уринг», дедик».

Яъни, ўликни сўйилган сигирнинг баъзи жойи билан уришни талаб этдик.

Шу ўринда, Аллоҳ ҳар нарсага кодир зот, ўша ўликни шартта тирилтириб қўяверса бўлмасмиди, сигир сўйдириб, унинг баъзи жойи билан ўликни урдиришнинг нима ҳикмати бор, деган савол пайдо бўлади.

Авалло, сигир Бани Исроилнинг одатига кўра, қурбонликка сўйиладиган ҳайвон эди, шунинг учун бошқа ҳайвон эмас, айнан сигир ихтиёр этилди. Иккинчидан, улар сигирни худо қилиб олиб, унга ибодат ҳам қилишган эди. Ҳолбуки, улар сиғинишаётган нарса оддий бир ҳайвондир.

Шуни билдириб қўйиш учун уни сўйишга амр этилди. Қолаверса, сўйилган ҳайвоннинг бир бўлаги ҳам жонсиздир, у билан ўлик урилса, тирилиб кетиши ёлғиз Аллоҳнинг қудратига далолатдир. Бу рамз бир восита холос, аслида, инсон ўлиққа қандай қилиб жон кирганини билмайди, билолмайди ҳам. Аллоҳ ўликни қандай қилиб тирилтиришини кўрсатиб қўйди, холос. Чунки Бани Исроил ҳам ўлгандан сўнг тирилишни инкор қилар эди. Битта ўликни тирилтириб, уларга кўрсатиб қўйди ва:

«Аллоҳ худди шундай қилиб ўликларни тирилтирур», деб танбех беряпти. Ўликни тирилтириш ҳақиқати нимадан иборат эканини Аллоҳдан бошқа ҳеч ким билмайди, бу илоҳий мўъжиза. Аллоҳ ушбу мўъжизасини Бани Исроилга кўрсатди. Агар хоҳласа, яна бошқа мўъжизаларни ҳам кўрсатаверади:

«... ва оят-аломатларини сизга кўрсатур».

Эски тафсирларимизнинг баъзиларида ўша сигир парчаси қайси парча эди: думими ёки бошқа жойими, деб узундан-узоқ тортишилган. Аммо айрим уламолар: «Бунинг аҳамияти йўқ, керак бўлса, Аллоҳ таолонинг Ўзи айтар эди. Аллоҳ таоло айтмаган ва баҳс қилишни буюрмаган ишни баҳс қилиб, вақтни, ақлни бекорга сарфлашнинг нима кераги бор», дейишган.

Бўлиб ўтган ҳодисалар Бани Исроилнинг қалбини ларзага солиши, уларни тақвога чорлаши лозим эди. Лекин аксинча бўлди:

«Сўнгра, шундан кейин қалбларингиз қаттиқ бўлди, улар тошдек ёки тошдан ҳам қаттиқ. Ва холбуки, тошларнинг баъзиларидан анҳорлар отилиб чиқади, баъзилари ёрилиб, ундан сув чиқади ва баъзилари Аллоҳдан кўрққанидан қулаб тушадир. Ва Аллоҳ қилаётган ишларингиздан ғофил эмас» (74-оят).

Ушбу оятда Аллоҳ таоло Бани Исроилнинг охириги ҳодисадан кейинги ҳолатини васф қилмоқда. Шунча

мўъжиза кўрган инсон, ким бўлишидан қатъи назар, қалби эриб, Аллоҳга бўлган эътиқоди зиёда бўлиши керак эди. Аммо Бани Исроилнинг қалблари қаттиқ бўлди. Қаттиқ бўлганда ҳам, тошдан ҳам қаттиқ бўлди.

Чунки шунча қаттиқ бўлса ҳам, ҳатто тошларнинг баъзиларидан анҳорлар отилиб чиқади. Мусо алайҳиссалом асолари билан, Аллоҳнинг амрига биноан тошни урганларида, ўн икки булоқ отилиб чиққанини Бани Исроилнинг ўзи кўрди-ку! Ўша булоқларни ҳар бир қабила биттадан бўлиб олиб, сув ичди-ку! Баъзи тошлар ёрилиб, ундан сув чиқишини ҳам Бани Исроил кўрган-ку! Ҳатто тошлардан айримлари Аллоҳдан кўрққанидан кулаб ҳам тушади. Хусусан, Тур тоғига Аллоҳ таоло тажалли қилганида, у титилиб кетганини Бани Исроил ўз кўзи билан кўрган-ку! Уларнинг қалблари тошдан ҳам қаттиқ бўлганидан, шунчалик мўъжизаларни кўриб туриб ҳам тақво йўлига, иймон йўлига юрмадилар. Бу ҳоллари бадбахтликнинг аломатидир.

БАНИ ИСРОИЛНИНГ МУҚАДДАС ЕРГА КИРИШДАН БОШ ТОРТИШИ

Бани Исроил Фиръавннинг зулм ва истибдоди остида узоқ вақт яшади. Аллоҳ таоло уларни қутқариш учун Мусо алайҳиссаломни юборди. Уларга ўзининг турли неъматларини ато этди. Охири бориб, Муқаддас ерга киришларини ирода қилди. Шунда Мусо алайҳиссалом уларни бу илоҳий амрни амалга оширишга ундаш мақсадида Моида сурасидаги ушбу гапни айтдилар:

«Эй қавмим, Аллоҳ сизга ёзиб қўйган муқаддас ерга кириш. Ортингизга қайтманг, бас, зиён кўргувчига айланасиз» (21-оят).

Оятда зикр қилинаётган «муқаддас ер»дан мурод Байтул Макдисдир. Аллоҳ таолонинг бу амрига шавку завқ

билан киришиш лозим эди. Аммо Бани Исроил яна яхудийлигини қилди:

«Улар: «Эй Мусо, унда зўравон қавм бор. Улар ундан чиқмагунларича биз ҳеч қачон кирмасмиз. Агар улар чиқсалар, биз кирувчидирмиз», дедилар» (22-оят).

Яхудийларнинг ҳақиқий башаралари яна бир бор фош бўлди. Шу пайт:

«Улардан У зотдан қўрқадиганлардан бўлган ва Аллоҳ уларга неъмат ато этган икки киши: «Уларнинг устига эшикдан кириб боринглар. Агар унга кирсаларинг, албатта, ғолиб бўласизлар. Агар мўмин бўлсангиз, Аллоҳга таваккал қилингиз», дедилар» (23-оят).

Мусо алайҳиссалом муқаддас ердаги аҳволни билиш мақсадида олдин ўн иккита нақиб—вакил юборган эдилар. Ушбу оятда зикри келган, Аллоҳдан қўрқувчи ва Унинг неъматига сазовор бўлган икки киши ўша нақиблардан эди.

Худди шу ўринда Аллоҳдан қўрқиш нимаю бошқадан қўрқиш нималиги равшан бўлмоқда. Аллоҳдан қўрқадиган банда ҳеч қачон бошқадан қўрқмайди. Чунки бир қалб икки хавфни кўтармайди. Аллоҳдан қўрқмаган эса, ҳаммадан қўрқади. Ушбу икки солиҳ банда ҳам Аллоҳдан қўрқадиганлардан бўлганлари учун, қўрқмасдан муқаддас ерга бориб, у ерда юрган катта жуссали, бақувват ва зўравон қавмни ўз кўзлари билан кўриб келдилар. Қавмларини Аллоҳнинг амрига итоат этиб ўша зўравон қавм устига дадил бостириб бораверишга ундадилар.

Аммо Аллоҳ таолодан қўрқмаганлар Унинг амрига итоат этмасликларига зўравон қавмдан қўрқишларини баҳона қилдилар. Бундайларни мўмин деб бўладими? Улар мўмин бўлганларида:

«Агар мўмин бўлсангиз, Аллоҳга таваккал қилингиз», деган чақириқ уларга таъсир қилар эди. Аммо

Бани Исроилга бу чақирик ҳам таъсир этмади.

«Улар: «Эй Мусо, модомики улар бор экан, биз зинҳор ва зинҳор у ерга кирмасмиз. Сен ўзинг Роббинг ила бориб икковлон уларга қарши уруш қилаверинглар. Биз бу ерда ўтириб турувчимиз», дедилар» (24-оят).

Аввал баҳона қидиришган бўлса, энди очикдан-очик илоҳий амрдан бош тортмоқдалар. Шу билан бирга, уятни йиғиштириб қўйиб, ўз ҳақиқатларини очдилар.

«Сен ўзинг Роббинг ила...» дедилар.

Демак, Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломнинг Робби, Бани Исроилнинг Робби эмас экан-да! Қўрқоқ бўлгандан кейин ҳамма нарсадан, ҳатто ақидадан ҳам воз кечиб юбораверилади.

«Биз бу ерда ўтириб турувчимиз».

Демак, уларга ҳеч нарсанинг кераги йўқ.

Шундан кейин Мусо алайҳиссаломнинг Аллоҳ таолога илтижо этиб, дуо қилишдан бошқа иложлари қолмади.

«У: «Эй Роббим, албатта, мен ўзим ва биродаримдан бошқага эга эмасман. Ўзинг биз билан фосиқ қавмнинг орасини ажратгин», деди» (25-оят).

Ҳақиқий мўминнинг иши шундай бўлади. Қўлидан келганича ҳаракат қилиб, Аллоҳ таолонинг амрини етказди.

Мусо алайҳиссалом ҳам Муқаддас ерга кириш ҳақидаги илоҳий фармонни қавмларига етказдилар. Уларни турли услублар билан бу фармони олийни бажо келтиришга ундадилар. Аммо Бани Исроил ҳеч йўлга юрмади. Шундагина Мусо алайҳиссалом ҳасратга тўла ушбу дуони қилдилар.

Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломнинг дуоларини қабул этди ва қуйидаги ҳукмни чиқарди:

«У: «Албатта, бу ер уларга қирқ йилгача ҳаромдир. Улар ер юзида ҳайрон бўлиб юрарлар. Фосиқ қавмлар

учун хафа бўлма», деди» (26-оят).

Бани Исроилнинг бу қилмиши учун, яъни, Муқаддас ерга кирмагани учун, Аллоҳ таоло уларга бу муқаддас ерга киришни қирқ йилгача ҳаром қилиб қўйди. Тафсирчиларимизнинг айтишларича, яҳудийлар бу муддатда Сино ярим оролидаги саҳрода 270 фарсахлик жойдан ташқарига чиқа олмай, адашиб, ҳайрон бўлиб, бир борган жойга қайта-қайта бориб юравердилар. Ана шундай ҳайронлик ва сарсон-саргардонликда қирқ йил юрдилар. Бу даврда мазкур гуноҳни содир этган, нобакор авлод ўлиб битди. Саҳрода ўсган янги авлод пайдо бўлди. Яъни, Аллоҳ таоло тайин қилган муддат тугагунча аввалгилар муқаддас ерга кира олмай ўлиб кетдилар.

БОШҚА АЗОБЛАР

Бани Исроилнинг бетавфиқ, нобакорлари ана ўша илоҳий жазога ўз қилмишлари туфайли йўлиқдилар.

Аммо унгача бўлган муддатда ҳам Аллоҳ таоло Бани Исроилни турли исёнлари учун турли жазоларга мубтало қилиб турган. Ана ўша жазоларнинг баъзилари ҳақида Бақара сурасида ушбу баёнотлар келган:

«Эй Мусо, бир хил таомга ҳеч чидай олмаймиз, Роббингга дуо қил, бизга ерда ўсадиган нарсалардан – сабзавот, тарра, саримсоқ, мош, пиёз чиқариб берсин», деганингизни эсланг. У: «Яхши нарсани паст нарсага алмаштиришни сўрайсизларми? Бирорта шаҳарга тушинг, сўраганингизни албатта, топасиз», деди. Уларга хорлик ва мискинлик ёзилди ва Аллоҳнинг ғазабига лойиқ бўлдилар. Бу Аллоҳнинг оятларига куфр келтирганлари, Набийларни ноҳақ қатл этганлари учундир. Бу исёнга кетганлари ва ҳаддан ошганлари учундир» (61-оят).

Маълумки, Аллоҳ таоло Бани Исроилга осмондан манн

ва бедана гўштини таом қилиб тушириб берган эди. Улар ҳеч қандай машаққатсиз дунёдаги энг олиймақом таомларни хоҳлаганларича ер эдилар.

Лекин пасткаш табиат шу ерда ҳам пасткашлик қилди. Бани Исроилликлар Мисрда Фиръавн азоби остида хор-зор бўлиб юрган пайтдаги мош, саримсоқ каби таомларни кўмсаб қолдилар.

Пайғамбарлари Мусо алайҳиссаломдан Аллоҳга дуо қилиб, бодринг, саримсоқ, мош, пиёз каби сабзавотлар сўраб беришини талаб қилдилар. Улар:

«Эй Мусо, бир хил таомга ҳеч чидай олмаймиз, Роббингга дуо қил, бизга ерда ўсадиган нарсалардан–сабзавот, тарра, саримсоқ, мош, пиёз чиқариб берсин», дедилар.

Мусо алайҳиссалом:

«Яхши нарсани паст нарсага алмаштиришни сўрайсизларми? Бирорта шаҳарга тушинг, сўраганингизни албатта, топасиз», деди.

Яъни, манн ва бедана каби олиймақом, яхши таомларни мош, бодринг, пиёз каби паст нарсаларга алмаштиришни сўрайсизларми? Сиз сўраётган нарсаларни хоҳлаган шаҳарга бориб топсаларингиз бўлади-ку? Шундан сўнг:

«Уларга хорлик ва мискинлик ёзилди ва Аллоҳнинг ғазабига лойиқ бўлдилар».

Яъни, Бани Исроилга хорлик ва мискинлик ёзилди ва улар Аллоҳнинг ғазабига лойиқ бўлдилар. Уламоларимизнинг айтишларича, бу иш Мусо алахиссаломдан кейинги тарихларида рўй берган. Нима учун уларга бундай хорлик раво кўрилди, деган саволга ояти карима:

«Бу Аллоҳнинг оятларига куфр келтирганлари, Пайғамбарларни ноҳақ қатл этганлари учундир. Бу исёнга кетганлари ва ҳаддан ошганлари учундир», деб

жавоб қилмоқда.

Ояти кариманинг ушбу парчасида Бани Исроилнинг жиноятларидан тўрттаси зикр қилинмоқда:

- Аллоҳнинг оятларига куфр келтирганлари.
- Пайғамбарларни ноҳақ қатл этганлари.
- Исёнга кетганлари.
- Ҳаддан ошганлари.

Ушбу хилдаги жиноятларни содир этганлари учун Бани Исроилга хорлик ва мискинлик ёзилди ва улар Аллоҳнинг ғазабига лойиқ бўлдилар.

Ҳеч бир уммат ўз тарихида бунчалик тажовузкорлик қилмаган ва ҳидоятни инкор этмаган. Улар ўзларининг бир қанча Пайғамбарларини ўлдирдилар, сўйдилар ва, ҳатто арралаб ташладилар.

Бу эса, ҳақ йўлга чақириб келган зотларга нисбатан қилинган энг ашаддий тажовузкорлик ҳисобланади.

Шунингдек, Аллоҳ таоло Бани Исроилни қилган гуноҳлари жазоси сифатида маймунга айлантиргани ҳақида ҳам хабар беради:

«Батаҳқиқ, сизлардан шанба куни тажовузкорлик қилганларни билдингиз. Биз уларга: «Қувилган, хорзор маймунга айланинг», дедик» (65-оят).

Шанба куни ҳаддан ошганларнинг қиссаси бошқа оятларда келади. Шанба куни ҳаддан ошган яҳудийлар Ийла номли жойнинг яҳудийлари эдилар.

Шанба куни Бани Исроилнинг муқаддас кунидир. Улар ўша куни дам олиб, фақат ибодат билан машғул бўлиб, дунёни ёдга олмасликка аҳду паймон беришган. Аллоҳ таоло уларни синаш учун худди ўша куни, яқинларидаги сув ҳавзасида балиқни кўпайтириб қўйди. Бошқа кунлари балиқ унча кўп кўринмас эди. Ушбу масалада ҳам улар хиёнат қилдилар, хийла ўйлаб топдилар. Шанба куни балиқ кўпайганда, уларни денгиздан ажратиб олиш учун ҳовузлар қилиб, ўшаларга кирган балиқларни қамаб олиб,

бошқа куни овлайдиган бўлдилар.

Ўшандан кейин Аллоҳ таоло уларни маймунга айланишга ва хор-зорликда, қувилган ҳолда яшашга амр берди.

Баъзи уламоларимиз таъкидлашларича, албатта, бу маъно шаклан маймун бўлишни тақозо қил-майди, балки маймунсифат хулқ-атвор ва табиатга эга бўлишни ҳам билдиради. Бу ҳодиса ажойиб бир ҳодисадирки, қанча ибрат олинса, шунча оз.

«Биз бу(ҳодиса)ни унинг олдидагиларга ва кейинидагиларга ва тақводорларга мавъиза қилдик» (66-оят).

Ушбу хабарлардан Бани Исроилнинг яна икки ахлоқини билиб олса бўлади.

1. Кўп таъкидлашга қарамай, ўзларига тушган ваҳийдан, илоҳий кўрсатмалардан юз ўгириш.

2. Буйруқ ва қайтариқларга юзаки амал қилган бўлиб, аслида, хилоф иш тутиш.

Имом Аҳмад ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом: «Яҳудийлар қилган ишни сизлар қилманглар, Аллоҳ ҳаром қилган нарсаларни ҳар хил ҳийлалар билан ҳалол ҳисобламанглар», дедилар.

МУСО ВА СОЛИҲ БАНДА ҚИССАСИ

Мусо алайҳиссалом ва солиҳ банда ҳақидаги қисса Қуръони Каримнинг энг машҳур қиссаларидан биридир. Қиссанинг бош қаҳрамони ҳам Мусо алайҳиссаломдир. Пайғамбарлар қиссаларига бағишланган китобни бу қиссасиз тасаввур қилиш ҳам қийин.

Турли ибратларга бой бу қисса қаҳрамонлари ҳақида тафсирчи уламоларимиз турли фикрларни айтганлар. Турли тортишувлар бўлган. Ҳаттоки қиссадаги Мусо, Мусо алайҳиссаломми ёки бошқа Мусоми, деганлар ҳам

бўлган. Шунингдек, икки денгизнинг жам бўлган жойи каерда, солиҳ банда ким, каби саволларга ҳам, жавоблардан келиб чиққан мулоҳазаларга ҳам шарҳ ва таълиқлар кўпайган. Оқибатда баъзи тафсирларда қисса ва ундан чиқадиган ибратлар бир ёқда қолиб, тортишувларга кўп ўринлар ажратилган. Бизнинг мақсадимиз Қуръони Каримни осон йўл билан тушуниш бўлгани учун шунга мос тафсирларга эргшиб, бошқа оятлардаги каби, бу қиссада ҳам қуръоний истилоҳларга асосланиб асл маънони тушунишга ҳаракат қиламиз.

Бу қисса Каҳф сурасининг олтмишинчи оятдан бошланади ва саксон иккинчи оят ила тамом бўлади.

Келинг, қиссани ўрганиб чиқайлик:

«Мусо ўз йигитига: «Икки денгиз жамланган жойга етмагунимча, йилларни ўтказсам ҳам, юравераман», деганини эсла».

Мусо алайҳиссаломнинг бундай қарорга келишларининг сабаби Имом Бухорийнинг Саид ибн Жубайрдан қилган ривоятларида баён этилган. Унда Саид ибн Жубайр қуйидагиларни айтадилар: «Мен Ибн Аббосга:

«Навф ал-Қуноший Хизр алайҳиссаломнинг соҳиби бўлган Мусо Бани Исроилнинг соҳиби бўлган Мусо эмас, деб даъво қияпти», дедим. Ибн Аббос:

«Аллоҳнинг душмани ёлғон айтибди. Убай ибн Каъб бизга айтишларича, у киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мана бу ҳикояларини эшитган экан:

«Мусо Бани Исроил орасида бир куни хутба қилиб турганида, одамларнинг қайсиниси энг илмли, деб сўралди. У:

«Мен», деди.

Аллоҳ уни илмни ўзига нисбат бергани учун итоб қилди. У Мусога:

«Икки денгиз қўшилган жойда Менинг бир бандам бор. У сендан илмироқ», деди. Мусо:

«Эй Роббим, мен уни қандай топаман?» деди. Аллоҳ:

«Ўзинг билан бир балиқни саватга солиб ол. Балиқни қаерда йўқотсанг, уни ўша ерда топасан», деди».

Шундан кейин Мусо алайҳиссалом йўлга тайёргарлик кўрдилар ва хизматкор йигитларига юқоридаги оятда келган азму қарорни айтдилар. У зот ўзларидан илмлироқ бандани топиш учун икки денгиз жамланган жойга боришга қарор қилган эдилар.

Икковлон икки (денгиз) жамланган жойга етганларида, балиқларни унутдилар. Бас, у денгизни тешиб йўл олди».

Мусо алайҳиссалом хизматкор йигит билан юриб-юриб, икки денгиз қўшиладиган жойга етиб келдилар. Ўша жойда саватда олиб келган балиқларини унутиб қўйдилар. Балиқ эсларига келмади. Яна юриб кетавердилар. Аммо ўша жойда:

«Бас, у денгизни тешиб йўл олди».

Яъни, балиқ денгизни тешиб сузиб кетди. Балиқ сузиб кетган жой тешиқ бўлиб сувсиз ҳолга келиб қолди. Уни кўрган одам, бу ердан бир балиқ сузиб ўтибди, деган хулосага келадиган бўлди.

«У(ер)дан ўтганлари замон у йигитига: «Тушлигимизни келтир. Бу сафаримизда чарчоққа учрадик», деди».

Яъни, икковлари ваъда қилинган, икки денгиз жамланадиган макондан ўтгандан сўнг Мусо алайҳиссалом хизматкор йигитга тушлиқ овқатни келтиришни буюрдилар, сафарда чарчаб, оч қолдик, дедилар.

«У: «Буни қара, харсангга (суяниб) жойлашганимизда, мен балиқни унутибман. Фақат шайтонгина уни эслашимни унутдирибди. Ажабо, у денгизга йўл олибди», деди».

Тушлиқ пайти балиқ ёдларига келса, уни тушириб қўйишгани маълум бўлади. Билъакс, унинг денгизга йўл

олишидан йигит ажабланмас ҳам эди. У фақатгина Мусо алайҳиссалом тушлик сўраганларидан сўнг баликнинг йўқлигини билди. Аввалги харсанг тошга суяниб дам олган жойларида балиқ сувга тушиб, сузиб кетганини пайқаб қолди. Ҳамда бу ишдан ғоятда ажабланганини баён қилди. Мусо алайҳиссалом эса, йигитнинг ажаблаганини кўриб:

«Ана шу биз истаган нарса», деди. Бас, келган йўлларида изларига қайтдилар».

Мусо алайҳиссалом йигитнинг балиқни унутиб қўйгани, у эса, денгизга йўл олиб кетганини айтиши билан:

«Ана шу биз истаган нарса», дейишлари, шуни кутиб юрган эдик-ку, деган маънони билдиради. Чунки Мусо алайҳиссалом балиқ жонланиб, сувга тушиб сузиб кетган жойда излаб юрган нарсаларини топар эдилар. Шунинг учун баликнинг йўқолиб қолганини эшитганларида хафа бўлмадилар, севиндилар. Ҳамда ўша балиқ сувга тушиб, сузиб кетган жойни топиш учун йигит билан биргаликда изларига қайтдилар. Қайтиб бориб, ўша белгили жойда:

«Бас, бандаларимиздан бир бандани топдилар. Биз унга Ўз даргоҳимиздан раҳмат ва Ўз тарафимиздан илм ўргатган эдик».

У ерда Мусо алайҳиссаломдан илмлироқ, у киши илм ўрганиш учун излаб юрган солиҳ бандани кўрдилар. Бу бандага Аллоҳ таоло Ўз даргоҳидан раҳмат ато этган ҳамда унга Ўз тарафидан илм ўргатган эди. Бу илм Мусо алайҳиссалом биладиган илмдан бошқа илм эди. Шу боис Мусо алайҳиссалом ўша солиҳ бандадан илм ўрганиш учун уни излаб йўлга чиққан эдилар. Уни кўришлари билан:

«Мусо унга: «Сенга ўргатилган рушддан менга ҳам ўргатмоғинг учун сенга эргашсам майлими?» деди».

Мусо алайҳиссалом улкан Пайғамбар бўлишларига қарамай, ўзларидан кўра илмлироқ, ўзларига устоз бўлиши мумкин бўлган кишига одоб билан мурожаат қилиб, унга

шогирд тушишни сўрадилар.

«У: «Сен мен билан бирга бўлишга сабр қила олмассан.

Ўзинг хабарини ихота қилмаган нарсага қандай сабр қиласан», деди».

Солиҳ банда бу гапи билан Мусо алайҳиссаломга ўзидаги илм оддий илм эмас, ладуний (яъни, сиртдан бошқа кўринган нарсаларнинг ичидаги, ортидаги сирларини билиш илми) эканини, бундай сирли илмларга Пайғамбар бўлса ҳам, сабр қилиши қийинлигини айтди. Бўлаётган ҳодисани ихота эта олмаган одам унга сабр қилиб, индамай қараб тура олиши қийин эканини эслатди.

Мусо алайҳиссалом унинг бу гапига жавобан:

«У: «Иншааллоҳ, менинг сабрли эканимни кўрурсан ва сенга ҳеч бир ишда осий бўлмасман», деди».

Яъни, Мусо алайҳиссалом шогирд сифатида устознинг оғир шартларини ҳам қабул қилдилар ва унга зинҳор осий бўлмасликка ваъда бердилар. Шунда:

«У: «Агар менга эргашидиган бўлсанг, то ўзим зикр қилиб айтмагунимча бир нарса ҳақида сўрамагин», деди».

Яъни, солиҳ банда Мусо алайҳиссаломни шогирдликка қабул қилди. Аммо шарт қўйди. Шарти ўзи баён қилиб бермагунча, Мусо алайҳиссалом ундан бирон нарса сўрамасликлари эди. У киши ундан ҳеч нарсани сўрамай эргашиб юраверса, шартни бажарган бўлади. Агар сўраса, шарт бузилади. Шунга келишганларидан кейин:

«Бас, юриб кетдилар. Кемага минганларида уни тешиб қўйди. У (Мусо): «Бунининг аҳлини фарқ қилиш учун тешдингми?! Жуда ғалати нарса қилдинг-ку?!» деди».

Солиҳ банда билан Мусо алайҳиссалом бориб кемага миндилар. Сузиб кетаётиб, солиҳ банда кемани тешиб

кўйди.

«Бас, юриб кетдилар. Кемага минганларида, уни тешиб кўйди».

Сиртдан қараганда, унинг иши ажабланарли эди. Кема уларнинг ҳожатини чиқараётибди, кемада бошқа одамлар ҳам бор, аммо солиҳ банда кемани тешиб кўйди. Мусо алайҳиссалом бу ғалати ишга ҳайратланиб, унга:

«Буни унинг аҳлини ғарқ қилиш учун тешдингми?! Жуда ғалати нарса қилдинг-ку?!» деди».

Албатта, одамларни ортиб бораётган кемани биров тешса, дастлаб, унинг мақсади одамларни ғарқ қилиш экан-да, деган ўй келади. Мусо алайҳиссаломнинг хаёлларига ҳам шу фикр келди. Уни дарҳол айтдилар.

Мусо алайҳиссаломнинг мазкур саволларига жавобан:

«У: «Сенга, албатта, мен билан бирга бўлишга сабр қила олмассан демабмидим?!» деди».

Солиҳ банда дарҳол Мусо алайҳиссаломга орадаги шартни бузганларини эслатди. Ўзи хабар бермагунча савол сўраганларини юзларига солди.

«У: «Эсимдан чиққан нарса учун мени жазолама, бу ишим учун мени қийнама», деди».

Мусо алайҳиссалом узрларини айтдилар. Эсларидан чиқиб шартни бузганликлари учун жазолаб, шогирдликдан қувмаслигини сўрадилар. Бу ишлари учун оғирликка дучор қилмаслигини тиладилар. Солиҳ банда биринчи бор узрларини қабул қилди.

«Бас, улар юриб кетдилар. То бир болани учратганида, уни ўлдирди. У (Мусо): «Бировни ўлдирмаган бегуноҳ жонни ўлдирасанми?! Жуда мункар нарса қилдинг-ку?!» деди».

Икковлари яна биргаликда кетаётган эдилар, бир бола чиқиб қолди. Солиҳ банда болани ўлдирди. Бегуноҳ ёш болани ўлдириш ғалати иш эди. Шунинг учун Мусо алайҳиссалом бу ишга чидай олмай, унга эътироз

билдирдилар. Унга:

«Бировни ўлдирмаган бегуноҳ жонни ўлдирасанми?! Жуда мункар нарса қилдинг-ку?!» деди».

Бу иши кемани тешгандан ҳам баттар туюлди. Чунки кўриб, билиб туриб бир маъсум гўдакни қасддан ўлдириш ҳазилакам иш эмас эди.

«У: «Сенга, албатта, сен мен билан бирга сабр қила олмайсан демабмидим?!» деди».

Мусо алайҳиссалом иккинчи марта шартни буздилар. Солиҳ бандага яна бир бор узр айтдилар.

«У: «Агар бундан кейин сендан яна бир нарсани сўрасам, мен билан биродарлик қилмай кўявер. Батаҳқиқ, мен тарафимдан узр(қабули)ни охирига етказдинг», деди».

Мусо алайҳиссалом камчиликларини тан олиб, ўзларига ўзлари охирги ҳукмни чиқардилар. Аввал бир марта кечирдинг, яна бир кечир, бундан кейин яна шартни бузсам, айб ўзимда бўлади, сендан ҳеч гина қиладиган жойим қолмайди, дедилар. Солиҳ банда бу сафар ҳам узрни қабул қилди.

«Бас, юриб кетдилар. То бир шаҳар аҳолисига келганларида, унинг аҳлидан таом сўрадилар. Улар икковларини зиёфат қилишдан бош тортдилар. Икковлари у ерда йиқилиб кетай деб турган бир деворни кўришди. Бас, уни турғизиб қўйди. У (Мусо): «Агар хоҳласанг, бунинг учун ҳақ олар эдинг», деди».

Яна тушуниб бўлмас ғаройиб иш содир бўлди. Икковлари юриб бориб бир шаҳарга кирдилар. Қоринлари очиқиб, ўша шаҳар аҳолисидан таом сўрадилар. Шаҳар аҳолиси уларга таом беришдан бош тортди. Бундай бахил аҳолидан ҳар қанча хафа бўлса арзирди. Аммо солиҳ банда ранжимасди. Ўша ерда йиқилиб кетай деб турган девор бор экан, уни қайта тиклаб қўйди.

Бу иши Мусо алайҳиссаломга қизиқ туюлди. Девор эгалари қизғанчилик қилиб уларни меҳмон қилишдан бош тортсалар-у, уларнинг йиқилиб кетай деб турган деворини ҳақ олмасдан тиклаб қўйса. Ҳеч бўлмаса, ушбу деворларингизни тиклаганим учун ҳақ берасизлар, деса, бўлмасмиди? Пул берса, таом олиб ейишармиди?

Шу хаёлларга бориб, Мусо алайҳиссалом ишнинг зоҳиридан ҳукм чиқардилар ва солиҳ бандага:

«Агар хоҳласанг, бунинг учун ҳақ олар эдинг», деди.

Бу ҳол учинчи марта шартни бузишлари эди.

Солиҳ банда энди Мусо алайҳиссаломга шартни бузганликларини эслатиб ўтирмади:

«У: «Бу мен билан сенинг орамиздаги ажрашишдир. Энди сенга сабр қила олмаган нарсанинг таъвилини айтиб бераман», деди».

Сен учинчи марта шартни буздинг. Энди узрга жой қолмади. Бу қилиғинг икковимизнинг ажрашишимиз белгисидир. Энди сен тушуна олмай, сабр қила билмай, шартни бузиб сўраган нарсаларингнинг, ғаройиб тасарруфотларнинг сирини айтиб бераман.

«Кемага келсак, у денгизда ишлайдиган мискинларники эди. Бас, мен уни айбли қилишни ирода қилдим. Чунки ортларида бир подшоҳ бўлиб, барча кемани тортиб олаётган эди».

Сен бизни ва бошқаларни олиб кетаётган кемани тешиб қўйганимдан ажабланиб, менга эътироз билдирган эдинг. Сиртдан қараганда, ўша ишим ноҳақ эди. Аммо ишнинг моҳиятида бошқа гап бор эди. Ўша кема камбағал одамларники эди. Улар шу кеманинг орқасидан кун кўрардилар. Аммо уларнинг подшоҳлари барча бутун кемаларни тортиб олишга ҳукм чиқарган бўлиб, подшоҳлик ихтиёрига ўтказаётган эди. Мен кемани айбли қилиб қўйдим. Юзаки қараганда, кема эгалари учун зарар етказдим. Кемаларини тешдим. Аммо аслини олганда,

уларга фойда қилдим. Подшоҳ одамлари айбли кемани ташлаб кетадилар. Камбағаллар бутунлай кемасиз қолгандан кўра, айбли бўлса ҳам, уни ишлатиб кун ўткази берадилар. Сен бундан беҳабар мендан норози бўлдинг.

«Энди болага келсак, ота-онаси мўмин кишилар эди. Бас, биз унинг икковларини туғён ва қуфр ила эзишидан қўрқдик».

Йўлда учраган ёш болани ўлдириб қўйганимга ҳам чидай олмадинг. Ўтироз билдирдинг. Дарҳақиқат, бировга ёмонлик қилмаган, беғуноҳ бир болани бекордан-бекорга ўлдириш ҳар кимга ғаройиб иш бўлиб кўринади. Аммо бунинг ортида ҳеч ким билмайдиган ҳикмат бор. Боланинг ота-онаси мўмин кишилар эдилар. Аммо бола улғайса, қофир бўлиб, туғёнга кетиб, ота-онасини эзар эди. Қолбуки, ота-онаси унинг зулмига лойиқ кишилар эмасдилар. Ўша ота-онани келажакдаги ёмонликдан асраш учун болалари вояга етмасдан, қуфр ва туғён содир этмасдан, ёшлигидаёқ ўлдириб қўйишни лозим топдик. Сиртдан қараганда, ёш боланинг қатл этилиши ила ота-онага катта мусибат етди. Аммо, аслини олганда, улар жуда катта мусибатдан қутулдилар. Чунки биз келажакда уларнинг қуфр ва туғён ила эзадиган болаларини ўлдирдик. Ва:

«Бас, Роббилари уларга унинг бадалига ундан кўра яхшироғини, аҳли солихроқ ва меҳрибонроғини беришни ирода қилди».

Келажакда қофир бўлиб, туғёнга кетиб, ота-онасига улкан мусибат етказадиган болани олиб, унинг ўрнига аҳли солиҳ ва меҳрибон фарзанд бериш, албатта, яхшиликдир.

«Деворга келсак, у шаҳардаги икки етим боланики бўлиб, унинг остида икковларининг хазинаси бор эди. Уларнинг оталари солиҳ одам эди. Бас, Роббинг икковларининг вояга етишини ва хазиналарини

чиқариб олишини ирода қилди. Бу Аллоҳнинг раҳмати ила бўлди. Мен ўзимча қилганим йўқ. Мана шу сен сабр қила олмаган нарсанинг таъвилидир».

Таом сўрасак, қизғанчилик қилиб бермаган шаҳарликларнинг базўр турган икки деворини тиклаб қўйганим ҳам сенга мантиқсизлик бўлиб кўринди. Ҳеч бўлмаса, ҳақ олсанг бўлар эди, деб маломат қилдинг. Сен сирни тушунмай, сиртдан ҳукм чиқариб шундай дединг. Аслида, бу ишда мантиқ ва ҳикмат бор эди. Нураган ўша эски девор шаҳардаги икки етим болага тегишли эди. Деворнинг остига эса, икковларига мерос хазина кўмилган эди. Девор йиқилса, хазина очилиб, гўдак болалар ундан маҳрум бўлишлари мумкин эди. Уларнинг оталари аҳли солиҳ бўлиб ўтган эди. Шунинг учун Аллоҳ унинг етим фарзандларига ҳам яхшиликни раво кўрди. Икковлари вояга етиб, хазиналарини чиқариб олишларини ирода қилди. Менга деворни тиклаб қўйишни билдирди. Мен шундай қилдим. Энди икки етим боланинг хазиналари улар вояга етгунларича очилмай туради. Бу ишлар ҳаммаси Аллоҳнинг раҳмати ила бўлди. Мен ўзимча қилганим йўқ. Сен бўлса, ортида ҳикмати бор шу ишларни кўриб, чидаб тура олмай, шартни буздинг, турли гаплар айтдинг.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилинган ҳадисда:

«Биродарим Мусога Аллоҳнинг раҳмати бўлсин, сабр қилганида, Аллоҳ бизга уларнинг қиссаларини айтиб берар эди. У (Мусо) ўз шериги билан турганида, ажойиботларни кўрар эди», деганлар.

Шу жойда Мусо алайҳиссалом билан солиҳ банда қиссаси тамом бўлади.

Ушбу қисса Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадиси шарифларида ҳам ўзига хос услубда келган. Айнан ҳадиси шарифдан Мусо алайҳиссаломга устозлик қилган зот Хизр алайҳиссалом эканини билиб

оламиз. Биз аввал Қуръони Каримдаги қиссани ўрганиб олиш мақсадида ҳадиси шарифдаги маълумотларни аралаштирмай турган эдик. Фақат ўрни келганда иккита иқтибос келтирдик, холос. Мазкур қисса энг мўътабар ҳадис китобларимизда турли ривоятлар билан келган.

Имом Бухорий раҳматуллоҳи алайҳи «Китобут Тафсир»ида,

Аллоҳ таолонинг: «Бир куни Мусо ўз йигитига: «То икки денгиз қўшиладиган ерга етмагунимча ёки узоқ муддат кезмагунимча юришдан тўхтамайман», деганини эсла» деган қовли ҳақидаги бобда қуйидагиларни ривоят қиладилар:

Саъид ибн Жубайрдан ривоят қилинади: «Мен ибн Аббосдан:

«Навфал ал-Баколий: «Ҳизр алайҳиссаломга ҳамсуҳбат бўлган Мусо Баний Исроилга Пайғамбар бўлган Мусо эмас» демокда, шу тўғрими?» деб сўрадим. Ибн Аббос (ғазабланиб):

«Аллоҳнинг душмани ёлғон гапирибди, менга Убай ибн Каъб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қуйидаги ривоятларини айтиб берган эди», деди.

«Мусо алайҳиссалом Баний Исроилга хутба қилиб турган эканлар, шунда у кишидан:

«Одамларнинг орасида энг билимдони ким?» деб сўрашди. Мусо алайҳиссалом:

«Мен», деб жавоб бердилар. Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга танбеҳ берди, чунки у зот «Аллоҳ билимдонроқ», демадилар. Кейин Аллоҳ таоло:

«Икки денгиз қўшилган жойда Менинг бир бандам яшайди, у сендан билимдонроқ», деб ваҳий қилди.

Мусо алайҳиссалом:

«Эй Роббим, мен у зотни қандай топарман?» дедилар. Аллоҳ таоло:

«Бир балиқни саватга солиб, кўтариб оласан, қаерда

ўша балиқни йўқотсанг, шу жойда Хизрни кўрасан», деди.

Мусо алайҳиссалом бир балиқни саватга солиб, хизматкори Йушаъ билан йўлга тушдилар. Юра-юра бир тепалик ёнига келиб, бошларини ерга қўйдилар-да, уйкуга кетдилар. Саватдаги балиқ эса тирилиб, ҳаракатга келди-да, денгизга тушиб, сузиб кетди. Аллоҳ таоло балиқ сузиб ўтган йўналишдаги сувни оқишдан тўхтатиб, бинонинг йўлагига ўхшатиб қотириб қўйди. Хизматкор Мусо алайҳиссалом уйғонганларида балиқнинг йўқолганини айтишни унутди. Улар яна бир кеча-кундуз йўл юришди. Эртаси куни Мусо алайҳиссалом ҳамроҳига:

«Егулигимизни келтир, сафаримизда бир оз машаққат тортдик», дедилар.

Дарҳақиқат, Мусо алайҳиссалом Аллоҳ таоло бормокни буюрган ўша балиқ йўқолган жойгача ҳеч машаққат чекмаган эрдилар, аммо кейинги бир кечаю кундузда каттиқ қийналдилар. Мусо алайҳиссаломнинг ҳамроҳи:

«Эсингиздами, бир тепалик олдида ухлаган эрдик. Ўша ерда мен балиқни йўқотган эрдим, лекин сизга айтишни унутибман. Албатта, буни менга шайтон унутдирган», деди.

Балиқ эса сирли сувратда денгизга тушиб ғойиб бўлган эди. Мусо алайҳиссалом ва хизматкори унинг қандай қилиб ғойиб бўлганини билолмай таажжубда қолишди. Кейин Мусо алайҳиссалом:

«Мана шу биз истаган нарсадур», дедилар-да, Хизр алайҳиссаломни излаб орқага қайтдилар. Улар ниҳоят икки денгиз бирлашган жойдаги тепалик ёнига келишди. Шу ерда кийимига ўралиб олган бир кишини учратишди. Мусо алайҳиссалом салом бердилар. Хизр алайҳиссалом жавобан:

«Сизнинг ерингизда қаердан ҳам тинчлик (салом) бўлсин?!» дедилар.

«Мен Мусоман», дедилар Мусо алайҳиссалом.

«Бани Исроилнинг Мусосимисан?» дедилар Хизр алайҳиссалом.

«Ҳа, ўзингиз билган илмдан менга ҳам ўргатсангиз, деб келдим», дедилар Мусо алайҳиссалом. Хизр алайҳиссалом:

«Сен мен билан сабр қилиб юра олмайсан. Эй Мусо, менда Аллоҳ таоло билдирган шундай илм борки, уни сен билолмассан ва сенда Аллоҳ таоло билдирган шундай илм борки, уни мен билолмайман», дедилар. Мусо алайҳиссалом:

«Худо хоҳласа, менинг сабрли эканимни кўрасиз, сизга осийлик қилмайман», дедилар. Хизр алайҳиссалом:

«Ундоқ бўлса, мен билан юргин-да, то ўзим айтмагунимча бирор нарсанинг сабабини сўрама», дедилар.

Сўнг, икковлари денгиз соҳили бўйлаб юриб кетишди. Иттифоқо, бир кема соҳилга келиб тўхтади. Улар кемачи билан гаплашиб, ўзларини бирга олиб кетишга уни кўндиришди. Аммо, кемадагилар Хизр алайҳиссаломни таниб қолиб, бепул олиб кетишга рози бўлишди. Кема йўлга чиққач, кўп ўтмай Хизр алайҳиссалом болта билан кеманинг бир ёғочини кўчириб олдилар. Мусо алайҳиссалом у зотга:

«Бу қавм-ку, бизни бепул кемаларига чиқариб олдилар, сиз бўлсангиз кемаларини чўктириш учун уни тешиб кўйдингиз, таажжуб иш қилдингиз», дедилар. Шунда Хизр алайҳиссалом:

«Мен сенга мен билан бирга сабр қилиб юра олмайсан, деб айтувдим» дедилар. Мусо алайҳиссалом дарҳол узр айтиб:

«Унутган нарсам учун менга танбеҳ бериб, кўзлаган ишимни кийинлаштирманг», дедилар. (Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Мусо алайҳиссаломдан содир бўлган дастлабки хато эсдан чиқариш сабабли эди», дедилар). Кейин, бир чумчук келиб кема четига қўнди-да, тумшуғи билан денгиздан бир томчи сув олди. Шунда Хизр алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломга:

«Аллоҳнинг илми олдида мен билан сенинг илминг мана шу чумчук денгиздан олган бир қатрачалиқдир», дедилар. Кейин икковлари кемадан тушиб соҳил бўйлаб кетаётган эдилар, ногаҳон Хизр алайҳиссаломнинг кўзлари ўртоқлари билан ўйнаб юрган бир болага тушиб, бориб уни ўлдирдилар. Мусо алайҳиссалом Хизр алайҳиссаломга:

«Беғуноҳ бир покиза болани ўлдирдингиз, қандай ёмон иш қилдингиз!» дедилар. Хизр алайҳиссалом:

«Мен сенга мен билан юришга ҳеч тоқат қилолмайсан, деб айтмаганмидим!» дедилар.

Бу танбех аввалгисидан қаттиқроқ ва таҳдидлироқ эди. Мусо алайҳиссалом:

«Агар яна бирор нарса ҳақида сиздан сўрасам, майли мени ўзингиз билан олиб юрманг, унда айб ўзимда бўлади», деб илтимос қилдилар.

Икковлари йўлда давом этиб бир қишлоққа киришди, қишлоқ аҳлидан таом сўрашган эди, улар меҳмон қилишдан бош тортишди. Хизр алайҳиссалом ўша ерда йиқилай деб турган бир деворни кўриб, қайта тиклаб қўйдилар. Буни кўриб Мусо алайҳиссалом:

«Бу қавмнинг ҳузурига келиб таом сўрадик, беришмади, меҳмон ҳам қилишмади, агар хоҳласангиз, мана шу ишингизга ҳақ олишингиз мумкин эди», деб куюндилар. Хизр алайҳиссалом:

«Мана бу энди сен билан менинг фироғимиз сабабидур! Лекин мен, сенга ўзим айтиб бергунимгача сен сабр қилолмаган ишларнинг маъносини айтиб берайин: бояги кема хусусига келсак, у бечораҳол кишиларники

бўлиб, улар борадирган жойда яроқли кемаларни тортиб оладиган золим подшоҳ бор эди. Ҳалиги боланинг ота-онаси эса мўмин кишилар бўлиб, у куфр ва осийлик билан уларга кўп озор берар эди. Шу сабабдан Аллоҳ таоло унинг ўрнига покиза ва меҳрибон фарзанд ато қилишни ирода қилди. Мана бу девор масаласига келсак, унинг остида хазина бор, у икки етим болага тегишли. Уларнинг марҳум оталари солиҳ киши бўлган бўлиб, ундан қолган ушбу хазинани Аллоҳ таоло улар вояга етгач, юзага чиқармокни ирода қилди. Мен бу ишларни ўзим учун қилганим йўқ. Мана шулар сен сабр қилишга тоқатинг етмаган нарсаларнинг таъвилидур», дедилар. Расулуллоҳ алайҳиссалом:

«Қани энди, Мусо алайҳиссалом сабр қилган бўлсалар, Аллоҳ таоло бизга икковлари ҳақидаги қиссаларни баён қилиб берар эди», дедилар».

Уламоларимиз бу қиссадан кўплаб ҳикматлар, ибратлар чиқарганлар. Уларнинг барчасини ёзиш кўп вақтни ва кўп жойни талаб қилади. Аммо баъзиларини айтиб ўтсак, мақсадга мувофиқ бўлади.

Биринчиси, дунёдаги ҳар қандай инсон илмининг чекланганидир. Мусо алайҳиссалом улул азм Пайғамбар, Аллоҳ билан бевосита сўзлашган зот бўлишларига карамай, ўз замонидаги бандалардан бири билганини билмадилар. Унга шогирд тушдилар.

Иккинчиси, бу дунёда содир бўладиган ишларнинг асл моҳиятини фақат Аллоҳ таолонинг Ўзигина билади.

Учинчиси, мўмин банда ўзига етган, сиртдан баъзан мусибат бўлиб кўринаётган ишлардан сабрсиз бўлмаслиги лозим. Кейин ўша иш унинг ўзи учун фойдали бўлиб чиқиши эҳтимоли борлигини унутмаслиги керак.

Тўртинчиси, дунё ҳаётидаги баъзи бир ҳодисалар ҳам кишини фитнага учратиб йўлдан оздириши мумкинлигига ишора қилмоқда.

«Тожул Жомеъ» китобининг «Баъзи анбиёлар фазллари» бобида куйидаги ривоятлар келтирилган:

2785- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلَانِ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ وَرَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ الْمُسْلِمُ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُحَمَّدًا ρ عَلَى الْعَالَمِينَ، فَقَالَ الْيَهُودِيُّ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى \cup عَلَى الْعَالَمِينَ، فَرَفَعَ الْمُسْلِمُ يَدَهُ عِنْدَ ذَلِكَ فَلَطَمَ وَجْهَ الْيَهُودِيِّ فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ρ فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ وَأَمْرِ الْمُسْلِمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ فَإِذَا مُوسَى بَاطِشٌ بِجَانِبِ الْعَرْشِ فَلَا أَذْرِي أَكَانَ فِيمَنْ صَعَقَ فَأَفَاقَ قَبْلِي أَوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَتْنَى اللَّهُ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

2785. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Икки киши: яҳудийлардан бир киши ва мусулмонлардан бир киши сўкишиб қолди. Шунда мусулмон:

«Мухаммад алайҳиссаломни танлаб олган зот ила қасам!» деди.

Яҳудий эса:

«Мусо алайҳиссаломни оламлар устидан танлаб олган зот ила қасам!» деди.

Ана шу пайтда мусулмон кўлини кўтариб, яҳудийнинг юзига шапалоқ туширди. Яҳудий Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламнинг хузурларига бориб ўзи билан мусулмон орасида бўлиб ўтган иш ҳақида хабар берди. Бас, Расулulloх

соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мени Мусодан яхши қилманглар. Одамлар хушларидан кетганда биринчи ўзига келган мен бўламан. Қарасам, Мусо Аршнинг бир томонини ушлаб турган бўлади. Билмайман, у ҳам хушидан кетиб мендан олдин ўзига келганми ёки истисно қилинганлардан бўлганми», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

2786- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أُرْسِلَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى مُوسَى ﷺ فَلَمَّا جَاءَهُ صَكَّهُ فَقَفَا عَيْنَهُ فَرَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ: أُرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَا يُرِيدُ الْمَوْتَ قَالَ: فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ عَيْنَهُ وَقَالَ: ارْجِعْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ يَضَعُ يَدَهُ عَلَى مَنْ ثَوْرٍ فَلَهُ بِمَا غَطَّتْ يَدُهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ سَنَةٌ قَالَ: أَيُّ رَبِّ تُمْ مَهْ، قَالَ: تُمْ الْمَوْتُ، قَالَ: فَأَلَانَ، فَسَأَلَ اللَّهُ أَنْ يُدْنِيَهُ مِنْ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمِيَةً بِحَجَرٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: فَلَوْ كُنْتُ تُمْ لَأَرَيْتُكُمْ قَبْرَهُ إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ تَحْتَ الْكَيْثِ الْأَحْمَرِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

2786. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ўлим фариштаси Мусо алайҳиссаломга юборилди. Унинг олдига келганда бир шапалоқ тушириб кўзини чиқариб кўйди. У ўз Роббисига қайтиб борди ва:

«Мени ўлимни истамайдиган бир бандага юборибсан», деди. Бас, Аллоҳ унга кўзини қайтарди ва:

«Унинг олдига қайт-да, унга айт, қўлини бир хўкизнинг устига қўйсин. Қўли ёпган жойдаги қиллар

сонича йил унга берилади», деди. У:

«Ха, Роббим. Сўнгра нима?» деди.

«Сўнгра ўлим», деди У зот.

«Ана, энди бўлди», деди.

Бас, у Аллоҳдан ўзини муқаддас ерга бир тош
отишча яқинлаштиришни сўради.

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Ўша ерда бўлганимда сизларга унинг йўл
бўйидаги қизил қум тепалик остидаги қабрини
кўрсатар эдим», дедилар.

Икки шайх ривоят қилган.

2787- عَنْ أَنَسٍ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ : مَرَرْتُ عَلَى مُوسَى

لَيْلَةً أُسْرِيَ بِي عِنْدَ الْكُثَيْبِ ا لْأَحْمَرِ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي قَبْرِهِ . رَوَاهُ
مُسْلِمٌ.

2787. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайгамбар соллalloҳу алайҳи васаллам.:

«Менга Исро қилдирилган кечада Мусонинг қизил
қум тепадаги қабри олдидан ўтдим. У қабрида тик
туриб намоз ўқиётган экан», дедилар».

У ЗОТНИНГ ВАФОТЛАРИ

Мусо алайҳиссалом Ҳорун алайҳиссаломдан кейин
вафот этдилар. У зот Бани Исроилни муқаддас ерга олиб
қирмадилар. Уларни у ерга Йушаъ ибн Нун олиб кирди.
Мусо алайҳиссалом 120 ёшларида бу дунёни тарк этдилар.

Мусо алайҳиссаломнинг қиссалари Қуръон Каримдаги
энг кўп келган, кўп жой олган қисса.

Мулоҳаза қиладиган бўлсак, Мусо алайҳиссалом
инсоният илоҳий таълимотлардан жуда ҳам узоқлашган

бир пайтда пайғамбар бўлганлар.

У зот пайғамбар бўлиб келган қавм подшоҳни «Робб» деб этикод қилишган. У зот пайғамбар бўлиб келган жамият барча нобакорликларни ўзида мужассам қилган жамият эди.

Улар каттаю кичик ҳар бир масалада илоҳий таълимотдан узоқлашиб ўзлари ихтиро қилган нобакорликларга амал қилишга ўтиб олган эдилар.

Шунинг учун ҳам Мусо алайҳиссалом уларга кўплаб тушунтириш ишлари олиб борган бўлсалар ҳам у зотнинг қавмидан бўлган бир гуруҳ ёшлардан бошқа ҳеч ким илоҳий йўлга юрмади. Балки улар ўзларига пайғамбар бўлиб келган зотни ўлдиришга қасд қилдилар.

Мусо алайҳиссаломнинг Фиръавн ва унинг аҳли билан бўлган мужодалалари кофир қавмнинг Аллоҳ таоло томонидан ғарқ қилиниши ила яқунланди.

Бошқа қиссаларда кофир қавм ҳалок бўлади, Пайғамбар ва унга иймон келтирганлар нажот топадилар, аммо Мусо алайҳиссалом қиссасида кофир қавм ҳалок бўлганидан кейин асосий воқеалар бошланади. Фиръавн ва унинг қавми ҳалок бўлгандан кейин Мусо алайҳиссалом ва у зотнинг акалари Ҳорун алайҳиссалом ўз қавмлари ила юзма-юз қоладилар.

Узоқ муддат қулликда, азоб-уқубатда яшаган бу қавм Аллоҳ таоло уни озод қилиб Ўз неъматларини ато қилгандан кейин турли ношукрликлар қилишни бошлайди.

Мусо алайҳиссалом уларни инсофга чақиришга, шукр қилишга даъват қилиб кўп уринадилар. Аллоҳ таоло ҳам уларга танбеҳ учун турли азобларни йўллаб туради. Аммо халқ танбеҳ олмайди. Бани Исроилнинг нобакорлиги борган сари кучайиб бораверади. Охир-оқибат Аллоҳ таоло уларнинг ёш болаларидан бошқалари давомли адашувда ўлиб битишини ирода қилади.

Мусо алайҳиссаломнинг қиссалари Қуръон Каримда

бунчалик кўп келишининг асосий сабабларидан бири Бани Исроил илоҳий китобга – Тавротга амал қилиб яшаши матлуб бўлган қавм эди. Мусулмонлар ҳам Қуръони Каримга амал қилиб яшашлари лозим умматдир. Ана шу маънода улар ҳаммадан кўра Бани Исроилдан кўпроқ ибрат олишлари ва улар содир этган хатоларни такрорламасликлари лозим. Шунинг учун ҳам Қуръон Карим бу масалага алоҳида эътибор берган.

ҲОРУН АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръон Каримда Ҳорун алайҳиссаломнинг номлари йигирма марта келган. У зот Бақара, Нисо, Анъом, Аъроф, Юнус, Марям, Тоҳо, Анбиё, Мўминун, Фурқон, Шуаро, Қасас ва Вас-Саффот сураларида мазкурдирлар.

У зот Ҳорун ибн Имрон ибн Қоҳис ибн Ловий ибн Яъқуб ибн Исҳоқ ибн Иброҳимдирлар.

Ҳорун алайҳиссалом Мусо алайҳиссаломнинг туғишган акалари бўлиб, у зотдан уч ёш катта бўлганлар.

Ҳорун алайҳиссалом фасоҳатли, тили бурро гапга уста бўлганлар. У зотнинг айни шу хусусиятларини укалари Мусо алайҳиссалом Аллоҳ таолодан ёрдамчи қилиб беришни сўраётганларида эслаганлар:

«Биродарим Ҳорун мендан кўра тили бурророқ, уни ҳам мен билан юбор, мени тасдиқлайдир. Зеро, улар мени ёлғончи қилишларидан қўрқурман», деди» (*Қасас сураси, 34-оят*).

Яъни, менинг тилимда бир оз дудуклик бор, оғам Ҳорун эса, тили бурро одам. Кофирлар билан тортишувларда иш беради. Уни ҳам мен билан бирга Пайғамбар қилиб юбор. У ҳам мен билан бирга Пайғамбар бўлиб, мени тасдиқласин.

Аллоҳ таоло Марям сурасида Ҳорун алайҳиссаломнинг пайғамбарликлари ҳақида:

**«Ва унга Ўз раҳматимиздан оғаси Ҳорунни
Пайғамбар қилиб ҳадя этдик» (53-оят).**

Ҳорун алайҳиссалом укалари Мусо алайҳиссаломга ёрдамчи пайғамбар бўлганлари учун у киши қаерда зикр этилсалар, бу киши ҳам у ерда зикр этилган. Бу ҳолни Мусо алайҳиссаломнинг қиссаларини ўрганиш давомида билдик.

Ҳорун алайҳиссаломнинг фаолиятларидаги энг ҳассос ҳолат у зотнинг Бани Исроил ичида Мусо алайҳиссаломнинг ўрниларига қолган пайтлари бўлган.

«Мусо акаси Ҳорунга: «Қавмимда менинг ўрнимни ол, яхши иш қил, бузғунчиларнинг йўлига эргашма», деди» (Аъроф сураси, 142-оят).

Мусо алайҳиссалом бу гапни Роббил олабийн билан мийқотга кетаётиб айтганлар. У зот кетганларидан кейин Бани Исроил Ҳорун алайҳиссаломга итоат қилмай бузоқни худо қилиб олганлари ва унга боғлиқ бошқа ҳодисаларни Мусо алайҳиссаломнинг қиссаларида батафсил ўрганилди.

Ҳорун алайҳиссалом 122 ёшда бу дунёни тарк этдилар. У зот Мусо алайҳиссаломдан ўн бир ой олдин вафот этган.

ДОВУД АЛАЙҲИССАЛОМ

Аллоҳ таоло Ўз пайғамбари Довуд алайҳиссаломни Қуръони Каримда ўн олти марта зикр қилган. У зот ҳақларида Бақара, Нисо, Моида, Анъом, Исро, Анбиё, Намл, Саба ва Сод сураларида ояти карималар бор.

У зотнинг насаблари Довуд ибн Ийшаа ибн Увайд бўлиб, бориб охири Яхузо ибн Яъқуб ибн Исҳоқ ибн Иброҳим бўлиб тугайди. Насаб илми соҳибларининг ҳаммаси Довуд алайҳиссаломни Яхузо ибн Яъқуб авлодидан эканларига иттифоқ қилганлар.

Довуд алайҳиссалом пайғамбар қилиб юборилишларидан аввал Бани Исроил заифлашиб, шариат

йўқолиб, ширку хурофотлар кенг тарқалиб кетган эди.

Уларнинг бу ҳоллари яқин қўшнилари томонидан ғанимат фурсат билиниб, ерлари босиб олинган эди. Ўша пайтда Бани Исроил босқинчиларнинг зулми остида турли азобларга гирифтор бўлиб, хору зор ҳолда яшар эдилар.

БАНИ ИСРОИЛ УРУШ ҚИЛМОҚЧИ

Бақара сурасида келадиган ояти карималарда Бани Исроилнинг Аллоҳ йўлида уруш қилишига боғлиқ қиссаси келтирилади:

«Мусодан кейинги Бани Исроилдан бўлган аъёнларни билмадингми?! Вақтики ўз набийларига: «Бизга бир подшоҳ тайин қилгин, Аллоҳнинг йўлида уруш қилайлик», дедилар. У: «Агар сизларга уруш фарз қилинса, урушмасаларингиз-чи?!» деди. Улар: «Бизга нима бўлибдики, диёримиздан ва фарзандларимиздан жудо қилинсак ҳам, Аллоҳнинг йўлида урушмасак», дедилар. Уруш фарз қилинганда эса, озгиналаридан бошқалари юз ўгириб кетдилар. Ва Аллоҳ зулм қилувчиларни билувчидир» (246-оят).

Ушбу оятни Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломнинг кавмидан бўлган аъёнларни эслатиш билан бошламоқда:

«Мусодан кейинги Бани Исроилдан бўлган аъёнларни билмадингми?!»

Мусо алайҳиссалом вафот этиб кетганларидан кейин Бани Исроилнинг аъёнларидан бир гуруҳи:

«Вақтики ўз набийларига: «Бизга бир подшоҳ тайин қилгин, Аллоҳнинг йўлида уруш қилайлик», дедилар».

Яъни, у аъёнлар ўз Пайғамбарлари олдига келиб: «Бизга бир подшоҳ–бошлиқ тайин қилиб бер, унинг раҳбарлигида Аллоҳнинг йўлида урушмоқчимиз», дейишди. Уларнинг бундоқ дейишларидан қалбларида

иймон ҳисси уйғониб турган пайти экани билиниб турибди. Уларнинг биз ҳақ йўлдамиз, кофирлар ботилда, бизни Аллоҳнинг Ўзи қўллайди, деган фикрлари бор. Шунинг учун «Аллоҳнинг йўлида уруш» қилмоқчилар.

Лекин қуруқ ҳавас билан иш битмаслигини англаб етмайдилар. Бу ҳақиқатни Аллоҳдан бўлган ҳидоят туфайли Пайғамбарлари тушуниб етади. Шунинг учун:

«У: «Агар сизларга уруш фарз қилинса, урушмасаларингиз-чи?!» деди.

Ҳозир кенгликда туриб, бир-бирингизга қизиқиб, бизга подшоҳ тайин қилгин, Аллоҳнинг йўлида уруш қилайлик, демокдасизлар. Ҳақиқатан шу иш йўлга қўйилса, уруш фарзга айланади ва унда орқага қайтишнинг иложи қолмайди. Ортга қайтган гуноҳкор бўлади.

Бу мулоҳаза қизишиб турган тўдани янада қизитиб юборди. Урушга кириш қарорига олиб келган сабабларни зикр қилишди:

«Улар: «Бизга нима бўлибдики, диёримиздан ва фарзандларимиздан жудо қилинсак ҳам, Аллоҳнинг йўлида урушмасак?!» дедилар».

Яъни, қайтишга йўл йўқ. Урушмасак, нима деган одам бўламиз. Кофирлар бизни диёримиздан чиқарган, фарзандларимиздан жудо қилган бўлсалар.

«Уруш фарз қилинганда эса, озгиналаридан бошқалари юз ўгириб кетдилар».

Аввалги қизиқиш, шижоат ва ҳавасдан асар ҳам қолмади. Фақат ийманий тарбия олганларгина собитқадам бўлиб қоладилар.

«Ва Аллоҳ зулм қилувчиларни билувчидир».

Бошга иш тушганда ортга қараб қочадиганлар золим эканини шу оятдан биламиз. Аллоҳ таоло уларни зулмини билиб, муносиб жазоларини беради.

ТОЛУТ ПОДШОҲ БЎЛДИ

«Набийлари уларга: «Албатта, Аллоҳ Толутни сизга подшоҳ қилиб тайинлади», деди. Улар: «У бизга қаёқдан подшоҳ бўлсин. Ундан кўра подшоҳликка биз ҳақлироқмиз. Қолаверса, унга кўпроқ мол ҳам берилмаган» дедилар. У: «Албатта, уни Аллоҳнинг Ўзи сизларга танлади ва илмда, жисмда кенглигини зиёда қилди. Аллоҳ подшоҳлигини кимга хоҳласа, ўшанга беради. Ва Аллоҳ кенг қамровли ва билувчидир», деди» *(Бақара сураси, 247-оят).*

Бани Исроилнинг талабига биноан, уларнинг Аллоҳ йўлида қиладиган урушларига раҳбарлик қилиш учун подшоҳ ихтиёр қилинди.

«Набийлари уларга: «Албатта, Аллоҳ Толутни сизга подшоҳ қилиб тайинлади», деди».

Подшоҳ талаб қилган ўзлари эди, шу талаб инobatта олиниб, Толут уларга подшоҳ этиб тайинланганида, улар уни ризолик ила қабул қилишнинг ўрнига, Аллоҳ таолонинг амрига исён қилишди. Аллоҳ таоло тайин қилган Толутнинг подшоҳ бўлишини инкор этишди. Унинг подшоҳликка тайинланишини хато, деб эълон қилишди. Нега?

«Улар: «У бизга қаёқдан подшоҳ бўлсин. Ундан кўра подшоҳликка биз ҳақлироқмиз. Қолаверса, унга кўпроқ мол ҳам берилмаган», дедилар.

Демак, Толутнинг подшоҳлар авлодидан эмаслиги уларнинг инкорига сабаб бўлган экан. Қолаверса, уларнинг фикри бўйича, подшоҳ бўладиган одамнинг мол-дунёси кўп бўлиши керак экан. Толутда бу ҳам йўқ. У қандай қилиб подшоҳ бўлади?

Бани Исроилнинг ушбу нотўғри мавқифига қарамай, набийлари Аллоҳ таоло нима учун Толутни уларга подшоҳ қилиб тайинлаганини баён қилди:

«У: «Албатта, уни Аллоҳнинг Ўзи сизларга

танлади. Ва илмда, жисмда кенглигини зиёда қилди. Аллоҳ подшоҳлигини кимга хоҳласа, ўшанга беради. Ва Аллоҳ кенг қамровли ва билувчидир», деди».

Бани Исроилнинг Пайғамбари сабр билан, қизишмай, уларга ҳақиқатни тушунтиришга уринди. У зот аввало, сиз инкор қилаётган Толутни подшоҳ қилиб Аллоҳнинг Ўзи танлади, мен ёки бошқа бирор киши танлагани йўқ, иккинчидан, Аллоҳ унинг илмда ва жисмда кенглигини зиёда қилиб қўйди, подшоҳликка энг керакли нарсалар шулар, қолаверса, Аллоҳ подшоҳлигини кимга хоҳласа, ўшанга беради, Ўзи билиб тасарруф қилади, дедилар.

«Аллоҳ кенг қамровли ва билувчидир».

Ҳамма нарсани, шу жумладан, сиз билан бизни ва биз талашаётган масалани ҳам қамраб олган. Ўзи билиб тасарруф қилади.

Лекин иккиланиб турган ва улкан ишга қадам қўйиш арафасидаги қавмнинг эҳтимолли шубҳаларини ҳам тарқатиб, ишончларини ошириш учун Толутнинг подшоҳлиги Аллоҳ таоло томонидан эканлигини тасдиқловчи мўъжиза нарсаларни ҳам айтиб ўтилади:

«Набийлари уларга: «Албатта, унинг подшоҳлигининг белгиси, сизларга Роббингиздан тобут келмоғидир, унда хотиржамлик ва Мусо ҳамда Ҳорун аҳлидан қолган қолдиқ бўлиб, фаришталар кўтариб келур. Агар мўмин бўлсаларингиз, албатта, бу нарсада сизларга белги бор», деди» (248-оят).

Толутнинг ҳақиқатда Аллоҳ томонидан тайин қилинган подшоҳ эканини Бани Исроилга исбот этиш учун уларга қоил қолдирадиган, одатдан ташқари, Аллоҳдан бошқа ҳеч кимнинг қўлидан келмайдиган бир мўъжиза содир этиляпти.

Маълумки, Мусо алайҳиссаломнинг вафотларидан кейин Йушаъ алайҳиссалом Бани Исроилга раҳбар бўлган эдилар. Ўша пайтда уларни муқаддас ерларидан ҳайдаб

чиқарган душманлари бир қанча муқаддас нарсаларини ҳам тортиб олган эди. Мазкур тортиб олинган нарсалар ичида, жумладан, Бани Исроилга хос бир машҳур тобут-сандиқ ҳам бор эди.

Мусо алайҳиссалом қачон урушга кирсалар, ўша тобутни ўз аскарларининг олдида боришини таъминлар эдилар. Шунда Бани Исроилнинг қалбига хотиржамлик тушиб, урушдан қочишмасди.

Кейинчалик у тобутга Мусо ва Ҳорун алайҳиссаломлардан қолган эсдаликларни солиб қўйишган эди. Жумладан, Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга Тур тоғида берган лавҳалар, у зотнинг ҳассаси, кийими, ковуши ҳамда Ҳорун алайҳиссаломнинг салласи бор эди.

Пайғамбарлари тобутни фаришталар кўтариб келиши Толутнинг подшоҳлигига белгидир, агар ҳақиқий мўмин бўладиган бўлсангиз, ушбу мўъжизанинг ўзи кифоя қилади, деди.

ТОЛУТ АСКАРНИ СИНАЙДИ

Кейинги оятлардаги маънога қараганда, бу иш рўй бериб, Бани Исроилда ишонч ҳосил бўлганга ўхшайди:

«Толут аскар билан чиққанда: «Албатта, Аллоҳ сизни дарё билан синовчидир, ким ундан ичса, у мендан эмас. Ва ким уни тановвул қилмаса, у, албатта, мендандир. Магар биров қўли билан бир хўплам хўпласа, майли», деди. Озгиналаридан бошқалари ундан ичдилар. У ва у билан бирга иймон келтирганлар у(дарё)дан ўтганларида, улар: «Бугун бизда Жолут ва унинг аскари билан жанг қилишга тоқат йўқ», дедилар. Аллоҳга рўбарў бўлишга ишонганлар: «Қанчадан-қанча оз сонли гуруҳлар Аллоҳнинг изни билан кўп сонли гуруҳларга ғолиб келган. Аллоҳ сабрлилар биландир», дедилар» *(Бақара*

сураси, 249-оят).

Ва, ниҳоят, Бани Исроилнинг урушдан қочмай қолган одамларини, Толутнинг Аллоҳ тайин қилган подшоҳ эканлигига ишонтирилгач, Толут улардан аскар тайёрлади.

Сўнгра уруш қилиш вақти етиб келди. Шунда Толутнинг ҳақиқий аскарбоши экани намоён бўлди. У аскарларининг ҳолатини яхши биларди. Улар авваллари мағлубиятга учраб юрган, хорликка кўникиб қолган эдилар. Душман эса, кучли, ғалабага одатланиб қолган. Ундай душманга ғолиб келиш учун мустаҳкам иродага эга бўлиш керак.

Шунинг учун Толут ўз аскарларининг иродасини синаб кўрмоқчи бўлди. Шаҳардан чиққанларида, синов шартини эълон қилди.

«Толут аскар билан чиққанда: «Албатта, Аллоҳ сизни дарё билан синовчидир, ким ундан ичса, у мендан эмас. Ва ким уни тановвул қилмаса, у, албатта, менадир. Магар биров қўли билан бир ҳўплам ҳўпласа, майли», деди».

Йўлда бир дарё учрайди, ким иродаси кучли бўлиб, чанқокқа чидаб, унинг сувидан ичмаса, имтихондан ўтган бўлади. Толутнинг ҳақиқий аскарига айланади. Ким иродасизлик қилиб, дарёнинг сувидан ичиб олса, аскарликка қабул қилинмайди. Бир оз сувсизликка чидай олмаган одам урушнинг машаққатларига чидай олмаслиги турган гап. Шу билан бирга, томоқни ҳўллаб олиш учун бир ҳўплам ичишга ҳам рухсат берди.

Юриб бориб дарёга ҳам етишди:

«Озгиналаридан бошқалари ундан ичишди».

Синовдан ўтиша олмади. Оғир ишга киришишдан олдин одамларни фақат оғзаки синов эмас, балки амалий синовдан ҳам ўтказиш зарурлиги шундан билинади. Биринчи амалий синовда Толутнинг аскарлари ҳам сараси сарага, пучаги пучакка ажради. Синовдан ўтмаганлар

ажраб қолдилар.

«У ва у билан бирга иймон келтирганлар у(дарё)дан ўтганларида улар: «Бугун бизда Жолут ва унинг аскарлари билан жанг қилишга тоқат йўқ», дедилар».

Иймонлилар ичида ҳам заифлар пайдо бўлди. Душманга рўбарў келганда ўзларининг озлиги, душманнинг қувватли эканини сезиб, урушда қатнаша олмасликларини, тоқатлари йўқлигини баён қилишди. Улар вазиятни ўз тарозуларига солиб кўриб, ғолиб келишларига кўзлари етмади. Шунда ҳақиқий мўминлар, ҳамма нарсани илоҳий ўлчов билан ўлчайдиганлар юзага чиқдилар.

«Аллоҳга рўбарў бўлишга ишонганлар: «Қанчадан-қанча оз сонли гуруҳлар Аллоҳнинг изни билан кўп сонли гуруҳларга ғолиб келган. Аллоҳ сабрлилар биландир», дедилар».

Ҳақиқий мўминлар хатарли сўқмоқлардан қийинчиликларни енгиб ўтиб, мақсадга етадилар, Аллоҳ танлаган, муқарраб бандалар қаторига кирадилар. Ҳамма нарса Аллоҳ таолонинг изни билан бўлишига ишонадилар. Шунинг учун, сонлари оз бўлса ҳам, кўркмайдилар. Улар Аллоҳ сабр қилувчилар билан бирга эканини яхши биладилар. Аллоҳнинг Ўзидан сабр тилаб, кўркмай, кўп сонли ва қувватли душманга қарши турадилар.

«РОББИМИЗ БИЗГА САБР ТЎККИН»

«Жолут ва унинг аскарларига рўбарў келганларида: «Роббимиз, бизга сабр тўккин, собит-қадам қилгин ва кофир қавмларга қарши нусрат бергин», дедилар» (Бақара сураси, 250-оят).

Улар душман билан тўқнашганларида, дуо қилиб, Аллоҳдан сўрайдиган нарсаларини сўрашга шошилдилар. Ўша пайт дуо қабул бўладиган пайт. Ҳақиқий мўминлар

хар доим Аллоҳни эсдан чиқармайдилар. Аллоҳнинг кўрсатмасига биноан керакли тадбирларни ишга соладилар ва ҳамма нарса қўлида бўлган зотга ёлборадилар.

«Роббимиз, бизга сабр тўккин» иборасидан сабр худди тўкиладиган нарсасек тасаввур беради. Худди сувни тўккандек, бошидан тўкиб юборса, оқиб оёғига тушади. Сабр энг керакли нарса бўлганидан мўминлар уни аввал зикр қилишди.

«Собитқадам қилгин» — бу улуғ ишда қадамимиз тойилмасин, собит турсин. Бу иш ҳам Аллоҳнинг ёрдами билан бўладиган иш.

«Ва кофир қавмларга қарши нусрат бергин».

Мўминларнинг орзуси кофирлар устидан ғолиб чиқишдир. Уларнинг орзуси рўёбга чикди.

ДОВУД ЖОЛУТНИ ҚАТЛ ЭТДИ

«Бас, Аллоҳнинг изни билан уларни енгдилар ва Довуд Жолутни қатл этди. Сўнгра Аллоҳ унга подшоҳлик ва ҳикматни берди ва хоҳлаган нарсасини ўргатди. Агар Аллоҳнинг баъзи(одам)ларни баъзиларига даф қилиш бўлмаса эди, ер юзи бузиларди. Лекин Аллоҳ оламлар устидан фазл эгасидир» (*Бақара сураси, 251-оят*).

Толут аскарлари Жолут аскарлари устидан ғалаба қозондилар. Бу ғалаба, албатта, Аллоҳнинг изни билан бўлди. Ҳеч бир нарса Унинг изнисиз бўлмайди. Аллоҳ Ўз иродасини мўминлар орқали юзага чиқаради.

«Бас, Аллоҳнинг изни билан уларни енгдилар ва Довуд Жолутни қатл этди».

Довуд Толут аскарлари ичида ёш йигит эди. Жолут эса, катта кучга эга бўлган подшоҳ, ҳамманинг қалбига даҳшат солиб турувчи аскарбоши эди. Аллоҳ таоло ушбу золим подшоҳ ва аскарбошининг ёшгина йигитча қўлида қатл

бўлишини ирода қилди. Бу билан одамларга, Аллоҳ хоҳласа, ҳар қандай жаббор бўлса ҳам, бир ёш йигит унинг ўлимига сабаб бўлиши мумкинлигини кўрсатди. Шу билан бирга, бу ишнинг ортида бошқа ҳикмат ҳам бор эди:

«Сўнгра Аллоҳ унга подшоҳлик ва ҳикматни берди ва хоҳлаган нарсасини ўргатди».

Довуд Аллоҳнинг инояти билан Толутдан кейин Бани Исроилга подшоҳ бўлди. Унинг подшоҳлик даври олтин давр бўлди. Аллоҳ таоло унга подшоҳликка қўшиб Пайғамбарликни ҳам берди. Шу билан бирга, унга уруш асбобларини ясашни ҳам ўргатди.

«Агар Аллоҳнинг баъзи(одам)ларни баъзиларига даф қилиш бўлмаса эди, ер юзи бузиларди».

Яъни, кофирларни мўминлар билан даф қилиб турмаса, мўминларни кофирлар устидан ғолиб қилмаса, кофирлар ер юзини фасодга тўлғазиб юборадилар.

«Лекин Аллоҳ оламлар устидан фазл эгасидир».

Шунинг учун баъзиларини баъзиларига даф қилиб, ишни тузатиб, тўғрилаб туради.

Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга илоҳий китоб ҳам берди. Бу ҳақда Нисо сурасида:

«Довудга эса Забурни бердик» (163-оят), дейди.

Тарихчилар Аллоҳ таолодан Забур берилган, пайғамбар бўлган вақтларида Довуд алайҳиссаломнинг ёшлари қирқда эди, дейдилар. Забур тўрт илоҳий китобнинг бири экани ҳаммага маълум. Унда мавъизалар, ибратлар, зикр қилинадиган дуолар бўлган.

Довуд алайҳиссаломнинг овозлари жуда ҳам ширали бўлган. У зот тиловат қилганларида осмондаги қушлар ҳам тўхтаб қолар экан.

ДОВУДГА БЕРИЛГАН ФАЗЛЛАР

Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга яна бир қанча

фазлларни ҳам берган эди. Бу ҳақида Сод сурасида сўз кетган:

«... Қувват соҳиби бўлган бандамиз Довудни эсла. Албатта, у ўта қайтгувчидир» (17-оят).

Довуд алайҳиссаломга Аллоҳ таоло ҳар жиҳатдан қувват берган эди. У зот динда бақувват эдилар. Кунора рўза тутар, кечанинг ярмида ухлаб, ярмида ибодат қилар эдилар. Подшоҳликлари ҳам кучли эди.

«Албатта, у ўта қайтгувчидир».

Яъни, ҳар бир нарасада Аллоҳга тавба қилувчидир. «Тавба» сўзининг луғавий маъноси ҳам қайтишдир.

«Албатта, Биз унга тоғларни бўйсундирдик. Улар у билан кечки пайту эрталаб тасбеҳ айтардилар.

Тўпланган ҳолдаги қушларни ҳам. Барчалари У зотга ўта қайтгувчидир» (18–19-оятлар).

Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга тоғларни бўйсундириб қўйган эди. Тоғлар у зот билан бирга Аллоҳ таолога эртаю кеч тасбеҳ айтар эди.

Шунингдек, Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга қушларни ҳам бўйсундириб қўйган эди. Улар ҳам у зотга қўшилиб, Аллоҳ таолога эртаю кеч тасбеҳ айтар эдилар.

Бунинг устига:

«Ва Биз унга мулкани қувватли қилиб бердик ҳамда ҳикматни ва ҳал қилгувчи китобни бердик» (20-оят).

Биз Довудга унинг давлатини қувватли қилиб бердик. Довуд алайҳиссалом Пайғамбар бўлишлари билан бирга, подшоҳ ҳам эдилар. У зотнинг салтанатини Аллоҳ таоло кучли қилиб қўйган эди. Аскарлари кўп эди.

«Ҳамда ҳикматни ва ҳал қилгувчи китобни бердик».

Биз Довудга пайғамбарликни ҳам бердик. Яна унга талашиб-тортишганлар орасидаги жанжални ҳал қилиш ҳукмини бердик. У ҳеч иккиланмай ҳукм чиқарар эди.

ДАЪВОЛАШГАНЛАРНИНГ ХАБАРИ

«Сенга даъволашганларнинг хабари келдими? Ўшанда улар меҳробга чиқишган эди.

Ўшанда улар Довуднинг олдига киришган эди. Бас, у улардан кўрқиб кетди. Улар: «Кўркма, булар икки даъволашгувчи томон. Биз бир-биримизга зулм қилдик. Бас, орамизда ҳақ ила ҳукм чиқар. Жабр қилма. Бизларни тўғри йўлга ҳидоят қил», дедилар» *(Сод сураси, 21–22-оятлар).*

Ушбу оятлар билан бошланувчи қиссада, Довуд алайҳиссаломнинг синовга–фитнага дуч бўлганлари ҳикоя қилинади. Юқоридаги оятларда васф қилинганидек, улуғ мартабали, ҳар томонлама етук ва қувватли бўлишига қарамай, у зотнинг ҳам синовга йўлиқишларида ибрат бор.

Бу синов қиссаси қисқача қуйидагича:

Довуд алайҳиссалом вақтини тақсимлаб қўйган эди. Маълум бир вақтини подшоҳлик ишларига, одамлар ўртасида қозилик қилиб, ҳукм чиқаришга ажратган эди. Қолган вақтларда маълум муддат тоат-ибодат билан машғул бўлар эди. Унда Забур тиловат қилар, Аллоҳга тасбеҳ айтар ва бошқа илтижоларни қилар эди. У зот меҳробга кириб, ибодатни бошлаганида, то ўзи қайтиб чиқмагунича ҳеч ким ҳузурига киришга рухсат ололмасди.

Кунлардан бир куни Довуд алайҳиссалом ибодат қилиб турганида тўсатдан икки кишининг меҳробга чиққанларини кўриб қолди. Ҳеч ким киролмайдиган ерга бу икки одам нима учун девордан ошиб киришди, деб у зот кўрқиб кетди. Яхши нияти бўлса, бу суратда келмас эди, деган фикр ҳаёлидан ўтди.

Ушбу оятларда Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга ўша ҳодисани эслатмоқда.

«Сенга даъволашганларнинг хабари келдими?»

Демак, даъволашганлар бор экан. Бир масалани талашиб қолиб, уни ҳал қилиш учун Довуд алайҳиссаломнинг ҳузурига боришса, у зот ибодатда экан. Улар қизишганларидан, у зотнинг ибодатни тугатишини ҳам кутиб турмасдан, меҳроб устига чиқиб боришибди.

«Ўшанда улар меҳробга чиқишган эди».

Довуд алайҳиссалом ибодат қиладиган меҳробга чиқиб олишган эди.

«Ўшанда улар Довуднинг олдига киришган эди».

Даъволашган ўша икки киши ибодат қилиб турган Довуд алайҳиссаломнинг олдига изнсиз киришган эди.

«Бас, у улардан кўрқиб кетди».

Кутилмаганда, изнсиз, ман қилинган жойга девор ошиб кириб келишлари яхшилик аломати эмас эди. Мўмин одам Пайғамбарнинг ҳузурига бундай суратда кириб бормади. Ишончли одам ҳам ҳеч қачон ўзига бу ишни эп кўрмади. Шунинг учун ҳам Довуд алайҳиссалом кўрқиб кетди. Кириб келганлар буни пайқаб, у зотни тинчлантиришга ҳаракат қилишди.

«Улар: «Кўрқма, булар икки даъволашгувчи томон».

Эй Довуд, сен биздан ёмонлик кутма. Биз икки даъволашувчи томонмиз.

«Биз бир-биримизга зулм қилдик».

Шунинг учун даъво талашиб, сенинг олдинга келдик.

«Бас, орамизда ҳақ ила ҳукм чиқар».

Сен бизнинг орамизда даъвомиз бўйича адолатли ҳукм чиқар.

«Жабр қилма».

Ҳукмингда ҳеч кимга зулм қилма.

«Бизларни тўғри йўлга ҳидоят қил», дедилар».

Эҳтимол, талашиб-тортишиш оқибатида биз адашгандирмиз. Сен бизни тўғри йўлга солиб қўй, дейишди.

Сўнг биттаси асосий мақсадга кўчиб, деди:

«Мана бу менинг биродарим. Унинг тўқсон тўққизта совлиғи бор. Менинг эса, биргина совлиғим бор. Бас, у: «Уни ҳам менинг кафолатимга бер», деди ва сўзлашувда мендан устун чикди» (23-оят).

Икки даъвогарнинг бири иккинчисига очик зулм қилибди. У ўзининг тўқсон тўққиз совлиқ кўйига бировнинг биттагина совлиғини ҳам қўшиб олибди. Энди ўша мазлум одам Довуд алайҳиссаломга унинг устидан шикоят қилиб турибди.

Довуд алайҳиссалом арзни эшитиб бўлиб, унга жавоб берди.

«У: «Дарҳақиқат, сенинг совлиғингни сўраб, ўз совлиқларига (қўшиш) билан сенга зулм қилибди. Албатта, кўп шериклар бир-бирларига зулм қилурлар. Магар иймон келтириб, солиҳ амал қилганларгина (қилмаслар). Улар жуда ҳам оз», деди. Ва Довуд Биз уни синаганимизни билди-да, тезда Роббига истиғфор айтиб, саждага йиқилди ва тавба қилди» (24-оят).

(Ушбу оят сажда оятидир.)

Довуд алайҳиссалом биринчи даъвогарнинг сўзини эшитиши билан дарҳол ҳукм чиқаришга киришди ва унга:

«Дарҳақиқат, сенинг совлиғингни сўраб, ўз совлиқларига (қўшиш) билан сенга зулм қилибди», деб унинг фойдасига ҳукм чиқарди.

Холбуки, адолат юзасидан аввал иккинчи даъволашган одамнинг ҳам гапини эшитиб туриб, кейин ҳукм чиқаришлари керак эди.

«Албатта, кўп шериклар бир-бирларига зулм қилурлар», деб муносабатини яна таъкидлади.

Молни аралаштириб шерик бўлганлар доимо бир-бирларига зулм қилиб келган. Сенинг соҳибинг ҳам сенга зулм қилибди, демоқчи бўлди.

«Магар иймон келтириб, солиҳ амал

қилганларгина».

Яъни, улардан зулм содир бўлмас, деди. Бу билан иккинчи одамга яна ҳам қаттиқроқ гап тегди. Сўнгра Довуд алайҳиссалом:

«Улар жуда ҳам оз», деди».

Яъни, иймон келтириб, солиҳ амал қиладиганлар жуда оз. Лекин шу пайт хато қилганини англаб қолди. Бу оддий ҳолат эмас, ўзи учун синов эканини тушуниб етди. Дастлаб, меҳробга кирган икки киши ҳақида ёмон гумон қилган, кейин бир томонни эшитиб турибоқ ҳукм чиқариб юборган эди. Бундай йўл тутиш олиймаком, муқарраб бандаларга хос иш эмаслигини ёдга олди.

«Ва Довуд Биз уни синаганимизни билди-да, тезда Роббига истиғфор айтиб, саждага йиқилди ва тавба қилди».

Бошқалар ҳақида ёмон гумон қилганига, ҳукм чиқаришда бир оз шошилганига қаттиқ афсусланди. Аллоҳ таолога истиғфор айтди, саждага бош қўйди, ибодат этиб, тавба қилди.

Муҳаққиқ тафсирчи олимларимиздан Фахриддин Розий ва Абу Ҳаййон оятдаги шу маънони таъкидлаш билан бирга, Бани Исроил Аллоҳ таолога ва Пайғамбарларга бўлган одобсизликларидан яна бирини Довуд алайҳиссалом ҳақида бўҳтонлар тўқиганини айтиб ўтадилар. Шунингдек, Бани Исроилнинг баъзи уйдирмалари айрим тафсир китобларимизга ҳам кириб қолганига қаттиқ афсус қиладилар. Шунингдек, Пайғамбар алайҳимуссаломнинг маъсумлигини, гуноҳ қилишдан сақланганларини доимо эсда тутишимиз лозим. Довуд алайҳиссалом ҳеч қандай гуноҳ қилганлари йўқ, балки бир эътиборсизлик туфайли хато содир бўлди, холос, дейдилар.

«Бас, Биз унинг ўша(хатоси)ни мағфират қилдик. Албатта, унинг учун ҳузуримизда яқинлик ва гўзал оқибат бордир» (25-оят).

Яъни, Довуд алайҳиссалом учун Аллоҳ таолонинг хузурида муқарраблик ва гўзал оқибат бордир. Бу гап ҳам Довуд алайҳиссаломдан Бани Исроил тўкиган уйдирмалар асло содир бўлмаслигига далолатдир. Аллоҳга яқин бўлган бандалар ҳам, Аллоҳ таолонинг хузурида гўзал оқибати бор бандалар ҳам, ҳеч қачон гуноҳ ишларни қилмайдилар.

Аллоҳ таолонинг Довуд алайҳиссаломга айтган куйидаги сўзлари ҳам одамлар орасида ҳукм чиқаришда эҳтиёткор бўлишни яна бир бор таъкидлайди:

«Эй Довуд, албатта, Биз сени ер юзида халифа қилдик. Бас, одамлар орасида ҳақ ила ҳукм юрит. Ҳавои нафсга эргашма! Яна у сени Аллоҳнинг йўлидан адаштирмасин. Албатта, Аллоҳнинг йўлидан адашадиганларга унутганлари учун ҳисоб кунида шиддатли азоб бордир» (26-оят).

Инсон зоти, аслида, Аллоҳ таолонинг ер юзидаги халифаси (ўринбосари) ҳисобланади. Бу ҳақиқат бошқа оятларда алоҳида таъкидланган. Ушбу оятда эса, зиммасига одамлар орасида ҳукм қилиш масъулияти юкланган Довуд алайҳиссаломга ўхшаш инсонларга халифалик яна ҳам оғир эканини таъкидланмоқда.

«Эй Довуд, албатта, Биз сени ер юзида халифа қилдик».

Яъни, Биз сени ер юзида ўзимизга ўринбосар қилиб қўйдик. Сен у ерда одамларнинг баъзи ишларини бошқарасан. Бу сенга жуда катта масъулиятдир. Уни адо этишда эҳтиёт бўл.

«Бас, одамлар орасида ҳақ ила ҳукм юрит».

Шундай экан, Аллоҳнинг бандалари орасида адолат билан ҳукм юрит.

«Ҳавои нафсга эргашма!»

Ўзингнинг нафсингдан чиқадиган ўй-фикрларга эргашма.

«Яна у сени Аллоҳнинг йўлидан адаштирмасин».

Чунки ҳавои нафсига эргашиш доимо Аллоҳнинг йўлидан адаштириб келган. Одамлар орасида адолат билан ҳукм юритадан деган одам, албатта, Аллоҳ йўлидан адашишга дучор бўлиши турган гап. Бунинг эса, оқибати ёмон.

«Албатта, Аллоҳнинг йўлидан адашадиганларга унутганлари учун ҳисоб кунда шиддатли азоб бордир».

Ҳавои нафсга эргашиш Аллоҳнинг йўлидан адашишга, бу эса, ўз навбатида, Аллоҳни унутишга олиб келади. Аллоҳнинг йўлидан адашиш дегани, Аллоҳни унутиш деганидир. Бўлмаса, Аллоҳнинг ҳукмлари турганда, бошқа ҳукм юритилар эдими?! Аллоҳнинг ҳукмидан юз ўттирганларга шиддатли азоб бордир.

Аллоҳ таоло Ўз иноятига олган бандаларини эса, худди Довуд алайҳиссалом сингари, аввалдаёқ огоҳлантириб кўяди.

Машҳур тафсирчиларимиздан Ҳофиз Исмоил ибн Касир ушбу ояти каримага тегишли хабарлар ичида қуйидаги ривоятни ҳам келтиради:

«Абу Заръа розияллоҳу анҳу халифа Валид ибн Абдулмалик олдига кирди. Валид унга:

«Менга айт-чи, халифа ҳам ҳисоб-китоб қилинадими? Сен Қуръонни яхши ўргангансан, чуқур биласан», деди. У:

«Эй мўминларнинг амири, айтаверайми?!» деб сўради. Валид:

«Аллоҳнинг омонидасан, айтавер», деди. Абу Заръа:

«Эй мўминларнинг амири! Аллоҳ учун сен ҳурматлимисан ёки Довуд алайҳиссалату вассаламми?! Аллоҳ таоло унга халифалик ва Пайғамбарликни жамлаб берганидан сўнг унга Ўз китобида таҳдид қилиб:

«Эй Довуд, албатта, Биз сени ер юзида халифа қилдик. Бас, одамлар орасида ҳақ ила ҳукм юрит. Ҳавои нафсга эргашма! Яна у сени Аллоҳнинг йўлидан адаштирмасин.

Албатта, Аллоҳнинг йўлидан адашадиганларга унутганлари учун ҳисоб кунда шиддатли азоб бордир», деган», деди».

ДОВУДНИНГ МЎЪЖИЗАЛАРИ

Аллоҳ таоло Сабаъ сурасида Ўз пайғамбари Довуд алайҳиссаломга берган нарсалари ҳақида қуйидагиларни айтади:

«Батаҳқиқ, Биз Довудга Ўзимиздан фазл бердик. «Эй тоғлар, у билан бирга (тасбеҳни) қайтар ва қушлар ҳам» (дедик). Ва унга темирни юмшоқ қилдик» (10-оят).

Довуд алайҳиссалом Аллоҳ таолога итоатли бандалардан бўлгани учун оятда Аллоҳ таолонинг Ўзи у зотга бошқаларда йўқ нарсаларни бергани ҳақида хабар бермоқда.

«Батаҳқиқ, Биз Довудга Ўзимиздан фазл бердик».

Пайғамбарлик ато этгани, илоҳий китоб бўлмиш Забурни туширгани, тоғларни ва қушларни у зотга хизматкор қилиб қўйгани, темирни юмшатиб бергани ва бошқа нарсалар Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга берган мўъжизалардир. Улардан баъзиси ушбу оятда зикр қилинмоқда.

«Эй тоғлар, у билан бирга (тасбеҳни) қайтар ва қушлар ҳам» (дедик).

Довуд алайҳиссалом Аллоҳ таолога тасбеҳ айтганларида, Забурни тиловат этган пайтларида тоғу тошлар ҳам, қушу ҳайвонлар ҳам у зотга қўшилар эди.

«Ва унга темирни юмшоқ қилдик».

Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга темирни ҳамирдек юмшоқ қилиб берган эди. У зот темирни оловга солиб тобламасдан ҳам, болға билан урмасдан ҳам, нимани хоҳласалар, қўллари билан шуни ясай олар эдилар.

«Ва (унга): «Совутлар қилгин ва бичимини ўлчовли қил. Солиҳ амаллар қилинглр. Албатта, Мен нима амал қилаётганингизни яхши кўриб тургувчиман, дедик» (11-оят).

Яъни, Биз Довудга, ўзингга берилган хамирдек юмшоқ темирдан совут ясагин. Ўша совутларнинг бичимини ўлчовли қилгин, дедик. Довуд алайҳиссаломгача совут бир бутун тўсиқ шаклида ясалар экан. Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссаломга илҳом бергач, совутни ҳалқалардан улаб кийим шаклида қиладиган бўлган экан. Оятдаги, бичимини ўлчовли қил, дегани ўша совутнинг ҳалқаларини бир-бирига мослаб ўлчовли қил, деган маънони англатади.

Айни пайтда, Аллоҳ таоло Довуд алайҳиссалом ва у зотнинг аҳлларига хитобан:

«Солиҳ амаллар қилинглр», демоқда.

Яъни, сизларга шунчалик фазлни бериб қўйдим. Бу эса, сизларнинг яхши амаллар қилишингизни тақозо этади. Бу ишда нуқсонга йўл қўя кўрманглр.

«Албатта, Мен нима амал қилаётганингизни яхши кўриб тургувчиман», дедик».

Қилган амалингизга яраша мукофот ёки жазо берилади.

Довуд алайҳиссалом юз ёшга етганларида бу дунёдан ўтдилар.

СУЛАЙМОН АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Сулаймон алайҳиссаломнинг исмлари ўн олти марта келган. У зот ҳақларида Бақара, Нисо, Анъом, Анбиё, Намл, Сабаъ ва Сод сураларида оятлар мавжуд.

У зот Бани Исроил анбиёларидан бири бўлиб, Довуд алайҳиссаломнинг ўғилларидир. У зотга ҳам оталарига ўхшаб подшоҳлик билан пайғамбарлик қўшиб берилган.

Бу ҳақда Аллоҳ таоло Намл сурасида қуйидагиларни айтади:

«Ва Сулаймон Довудга ворис бўлди. У: «Эй одамлар, бизга қуш тили ўргатилди ва ҳар бир нарсадан берилди. Бу, албатта, очиқ-ойдин фазлдир», деди» (16-оят).

Ушбу оятдаги ворислик, отанинг вафотидан кейин ундан қолган молу мулкка бўладиган оддий ворислик эмас, илмга ворисликдир. Чунки Довуд алайҳиссаломнинг Сулаймон алайҳиссаломдан бошқа фарзандлари ҳам кўп эди. Улар молу дунё масаласидаги меросда тенг ҳуқуқли эдилар. Аммо илм маъносидаги меросга фақат Сулаймон алайҳиссалом ворис бўлдилар. Шунинг учун ҳам:

«Ва Сулаймон Довудга ворис бўлди» жумласидан кейин Сулаймон алайҳиссаломнинг:

«Эй одамлар, бизга қуш тили ўргатилди», деган сўзлари келмоқда.

Сулаймон алайҳиссалом ўзларига Аллоҳ таоло томонидан қушларнинг тилини англаш илми берилганини барча одамларга эълон қилмоқдалар. Бу эълон фахр ва риёкорлик учун эмас, балки Аллоҳ таолонинг неъматини эслаш маъносидадир.

«...ва ҳар бир нарсадан (насиба) берилди».

Бу нарса Аллоҳ таолонинг катта неъмат. Бу неъмат ҳаммага ҳам берилавермайдиган неъмат.

«Бу, албатта, очиқ-ойдин фазлдир», деди.

Бу нарсалар Аллоҳ таоло томонидан берилган фазлдир.

Сулаймон алайҳиссаломга оталаридан мазкур нарса меросга қолганда ёш эдилар.

Шундоқ бўлса ҳам оталарининг мулкани иқтидор ила идора қила бошладилар. Подшоҳ бўлганларидан тўрт йил ўтгач оталарининг васиятларига амал қилиб Байтул Макдисни қуришни бошладилар. Катта миқдорда маблағ сарфлаб, бу қурилишни етти йилда охирига ет-қаздилар.

Шаҳар атрофига кўрғон айлантирдилар.

Имом Аҳмад ва Имом Насайй келтирган ривоятда куйидагилар айтилади:

«Сулаймон Байтул Макдисни қурганда Роббисидан уч нарсани сўради. Бас, унга иккитасини берди. У зотдан унинг ҳукмига тўғри келадиган ҳукм сўраган эди, берди. Ундан кейин бировда бўлмайдиган мулк сўраган эди, уни ҳам берди. Яна қайси бир одам ушбу масжидда намоз ўқишни ирода қилиб уйдан чиқса, гуноҳларидан онасидан туғилган кунидагидек покланишини сўради».

Аммо ёш бўлсалар ҳам Аллоҳ таоло берган фазл ва ҳикмат ила оталари тириклик чоғидаёқ кўзга кўриниб қолган эдилар. Бу ҳолат Анбиё сурасида келган куйидаги оятлардан билиб олинади:

«Ва Довуд билан Сулаймоннинг экинзор ҳақида ҳукм қилаётганларини (эсла). Ўшанда у(экинзор)га қавмнинг қўйи кечаси тарқалиб кетган эди. Биз уларнинг ҳукмига шохид бўлган эдик.

Бас, Биз уни Сулаймонга фаҳмлатдик. Уларнинг ҳар бирига ҳукми ва илми берган эдик. Довуд билан бирга тасбеҳ айтсин деб тоғларни ва қушларни бўйинсундириб қўйдик. Шуларни қилгувчи бўлган Бизмиз» (78–79-оятлар).

Ушбу оятларда зикр қилинган Довуд ҳамда Сулаймон алайҳиссаломларнинг экинзор ҳақидаги ҳукмлари, тафсирчи уламоларимиз ривоят қилишларича куйидагича бўлган:

Ўз даврининг Пайғамбари ва подшоҳи бўлмиш Довуд алайҳиссаломнинг ҳузурларига икки киши ораларида ҳукм чиқаришни сўраб келишибди. Улардан бири экинзор соҳиби, иккинчиси қўйлар эгаси экан.

«Ўшанда у(экинзор)га қавмнинг қўйи кечаси тарқалиб кетган эди».

Кечаси билан экинзорни пайҳон қилиб, еб битирган

эди. Довуд алайҳиссалом икки томоннинг гапини эшитиб бўлиб, қўйларни экинзор эгасига берилишига ҳукм чиқардилар.

Пайҳон бўлиб йўқолган экинзор ўрнига уни пайҳон қилган қўйларни олиб бериш аини адолат эди. Бу ҳукмдан кейин қайтиб кетаётган қўй эгаси Сулаймон алайҳиссаломни кўриб бўлган ҳодисани у зотга айтиб берди.

Шунда Сулаймон алайҳиссалом оталари Довуд алайҳиссалом олдиларига кирдилар ва:

«Эй Аллоҳнинг набийи, ҳукм, сиз чиқарган ҳукмдек бўлмаслиги керак эди», дедилар.

Довуд алайҳиссалом:

«Қандай бўлиши керак эди?» дедилар.

Сулаймон алайҳиссалом:

«Қўйни экинзор эгасига беринг, у фойдаланиб турсин. Экинзорни эса, қўй эгасига беринг, уни тузатиб асл ҳолига келтирсин. Сўнгра ҳар ким ўз нарсасини қайтариб олади. Экинзор эгаси экинзорини эски ҳолига келгандан сўнгра қайтариб олади. Қўй эгаси ҳам қўйларини қайтариб олади», дедилар. Шунда Довуд алайҳиссалом:

«Ҳукм, сен чиқарган ҳукмдир», дедилар.

«Биз уларнинг ҳукмига шохид бўлган эдик».

Шунинг учун ўша адолатга қўшиб, бузилган нарсани тузатишни ҳам ўз ичига олган ҳукмни чиқарди.

«Бас, Биз уни Сулаймонга фаҳмлатдик. Уларнинг ҳар бирига ҳукмни ва илмни берган эдик».

Яъни, ҳам Довудга алайҳиссаломга, ҳам Сулаймон алайҳиссаломга ҳукмни ва илмни берган эдик. Довуд алайҳиссалом чиқарган ҳукм ҳам хато эмас. Адолатли ҳукм эди. Аммо Сулаймон алайҳиссаломнинг ҳукмлари мукаммалроқ бўлди.

Довуд алайҳиссалом ва Сулаймон алайҳиссалом тажрибаларида бўлиб ўтган худди шунга ўхшаш бир

ходисани Имом Бухорий ва Имом Муслимлар ўз китобларида келтирганлар:

«Икки аёл ўғиллари билан эдилар. Бўри келиб улардан бирининг ўғлини олиб кетди. Улар қолган болани талашиб қолдилар. Катта аёл, сенинг болангни олиб кетди, деди. Кичик аёл, йўқ, сенинг болангни олиб кетди, деди. Улар ҳукм чиқаришни сўраб Довудга бордилар. У катта аёл фойдасига ҳукм қилди. Икковлари Сулаймоннинг олдига келдилар. У:

«Менга пичоқ олиб келинглар. Мени уни тенг иккига бўлиб ҳар бирингизга яримтадан бераман», деди.

Шунда кичик аёл:

«Ундоқ қилма! Сенга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин! Бу унинг боласи», деди.

У зот ўша аёл фойдасига ҳукм қилди».

У ЗОТГА БЕРИЛГАН ФАЗЛЛАР

Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга ҳам оталари Довуд алайҳиссаломга бергани каби кўпгина фазлларни берди.

Бу фазллар Сулаймон алайҳиссалом учун мўъжизалар эди. Ўша фазлларнинг баъзилари ҳақида Сод сурасида марҳамат қилинган:

«Бас, Биз унга шамолни бўйинсундирдик, у ирода қилган томонга майин эсаверади.

Яна барча бинокор ва ғаввос шайтонларни ҳам.

Ва бошқаларини ҳам кишанланган ҳолда тўплаб (бўйинсундирдик) (36–38-оятлар).

Ушбу уч оятда Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга хос қилиб берган нарсалари зикр этилмоқда. Бу зикр ўзига хос услуб билан келмоқда. Ўзига хос тароват бахш этмоқда.

«Биз унга шамолни бўйинсундирдик...»

Сулаймон алайҳиссалом нимани истаса, шамол шу истакка сўзсиз бўйинсунадиган бўлди.

«...у ирода қилган томонга майин эсаверади».

Бу иш Аллоҳ таолога жуда осондир. Чунки Сулаймон алайҳиссалом ҳам, шамол ҳам У яратган махлуқдир, Унинг иродаси остидаги халқдир. Шулардан бирини иккинчисига бўйинсундириб қўйиш У учун иш эмас.

«Яна барча бинокор ва ғаввос шайтонларни ҳам» бўйинсундириб қўйдик.

Бинокор шайтон-жинлар у зотнинг амрига бўйинсуниб, оддий одамларнинг қудрати етмайдиган улкан қасрлар куриб беришар эди. Ғаввос шайтонлар эса, денгиздан дуру маржонлар териб беришарди.

«Ва бошқаларини ҳам кишанланган ҳолда тўплаб (бўйинсундирдик)».

Яъни, бошқа ўзбошимча шайтон-жинлар кишанланиб, иккита-иккита ёки кўпроқ ҳолда бир-бирларига жамланиб, Сулаймон алайҳиссаломга бўйинсундирилган эди. Улар Сулаймон алайҳиссалом хоҳлаган ишларни бажо келтиришарди.

Бир куни Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларига:

«Бугун кечаси жинларни ушлаб боғлаб қўйган эдим. Биродарим Сулаймоннинг: «Эй Роббим, менга ўзимдан кейин бирор кишига муяссар бўлмайдиган мулкни ҳадя этгин», деган гапини эслаб, қўйиб юбордим, йўқса, сизлар ҳам уларни кўрар эдингизлар», деганлар.

Ундан кейин Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга деди:

«Бу Бизнинг ато этган нарсамиздир. Инъом эт ёки тутиб қол, ҳисоб йўқ» (39-оят).

Мана шу зикр қилинган нарсалар бизнинг сенга ато этган кенг ва ўлчовсиз неъматларимиздир. Ихтиёр ўзингда, хоҳлаганингча тасарруф қил. Хоҳласанг бошқаларга ҳам

улардан инъом эт. Хоҳласанг бермай тутиб қол. Нима қилсанг ҳам, сенга бу борада ҳисоб-китоб йўқдир, деди.

Аммо Аллоҳ таолонинг Сулаймон алайҳиссаломга берган неъматлари бениҳоядир:

«Ва, албатта, унинг учун ҳузуримизда яқинлик ва гўзал оқибат бордир» (40-оят).

Сулаймон алайҳиссалом учун, албатта, у дунёда гўзал оқибат бордир. Бу эса, Аллоҳ таолонинг Сулаймон алайҳиссаломга берган улуғ даражаси, иззат-икроми ва тақдирловидир.

Сулаймон алайҳиссаломга Аллоҳ таоло томонидан берилган фазллар ҳақида Сабаъ сурасида қуйидагилар айтилади:

«Ва Сулаймонга шамолни (бердик). У(шамол)нинг эрталаб кетиши бир ойлик, кечқурун қайтиши бир ойлик йўл эди. Унга мис булоғини оқизиб қўйдик ва жинлардан Роббининг изни ила унинг ҳузурида ишлайдиганлари бор эди. Улардан ким амримиздан чиқса, унга қаттиқ олов азобини тотдирамиз» (12-оят).

Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга пайғамбарлик, ҳикмат ва подшоҳликка қўшимча яна кўпгина фазл берган эди.

«Ва Сулаймонга шамолни (бердик)».

Яъни, Аллоҳ таоло Ўз фазли ила шамолни Сулаймон алайҳиссаломга хизматчи қилиб қўйган эди.

«У(шамол)нинг эрталаб кетиши бир ойлик, кечқурун қайтиши бир ойлик йўл эди».

Яъни, Сулаймон алайҳиссаломга берилган ўша шамол эртадан тушгача бир ойлик йўлни, тушдан кечқурунгача яна бир ойлик йўлни босиб ўтар эди. Бир кундузда икки ойлик йўлни юриб қўяр эди.

Бу хабардан Сулаймон алайҳиссалом шамолнинг хизматидан фойдаланиб, узоқ масофаларни қисқа муддатда босиб ўтганларини билиб оламиз.

«Унга мис булоғини оқизиб қўйдик...»

Оталарига темирни юмшатиб қўйган Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга мис булоғини оқизиб қўйди. У зот мисдан ҳеч бир қийинчиликсиз хоҳлаган нарсаларини ясайдиган бўлдилар. Бу неъмат Аллоҳнинг катта неъматиди.

«...ва жинлардан Роббининг изни ила унинг хузурида ишлайдиганлари бор эди».

Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга жинларни ҳам хизматкор қилиб берди. Ўша жинлар у зотга хизмат қилиш ҳақидаги Аллоҳнинг амридан чиқа олмасдилар.

«Улардан ким амримиздан чиқса, унга қаттиқ олов азобини тотдирамиз».

«У(жин)лар унга меҳроблар, ҳайкаллар, ҳовузлар каби лаганлар ва собит қозонлардан хоҳлаганини қилиб беришар эди. Эй Оли Довуд, шукр қилинглар! Бандаларимдан шукр қилгувчилари оздир» (13-оят).

Аллоҳ таоло томонидан Сулаймон алайҳиссаломга бўйинсундирилган жинлар у зотга меҳроблар, яъни, улкан ибодатхоналар куриб берар эдилар.

«...ҳайкаллар...»

Турли нарсаларнинг ҳайкалларини ҳам ясаб берардилар.

«...ҳовузлар каби лаганлар...»

Таом ейдиган лаганлари ҳовуз каби катта бўлар эди. Ўша вақтда шунга эҳтиёж бўлса керак. Шунингдек, одамлар бажара олмайдиган ишларни қиладиган жинлар ҳақиқатда ҳам Сулаймон алайҳиссаломга мўъжиза сифатида кўрсатилган бўлиши мумкин.

«...ва собит қозонлардан хоҳлаганини қилиб берар эдилар».

Тоғ каби собит қозонларни Сулаймон алайҳиссаломга ясаб бериш ҳам жинларнинг вазифасига кирар эди. Улар Сулаймон алайҳиссалом хоҳлаган ишни бажарар эдилар.

Бу эса, Довуд алайҳиссалом хонадонига Аллоҳ таоло берган улкан неъмат эди. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло уларга хитоб қилиб:

«Эй Оли Довуд, шукр қилинглар!» демоқда.

Довуд алайҳиссаломга қанчадан-қанча неъматларни берди. Буларнинг ҳаммаси Оли Довудга берилган неъматлардир. Ушбу неъматларга улар шукр қилмоқлари лозим.

«Бандаларимдан шукр қилгувчилари оздир».

Ношукрлардан бўлмаслик керак. Аллоҳнинг неъматлари қадрини билиб, уларни ато қилган зотга тинимсиз шукр этиш лозим. Неъматга шукр эса, неъмат берувчига ҳамду сано, мақтов сўзларини айтиш ва ўша неъматларни неъмат берувчининг розилиги йўлида сарфлаш билан бўлади. Бу дунёда неъмат берувчи зот Аллоҳ таолонинг ягона Ўзидир. Бандалар доимо Аллоҳ таолога ҳамду сано айтиши, У зотнинг неъматларини розилиги йўлида сарфлашлари керак.

Аллоҳ таоло томонидан Сулаймон алайҳиссаломга берилган фазллар ҳақида Намл сурасида ҳам сўз юритилган:

«Ва Сулаймон Довудга ворис бўлди. У: «Эй одамлар, бизга қуш тили ўргатилди ва ҳар бир нарсдан берилди. Бу, албатта, очиқ-ойдин фазлдир», деди» (16-оят).

Бу оятда зикр қилинган Довуд алайҳиссаломга илмда ва пайғамбарликда ворис бўлиш, қуш тилини билиш каби нарсалар Аллоҳ таолонинг катта неъматидир. Катта неъмат бўлганда ҳам, ҳаммага ҳам берилавермайдиган неъмат.

«Бу, албатта, очиқ-ойдин фазлдир», деди.

Ҳа, бу нарсалар Аллоҳ таоло томонидан берилган фазлдир.

«Сулаймонга жин, инс ва қушлардан бўлган аскарлари тўпланиб, тизилган ҳолда турдилар» (17-

оят).

Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга жинлардан ҳам, инслардан ҳам, қушлардан ҳам аскар берди. Албатта, у зотга дунёдаги ҳамма одамлар эмас, балки ўзлари яшаб турган ердаги маълум бир кишилар аскар бўлган. Шунингдек, жинлар ва қушлардан ҳам маълум миқдори у зотга аскарлик қилган.

Ушбу оятда ўша аскарларнинг Сулаймон алайҳиссалом ҳузурларида саф тортиб, тизилиб турганлари васф қилинмоқда. Демак, муҳим бир сафар олдидан шундай тизилганлар ва йўлга тушганлар.

«Токи улар чумолилар водийига келганларида, бир чумоли: «Эй чумолилар, масканларингга киринглар, Сулаймон ва унинг аскарлари сизларни билмасдан эзиб юбормасинлар», деди» (18-оят).

Чумолилар ҳам асалариларга ўхшаб, ажойиб интизомга эга. Ҳали-ҳануз уларнинг жамоат бўлиб яшашлари сири англаangan эмас. Бу оятда улар бир-бирларини хавф-хатардан огоҳ этишлари айтилмоқда.

Сулаймон алайҳиссалом ўзларининг жин, инс ва қушлардан иборат аскарлари билан юриб бораётган эдилар.

«Токи улар чумолилар водийига келганларида»

Яъни, чумолилар яшайдиган жойга етганларида:

«Бир чумоли: «Эй чумолилар, масканларингга киринглар, Сулаймон ва унинг аскарлари сизларни билмасдан эзиб юбормасинлар», деди».

Одатда, тўп-тўп аскарлар саф бўлиб ўтганларида унча-бунча нарсага эътибор бермай, дуч келган нарсани оёқости қилиб кетаверадилар. Ўша чумоли, эҳтимол, чумолилар водийининг хавф-хатардан огоҳлантирувчи масъули бўлгандир. Шу сабабли у уларга уйларига кириб туришни маслаҳат берди. Унинг бу гапларини Сулаймон алайҳиссалом ҳам эшитдилар.

«Бас, у унинг сўзидан табассум қилди ва: «Роббим, мени Ўзинг менга ва ота-онамга берган неъматларингга шукр этишимга ва Сен рози бўладиган солиҳ амаллар қилишимга муяссар этгин. Ўз раҳматинг ила мени солиҳ бандаларингга қўшгин», деди» (19-оят).

Сулаймон алайҳиссалом чумолининг сўзларини эшитиб жилмайдилар. Дарҳақиқат, кичик бир жонзот шунчалик закий ва хушёр бўлиши, бошқалари бу бошлиққа итоат қилиши ажойиб ҳолат эди. Шу билан бирга, чумолиларнинг гапларини эшитиш, тушуниш яна ҳам ажойиб ва кишини шодлантирадиган иш. Аллоҳнинг неъматини эди бу. Шунинг учун ҳам Сулаймон алайҳиссалом дарҳол шукр келтирдилар:

«Роббим, мени Ўзинг менга ва ота-онамга берган неъматларингга шукр этишимга ва Сен рози бўладиган солиҳ амаллар қилишимга муяссар этгин».

Неъмат бергувчига шукр қилиш ҳам катта неъматдир. Чунки шукр ила неъмат бардавом бўлади. Сулаймон алайҳиссалом нафақат ўзларига, балки ота-оналарига берилган неъматларга ҳам шукр қилиш учун Аллоҳнинг Ўзидан ёрдам сўрамоқдалар. Чунки неъматнинг йўғига чидашдан кўра, бориға шукр қилиш қийинроқдир. Буни ҳам Аллоҳ Ўз иноятига олганларгина адо этишлари мумкин.

Шунингдек, Аллоҳ рози бўладиган солиҳ амаллар қилишга муяссар бўлиш ҳам катта фазлдир. Унга ҳам Аллоҳга сидқидилдан шукр қила оладиганларгина муяссар бўлади.

«Ўз раҳматинг ила мени солиҳ бандаларингга қўшгин», деди.

Сулаймон алайҳиссаломдек улкан Пайғамбарнинг Аллоҳ таолодан солиҳ бандаларига қўшишини тилаб дуо қилишлари, бир томондан, у зотнинг камтарликларини

кўрсатса, иккинчи тарафдан, солих бандаларнинг мақомлари қанчалик юксак эканини билдиради.

Ундан кейин яна аскарлар саф тортдилар. Сулаймон алайҳиссалом уларни бирин-кетин кўздан кечира бошладилар.

ОТ БИЛАН СИНОВ

Аллоҳ таоло томонидан Сулаймон алайҳиссаломга бўлган бир синов ҳақида ва унга сабр этиш ва сабрлиларга Аллоҳ таолодан фазлу қарам бўлиши тўғрисида қисса келади:

«Ва Биз Довудга Сулаймонни ҳадя қилдик. У қандай ҳам яхши бандадир. Албатта, у ўта қайтгувчидир» (*Сод сураси, 30-оят*).

Аллоҳ таоло бу оятда Довуд алайҳиссаломга Сулаймон алайҳиссаломни ўғил қилиб берганининг хабарини ва у зот ҳақида мақтов сўзларини айтмоқда.

«Ва Биз Довудга Сулаймонни ҳадя қилдик. У қандай ҳам яхши бандадир».

Яъни, Сулаймон қандай ҳам яхши бандадир. Ўша яхши бандалигининг энг кўзга кўринган хислатларидан бири шуки:

«Албатта, у ўта қайтгувчидир».

Ҳар бир нарасада Аллоҳга қайтувчидир. Доимо Аллоҳга тавба қилиб турувчидир.

«Эсла, бир окшом унга гижинглаб турган учқур отлар кўрсатилди» (*31-оят*).

Сулаймон алайҳиссаломга кунлардан бир куни, асрдан кейин ғоятда гўзал ва учқур отлар кўрсатилди. У зот отларни завқ билан томоша қилди. Бу ҳолат бир муддат давом этди. Сўнг Сулаймон алайҳиссалом сергак тортди.

«У: «Албатта, мен Роббимнинг зикридан кўра дунё ишқига берилиб кетиб, ҳатто (қуёш) парда ила

беркинибди-ку!

Уларни менга қайтаринг!» деди. Сўнгра уларнинг оёқ ва бўйинларини «силай» бошлади!» (32–33-оятлар).

Яъни, дунё матоҳлари бўлмиш отларга қизиқиб кетиб, вақтни ўтказибман, улар зехнимни Роббимнинг зикридан чалғитибди. Уларга берилиб кетганимдан қуёш ботганини ҳам сезмай қолибман, деди.

Қуёш ботганидан кейин ўзига келиб, бир онлик бу суствликни тузатишга киришди.

«Уларни менга қайтаринг!» деди.

Яъни, менинг эътиборимни тортган ўша отларни менга қайтариб олиб келинг, деди.

«Сўнгра уларнинг оёқ ва бўйинларини «силай» бошлади!»

Яъни, қурбонлик қилиб, сўйиб юборди. Бир муддат зехнимни Аллоҳнинг зикридан чалғитгани учун бу отларни Аллоҳ йўлида қурбонлик қилай, деб бўйинлари ва оёқларини кеса бошлади.

Бани исроилликлар худди Довуд алайҳиссалом ҳақида ёлғон уйдирганидек, Сулаймон алайҳиссаломнинг бошидан кечган бу воқеани ҳам шарҳлаб, у зотнинг шаънига иғво ва бўҳтонларни ёғдиришган.

Ана шу уйдирмалардан баъзилари, минг афсуски, тафсир китобларимизга ҳам кириб қолган. Аммо муҳаққик тафсирчиларимиздан Имом Розий, Имом Байзовий ва Имом Насафий бу ботил ривоятларга етарлича жавоб берганлар. Бу ҳақда Сулаймон алайҳиссалом от ўйнатишга берилиб кетиб, аср намозини қазо қилган, дейишигача бориб етилган. Аммо бу қусур Пайғамбарларнинг исматига–табиатига мос эмас. Кейин келадиган оятларни шарҳлаб, Сулаймон алайҳиссаломнинг узугини шайтон тақиб олиб, ўрнига ҳукм юритган, деган бўҳтонлар ҳам тўқилган. Буларнинг ҳаммаси Бани Исроилнинг уйдирмаларидан бошқа нарса эмас.

КУРСИДАГИ ЖАСАД ИЛА СИНОВ

«Батаҳқиқ, Биз Сулаймонни синадик. Унинг курсисига жасадни ташладик. Сўнгра у тавба қилди» (Сод сураси, 34-оят).

Ушбу ояти каримадаги зикр қилинган синов нимадан иборат? Курсига ташланган жасад нима эди? Бу саволга бошқа оятларда ҳам, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларида ҳам жавоб йўқ. Шунинг учун ҳам турли асоссиз қисса ва ҳикоялар кўпайиб кетган.

Эътиборли тафсирчиларимиз бу оятга бевосита боғлиқ ҳадислар бўлмаса ҳам, бир саҳиҳ ривоят борлигини айтиб, ўша ривоят эҳтимол бу оятни тўғри тушунишга ёрдам берар, дейдилар.

Имом Бухорий Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилган ҳадисда қуйидагилар айтилган:

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтадилар: «Сулаймон, бу кеча етмиш аёлни айланиб чиқаман, уларнинг ҳар бири Аллоҳ йўлида жиҳод қиладиган чавандоз туғади», деди. Иншааллоҳ, демади.

Бас, у аёлларни айланиб чикди. Улардан биргина аёл ҳомиладор бўлиб, яримта (чала) бола ташлади. Менинг нафсим қўлида бўлган зот билан қасамки, агар, иншааллоҳ, деганида уларнинг ҳаммаси чавандоз бўлиб, Аллоҳ йўлида жиҳод қилар эдилар».

Бу ҳадиси шарифни оятга боғлиқ деб биладиган бўлсак, қуйидаги маънолар келиб чиқади.

«Батаҳқиқ, Биз Сулаймонни синадик».

Демак, Сулаймон алайҳиссалом ҳам бошқа Пайғамбарлар сингари, хусусан отаси Довуд алайҳиссалом каби, Аллоҳ таолонинг синовига учраган. Синовнинг бир қисми у зотга отларнинг кўрсатилиши эди. Сўнгра, отларни кўриб, Аллоҳ йўлида жиҳод қиладиган чавандоз

ўғиллари бўлишини орзу этди. Шунда, ҳадиси шарифда келганидек, хотинларидан етмиштасига бир кечада айланиб чиқишни ва улардан етмишта чавандоз ўғил кўришни ният қилди-ю, лекин, иншааллоҳ, демади. Ўзидан ўтган бу кичиккина сустликни қалби дарҳол сизди. Бунинг устига, ашёвий далил ҳам келди.

«Унинг курсисига жасадни ташладик».

Ўша кеча ҳомиладор бўлган биргина хотини ҳам чала бола туғиб қўйди. Ўша яримта жасад Сулаймон алайҳиссаломнинг курсисига келтирилди. Шунда Сулаймон алайҳиссалом гап нимада эканини тўла англаб етди.

«Сўнгра у тавба қилди».

Аллоҳ таолога юзланди. Ҳеч қачон Унинг зикридан бошқа нарсага кўнгил бурмасликка ва иншааллоҳ демасдан бирор иш қилмасликка қарор берди.

СУЛАЙМОН ВА САБАЪ МАЛИКАСИ

Намл сурасида келган бу қисса жуда ибратли қиссадир. Уни яхшилаб ўрганиб чиқсак катта фойдаларга эришамиз.

«НЕГА ХУДХУДНИ КЎРМАЁТИРМАН»

«Ва қушларни текширди-да: «Нега Худхудни кўрмаётирман ёки ғойиблардан бўлдими?» деди» (*Намл сураси, 20-оят*).

Сулаймон алайҳиссалом лашкарни текшириб келиб, қушлар бўлимига етганларида, сафда Худхуд (Пўпишак) йўқлигини мулоҳаза қилдилар.

Демак, бошлиқ Сулаймон алайҳиссаломга ўхшаб, ўз қарамоғидаги атбоъларни доимо назорат қилиб туриши керак. Сулаймон алайҳиссалом Худхуднинг йўқлигини пайқаганларидан сўнг, бошқа лашкарбошиларга ўхшаб

бакириб-чақирмадилар, сўкмадилар. Юксак одоб билан:

«Нега Ҳудҳудни кўрмаётирман ёки ғойиблардан бўлдим?» дедилар.

Нима гап ўзи? Ё у сафда турган бўлса ҳам, мен кўрмаяпманми? Ёки аслида Ҳудҳуд сафда йўқми? Бошлиқнинг саволини ҳамма аскарлар эшитди. Ҳудҳуд рухсатсиз ғойиб бўлгани барчага ошкор бўлди. Энди суриштириш керак, унинг узри борми? Агар узри бўлмаса, бу тартиббузарни қаттиқ жазолаш лозим, токи бошқа аскарларга ўрнак бўлсин.

Шунинг учун Сулаймон алайҳиссалом қаттиқ оҳангда сўзладилар:

«Албатта, уни шиддатли азоб-ла азобларман ёки сўйиб юборурман ёхуд менга, албатта, очиқ-ойдин ҳужжат келтиражак» (21-оят).

Бу қилган иши учун Ҳудҳудга, албатта, шиддатли азоб бераман. Бир йўла сўйиб юборишим ҳам мумкин. Ё бўлмаса, узрини тасдиқловчи ҳужжат келтириши шарт.

ҲУДҲУД КЕЛДИ

«Кўп ўтмасдан у келиб: «Сен билмаган нарсани билдим ва сенга Сабаъдан ишончли бир хабар олиб келдим» (22-оят).

Шу гаплардан кейин кўп ўтмасдан Ҳудҳуд етиб келди. Албатта, Сулаймоннинг алайҳиссалом аччиқланиб турганларини билган Ҳудҳуд у кишини ҳовурларидан туширадиган гап қилишга уринди. Тафтишдан ва таҳдид гаплардан кўп ўтмай етиб келгани учун, ўзини оклашга уринди. Сулаймон алайҳиссаломнинг эътиборларини тортадиган гап бошлади:

«Сен билмаган нарсани билдим ва сенга Сабаъдан ишончли бир хабар олиб келдим», деди.

Сабаъ Арабистон ярим оролининг жанубида, Яманда

жойлашган бир мамлакат эди. Худхуд ана ўша мамлакатдан ўта муҳим бир хабар келтирганини айтди. Ҳам Пайғамбар, ҳам подшоҳ, ҳам инсу жин ва қушлардан иборат лашкарга бош бўла туриб, Сулаймон алайҳиссалом билмаган бир хабар. Сўнгра Худхуд тўхтамай, сўзида давом этди:

«Дарҳақиқат, мен бир аёлни кўрдим. У уларнинг маликаси экан. Унга ҳар нарса берилган экан. Ҳамда унинг улуғ тахти бор экан» (23-оят).

Ўша Сабаъ юртида мен бир аёлни кўрдим. У аёл халққа подшоҳ экан. Аёлга ҳар нарса берилган экан. Ҳамда ўша маликанинг катта тахти бор экан.

«Мен у(аёл)нинг ва қавмининг Аллоҳни қўйиб, қуёшга сажда қилаётганларини ва шайтон уларга амалларини зийнатлаб, йўлдан тўсаётганини кўрдим. Бас, улар ҳидоят топмаслар» (24-оят).

Гап шу ерга келганда, энг муҳим хабар чиқди. Ўша Сабаъ мамлакатига подшоҳ бўлган аёл ва унинг қавми Аллоҳга эмас, қуёшга сажда қилаётган экан. Бу нотўғри йўл. Аллоҳнинг Пайғамбари Сулаймон алайҳиссалом уларнинг бу хатоларини тузатишлари зарур. Шайтон лаънати улар қилаётган гуноҳ амалларни ўзларига чиройли кўрсатиб қўйибди. Агар шу ҳолларида юраверсалар, ҳидоят топмайдилар.

«Осмонлару ердаги сирларни ошкор қиладиган, махфий ва ошкор қилган нарсаларингизни биладиган Аллоҳга сажда қилмайдиларми?!» (25-оят).

Сабаъликлар англаб етмаган ҳақиқатни Худхуднинг билиши ҳайвонлар нақадар иймонли эканларини кўрсатади. Агар одамлар Сулаймон алайҳиссалом каби уларнинг сўзларини тушунганларида ҳар доим улардан панд-насиҳат эшитиб турармидилар?

«Аллоҳ Ундан ўзга ҳеч қандай илоҳ йўқ зотдир. У улуғ аршнинг Роббидир», деди» (26-оят).

Нима учун Сабаъ маликаси ва унинг қавми қуёшга сажда қиладилар? Ахир, Аллоҳдан ўзга ибодатга сазовор зот йўқ-ку! Улуғ аршнинг Робби фақат Аллоҳнинг ўзи-ку!

Шу гаплар билан Ҳудҳуд муҳим хабарни айтиб бўлди. Сулаймон алайҳиссалом нима қилсинлар? Ҳудҳуднинг бу гапларига ишонсинларми ёки йўқми? Айбини беркитиш учун Ҳудҳуд бу гапларни ўзидан тўқимадимикан? Лекин бунчалик катта гапни ўзидан тўқиши ҳам қийин. Йўқ, Сулаймон алайҳиссалом нима қилишларини Аллоҳ у зотга берган илм асосида яхши биладилар. У зот ана шу илмга биноан тасарруф қилдилар.

«У: «Кўрамиз, рост сўзладингми ёки ёлғончилардан бўлдингми?» (27-оят).

Сулаймон алайҳиссалом Ҳудҳудга, сенинг гапинг асосида дарҳол бир ҳукм чиқаришга ошиқмаймиз, келтирган хабаринг ростми ёки ёлғон эканини текшириб кўрамиз, дедилар.

МАКТУБ ЮБОРИШ

Сўнгра бир хат ёзиб, муҳр босиб, Ҳудҳудга бердилар ва:

«Бу мактубимни олиб бориб, уларга ташла, сўнгра четга чиқиб назар сол-чи, нима қайтарурлар», деди» (28-оят).

Бу тадбир Сулаймон алайҳиссаломнинг ўтқир илмли Пайғамбар ва тадбиркор подшоҳ эканликларини кўрсатиб турибди. Ҳозир у зот бир йўла икки ишни қилмоқдалар: Ҳудҳуднинг ўзидан фойдаланиб, ҳам унинг ростгўй ёки ёлғончилигини синаб кўрмоқдалар, ҳам Сабаъ мамлакатига мактуб юбормоқдалар. Лекин у зот мактубда нима ёзилганини бировга билдирмадилар.

«У: «Эй аъёнлар! Менга кароматли бир мактуб ташланди» (29-оят).

Оятда Худхуд мактубни олиб йўлга чиққани, Сабаъ мамлакатига етиб келиб, саройга яқин жойга мактубни ташлаб қўйиб, ўзи четга чиқиб тургани ва у мактуб маликанинг қўлига қандай тушгани айтиб ўтирилмади. Малика мактубни олиб, у ҳақда аъёнларига хабар бераётган жойидан гап давом эттирилди.

Малика аъёнларига мактуб ҳақида хабар бериши унинг ўз одамлари билан маслаҳатлашиб иш кўришига далолат қилади. Шу билан бирга, малика ўзи сезган белгилар асосида мактубнинг кароматли эканини айтмоқда.

Малика сўзида давом этди:

«Албатта, у Сулаймондандир, албатта, унда: «Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм.

Менга қарши бош кўтармай, таслим бўлган ҳолингизда келинг», дейилмишдир», деди» (30-оят).

Малика аъёнларига мактуб юборган киши Сулаймон алайҳиссалом эканини, у

«Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм» билан бошланганини ва Пайғамбарга қарши бош кўтармай, мусулмон бўлиб, ҳузурига боришлари талаб қилинганини айтди.

МАСЛАҲАТ СЎРАШ

Сўнгра малика маслаҳат сўраб гапини давом эттирди:

«У: «Эй аъёнлар! Менга бу ишимда фатво-маслаҳат беринглар. Сизлар шохид бўлмагунингизча, мен бир ишга қатъий қарор қилмасман», деди» (32-оят).

Малика оқилона йўл тутмоқда. Олдин мактуб билан яхшилаб таништириб, кейин аъёнларига, атрофидаги давлат арбобларига маслаҳат солмоқда. Сиз менга бу ишда, мактуб масаласида маслаҳат беринг, демоқда.

«Улар: «Биз куч-қувват эгаларимиз ва шиддатли азму шижоат эгаларимиз. Иш ўзингга ҳавола. Нима

амр қилишингни ўйлаб кўр», дедилар» (33-оят).

Аъёнлар фикр айтишдан қочиб, амрни бажаришга тайёр турганларини билдирдилар. Бизда куч-қувват, азму шижоат етарли, нима буйруқ берсанг, адо этишга тайёрмиз, энди бу ёғини ўзинг ўйлаб, бир қарорга келавер, дейишди.

ОҚИЛОНА ҚАРОР

Ана шундан кейин малика ўз қарорини айтди.

«У: «Албатта, подшоҳлар бирор шаҳар-қишлоққа кирсалар, уни вайрон қилурлар ва унинг азиз аҳлларини хор қилурлар. Ана шундай қилурлар.

Мен уларга бир ҳадя юборурман, кўрай-чи, элчилар нима билан қайтар эканлар», деди» (34–35-оятлар).

Аъёнлар жангга тайёр эканликларини билдирсалар ҳам, малика урушишни ихтиёр қилмади.

Сулаймон алайҳиссаломнинг мактубларидаги сўзларни текшириб кўрмоқни истади. Сулаймон алайҳиссалом подшоҳ ёки Пайғамбар эканини билмоқчи бўлди. Агар Сулаймон подшоҳ бўлса, ўшанга яраша иш кўриш керак. Чунки:

«Албатта, подшоҳлар бирор шаҳар-қишлоққа кирсалар, уни вайрон қилурлар».

Уларда ўзга юртларни босиб олиб, ўзига тобеъ халқларни кўпайтириш рағбати устун бўлади. Бунинг учун ҳеч нарсадан қайтмайдилар. Эга бўлиш учун шаҳар-қишлоқларни вайрон ҳам қилаверадилар.

«...ва унинг азиз аҳлларини хор қилурлар».

Одатда подшоҳлар ўша ўзлари вайрон қилган шаҳар-қишлоқлардаги азиз, обрў-эътиборли кишиларни хор этадилар. Чунки улар босқинчи подшоҳга қарши курашга раҳбарлик қилишлари мумкин.

«Ана шундай қилурлар».

Юқорида зикр этилган амаллар подшоҳларга хос ишдир.

«Мен уларга бир ҳадя юборурман».

Одатда, ҳадя қалбни юмшатади. Ёмон ниятларни қайтаради.

«...кўрай-чи, элчилар нима билан қайтар эканлар», деди.

Агар ҳадяни қабул этса, мол-дунё учун интиланган ва динни унга восита қилган бўлади. Ҳадяни қабул этмаса, молу дунё учун эмас, дину диёнат учун ҳаракат қилаётган бўлади. Ана шунга қараб тасарруф қиламиз.

ЭЛЧИЛАРГА ЖАВОБ

«Қачонки, (элчиси) Сулаймонга келганида, у: «Сизлар менга мол-дунё ила мадад бермоқчимисиз?! Бас, Аллоҳ менга берган нарса сизга берган нарсадан яхшидир. Аммо сизлар ҳадяларингиз билан қувонурсиз.

(Эй элчи!) Сен уларга қайтиб бор. Бас, албатта, биз улар бас кела олмайдиган қўшин ила борурмиз ва у ердан уларни хору зор ҳолларида чиқарурмиз», деди» (36–37-оятлар).

Сабаъ маликасининг элчиси ҳадяни олиб келиб, Сулаймон алайҳиссаломга тутди. Бу иш у зотга ёқмади. Аллоҳнинг йўлига қилган даъватларини қабул қилиш ўрнига молу дунё билан кўнгилларини олишга уринаётганлардан аччиқлари чиқди. Элчига қараб:

«Сизлар менга мол-дунё ила мадад бермоқчимисиз?!» дедилар.

Сизларни иймон-Исломга чақирган одамнинг кўнглини молу дунё билан олмоқчимисизлар?! Менга шуни раво кўрдингизми?!

«Бас, Аллоҳ менга берган нарса сизга берган

нарсадан яхшидир».

Сизга Аллоҳ мол-дунё берган бўлса, менга мол-дунёни ҳам, ундан минг марта яхши Пайғамбарликни, илмни ҳам берган. Мен сизларнинг иймонга келишингизни, Исломга киришингизни талаб қилдим. Ҳадя юборишингизни эмас.

«Аммо сизлар ҳадяларингиз билан қувонурсиз».

Ушбу ҳадяларингиз билан иш битирмоқчи бўласиз. Сизнинг фикрингиздаги ҳаётнинг ўлчови шу.

«(Эй элчи!) Сен уларга қайтиб бор».

Сен менга ҳадя юборганларнинг олдига қайтиб бор ва уларга айтиб қўй, агар мусулмон бўлиб келмасалар:

«Бас, албатта, биз улар бас кела олмайдиган қўшин ила борурмиз ва у ердан уларни хору зор ҳолларида чиқарурмиз», деди.

Элчи қайтиб бориб, бўлган воқеани айтди.

ТАХТНИ КЕЛТИРИШ ТАЛАБИ

Сўнгра Сулаймон алайҳиссалом Сабаъ маликаси одамлари билан келаётганидан хабардор бўлдилар ва аскарларини тўплаб, сўз бошладилар.

«У (Сулаймон): «Эй аъёнлар! Улар менга таслим бўлиб келишларидан олдин қайсингиз ҳузуримга у(малика)нинг тахтини келтира олади?» деди» (38-оят).

Сабаъ маликаси одамлари билан йўлга чиқибди. Улар бу ёққа келишмоқда. Сизлардан қайси бирингиз улар менга таслим бўлиб, етиб келишларидан аввал ҳузуримга маликанинг тахтини етказиб кела олади?

«Жинлардан бўлган Ифрит: «Мен уни сенга мақомингдан тургунингча келтирурман. Албатта, бунга қувватим ва ишончим бор», деди» (39-оят).

Араб тилида ёмонликда учига чиққан ва қувватли жин-шайтон «ифрит» дейилади. Бу сўз шайтонга ўхшаш одамга ҳам ишлатилади. Сулаймон алайҳиссаломнинг мазкур

гапларидан кейин у зотнинг аскаридан бўлган Ифрит:

«Мен уни сенга мақомингдан тургунингча келтирурман. Албатта, бунга қувватим ва ишончим бор», деди».

Афтидан, унинг бу гапи Сулаймон алайҳиссаломга ёқмади. Шунда:

«Китобдан илми бор шахс: «Мен уни сенга кўзингни очиб юмгунингча келтирурман», деди. Қачонки (Сулаймон) у(тахт)ни ўз ҳузурида қарор топганини кўргач: «Бу Роббимнинг фазлидандир. Мен шукр қиламанми ёки куфрони неъмат қиламанми, синаш учундир. Ким шукр келтирса, ўзи учунгина шукр қилур. Ким куфрони неъмат қилса, бас, Роббим беҳожат ва қарамли зотдир», деди» (40-оят).

Уламоларимиз ушбу ояти қаримада зикр қилинган:

«китобдан илми бор шахс»нинг қимлиги ҳақида кўпгина фикрлар айтганлар. Жумладан, у Тавротни, Исмуд Аъзамни биладиган киши эди, исми Осиф ибн Бархией эди, Лавҳул Махфуздан хабари бор эди, деган гапларни айтишган.

Лекин Қуръони Карим ёки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари бирор нарса айтмаганларидан кейин, бошқа бирор ишончли илмий далил бўлмагач, Қуръон ибораси билан қифояланиб, Аллоҳ ўша кишини «китобдан илми бор», деб айтибди, у ёғини Ўзи билади, дейишимиз тўғридир.

Баъзи бир уламолар, «китобдан илми бор шахс» Сулаймоннинг алайҳиссалом ўзлари, деганлар. Агар шундай бўлганида, оятда зикр қилинар эди. Зикр қилинмабдими, демак, у бошқа киши.

Хуллас, Ифритдан кейин «китобдан илми бор шахс» Сулаймон алайҳиссаломга:

«Мен у(тахт)ни сенга кўзингни очиб юмгунингча келтирурман», деди.

Мен Ифритга ўхшаб гапни чўзиб ўтирмайман.

Демак, Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломга кўлидан шунчалик ишлар келадиган махлуқларни ҳам аскар қилиб қўйган экан.

Дарҳақиқат, ўшандай бўлди ҳам. Маликанинг тахти келтирилди.

«Қачонки (Сулаймон) у(тахт)ни ўз ҳузурида қарор топганини кўргач: «Бу Роббимнинг фазлидандир» деди».

Бир зумда рўй берган бу ҳодиса Сулаймон алайҳиссаломни шошириб қўймади. Ўша ғаройиб ишни амалга оширган илмли киши ўз аскарлари эканидан у зот ғурурланиб кетмадилар. Ҳузурларида Сабаъ маликасининг тахти турганини кўриб, туғёнга бормадилар. Дарҳол тилларига:

«Бу Роббимнинг фазлидандир», деган фикр-сўз келди. Бу билан Аллоҳнинг фазли бўлмаса, бунақа иш рўй бериши мумкин эмаслигини жуда яхши билишларини айтилар. Шунингдек, Аллоҳ таоло бундай фазлни беҳикмат бермаслигини эсладилар.

«Мен шукр қиламанми ёки куфрони неъмат қиламанми, синаш учундир», дедилар.

Ҳа, Аллоҳ таоло баъзи бандаларига фазлидан бирон неъмат берадиган бўлса, унда синов ҳам бўлади. Қани, банда бу неъматга шукр қиладими ё ношукр бўладими? Яна шуни ҳам унутмаслик керакки, бундай неъматларга шукр ёки куфрони неъмат қилишнинг Аллоҳга ҳеч қандай фойда-зарари йўқдир. Нима бўлса, банданинг ўзига бўлади.

«Ким шукр келтирса, ўзи учунгина шукр қилур. Ким куфрони неъмат қилса, бас, Роббим беҳожат ва қарамли зотдир».

Шукр қилган савоб олади. Аллоҳ унга берадиган неъматларини янада зиёда қиладди. Куфрони неъмат қилган

одам эса, гуноҳкор бўлади ва Аллоҳ берадиган неъматларини узиб қўяди. Аллоҳ бандасининг шукр қилишига эҳтиёжи йўқ, у қарамли зотдир. У неъматларини Ўз қарами ила беради, шукр учун эмас.

СЕНИНГ ТАХТИНГ ШУНДАЙМИ?

Сабаъ маликаси яқинлашиб, Сулаймон алайҳиссалом яна бир чора кўришга қарор қилдилар.

«У (Сулаймон): «Унинг тахтини танимайдиган қилиб қўйинг. Кўрайлик-чи, у(малика) уни танирми ёки танимайдиганлардан бўлурми?» деди» (41-оят).

Сулаймон алайҳиссалом бу ишни Сабаъ маликасининг ақл-заковати ва фаҳми-фаросатини синаб кўриш учун қилдилар.

Унинг тахти ўзгартириб қўйилди.

«Қачонки у келганида: «Сенинг тахтинг шундайми?» дейилди. У: «Худди ўшанинг ўзи», деди. «Бизга бундан илгари илм берилган эди ва мусулмон бўлган эдик» (42-оят).

Сабаъ маликаси тахтни кўриб, ўзиникига ўхшатди. Меники, деса, Сабаъда қолган тахт ўзидан олдин қандай қилиб бу ерда пайдо бўлади? Меники эмас, деса, ўзиникидан ҳеч фарқи йўқ. Шунинг учун:

«Худди ўшанинг ўзи», деб, икки томонга бурса ҳам бўлаверади деган жавоб қилди. Бу маликанинг заковатини кўрсатади.

Ояти қаримадаги:

«Бизга бундан илгари илм берилган эди ва мусулмон бўлган эдик», деган жумлани баъзи тафсирчиларимиз Сабаъ маликасига нисбат берсалар, бошқалари Сулаймон алайҳиссаломга тегишли, дейишади.

«Ва у(малика)ни Аллоҳдан ўзга ибодат қилган нарса тўсди. Албатта, у кофир қавмлардан бўлган эди» (43-

оят).

Яъни, ўша Сабаъ маликасини Аллоҳ таолога иймон келтириб, Унгагина ибодат қилишдан Аллоҳдан ўзга сиғиниб юрган нарсаси тўсиб қўйган эди.

«Албатта, у кофир қавмлардан бўлган эди».

Шунинг учун ҳам иймонга келмай юарди.

АЛЛОҲГА МУСУЛМОН БЎЛДИМ!

«У(малика)га: «Саройга кир», дейилди. Қачонки уни кўрганида, сув деб ўйлаб, пойчаларини очди. У(Сулаймон): «Албатта, бу биллурдан силлиқ қилиб ясалган саройдир», деди. У(малика): «Эй Роббим, албатта, мен ўзимга зулм қилиб юрган эканман, Сулаймон ила оламларнинг Робби–Аллоҳга мусулмон бўлдим!» деди» (44-оят).

Сулаймон алайҳиссалом Сабаъ маликасига мўъжиза кетидан мўъжиза кўрсатишда давом этдилар. Бу сафар ажойиб саройни кўрсатиб:

«У(малика)га: «Саройга кир», дейилди».

Маликанинг қаршисида сув устига қурилган ғаройиб бир сарой турар эди. Малика таклифни қабул этиб, саройга кирмоқчи бўлди.

«Қачонки уни кўрганида сув деб ўйлаб, пойчаларини очди».

Малика саройни кўрган чоғида унинг майдонини сув деб ўйлаб, кийими ҳўл бўлмасин учун этакларини кўтариб, оёқларини очди.

Маликанинг бу ҳолини кўрган Сулаймон алайҳиссалом унга изоҳ бериб:

«Албатта, бу биллурдан силлиқ қилиб ясалган саройдир», деди».

Яъни, сарой олдидаги майдон ҳам биллурдан ясалган, жуда силлиқ, уни сув деб ўйлаб, кийимингни кўтарма.

Ана шунда малика рўй бераётган ходисалар оддий эмаслигига, балки Аллоҳ юборган Пайғамбарнинг мўъжизалари эканига ишонч ҳосил қилди. Аллоҳ таолонинг кудратига тан берди ва:

«Эй Роббим, албатта, мен ўзимга зулм қилиб юрган эканман», деди.

Сенга иймон келтирмай, зулмкор бўлган эканман. Хатоимни тушундим.

«Сулаймон ила оламларнинг Робби–Аллоҳга мусулмон бўлдим!» деди.

Бир юртнинг тахтига эга бўлиб, қўлида ҳукми, аскарлари, чексиз молу мулки бўла туриб, кибру ҳавога кетмай, ақл-заковатини ишлатиб, ҳақиқатни тан олиб, охири Аллоҳга иймон келтириб, ҳаққа таслим бўлган бу аёлдан–Сабаъ мамлакатининг маликасидан ҳамма ибрат олиши керак.

СУЛАЙМОННИНГ ВАФОТИ

Қуръон Каримда қиссалари келган пайғамбарлардан фақат Сулаймон алайҳиссаломнинггина вафотлари қандок бўлганлиги оят ила баён қилинган. Бу вафотда ҳам ҳамма учун катта ибрат борлиги учун шундоқ қилинган бўлса керак.

Аллоҳ таолонинг Сулаймон алайҳиссаломга жинларни хизматкор қилиб бергани жинларни улуғловчиларга, уларга ибодат қилувчиларга, жинлар ҳар нарсага қодир, деб эътиқод этувчиларга, жумладан, араб мушрикларига қарши катта зарба бўлган эди. Сулаймон алайҳиссаломнинг ўлимларига боғлиқ ҳодиса ўша зарбани яна ҳам кучайтиради.

Аллоҳ таоло Сабаъ сурасида қуйидагиларни айтади:

«Қачонки, Биз у(Сулаймон)га ўлимни ҳукм этганимизда, уларга унинг ўлими ҳақида асосини

еяётган ёғоч куртидан бошқа ҳеч бир нарса далолат қилмади. Қачонки, у йиқилганда, жинларга, агар улар ғайбни билганларида, хорловчи азобда қолмаган бўлишлари аён бўлди» (14-оят).

Аллоҳ таоло Сулаймон алайҳиссаломнинг жонларини у зот жинларни ишлатиб қўйиб, асоларига суяниб турганларида олган. Жинлар эса, Сулаймон кузатиб турибди, деб қўрққанидан машаққатли ишларида давом этаверганлар.

Аллоҳ таолонинг иродаси билан бир ёғоч курти Сулаймон алайҳиссалом суяниб турган асони еб бошлаган. Қурт асони маълум микдорда еганидан кейин асонинг таянч нуқтасига футур етиб, жойидан сурилган ва Сулаймон алайҳиссалом ерга йиқилган. Жинлар шундагина, ўз даъволарига қарши ўлароқ, ғайб илмини билмасликларини тушуниб етганлар. Ана шундагина жинларга:

«...агар улар ғайбни билганларида, хорловчи азобда қолмаган бўлишлари аён бўлди».

Ҳолбуки, баъзи одамлар ўша ожиз жинларга ибодат қилиб, улар ғайбни биладилар, деб улуғламоқдалар.

Ўшанда Сулаймон алайҳиссалом эллик икки ёшда бўлган эканлар. У зот Байтул Макдисга дафн қилинганлар.

ИЛЁС АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Илёс алайҳиссаломнинг исмлари уч марта келган. Бир марта Анъом сурасида зикр қилинган бўлса, икки марта Вас-Саффот сурасида зикр қилинган.

У зотнинг насаблари оталари Ясийн, боболари Финҳос, катта боболари Ийзар орқали Ҳорун алайҳиссаломга етиб боради.

Вас-Саффот сурасида бу пайғамбар ҳақида қуйидаги оятлар келган:

**«Албатта, Илёс ҳам юборилган
Пайғамбарлардандир» (123-оят).**

Илёс алайҳиссалом Бани Исроилнинг Пайғамбарларидан биридир. Улар у зотни «Илъя» деб аташади. У зот Ҳорун алайҳиссаломнинг наслидан бўлиб, Илёс ибн Ясийн деб номланганлар. У киши ҳозирги Сурия ерларидаги бир қавмга юборилганлар. У қавм «Баъл» номли санамга ибодат қилар экан.

«Ўшанда у қавмига: «Такво қилмайсизми?!»

Баълга ибодат қилиб, яратувчиларнинг энг яхшисини,

Ўз Роббингизни ва аввалги ота-боболарингизнинг Робби Аллоҳни тарк этасизми?!» деди» (124–126-оятлар).

Аллоҳ томонидан Пайғамбар қилиб юборилган Илёс алайҳиссалом бошқа пайғамбарлар каби қавмларини тақвога, Аллоҳнинг ибодатига чақирди.

«Ўшанда у қавмига: «Такво қилмайсизми?!» деди.

Илёс алайҳиссалом қавмини тақводор бўлишга чақирди. Шунингдек, қавмининг Аллоҳга ширк келтириб, санамга сиғинишларини инкор этди:

«Баълга ибодат қилиб, яратувчиларнинг энг яхшисини, ўз Роббингизни ва аввалги ота-боболарингизнинг Робби Аллоҳни тарк этасизми?!» деди».

Уларни Аллоҳнинг ибодатини тарк этмасликка, Унга ширк келтирмасликка чақирди. Лекин қавми бу чақириқларга кулоқ осмади.

«Бас, уни ёлғончи қилдилар. Энди, албатта, улар (азобга) ҳозир қилингувчилардир» (127-оятлар).

Бас, қавм Илёс алайҳиссаломни ёлғончи қилди. Унга иймон келтирмади. Унинг айтганига юрмади. Такво этмади. Баълга ибодатда давом этди. Аллоҳ таолонинг ибодатини тарк қилди. Шунинг учун:

«Энди, албатта, улар (азобга) ҳозир қилингувчилардир».

Дўзах азобини тотиш учун, албатта, ҳозир қилинажақлар.

«Магар Аллоҳнинг мухлис бандаларигина (ҳозир қилинмаслар)» (128-оят).

Улар жаннатда мукофотларини олишга ҳозир бўладилар.

«Ва кейингилар ичида унинг учун (олқишлар) қолдирдик» (129-оят).

Дунё тургунча келадиган авлодлар Илёсни мактаб-олқишлаб ўтадиган қилиб қўйдик.

«Илиёсийнга салом бўлсин» (130-оят).

Қуръони Каримда «Илиёсийн» деб келган бу сўз ҳақида баъзи уламоларимиз, Илёс сўзи «фосила» (оятларнинг охирини бир-бирига ўхшатиш) учун ушбу шаклда келтирилган десалар, бошқалари «Илиёсийн» Илёснинг жами, Илёс ва унга эргашган мўминларга салом бўлсин, дегани деб тафсир қиладилар.

«Биз гўзал амал қилгувчиларни мана шундай мукофотлармиз».

«Чунки у мўмин бандаларимиздандир» (131–132-оятлар).

Шунинг учун иймон тақозоси билан Бизнинг йўлимизда жиҳод қилди ва мазкур олий мақомларга эришди. Шу ерда Илёс алайҳиссаломнинг қиссалари тамом бўлади.

Аллоҳ таоло Аъроф сурасида бир қанча пайғамбарларни зикри асносида келган оятлардан бирида:

«Ва Закариё, Яҳё, Ийсо ва Илёсни ҳам. Ҳаммалари аҳли солиҳлардандир», деб Илёс алайҳиссаломни ҳам зикр қилган.

Ушбу ояти каримада зикр қилинган пайғамбарлар: Закариё, Яҳё, Ийсо ва Илёс алайҳиссаломлар таркидунё,

зухду тақво билан машхур бўлганлар. Шунинг учун ҳам улар ояти каримада:

«Ҳаммалари аҳли солихлардандир», ибораси ила васф қилинаётирлар.

Зотан, ҳамма пайғамбарлар аҳли солихлардандир. Ушбу тўрт пайғамбар аҳли солихликда алоҳида мартабага эришганлар.

АЛ-ЯСАЪ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда бу пайғамбар алайҳиссалом Анъом сурасида бир марта, Сод сурасида бир марта зикр қилинган.

«Ва Исмоил, ал-Ясаъ, Юнус ва Лутни ҳам. Барчаларини бутун оламлардан афзал қилдик» (*Аъроф сураси, 86-оят*).

Аллоҳ таоло Ўз пайғамбарларидан катта бир гуруҳини зикр қилиш давомида Исмоил, ал-Ясаъ, Юнус ва Лут алайҳиссаломларни зикр қилган. Буларнинг алоҳида ажралиб турадиган сифатлари Аллоҳнинг Ўзига аён.

Аммо **«Барчаларини бутун оламлардан афзал қилдик»**, дейишидан улар оламлардаги энг афзал зотлар эканлиги маълум бўлмоқда.

Аллоҳ таоло Сод сурасида қуйидагиларни айтади:

«Исмоил, ал-Ясаъ ва Зул Кифлни ҳам эсла. Барчалари ахёрлардандир» (*48-оят*).

Бу уч пайғамбар ҳаётида ҳам эслашга лойиқ ибратли ҳодисалар бўлиб ўтган. Улар ҳам Аллоҳнинг ҳузурида ахёрдан—энг яхши бандалардан бўлишган.

Ана ўша пайғамбарларнинг ҳаётидан, дин йўлидаги машаққатларга сабрларидан, турли синовларга бардош беришларидан, кофирлар, мушриклар ва мунофиқлардан келган озорларни кўтара билишларидан ибрат олиш керак.

Ал-Ясаъ алайҳиссалом тўғрисида Қуръони Карим ва

ҳадиси шарифда бошқа маълумот йўқ.

Тарихчилар таъкидлашларича, ал-Ясаъ алайҳиссалом Илёс алайҳиссаломнинг амакилари Ахтубнинг ўғли бўлган эканлар. У зотнинг насаблари Юсуф алайҳиссаломга борар экан.

Ал-Ясаъ алайҳиссалом Бани Исроилнинг пайғамбарларидан бўлиб Илёс алайҳиссаломнинг шариатларига даъват қилган эканлар. У зотнинг даврларида гуноҳ ишлар ва зулм ниҳоятда кучайган экан. Ана шундоқ оғир бир шароитда ал-Ясаъ алайҳиссалом Шомнинг Баниёс шаҳрида пайғамбарлик қилган эканлар.

ЮНУС АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Юнус алайҳиссалом Нисо, Анъом, Юнус ва Вас-Саффот сураларида зикр қилинган. Анбиё сурасида эса «Зуннун», Қалам сурасида «Соҳибилхут» лақаби ила зикр қилинган.

Юнус алайҳиссалом Бани Исроилнинг анбиёларидан. Насаблари Юсуф алайҳиссаломнинг туғишган укалари Биняминга боради. У зот Юнус ибн Матто номи ила машҳур. Матто у зотнинг оналарининг исми экан. Пайғамбарлар ичида фақат Юнус ва Ийсо алайҳиссаломлар оналарига нисбат берилган эканлар.

ЮНУС АЛАЙҲИССАЛОМ ҚИССАСИ

Юнус алайҳиссалом Аллоҳнинг пайғамбарларидан биридир. У зотни Роббил оламийн Ироқнинг Мусил вилояти яқинидаги Найнаво деган жойга пайғамбар қилиб юборган. Ўша пайтда у ернинг аҳолиси турли санамларга ибодат қилишар ва ҳар хил гуноҳ ишлар билан банд эдилар.

Юнус алайҳиссалом уларни Аллоҳ таолога иймон

келтиришга, гуноҳ ишларни тарк қилишга даъват қилдилар. Лекин улар бу даъватни қабул қилмай, фиску фасод ишларида давом этдилар.

Юнус алайҳиссалом уларни маълум муддатдан сўнг Аллоҳнинг азоби нозил бўлишидан огоҳлантирдилар. Кўнмаганларидан сўнг, аччиқлари чиқиб, мен ўз вазифамни адо этдим, энди гуноҳкорлар ичида қолмаслигим керак, деган эътиқодга бориб шаҳарни ташлаб чиқиб кетдилар. Бу ишни ўзларича, шуниси тўғри, деган фикр-ла Аллоҳнинг изнисиз қилдилар, юриб-юриб денгиз соҳилига етиб бордилар. Бир кема жўнаш олдида турган экан, унинг эгаларидан ўзларини бирга олиб кетишларини сўраган эдилар, улар рози бўлдилар.

Кема денгизга чиққанда бирдан шамол туриб, довул бошланди. Тўлқин кучланиб, кема ғарқ бўлиши хавфи туғилди. Кемачилар ҳам йўловчилар ҳам кўрқиб даҳшатга тушадилар. Тўпланиб, маслаҳат қилишади. Баъзилари, ичимизда гуноҳкор киши бор, шунинг учун ноқулай ҳолга қолмоқдамиз, дейишди.

Маслаҳат қилиб, охири қуръа ташлаб, кимнинг чекига тушса, ўша одамни қурбонлик учун денгизга ташлаб юборишга қарор қилишди. Қуръа Юнус алайҳиссаломга чиқади ва у зотни денгизга ташлаб юборишади. Аллоҳ таолонинг амри билан у зотни улкан балиқ ютиб юборади ва ҳазм қилмасдан қорнида олиб юради. Шунда Юнус алайҳиссалом хатоларини тушуниб, балиқнинг қорнида туриб ёлбориб, зорланиб Аллоҳ таолога дуо қиладилар.

Аллоҳ таоло дуоларини ижобат қилиб, балиққа амр қилади ва у Юнус алайҳиссаломни озор етказмасдан очиклик жойга олиб чиқиб ташлайди. У зотнинг баданлари балиқнинг ичида оқ ем бўлган эди, беҳуш ётиб қоладилар. Аллоҳ таоло раҳм қилиб офтобдан зарар етмаслиги учун устларига соя солиб турувчи сербарг ошқовокни ўстириб кўяди. Ушбу ҳолатда бир муддат ётиб, соғайиб ўзларига

келадилар.

Аллоҳ таоло у зотга қавми олдига бориш учун фармон беради. Улар Юнус алайҳиссалом кетиб қолгач, азобнинг бошланиши зоҳир бўлгандан сўнг, хатоларини тушуниб тавба қилишга ўтган эдилар. Азобни қайтаришни Аллоҳдан сўраб ёлборадилар. Улар юз мингдан кўпроқ киши эди. Юнус алайҳиссалом улар ҳузурига қайтиб, барчаларини иймонга чақирадилар. Аллоҳ таоло барчаларини ҳидоятга бошлайди.

Энди Юнус алайҳиссалом ҳақларида келган оятларни ўрганиб чиқайлик:

«Биз сенга худди Нух ва ундан кейинги Пайғамбарларга ваҳий юборганимиздек ваҳий юбордик. Биз Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яъқуб ва уларнинг асбат (набира)лари, Ийсо, Айюб, Юнус, Ҳорун ва Сулаймонларга ваҳий юбордик. Довудга эса Забурни бердик» (*Нисо сураси, 163*).

Ушбу ояти каримада Аллоҳ таоло Юнус алайҳиссаломни улул азм пайғамбарлар билан бир қаторда зикр қилмоқда. Демак, у зот ҳам улардан бири экан.

Анъом сурасида эса Аллоҳ таоло Юнус алайҳиссаломни бошқа уч пайғамбар билан бирга зикр қилган.

«Ва Исмоил, ал-Ясаъ, Юнус ва Лутни ҳам. Барчаларини бутун оламлардан афзал қилдик» (*86-оят*).

Аллоҳ таоло Қалам сурасида Юнус алайҳиссаломнинг қиссаларини қуйидагича баён қилади:

«Роббинг ҳукмига сабр қил ва бир вақтлар ғамга тўлган ҳолда нидо қилган балиқ соҳибига ўхшама» (*48-оят*).

«Балиқ соҳиби»дан мурод Юнус алайҳиссалом. У зот қавмига аччиқ қилиб уларни ташлаб чиқиб кетганлари, кемада кетаётиб қуръага тушиб денгизга отилганлари, балиқ ютиб юборганда унинг қорнида туриб Аллоҳга

ёлборганлари ҳақида маълумотлар олганмиз.

Кейинги оятда Юнус алайҳиссаломнинг қиссалари баёни давом этади.

«Агар уни Роббисининг неъматини топмаганда, очик сахро жойга, мазамматга қолган ҳолда ташланган бўларди.

Бас, уни Роббиси танлаб олди ва солиҳ бандаларидан қилди» (*Анъом сураси, 49–50-оятлар*).

Яъни, агар Юнус алайҳиссаломни Аллоҳнинг неъматини излаб топмаганида, у зот ўзларини ютиб юборган балиқ томонидан очик сахрога, мазамматга қолган ҳолда ташланган бўлар эдилар.

Лекин Аллоҳ таоло у зотга раҳм кўрсатди. Балиқ озор етказмай қорнидан қирғоққа чиқариб қўйди. Беҳуш ётганларида устиларида сербарг ошқовоқ соя солиб турди. Аллоҳ таоло у зотни ўзининг солиҳ бандаларидан қилди.

Анбиё сурасида эса Юнус алайҳиссалом қиссаси ўзига хос равишда келтирилади:

«Зуннунни эсла. Ўшанда у ғазабланган ҳолда чиқиб кетган эди. Бас, у Бизни ўзига (ер юзини) тор этмас, деб гумон қилди. Зулматларда туриб, Сендан ўзга Илоҳ йўқ, Сен поксан, албатта, мен золимлардан бўлдим, деб нидо қилди» (*87-оят*).

Зуннундан мурод, Юнус алайҳиссалом. «Нун» балиқ дегани, Зуннун эса, балиқ эгаси дегани.

«Зуннунни эсла. Ўшанда у ғазабланган ҳолда чиқиб кетган эди».

Яъни, у зот қавмига Аллоҳ таолонинг амрини етказганларида, улар қабул қилмадилар. Юнус алайҳиссалом қавмларининг қилмишларидан ғазабланиб, юртларини ташлаб чиқиб кетдилар.

«Бас, у Бизни ўзига (ер юзини) тор этмас, деб гумон қилди».

Бу гумон қавмининг саркашлигидан келиб чиққан эди.

Юнус алайҳиссалом уларга, сизлар Аллоҳ амрига бўйинсунмасангиз, бошқа жой қуриб кетгани йўқ, Аллоҳнинг ери кенг, бошқа жойга бориб даъват этсам, улар қабул қиладилар. Аллоҳ таоло мен учун ер юзини тор этиб қўймайди, дегандай иш қилган эдилар.

Уламоларимиз айтишларича, аслида у зот бошқа пайғамбарларга ўхшаб сабр қилишлари, Аллоҳнинг амрини кутишлари керак эди. Аммо бундай қилмадилар. Қавмларига зарда қилиб, юртларидан чиқиб кетдилар. Сўнгра Аллоҳ таоло, у зотни балиққа юттириб, синовга учратди. Ана ўшанда,

«Зулматларда туриб», яъни, кеча зулмати, денгиз ости зулмати ва балиқ қорни зулматида туриб, Аллоҳ таолога ёлбориб:

«Сендан ўзга Илоҳ йўқ, Сен поксан, албатта, мен золимлардан бўлдим, деб нидо қилди».

Бу гап чин ихлос билан, Аллоҳнинг улуғ сифатларини эслаб, ўзининг айбдорлигини бўйнига олиб, нажот сўраб қилинган дуо эди.

«Бас, Биз уни (дуосини) ижобат қилдик. Унга ғамдан нажот бердик. Мўминларга шундай нажот берурмиз» (88-оят).

Яъни, Биз Юнуснинг дуосини қабул қилдик. Уни балиқ ичидан соғ-саломат чиқариб, ғамдан қутқардик. Мўминларни доимо шу тарзда қутқариб келганмиз.

Имом Абу Довуд ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам, ким ғамга мубтало бўлса, ушбу оятдаги «Ла илаҳа илла анта, субҳанака инни кунту миназзолимийн» дуосини ўқиса, кушойиш бўлишини айтганлар.

Юнус алайҳиссалом қиссаларида даъватчилар учун катта ибрат бор. Улар ҳар қанча тўсиқларга, қийинчиликларга учрасалар ҳам сабр қилишлари керак бўлади.

ЮНУС ҚАВМИ НАЖОТИ

Аллоҳ таоло бу ҳақда Юнус сурасида қуйидагиларни айтади:

«Қани энди бирон қишлоқ иймон келтирганда унга иймони манфаат берса эди. Фақат Юнус қавми иймон келтирганларида улардан дунё ҳаётидаги хорлик азобини кушойиш қилдик ва уларни маълум вақтгача фойдалантирдик, холос» (98-оят).

Олдин ҳам Пайғамбарлар келган шаҳар ва қишлоқларнинг аҳллари иймон келтирмаганлар.

«Қани энди бирон қишлоқ иймон келтирганда унга иймони манфаат берса эди».

Лекин улар иймон келтирмадилар. Оз сонли кишилар иймон келтириб, кўпчилик қуфрда қолаверди. Бу борада фақат битта қишлоқни истисно қилиш мумкин. Бутун боши билан қилган гуноҳига охири пайтда тавба қилиб, иймонга келганда нажот топган фақат битта қишлоқ бор.

«Фақат Юнус қавми иймон келтирганларида улардан дунё ҳаётидаги хорлик азобини кушойиш қилдик ва уларни маълум вақтгача фойдалантирдик, холос».

Оятнинг маъносидан кўриниб турибдики, Юнус алайҳиссаломнинг қавмига дунё ҳаётининг хорлик азоби таҳдид солиб қолганда барчалари бирдан иймонга келганлар. Ана шунда Аллоҳ таоло уларнинг бошидан бу азобни кўтарган ва иймонлари шарофати билан маълум муддатгача фаровон турмуш ила манфаатлантирган.

Юнус алайҳиссаломнинг қавмининг қилган гуноҳлари, уларнинг бошига таҳдид солиб келган азоб, уларнинг каттиқ тавба қилганлари ва охири нажот топганлари ҳақидаги тафсилотлар зикр қилинмаган.

Бу қавмдан бошқа ҳеч бир қавм бошига илоҳий азоб

келиб қолганда, тавба қилиб нажот топмаган. Балки Фиръавнга ўхшаб охирги лаҳзада келтирган иймони фойда бермай ҳалокатга учраган.

Демак, қоида шу: қайси шаҳар-қишлоқ кофир бўлса, хорлик азобига дучор бўлаверади, қайси қишлоқ иймон келтирса, ундан хорлик азоби қушойиш қилиниб, иймони туфайли манфаатлар топаверади. Лекин бу улкан ҳақиқатни ҳамма ҳам тушуниб етавермайди.

ЮНУС АЛАЙҲИССАЛОМ ҲАҚЛАРИДА МУҲАМ- МАД АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ АЙТГАНЛАРИ

Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васалламни Тоиф аҳли тошбўрон қилдилар. У зотни оёқлари қонаган, ўзлари қийналган ҳолда кўрган Утба ва Шайба ибн Робийъаларнинг раҳмлари келди. Ўзларининг Аддос исмли насроний ғуломини чақириб:

«Узилган узумдан олиб, манаву табакқа солгинда анави одамга олиб боргин. Ундан есин», дедилар.

Аддос узумни олиб келиб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларига қўйди ва У зотга:

«Егин», деди.

У зот қўлларини узатиб, бисмиллаҳ, дедилар-да узумдан олиб едилар. Аддос ажабланиб:

«Валлоҳи, бу гапни ушбу диёр аҳли айтмайдилар», деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам унга:

«Сен қайси юртдансан? Қайси диндасан?» дедилар.

«Насронийман. Найнаводанман», деди у.

«Солиҳ киши Юнус ибн Маттонинг қишлоғиданмисан?» дедилар у зот.

«Юнус ибн Маттони сенга нима билдирди?» деди Аддос. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«У биродарим. У набий эди. Мен ҳам набийман», дедилар.

Шунда Аддос ўзини отиб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бошлари, оёқ-қўлларида ўпа бошлади. У мусулмон бўлди.

2788- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ كَانَ يَسِيرُ بَيْنَ

مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ فَمَرَّ بِوَادٍ فَقَالَ: أَيُّ وَادٍ هَذَا؟ فَقَالُوا: هَذَا وَادِي
الْأَزْرَقِ، قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى مُوسَى ؑ هَابِطًا مِنَ الثَّنِيَّةِ وَلَهُ جُؤَارٌ
إِلَى اللَّهِ بِالتَّلْبِيَةِ ثُمَّ مَرَّ عَلَى ثَنِيَّةٍ هَرَشَى فَقَالَ: أَيُّ ثَنِيَّةٍ هَذِهِ؟ قَالُوا:
ثَنِيَّةُ هَرَشَى قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى يُوْنُسَ بْنِ مَتَّى ؑ عَلَى نَاقَةٍ حُمْرَاءَ
جَعْدَةٍ عَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ خِطَامُ نَاقَتٍ ۖ هِ خُلْبَةٌ وَهُوَ يُلَبِّي . رَوَاهُ
مُسْلِمٌ فِي الْمَعْرَاجِ.

2788. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Макка билан Мадина орасида юрган эдилар. Бир водийдан ўтиб қолдилар ва:

«Бу қайси водий?» деб сўрадилар.

«Бу Азрақ водийи», дейишди.

«Худди Мусо алайҳиссаломнинг тепаликдан тушиб келаётганига назар солаётгандекман. У Аллоҳга талбия айтмоқда», дедилар у зот.

Сўнгра Ҳарша тепалиги олдидан ўтдилар ва:

«Бу қайси тепалик?» деб сўрадилар.

«Ҳарша тепалиги», дейишди.

«Худди Юнус ибн Матто алайҳиссаломнинг қизил, семиз туя устида келаётганига назар солаётгандекман. Унинг эғнида жун чопон бор. Туясининг тизгини хурмо пўстлогидан. У киши талбия айтмоқда», дедилар у

30Т».

Муслим Меърожда ривоят қилган.

2789- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُوْنُسَ بْنِ مَتَّى وَنَسَبَهُ إِلَى أَبِيهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

2789. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳеч бир бандага мени Юнус ибн Маттадан яхши деб айтиш дуруст эмас», дедилар ва уни отасига нисбат бердилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилган.

ЗАКАРИЁ АЛАЙҲИССАЛОМ

Закариё алайҳиссаломнинг исми шарифлари Қуръони Каримда саккиз марта зикр қилинган. У зот ҳақида Оли Имрон, Анъом, Марям ва Анбиё сураларида сўз юритилган. Закариё алайҳиссалом Ҳорун алайҳиссаломнинг зурриётидан бўлиб Бани Исроилнинг анбиёларидан ҳисобланадилар.

Аллоҳ таоло Аъроф сурасида Ўз пайғамбарларини мадҳ ила зикр қилиб жумладан қуйидагини айтади:

«**Ва Закариё, Яҳё, Ийсо ва Илёсни ҳам. Ҳаммалари аҳли солиҳлардир**» (85-оят).

Аввалги оятларда Аллоҳ таоло Ўз томонидан юборилган пайғамбарларни бирқанчасини эслагандан кейин бу оятда улардан тўрттасини, жумладан, Закариё алайҳиссаломни ҳам эслаб, улар аҳли солиҳлардан эканини таъкидламоқда.

Анбиё сурасида Закариё алайҳиссалом ҳақларида бир оз кенгрок маълумот келади:

«**Ва Закариёни эсла. Ўшанда у Роббига нидо қилиб:**

«Эй Роббим, мени ёлғиз ташлаб қўйма, Сен Ўзинг ворисларнинг энг яхшисан», деган эди» (89-оят).

Закариё алайҳиссаломнинг: «Эй Роббим, мени ёлғиз ташлаб қўйма», дейишларидан у зотнинг динига даъват қилишда Бани Исроилнинг қаттиқ қаршилигига учраганлари кўриниб турибди. Тарихчилар таъкидлашларича, ҳақиқатда ҳам ўша вақтда Бани Исроил хаддан ташқари туғёнга кетиб ҳар қандай нобакорликни тап тортмай қиладиган ҳолатга етган экан.

Аллоҳ таоло Закариё алайҳиссаломни бефарзандлик балосига дучор қилган эди. Аммо Закариё алайҳиссалом ноумид бўлмадилар. Ўзлари ва хотинларининг ёшлари ўтиб қолган бўлса ҳам, сабр ила Аллоҳдан фарзанд сўрайвердилар.

«Ва Закариёни эсла. Ўшанда у Роббига нидо қилиб: «Эй Роббим, мени ёлғиз ташлаб қўйма, Сен Ўзинг ворисларнинг энг яхшисан», деган эди».

Яъни, Закариё алайҳиссалом Аллоҳга, мени дунёдан бефарзанд ҳолимда ёлғиз ўтказма, менга фарзанд бер, деб илтижо қилди. Шунингдек, энг яхши ворис Аллоҳнинг Ўзи эканини ҳам қўшиб қўйди. Бу билан у киши, мен ортимдан меросхўр қолишини эмас, дин ва бошқа ишларни давом этказувчи фарзанд қолишини сўраяпман, демоқчи бўлдилар.

«Бас, Биз уни (дуосини) ижобат этдик ва унга Яхёни ҳадя қилдик ҳамда жуфтини ўнглаб қўйдик. Албатта, улар яхшиликларга шошилишар эди ва Бизга рағбат ила ва қўрқиб дуо қилишар эди. Улар Бизга таъзим ила бўйсунувчи эдилар» (90-оят).

Аллоҳ таоло ушбу оятда Закариё алайҳиссаломнинг дуоларидан кейин бўлган ишларнинг хабарини бермоқда.

«Бас, Биз уни (дуосини) ижобат этдик...»

Яъни, Закариёнинг дуосини қабул қилдик. У дуосида уни ёлғиз ташлаб қўймаслигимизни сўраган эди. Шунинг

учун ҳам

«...унга Яхъёни ҳадя қилдик...»

Қариб қолган чоғида унга фарзанд бердик. Аслида, умумий қоидага қараганда, унинг фарзанд кўриши мутлақо қутилмасди. Чунки ўзи кексайиб қолган, аёли ҳам қариб, туғишдан ноумид ёшга етган эди. Аммо Биз унинг

«...жуфтини ўнглаб қўйдик».

Хотинини ҳомиладор бўладиган ва туға оладиган қилиб қўйдик. Шу туфайли улар қариган чоғларида ҳам фарзанд кўриш имконига эга бўлдилар. Чунки

«...улар яхшиликларга шошилишар эди...»

Яхшиликка шошилишлари сабабли дуоларини қабул қилдик ва сўраган нарсаларини бердик.

«Бизга рағбат ила ва қўрқиб дуо қилишар эди».

Уларнинг дуолари ғофиллик ила шуурсиз эмас эди. Балки улар чин дилдан ихлос билан, қўрққан ҳолларида дуо қилардилар. Шунинг учун мутлақо имконсиз иш уларга мумкин бўлди.

«Улар Бизга таъзим ила бўйинсунувчи эдилар».

Ўша хушув ва хузувлари ҳам дуоларининг ижобати омилларидан бири бўлди.

Марям сурасида бу масала яна ҳам кенгроқ ёритилади:

«Бу Роббингнинг бандаси Закариёга раҳмати зикридир» (2-оят).

Яъни, эй Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам, ушбу қисса

«Роббингнинг бандаси Закариёга раҳмати зикридир».

Эй охир замон Пайғамбари!

«У Роббига махфий нидо қилган чоғини эсла» (3-оят).

Аллоҳдан бирор ҳолатини риёкорона ва хўжакўрсинга эмас, сидқидилдан, ихлос билан илтижо қилиб сўрайдиган одам махфий сўрайди. Шундай илтижоли дуонинг қабули

ҳам осон бўлади. Аллоҳ таолонинг барҳақ пайғамбари Закариё алайҳиссалом ҳам Роббларига махфий дуо билан илтижо қилдилар.

«У: «Эй Роббим, менинг суякларим мўртлашди, бошга оқ туташди, эй Роббим, сенга дуо қилиш-ла бадбахт бўлмаганман.

Ва, албатта, мен ортимдаги қариндошлардан қўрқдим. Аёлим туғмас эди. Бас, менга Ўз даргоҳингдан бир валий–ортдан қолғувчи ато эт.

У менга ва Яъқуб оиласига меросхўр бўлсин. Эй Роббим, уни Ўзинг рози бўладиган қил», деди» (4–6-оятлар).

Закариё алайҳиссалом муддаоларини баён этмасларидан бурун, аҳволотлари сабабини зикр этиб, дардларини тўкиб солдилар.

«Эй Роббим, менинг суякларим мўртлашди».

Суяги мўртлашган одам қариб, бутун вужуди заиф бўлиб қолади.

«...бошга оқ туташди...»

Бошимдаги сочларга оқ таралди. Бу ҳам кексаликнинг аломати.

«...Эй Роббим, сенга дуо қилиш-ла бадбахт бўлмаганман».

Қачонки сенга дуо қилдим, саодатманд бўлдим. Дуоларимни доимо қабул айлаб, мени умидда қатъий қилиб қўйгансан.

«Ва, албатта, мен ортимдаги қариндошлардан қўрқдим».

Қариб-қартайиб, ўлим яқинлашганда, ортимда қолаётган меросхўр қариндошларим мендан қолажак меросга муносиб эмасликларидан таҳликадаман.

«Аёлим туғмас эди».

Лойиқ меросхўр бўладиган фарзандим ҳам йўқ. Ортимда қоладиган мерос зое бўлмасин.

«...менга Ўз даргоҳингдан бир валий—ортдан қолгувчи ато эт».

Роббим, менга фарзанд ато айла!

«У менга ва Яъқуб оиласига меросхўр бўлсин».

Яъни, менга ва Яъқуб алайҳиссаломдан тарқалган авлодларига меросхўр бўлсин. Бу ўринда меросхўрликдан мурод Пайғамбарлик ва илмдир. Зеро, Пайғамбарлар молу дунё мерос қолдирмайдилар.

«Эй Роббим, уни Ўзинг рози бўладиган қил», деди».

Энг муҳими, ўша фарзанд сени рози қиладиган банда бўлсин. Бу дуо Аллоҳдан фарзанд талаб қилишнинг башариятга тақдим этилаётган юксак намунасидир.

Аллоҳ таоло Закариё алайҳиссаломнинг бу махфий дуоларини қабул этганини билдириб, у зотга қуйидаги хитобни қилди:

«Эй Закариё, Биз сенга исми Яҳё бўлган бир ўғилнинг хушхабарини берамиз. Бундан олдин унга отдош қилган эмасмиз» (7-оят).

Кўриниб турибдики, Аллоҳ таоло Закариё алайҳиссаломга буюк раҳмат назари билан боқди. Ул зотга ўғил фарзанд берди. Фарзанд берибгина қолмай, унга Ўзи Яҳё деб исм ҳам қўйди ва бу исм билан ундан олдин ҳеч ким шарафланмаганини таъкидлади. Буларнинг бари дунёга келаётган фарзандининг келажаги жуда қутлуғлигидан дарак берар эди.

Роббининг бу қадар ҳайратомуз жавобидан Закариё алайҳиссалом шошиб қолдилар:

«У: «Эй Роббим, аёлим туғмас бўлса, ўзим қариб-чириб қолган бўлсам, қандай қилиб менинг ўғлим бўлсин?!» деди» (8-оят).

Закариё алайҳиссалом бу фикрни инсонийлик воқелигидан келиб чиқиб изҳор этдилар. Одатда, пуштсиз хотиндан бола бўлмайди. Боз устига, унинг жуфти суяклари мўртлашиб, сочлари оқариб, қариб қолган

мўйсафид бўлса. Тажрибага кўра, фарзанд туғилмаслиги аён.

Ушбу маҳол дамда Аллоҳ таоло инсоний воқеликдан ғоят устунлиги, иродаси жамийки нарсадан кудратли экани, Унинг учун ҳар бир нарса осонлиги ҳақида сўз очди:

«У: «Ана шундай! Роббинг айтдики, бу Мен учун осон. Батаҳқиқ, бундан олдин сени яратдим. Ҳолбуки, сен ҳеч нарса эмас эдинг», деди» (9-оят).

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло Закариё алайҳиссаломнинг эътиборини жуда оддий ва таъсирли ҳақиқатга жалб этди: «Сен пуштсиз хотин ва қари чолдан зурриёт бўлишига ажабланипсан. Аммо бир зум ўзингга боқ.

«У: «Ана шундай! Роббинг айтдики, бу Мен учун осон. Батаҳқиқ, бундан олдин сени яратдим».

«Сени йўқдан яратган Зот пуштсиз хотин ва кекса чолдан фарзанд пайдо қила олмайдими?» деди.

Ҳа, Аллоҳ таоло ҳар нарсага кодир Зот. Пуштсиз хотинни ҳомилали, кекса чолни фарзанд кўришга лаёқатли қилиш унга ҳеч оғир эмас.

Аллоҳ таолонинг бу хитобини эшитган Закариё алайҳиссалом ҳушёр тортдилар. Шундай бўлса ҳам, ишончлари янада комил бўлиши учун:

«У: «Роббим, менга бир белги ато қил», деди. У зот: «Сенинг белгинг саломат ҳолингда, одамларга уч кеча гапирмаслигингдир», деди» (10-оят).

Яъни, Закариё алайҳиссалом Аллоҳ таолодан ваъда қилинган ўғилни бергани, аёлининг ҳомиладор бўлганини олдиндан билдирадиган бирор аломат нозил қилишини сўради.

«У: «Роббим, менга бир белги ато қил», деди».

Аллоҳ таоло фарзанд аломати қилиб Закариёалайҳиссаломнинг соппа-соғ ҳолда уч кун давомида тилдан қолишларини белгилади.

«У зот: «Сенинг белгинг саломат холингда, одамларга уч кеча гапирмаслигингдир», деди».

Шундай бўлди ҳам.

Бу ҳақда Ибн Аббос розияллоху анхудан қилинган ривоятда: «Ўзи соппа-соғ бўла туриб, тили тутилиб қолди. Бирор одамга гапира олмас, аммо Аллоҳга тасбеҳ айтса ёки Таврот ўқиса, тили очилар эди», дейилади.

Яъни, Аллоҳ таоло Закариё алайҳиссаломнинг одамлар жамоатидан узилиб, илоҳий алоқага боғланган ҳолларини фарзанд берилганининг белгиси сифатида зоҳир этди.

«Бас, ўз қавми ҳузурига меҳробдан чиқди ва уларга, эртаю кеч тасбеҳ айтинглар, деб ишора қилди» (11-оят).

Соғлом ҳолда тилдан қолган Закариё алайҳиссалом меҳробда ибодат, тасбеҳ ва Таврот тиловати билан машғул бўлдилар. Меҳробдан чиқиб қавмига, эртаю кеч Аллоҳга тасбеҳ айтинглар, деб ишора қилдилар. Бу билан қавмларини бирга ибодат қилишга, берилган улуғ неъмат шукронасини адо этишга чорладилар.

Оли Имрон сурасида эса юқоридаги ҳол Закариё алайҳиссалом Марямни кафолотларига олганларидан кейинлиги ва бўлажак фарзанд Яҳёнинг баъзи сифатлари ҳам зикр қилинади:

«Бас, уни Робби жуда яхши қабул қилиб, ниҳоятда гўзал ўстирди ва Закариёни унга кафил қилди. Закариё ҳар қачон унинг олдига, меҳробга кирганида, унинг ҳузурида ризқ кўрди. У: «Эй Марям, сенга бу қаердан?» деди. «Бу Аллоҳнинг ҳузуридан. Албатта, Аллоҳ хоҳлаган кишисига беҳисоб ризқ берур», деди» (37-оят).

Марямнинг меҳрибон онасининг ихлосига яраша, холисона қилган назрига биноан, дуоларини қабул қилган ҳолда:

«Бас, уни Робби жуда яхши қабул қилиб, ниҳоятда гўзал ўстирди».

Яъни, Аллоҳ таоло қиз бола бўлса ҳам Марямни назр сифатида жуда яхши қабул қилиб олди ва у қизни ажойиб бир ҳолда ўстирди.

Шу билан бирга:

«...Закариёни унга кафил қилди».

Закариё алайҳиссалом Ҳорун алайҳиссаломнинг зурриётидан эдилар. Яҳудийларнинг «Ҳайкал» деб номланган асосий ибодатхонасининг хизматини қилиш шу авлодга насиб қилган эди. Ўша пайтда Закариё алайҳиссалом ҳайкал ибодатхонаси бошлиғи эдилар. Шундай қилиб, Марям алоҳида эътибор остида муборак бўлиб ўса борди. Аллоҳ таоло унга Ўзи иноят кўрсатиб турди.

«Закариё ҳар қачон унинг олдига, меҳробга кирганида, унинг ҳузурида ризқ кўрди».

Закариё алайҳиссалом Марямнинг кафили сифатида, табиийки, унинг озиқ-овқати, ризқидан доимо хабардор бўлиб туриши лозим. Лекин ибодатхона меҳробида ибодат билан машғул бўлиб турган Марямнинг олдига қачон кирса, унинг ҳузурида ризқ турар эди. Бу ризқни ўзи келтирмаганини яхши билган Закариё алайҳиссалом ажабланиб, Марямга:

«Эй Марям, сенга бу қаердан?» деди.

Пайғамбар Закариё алайҳиссаломники таажжубга солибдими, демак, у ризқнинг манбаи, албатта, эътиборга лойиқдир.

Марям эса, бу манбадан хабардор, шунинг учун бамайлихотир:

«Бу Аллоҳнинг ҳузуридан. Албатта, Аллоҳ хоҳлаган кишисига беҳисоб ризқ беради», деди».

Бу манзарани кўриб туриб, бефарзанд юрган Закариё алайҳиссаломда фарзандли бўлиш ҳаваси янгидан уйғонди:

Шу чоқда Закариё Роббига дуо қилиб:

«Эй Роббим, менга Ўз ҳузурингдан яхши зурриёт

бергин. Албатта, Сен дуони эшитувчисан», деди.

Закариё алайҳиссалом Аллоҳ таолонинг дуоларни эшитувчи эканига тўла ишонч билан дуо қилди. Шунинг учун ҳам, одатда бефарзанд катта ёшдаги кишиларнинг фарзанд кўриши эҳтимолдан йироқ бўлса-да, Аллоҳ таоло бу дуони қабул этди.

«Мехробда намоз ўқиб турганида, фаришталар унга: «Албатта, Аллоҳ сенга Аллоҳдан бўлган калимани тасдиқловчи, бошлиқ, шахвати тийилган, солиҳ Пайғамбарлардан бўлган Яхёнинг башоратини бермоқда», дедилар» (39-оят).

Закариё алайҳиссаломнинг чин дилдан қилган дуолари қабул бўлди. Аллоҳнинг фаришталари келиб у зотга суюнчилик хабарини етказдилар.

Аллоҳ таоло Закариё алайҳиссаломга ўғил фарзанд беришни ирода қилди. Ҳали онаси унга ҳомиладор бўлмасдан, исми ҳам тайин: Яхё. У фарзанд мўмин бўлиши ҳам аниқ: Аллоҳдан бўлган калимани тасдиқловчи. Бўлғуси фарзанднинг сифатларидан яна бири—шахвати тийилган, яъни, аёлларга нисбатан бўладиган рағбатни жиловлаб юрувчи.

Яна, бўлажак Яхё исмли фарзанд солиҳ пайғамбарлардан бўлишининг башорати ҳам таъкидланмоқда.

Закариё алайҳиссаломга Аллоҳ таоло томонидан берилган ваъдалар ҳаммаси рўёбга чиқди. Бу ҳақда Яхё алайҳиссалом қиссаларини ўрганиш давомида маълумотлар оламин.

Аммо Закариё алайҳиссаломнинг қиссалари Қуръони Каримда шу билан тамом бўлади. Тарихчилар таъкидлашларича, Закариё алайҳиссаломни Бани Исроилнинг ҳукмдорлари арра билан арралаб ўлдирганлар.

У ЗОТ ҲАҚИДАГИ ҲАДИС

2790- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: كَانَ زَكْرِيَّا \cup
بِحَارًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

2790. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Закариё алайҳиссалом нажжор бўлган эди», дедилар».

Муслим ривоят қилган.

ЯХЁ АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Яхё алайҳиссаломнинг муборак исмлари Оли Имрон, Анъом, Марям ва Анбиё сураларида зикр қилинган.

У зотнинг оталари Закариё алайҳиссалом эканини аввал ўргандик. Яхё алайҳиссаломнинг оналари Ашйа бинти Имрон бўлиб, Марямнинг опалари. Яхё алайҳиссалом Ийсо алайҳиссаломдан уч йил аввал дунёга келганлар ва умрининг кўп қисмини у зот билан бирга ўтказганлар.

Аллоҳ таоло Анъом сурасида Яхё алайҳиссаломни улул зот пайғамбарлар сирасида зикр қилган:

«Ва Закариё, Яхё, Ийсо ва Илёсни ҳам. Ҳаммалари аҳли солихлардир» (85-оят).

Марям сурасида Яхё алайҳиссалом ҳақларида қуйидагиларни айтилади:

«Эй Яхё, китобни қувват-ла ол!» (дедик). Ва унга гўдаклигидаёқ ҳукми бердик» (12-оят).

Аллоҳ таоло Яхё алайҳиссаломга, илоҳий Тавротни қувват билан ол, демоқда. Аслида, Мусо алайҳиссаломга нозил бўлган Тавротни кейин келган пайғамбарлар, жумладан, Закариё алайҳиссалом ва у зотнинг ўғиллари

Яҳё алайҳиссалом ҳам ўқиб, унга амал қилганлар. Оятдаги:

«Унга гўдаклигидаёқ ҳукми бердик», деган жумлани уламоларимиз илму ҳикмат мазмунида таъвил қилганлар.

«Ва Ўз томонимиздан меҳрибонлик ва поклик (бердик). Ҳамда у тақводор эди» (13-оят).

Яъни, Яҳёга китоб, илму ҳикмат билан бирга, меҳрибонлик ва поклик ҳам бердик. Шунингдек, Яҳё алайҳиссалом жуда тақводор зот эдилар.

«У ота-онасига меҳрибон бўлиб, жабр-ситам қилгувчи ва исёнчи эмасди» (14-оят).

Яҳё алайҳиссаломнинг фазилатларидан яна бири ота-онага меҳрибонликлари эди. Хусусан, кексаликда кўрилган фарзанднинг ота-онага меҳрибон бўлиши катта фазлдир.

«Унга туғилган кунда ҳам, ўладиган кунда ҳам, қайта тириладиган кунда ҳам саломлар бўлсин» (15-оят).

Ибн Атиййанинг айтишларича, Аллоҳ таоло Яҳё алайҳиссаломга инсон фарзанди энг заиф ва ёрдамга муҳтож бўладиган уч ҳолатда, яъни, туғилган, ўладиган ва қайта тириладиган кунларида саломатлик тилади. Бу саодат жуда улкан саодатдир.

Аллоҳ таоло Яҳё алайҳиссаломни васф қилиб Оли Имрон сурасида бундай марҳамат қилади:

«Меҳробда намоз ўқиб турганида, фаришталар унга: «Албатта, Аллоҳ сенга Аллоҳдан бўлган калимани тасдиқловчи, бошлиқ, шахвати тийилган, солиҳ Пайғамбарлардан бўлган Яҳёнинг башоратини бермоқда», дедилар» (39-оят).

Закариё алайҳиссалом меҳробда намоз ўқиб турганларида Аллоҳнинг фаришталари келиб у кишига суюнчилик хабарини етказдилар.

Онаси унга ҳали ҳомиладор бўлмасдан, Аллоҳ таоло Яҳё алайҳиссаломнинг васфларини баён қилмоқда:

Исми Яҳё.

У фарзанд Аллоҳдан бўлган калимани тасдиқловчи.

Шаҳвати тийилган, яъни, аёлларга нисбатан бўладиган рағбатни жиловлаб юрувчи.

Шу жойда таъкидлаб ўтиш керакки, Қуръони Карим оятида бу сифат «ҳасурон» лафзи билан келган. Бу сўзни «эркаклиги йўқ» деб ҳам тушунилади. Баъзи яхши тушунмаган одамлар ушбу маънони Яҳё алайҳиссаломга ҳам нисбат берадилар. Бу фикр мутлақо нотўғри эканини улуғ тафсирчиларимиз қайта-қайта таъкидлаганлар. Чунки эркаклиги йўқ бўлиш катта айб ҳисобланиб, Пайғамбарлар бундан холи зотлардир. Яҳё алайҳиссаломда бу жисмоний камолот мавжуд бўлган, лекин Аллоҳ таоло у зотга аёл зотига нисбатан бўлган шаҳватни тийиш қобилятини берган.

Яна, бўлажак Яҳё исмли фарзанд солиҳ пайғамбарлардан бўлишининг башорати ҳам таъкидланмоқда.

Яҳё алайҳиссалом ҳақларида Анбиё сурасида келган хабар қуйидагича:

«Бас, Биз уни(дуосини) ижобат этдик ва унга Яҳёни ҳадя қилдик ҳамда жуфтини ўнглаб қўйдик. Албатта, улар яхшиликларга шошилишар эди ва Бизга рағбат ила ва қўрқиб дуо қилишар эди. Улар Бизга таъзим ила бўйинсунувчи эдилар» (90-оят).

Яҳё алайҳиссалом тақво ва зоҳидлик билан ҳаёт кечирганлар. У зот кўпроқ набототлар билан озуқаланар эканлар.

Яҳё алайҳиссаломнинг даъватлари нозик ҳикмат ва мавъизалар асосида бўлган экан.

Имом Аҳмад бу ҳақда Пайғамбаримиз алайҳиссаломдан қуйидагиларни ривоят қиладилар:

«Албатта, Аллоҳ Яҳё ибн Закариёни беш нарсга амр қилган эди. Ҳамда Бани Исроилни ўша нарсаларга амал қилишга амр қилишни буюрган эди. Сал бўлмаса у кеч

қолай деди. Ийсо алайҳиссалом унга:

«Сен беш нарсага амал қилишга ва Бани Исроилни ҳам уларга амал қилишга амр этишга буюрилгансан. Уларни етказадиган бўлсанг етказ, бўлмаса мен етказай», деди. У:

«Эй биродарим! Агар сен мендан олдин қилсанг, мени азобга қолишимдан ёки ер ютишидан қўрқаман», деди.

Сўнгра Яҳё Бани Исроилни Байтул Макдисга жамлади. Масжид тўлди. У баландга чиқиб ўтирди ва:

«Албатта, Аллоҳ азза ва жалла мени беш калимага амал қилишга амр қилди ва сизларни ҳам ўшаларга амал қилишга амр қилди. Улар қуйидагилар:

Биринчиси, Аллоҳга ибодат қилмоқларингиз ва Унга бирор нарсани шерик қилмаслигингиз. Бу худди биров ўзининг хос кумуш ёки тиллосига қул сотиб олганга ўхшайди. У қул ишлаб топганини бошқа одамга олиб келиб берса, сиздан қай бирингиз ўзининг қули шундоқ бўлишини хоҳлайди?! Албатта, Аллоҳ сизни яратган ва ризқ берган. Бас, Унга ибодат қилингиз ва Унга бирор нарсани шерик қилмангиз.

Иккинчиси, сизларни намозга амр қилди. Албатта, модомики банда алангламаса, Аллоҳ унга юзини тутадир. Қачон намоз ўқисангиз, алангламангиз.

Учинчиси, сизларни рўзага амр қилди. Бунинг мисоли худди бир тўп одамлар орасида мискли халтани кўтариб юрган одамга ўхшайди. Уларнинг ҳаммаси миск ҳидини топулар. Албатта, рўздорнинг оғзининг ҳиди Аллоҳнинг наздида мискнинг ҳидидан афзалдир.

Тўртинчиси, сизларни садақага амр қилди. Бунинг мисоли худди душман билдирмай ушлаб олиб қўлини бўйнига боғлаб қўйган одамга ўхшайди. Уни бўйнидан чопгани олиб боришганида, ўзимга ўзим тўлов бериб кутқазиб олсам майлими? депти. Сўнгра оз-оздан кўпайтириб бориб кўп молга ажратиб олибди.

Бешинчиси, сизларни Аллоҳ азза ва жалланинг

зикрини кўп қилишга амр қилди. Бунинг мисоли худди ортидан душман қувиб келаётган одамга ўхшайди. У охири бориб метин кўрғонга кириб беркиниб олибди. Банда Аллоҳнинг зикрида бўлса ўзни шайтондан кўрғонлаб турган бўлади».

Насоролар Яҳё алайҳиссаломни «Юҳанно» деб атайдилар ва «Маъмадон» деб лақаблайдилар. У зот насороларнинг чўқинтириш одатини биринчи қилган зот бўлганлари учун ўша лақабни олганлар. Яҳё алайҳиссалом Урдун томонда зоҳир бўлиб одамларни огоҳлантиришни бошлаганлар. Қуддус аҳли ва атрофдаги аҳолини у зот дарёга тушириб туриб чўқинтирар эдилар. Албатта, у зотга нисбат берилаётган чўқинтириш билан ҳозиргилари мутлақо тўғри келмайди. Ривоятларда келишича, Яҳё алайҳиссалом Ийсо алайҳиссаломни ҳам Урдун дарёсида чўқинтирганлар.

Тарихчиларнинг таъкидлашларича, Фаластин ҳокими Гирудес золим ва фосиқ одам бўлган экан. У акасининг кизи Гирудияни яхши кўриб қолибди ва унга уйланмоқчи бўлибди. Қиз ва унинг онаси ҳам бу ишни хуш кўрибдилар. Аммо Яҳё алайҳиссалом бундоқ никоҳ ҳаромлигини айтиб қарши чиқибдилар.

Шунда қизнинг онаси Яҳё алайҳиссаломни йўқ қилиш пайига тушибди. Қизини ясантириб ҳокимнинг олдига киритибди. У рақс тушиб ҳокимнинг кўнглини овлабди. Шунда у қизга, тила, тилагингни, дебди. Қиз, Яҳёнинг бошини ушбу тобоққа солиб олдириб кел, дебди. У бу ишни бажаришга амр қилибди ва Яҳё алайҳиссаломни сўйиб бошини олиб келишибди.

Яҳё алайҳиссаломнинг шогирдлари машъум хабарни Ийсо алайҳиссаломга етказганларида у зот қаттиқ хафа бўладилар ва одамларни Яҳё алайҳиссалом даъватларига чақира бошлайдилар. У зотга кўп халойиқ эргашади.

Яҳё алайҳиссаломнинг бундоқ шаклда қатл

этилишларига кўпчилик илм аҳли қарши чиқадилар. Шунда золим ҳоким уларнинг кўпини, жумладан, Яҳё алайҳиссаломнинг оталари Закариё алайҳиссаломни ҳам ўлдиради.

ИЙСО АЛАЙҲИССАЛОМ

Қуръони Каримда Ийсо алайҳиссаломнинг муборак исмлари йигирма тўрт марта зикр қилинган. У зот ҳақларида Бақара, Оли Имрон, Нисо, Моида, Анъом, Марям, Аҳзоб, Шуро, Зухруф, Ҳадид ва Соф сураларида оятлар келган.

У зотнинг исмлари Ийсо, лақаблари Масийҳ, кунялари ибн Марямдир.

Ийсо алайҳиссаломнинг насаблари ҳақида насоролар турли ихтилофлар қилишган. У зотнинг насаблари ҳақида иккита инжилда икки хил маълумот бор.

Луқо инжилида Ийсо алайҳиссаломни Ясуъ ибн Юсуф ан-Нажжор ибн Ҳоли ибн Ловий ибн Малкий деб Яҳузо ибн Яъқуб ибн Исҳоқ дейилган.

Мутто инжилида эса Ясуъ ибн Юсуф ан-Нажжор ибн Яъқуб ибн Матон ибн ал-Яозир деб Яҳузо ибн Яъқуб ибн Исҳоқ дейилган.

Агар бу икки насабни солиштирадиган бўлсак орадаги ихтилофдан ҳайрон қолмай илож йўқ.

Биринчи, Юсуф ан-Нажжор ибн Ҳоли, дейди.

Иккинчиси, Юсуф ан-Нажжор ибн Яъқуб дейди.

Бу ихтилоф силсиланинг кейинги ҳалқаларида ҳам давом этаверади.

Ўйлаб кўрайлик, Инжил илоҳий китоб бўлса, нима учун унинг насабини бир нечта хил зикр қиляпти?. Зикр қилганда ҳам хилма-хил зикр қиляпти. Бунга ақлбодар қилмайди. Бу ерда фақат бир нарсаси, Аллоҳнинг номидан Луқо, Мутто ва бошқа исмли кишилар ўзлари китоб ёзган ва

ихтилоф қилган бўлишлари мумкин, холос.

МАРЯМ ИМРОН ЁҲАҚИДА

Ийсо алайҳиссалом ҳақидаги ҳар бир сўз Марям бинти Имронсиз ўтмайди. Марям Ийсо алайҳиссаломнинг оналари. Шунинг учун аввал у зот билан Қуръони Карим орқали танишиб олмоғимиз лозим бўлади.

«Ва Марям Имрон қизини (мисол келтирди), у фаржини пок сақлаган эди, Биз унга Ўз руҳимиздан пуфладик ва У Роббисининг сўзларини ҳамда китобларини тасдиқ қилди ва итоаткорлардан бўлди» *(Таҳрим сураси, 12-оят).*

Марям бинти Имрон Аллоҳ таолога соф эътиқодда бўлганлар ва ўзларини ҳам соф тутганлар. Яхудийлар тухмат қилганларидек нопок бўлмаганлар. Аллоҳ таоло Жаброил фаришта орқали ўша пок жасадга ўз руҳидан «пуф» дейиши билан Ийсо алайҳиссаломни ато қилган. У киши Аллоҳнинг сўзларига ва китобларига иймон келтирганлар ҳамда итоаткор қавмлардан бўлганлар.

У кишининг оталари катта обрў эгаси ва Бани Исроилнинг улуғ уламоларидан бири эди. У фарзандсиз ҳам эди. Шунинг учун хотинлари фарзанд туғсам Байтул Макдис хизматига бераман деб назр қилиб қўйган эди.

«ҚОРНИМДАГИНИ ЎЗИНГГА ХОЛИС НАЗР ҚИЛДИМ»

Энди ўша Марям бинти Имроннинг дунёга келишлари ҳақидаги Оли Имрон сурасидаги оятларни ўрганайлик:

«Имроннинг хотини: «Эй Роббим! Албатта, мен қорнимдагини Ўзингга холис назр қилдим. Бас, мендан қабул эт. Албатта, Сенинг Ўзинг эшитувчи, билувчи зотсан», деганини эсла!» *(35-оят).*

Оятни ўқиган ёки эшитган одам дарҳол ҳазрати Имроннинг хотинлари, Марямнинг оналари нақадар тақводор, художўй, бутун вужуди билан Аллоҳга ёқадиган иш қилишга уринадиган зот эканини дарров англайди. Ҳамда Аллоҳ таоло Имрон аҳлини бекорга одамлар ичидан танлаб, саралаб олмаганининг тағига тушуниб етади. Одатда, ҳомиладор аёл бўлғуси фарзандини, жигарининг бир парчасини ўзидан ҳам устун қўяди. Ҳазрати Имроннинг аёли ана шундай азиз жигарпорасини Аллоҳ таолога холис назр қилмоқда:

«Имроннинг хотини: «Эй Роббим! Албатта, мен қорнимдагини Ўзингга холис назр қилдим»

Яъни, холис ният билан, бирорта шартсиз, ўртага ҳеч қандай ҳақ ҳам киритмасдан, ҳамма нарсадан озод бўлган ҳолда назр қилмоқда. Боз устига, яна Аллоҳга илтижони кучайтириб:

«...бас, мендан қабул эт. Албатта, Сенинг Ўзинг эшитувчи ва билувчи зотсан», демоқда.

Булар олий даражадаги тақво ва Аллоҳнинг йўлидаги фидокорлик намунасидир.

«МАРЯМ» ДЕБ ИСМ ҚЎЙДИМ»

«Уни туққан чоқда: «Эй Роббим, мен буни қиз туғдим-ку!» деди. Ҳолбуки, Аллоҳ у нима туққанини яхши билади. «Ва ўғил қиздек эмас. Ва мен унга «Марям» деб ном қўйдим ва, албатта, мен Сендан унга ва унинг зурриётига шайтонир рожим шарридан паноҳ тиларман» (36-оят).

Ўша вақтларда ибодатхоналарга фақат ўғил болалар назр қилинар эди. Имрон алайҳиссаломнинг хотинлари ҳам ҳомиладорлик вақтларида ўғил туғсам керак, деган гумон билан аввалдан назр қилган эди. Вақти-соати етиб, қиз туғди. Ўз-ўзидан савол пайдо бўлди: назрга атаб

кўйилган ҳомила ўғил бўлмади, ўғил бўлса, ҳеч қандай саволга ўрин қолмай, ибодатхонага топширилар эди, энди нима бўлади? Шу масалани билиш мақсадида:

«Уни туққан чокда: «Эй Роббим, мен буни қиз туғдим-ку!» деди».

Дарҳақиқат:

«Ҳолбуки, Аллоҳ у нима туққанини яхши билади».

Лекин Имрон алайҳиссаломнинг хотинлари назарида, ибодатхона хизматида қиз бола ўғил болачалик бўла олмайди:

«Ва ўғил қиздек эмас», дейди.

Кейин оналик меҳри жўшиб, гапнинг давомида:

«Ва мен унга «Марям» деб ном кўйдим. Ва, албатта, мен Сендан унга ва унинг зурриётига шайтонир рожим шарридан паноҳ тилайман», деб дуо қилади.

Мусаффо оналик қалби зурриёдига камол, тинчлик-омонлик ва яхшилик тилайди.

ЗАКАРИЁНИ УНГА КАФИЛ ҚИЛДИ

«Бас, уни Робби жуда яхши қабул қилиб, ниҳоятда гўзал ўстирди ва Закариёни унга кафил қилди. Закариё ҳар қачон унинг олдига, меҳробга кирганида, унинг ҳузурида ризқ кўрди. У: «Эй Марям, сенга бу қаердан» деди. «Бу Аллоҳнинг ҳузуридан. Албатта, Аллоҳ хоҳлаган кишисига беҳисоб ризқ берур», деди» (37-оят).

Меҳрибон онанинг ихлосига яраша, холисона қилган назрига биноан, дуоларини қабул қилган ҳолда:

«Бас, уни Робби жуда яхши қабул қилиб, ниҳоятда гўзал ўстирди».

Яъни, Аллоҳ таоло қиз бола бўлса ҳам Марямни назр сифатида жуда яхши қабул қилиб олди ва у қизни ажойиб бир ҳолда ўстирди.

Шу билан бирга:

«...Закариёни унга кафил қилди».

Закариё алайҳиссалом Ҳорун алайҳиссаломнинг зурриётидан эдилар. Яхудийларнинг «Ҳайкал» деб номланган асосий ибодатхонасининг хизматини қилиш шу авлодга насиб қилган эди. Ўша пайтда Закариё алайҳиссалом ибодатхона бошлиғи эдилар. Шундай қилиб, Марям алоҳида эътибор остида ўса борди. Аллоҳ унга Ўзи иноят кўрсатиб турди.

«Закариё ҳар қачон унинг олдида, меҳробга кирганида, унинг ҳузурида ризқ кўрди».

Закариё алайҳиссалом Марямнинг кафили сифатида, табиийки, унинг озиқ-овқати, ризқидан доимо хабардор бўлиб туриши лозим. Лекин ибодатхона меҳробида ибодат билан машғул бўлиб турган Марямнинг олдида қачон кирса, унинг ҳузурида ризқ турар эди. Бу ризқни ўзи келтирмаганини яхши билган Закариё алайҳиссалом ажабланиб, Марямга:

«Эй Марям, сенга бу қаердан?» деди.

Пайғамбар Закариё алайҳиссаломни таажжубга солибдими, демак, у ризқнинг манбаи, албатта, эътиборга лойиқдир.

Марям эса, бу манбадан хабардор, шунинг учун бамайлихотир:

«Бу Аллоҳнинг ҳузуридан. Албатта, Аллоҳ хоҳлаган кишисига беҳисоб ризқ беради», деди».

Бу манзарани кўриб туриб, фарзандсиз юрган Закариё алайҳиссаломда фарзандли бўлиш ҳаваси янгидан уйғонди:

Шу чокда Закариё Роббига дуо қилиб:

«Эй Роббим, менга Ўз ҳузурингдан яхши зурриёт бергин. Албатта, Сен дуони эшитувчисан», деди.

МАРЯМНИНГ КАФИЛИ БЎЛИШ

Албатта, жуда ҳам кичиклик чоғида отаси Имрондан

ажраб етим қолган Марямни кафилликка олиш Закариё алайҳиссалом учун ўз-ўзидан бўлмаган. Бунинг учун анча талашиб-тотишувлар бўлиб ўтган. Ана ўша ҳодисаларни Оли Имрон сураси қуйидагича баён қилади:

«Бу ғайб хабарлардан бўлиб, сенга ваҳий қилмоқдамиз. Улар қайсилари Марямнинг кафили бўлишига қаламларини ташлашаётганларида, олдиларида эмасдинг ва тортишаётганларида ҳам олдиларида эмасдинг» (44-оят).

Марямнинг оналарининг исми Хинна эди. У Марямни туққанларидан кейин, ваъдасига вафо айлаб, янги йўракланган чақалоқни яҳудийларнинг «Ҳайкал» ибодатхонасига олиб келиб, у ердаги ходимларга берди ва:

«Бу назр қилинган қизни олинглар», деди. Шунда улар талашиб кетдилар. Чунки қизча бошлиқлари ҳазрати Имроннинг қизи эди-да! Албатта, бу ишлар Муҳаммад алайҳиссаломга ғайб ишлар эди. Бу маълумотни фақат Қуръони Карим келтирган хабардан билмоқдалар.

«Бу ғайб хабарлардан бўлиб, сенга ваҳий қилмоқдамиз».

Бир нарса устида бир неча киши талашса, яна ҳаммалари у нарсага тенг ҳақдор бўлишса, одатда қуръа ташланади. Марямга кафилликни талашганлар ҳам шу каби вазиятга тушиб қолдилар. Шунда улар ўртасида «қаламларини ташлаш» бўлиб ўтди.

«Улар қайсилари Марямнинг кафили бўлишига қаламларини ташлашаётганларида, олдиларида эмасдинг ва тортишаётганларида ҳам олдиларида эмасдинг».

Оят «қалам ташлаш»нинг тафсилотини ёритмайди. Ривоятларда келишича, улар қаламларини Урдун дарёсига ташлашган экан. Ҳамманинг қалами оқиб кетиб, Закариё алайҳиссаломнинг қаламлари оқмай туриб қолибди. Шуни аломат фаҳмлаб, Марямни у зот ўз кафолатларига

олишларига рози бўлишган экан.

Ана шундоқ қилиб Марям Закариё алайҳиссаломнинг кафолатларида Байтул Макдисда яшай бошлади. Закарий алайҳиссалом Марям оддий қиз эмаслигини билдилар. Ундан ризқи қаердан келаётганини сўрадилар. Ризқни Аллоҳдан эканини ҳам билдилар.

«ЭЙ МАРЯМ, АЛЛОҲ СЕНИ ТАНЛАБ ОЛДИ»

Аммо Марямнинг ўзига бундан бошқа нарсалар ҳам билдирилган эди:

«Фаришталарнинг: «Эй Марям, албатта, Аллоҳ сени танлаб олди, поклади ва оламдаги аёллардан устунлигингни ихтиёр қилди.

Эй Марям, Роббингнинг ибодатида бардавом бўл, Унга сажда қил ва рукуъ қилувчилар билан рукуъ қил», деганларини эсла» (*Оли Имрон сураси, 42–43-оятлар*).

Марям бинти Имрон бошидан кечган ҳодисанинг ҳақиқатини Қуръони Карим рўйи-рост ҳикоя қилмоқда. Яъни, Марямни Аллоҳ танлаб олганини, бошқалар каби оддий эмасликларини баён этмоқда. Шу билан бирга, у кишининг, насоролар даъво қилаётганидек, «она худо» ёки «худонинг хотини» ҳам эмасликларини билвосита таъкидламоқда.

«Эй Марям, албатта, Аллоҳ сени танлаб олди».

«Поклади» дейишликнинг улкан маъноси бор. Чунки Марям ҳазрати Ийсони тукқанларидан кейин у кишига турли нопок тухматлар бўлади. Ҳозирдан бўлғуси у тухматлар рад этилмоқда.

«...ва оламдаги аёллардан устунлигингни ихтиёр қилди».

Ушбу жумланинг ўзи буюк бир мўъжизадир. Тасаввур қилинг: Ислом дини таълимотлари туша бошлагач,

масихийлар билан қаттиқ тортишувлар турди. «Кимнинг дини афзал?» деган савол кўндаланг бўлди. Албатта, бундай ҳолда ҳамма ўз динининг афзаллигини изҳор қилишга уринади. Шундай бир пайтда фақат илоҳий каломгина бу жасоратли сўзни айтиши мумкин. Ўзига қарши тарафнинг вакилини, оламдаги аёлларнинг энг яхшиси, дейиш ҳазилакам гап эмас! Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ҳақиқий Пайғамбар бўлганликлари учунгина бу ҳақиқат ошкора айтилди.

Юқоридаги иккинчи оятда фаришталар Марямни давомли тоат-ибодатда, ҳушув-хузуъда бўлишга чорламоқдалар.

«Эй Марям, Роббингнинг ибодатида бардавом бўл, Унга сажда қил ва рукуъ қилувчилар билан рукуъ қил», деганларини эсла».

Бу нарсалар улкан ишга тайёргарлик эди.

«ЭЙ МАРЯМ, АЛЛОҲ СЕНГА ЎЗИДАН БЎЛГАН СЎЗНИНГ БАШОРАТИНИ БЕРМОҚДА»

«Фаришталар: «Эй Марям, албатта, Аллоҳ сенга Ўзидан бўлган сўзнинг башоратини бермоқда, унинг исми Масих, Ийсо ибн Марям бу дунёю охиратда обрўли ва яқин бандалардандир.

У одамларга бешикда ҳам, қариган чоғида ҳам гапиради ва солиҳлардандир», деганларини эсла» (*Оли Имрон сураси, 45–46-оятлар*).

Оятда келган «сўз»дан мурод Ийсо алайҳиссаломдир. «Сўз» арабчада калима дейилади. Ийсо алайҳиссаломнинг бир номлари «Калиматуллоҳ»дир. Чунки у кишининг дунёга келишига Аллоҳнинг «Бўл» деган сўзи, калимаси сабаб бўлган. Аллоҳ таоло ҳамма нарсага қодир. Одам атонинг жасадини тупроқдан ясади. Одам шаклида ясалган лой ерда ётган эди, Аллоҳ «Тур» деганида, жон кириб,

туриб кетди.

Одатда киз бола ўзидан-ўзи ҳомиладор бўлмайди. Лекин Аллоҳ таоло Марямга унинг ҳомиладор бўлиб, Аллоҳнинг калимаси туфайли Ийсо ибн Марям деган фарзанд кўришини фаришталар орқали билдирмоқда.

«Фаришталар: «Эй Марям, албатта, Аллоҳ сенга ўзидан бўлган сўзнинг башоратини бермоқда, унинг исми Масих, Ийсо ибн Марям», дедилар.

Шу билан бирга, унинг бошқа сифатларини ҳам санаб ўтмоқда.

«...бу дунёю охиратда обрўли ва яқин бандалардандир. Одамларга бешикда ҳам, қариган чоғида ҳам гапиради ва солиҳлардандир», дедилар.

Бутунлай жонсиз, қуриб-қотган лойга бир сўз билан жон киритган Аллоҳ учун тирик жон бўлмиш Марямни бир сўз билан ҳомиладор қилиб қўйиш ҳеч мушкул эмас.

Ёш ва бокира киз Марям бу башоратни тушунмай қолди. Бу нима сир эканини билиш учун Роббисига муножат қилди:

«У: «Эй Роббим, менга башар қўл теккизмаган бўлса, қандай қилиб болам бўлади?!» деди. У зот: «Шундай, Аллоҳ хоҳлаганини қилади. Бир ишни ирода қилса, «Бўл!» дейиши кифоя, бўлаверади», деди» (47-оят).

Марям ота-онадан туғилиб, одамлар ичида ўсган бир киз. Унинг инсоний тушунчаси бўйича, одатда эркак билан бирга бўлмаган киз боланинг фарзанд кўриши ақлга тўғри келмайди. Фаришталар эса, унга бир ўғил кўришининг хабарини бериб туришибди. Шунинг учун:

«У: «Эй Роббим, менга башар қўл теккизмаган бўлса, қандай қилиб болам бўлади?!» деди».

Шунда унга қисқа ва тушунарли жавоб келади. Бу жавоб одамларни ўзининг тор аклий муҳитидан чиқиб Аллоҳга тааллуқли оддий ҳақиқатни англашга ундайди.

«Шундай, Аллоҳ хоҳлаганини қилади. Бир ишни ирода қилса, «Бўл!» дейиши кифоя, бўлаверади».

Жумладан, пок, башар қўли тегмаган қизга ҳам «Туғ!» деса, туғаверади.

Бу қисқа савол-жавобдан кейин Марямга хушхабар олиб келган фаришталар туғилажак боланинг сифатларини айтишда давом этади:

«Ва унга китобни, ҳикматни, Таврот ва Инжилни ўргатади» (48-оят).

Уламоларимиз бу ояти каримадаги «китобни» сўзи «ёзишни» ёки «илоҳий китобни» деган маънолардан бирини англатади, деганлар. Чунки араб тилида «китоб» моддаси ёзишни англатади. Умуман китоблар ҳам ёзилган нарсга бўлгани учун шу ном билан аталган. Бизнинг фикримизга кўра мазкур икки маънодан бирини албатта олишимиз шарт эмас. Балки, иккисини ҳам оламиз, иккиси бир-бирини тўлдириб келади. Дарҳақиқат, Ийсо алайҳиссаломга Аллоҳ таоло ҳам ёзишни, ҳам илоҳий китобни берган.

Шу билан бирга, Аллоҳ Марямнинг бўлажак Ийсога ҳикмат, Таврот ва Инжилни ҳам ўргатиши хабар қилинмоқда.

Ҳикмат кишидаги малака бўлиб, гап ва ишнинг ҳаммасини ўз жойида, камчиликсиз адо этишни билдиради. Айни чоқда, Пайғамбарларнинг суннатларига ҳам «ҳикмат» дейилади.

Таврот Мусо алайҳиссаломга туширилган илоҳий китобдир. У Ийсо алайҳиссаломга ҳам китоб бўлишини Аллоҳнинг Ўзи айтиб турибди. Таврот Ийсо алайҳиссаломга келган диннинг асосини ташкил этади. Инжил эса, Тавротни тўлдириб келган.

Келаси оятда аввалги оятнинг маъноси бевосита давом этади.

«Ва Бани Исроилга Пайғамбар қилади. У:

«Албатта, мен сизга Роббингиздан оят-мўъжиза келтирдим, мен сизларга лойдан қушга ўхшаш суврат ясайман, унга пуфласам, Аллоҳнинг изни билан қуш бўлади. Аллоҳ изни билан туғма кўр ва песларни тузатаман ва ўликни тирилтираман. Сизларга нимани емоқдасизу, нимани уйингизда сақлаяпсиз—хабарини бераман. Агар мўмин бўлсангиз, албатта, бунда сизга оят-белги бордир», дейди» (49-оят).

Ояти кариманинг аввалидаги жумладан кўриниб турибдики, Ийсо алайҳиссалом Бани Исроилга Пайғамбар бўлганлар.

«Ва Бани Исроилга Пайғамбар қилади».

Бани Исроилнинг аввалги Пайғамбари бўлмиш Мусо алайҳиссаломга келган илоҳий китоб Таврот шунинг учун Ийсо алайҳиссаломга ҳам илоҳий китоб ҳисобланади.

Кейин оятда Ийсо алайҳиссалом Бани Исроил ҳузурига Пайғамбар бўлиб янги келган пайтда айтадиган гаплари баён қилинади:

«...албатта, мен сизга Роббингиздан оят-мўъжиза келтирдим».

Бу оят у зотнинг Пайғамбар эканини исботлашга хизмат қилади.

Кейинги икки оятда ҳам Ийсо алайҳиссалом номларидан айтилаётган сўзлар давом этади:

«Ва ўзимдан аввалги Тавротни тасдиқловчи бўлиб, сизга ҳаром қилинганнинг баъзисини ҳалол қилиш учун келдим. Сизга Роббингиздан оят-мўъжиза билан келдим. Аллоҳга тақво қилинг ва менга итоат этинг.

Албатта, Аллоҳ менинг Роббим ва сизнинг Роббингиздир. Бас, Унга ибодат қилинг. Бу – сироти мустақимдир», дейдир» (50–51-оятлар).

Ушбу ояти кариманинг аввалида Ийсо алайҳиссаломнинг:

«Ва ўзимдан аввалги Тавротни тасдиқловчи

бўлиб...», деганларидан, яна бир бор, у кишининг Бани Исроилга Пайғамбар бўлиб, Мусо алайҳиссалом шариатига амал қилиб келганлари билинмоқда.

«...сизга ҳаром қилинганнинг баъзисини ҳалол қилиш учун келдим».

Аллоҳ таоло Бани Исроилнинг гуноҳлари учун уларга баъзи нарсаларни ҳаром қилган эди. Ийсо алайҳиссалом ўша ҳаром қилинган нарсаларнинг баъзисини ҳалол қилиб келдилар.

«сизга Роббингиздан оят-мўъжиза билан келдим».

Яъни, сизларга кўрсатаётган мўъжизаларда менинг ҳеч қандай фазлим йўқ. Ҳаммаси Аллоҳдандир.

«Аллоҳга тақво қилинг ва менга итоат этинг».

Демак, Ийсо алайҳиссаломнинг даъватлари Аллоҳ таолога тақво қилиш ва Унинг Расулига итоат этишдир.

«Албатта, Аллоҳ менинг Роббим ва сизнинг Роббингиздир. Бас, Унга ибодат қилинг».

Ийсо алайҳиссалом ҳам бандадирлар, масиҳийлар даъво қилганларидек, худо эмас. У зот ҳам худди бошқалар каби, бандадирлар. Шунингдек, у киши Пайғамбар бўлиб келган Бани Исроил ҳам Аллоҳнинг бандаларидир. Модомики Робб ва банда бўлар экан, бу ҳол банданинг Роббга ибодатини тақозо этади. Ушбу айтилганларга тўлиқ амал қилгандагина тўғри йўлда юрилган бўлади. Бахт-саодатга эришилади.

«Бу сироти мустақимдир».

Фаришталарнинг Марямга ўғил кўриши хушxabари ва бўлажак фарзандининг сифатлари, Пайғамбар бўлиши, мўъжизалари ҳақида келтирган хабарлар шу билан тамом бўлади.

МАРЯМ ЎЗ АҲЛИДАН АЖРАБ ЧИҚҚАНДА

Ана ўша гаплардан кейин Марям ёлғиз қолишни, хаёл

суришни ёқтириб қолди. Қолгани нима бўлганини Марям сурасидаги қуйидаги ояти карималардан билиб оламиз:

«Китобда Марямни эсла. У ўз аҳлидан шарқий маконга ажраб чиққанда.

Ва улар билан ўзи орасида тўсиқ олганда, Биз унга Ўз руҳимизни юбордик. Бас, у унга бус-бутун одам бўлиб кўринди» (16–17-оятлар).

Яъни, эй Муҳаммад, бу китобда (Қуръонда) Марямни эсла. Унинг ғаройиб қиссасини зикр эт.

Қисса қуйидагича:

«У ўз аҳлидан шарқий маконга ажраб чиққанда ва улар билан ўзи орасида тўсиқ олганда».

Байтул Макдисда яшаётган озода, бокира, тақводор қиз Марям қавмидан ажралиб, шаҳарнинг шарқий томонига ёлғиз чиқди.

Нимага чиққанини Аллоҳ билади. Эҳтимол, бўйи етган қизларга хос, биров сезиши мумкин бўлмаган сирли иши бордир.

Хуллас, ўша ерга чиқиб, ўзи ва қавми орасида тўсиқ олди. Қавмидан ҳеч ким Марямни кўрмайдиган бўлди. У холи ва ёлғиз қолди. Шунда:

«Биз унга Ўз руҳимизни юбордик. Бас, у унга бус-бутун одам бўлиб кўринди».

Яъни, фаришта Жаброил алайҳиссалом Марямга тўлатўқис одам сиймосида намоён бўлди. Аллоҳ уни яратган асл ҳолатида кўринмади.

Чунки бу ҳолида кўринса, Марям буткул даҳшатга тушиши мумкин эди.

Марям Жаброилни кўриши билан хушёр тортди.

«У: «Мен сендан Аллоҳ паноҳ беришини сўрайман. Агар тақводор бўлсанг...» деди» (18-оят).

Марям Жаброил алайҳиссалом эркак киши сифатида хилват жойда кўриниши билан, дарҳол ўз иффати ҳақида қайғурди ва унга Аллоҳни эслатди. Менга сенинг

ёмонлигинг етишидан Аллоҳдан паноҳ тилайман. Агар Аллоҳдан кўрксанг, менга яқинлашма, деди.

Такводор одам Аллоҳ таоло эслатилганда ҳар нечук ёвузликдан қайтади. Жаброил алайҳиссалом Марямнинг хузурига Аллоҳ томонидан элчи бўлиб келган эди. Шунинг хабарини берди:

«У: «Мен Роббингнинг элчисиман, холос, сенга бир пок ўғилни ҳадя этиш учун келдим», деди» (19-оят).

Жаброил алайҳиссалом Марямга, таҳликага тушма, сенга тегмайман, мен Роббингнинг сенга юборган элчисиман, сенга пок бир ўғлонни тақдим этиш учун келдим, холос, деди.

Бу ҳол одатдан ташқари ғаройиб ҳол эди.

«МЕНДА ҚАЁҚДАН ЎГИЛ БЎЛСИН?!»

Шу боисдан Марям қаттиқ ҳайратга тушди.

«У: «Менда қаёқдан ўғил бўлсин, менга башар тегмаган бўлса, мен бузуқ ҳам бўлмасам?!» деди» (20-оят).

Марямнинг ҳолати оддий инсоний воқеликнинг кўриниши эди. «Менга бирор эркак тегмаган бўлса, яъни, тан маҳрагим бўлмаса ёки бошқалар билан ношаръий алоқада бўлган бузуқи аёл бўлмасам, қаердан бола бўлиши мумкин?!» деди.

Марямнинг бу саволига Жаброил алайҳиссалом оддий воқеликдан юқори–илоҳий воқелик хулосасини баён қилди:

«У: «Ана шундай, Роббинг айтдики, бу Мен учун осондир ва уни одамларга белги қилиш учун ҳамда Биздан раҳмат бўлиш учун, бу ҳукми чиқиб бўлган ишдир», деди» (21-оят).

Жаброил алайҳиссалом: Шундай, Роббинг ирода қилса, башар тегмаса ва бузуқи бўлмасанг ҳам фарзанд

бўлаверади, деди.

«Роббинг айтдики, бу Мен учун осондир».

Ҳеч кимсанинг қўли тегмаган, бузуқилик қилмаган пок ва бокира қиз болага фарзанд ато этиш Мен учун жуда ҳам ўнғайдир, деди.

«...уни одамларга белги қилиш учун...»

Яъни, Биз сенга бу фарзандни одамларга Аллоҳнинг қудратига, холиқлигига ва тадбиркорлигига белги бўлиши учун ато қилмоқдамиз.

Одамзот Аллоҳ жорий этган табиий қоидаларга одатланиб қолган. Шу боис бу ҳодисаларнинг ҳар лаҳзада содир бўлиб туришини қонуний ёки мажбурий нарсалар деб билади. Бу қоидалар унинг кўз ўнгида кўп такрорланаверганидан шу қарорга келган. Бироқ ушбу қоидаларни жорий этган Аллоҳ учун айрим ҳолларни истисно этиш ҳам ҳеч гап эмас.

Эркак ва аёлнинг жинсий унсиятидан фарзанд пайдо бўлишини Аллоҳ таоло умумий қоида қилиб қўйган. Аслида, эркак ва аёл қўшилган тақдирда ҳам, Аллоҳнинг хоҳиши бўлсагина, фарзанд яралади. Бу ҳақиқатни кўпчилик унутиб қўяди.

Унутиладиган ҳақиқатларни бандалар ёдига солиб туриш учун Аллоҳ таоло ҳар замонда мазкур умумий қоидаларга ҳилоф ишларни ҳам юзага келтиради. Баъзи бир эр ва аёлларни фарзандсиз қилиб қўяди. Агар эркак ва аёлнинг қўшилишигина бола яралишининг асосий омили бўлса, нима сабабдан барчанинг ҳам фарзанди бўлавермайди?

Шунингдек, қартайиб қолган кишилардан фарзанд бўлмаслиги ҳам умум одамлар учун табиий қоида, аммо Аллоҳ хоҳласа, Закариё алайҳиссаломга бергандек, кекса жуфтларга ҳам фарзанд ато қилаверади.

Аллоҳ таоло ҳар бир нарсага қодир, чунончи, хотини бўлмаса ҳам, эркакнинг ўзидан фарзанд пайдо қилади.

Одам отадан Момо Ҳавони яратганидек. Аксинча, эркак бўлмаса ҳам, аёлнинг бир ўзидан фарзанд яратиши мумкин. Марямдан Ийсо алайҳиссаломни яратгани каби. Шунингдек, Одам отани йўқдан бор қилганидек, на эр ва на аёلسиз ҳам турфа махлуқларни ҳаёт саҳнига келтиради.

Мулоҳаза қилсак, мазкур ҳодисаларнинг барчасида ҳам Аллоҳ таоло сабабчи омилларини ишга солади. Чунки У зот бу дунёни шу асосда яратган. Аслида, бир оғиз «Бўл!» деса, Одам ота бино бўларди. Аммо бундай қилмади. Даставвал уни Ўз қўли билан лойдан одам шаклида ясади, бир муддатдан кейин унинг ичига жонни киритди.

Шунга ўхшаб, Закариё алайҳиссаломга ҳам тайёр ўғилни шундоқ қўлига тутқазиб қўймади. Пуштсиз кампири билан қўшилганидан кейин аёл ҳомиладор бўлди. Ҳомила пайдо бўлганининг белгиси сифатида Закариё алайҳиссаломни уч кун тилсиз қилиб қўйди. Ниҳоят, фарзанд одатдагидек табиий йўсинда дунёга келди.

Шунингдек, Одам отадан Момо Ҳавони яратишда ҳам ўзига хос бир қанча тадбирлар амалга оширилган.

У ҲОМИЛАДОР БЎЛДИ

Энди бокира Марямдан эркаксиз бола пайдо қилиш жараёни қандай кечганига келайлик. Биз ўрганаётган оятларда айтилганидек, Жаброил фаришта Марямга йўликди-да, унинг қўйлаги ёқасидан пуфлади.

«Бас, унга ҳомиладор бўлди. Сўнгра у билан узок маконга четланди» (22-оят).

Яъни, Жаброил алайҳиссалом Марямнинг ёқасидан пуфлаганидан кейин у Ийсо алайҳиссаломга ҳомиладор бўлди.

«Сўнгра у билан узок маконга четланди».

Чунки, бокира қиз ҳали турмуш қурмай, туйқусдан ҳомиладор бўлиб, қавми назарига тушишдан андиша

қилиши табиий бир ҳол эди.

Кейин нима бўлганини Аллоҳнинг Ўзи билади. Аммо навбатдаги оят Марямнинг тўлғоқ тутганлиги воқеаси билан бошланади:

ТЎЛҒОҚ УНИ ХУРМО ТАНАСИГА ОЛИБ БОРДИ

«Бас, тўлғоқ уни хурмо танасига олиб борди. У: «Кошки бундан олдин ўлсам эди ва бутунлай унутилиб кетсам эди», деди» (23-оят).

Ҳомиладор бўлиб қолганидан ҳижолат бўлиб, одамлар кўзидан қочиб юрган бокира Марямни тўлғоқ тутди. Уят, андиша ва ҳижолатпазликларга тўлғоқ алами кўшилди. Боз устига, тадбир-тажрибасиз ёш қиз ўзи ёлғиз эди. Тўлғоқ азоби зўрайгач, хурмо танасини маҳкам тутди ва чидай олмай:

«Кошки, бундан олдин ўлсам эди ва бутунлай унутилиб кетсам эди», деди.

Ибодатхонада вояга етган, поклиги ва тақвоси билан машхур бўлган бокира қиз учун эрсиз бола туғиш даҳшатли эди.

«МАҲЗУН БЎЛМА!»

Шу пайт кутилмаган ҳодиса рўй берди. Ҳижолатдан ўлимига рози бўлиб турган Марямга:

«Унинг остидан: «Маҳзун бўлма, батаҳқиқ, Роббинг остингдан оқар ариқ қилди.

Хурмо танасини силкит, сенга янги мева туширади», деб нидо қилди» (24–25-оятлар).

Тафсирчи улаомларимиз ушбу ояти каримани икки хил талқин қиладилар.

Баъзилар «Унинг остидан» иборасини хурмонинг

остидан маъносида, «нидо қилди» иборасини, фаришта нидо қилди мазмунида шарҳлаганлар.

Айрим уламолар эса, «Унинг остидан»ни «Марямнинг остидан» ва «нидо қилди»ни, Ийсо нидо қилди, деган мазмунда талқин этганлар.

Биз иккинчи гуруҳ фикрига қўшиламыз. Тил ва ибора жиҳатидан ҳар икки томоннинг ҳам талқини тўғри.

Лекин, бизнингча, эътибор жиҳатидан иккинчи томоннинг фикри устун. Чунки ушбу ҳодиса бошидан охиригача ғаройиботга тўла. Ийсо алайҳиссаломнинг туғилишлари баробарида гапирганлари маълум ва машҳур.

Агар юқоридаги нидо фариштанing Марямга нидоси эди, десак, ҳодисанинг ғаройиблиги йўқ бўлади. Аммо дунёга эндигина келган мурғак гўдак нидо қилди, десак, бу энг ғаройиб ҳодисанинг исботи бўлади. Бунинг устига, тўлғоқдан сўнг довдираб турган онасига нималар қилиш кераклигини ўргатди.

«Маҳзун бўлма»

Яъни, бу ҳодисадан маҳзун бўлма,

«батаҳқиқ, Роббинг остингдан оқар сув қилди».

Мазкур маконда сув йўқ эди. Аллоҳ унда сув пайдо қилди. Ундан ювинасан ва ичасан.

«Хурмо танасини силкит, сенга янги мева туширади».

У сенинг тановул қилмоғинг учундир.

Хурмо кўзи ёриган аёллар учун энг яхши таом эканлиги маълум.

Сўнг Ийсо алайҳиссалом оналарига қилган нидосини давом эттирдилар:

«Е, ич ва кўзинг қувонсин. Бас, бирор одамни кўрар бўлсанг: «Мен Роҳманга рўза назр қилдим. Бугун инсон зотига зинҳор гапирмасман», дегин» (26-оят).

Яъни, хурмодан е, сувдан ич ва фарзандингга бокиб қувонгин. Сени бу ғаройиб ҳолда кўрган одамлар турли

саволлар бериши мумкин. Сен уларга оғиз оча кўрма. Ишора билан, «Мен Роҳман сифатли Аллоҳга рўза назр қилдим, ибодатдаман. Бугун инсон зотига зинҳор гапирмайман», дегин. Марямга бундай тасарруф қилиш тавсиясининг яширин ҳикмати бўлиб, бу ҳикмат воқеа ривожда намоён бўлади.

«СЕН АЖОЙИБ НАРСА КЕЛТИРДИНГ-КУ!»

«Бас, уни кўтариб қавмига олиб келди. Улар: «Эй Марям, сен ажойиб нарса келтирдинг-ку!»

Эй Ҳорун синглиси, отанг ёмон одам эмас ва онанг ҳам бузуқ бўлмаган эди-ку!» дедилар» (27–28-оятлар).

Марям чақалоқни кўтариб қавми ҳузурига олиб борди. Қавм бу ҳолни кўриб ҳайратга тушди. Дарҳол Марямни тергаб, дашном бера бошлади.

Улар:

«Эй Марям, сен ажойиб нарса келтирдинг-ку!»
дедилар.

Қавмнинг бу зардаси: «Бола кўтариб келишинг нимаси?» деган маънони англатарди.

Қавм Марямни тергашда давом этиб:

«Эй Ҳорун синглиси, отанг ёмон одам эмас ва онанг ҳам бузуқ бўлмаган эди-ку!» дедилар».

Аслида, Марям Мусо алайҳиссаломнинг биродари Ҳорун алайҳиссаломнинг синглиси эмас, балки у зотнинг наслидан эди. Шунинг учун қавм Марямга Ҳоруннинг нисбатини бериб, Ҳоруннинг синглиси, деб мурожаат қилмоқдалар.

Улар, отанг Имрон ёмон одам эмас эди, онанг Ҳанна ҳам бузуқ хотин эмас эди, сен қандай қилиб эрга тегмай туриб бола туғиб олдинг, демоқчи бўлдилар. Қавм буни очик айтмаса ҳам, унинг таънасидан шу маъно англашилади. Марямни зинокорликда айблашга ишорат

сезилиб турибди.

Бу ўринда Марямга одамларга оғиз очмаслик ҳақида берилган тавсиянинг ҳикмати намоён бўлади. У ҳеч кимга гапириб ўтирмади-да:

«Бас, унга ишорат қилди. Улар: «Бешикдаги ёш бола ила қандай гаплашамиз?!» дедилар» (29-оят).

Марям ҳар қанча уриниб, уларга ҳақиқатни тушунтирса ҳам, улар, ўзини оқлаяпти, деб гумон қилишлари аниқ эди. Шунинг учун ўзи бир оғиз ҳам гапирмасдан, бундан сўранглар, дегандек, гўдакка ишора қилди. Шунда қавм аввалгидан ҳам ҳайратда қолди ва:

«Улар: «Бешикдаги ёш бола ила қандай гаплашамиз?!» дедилар».

Бешикдаги бола ҳеч қачон гапирмайди.

«МЕН АЛЛОҲНИНГ БАНДАСИМАН»

Аммо Аллоҳ таоло ҳар нарсага қодир. У хоҳлаган иш бўлади. Бешикдаги гўдак Ийсо алайҳиссалом тилга кирдилар.

«У: «Албатта, мен Аллоҳнинг бандасиман. У менга китоб берди ва мени Пайғамбар қилди.

Мени қаерда бўлсам ҳам, муборак қилди. Модомики ҳаёт эканман, намоз ва закотни адо этмоқни тавсия қилди».

Мени онамга меҳрибон қилди ва жабр-ситам қилгувчи, бадбахт қилмади.

Менга туғилган кунимда ҳам, ўладиган кунимда ҳам ва қайта тириладиган кунимда ҳам салом бордир», деди» (30–33-оятлар).

Бешикда ётган Ийсо алайҳиссаломнинг тилларидан ёш боланинг эмас, улул азм пайғамбарнинг сўзлари янгради. Бу илоҳий ҳақиқатлар ҳозиргача янглиш бўлиб келаётган эътиқод, тасаввур ва тушунчаларни тўғрилайди. Ийсо

алайҳиссалом таълимоти, у зот ҳақидаги ботил ғояларни муолажа қилади.

У зотнинг гапларига эътибор берайлик:

«Албатта, мен Аллоҳнинг бандасиман».

Ҳа, таъкидлаб айтаман, «Мен Аллоҳнинг бандасиман». Аллоҳ эмасман. Унинг шериги ҳам эмасман. Учликнинг бири ҳам эмасман. Аллоҳнинг ўғли ҳам эмасман. Мен Аллоҳ бандасиман, инсонман.

«У менга китоб берди...»

Аллоҳ менга илоҳий китоб–Инжилни берди. Инжилни мен берганим йўқ.

«...ва мени Пайғамбар қилди».

Аллоҳ таоло мени Ўзига Пайғамбар қилди. Билиб қўйинглар, мен Аллоҳнинг Пайғамбариман. Мен Аллоҳ эмасман.

«Мени қаерда бўлсам ҳам, муборак қилди».

Мен қаерга борсам, Аллоҳ ўша ерни хайр-баракотли, бандаларга саодат келтирадиган макон қилиб қўйди. Менинг оёғим етган жойлардаги баракотларни ўзим ҳосил қилмайман. Бу якка ва ягона, шериксиз Аллоҳнинг кудрати.

«Модомики ҳаёт эканман, намоз ва закотни адо этмоқни тавсия қилди».

Бу ҳам менинг Аллоҳнинг бандаси эканимдан далолат. Чунки ҳаёти давомида намоз ўқиб, закот бериш банданинг вазифасидир.

«Мени онамга меҳрибон қилди...»

Марям–менинг онам. Худо эмас. Мен инсонман, мени инсон туққан. Инсон боласи онасига меҳрибон бўлганидек, мен ҳам онамга меҳрибонман. Аллоҳ мени:

«...жабр-ситам қилгувчи, бадбахт қилмади».

Онамга меҳрибон бўлганимдек, бошқа инсонларга ҳам шафқатлиман, ҳеч кимга жабр-ситам етказмайман.

«Менга туғилган кунимда ҳам...»

Башар каби туғилган зот ҳеч қачон Худо бўла олмайди.
У Худо бўлиши мумкин эмас.

«...ўладиган кунимда ҳам...»

Демак, Ийсо ўлади. Бу сифати ҳам у зотнинг Худо бўлиши мумкин эмаслигини тасдиқлайди. Ўлиш бандага хос ҳодиса бўлиб, Худога хос эмас.

«...ва қайта тириладиган кунимда ҳам...»

Қайта тирилиш ҳам бандага хос.

«...салом бордир», деди.

Яъни, менга ҳар уч ҳолатимда—туғилган, ўлган ва қайта тирилган кунимда саломатлик, омонлик ва хотиржамлик бордир.

Диққат қиладиган бўлсак, Аллоҳнинг бандаси ва Пайғамбари бўлмиш Ийсо алайҳиссаломнинг бу сифатлари у зотдан олдин келган Яҳё алайҳиссалом сифатларининг айнан ўзи. Бу ҳам Ийсо алайҳиссалом Худо эмас, Худонинг Пайғамбари эканини яна бир бор тасдиқлайди.

ИБН МАРЯМ ТЎҒРИСИДАГИ ҲАҚ СЎЗ

Оят давомида Аллоҳ таоло башариятнинг тенг ярмини довдираб турган ғоят чигал масалага якун ясайди ва Ийсо алайҳиссаломнинг кимликларини қатъий қилиб англатади.

«Мана шу шубҳа қилишаётган Ийсо ибн Марям тўғрисидаги ҳақ сўздир» (34-оят).

Бундан ўзга ҳақ сўз бўлиши мумкин эмас.

Бошқалар у зот ҳақида фақат шубҳали ва норасо сўзлар айтадилар, холос. Баъзилар уни «худо» дедилар, баъзилар оналари Марямни зинокорликда айбладилар. Бу қуруқ ва асоссиз сўзларга эмас, Аллоҳнинг ҳақ каломига ишониш керак.

«Бола тутмоқ Аллоҳга ҳеч тўғри келмас. У бундан покдир. У бир ишни истаса, унга «Бўл!» дейди. Бас, бўлади» (35-оят).

Болалик бўлиш ва уни сақлаб вояга етказиш бандага хос иш. Чунки банданинг умри қисқа, ўзидан кейин ному насаб қолдириши учун болага муҳтож бўлади. Аллоҳ эса, бунга муҳтож эмас. У доимо ва абадий боқийдир.

Шунингдек, бола бандаларга заиф бўлганликлари учун керак. Улар дунёвий ишларида болаларнинг ёрдамига муҳтождирлар. Аллоҳ таоло ҳеч қандай ёрдамчига муҳтож эмас.

«У бундан покдир».

У ҳеч нарсага ҳожатманд эмас. У ҳамма нарсага қодир. Хоҳлаган ишини хоҳлаган вақтида бажаради.

«У бир ишни истаса, унга «Бўл!» дейди. Бас, бўлади».

Бошқа бир бажарувчи, ёрдамчи, ўринбосар ёхуд муовиннинг Унга кераги йўқ.

«МАНА ШУ ТЎҒРИ ЙЎЛДИР»

Кейинги оят Ийсо алайҳиссаломнинг қавмларига бешикда ётган ҳолда айтган гапларидан бир ҳисса ҳисобланади:

«Ва, албатта, Аллоҳ менинг Роббимдир ва сизнинг Роббингиздир. Бас, Унга ибодат қилинг. Мана шу тўғри йўлдир» (36-оят).

Аллоҳ таоло барчамизнинг Роббимиз. Шу жумладан, менинг ҳам Роббимдир. Отам ёки шеригим эмас. Мен Унинг бандасиман. Мен Унга қуллик қиламан. Бас, сиз ҳам Унга қуллик қилинг.

«Мана шу тўғри йўлдир».

Ана шундан кейин Марям ўғли билан алоҳида Аллоҳ таоло ато қилган қулай жойда яшаб юрдилар. Бу ҳақда Аллоҳ таоло Мўминун сурасида марҳамат қилади:

«Ибн Марямни ва унинг онасини оят-аломат қилдик ва икковларини оқар сувли қароргоҳ

тепаликка жойладик» (50-оят).

Яъни, Ийсо ибн Марям алайҳиссаломни ва у зотнинг оналари Марямни Аллоҳ таоло Ўз қудратига далолат қилувчи мўъжиза ўлароқ юборди. Ҳамда икковларини Байтул Макдис еридан оқар суви бор, яшашга қулай бир тепаликка жойлади.

ИЙСОНИНГ ПАЙҒАМБАРЛИГИ

Шундоқ тарзда Ийсо алайҳиссалом ўсиб улғайдилар. У зот ўттиз ёшга етганларида Аллоҳ таоло пайғамбар қилиб юборди. Ийсо алайҳиссаломнинг пайғамбар этиб юборилишлари ва ўшанда у зотнинг қавмига айтган гаплари ҳақида бир қанча ояти карималар келган. Шулардан баъзиларини ўрганамиз:

«Уларнинг изларидан Ийсо ибн Марямни ўзидан олдинги Тавротни тасдиқловчи қилиб юбордик. Унга Инжилни бердик. Унда ҳидоят ва нур бор. У ўзидан олдинги Тавротни тасдиқлагувчидир. У тақводорлар учун ҳидоят ва мавъизадир» (Моида сураси, 46-оят).

Аллоҳ таоло, яҳудийларнинг пайғамбарлари изидан Ийсо ибн Марямни пайғамбар қилиб юбордик, дейди. Ийсо алайҳиссалом ўзларидан олдинги Тавротни тасдиқловчи бўлиб келганлар. Аллоҳ таоло у зотга Инжил китобини берган.

«Унда ҳидоят ва нур бор».

Инжилда ҳам кишиларга тўғри йўлни кўрсатувчи ҳидоят ва уларни икки дунё саодат йўлларини ёритувчи нур бор.

«У ўзидан олдинги Тавротни тасдиқловчидир».

Яъни, Инжил Таврот шариатига баъзи ўзгаришлар киритган, холос. Шу билан бирга:

«У тақводорлар учун ҳидоят ва мавъизадир».

Ҳа, илоҳий китоблардаги ҳидоятдан манфаат топиш

учун такволи бўлиш керак.

Бу китоблардаги ҳидоят ва нурнинг фойдаси таквоси борларга тегади. Такводан холи, ғафлат босган қалбларга эса, бу нур ва ҳидоят кириб бормади. Аллоҳ туширган китобда ҳидоят мавжудлиги аниқ, нур мавжудлиги аниқ, энди ўша ҳидоят ва нурдан манафаат топиш учун ҳассос қалб керак.

«МЕН СИЗГА ҲИКМАТНИ КЕЛТИРДИМ»

Зухруф сурасидаги оятлардан ҳам Ийсо алайҳиссаломнинг янги пайғамбар бўлиб борган чоғларида қавмига айтган гапларидан намуна келган:

«Ийсо очик-ойдин хужжат-мўъжизалар билан келган чоғида: «Батаҳқиқ, мен сизга ҳикматни келтирдим ва баъзи сиз ихтилоф қилаётган нарсаларни баён қилиш учун келдим. Бас, Аллоҳга такво ва менга итоат қилинглар.

Албатта, Аллоҳ менинг ҳам Роббим, сизнинг ҳам Роббингиздир. Бас, Унга ибодат қилинг. Мана шу тўғри йўлдир», деди» (63–64-оятлар).

Ийсо алайҳиссалом қавмига Аллоҳнинг ваҳдониятига ва ўзларининг ҳақ Пайғамбар эканликларига далолат қилувчи оятлар, мўъжизалар билан келдилар. У зот қавмига ўша пайт:

«Батаҳқиқ, мен сизга ҳикматни келтирдим...» дедилар.

Ҳикмат улуғ неъмат. Ҳикмат Пайғамбарликдир. Яна Ийсо алайҳиссалом қавмига:

«...ва баъзи сиз ихтилоф қилаётган нарсаларни баён қилиш учун келдим», дедилар.

Чунки қавм Мусо алайҳиссалом шариатлари ҳақида кўпдан-кўп ихтилофга тушган, ҳар хил мазҳаб ва фирқаларга бўлиниб кетган эди. Ийсо алайҳиссалом уларга

ўша ихтилофлар ҳақидаги ҳукмни баён қилиб бердилар.
Ва:

«Бас, Аллоҳга тақво ва менга итоат қилинглр»,
дедилар.

Аллоҳга тақво қилмаслик, Пайғамбарга итоат этмаслик оқибатида мазкур ихтилофлар келиб чиққан эди. Бас, энди у ихтилофларни йиғиштириб, Аллоҳга тақво қилинг ва менга итоат этинг, ана шунда иш яхши бўлади.

«Албатта, Аллоҳ менинг ҳам Роббим, сизнинг ҳам Роббингиздир».

Демак, Ийсо алайҳиссалом қавмига: «Аллоҳ менинг Роббим», деганлар. У менинг отам, деган эмаслар. Демак, Аллоҳ таоло бошқа бандаларга Робб бўлгани каби, Ийсо алайҳиссаломга ҳам Роббдир.

«Бас, Унга ибодат қилинг».

Демак, Ийсо алайҳиссалом менга ибодат этинг, деган эмаслар, балки Аллоҳга ибодат қилинг, деганлар. Кимки бошқа гап айтса, ёлғон айтибди.

У зотнинг ўзлари ҳам:

«Мана шу тўғри йўлдир», деди».

Яъни, Аллоҳга ибодат қилишлик тўғри йўлдир, дедилар. Лекин қавми бу кўрсатмага амал қилмадилар.

АҲМАД ИСМЛИ РАСУЛНИНГ БАШОРАТИ

Саф сурасида эса Ийсо алайҳиссалом ўз вазифаларидан яна бошқачаларини баён қиладилар:

«Ийсо ибн Марям: «Эй Бани Исроил, албатта, мен ўзимдан олдин келган Тавротни тасдиқлаш ва мендан кейин келувчи Аҳмад исмли Расулнинг башоратини бериш учун Аллоҳ сизларга юборган Пайғамбарман», деганини эсла. Қачонки у(Аҳмад) уларга ҳақ билан келган вақтда эса, бу очиқ-ойдин сеҳрдир, дедилар» (6-оят).

Ушбу оятда Ийсо алайҳиссаломнинг умматларига айтган гаплари диний таълимотлардаги улкан масалаларни ўз ичига олади.

«Ийсо ибн Марям: «Эй Бани Исроил, албатта, мен ўзимдан олдин келган Тавротни тасдиқлаш ва мендан кейин келувчи Аҳмад исмли Расулнинг башоратини бериш учун Аллоҳ сизларга юборган Пайғамбарман», деганини эсла».

Биринчи масала,

«Ўзимдан олдин келган Тавротни тасдиқлаш учун» келганман, демоқдалар.

Масиҳий диний китобларида ҳам Ийсо алайҳиссалом тилидан: «Мен номусни йўқ қилиш учун эмас, балки тўлдириш учунгина келдим», дейилган экан.

Иккинчи масала,

«...ва мендан кейин келувчи Аҳмад исмли Расулнинг башоратини бериш учун...» келганман, демоқдалар.

Аҳмад Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг исмлариدير. Аҳмад, Муҳаммад ва Маҳмуд исмлари Пайғамбаримиз исмлари бўлиб, «шукр», «мақтов» маъносини англатувчи «ҳамд» сўзидан олинган.

Ийсо алайҳиссаломнинг ушбу башоратлари Инжилда ҳам келган. Юҳанно инжилида: «Агар менга муҳаббат қилсаларингиз, васиятларимни тутинглар: мен отадан сизлар билан абадий собит бўлиш учун форқилатни талаб қиламан», дейилган.

Лекин замон ўтиши билан роҳиблар кейинги нашрларда бу сўзнинг ўрнига бошқа сўз ишлатадиган бўлишган.

Замондошларимиздан устоз Аҳмад Нажжор ғарб олимларидан бири доктор Карлу Нилинудан «Форқилат»нинг маъноси нима?» деб сўрасалар, у киши:

«Роҳиблар «мъази» деб айтишади» дебди. Шунда устоз

Нажжор:

«Мен роҳибдан эмас, балки юнон тили фан доктори Карлу Нилинудан сўраяпман», деб рад қилибдилар. Фақат шу гапдан кейингина ажнабий доктор:

«Бу сўзнинг асл маъноси «кўп шукр»—«ҳамд», дебди.

Сўнгра устоз Нажжор арабча «ҳамд» сўзининг «Аҳмад» шаклида ишлатилишига тўғри келадими, десалар, доктор Карлу:

«Ҳа», деб жавоб қилибди.

Лекин шунчалик башоратлар бўлса ҳам «Аҳмад», яъни, Муҳаммад алайҳиссалом ҳақ дин билан Пайғамбар бўлиб келганларида улар иймон келтирмадилар. У зотга чексиз хурматсизлик ва душманликлар қилдилар. У зотнинг Пайғамбарликларини сеҳр деб, ўзларини сеҳргар дедилар.

Учинчи масала,

Ийсо алайҳиссалом ўз тиллари билан:

«Аллоҳ сизларга юборган Пайғамбарман», демокдалар, худоман ёки худонинг ўғлиман, деганлари йўқ. Ийсо алайҳиссаломга келган масиҳий динига эътиқод қилувчи кишиларнинг ҳозирги ақидаси бўйича у зот худо ёки худонинг ўғли ҳисобланади. Бу ақида мутлақо хато ва адашувдир.

У ЗОТНИНГ МЎЪЖИЗАЛАРИ

Одамлар ҳузурига биров келиб, мени Аллоҳ сизларга Пайғамбар қилиб юборди, деса, одамлар, бу гапингни нима билан исбот қиласан, дейишлари турган гап. Шунинг учун Аллоҳ таоло ҳар бир Пайғамбарни қавмига юбориш чоғида, ўша қавмнинг ҳолига, ижтимоий, ақлий ва бошқа савияларига қараб мўъжиза ҳам беради.

Пайғамбарга берилган мўъжиза одатдан ташқари бир иш бўлиб, ўша замон кишилари: «Оддий одамнинг кўлидан бу иш келмайди, мадомики бу ажойиб ишни бизга

кўрсатдим, бу одам ҳақиқий Пайғамбар экан, унга иймон келтирайлик», дейиши керак бўлади.

Мисол учун, Мусо алайҳиссаломни Аллоҳ таоло Пайғамбар қилиб юборган жамиятда сеҳргарлик жуда ҳам ривожланган экан. Сеҳргарлар жамиятда обрўли одамлар бўлиб, турли сеҳрларни кўрсатар эканлар. Мисол учун, арқонни ерга ташласа, одамлар кўзига илон бўлиб кўринар экан. Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга мазкур сеҳргарликнинг сеҳридан кучли мўъжизаларни берди. Яъни, қўлларидаги ҳассани ерга ташласалар, катта илон бўлиб, сеҳргарларнинг арқон-илонларини ютиб юборадиган бўлди.

Ушбу оятда Ийсо алайҳиссалом ўзларининг Бани Исроилга Пайғамбар қилиб юборилганларини тасдиқловчи мўъжизаларнинг айримларини олдиндан айтиб ҳам ўтмоқдалар:

«Ва Бани Исроилга Пайғамбар қилади. У: «Албатта, мен сизга Роббингиздан оят-мўъжиза келтирдим, мен сизларга лойдан қушга ўхшаш суврат ясайман, унга пуфласам, Аллоҳнинг изни билан қуш бўлади. Аллоҳ изни билан туғма кўр ва песларни тузатаман ва ўликни тирилтираман. Сизларга нимани емоқдасизу, нимани уйингизда сақлаяпсиз, хабарини бераман. Агар мўмин бўлсангиз, албатта, бунда сизга оят-белги бордир», дейди» (49-оят).

Ояти кариманинг аввалидаги жумладан кўриниб турибдики, Ийсо алайҳиссалом Бани Исроилга пайғамбар бўлганлар.

«Ва Бани Исроилга пайғамбар қилади».

Бани Исроилнинг аввалги пайғамбари бўлмиш Мусо алайҳиссаломга келган илоҳий китоб Таврот Ийсо алайҳиссаломга ҳам илоҳий китоб ҳисобланади.

Кейин оятда Ийсо алайҳиссалом Бани Исроил ҳузурига Пайғамбар бўлиб янги келган пайтда айтган гаплари баён

қилинади:

«...албатта, мен сизга Роббингиздан оят-мўъжиза келтирдим».

Бу оят у зотнинг Пайғамбар эканлигини исботлашга хизмат қилади.

«Мен сизларга лойдан қушга ўхшаш суврат ясайман, унга пуфласам, Аллоҳнинг изни билан қуш бўлади. Аллоҳ изни билан туғма кўр ва песларни тузатаман ва ўликни тирилтираман. Сизларга нимани емоқдасизу, нимани уйингизда сақлаяписиз, хабарини бераман».

Ушбу жумлада Ийсо алайҳиссалом ўзларига Аллоҳ таоло томонидан берилган мўъжизалардан тўрттасини зикр қилмоқдалар:

– лойдан қуш ясаб, пуфласа, Аллоҳнинг изни билан қуш бўлиши;

– Аллоҳнинг изни билан туғма кўрни, песни тузатиш;

– ўликни тирилтириш;

– ўзлари кўрмай-билмай туриб Бани Исроилга улар еган ва уйида сақланаётган нарсаларни айтиб бериш...

Кўпчилик қадимги тафсирчилар, туғма кўрни, песни Аллоҳнинг изни билан тузатиб, ўликни тирилтириш мўъжизаларини эътиборга олиб бўлса керак, Ийсо алайҳиссалом даврларида тиб илми ривожланган экан, шунинг учун Аллоҳ таоло у зотга ўша вақт табиблари кўлидан келмайдиган ишларни мўъжиза қилиб берган, деганлар.

Аммо Ийсо алайҳиссаломнинг мўъжизаларини эътибор билан ўрганилса, унда ҳаёт бериш ёки ҳаётни ўрнига қайтариш, соғлиқни жойига келтириш ва ғайбдан хабар беришлар бор. Албатта, бу ишларнинг ҳаммаси Аллоҳнинг изни билан бўлишлиги қайта-қайта такрорланяпти.

Ийсо алайҳиссаломга Аллоҳ таоло томонидан берилган бу мўъжизаларнинг табиатини ўрганган ва ўша вақтдаги

тарихий воқеликни кузатган уламоларимиз, Ийсо алайҳиссалом даврида одамлар моддапараст бўлиб кетган эдилар, деган фикрга келганлар. Улар ҳар бир нарсанинг сабаби топилса бўлди, масала ечилади, деганга ўхшаш фикрлайдиган, руҳоний, ғайбий нарсаларга мутлако ишонмайдиган бўлиб кетишган экан. Уларнинг бу ҳолатларини муолажа қилиш учун Ийсо алайҳис-саломга мазкур мўъжизалар берилган экан.

Аллоҳ таоло Моида сурасида Ийсо алайҳиссаломга берган мўъжизаларини у зотга берган неъматларидан ҳисоблайди:

«Аллоҳ: «Эй Ийсо ибн Марям, сенга ва волидангга берган неъматимни эсла. Сени муқаддас руҳ билан қўллаганимни, одамларга бешикда ҳам, катталигингда ҳам гапирганингни эсла. Сенга китобни, ҳикматни, Тавротни ва Инжилни ўргатганимни эсла. Менинг изним ила лойдан қуш шаклини ясаганингда ва унга пуфлаганингда, Менинг изним ила қуш бўлганини, Менинг изним ила туғма кўрни ва песни тузатганингни эсла. Менинг изним ила ўликларни чиқарганингни эсла. Бани Исроилга аниқ мўъжизалар келтирганингда, улардан куфр келтирганлари: «Бу очик сеҳрдан ўзга нарса эмас», деганида, сени улардан қутқарганимни эсла», деганини ёд эт!» (110-оят).

Ушбу оятда Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб қилиб, қиёмат куни Пайғамбарларни жамлаган пайтда Ийсо алайҳиссаломга айтадиган гапларини эслашни буюрмоқда.

Бу дунёда насоролар «худо», «худонинг ўғли», деб юрган Ийсо алайҳиссаломнинг ҳақиқатлари ушбу эслатмалардан аниқ билиб олинади.

Аллоҳ таоло бу ҳақиқатни барча Пайғамбарлар ҳузурида, масаланинг бош қаҳрамони Ийсо ибн Марямнинг ўзларига эслатиш билан тасдиқламоқда.

«Эй Ийсо ибн Марям! Сенга ва волидангга берган неъматимни эсла».

Аввало, насоролар «худо» деб эътиқод қилаётган Ийсонинг волидаси бор экан. Худонинг эса, онаси бўлиши мумкин эмас. Дунёга келишда онага муҳтож бўлган одам Худо бўла олмайди.

Иккинчидан, Ийсо ибн Марямга ҳам, унинг волидаси Марям бинти Имронга ҳам Аллоҳ неъмат берган экан. Бошқанинг неъматига муҳтож кишилар Худо бўлиши мумкин эмас.

«сени муқаддас руҳ билан қўллаганимни, одамларга бешиқда ҳам, катта бўлганингда ҳам гапирганингни эсла».

«Муқаддас руҳ» Жаброил алайҳиссаломдир. «Гапириш» деганда эса, пайғамбарлик гаплари назарда тутиляпти. Одамларнинг оддий гапларидек гап бўлганида, бунча гувоҳлар ҳузурида ҳужжат сифатида келтирилмас эди.

Агар бешиқда гапирганинг ёки доимо пайғамбарларга хос гапирганинг учун сени «худо» деб эътиқод қилишаётган бўлса, бу нарса сени Мен Жаброил билан қўллаганим ва у орқали Ўз сўзларимни юбориб турганимдан эканлигини билсинлар.

Ўз фаолиятида муқаддас руҳ ёрдамига муҳтож бўлган зот ҳеч қачон Худо бўла олмайди.

«Сенга китобни, ҳикматни, Тавротни ва Инжилни ўргатганимни эсла».

Оятдаги «китоб»дан мурод ўқиш-ёзишдир.

Ийсо алайҳиссаломга ўқиш-ёзишни, ҳикмат билан тасарруф қилишни, Тавротни ва Инжилни ҳам Аллоҳ таоло ўргатган.

Бу ҳақиқат қиёмат кунида барча пайғамбарларнинг йиғилишда айтилиши ҳам алоҳида маъно касб этади. Ийсо ибн Марямнинг ҳақиқатларини ойдинлаштиради. Албатта,

ўқиш-ёзишни, ҳикматни, Таврот ва Инжилни ўрганишга, қолаверса, бошқа зотдан ўрганишга эҳтиёжи бор одам ҳеч қачон Худо бўла олмайди. Балки ўша йиғилишда иштирок этаётган пайғамбарлар каби бир пайғамбар бўлади.

«Менинг изним ила лойдан қуш шаклини ясаганингда ва унга пуфлаганингда, Менинг изним ила қуш бўлганини, Менинг изним ила туғма кўрни ва песни тузатганингни эсла».

Эҳтимол, насоролар Ийсо ибн Марям лойдан қуш ясаганда, унга жон кириб учиб кетгани учун ёки одатда тузатиб бўлмайдиган туғма кўр ва пес касалларнинг у зотдан шифо топганлари учун Худо деб эътиқод қилишаётгандир?

Бу нотўғри тасаввур. Аввало, ушбу жамланиб турган пайғамбарларнинг ҳаммаларига бунга ўхшаш мўъжизалар Аллоҳ томонидан берилган. Қолаверса, Ийсо алайҳиссалом лойдан Аллоҳнинг изни ила қуш ясаган, унга пуфлашни ҳам Аллоҳнинг изни ила пуфлаганлар, у шакл Ийсонинг изни билан эмас, Аллоҳнинг изни билан қушга айланган.

Шунингдек, туғма кўр ва песларнинг тузалиши ҳам Аллоҳнинг изни ила бўлган. Агар баъзи мўъжизалар кўрсатган зот Худо бўлаверса, манави тўпланиб турган пайғамбарларнинг ҳаммаси ҳам Худо бўлишлари керак эди. Ундан кейин, бошқанинг изни ила одатдан ташқари иш қилган киши ҳеч қачон Худо бўла олмайди.

«Менинг изним ила ўликларни чиқарганингни эсла».

Яъни, тирилтирганингни. Агар Ийсо алайҳиссаломни ўликларни тирилтиргани учун Худо деб айтишаётган бўлса, бу иш ҳам Аллоҳнинг изни ила бўлган. Жонни олган Аллоҳ уни қайта беришга ҳам қодир. Бошқа мўъжизалар қатори бу мўъжиза ҳам у зотни Худо деб эътиқод қилишга олиб бормаслиги керак. Бунинг устига, ушбу мўъжизалар содир бўлганда уларни очиқ сеҳр

деганлар ҳам бўлган. Шу сабабдан Ийсони ўлдиришга қасд ҳам қилишган.

«Бани Исроилга аниқ мўъжизалар келтирганингда, улардан куфр келтирганлари: «Бу очиқ сеҳрдан ўзга нарса эмас», деганида сени улардан қутқарганимни эсла».

Бани Исроил минглаб одамлар ҳузурида кўрсатилган мўъжизаларни инкор эта олмади. Аммо бу мўъжизалар Ийсога Аллоҳ томонидан пайғамбарлигини тасдиқлаш учун ҳужжат ва далил қилиб берилганини эътироф қилишга унамайдилар. Шунда Бани Исроил ўзларига хос услуб билан бир гап тўкиб чиқардилар: «Бу очиқ сеҳрдир», дедилар ва Ийсо алайҳиссаломни ўлдиришга қарор қилдилар.

Лекин Аллоҳ таоло ўз пайғамбарини Бани Исроилдан қутқариб, Ўзига кўтариб олди. Бу ҳам Ийсо ибн Марям Худо эмас, балки Пайғамбар бўлганини кўрсатади.

Келаси оятда ҳам Аллоҳ таолонинг Ийсо алайҳиссаломга берган неъматларидан бири зикр этилади:

У ЗОТНИНГ ЁРДАМЧИЛАРИ

«Ийсо улардан кофирликни сезиб қолганда: «Кимлар Аллоҳ йўлида менга ёрдамчи бўлади?!» деди. Ҳаворийлар: «Биз Аллоҳнинг ёрдамчиларимиз, Аллоҳга иймон келтирдик ва бизнинг мусулмонлигимизга гувоҳ бўл», дедилар» (*Оли Имрон сураси, 52-оят*).

Ийсо алайҳиссалом Бани Исроилга Пайғамбар бўлиб келиб, уларни даъват қилганларидан ва турли мўъжизаларни кўрсатганларидан кейин ҳам Бани Исроил йўлга тушмади.

«Ийсо улардан кофирликни сезиб қолганда: «Кимлар Аллоҳ йўлида менга ёрдамчи бўлади?!» деди».

Кўпчилик бош тортди. Куфрни ихтиёр қилди. Лекин ажаб эмаски, баъзи бир хос кишилар Аллоҳнинг дини йўлида Унинг пайғамбарига яқиндан ёрдам берсалар?! Ийсо алайҳиссалом ҳам ўшандай одамларни топиш мақсадида юқоридаги гапни қилдилар. Бунга жавобан:

«Ҳаворийлар: «Биз Аллоҳнинг ёрдамчиларимиз, Аллоҳга иймон келтирдик ва бизнинг мусулмонлигимизга гувоҳ бўл», дедилар».

«Ҳаворий» дегани холис, яқин, ишончли дўст, деганидир. Ийсо алайҳиссаломнинг ҳам шундай кишилари бор эди. Улар Пайғамбарнинг даъватларига дарҳол, лаббай, деб жавоб бердилар. Улар шу ерда Аллоҳнинг дини йўлида ёрдамчи бўлишга тайёр эканликларини эълон қилишлари билан бирга, Аллоҳга келтирган иймонларини ҳам зикр қилмоқдалар. Чунки иймон энг асосий нарса ҳисобланади.

Ҳаворийлар яна Ийсо алайҳиссаломдан ўзларининг мусулмонликларига гувоҳ бўлишларини ҳам сўрашмоқда. Яъни, Аллоҳнинг амрига бўйсунганликлари, Аллоҳнинг динига ва пайғамбарига ёрдам берганликларига гувоҳ бўлишни сўрашмоқда.

Сўнгра улар Аллоҳга илтижо этиб, дуо қилишмоқда:

«Эй Роббимиз! Сен туширган нарсага иймон келтирдик ва Пайғамбарга эргашдик. Бас, бизни гувоҳлик берувчилар қаторига ёзгин», дедилар» (53-оят).

Яъни, биз Сенинг туширган ваҳийга иймон келтирдик, Пайғамбаринг Ийсо алайҳиссаломга эргашдик. Бас, бизни Ўзингнинг тавҳидингга, Пайғамбарингнинг ҳақлигига ва унинг тўғрилигига гувоҳлик берувчилар қаторига ёзиб қўйгин.

ЯНА БИР МЎЪЖИЗА

«Хаворийлар: «Эй Ийсо ибн Марям, сенинг Роббинг бизга осмондан тузатилган дастурхон тушира олурми?» деганларида, у: «Агар мўмин бўлсаларингиз, Аллоҳга такво қилинглар», деганини эсла» (112-оят).

Бу оятда хитоб Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга эслатма бўлиб келмоқда.

Айни чокда, бу оят хаворийлар билан Ийсо алайҳиссалом ўрталарида бўлиб ўтган суҳбатни ва шу суҳбат орқали Ийсо алайҳиссалом қавмининг кимлигини очиб беряпти.

Хаворийлар Аллоҳ илҳом бериб, Унга ва Унинг Пайғамбари Ийсо алайҳиссаломга иймон келтирган, ўз қавми ичидан Аллоҳнинг дини ва Пайғамбарига мадад бўлиш учун танлаб олинган, ихлосли ва мустаҳкам иймонли кишилар экани ҳаммага маълум.

Ана шундай мумтоз гуруҳ ўз йўлбошчиси, Пайғамбарига: «Эй Ийсо ибн Марям», деб мурожаат қиляпти.

Пайғамбаримиз Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалари у зотга бирор марта бунақа равишда мурожаат қилганлари йўқ. Улар доимо: «Эй Аллоҳнинг Расули»; «Эй Аллоҳнинг Набийи»; «отам-онам сизга фидо бўлсин», каби сўзлар билан мурожаат этганлар.

Қолаверса, Ийсо алайҳиссаломнинг энг яқин кишилари бўлмиш хаворийлар:

«Роббинг бизга осмондан тузатилган дастурхон тушира олурми?» дейишмоқда.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобаи киромларидан бирорталари иймонга кирганидан сўнг мўъжиза кўрсатишни талаб қилмаганлар. Чунки бу иш иймонли кишига ярашмайди.

Бу иш ноқулай бўлганидан ҳам Ийсо алайҳиссалом хаворийларидан юқоридаги ноўрин саволни эшитганларидан сўнг:

«Агар мўмин бўлсаларингиз, Аллоҳга тақво қилинглар», демокда.

Ҳаворийлар эса, ўз сўзларида туриб, қилаётган талаблари нима учун эканлигини шарҳлаб бермоқдалар:

«Улар: «Ундан емоқни, қалбларимиз таскин топтоғини, бизга рост гапирганингни билмоқни ва бунга гувоҳ бўлмоқни истармиз», дедилар» (113-оят).

Ҳаворийларнинг Аллоҳ осмондан бизга ясатилган дастурхон тушириб берсин, деб қилаётган талабларининг бир неча сабаблари бор экан.

Биринчиси, ундан еб кўрмоқчилар. Эҳтимол таомга ҳожатлари бор. Эҳтимол Пайғамбарга яқин кишилар сифатида алоҳида ҳурматга сазовор бўлмоқчилар. Эҳтимол табаррукан қилмоқчилар.

Иккинчидан, қалбларини таскин топтирмоқчилар. Иймонга келганлар-у, аммо қалблари яна ҳам таскин топишини истайдилар. Бунинг учун ўзлари эргашган Пайғамбар сўровига биноан, ўзлари иймон келтирган Аллоҳ томонидан бир мўъжизанинг бўлишини хоҳлайдилар.

Учинчидан, Пайғамбар уларга рост гапирганини билишни истайдилар. Ийсо, Аллоҳнинг Пайғамбариман, демокда, агар гапи рост бўлса, у ўзига хос услуб билан бу даъвони исбот қилиши керак бўлади. Энг яхши исбот–мўъжиза кўрсатиш. Ўша мўъжизани кўрсатса, рост гапирган ҳисобланади.

Тўртинчидан, ҳаворийлар ўша мўъжиза содир бўлганига гувоҳ бўлмоқчилар. Улар Ийсо алайҳиссаломга яқин кишилар сифатида бошқа кишилар томонидан турли саволларга тутилишлари турган гап. Энг кўп бўладиган савол, албатта, у зотнинг Пайғамбарлигини қандай исботлайсиз, кабилида бўлади. Ана ўшанда, кўрсатилган мўъжизанинг гувоҳи бўлганликларини айтмоқчилар. Ёки бевосита саволсиз ҳам, даъват чоғида, шубҳачиларнинг

шубҳасини қайтариш пайтида, бу гувоҳликларини айтишлари мумкин.

Ҳаворийлар мана шу эътиборлар ила осмондан ясатилган дастурхон туширилишини сўрадилар. Шунда Ийсо алайҳиссалом Парвардигори Оламга мурожаат этиб, дуо қилдилар:

«Ийсо ибн Марям: «Эй бор Худоё! Роббимиз! Бизга осмондан ясатилган дастурхон туширгин, у аввалимизгаю охириимизга байрам бўлиб қолсин. Сендан мўъжиза бўлиб қолсин. Ва бизга ризқ бергин, зотан Ўзинг энг яхши ризқ бергувчисан», деди» (114-оят).

Ушбу дуода Ийсо алайҳиссалом Пайғамбарлик одоби ила ўз Илоҳи ва Роббиси Аллоҳ таолога ўзларининг бандаликларини, Унга ҳожатманд эканликларини билдириб, хокисорлик ила нидо қилмоқдалар. У зот Аллоҳ таолодан осмондан дастурхон туширишни, туширганда ҳам, уни хайр-барака ва хурсандчилик боиси–байрамга сабаб бўладиган қилиб туширишни сўраб дуо қилмоқдалар.

Шу билан бирга, бу дастурхон Аллоҳ томонидан мўъжиза бўлиб қолишини ҳам сўрамоқдалар. Мўъжиза сифатида туширилган дастурхон ризқ бўлиб қолишини ҳам истамоқдалар.

Аллоҳ таоло Ийсо алайҳиссаломнинг бу дуоларини ижобатга олди ва қуйидаги жавобни қилди:

«Аллоҳ: «Мен, албатта, уни сизларга туширгувчиман. Бас, бундан кейин сизлардан ким куфр келтирса, уни оламларда ҳеч кимни азобламаган азоб ила азоблагайман», деди» (115-оят).

Ҳақ таоло Ўзининг жалолига–улуғворлигига яраша жавоб берди:

«Мен, албатта, уни сизларга туширгувчиман», деди.

Уламоларимиз моида–дастурхон ҳақида Қуръони

Каримдан бошқа ҳеч қандай маълумот йўқ бўлишига қарамай, худди шу жумланинг ўзига таяниб: «Дастурхон тушган, чунки Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир», дейдилар.

Аллоҳ таоло дастурхон тушириш ҳақидаги сўровни ижобат қилиш билан бирга, Ўзининг доимий одатини ҳам эсга солмоқда. У одат мўъжиза талаб қилган қавм, мўъжиза келгандан кейин ҳам куфр келтирса, уни қаттиқ азобга дучор қилишдир. Бу азоб ҳам бу дунёда, ҳам у дунёда бўлади.

ЯХУДИЙЛАРНИНГ У ЗОТГА ДУШМАНЛИГИ

Ийсо алайҳиссаломнинг даъватларини эшитган, мўъжизаларини кўрган одамлар у зотга иймон келтириб, эргаша бошладилар. Улар кундан кунга кўпайиб борди. Бу ҳол яҳудийларни ташвишга солди. Улар Ийсо алайҳиссаломни ўлдиришга қасд қилдилар.

Нисо сурасидаги ушбу оятларда ўша машъум ниятнинг ҳақиқати баён қилинади:

«Биз Аллоҳнинг Расули Масих Ийсо ибн Марямни ўлдирдик», деганлари учун (уларни лаънатладик). Ҳолбуки уни ўлдирмадилар ҳам, осмадилар ҳам, лекин уларга шундай туюлди. У ҳақида ихтилофга тушганлар унинг ўлимидан шак-шубҳададирлар. У тўғрисида уларнинг билимлари йўқ, магар гумонга эргашарлар. Уни ўлдирмаганлари аниқдир.

Ушбу оятларда яҳудийларнинг Аллоҳнинг лаънатига учрашларига сабаб бўлган баъзи қилмишлари зикр этиляпти.

Ўша қилмишлардан биринчиси:

«Аҳдномаларини бузганлари».

Яҳудийлар аҳдномаларини қандай бузганларини ўтган оятда ҳам яққол кўрдик, ўргандик ва англаб етдик.

Иккинчиси:

«Аллоҳнинг оятларига куфр келтирганликлари».

«Оят» деганда белги ва мўъжиза маънолари ҳам тушунилади. Аллоҳ таоло яҳудийларга иймонга келишлари ва тўғри йўлга тушишлари учун кўплаб оятлар ва мўъжизалар кўрсатди. Бошқа сура ва оятларда уларнинг зикри келган. Аммо яҳудийлар мазкур мўъжизаларнинг барчасига куфр келтирдилар, уларни инкор этдилар.

Учинчиси:

«Пайғамбарларни ноҳақдан ўлдирганлари».

Бу ҳам маълум ва машҳурдир. Қуръонда ўрни билан бу масала ҳам керагича ёритилган. Мисол учун, яҳудийлар Закариё ва Яҳё алайҳиссаломларни ноҳақдан ўлдирганларини эслаш кифоя қилади.

Тўртинчиси:

«қалбларимиз берк», деганлари».

Бу гапни улар Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг даъватларига жавобан айтганлар. Уларни Исломга чақирганларида, масхара қилиб: «Бизнинг қалбларимиз берк, сенинг даъватинг кирмайди», деганлар. Бу билан улар, биз сенинг гапингга қулоқ ҳам солмаймиз, демоқчи бўлганлар.

Во ажабо, ҳақиқатда ҳам уларнинг қалблари берк ҳолда, унга ҳеч нарса кирмайдиган қилиб яратилганми?!

«Йўк! Балки куфрлари сабабли Аллоҳ қалбларига муҳр босган, озгиналаридан бошқаси иймон келтирмаслар».

Яъни, аслида уларнинг қалблари ҳам бошқаларники каби яратилган, улар айтгандек, берк қилиб яратилган эмас. Аммо куфрлари сабабли Аллоҳ уларнинг қалбларини муҳрлаб, қаттиқ, таъсирсиз ва берк қилиб қўйган. Шунинг учун ҳам, улардан жуда ҳам оз одамлар мусулмонликни қабул қиладилар.

Бешинчиси:

«Ва куфрлари, Марямга қарши улкан бўҳтон

айтганлари...»

Яҳудийларнинг ҳар бир катта гуноҳи эсга олинганида куфрлари қўшиб зикр қилинади. Ушбу жумлада ҳам шундай бўлган. Улар покиза, афифа Марям онамизга ҳам бўҳтон қилганлар. Марям Юсуфи Нажжор билан зино қилди ва ҳаромдан Ийсони туғди, деганлар.

Олтинчиси:

«Аллоҳнинг Расули Масих, Ийсо ибн Марямни биз ўлдирдик деганлари».

Аслида, яҳудийлар Ийсо алайҳиссаломни пайғамбар деб тан олмаганлар. Бу ердаги «Аллоҳнинг Расули» дейишлари истехзо ва масхара учундир. Улар Ийсо алайҳиссаломни ўлдирганликларини даъво қиладилар. Лекин бу қуруқ даъво, холос. Ҳақиқатни эса, Қуръони Карим баён қилади:

«Ҳолбуки, уни ўлдирмадилар ҳам, осмадилар ҳам, лекин уларга шундай туюлди».

Ийсо алайҳиссаломга яҳудийлар суикасд қилганларининг қиссаси маълум. Бу қиссани буюк тафсирчилардан Ибн Касир раҳматуллоҳи алайҳи қуйидагича ривоят қиладилар:

«Аллоҳ таоло Ийсо ибн Марямни очик-ойдин аломатлар ва ҳидоят ила пайғамбар қилиб юборганида, яҳудийлар у зотга берилган пайғамбарлик ва мўъжизаларга ҳасад қилдилар. У зот кўр бўлиб туғилганларни ва песларни даволар, ўликни Аллоҳнинг изни ила тирилтирар, лойдан қушнинг шаклини ясаб унга пуфласалар, Аллоҳнинг изни ила қуш бўлиб учиб кетар эди. Шунга ўхшаш кўпгина мўъжизалар билан у зотни Аллоҳ қўллаб-қувватлаган эди. Яҳудийлар эса, хилоф қилдилар ва имкони борича у зотга озор беришга ўтдилар. Ҳатто Аллоҳнинг пайғамбари Ийсо алайҳиссалом улар бор жойда турмайдиган бўлдилар. Кўпинча оналари билан бирга саёҳатда юришга мажбур бўлдилар. Яҳудийлар бу

билан кифояланиб қолмадилар, у зотни ўша даврдаги Дамашқнинг подшоҳига чақдилар. Подшоҳ юлдузларга сиғинадиган мушриклар тоифасидан эди. Унинг миллатига, юнон, деб ном берилган эди. Яҳудийлар унга: «Байтул Макдисда бир одам чиқиб, кишиларни фитнага солмоқда, адаштирмоқда ва фуқароларни подшоҳга қарши қўймоқда», деб хабар етказдилар. Бундан подшоҳнинг ғазаби чиқди. Байтул Макдисдаги ноибига мазкур одамдан эҳтиёт бўлиш, уни осиб, бошига тикон қўйиб, унинг шарридан одамларни сақлаш фармонини берди. Мактуб Байтул Макдиснинг волийига етиб келганида, у фармонни бажаришга отланди. Бир тоифа яҳудийлар билан Ийсо алайҳиссалом турган жойга борди. У зот ўзларига яқин кишилар билан бирга эдилар. Уларнинг сони ўн икки-ўн уч ёки ўн еттита эди.

Бу воқеа жума кунидан шанбага ўтар кечаси содир бўлди. Яҳудийлар уларни қамалга олдилар. Ёки улар босиб киришади, ёки ўзлари уларнинг олдига чиқишлари керак—бундан бошқа илож қолмаганини англаб етган Ийсо алайҳиссалом шерикларига: «Кимингизга менинг тусим ўтса, ўша одам жаннатда мен билан бирга бўлади», дедилар.

Бу ишга бир ёш йигит тайёрлигини билдирди. Уни хиёл ёш санадилар, юқоридаги гапни иккинчи, учинчи бор такрорладилар. Ҳар сафар фақат ҳалиги йигит ўз тайёрлигини билдирди. Ийсо алайҳиссалом: «Сен ўшасан!» дедилар. Аллоҳ таоло у йигитни Ийсо алайҳиссалом тусига киритди.

Томнинг шифтидан бир туйнук очилди. Ийсо алайҳиссаломни мудроқ олди. Шу ҳолда осмонга кўтарилдилар. У зот кўтарилганларидан кейин, шериклари ташқарига чиқдилар. Яҳудийлар қо-ронғида ҳалиги йигитни, Ийсо, деб ўйлаб, ушлаб осдилар ва бошига тикон қўйдилар».

Кўпчилик ривоятларда, Ийсо алайҳиссаломнинг тусига кирган ва қатл этилган ҳаворийларнинг ичида бўлган Яхузо Эсхурютий исмли одам. У хиёнат қилиб Ийсо алайҳиссаломнинг беркинган жойларини яҳудийларга кўрсатиб берган эди, дейилади.

Аммо ишга бу билан нукта қўйилгани йўқ. Асосий ихтилофлар айнан ушбу воқеадан сўнг бошланди.

Таъкидланганидек, ҳодиса кечанинг қоронғисида, тўс-тўпалоннинг ичида бўлиб ўтди. Кўп нарсалар ноаниқ қолди. Шунинг учун:

«Унинг ҳақида ихтилоф қилганлар унинг ўлимидан шак-шубҳададирлар».

Аввало, ҳодисада иштирок этганларнинг ўзлари ихтилофга тушдилар: «Агар ўлдирилган Ийсо бўлса, бирга юрган одам қани? Агар ўлдирилган бирга юрган одам бўлса, Ийсо қани?» дедилар. Лекин биз Ийсони ўлдирдик, деб мақтаниб юришаверди.

Насоролар бўлса, баъзилари бу гапга ишонди, баъзилари «Ийсо ўлгандан кейин кўмилди. Аммо уч кундан кейин яна тирилди», дейишди.

Лекин ҳаммаларининг гапи ҳам асоссиз гаплардир. Бу нарса оятнинг сўнгида яна бир бор таъкидланади:

«У тўғрисида уларнинг билимлари йўқ, магар гумонга эргашадилар. Уни ўлдирмаганлари аниқ».

Хўш, ўлдирмаганлари аниқ бўлса, унга нима бўлган, деган саволга келаси оятда жавоб келади:

«Балки, уни Аллоҳ Ўзига кўтарди. Аллоҳ азиз ва ҳаким бўлган зотдир».

Мусулмонларнинг Ийсо алайҳиссалом ҳақларидаги ақидалари бу ва бошқа оятлардан ҳамда саҳиҳ ҳадиси шарифлардан олинган. Унда ҳеч қандай ноаниқлик, шубҳа ёки гумон йўқ.

Аллоҳ таоло Ийсо алайҳиссаломни Ўзига кўтарган пайтда у зот 33 ёшда эдилар.

У ЗОТ ҲАҚИДА АҲЛИ КИТОБ АҚИДАЛАРИ

Ийсо алайҳиссаломнинг осилишлари ҳақидаги энг тўғри ақида мусулмонларникидир. Бу ақида юқорида зикр қилинди.

Яҳудийлар эса, у зотни ушлаб ўлдирдик, қўл оёғидан хочга михлаб қўйдик, дейдилар. Бу ёлғон гап.

Масихийлар эса, бу масалада ақл бовар қилмайдиган эътиқод қиладилар. Улар Ийсо алайҳиссаломни худо деб ишонишларига қарамай, у зотни осилиб ўлганига ишонадилар. Уни инсоният хатоси учун фидо бўлди, дейдилар. Қандоқ қилиб худо баъзи бир яҳудийлар томонидан ўлдирилиши мумкин?!

Умуман, Ийсо алайҳиссаломни худо деб эътиқод қилишнинг ўзи ақлга тўғри келмайди. Шунинг учун ҳам насороларнинг ўзлари бу масалада ихтилофга тушганлар.

Улардан баъзилари, Ийсо алайҳиссаломни Аллоҳнинг ўғли, уни У зот ўз руҳидан яратган, деб эътиқод қиладилар.

Аллоҳ таоло Тавба сурасида бу ҳақда қуйидагиларни айтади:

«Яҳудийлар: «Узайр Аллоҳнинг ўғлидир», дедилар. Насоролар: «Масих Аллоҳнинг ўғлидир», дедилар. Бу оғизлари билан айтган гапларидир. Аввалги куфр келтирганларнинг гапига ўхшатурлар. Аллоҳ уларни лаънатласин. Қаён бурилмоқдалар?!» (30-оят).

Аҳли китобларга нисбатан юқоридаги ҳукмларнинг чиқишига сабаб бўлган нарсаларнинг тўртинчиси, аҳли китоблардан:

«Яҳудийлар: «Узайр Аллоҳнинг ўғлидир», дедилар».

Яъни, Аллоҳга Узайрни ширк келтирадилар.

Шунингдек:

«Насоролар: «Масих Аллоҳнинг ўғлидир», дедилар».

Улар ҳам Аллоҳга Масих–Ийсони ширк келтирадилар.

Бу ишда яҳудийлар ҳам, насоролар ҳам ўзларидан олдин ўтган бутпараст мушрикларга ўхшашга уринадилар. Ҳа,

«Бу оғизлари билан айтган гапларидир. Аввалги куфр келтирганларнинг гапига ўхшатурлар».

Илмий асосда собит бўлганки, улар мазкур ақидани Юнон, Рум, Ҳинд ва Миср мушрикларидан олганлар. Асл яҳудий ва насроний ақидаларда бу гаплар йўқ.

«Аллоҳ уларни лаънатласин. Қаён бурилмоқдалар?!»

Марям сурасида мазкур бузуқ ақидага раддия яна ҳам кучлироқ келади:

«Улар: «Роҳман бола тутди», дедилар».

Батаҳқиқ, жуда оғир нарсa келтирдингиз.

Ундан осмонлар парчаланиб, ер ёрилиб, тоғлар қулаб йиқилай, дейди.

Роҳманнинг боласи бор, деганларига (қара).

Роҳманга бола тутиш лойиқ эмасдир» (88–92-оятлар).

Унинг бола тутишга ҳожати йўқ. У фарзанд талабида эмас. Бу унинг шаънига тўғри келмайди. Роҳман яккадир. У Ягона ва Биру Бордир.

Иккинчи бир тоифа насоролар, Ийсо алайҳиссаломни «Аллоҳ» дейишади. Уларнинг фикрича Аллоҳ Ийсонинг шаклида одамларни гуноҳлардан холос қилиш учун ерга тушган эмиш.

Аллоҳ таоло бу фосид эътиқодга Моида сурасида қуйидаги раддияни беради:

«Аллоҳ, албатта, Масих ибн Марямдир, деганлар кофир бўлдилар. Масих ибн Марям эса: «Менинг Роббим ва сизнинг Роббингиз Аллоҳга ибодат қилинг.

Ким Аллоҳга ширк келтирса, албатта, Аллоҳ унга жаннатни ҳаром қилур ва унинг тузар жойи дўзах бўлур. Ва золимларга нусрат берувчилар йўқдир», деди» (72-оят).

Ийсо алайҳиссаломдан кейин насоролар у зот олиб келган соф ақидани қандай қилиб бузганларини аввалги оятлар тафсирида ўргандик. Бу оятда эса, ўша залолат ботқоғига ботган насораларнинг:

«Аллоҳ, албатта, Масиҳ ибн Марямдир», деганлари куфр эканлиги, уларнинг бу ақидаси ва гапи Масиҳ ибн Марямнинг айтганларига ҳам буткул зид эканининг баёни келмоқда. Чунки Масиҳ ибн Марям алайҳиссалом ҳеч қачон насороларга, мен Худоман, менга ибодат қилинг, демаганлар. У зот алайҳиссалом ўзларига эргашганларга:

«Менинг Роббим ва сизнинг Роббингиз Аллоҳга ибодат қилинг», деганлар.

У зот ўзларини ҳам бошқалар қатори банда ҳисоблаганлар. Шу билан бирга, у зот одамларни умуман ширкдан—Аллоҳнинг шериги бор дейишдан қайтарганлар. Тавҳидга—ягона Аллоҳга эътиқод ва ибодат қилишга чақирганлар.

Масиҳ ибн Марям алайҳиссалом насороларга:

«Ким Аллоҳга ширк келтирса, албатта, Аллоҳ унга жаннатни ҳаром қилур ва унинг тузар жойи дўзах бўлур», деганлар.

Аммо Аллоҳга берган аҳдномани бузган насоролар эса, Масиҳ ибн Марям, Худодир, деб Масиҳ ибн Марям ўзлари таъкидлаб айтган маълумотнинг тескарисини қилмоқдалар. Бу улар томонидан бўлаётган катта зулмдир.

«Ва золимларга нусрат берувчилар йўқдир».

Учинчи бир гуруҳ насоролар, Масиҳ учликнинг: ота, ўғил ва муқаддас руҳнинг биридир. Учта биттадир. Битта учтадир, деган ақлга сиғмайдиган эътиқодни қиладилар.

Аллоҳ таоло бу бўлмағур фикрни ҳам Моида сурасида

фош қилади:

«Аллоҳ учтанинг учинчисидир, деганлар, батаҳқиқ, кофир бўлдилар. Ягона илоҳдан ўзга ҳеч қандай илоҳ йўқ! Агар айтаётганларидан қайтмасалар, улардан куфр келтирганларини аламли азоб тутадир» (73-оят).

Насроний динидагиларнинг мантиқсиз, ўзлари ўйлаб чиқарган, ҳақиқий диний таълимотни бузиб кўрсатадиган ақидаларидан бири ушбу оятда муҳокама қилинмоқда.

Улар: «Аллоҳнинг табиати бир-бирига тенг учта кўринишдан—Ота худо, ўғил худо ва муқаддас руҳдан иборатдир.

Ўғил худо, яъни, Ийсо воситаси ила бутун махлуқот Ота худога улашади. Ўғил худога фидо қилинганлик, Муқаддас руҳга «тозалаш» нисбати берилади», дейдилар.

Шу билан бирга, ўзларини тавҳид ақидасида деб даъво қиладилар.

Худди мана шу мантиқсизлик қадимдан насоролар ўртасида турли келишмовчиликларни келтириб чиқарган.

Ҳозирги кунда масиҳий динидан одамларнинг четланишида ҳам худди шу сабаб бор. Бу сафсатани бир оз ақлини ишлатган одам ҳеч қабул қила олмайди. Чунки соғлом ақл далолат қилган нарса:

«Ягона илоҳдан ўзга ҳеч қандай илоҳ йўқ!».

Бундан бошқа гапни айтиб, бузуқ эътиқод қилиб юрганлар ботил фикрларидан қайтмоқлари лозим:

«Агар айтганларидан қайтмасалар, улардан куфр келтирганларини аламли азоб тутадир».

Бу муқаррар нарса. Бўлажак аламли азобдан ҳамма тириклик пайтида қутулиб олиши мумкин. Бунинг учун:

«Аллоҳга тавба қилиб, унга истиғфор айтмайдиларми?! Зотан, Аллоҳ мағфиратли ва раҳм-ли зотдир» (74-оят).

У зот тавба қилганларнинг тавбасини қабул этади. У зот истиғфор айтганларнинг гуноҳини кечиради.

Фурсат ўтмасдан аввал бузуқ ақидаларидан қайтиб тавба қилсинлар, тўғри ақида бўлмиш Ислом ақидасига ишонсинлар ва ўтган гуноҳларини кечишини сўраб Аллоҳга истиғфор айтсинлар.

Йисо алайҳиссалом ҳақларидаги тўғри эътиқод куйидагича бўлади:

«Масиҳ ибн Марям бир пайғамбар, холос. Ундан олдин ҳам пайғамбарлар ўтган. Унинг онаси эса, сиддиқадир. Икковлари ҳам таом ер эдилар. Биз уларга оятларни қандай баён қилаётганимизга назар сол-у, кейин уларнинг қандай бурилиб кетаётганларига назар сол» (75-оят).

Масиҳ ибн Марям кабилар йўқ эмас. Унга ўхшашлар дунёда кўплаб ўтган. Шунинг учун оддий одамлардан пайғамбарлик хусусиятлари ила бир оз ажралиб туриши, унга эргашганларни у ҳақида турли бўлмағур ақидаларни қилишга, ҳатто уни «худо» деб даъво қилишга олиб бормаслиги керак.

«Масиҳ ибн Марям бир Пайғамбар, холос. Ундан олдин ҳам Пайғамбарлар ўтган».

Масиҳ ибн Марямдан олдин ўтган кўплаб пайғамбарларда ҳам пайғамбарлик хислатлари, мўъжизалари ва сифатлари бўлган. Лекин уларни ҳеч ким «Худо» деб даъво қилмаган. Чунки ҳақиқат ўзи шу. Шунинг учун Масиҳ ибн Марямни ҳам Аллоҳнинг пайғамбари деб билиш зарур.

«Унинг онаси эса, сиддиқадир».

Марям бинти Имрон Аллоҳнинг амру фармони тасдиқловчи сиддиқадир. Содик, пок бир бандадир. Бу кишини ҳам «она Худо» деб эътиқод қилиб бўлмайди. Демак, Масиҳ ибн Марямни ҳам, унинг онасини ҳам «худо» деб эътиқод қилиш хатодир. Биргина далилнинг ўзи уларнинг аслида кимликларини кўрсатади.

«Икковлари ҳам таом ер эдилар».

Бу оддий ҳақиқат. Бу ҳақиқатни энг ашаддий насоролар ҳам инкор эта олмайди. Марям кичиклигидан, ота-онасидан туғилганидан бошлаб одамлар ичида ўсди. Еб-ичди. Буни ҳамма кўрди. Бу ҳол у киши бу дунёдан ўтгунга қадар давом этди. Шунингдек, Масих ибн Марям ҳам онасидан туғилгандан бошлаб кўпчиликнинг ичида бўлди. Доимо таом тановул қилди. Уни Аллоҳ таоло ўзига кўтаргунгача шундай давом этди. Буни ҳам ҳамма кўрди. Энди ўйлаб кўрсинлар. Бошқа нарсаларни бир ёққа кўяйлик-да, ушбу оятда келган энг оддий далилни–таомни олайлик. Таомга ҳожати тушувчи одам Худо бўла оладими?! Овқат емаса, қорни очиб, заифлашадиган киши Аллоҳ бўлиши мумкинми?! Ҳожатмандлик бандага хос сифат. Шунингдек, таомга ҳожати тушишлик, овқат емаса, қорни очишлик, сув ичмаса, чанқашлик бандага хос сифат. Бинобарин, ҳаётлари давомида таом еб ўтган Масих ибн Марям ва у зотнинг оналари Марям ҳам Аллоҳ эмас, Аллоҳнинг бандаларидирлар.

Бу жуда ҳам оддий мантиқ. Ҳеч қандай ўйлаб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Аммо:

«Биз уларга оятларни қандай баён қилаётганимизга назар сол-у, кейин уларнинг қандай бурилиб кетаётганларига назар сол».

Жуда ҳам ажабланарли ҳол.

ИЙСО АЛАЙҲИССАЛОМГА ОИД ҲАДИСЛАР

2791- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَرَانِي اللَّيْلَةَ عِنْدَ

الْكَعْبَةِ فَرَأَيْتُ رَجُلًا آدَمَ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَأَيْ مِنْ أَدَمِ الرِّجَالِ لَهُ لِمَّةٌ

كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَأَيْ مِنْ اللَّمَمِ قَدْ رَجَّلَهَا فَإِذَا هِيَ تَقْطُرُ مَاءً مُتَكِّمًا

عَلَى رَجُلَيْنِ أَوْ عَلَى عَوَاتِقِ رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا

فَقِيلَ هَذَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ. ثُمَّ إِذَا أَنَا بِرَجُلٍ جَعَدٍ قَطَطٍ أَعْوَرَ الْعَيْنِ
الْيُمْنَى كَأَنَّهَا عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقِيلَ هَذَا الْمَسِيحُ
الدَّجَالُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

2791. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Пайгамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бир кеча(тушда) ўзимни Каъба олдида кўрдим. Бир буғдойранг кишини кўрдим. Сен кўрган буғдойранг одамларнинг энг гўзали. Сочи қулоғининг юмшоқ еригача тушган. Сен кўрган сочларнинг энг гўзали. Яхшилаб тараб олибди. Қарасам у(соч)дан сув оқиб турибди. У икки кишига ёки икки кишининг елкаларига суяниб олиб Байтни тавоф қилмоқда. Бу ким, дедим. Бу Масих ибн Марям, дейилди. Сўнгра мен бошқа бир кишига дуч келдим. Сочи жингалак. Ўнг қўзи ғилай. Худди бўртиб турган узум донасига ўхшайди. Бу ким, деб сўрадим. Масихи Дажжол, дейилди», дедилар.

Икки шайх ривоят қилган.

2792- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:

مَرَرْتُ لَيْلَةً أُسْرِي بِي عَلَى مُوسَى ابْنِ عِمْرَانَ U رَجُلٌ آدَمُ طَوَالٍ
جَعَدُ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَاءَ وَرَأَيْتُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ مَرْبُوعَ الْخَلْقِ إِلَى
الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ سَبَطَ الرَّأْسِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ فِي التَّفْسِيرِ.

2792. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Пайгамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Менга исро қилдирилган кечаси Мусо ибн Имрон

алайҳиссалом олдидан ўтдим: буғдойранг, новача, жингалаксоч одам эканлар. Худди Шануъанинг кишиларига ўхшайди. Ийсо ибн Марямни кўрдим. Ўртача, кизғиш оқ, сочлари юмшоқ экан», дедилар.

Муслим ва Термизий Тафсирида ривоят қилган.

2793- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا نَحَسَّهُ الشَّيْطَانُ فَيَسْتَهْلُ صَارِحًا مِنْ نَحْسَةِ الشَّيْطَانِ إِلَّا ابْنَ مَرْيَمَ وَأمَّهُ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: افْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ {وَلِيَّيْ أُعِيدُهَا بِكَ وَدُرِّتَهَا مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ}.

2793. Абу Хурайра розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Хар бир янги туғилган болани, албатта, шайтон чимдилайди. Ана шунда у шайтоннинг чимдилашидан кичкиради. Фақатгина Ибн Марям ва унинг онаси бундан мустасно», дедилар.

Абу Хурайра:

«Агар истасангиз, «Албатта, мен уни ва унинг зурриётини Сен шайтони ражимдан паноҳ қилишингни сўрайман»ни ўқинглар», деди.

2794- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أَنَا أَوَّلَى النَّاسِ بِعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ فِي الْأَوَّلَى وَالْآخِرَةِ قَالُوا: كَيْفَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عِلَآتٍ وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِيْنُهُمْ وَاحِدٌ فَلَيْسَ بَيْنَنَا نَبِيٌّ. وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَا أَوَّلَى النَّاسِ بِعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ الْأَنْبِيَاءِ أَوْلَادُ عِلَآتٍ وَلَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ

نَبِيٍّ. رَوَاهُمَا الثَّلَاثَةُ.

2795. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мен одамлар ичида бу дунёда ҳам, охиратда ҳам Ийсо ибн Марямга энг ҳақлисиман», дедилар.

«Қандоқ қилиб, эй Аллоҳнинг Расули?» дедилар.

«Анбиёлар кундошлардан бўлган оға-инилардир. Оналари турлича. Динлари бир. Бизнинг орамизда набий йўқ», дедилар у зот.

Бошқа бир ривоятда:

«Мен одамлар ичида Ийсо ибн Марямга энг ҳақлисиман. Анбиёлар кундошларнинг авлодларидир. Мен билан унинг орамизда набий йўқ», дейилган.

Иккисини учовлари ривоят қилган.

2795- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: رَأَى عِيسَى ﷺ رَجُلًا يَسْرِقُ

فَقَالَ لَهُ: سَرَقْتَ ، قَالَ: كَلَّا وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ، فَقَالَ عِيسَى :

آمَنْتُ بِاللَّهِ وَكَذَّبْتُ نَفْسِي . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

2796. «Ийсо алайҳиссалом бир кишини ўғрилиқ қилаётганини кўрди ва унга:

«Ўғирладинг», деди. У:

«Йўқ! Ундан ўзга илоҳ йўқ зот ила қасам!», деди.

Шунда Ийсо:

«Аллоҳга иймон келтирдим ва ўзимни ёлғончи қилдим», деди.

Муслим ривоят қилган.

ИЙСО ҚИЁМАТ СОАТИ БЕЛГИСИДИР

Ислом акидаси бўйича қиёмат яқин қолганда Ийсо алайҳиссалом ер юзига қайта тушадилар. Бунга Зухруф сурасидаги ушбу оят ва бир қанча ҳадиси шарифлар далилдир:

«Албатта, у(Ийсо) қиёмат соати илми-белгисидир. Бас, сиз у (соат) ҳақида ҳеч шубҳа қилманг ва менга эргашинг. Мана шу тўғри йўлдир» (61-оят).

Ушбу ояти карима Ийсо алайҳиссаломнинг қиёмат куни яқинлашганда тушишларига далилдир.

«Албатта, у(Ийсо) қиёмат соати илми-белгисидир».

Яъни, вақти келиб Ийсо қиёмат кунининг белгиси бўлади. Унинг қайта тушишидан қиёмат жуда ҳам яқин қолгани билиб олинади. Бу ояти кариманинг маъносини Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан келган кўплаб ҳадислар тасдиқлаган.

Имом Бухорий, Имом Муслим, Имом Молик ва Имом Абу Довуд Абу Ҳурайрадан ривоят қилган ҳадисда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қуйидагиларни айтадилар:

«Жоним кўлида бўлган Зот билан қасамки, ичингизга Ибн Марям одил ҳакам бўлиб тушиши яқиндир. Бас, у хочни синдиради, чўчқани ўлдиради, жияни жорий қилади, молу дунёни тошириб юборганидан уни биров олмай қўяди. Ҳаттоки, бир сажда бутун дунёдан ва ундаги нарсалардан яхши бўлиб қолади».

Имом Муслим Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда эса, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам қуйидагиларни айтадилар:

«Менинг умматимдан бир тоифа то қиёмат кунигача ҳақ учун устун бўлиб жанг қиладилар. Бас, Ийсо ибн Марям тушади. Уларнинг амири унга:

«Кел, бизга намозга ўт», дейди. У:

«Йўқ. Сизлар баъзингиз баъзингизга амирсиз. Бу Аллоҳнинг ушбу умматга кўрсатган ҳурматидир», дейди».

Ийсо алайҳиссаломнинг қайтиб тушишлари ғайбий эътиқод масалалари доирасига киради. Бунга ушбу оятда ишора бор, шунингдек, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадисларида ҳам унинг баёни келган.

«Бас, сиз у (соат) ҳақида ҳеч шубҳа қилманг...»

Албатта, у бўлади.

«...ва менга эргашинг».

Бу гап Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тилларидан айтилаётган гапдир.

«Мана шу тўғри йўлдир».

Яъни, қиёмат куни ҳақида ҳеч шубҳаланмасдан Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга эргашиш энг тўғри йўлдир. Бундан бошқа тўғри йўл йўқ.

ИНЖИЛЛАР ҲАҚИДА

Биз мусулмонлар Аллоҳ таоло Ийсо алайҳиссаломга Инжил нозил қилганига иймон келтирамиз. Бусиз иймонимиз бутун бўлмайди.

Лекин ўша илоҳий китобнинг асли ҳозир йўқ.

Чунки Ийсо алайҳиссаломнинг вақтларида Инжил китоб шаклида бўлмаган. Ҳеч ким ҳеч нарсани ёзмаган. У зотдан кейин баъзи кишилар ўзлари китоб ёзиб, мана шу инжил, менга ваҳий қилинди, мен ёзиб олдим, деб чиқдилар. Аста-секин уларнинг сони кўпайиб бораверди. Уларнинг ҳар бири ўзининг инжили ҳақ эканини даъво қилар эди. Орада гап-сўз, олди-қочди кўпайди, ихтилофлар кучайди.

Шунда император Константин милодий 325 санада Ниқияда (Nіsea) катта мажлис чақирди. Бу мажлисда икки минг қирқ саккизта патриарх қатнашган. Сўнгра турли жамоалардан икки мингдан ортиқ руҳоний ўнлаб инжилларни кўтариб келдилар. Император мажлис аҳли олдига мавжуд инжиллардан энг ишончлисини танлаб

олиш вазифасини қўйди. Улар узоқ тортишувлардан кейин тўрт дона инжилни танладилар.

Ҳозирда насоролар эътиқод ва амал қиладиган инжиллар ана ўша тўрт инжилдир.

Мутто инжили.

Бу инжил энг қадимги инжил ҳисобланади. У Ийсо алайҳиссаломдан тўрт йил кейин ёзилган. У иброний тилда ёзилган эди. Аммо ўша асл ҳам йўқ. Ҳозир бори ўшанинг таржимаси. Лекин таржимон ҳам, у қайси матндан таржима қилгани ҳам ҳозиргача маълум эмас.

Бунинг устига муаллиф Мутто Ийсо алайҳиссаломнинг ҳаворийларидан эмас эди. Кейинроқ уни хоин Яхузонинг ўрнига сайлашган эдилар.

Маркос инжили.

Бу инжил юнон тилида Ийсо алайҳиссаломдан йигирма уч йил кейин ёзилгани аниқ. Аммо уни ким ёзгани ноаниқ. Баъзи насоролар, уни Пётр ёзган, дейдилар. Бошқалари эса, уни Пётрнинг ўлимидан кейин Маркос ёзган, дейдилар.

Бу инжилни нима дейиш мумкин? Йигирма уч йилдан сўнг, Масих алайҳиссалом гапирмаган тилда ёзилган, ким ёзгани аниқ эмас китоб муқаддас китоб бўла оладими?

Лука инжили.

Бу китоб Масих алайҳиссаломдан йигирма йил кейин ёзилган. Лука у зотнинг шогирдларидан эмас. У Полнинг шогирди. Унинг устози ҳам Ийсо алайҳиссаломни кўрган эмас. Бунинг устига Пол насороликка душман бўлган яхудийлардан экан. Шунинг учун ҳийла билан насороликка қарши кўп бузғунчиликлар қилган экан.

Юҳанно инжили.

Бу инжил Ийсо алайҳиссаломдан ўттиз икки йил кейин ёзилган. Баъзи насоро тоифалари уни Ийсо алайҳиссаломнинг шогирдларидан бири Юҳанно ибн Забдий ёзган, дейдилар.

Беш юзта таниқли насоро олимлари иштирокида ёзилган Британия энсклопедияси бу китобни, қалбаки китоб, деган экан. Изоҳнинг ҳожати бўлмаса керак.

Биз фақат насороларга қаратилган ушбу оятни келтириб қўймоқчимиз, холос:

«Эй аҳли китоблар! Динингизда ҳаддан ошманг ва Аллоҳ ҳақида ҳаддан бошқани айтманг. Албатта, Масих, Ийсо ибн Марям Аллоҳнинг Пайғамбари, Марямга илқо қилган калимаси ва Ундан бўлган руҳдир. Бас, Аллоҳга ва Унинг Пайғамбарларига иймон келтиринг. Уни учта деманг. Тўхтанг, ўзингизга яхши бўлади. Албатта, Аллоҳ ягона илоҳдир, ўзга эмас. У Ўзининг боласи бўлишидан пок бўлди. Осмонлардаги нарсалар ва ердаги нарсалар Уникидир. Вакилликка Аллоҳнинг Ўзи кифоя қилур» *(Нисо сураси, 171-оят).*

ХОТИМА

Мана, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг ёрдами ила Қуръони Каримда исмлари келган пайғамбар алайҳиссаломларнинг қиссаларини қўлдан келганича ўрганиб чиқдик. Бу ўрганишимиз асосан Қуръони Карим ва унинг тафсири ҳамда саҳиҳ ҳадиси шарифлар асосида бўлди. Шунинг учун бошқа ўрганишлардан фарқли бўлиши турган гап.

Қуръони Карим Юсуф сурасида пайғамбарлар ҳақида сўз юритар экан:

«Батаҳқиқ, уларнинг қиссаларида ақл эгалари учун ибрат бор эди» *(111-оят)* дейди.

Ана ўша қоидага биноан каломи илоҳийда пайғамбарларнинг қиссалари асосан ибрат учун келтирилади. Бу ҳолат уларнинг қайси суранинг қайси жойида келтирилиши, қандоқ жумла, ибора, сўз ва услуб ила

ифода қилинишига ҳам ўз таъсирини кўрсатган. Бир қиссанинг айна ўзи бошқа жойда келиши мумкин, лекин, ҳар жойда ўзига хос услуб, ўзига хос ибора ишлатилган.

Биз ўзимизнинг ушбу камтарона уринишимизда мазкур қиссаларни турли суралардан жамлаб ҳар бир пайғамбарнинг ўз қиссасини яхлит ҳолда тақдим қилиш ҳаракатида бўлдик.

Қуръони Каримнинг илоҳий эканини ҳаммамиз яхши биламиз. Бу илоҳий мўъжиза олдида ҳамма ҳар доим ожиз. Инсон ушбу ожизликни каломи илоҳийни тадаббур ила ўрганганда яна ҳам чуқурроқ ҳис этади.

Қуръони Каримни умумий тарзда ўрганилганда инсон бир хил ҳузур-ҳаловат олади, аммо оятларни маълум бир мавзуга боғлиқ ҳолда ўрганганида эса ўзига хос бошқача ҳаловат сезади.

Пайғамбар алайҳиссаломлар қиссалари ҳақидаги оятларни умумий тарзда, бошқа оятларга қўшиб ўрганишимизда ўзига хос бир завқ ва шавқ ила камралган эдик. Энди, худди ўша оятларни айрича, алоҳида қисса шаклда ўрганиш жараёнида бошқача шавқ ва завқ олдик.

Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзларига алоҳида китоб бағишлаганимиз учун қолган Қуръони Каримда зикрлари келган йигирма тўрт пайғамбарнинг қиссаларини батафсил ўрганиб чиқиш жараёнида кўплаб ҳулосаларга ҳам эришдик.

Аввало, бу биз қиссаларини ўрганган зотлар Аллоҳнинг танланган бандаларининг – пайғамбарларининг дур силсиласининг бир намунаси.

Бу силсила биринчи инсон ва пайғамбар Одам отадан бошланиб, энг афзал инсон ва энг охириги пайғамбар Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам билан тамом бўлади.

Қуръони Каримда зикрлари келган пайғамбарларнинг ҳар бирларининг ўзларига яраша хусусиятлари бордир.

Ҳеч бир пайғамбарнинг тўлиқ ҳаёти қисса шаклида келмаган. Балки уларнинг ҳар бирларининг қиссаларидан умумий даъват, ибрат учун лозим топилган жойлари келтирилган.

Пайғамбар алайҳиссаломлардан фақат бир кишининг оналари ва туғилишлари ҳақида маълумот бор. У ҳам ибрат, мўъжиза бўлгани учундир. Бу маълумотлар Ийсо алайҳиссаломнинг оналари Марям бинти Имронга ва у зот туғилишларига боғлиқ.

Шунингдек, Қуръони Карим одатда пайғамбарларнинг вафотлари ҳақида ҳам сўз юритмайди. Фақат Сулаймон алайҳиссаломнинг вафотлари бундан мустасно. Чунки у зотнинг вафотлари ўзига хос ҳикмат, ибрат ва мўъжиза ҳисобланади.

Пайғамбар алайҳиссаломларнинг оила аъзолари ҳақида ҳам фақат ибрат учунгина сўз очилади. Бунга Нух алайҳиссаломнинг ўғли, Лут алайҳиссаломнинг хотини, Иброҳим алайҳиссалом отаси ва бошқалар мисол бўла олади.

Аллоҳ таоло пайғамбарларни кетма-кет юбориб туриб, инсоният тўғри йўлдан қаттиқ адашганда, гуноҳ ва нобакорликка қулоғигача кўмилиб кетганда ўша тўпланиб қолган муаммоларни бир йўла ҳал этиш учун пайғамбарларни юборади.

Нух алайҳиссалом худди ана шундоқ пайтда пайғамбар бўлганлар. Ўша пайтда инсоният ҳидоят йўлидан шу даражада адашган эдики, уни Нух алайҳиссаломдек улуғ пайғамбар тўққиз юз эллик йил даъват қилиши ҳам фойда бермади. Охири улар бутунлай йўқ қилинди.

Иброҳим алайҳиссалом вақтларига келиб ҳам одамзот қаттиқ адашган эди. Ундаги гуноҳлар оддий гуноҳлар бўлмай қолган эди. Ўша пайтда ҳамма ёқни бугу санам босиб кетган эди. Бу ҳам етмаганидек, ўша вақтнинг подшоҳи худолик даъвосини қиларди. Иброҳим

алайҳиссаломнинг даъватларини васф қилиш учун бир қанча оятлар кетма-кет келди.

Қуръони Каримда энг кўп зикр этилган пайғамбар Мусо алайҳиссаломнинг даврларида эса аввалги барча гуноҳлар устига яна бир қанчаси қўшилиб, инсониятнинг залолатга кетуви мураккаб бир шаклни олган эди. Куфр, ширк, залолат ва ҳукмдорнинг худолик даъвоси, сеҳргарлик... Ашаддий кофирларнинг ҳалокатидан кейин пайғамбарнинг ўз қавми турли нобакорликларга қўл уришлари ана ўша мураккаб муаммолар жумласига киради. Шунинг учун ҳам Мусо алайҳиссалом қиссаси Қуръони Каримдан энг кўп жой олган қисса бўлиб қолган.

Ийсо алайҳиссалом даврларига келиб эса ҳолат жуда ҳам чигаллашиб кетган эди. Аллоҳга турли бут ва санамларни шерик қилган мушриклик Зоти Илоҳий ҳақида турли-туман фалсафалар тўқиди. Шунингдек, ҳамма моддапараст бўлиб унча мунча мўъжиза ёки пайғамбарнинг ҳаракатига эътибор бериш ҳам йўқ даражага келиб қолган эди. Шаддодлик учига чиққани учун ҳам ўша вақтнинг кофирлари дарҳол Аллоҳнинг пайғамбарини ўлдириш пайига тушдилар.

Буларнинг ҳаммаси Ҳакиму Хабир Аллоҳ таоло инсониятни поғанама-поғана аста-секин тарбиялаб келганини кўрсатади.

Пайғамбарлар ҳамиша халқ оммаси билан бўлиб уларнинг икки дунё саодати учун ҳаракат қилганлар. Ҳатто подшоҳлик ва пайғамбарликни ўзларида жамлаган Довуд ва Сулаймон алайҳиссаломлар ҳам оддий халқ манфаати учун жидду жаҳд қилганлар.

Пайғамбарлар доимо мақсадга қийналиб эришганлар. У зотларнинг ҳеч бирига осонлик ила мақсадга эришиш насиб қилмаган.

Қуръони Каримда пайғамбарлар ҳақида бирорта ҳам салбий сўз йўқ. У зотларни доимо улуғлаш бор.

МУНДАРИЖА

Анбиёлар қиссаси	3
Нубувва ва рисолат маъноси	8
Набий ва расул орасидаги фарқ	9
Пайғамбарликни Аллоҳ беради	10
Пайғамбар башардир	11
Пайғамбар оддий инсон	12
Пайғамбар омонатли бўлади	16
Пайғамбар эр кишилардан бўлади	17
Пайғамбарлар ўз қавми тилида юборилади	18
Пайғамбарларнинг бир-бирларидан фазли ҳақида	20
Пайғамбарларнинг вазифалари	22
Пайғамбарларнинг мўъжизалари	28
Анбиёлар қиссаси ва унинг аҳамияти	31
Қуръонда зикри келган пайғамбарлар	34
Улул азм пайғамбарлар	35
Одам алайҳиссалом қиссаси	36
Идрис алайҳиссалом	58
Нух алайҳиссалом	60
Худ алайҳиссалом	87
Солиҳ алайҳиссалом	102
Иброҳим алайҳиссалом	112
Исмоил алайҳиссалом	174
Лут алайҳиссалом	182
Исҳоқ алайҳиссалом	196
Яъқуб алайҳиссалом	198
Юсуф алайҳиссалом	206
Шуайб алайҳиссалом	271
Айюб алайҳиссалом	284
Зул Кифл алайҳиссалом	292
Мусо алайҳиссалом	294
Хорун алайҳиссалом	430

Довуд алайҳиссалом	431
Сулаймон алайҳиссалом	450
Илёс алайҳиссалом	476
Ал Ясаъ алайҳиссалом	478
Юнус алайҳиссалом	479
Закариё алайҳиссалом	487
Яҳё алайҳиссалом	496
Ийсо алайҳиссалом	501
Хотима	555